ספרי מוסר · אחרונים

אהבת דוד

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אהבת דוד

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אהבת-דוד/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

שער 4
פרק א 4
פרק ב 27
פרק ג 46
פרק ד 66
פרק ה 97
פרק ו 122
פרק ז 146
פרק ח 167
פרק ט 182
פרק י 210
פרק יא 243
פרק יב 265
פרק יג 290
פרק יד 315
פרק טו 345
פרק טז 365
פרק יז 392

שער

ספר

אהבת דוד

מחברת קצת דרושים לשבתות מצויינים. ככתוב בתחילת הספר זאת לפנים. תוכו אהבה אהבת כללותו תוכחות מוסר מינים ממינים. ואתיא מביניא פשוט"י כלי עץ חיים ומאמרי רז"ל היקרים מפנינים. אשר חנן אלהים את עבדו הקטן מקטני הדור קטני קטנים **חיים יוסף דוד** נר"ו בכמהר"ר **יצחק אזולאי** זלה"ה מתהלך בגן בי"נן של קודשים אל מקום הדשן דשנים ורעננים:

נדפס

פה **ליוורנו** יע"א

שנת **עלי"ך בטחת"י** לפ"ק

בדפוס המשובח של החכם כמהר"ר **אליעזר סעדון** נר"ו

מחברת קצת דרושים קב קטני"ת לשבתות **הכתף** (**ה**גדול **כ**לה **ת**שובה **פ**ורים) הימניה אשר דרשתי בישיבת שר וגדול חותם תכנית תורה וגדולה תמים דעים. המשכיל הגביר המרומם איש חסד אוהב התורה ולומדיה חכמים וידועים. כמה"ר **אליעזר שאלתיאל חי ריקאנטי** זלה"ה ותתענג בדשן נפשו אך רוחו מעשה שעשי"עים. וזרעו לברכה הגבירים הרמים אנשי חסד מחזיקי יד לומדי התורה ואת צנועים. כמה"ר **יצחק** וכמהר"ר **יהושע** הי"ו להם ולגבירים בניהם וחתניהם ברב עושר וכבוד ולא יעדי עביד שלטן מינייהו עד יבא מורה צדק ועלו מושיעים. כי"ר.

פרק א

דרוש ראשון לשבת זכור

ט' אדר שנת כי תקנ"ה בעזה"י

ילקוט ישעיה סימן ט'. ראו אור גדול שצמחה להם גאולה וגואל זה מרדכי מה כתיב ביה ליהודים היתה אורה ושמחה:

סוחר טוב יבקש דבר הגורם לממון וריוח גדול יתר מאד והיה משרת לשר אחד מן הפרתמים ורבי המלך והשר מסיתו להביא סחורה קונטר"ה באנד"ו אשר המלך גזר בל יראה ובל ימצא והסוחר נתפתה מהשר וחשב כי השר שיח ושיג לו ואם יתודע שהביא סחורות אלו השר יצילהו. ותהי להפך כי אחר שהסוחר הביא ברשותו כמה סחורות אסורות מטעם המלך השר עצמו הגיד למלך זה מעשה הסוחר והמלך חמתו בערה בו

ולהיות כי הסוחר ממשפחת ר"ם וחשוב מאד יצא דבר מלכות להזהירו אזהרה פרטית וכה אמר אליו הגם כי משפט חרוץ לעובר גזרתי בפעם הזאת אני סולח לכבוד מעלת אבותיך הנאמנים בחצרות גדולתנו. אך אם המצא ימצא עוד הפעם כי תעבור ותביא סחורה אשר שנאתי משלחת מלאכי רעים יפגעו בך לעשות משפט כתוב. והסוחר עודנו מחזיק בתומת השר. והשר חזר להסיתו. וידע הסוחר כי השר היה בעוכריו. וכזאת וכזאת עשה לאחרים שבטחו בו ושוייה לדמיהו תרתי מעי. איכו השתא ניחזי אנן האם יוכל הדעת שאתו שהסוחר ישמע להשר היכא דשכיח הזקא כי קרוב הוא שהשר עצמו יעשה סניגורו קטיגורו. הא ודאי שאין לו לשמוע כלל להשר ההוא צ"ר לו נאמר ויתרחק ממנו מאד. ואם ישמע יעשה בנפשו שקר והוא דבר שאין בו ספק כלל וריח ספק לא עדת ביה:

ואנן מה נענה כי היצה"ר אחז שמורות עין אדם כמו שאמרנו פעמים רבות. והנה האדם הוא סוחר בעה"ז לעובדה ולשומרה מרויח בקיום עשין ושמירת לאוין ונושא ונותן בתורה כי טוב סחרה. והעבירות הם קונטר"ה באנד"ו כי ממ"ה הקב"ה גזר להתרחק מהם והאדם מפנק מנוער היצה"ר ומשל בו והוא צ"ר וחצו"ף ומושל והשר הזה הוא המסיתו לעבור אמימרא דרחמנא ומראה לו טענות בלות ומטולאות ואחר שעבירה בידו עולה ומקטרג לומר פלוני עבר עבירה פלונית ובזה יגזרו על האדם גזירות וזמנין כי הוא מרגיש ועם כל זה פעם אחרת שומע בקול יצרו ונלכד ולא דעת ולא תבונה בו. כי צריך להתבונן מן העבר לעתיד וישים אל לבו מה עשה לו היצר הרע מקודם שהעבירו על דעת קונו במועצותיו וכשפיו הרבים ואח"כ באו עליו איזה גזירות:

ואפשר שזה רמז זכירת עמלק דשר עמלק הוא היצה"ר ומלבד פשוטו עוד ירמוז על היצר הרע כלומר שיתעורר לזכור מה עשה לו היצה"ר מיום הולדו אשר כל עצותיו להרע לעבור על דת. וז"ש זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים ופתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים. אמנם רמז דכל אחד צריך שיזכור מה עשה לו היצה"ר שיעצו והשיאו לעבור על איסור תורה או דרבנן וזה ישים כל אחד בין עיניו שלא יכשל פעם אחרת. בדרך ר"ל בימי הבלו כי כל ימי חייו הוא בדרך כי הולך האדם אל בית עולמו. בצאתכם ממצרים כלומר מעת הלידה שיצא ממצרי הבטן ושאר הפ' ביארנו לרמז זה במקום אחר:

ובמדרש הנעלם המשילו הענין בפ' וירא דף קי"א ע"ד לכת לסטים שהיו אורבים וכו' ומפרישין אחד מהם שיודע להסית בני אדם וכו' ונעשה כעבד לפניהם וכו' ומוליכם בדרך שהלסטים שם וכיון שמגיעים שם הוא הראשון שהורג בהם וכו' כך הוא יצה"ר

וכו' ע"ש באורך. ובזה אפשר לרמוז בפסוקי משלי סימן ב' כי תבא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם מזמה תשמור עליך תבונה תנצרכה להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפוכות העוזבים ארחות יושר ללכת בדרכי חשך השמחים לעשות רע יגילו בתהפוכות רע וכו' כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור. ובר מארחין פירש בספר ארץ צבי דף י"ד שהיצה"ר מפתה האדם שיחטא בכל מיני חטא וימלא תאותו ויהיה מוצלח בשני עולמים דאחר דמלי כריסיה זני בישי ישוב בתשובה מאהבה וזדונות נעשו לו כזכיות ובמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ומראה פנים כי זו עצה טובה נמרצת לזכות בעה"ז ובעוה"ב. אך הבל יפצה פיהו דמסורת בידינו האומר אחטא ואשוב וכו' אין מספיקין בידו לעשות תשובה והוא ימות באין מוסר. וז"ש כי תבא חכמה בלבך שהיצה"ר יראה חכמה בלבך. והתחבולה היא ודעת לנפשך ינעם כי הצדיק צריך לחסר נפשו בסגופים ולא יענג עצמו בתענוגי עה"ז אבל אתה ודעת לנפשך ינעם. מזמה תשמור עליך יעסוק בתורה לבטל היצה"ר להצילך מדרך רע. והיינו מאיש מדבר תהפוכות שיאמר אליך שתעבור עבירות ועל ידי התשובה זדונות נהפכים לזכיות. העוזבים ארחות יושר לעבוד ה' בדרך ישר. ללכת בדרכי חשך שרוצה ללכת אל ה' בדרכי חשך לעבור עבירות ולהפכם ע"י התשובה. השמחים לעשות רע כי העובר עבירה מלא חרטות ונעצב אל לבו אבל אלו שמחים לעשות רע בטענה שיעשו תשובה ויגילו בתהפוכות שע"י התשובה מהפך זדונות לזכיות אבל דע כי כל זה שקר דאין מספיקין בידו לעשות תשובה וז"ש כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים והאמת שהעיקר למען תלך בדרך טובים וכו' זהו תורף דבריו:

ועל פי הקדמתנו אפשר כי תבא חכמה בלבך שהחכמה בלב שהגעת לפרשת דרכים ודעת לנפשך ינעם דאף דהתורה מתקנת הרוח מועיל לנפש כמ"ש האר"י זצ"ל ואז מזמה תשמור עליך כי התורה אגוני מגנא וכמ"ש בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין ואצולי מצלא. ואי תאמר התינח בעידנא דעסיק בה. לז"א ותבונה תנצרכה כמ"ש התוס' דת"ח מהרהר בתורה וזה ההרהור מצילו וזהו ותבונה שאתה מתבונן בהרהור תנצרכה ומצילך. להצילך מדרך רע ע"י התורה מאיש מדבר תהפוכות הוא הלסטים שנעשה כעבד בכל לשון חיבה והוא מדבר תהפוכות הפך מה שרוצה לעשות להוליכו אל הלסטים להורגו והוא מן הכת העוזבים ארחות יושר ללכת בדרכי חשך השמחים לעשות רע יגילו בתהפוכות רע שהופך כל הטובות שדיבר לרע וההולך בדרך הזה כל באיה לא ישובון

וכו' והתורה מצילך מזה ומדריכך למען תלך בדרך טובים לפנים משורת הדין ואז ארחות צדיקים תשמור שלא תכשל ודאי בעיקר הדין כמו שפירשו הראשונים ז"ל:

באופן דחיובא רמיא להתבונן במה שעבר מיניה וביה וממה שאירע לאחרים ללמוד ולהנצל מיצה"ר כי אשר ישים ארחותיו לא יבא לידי חטא. ועל דרך זה כתבו ז"ל דאמרו פרק האשה דא"ל הקב"ה להושע בניך חטאו א"ל העבירם באומה אחרת אמר הקב"ה מה אעשה לזקן זה א"ל לך קח אשה את גומר בת דבלים וכו' ויש לחקור דישעיה הנביא מפני שאמר בתוך עם טמא שפתים אנכי יושב נענש והושע שאמר העבירם באומה אחרת לא נענש עד שא"ל לקחת אשת זנונים וכו' ואח"כ הכיר בחטאו והתחיל לבקש רחמים. ואמרו דהושע קדם לישעיה ולא הי"ל ממי ללמוד ומשו"ה לא נענש. אך ישעיה הנביא דקדמו הושע וראה שהקב"ה לא רצה שידברו דלטוריא על בניו וסבב הדבר עד שידע הושע שחטא דהיל"ל בניך בני בחוניך וכו' והי"ל ללמוד מהושע ולא למד ואמר בתוך עם וכו' לכך נענש:

וזה שמעתי מעט"ר אמ"ן עדן שהיה מפרש פ' תחילת דיבר ה' בהושע ויאמר קח לך וכו' דמה שאמר תחילת דיבר ה' בהושע צריך ביאור. והיה עט"ר אמ"ן עדן אומר בזה שתי דרכים אחד מהר' שפ"ר וב' ממורינו הרב מהר"א יצחקי. ויצא הראשון כי הפ' מתחיל לך קח אשה וכו' וכאשר ירדוף הקור"א בעיניו יפלא. והענין היה שקדם לזה ויכוח מהקב"ה עם הושע שא"ל בניך חטאו והוא השיב העבירם באומה אחרת ולזה הוצרך הקב"ה לומר קח לך אשה וכו'. וזה רמז הכתוב תחילת דיבר ה' בהושע כלומר לפני הדיבר שא"ל קח לך אשה. היה ויכוח אחר לה' עם הושע וע"ז אמר לו קח לך וכו' וקודם לזה קדם ענין. אשר בעבורו ויאמר ה' אל הושע:

גם את השני כמערכה אל הדרוש רצה הכתוב בנותן טעם למה לא נענש הושע כמו ישעיה והתירוץ לזה דהושע היה קודם ישעיה. וישעיה הי"ל ללמוד מהושע. אך הושע הראשון לא הי"ל ממי ללמוד וזש"ה תחילת דיבר ה' בהושע להיות שהוא תחילה וראשון לד' נביאים שנבאו בו בפרק וכמ"ש רז"ל על פסוק זה לכן לא נענש וא"ל לך קח אשה וכו' עד שלבסוף הודיעו בני בני בחוני וכו' ע"כ שמעתי. ולי ההדיוט אפשר לפרש במ"ש לו הקב"ה בני בני בחוני וכו' במ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בשערי קדושה דסמוך למחצב האורות הוא מחצב הנשמות ואח"כ מחצב המלאכים ואח"כ מחצב הדינין ולזה ישראל כ"י נקראים בנים כי הם הסמוכים לאורות קודם המלאכים בסוד הן אראלם צעקו חוצה. וכתב מז"ה ז"ל דבדור הפלגה נפרדו הנשמות הקדושות באוצר אחד והאחרות באוצר

בפני עצמו ולכן הנודר מזרע אברהם אין האומות בכלל כי אין יחס בין נשמות הקדושות שהם זרע אברהם לנפשות האומות ולא נגע ולא פגע ולכך אין האומות בכלל:

ומדי דברי רגע אדבר כי הנה הטור בי"ד סימן רי"ז פסק דהנודר מזרע אברהם אף הגרים בכלל ואסור בגרים ותמה הרב בית חדש דמנ"ל להטור דין זה דהגרים בכלל זרע אברהם. והרב ט"ז הליץ קצת דנקרא אב המון גוים וכו' עיין בברכי יוסף א"ח סימן קצ"ט וטוב עין סימן א' ויוסף אומץ סימן כ"ה. ובימי נעורי תמהתי דאשתמיט מיניהו שכ"כ הרא"ש בפירושו שם בנדרים דהנודר מזרע אברהם אסור בגרים וכמו דקי"ל דיכול הגר לומר אבותינו. ועתה נדפסו מחדש ממש חידושי הריטב"א והרב הנמקי לנדרים ושם ראיתי דדעת הרב הנמקי דהגרים אינם נקראים זרע אברהם דאע"ג דיכולים לומר אבותינו בני אברהם מקרו אבל זרע אברהם לא איקרו עיין שם בחידושי הרב הנמקי. ודרך דרש אפשר להכריע כהרב הנמקי דכיון דטעמא דהאומות אינם בכלל זרע אברהם ה"ט דאוצר נשמות ישראל מדור הפלגה ואילך הוא בפני עצמו. ונפשות האומות נפרדו לגווייהם. א"כ גם הגרים אינם בכלל זרע אברהם דנפשות הגרים היו נטמעות בסט"א והם ניצוצות הקדושה הנטמעות שם ובעת ההיא נתבררו ויצאו לאור ונתגיירו ובחינתם למטה ממדרגת ישראל תחת כנפי השכינה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל א"כ אינם בכלל זרע אברהם:

ומתוך זה נבא להבין לשון הכלבו בתחילת הספר שכתב וז"ל זרע ישראל עבדו פירוש ולא כל זרע רק בני יעקב בחיריו עכ"ל. וראיתי להרב החסיד אור עינינו כמהר"ר אברהם הייון נר"ו בספר שלמי צבור דף ס"ד ע"א שכתב עליו וז"ל ולא יכולתי להלום דבריו שהרי ישראל ויעקב אחד הם וכבר ידוע כי יעקב היתה מטתו שלימה ופירושו ז"ל צודק על פ' תהלים דכתיב זרע אברהם עבדו בני יעקב בחיריו בזה שייך שפיר לפרש זרע אברהם ולא כל זרע רק בני יעקב כמשז"ל כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא כל יצחק אבל זה שאומרים בזמירות הוא מדברי הימים וכתיב זרע ישראל ושם לא שייך פירושו ומוכרח שט"ס נפל עכ"ל. וגם שם אינו מתישב דכיון דאז"ל ביצחק ולא כל יצחק אין בכלל אלא יעקב ובניו ואמאי אצטריך לפרש. ויש מי שהקשה שגם אברהם נקרא ישראל כמ"ש בב"ר פ' תולדות וא"כ מ"ש זרע ישראל עבדו היינו זרע אברהם וקשה על שלמי צבור. ולי הדל ל"ק דאם נאמר איזה פעם בהשאלה לא הי"ל לכלבו דזרע ישראל ר"ל זרע אברהם כדי להקשות ולפרש ולפחות הי"ל שהוא זרע אברהם. והגם דבתהלים כתוב זרע אברהם ובד"ה זרע ישראל אין ראיה דכמה שינויים יש וכיוצא ג"כ משמואל לתהלים כידוע. אמנם כפי דברי הרא"ש והטור דגרים הם בכלל זרע אברהם וכתב הרב

פרשת דרכים דגם הרמב"ם סבר הכי אפשר דהכלבו סבר כן וז"ש זרע אברהם ולא כל זרע לאפוקי הגרים אלא בני יעקב בחיריו. וכד דייקת שפיר לק"מ ואין אנו צריכים לזה דבני אפרים שיצאו קודם הזמן והרגום אנשי גת ורשעי ישראל שמתו באפילה כלם זרע אברהם וזרע יעקב הם ולזה אמר זרע ישראל ולא כל זרע לאפוקי רשעי ישראל שגם הם זרע יעקב רק אינם בני יעקב בחיריו וקאי על פ' שאומרים בזמירות דבהא מיירי ואה"נ דכן יתפרש פ' תהלים. ודע שהכלבו מעתיק מספר ארחות חיים כידוע וכן הוא בארחות חיים דף ו' ע"א ע"ש:

אמור מעתה מ"ש לו הקב"ה להושע כשהשיב שאינו יכול לגרש שיש לו בנים הימנה ומה אתה שאשתך וכו' כך ישראל שהם בני בני בחוני בני אברהם יצחק ויעקב אחד מד' קנינים שקניתי בעולמי ישראל תורה שמים וארץ ובית המקדש וכו' ואת אמרת העבירם באומה אחרת כיון שידע שחטא התחיל מבקש רחמים על עצמו וכו' על פי הקדמתנו יובן דהושע א"ל העבירם באומה אחרת ולז"א בני שמחצב הנשמות אצל מחצב האורות והם בנים יותר מהמלאכים בני בחוני בני אברהם יצחק ויעקב שבימי אברהם נפרדו נשמות דסט"א באוצר בפ"ע והם לא רצו לקבל שכרם והניחום לבניהם כמשז"ל אחד מד' קנינים וכו' והזכיר הארבעה שכלם בשביל ישראל כמ"ש פ"ק דע"ז תנאי התנה עם שמים וארץ אם ישראל מקבלים התורה מוטב ואם לאו וכו' וכתבו התוספות שם דבעבור הקבלה לבד הם קיימים וז"ש אחד מד' קנינים ישראל והם קבלו התורה ועי"ז נתקיימו שמים וארץ. ובית המקדש בעבורם להקריב קרבנות ולקשר הכחות העליונים ונמצא דישראל הם הם ד' קנינים. ואת אמרת העבירם באומה אחרת ואיך יתכן בעולם שאומה אחרת תכנס בשביל ישראל ומה לתבן את הבר:

נחזור לענייננו דישעיה נענש על אשר לא למד מהושע ולכן צריכים אנו להתבונן בעצמינו במה שעבר עלינו ועל זולתנו. וזה תכלית זכירת עמלק שכמה אלפים שנים בעוה"ר הנה זה עומד ואין השם שלם כביכול שלא נמחה זכר עמלק. וצריך לידע על מה זה בא ולתקן מעוותנו ולפי רז"ל בא על ג' פשעי ישראל ביטול תורה ודיבור אסור וחילול שבת כמפורש ברז"ל וסימן **קדש** ק'ול ד'בור ש'בת:

קול רמז הקול קול יעקב תלמוד תורה. דבור אשר במאמרו נקי ובר. ושמירת שבת. וראוי לשמור שלשה אלה אולי נוכל למחות זכרו ויגאלנו ה' גאולה שלימה בב"א ובאלה יבא דברינו היום הזה בעזר משדי:

ראשית כל בכורי **קול** הקול קול יעקב ואמרו רז"ל בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו וה"ט לביאת עמלק שרפו ידיהם מן התורה ויבא עמלק ואמרינן פ"ק דמגילה

רבי אלעזר פתח לה פתחא להאי פרשתא בעצלתים ימך המקרה בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה בימי המן נעשה שונאו של הקב"ה מך ואין מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא מערכך ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר המקרה במים עליותיו. ולהבין דקדוק המאמר אפשר במ"ש פ"ק דע"ז דאומרים א"ה ישראל שקבלוה היכן קיימוה וכו' שמים וארץ יעידו שמים וארץ נוגעים בעדותן שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ וכו' וארשב"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד וכו' והיינו דאמר חזקיה וכו' משמים וכו' ארץ יראה ושקטה וכו' וכתבו התוס' וא"ת ראיה גדולה יש שקיימו דשמים וארץ קיימים ולחד שינויא תירצו שהם קיימין על קבלתה כדאמר אם ישראל מקבלים עכ"ד. ומקשים דלפ"ז לא מקרו שמים וארץ נוגעים וכתבתי אנכי עפר דל בדברים אחדים דף צ"ט דאם על קבלתם לבד קיימים כ"ש דאם יקיימו יוסיף עליהם חוזק ואומץ ומטי להו הנאה רוחנית ולזה נוגעים בעדותן הם דבעדותם שקיימו יוסיף להם שפע רוחני. ועוד כתבתי בעניותי שם לדקדק מ"ש ארץ יראה דלמה שמים לא נתיראו במ"ש בתנחומא דמה שלא רצו ישראל לקבל היה התורה שבע"פ וכתב ילקוט ראובני דשמים רומזים לתורה שבכתב וארץ לתורה שבע"פ ולכן ארץ יראה דלא היו רוצים תורה שבע"פ חי"ה הרומז"ת לארץ ולכן ארץ יראה ושקטה אבל השמים לא נצטערו כי כבר קבלו תורה שבכתב. וז"ש בעצלתים ימך בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה בימי המן והיינו תורה שבע"פ דשייך בה עסק והיינו בימי המן דכשהיו בא"י לא היה מודעא דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו וכמ"ש הרשב"א. אבל בימי המן חזרה המודעא ובכן השפע הראוי לינתן בקיום התורה לארץ נסתלק בעבורם ונעשה שונאו כביכול מך שמדתו להטיב ועוצר רח"ם ודייק לומר מך דהארץ נתקיימה בשביל הקבלה אלא שנתמעט השפע אשר היה ראוי להשפיע לארץ ופירש המקרה הרומז כ"י לעושה השמים שהם מתקיימים ונשפעים בתורה שבכתב דליכא מודעא וז"ש המקרה במים שהיא התורה עליותיו שהם השמים. וזה היה דעתם אך לפי האמת ליתא למודעא כמ"ש הריטב"א והאחרונים מכמה טעמים אלא שישראל היה ספק בלבם ונתעצלו ולהכי קאמר בעצלתים שעיקר היה העצלה שגם הם ידעו שאין המודעא אמת:

זאת היתה לו למרדכי הצדיק לעסוק בתורה בכל כחו עם כמה אלפים תלמידים כמ"ש ז"ל. ויש להעיר דבפ"ק דע"ז אמרינן דרבי יוסי בן קסמא הוכיחו לרבי חנינא בן תרדיון וא"ל אומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה את ביתו וכו' ואתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וכו' ופ"ק דמגילה גבי ליהודים היתה אורה זו תורה וכו' פירש"י

שעל כל אלה גזר ובשלמא על מה שלא השתחוה להמן כבר אמרו רז"ל שהיה ע"ז חקוק על לבו והוא ע"ז דיהרג ואל יעבור אמנם בעסק התורה מדברי רבי יוסי בן קסמא למדנו שצריך לשמור גזרת המלך. ואפשר דזה שגזר על עסק התורה לא היה גזרת המלך אלא גזרת המן ומשום הכי היה עוסק בתורה ברבים עם תלמידיו ובכח עסק התורה נגאלו:

ואל זה אביט דאפשר שזה כונת מ"ש פ"ק דמגילה רנב"י פתח לה להאי פרשתא מהכא לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אדם ולא מלך וצריך לידע מה תועלת שלא היה מלך. ונקדים מ"ש במכות עומדות היו רגלנו בשעריך ירושלם מי גרם דעומדות היו רגלנו במלחמה שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה. וביארנו בעניותנו שכח שונאי ישראל הוא מטעם הסט"א שמתגברים למעלה בכח ניצוצי הקדושה אשר בתוכם ומזה יש כח באומה הנלחמת עם ישראל דניצוצי הקדושה היא חיותם וע"י עסק התורה לשמה מתבררים ניצוצי הקדושה ונגרע חיות הסט"א ובכן גם המלך מא"ה והאומה הנלחמים המה כרעו ונפלו וז"ש מי גרם שרגלנו עומדות במלחמה ונצחנו לעת תמוט רגלם של האומה הנלחמת שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה שהם היו מבררים ניצוצי הקדושה חיות הסט"א וכשל כח המלך והאומה הלוחמים. וזו היתה פעולת צדיק מרדכי שכח עסק התורה עם אלפים תנוקות היה לו לברר ניצוצי הקדושה אשר בסט"א מאד מאד כי היה תורה לשמה בתענית ושק והיה הבירור יתר מאד ועי"ז נגרע חיות הסט"א וקליפת עמלק תש כחה מאד ושם נפל שדוד שחיק טמיא המן הרשע:

ובזה נבין המזמור קכ"ד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו אזי עבר על נפשנו המים הזדונים ברוך ה' שלא נתננו טרף לשיניהם נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים הפח נשבר ואנחנו נמלטנו עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ. ונבין דרשת רנב"י אדם ולא מלך דאתאן עלה ונקדים מה שפירש רבינו האר"י ז"ל זכור ה' מה היה לנו כי שם מ"ה שהוא רחמים נהפך למדת הדין לנו גימט' אלהים מדת הדין עכ"ד. ובספר ארץ החיים מזמור קכ"ד הביא משם האר"י ז"ל אזי ג"פ כמנין ג"פ ח"י ברכות שהוא גימט' דן. ונעלם ממנו שהם דברי הרא"ש שהביא מהר"ד אבודרהם אלא ששם הוסיף שהוא כנגד נ"ד פעמים שמוזכר המן במגילה ע"ש וא"ש עם מאמר ב"ר שהקב"ה גואל בשתי אותיות דן ודוק והארך:

וטרם כל אציגה נא עמך מ"ש הרא"ש ז"ל הביאו מהר"ד אבודרהם ז"ל דף ס' (ד"א) למה נכתב אזי בתוספת יו"ד לרמוז כי בזכות שמתפללין בני הגלות ערב ובקר וצהרים י"ח ברכות בכל תפלה כמנין אזי שעולים כמנין ד"ן הקב"ה יגאל אותנו ודן כל האומות

שנשתעבדו בנו והכי אמרינן בב"ר אמר רבי חלבו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וגם את הגוי הוא מצרים וד' מלכיות אשר יעבודו דן אנכי רבי אליעזר אומר בשתי אותיות הללו הבטיח הקב"ה לאאע"ה שיגאל את בניו מבין האומות עכ"ל. ומכאן תוכחה לכמה בני אדם שמזלזלין בתפלה דברים העומדים ברומו של עולם ואינם מכונים כראוי ומתבטלים מלומר ק"ש בזמנה וגם מתפללים ביחיד ומלבד העונש פרטי לכל חטא וחטא. עוד יוסיפו צרה שמעכבים הגאולה ומבטלין קדיש וקדושה ואמן וזה סימן אזי ר"ת אהבה זמן עשרה. אהבה שצריך קודם תפלה לקבל מצות ואהבת לרעך כמוך כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל כדי שתהא תפלתו כלולה מכל תפלות ישראל. זמן שצריך לקרות ק"ש ותפלה בזמנה. עשרה שיהיה בצבור. ומה נענה ומה נאמר. כבר דברנו בזה כמה פעמים. ומי שיש לו לב. ימהר לשוב ויתפלל בזמן הראוי בצבור. והוא רמוז בתיבת אזי כי בא הרמז לי"ח ברכות כמ"ש הרא"ש ז"ל:

ואפשר לומר במאמר הנז' שהבטיח הקב"ה לאאע"ה בשני אותיות ד"ן לגאול את בניו. כי הרמז הוא שנגאלים בכח השכינה ומסטרא דיובלא וזה רמז דן כי ד' הוא רומז לשכינה שהיא עמנו כ"י בגלות והן' רמז לן' שערי בינה. דלכך נזכרו ן' פעמים יצ"מ בתורה כמ"ש בזהר הקדוש ולעת"ל כתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. ובמ"א רמזתי ן' פלאות וע"ש:

חוזרנו לכונתנו וז"ש לולי ה' שהיה לנו כפול כי הנה הרשעים מהפכים מדת רחמים למדת הדין וזה רמז לולי ה' שהיה לנו כי ה' מדת רחמים שהיה לנו מדת הדין כי לנו גימט' אלהים כלומר שנהפך למדה"ד עתה חזר ה' מדת רחמים. ונוסף עוד לנ"ו מדת הדין עצמה נהפכה למדת רחמים וזהו הכפל לולי ה' שהיה לנו כי לנו מדה"ד נעשה ה'. כי לגאולה לא יספיק שהמדת רחמים יחזור כמות שהיה רחמים. אלא צריך שגם מדה"ד יתהפך למדת רחמים. וכל זה היה סיבה בקום עלינו אדם ולא מלך הכונה שגזר אדם בליעל המן הרע שלא לעסוק בתורה. ולהיות כי לא היה גזרת מלך היה יכול מרדכי לעסוק בתורה ועי"ז ניצולו כמש"ל שאם היה מלך וגוזר שלא לעסוק בתורה היה צריך לשמוע לו כמ"ש רבי יוסי בן קסמא לר"ח בן תרדיון. ויהי לנס בקום עלינו אדם ולא מלך כי בזה היה יכול מרדכי ודעמיה לעסוק בתורה והיתה הישועה. אזי חיים בלעונו הסט"א שנטמעו ניצוצות של הקדושה ובכחם נתגדלה הסט"א וחיים בלעונו בחרות אפם בנו אז המים שטפונו שניתן כח לשר עמלק וגונדא דחימה לשלוט בישראל נחלה עבר על נפשנו אזי בכח השר עבר על נפשנו המים הזדונים המן הרע ואביזריה. ברוך ה' שלא נתננו טרף לשיניהם. אף שהיינו מסורים בידו ונגזרה גזרה להשמיד להרוג ולאבד

והיתה נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים שכבר נלכדה בפח ונמלטה כך כפסע ביניינו ובין המות. וע"י עסק התורה נתבררו ניצוצי הקדושה הפח נשבר כי נחסר חיותם ואנחנו נמלטנו. עזרנו בשם ה' כי המן הרע בקש להגביר הדין כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל כי אמר אויב וכל זה איננו שוה לי ס"ת הוי"ה למפרע. ואסתר הגבירה הרחמים ואמרה יבא המלך והמן היום ר"ת הויה ביושר שהוא רחמים וז"ש עזרנו בשם ה' רחמים עושה שמים וארץ ששתף מדת רחמים בבריאה כדכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים וכמשז"ל ראה שאין העולם מתקיים ושתף מדת רחמים:

והרב מהר"א צמח פירש מאמר רנב"י אדם ולא מלך הביאו הרב מקראי קדש דף ב' ע"ב במ"ש מהרי"ט דמאחר דכתב המלך אין להשיב איך א"ל כתבו על היהודים כטוב בעיניכם ה"ט דהרוגי מלכות נכסיהם למלך והמן נתחייב מיתה וירש המלך נכסיו ונתנם מתנה לאסתר כמש"ה הנה בית המן נתתי לאסתר והם יעשו כטוב בעיניהם ז"א התשועה היתה היות הגזרה ע"י אדם ונתחייב מיתה וירשו המלך שאלו היתה הגזרה מיד המלך לא היתה תקנה עכ"ל:

ואפשר לדקדק בזה פ' הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים. וי"ל דקודם תלאוהו ואח"כ נתן את ביתו לאסתר ואמאי הפך הסדר. ונקדים מאי דתנן פרק ד' מיתות מצות הנהרגין מתיזין ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה. רבי יהודה אומר מניחין ראשו על הסדן וכו' ובגמרא תניא א"ל רבי יהודה והלא כבר נאמר ובחוקותיהם לא תלכו ורבנן כיון דכתיב סייף חרב נוקמת ובעיר חנדחת לפי חרב לאו מינייהו גמרינן. וראיתי להרב מקראי קדש דף י"ד ע"א שכתב וז"ל ותימה ממ"ש הרמב"ם פ"ג דהלכות מלכים המלך אין לו רשות להרוג אלא בסייף ואיך אמר ר' יהודה ובחקתיהם לא תלכו והרי חק למלכי ישראל הוא. גם איך יעבור המלך מ"ש תורה ובחוקותיהם לא תלכו עכ"ל ודברי הרב שגבו ממני דאיך מקשה לרבי יהודה ממ"ש הרמב"ם הרי הרב ז"ל כתב בעץ החיים דלא נודע מקור דברי הרמב"ם וא"כ מאי קושיא דילמא רבי יהודה פליג בהא נמי. גם להקשות על הרמב"ם מדברי רבי יהודה אינה קושיא דהרמב"ם פוסק כרבנן דפליגי דהרג בסייף כדכתיב באוריתא ולא גמרינן מינייהו ול"ק גם קושיא שניה איך המלך עובר על ובחוקותיהם לא תלכו דלא גמרינן מינייהו:

וזה ארבעים שנה שראיתי להרדב"ז בביאורו כ"י שכתב דלמד כן הרמב"ם דהמלך אין לו רשות להרוג אלא בסייף ממאי דתנן מצות הנהרגין מתיזין ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה אלמא דרך המלך להרוג בסייף עכ"ד. ושותיה דמר לא גמירנא חדא דלא למדנו משם אלא דזה מנהג המלכות ומנ"ל דאין לו רשות למלך להרוג אלא בסייף.

ותו דהתם במלכי האומות איירי וכמו שמפורש בבריתא דא"ל רבי יהודה הרי התורה אמרה ובחוקותיהם לא תלכו וכן אמרו דינא דידהו בסייף בסנהדרין דף כ"ז וכן ראיתי למהרח"א ז"ל בעץ החיים פ' וירא דף יו"ד שכתב מרן לא הראה מקורו ואין לומר מדתנן כדרך שהמלך עושה דההיא במלכי גוים ע"ש:

ואשוב אתפלא על שני המאורות הגדולים הרדב"ז ומחרח"א דנעלם מהם תוספתא וירושלמי דבתוספתא פ"ט אמרו ארבע מיתות נמסרו לב"ד הרשות לא ניתן לה אלא סייף בלבד וכן אמרו בירושלמי ריש פרק ד' מיתות. ארבע מיתות נמסרו לב"ד ולרשות לא ניתן לה אלא הרג לבד. והכי מפורש ונקרא מוצ"א דין הרמב"ם. ואחר כמה שנים נדפסו ספר פני משה וספר קרבן העדה על הירושלמי דנזיקין ושם כתבו דמקור דין הרמב"ם הוא מהירושלמי הלז. והרב קרבן העדה תמה דהכתיב כל איש אשר ימרה את פיך יומת וסתם מיתה האמורה בתורה הוא חנק ע"ש באורך. ולק"מ דסתם מיתה האמורה בתורה אמרו לא בנביאים. ותו דהא דסתם מיתה חנק כשלא יש ללמוד ממקום אחר אבל הכא איכא קראי ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב וכתיב בדוד הע"ה שנשבע לשמעי אם אמיתך בחרב. וק"ק על הרב קרבן העדה דמבין ריסי עיניו נראה דנעלם ממנו שהוא תוספתא כאשר יראה הרואה מתוך דברי הרב ז"ל. הגם הלום נדפס מחדש ביאור התוספתא סדר נזיקין לרב רחומי הרב המופלא מהרד"ף ז"ל ושם ראיתי שהוקשה לו כקושית הרב קרבן העדה ותירץ כדשניין דאשכחן גבי מורד במלכות בנבל חגרו איש חרבו ויחגור גם דוד חרבו וכתיב אם אמיתך בחרב וכו' ע"ש ומשמע דלא זכר מהירושלמי שהבאתי מדלא הזכירו:

והנני יוסיף דיש להכריע הדבר דאין לו רשות למלך אלא בסייף מדנשבע לשמעי אם אמיתך בחרב. ואיך נתפייס בזה שמעי והלא יתכן דבחרב לא יהרגנו אבל יהרגנו במיתה אחרת אלא מוכרח דאין לו רשות למלך אלא בסייף וכשנשבע שלא ימיתהו בחרב נכון לבו בטוח דאין לו רשות אלא בסייף וכבר בזהר הקדוש הקשה פ' הלז אם אמיתך בחרב ופרקיה ע"ש:

ואפשר לומר דרך דרש דרבי יהודה דסבר פרק נגמר הדין דף מ"ט דהרוגי מלכות נכסיהם ליורשים אזיל לטעמיה דסבר דמשום בחוקותיהם לא תלכו מצות הרג בקופיץ הכי נמי הרוגי מלכות אין נכסיהם למלך כדרך שמלכי האומות עושים משום בחוקותיהם לא תלכו. אבל ראיתי שהרב מהרימ"ט בתשובה כי באה בס' תורת חיים למהרח"ש ח"ג סימן צ"ד נסתפק אם דין זה דהרוגי מלכות נכסיהם למלך דקי"ל כרבנן דפליגי אר' יהודה אם דין זה נוהג במלכי א"ה וכתב דהרשב"א בתשובה סימן אלף קנ"ט מגמגם בה ואפילו

לא יהיה מדין תורה כיון דמשפט חרוץ להם יהיה מדינא דמלכותא ע"ש. ובזה נבא לרמוז בכתוב ויאמר המלך אחשורוש לאסתר המלכה ולמרדכי היהודי הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים כי הנה כבר כתב מהרימ"ט דכונת אחשורוש לומר דהרוגי מלכות נכסיהם למלך והוא נתן בית המן לאסתר והם יעשו כטוב בעיניהם ומשום שיש לפקפק דהא דהרוגי מלכות לא נאמר במלכי א"ה כמו שנסתפק מהרימ"ט עצמו לז"א ויאמר המלך אחשורוש כלומר עכ"פ מטענת דינא דמלכותא כי כן הוא משפט חרוץ אני זוכה בנכסי המן וגם נתתיו לביתו לאסתר המלכה והן לו יהי דמדין תורה אין נכסיהם למלך מדינא דמלכותא אני זוכה. ונמשך לזה ואותו תלו על העץ אע"ג דהרוגי מלך בחרב כדתנן כדרך שהמלכות עושה מ"מ תלו על העץ דדינא דמלכותא דינא כי כן משפט המלך דעושה בו כטוב בעיניו וא"כ גם בהרוגי מלכות דינא דמלכותא דנכסיהם למלך ובית המן נתתי לאסתר ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם:

והנה בא"ר על פי האמור פ' ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים ולמלך אין שוה להניחם אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול ע"י עושי המלאכה להביא אל גנזי המלך ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן בן המדתא האגגי צורר היהודים ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך וכו' ולא נאריך בדקדוקים. ותחילת הפסוקים נרמוז קצת על פי הקדמתנו הכונה ישנו עם אחד לפנים בישראל היו עם אחד ותורה אחת להם דהם מוזהרים לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות, והן עתה מפוזר. ומפורד כל א' אגודה א' יש שומר כל התורה. ויש מי שטוען מודעא על תורה שבע"פ. ויש מי שאינו לומד תורה. וז"ש ודתיהם לשון רבים. שונות מכל עם כדעת רבי יהודה דהרג בקופיץ דכתיב ובחוקותיהם לא תלכו ולא בסייף כדרך שהמלכות עושה. ועיר הנדחת דכתיב לפי חרב כתב הרב תורת חיים בשיטתו דמודה ר' יהודה דלית בה משום בחוקותיהם דלא שייך גבי גוים ולכך בסייף. וז"ש ואת דתי המלך אינם עושים כל עצמם שלא לעשות דת המלך שהרי עיר הנדחת בסייף. אם על המלך טוב יכתב לאבדם בכל מיני מיתה כיון דהם סוברים שלא יש למלך אלא דין סייף. וכן נכתב להשמיד להרוג ולאבד בכל מיני איבוד. כלפי סברתם שהגוים אין להם אלא דין חרב. והרב מקראי קדש פירש בסגנון אחר:

העוד לנו לרמוז במ"ש בקדושין דף כ"ו נכסים שיש להם אחריות נקנים בכסף ובשטר ובחזקה אמר רב לא שנו אלא במקום שאינן כותבים את השטר אבל במקום שכותבים את השטר לא קנה ואי פריש פריש כי הא דרב אידי בר אבין כי זבין ארעא אמר אי בעינא

בכספא איקני אי בעינא בשטרא איקני אי בעינא בכספא איקני דאי בעיתו למהדר לא מציתו הדריתו ואי בעינא בשטרא איקני דאי בעינא למהדר הדרנא בי. והרב מהריב"ל נסתפק סוף כלל י"ג אי מהני פריש בשטר מכר דלא קנה עד שיתן את הדמים ופריש קני בשטר. וכן מוכר שדהו מפני רעתה דקנה בשטר לחוד אי מהני לקנות בכסף לבד. והרב ז"ל פשיטא ליה דאם נתן הכסף ונשבע המוכר לקיים המקח דהשבועה משוי ליה כפריש וקנה בכסף לבד ע"ש באורך. עיין טוב עין סימן ב'. והרב מהרימ"ט בח"מ סימן ס"ה כתב דמסתברא ליה דכל דינא ודינא היכא דאתמר אתמר ודינא דפריש לא מהני אלא היכא דנתן דמים ולא לקח שטר אבל היכא דכתב שטר ולא נתן דמים אע"ג דפירש לא מהני דלא סמכא דעתיה דמוכר עיין בדבריו באורך:

וחזה הוית להרב עדות ביעקב סימן ס"ג תמה על מהריב"ל דספוקי מספקא ליה ועל מהרימ"ט דבתחילה הוה פשיטא ליה דלא קנה בשטר ופריש דאיך נעלם מהם גמרא ערוכה בירושלמי דאתמר התם בשטר רבי ירמיה סבר מימר בשטר ע"מ שלא ליתן הכסף אבל בשטר על מנת ליתן כסף לא קנה עד שיתן כסף ופירוש הירושלמי מבואר דהכונה כי אמרו דקונה בשטר היינו היכא דפריש ואמר ע"מ שלא ליתן כסף אבל היכא דלא פירש לא קנה עד שיתן כסף דכוותיה דשמואל ס"ל דאמר לא שנו אלא בשטר מתנה אבל בשטר מכר לא קנה עד שיתן את הדמים הרי להדיא דמימרא ראשונה ושניה כי הדדי נינהו וכסוגיא דעלמא דכל תנאי שבממון תנאו קיים עכ"ל. ואין כאן תימה דפירוש הירושלמי פשוט דמ"ש בשטר ע"מ שלא ליתן הכסף היינו שנותן לו מתנה והיינו דקאמר ע"מ שלא ליתן הכסף דהיינו שאינו נותן הכסף לעולם דהוי מתנה והיינו כדקאמר שמואל בתלמודא דידן ממש. ולפירושו מאי קאמר שלא ליתן את הכסף הרי רוצה ליתן הכסף אלא שרוצה לקנות בשטר והול"ל ע"מ לקנות בשטר קודם שיתן הכסף. והן אמת דהול"ל בשטר מתנה כדאמר שמואל אמנם כבר נודע דלשון הירושלמי משונה. אבל מה שאומר הוא אמת אלא דמאריך או מקצר אבל לומר דבר שאינו לא אפשר והכא קאמר ע"מ שלא ליתן הכסף מוכח שלא ליתן לעולם. ואם נפשך לומר. אודי לי מיהת דיכול הירושלמי להתפרש כדשמואל ומה זו תמיהא. ותו דאם כונת הירושלמי כדתרגמה הוא ז"ל אמאי הרמב"ם השמיט דין הירושלמי דאתמר בהדיא. וכבר הרב קרבן העדה והרב פני משה פירשו בפשיטות בירושלמי דהכונה ע"מ שלא ליתן הכסף והיינו מתנה ע"ש. ותו הרי הרב המגיד דין ז' כתב וז"ל מפני רעתה הוא חפץ למכרה ולמהר בקנייתה ואפילו בשאר קרקעות נראה דאם התנו תנאן קיים דומיא דכסף דלעיל עכ"ל. ואם הוא כדברי הרב עדות ביעקב דמפורש בירושלמי לא היה הרב המגיד כותב נראה דאם התנו

וכו' כאלו חידוש הוא שחדשה תורה דיליה והיה לו לומר שהוא מפורש בירושלמי אלא ודאי דכונת הירושלמי כדכתיבנא בעניותין וכמו שפירשו הרבנים הנז' בפשיטות. ודברי הה"מ הזכירם מהרימ"ט והרב עדות ביעקב. והמסתכל יפה בתשו' מהרימ"ט יראה שדברי הה"מ לא הרוו צמאונו לפי שהוא הביא ראיות להפך וגם מהריב"ל בח"ב חזר בו. וקשה איך לא ראה שבתוס' רי"ד והריטב"א בחידושיו כתבו בפשיטות כהה"מ דבשטר אי פריש קנה בלי מתן דמים וא"כ הרי סרכין תלתא רבינו ישעיה והריטב"א והרב המגיד כלהו ס"ל דבשטר מהני פריש והראיות שהביא מהרימ"ט שערי דחיות המה פתיחו"ת באר"ש נכוחות. וגם מדברי רי"ד והריטב"א נראה דאין כונת הירושלמי כמ"ש העב"י מדלא כתבו דכן מפורש בירושלמי. ואנו שזכינו לחידושי הרמב"ן לקדושין שם ג"כ כתב בפשיטות דף י"ב מהספר סוף ע"ב וז"ל השער הג' שטר קונה במתנה ובמכר משנתן דמים וכו' אא"כ מכר שדהו מפני רעתה ואם פירש יעשה כפירושו עכ"ל. וקצת יש להרגיש על הה"מ שלא כתב דכ"כ הרמב"ן כי אורחיה. וגם בחידושי קדושין לחד מקמאי שנדפסה בקושטא כתב וז"ל ונראה לומר במוכר שדהו מפני רעתה דקני בכספא אפילו במקום שכותבין את השטר כדאמרינן לקמן דבשטרא בלא כסף קני וכו' ואי פריש ואמר בשטרא איקני נראה דודאי קני בלא דמים כיון דמדינא בשטרא קני אלא משום דלא סמכא דעתיה הוא דאמרינן לא קנה עד שיתן דמים עכ"ל. והרי שני ספיקות מהריב"ל פשיטא ליה. ושוב ראיתי דגם מדברי הרשב"א בחידושיו בד"ה אמר שמואל לא שנו וד"ה ולענין שטר מתבאר דפריש מהני בשטר ע"ש:

ועיין אדם ראה יראה שמהריב"ל ומהרימ"ט דעתם נוטה דלהר"ן היכא דאתמר אתמר ולא מהני פריש אלא בכסף ע"ש בדברי קדשם בחון בהם וחקור מהם. ולי ההדיוט נראה דודאי הר"ן סבר דפריש מהני אף בשטר דהרי כתבנו דהרמב"ן והרשב"א בתוך דבריהם כתבו דפריש מהני בשטר ולא נחתי להכי ואם איתא דהר"ן חולק עליהם כגון דא צריך לאודועי דהרמב"ן והרשב"א סברי הכי והוא חולק עליהם אלא מוכח דהוא ז"ל סבר הכי והיה פשוט בעיניו ומה גם דהרמב"ן והרשב"א לא נחתי להכי. וכן יש להוכיח ממ"ש הר"ן גבי בהמה גסה נקנית במסירה דכל מקום שאמרו חכמים שאין קונים מן הקנינים אעפ"י שפירשו הלוקח והמוכר שיקנה בו אינו קונה והרי הוא כאלו אמר שיקנה באמירה בעלמא ולא אמרו אי פריש פריש אלא בכסף בקרקעות שדינו לקנות אלא דבמקום שכותבים לא סמכא דעתיה ולפיכך אם פירש שיקנה בכסף וסמכא דעתיה קונה וכו' ע"ש הרי דלא ממעט אלא כשפירש שיקנה בדבר שאינו קנין וכל ישר הולך בעיניו יראה דה"ה פריש בשטר כיון דשטר הוא קנין:

ולפום ריהטא יש לדקדק בזה דכתבו הגדולים דאי פריש דקונה בשטר לחוד קנה דהרי אמר שמואל על משנתנו לא שנו אלא בשטר מתנה אבל במכר לא קנה עד שיתן לו דמים ומותיב רב המנונא מבריתא דקתני שדי מכורה לך שדי נתונה לך ואיהו מפרק לה במוכר שדהו מפני רעתה וכו' והשתא שמואל הכי הול"ל לא שנו אלא כי פריש דהוא רוצה לקנות בשטר לחוז? אבל מסתמא לא קנה עד שיתן דמים. וכן רב המנונא מאי פריך מהבריתא אימא דהבריתא בפריש ואמאי הוצרך לאוקומיה במוכר שדהו מפני רעתה. ואפשר לומר דלא ניחא ליה לומר דמשנה ובריתא מיירי היכא דהתנה ותנו סתמא ושבקי הקניות פשוטות בלי תנאי. ומעין דוגמא אמרינן בעלמא בדאי לא מיירי קרא. (ושוב ראיתי להרב עדות ביעקב שהעיר במקצת ותירץ דחיה בעלמא) וטפי ניחא לאוקמה במוכר שדהו מפני רעתה דהוא קניה פשוטה ולא לאוקמיה דהתנה:

ומעין דוגמא בא וראה אשר אמרתי זה ימים ושנים במה שנסתפק הרב הגדול מהר"י רוזאניס ז"ל באחד שקדש אשה באתרוג בחג אשר אינו ש"פ אמנם מצד שעתה הוא החג ש"פ ויותר למצות ד' מינים ויש ספק אי ניזיל בתר עצם האתרוג שאינו שוה פרוטה או"ד אין לך אלא מקומו ושעתו והשתא שוה פרוטה והרבה יותר מצד המצוה. והביא הרב ז"ל ראיה ממ"ש הרמב"ם פ"ד דממרים גבי זקן ממרא שאם בא מתוך הוראתו לידי כרת וחטאת אפילו אחר כמה דברים חייב אבל אם נחלקו בציצית ולולב ושופר שזה אומר כשר וזה אומר פסול פטור שאין זה בא לידי כרת. ואי אמרת דש"פ מצד מצותו מקודשת איך כתב הרמב"ם דלא משכחת לה בלולב וציצית לבא לידי כרת הא מצינו בקדש אשה בלולב ומצד עצמו אין בו ש"פ ומצד מצותו לדעת הסנהדרין שהוא כשר ש"פ ומקודשת ולדעת הז"מ דפסול אינה מקודשת והבא עליה פטור אלא מוכח דבעינן שיהא ש"פ מצד עצמו וכמ"ש משם גדול בס' בני חיי א"ה סי' מ'. עיין בספר קרית מלך רב ח"א ס"ס כ"א ומ"ש בברכי יוסף א"ח סימן י"ג ובקונט' שיורי ברכה שם בס"ד:

ושמעתי מעט"ר מורי הרב ז"ל שהקשה דאין משם ראיה דאפילו לאומר שהאתרוג פסול וכאן אינו ש"פ היא ספק מקודשת שמא ש"פ במדי ובכה"ג אינו נעשה ז"מ דבעינן דלזה לא יהיו קדושין כלל ולזה יהיו קדושין גמורים ולעולם דגם בש"פ מצד המצוה מקודשת. ואני עניתי למורי הרב ז"ל דיש לקיים ראית הרב ז"ל באומר הרי את מקודשת ע"מ שיהא ש"פ כאן ואם הוא כשר ש"פ כאן ומקודשת ואם הוא פסול אינו ש"פ כאן ואינה מקודשת כלל אלא נראה דשיווי מצד המצוה לא חשיב ממון ומורי הרב ז"ל הסכים בדברי:

שבתי וראה דאם כונת הרב בראיתו כמ"ש אכתי תקשי להרמב"ם דמשכחת לה דמקדש באתרוג ששש"פ מצד עצמו ואומר הרי את מקודשת באתרוג זה ע"מ שהוא כשר לד' מינין

ונמצא בא לידי חיוב. אלא מוכרח לומר דכיון דמה שבא לידי חיוב כרת הוא מכח התנאי לא קרינן ביה שנחלקו בדבר המביא לידי חיוב כרת דאף דאם מתגלגל לבא לידי חיוב כרת אחר כמה דברים נעשה ז"מ היינו כשהדברים ממשמשין ובאין מצד עצמם בלי תנאי כי הנהו שכתב הרמב"ם שם אבל כל דבעי תנאי בקדושין לכשיבא לידי כרת אינו נעשה ז"מ. ולפ"ז נסתרה דרכ"י שישבתי להרב מהר"י רוזאניס והדרא דחיית מורי הרב ז"ל. והרי בדין ז"מ דלא משגחינן בתנאי אלא הא דכל שבא לידי חיוב כרת היינו דברים כסדרן מצד עצמם. וא"כ מעין דוגמא לא נפלאת היא ולא רחוקה הא דאמרינן דלא ניחא לאוקומי משנה ובריתא היכא שהתנו דמשמע להו דכיון דתנו סתמא לא מיירי אלא בדברים כסדרן לפי פשוטן בלי תנאי וככל אשר אמרנו בעניותנו אחת למעלה:

והן עתה נראה לפי דעתי הקצרה לקיים ראית הרב מהר"י רוזאניס ז"ל דהנה הא דחיישינן שמא ש"פ במדי הוא מימרא דשמואל ובו בפרק בימי האמוראים חיישי רבנן דהויא ספק מקודשת. אבל כשהיה נוהג דין ז"מ בזמן הבית ודאי לא הוו חיישי להכי דכל דאינו ש"פ כאן לא חיישינן תו שמא ש"פ במדי. וא"כ הרמב"ם הוה מסדר דיני ז"מ בזמן שהיה נוהג ז"מ ואז לא היתה חששא זו שמא ש"פ במדי וא"כ נתקיימה ראית הרב מהר"י רוזאניס ז"ל. ומעין דוגמא ראיתי להרשב"א בחידושיו בשמעתין שכתב וז"ל אמר שמואל לא שנו אלא בשטר מתנה אבל בשטר מכר לא קנה אלא עד שיתן דמים וא"ת והא מהכא ילפינן שטר מואקח את ספר המקנה וההוא שטר מכר הוה איכא למימר התם מוכר שדהו מפני רעתה הוה כדכתיב הנה הסוללות באו העיר ללוכדה. ול"נ דלאו קושיא היא דהא דאמרינן בשטר מכר לא קנה לאו משום דכסף מעכב בקנית שטר דהא אי פריש פריש אלא דרבנן הוא דתקון משום דאפשר דלא סמכא דעתיה וקרא דינא ושמואל תקנתא דקם אדעתא דאינשי עכ"ל. וכיוצא בזה נימא דראית הרב מהר"י רוזאניס ז"ל בריאה וטובה דדין ז"מ היה בזמן הבית ויהי מאז לא הוו חיישי שמא ש"פ במדי ומייתי ראיה ממ"ש הרמב"ם בז"מ דכתב הדין לאותו זמן:

והנה על מ"ש מהריב"ל דאם נשבע הוי כפריש. הקשה הרב מש"ל פ"א דמכירה מדאמרינן פ"ק דקדושין דף יו"ד איבעיא להו תחילת ביאה קונה או סוף ביאה קונה ואמרו דנ"מ לכהן גדול דקני בתולה בביאה מאי אמר אמימר משמיה דרבא כל הבועל דעתו על גמר ביאה וכתבו הראשונים דמ"ש פרק הבע"י דאשה נקנית בהעראה היינו דאמר בפירוש שרוצה לקנות בהעראה. והיכי קאמר דנ"מ לכה"ג דאי סוף ביאה קונה אסירא ליה משום דהו"ל בעולת עצמו. הרי אף דנימא בעלמא כל הגומר ביאתו בסתם אין דעתו לקנות אלא בסוף ביאה הכא בכה"ג דכיון דאם נאמר כן עביד איסורא דבועל בעולת

עצמו הדין נותן לומר בכה"ג דאפילו בסתם הוי כפירש ואמר דדעתו לקנות בתחילת ביאה כי היכי דלמהריב"ל איסור שבועה משוי ליה כמפרש זהו תורף דבריו בקצ"ר אמינ. והרב ז"ל חילק בין היכא דהוא בדא האיסור להיכא דהאיסור בא מעצמו דבשלמא בנדון מהריב"ל דנשבע לקיים המקח הוי כאילו בשבועה זו גלי שרוצה לקנות בכסף אבל גבי כ"ג ליכא שום גלוי שרוצה לקנות בתחילת ביאה עכ"ד הרב משנה למלך ז"ל: **ושמעתי** מגדול אחד שהקשה מסוגיא הנז' להרב מהר"י קולון ז"ל שרש קע"א שכתב דהשולח סבלונות בשבת ודאי הסבלונות הם מתנה ואין לחוש דהוו קדושין דאין מקדשין בשבת עכ"ד. דהרי הכא גבי כ"ג אף דאיכא איסורא אמרינן כל הבועל דעתו על גמר ביאה. והכא לא שייך תירוץ הרב מש"ל דגבי סבלונות איסור אין מקדשין בשבת בא מעצמו עכ"ד. ואפשר לתרץ קושית הרב מש"ל למהריב"ל וקושית הרב הנזכר למהריק"ו דשאני כ"ג דהאיסור אינו ברור ואינו נודע דהוי בעולת עצמו ותחילת ביאה אינו קונה אותה ומשו"ה נסתפק ופשיט דכל הבועל דעתו על גמר ביאה אך בנדון מהריק"ו נודע לכל האיסור דאין מקדשין בשבת וכן בנדון מהריב"ל נודע לכל איסור שבועה ולכן אמרינן דסבלונות הם מתנה ושבועה משוי ליה כפרישׁ:

מעתה נבא לרמוז בפסוקים ישנו עב אחד. כבר נודע דתואר עם הוא כשאינם הגונים ישנו עם תמיד היו בלתי הגונים והיו מתקיימים באחדות וזהו אחד לפנים היו לאחדים מפוזר הם מפוזרים מפני שהם מפורד שיש להם שנאה זה עם זה ולכן גלו והם בכל מדינות מלכותך. ודתיהם שונות מכל עם דז"מ אם נחלקים הסנהדרין עמו אפילו בדבר שבא אחר מאה דברים לידי כרת הוא ז"מ וממיתין אותו וכ"כ מחמירים והם משונים מכל עם דאף שמה שהורה ז"מ הוא בענין ממון אפשר לבא לידי כרת כמ"ש שם הרמב"ם. וכל כך הם מקפידים על דיניהם. ואת דתי המלך אינם עושים אפילו הם עצמם דתי המלך אינם עושים. ולמלך אין שוה להניחם פירש הראב"ע איננו דבר נכון ורצה לומר שיש איסור להניחם אלא משום כבוד המלך דבר ברמז. אם על המלך טוב יכתב לאבדם בשטר ואקנה אותם בשטר מיד דחשש שצריך זמן רב להביא עשרת אלפים ככר כסף וביני ביני אם הקנין בכסף יחזור בו המלך לכך יכתב לאבדם בשטר לקנותם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עושי המלאכה להביא אל גנזי המלך מעט מעט כי לא בחפזון. וכשיש איסור משוי ליה כמפרש דרוצה לקנות בשטר לבד כמ"ש מהריב"ל בח"א ולזה סמך אין שוה יכתב ואקנם בשטר וכיון שהזכיר האיסור בעת הקניה משוי ליה כמפרש ואתי כחילוק הרב מש"ל דעיקר החילוק דהאיסור בא מעצמו ואפשר דאינו זוכר ולא יהיב דעתיה משא"כ בנדון מהריב"ל דנשבע והו"ל כפריש לקנות בכסף וה"נ בעת הקניה

אמר ולמלך אין שוה להניחם כלומר שהוא איסור ועל כן יכתב לאבדם בשטר לחוד. וכתב מהר"ש הלוי ח"מ סימן מ"ז דאם עשה דבר שמורה שרוצה לקנות בשטר לחוד קנה דהו"ל כמפרש בשטרא איקני. והביאו הכנה"ג בתשובות ח"מ ח"א סימן קל"ו ומסכים עמו ע"ש. ואחשורוש דהיה שונא יותר מהמן חשש דכל זה שאמר ולמלך אין שוה להניחם אין מופת חותך דהוא איסור עד שנאמר דמשוי ליה כמפרש. אמנם הכא אין אנו צריכים לזה ויסר המלך את טבעתו דהסרת טבעת הוא מורה דרצונו שיקנה בשטר לחוד וכמ"ש מהר"ש הלוי דאם עושה מעשה שמורה שרצונו שיקנה בשטר לחוד קני. וזה מעשה רב ויסר המלך את טבעתו וכו' ותקנה בשטר לחוד. ומשום דאכתי אפשר לאומר שיאמר דהעיקר כמ"ש מהרימ"ט דבשטר לא מהני פריש דלא סמכא דעתיה דמוכר עד שיתן הכסף. לזה אמר ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך ואיני רוצה הכסף ובזה דין הוא שתקנה בשטר. וזה חסד עליון שלא קנה היהודים בכסף שאלו קנה אותם היה מכניסם לרשות הסט"א והיה קשה להוציאם משם. אך עתה שגו ברואה דגוי כל קנינו בכסף ואינו קונה בשטר כלל ונמצא שלא היה קנין כלל וכמ"ש הרב נחלת בנימין לפי דרכו:

ובזה אפשר לרמוז פ' ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודים לאבדם ואת פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה לבא אל המלך וכו'. ופירש"י פרשת הכסף פירוש הכסף וצריך פירוש לפירוש. אמנם אפשר דמרדכי דבר גדול דיבר (לה) [לו] אתא לנחומיה כי יש תקוה וז"ש ויגד לו מרדכי וסתם הגדח דברי חכמה. אשר קרהו כלומר בן בנו של עמלק כמ"ש רז"ל בן בנו של קרהו דכתיב אשר קרך בדרך. רמז לו שהיא מבני בניה של רחל מבנימין יכול תוכל לו דמסורת היא דעשו נופל ביד בניה של רחל. ואת פרשת הכסף פירוש הכסף כמ"ש רש"י כלומר שפירש דלא יקנה בכסף על דרך שאמרו אי פריש פריש וזהו פירוש הכסף שפירש דאינו קונה בכסף אלא בשטר ולא קנה דגוי אין קנינו אלא בכסף כמ"ש הראשונים בסוגיין ובשאר דוכתי. אשר אמר המן אמירה בעלמא ולא היה קנין רק אמר לשקול על יד על יד. ואת פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה דאפילו שטר לא יש רק שבכתב כתוב להשמידם ואין כתוב בו שמכר או נתן היהודים להמן וזה אתחלתא דגאולה שטעו בכל וכל חכמתם תתבלע. וכל מה שהשתדלו לתקן חקנין כרעו ונפלו וקנין אין כאן וזה אות לטובה שתוכל לבא אל המלך משום חינא חנ"ה היא מדברת וה' בעזרה:

ואפשר שזה כונת מדרש לקח טוב ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך רוח הקדש אומרת הכסף בגימטריא העץ נתון לך. וכתב הרשב"א הלוי ז"ל באופן שדברים אלו הטמא

והטהור יחדיו אמרום ע"ש ואפשר שהכונה ויאמר המלך מלכו של עולם להמן שהוא גוי שקנינו בכסף והוא רצה לקנות בשטר וגוי אינו קונה בשטר ולכן העץ נתון לו כי לא קנה ישראל:

אתי דבור אדברה נא דברות שתים בפ' הסדר ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג כפי תהרא יהיה לו לא יקרע וכו' ונשמע קולו בבואו אל הקדש לפני ה' ובצאתו ולא ימות. וכבר רבינו מהר"ם אלשיך שדי זיהרי"ה ורמז רמוז בכתובים הללו ע"פ משז"ל דהמעיל מכפר על לה"ר. וידוע דתחילת השמירה מהיצר הרע הוא ליזהר בלשון הרע ואביזריה וכשם שהחולה טרם כל הרופא מצוה עליו לשמור פיו מאיזה מאכל ומשקה המזיקין כן דהע"ה אמר מי האיש החפץ חיים וכו' נצור לשונך מרע וכו'. ובכלל ענש המדבר לשון הרע שנותן לו זכיותיו להנדבר ועונותיו יקח המדבר לה"ר. וכשיתן דין וחשבון יאמרו לו שעבר עבירה פלונית הוא ענ"ה כי לא עשה כזאת ואומרים לו זה עשה פלוני שדברת עליו לה"ר וכיוצא וזו רעה חולה כי מעט זכיותיו מנחילם לשונאו אשר דיבר עליו לה"ר ונשא הצעי"ר עליו את עונותיו של זה הנדבר ואוי מה היה לו. ואפשר שז"ש איש לשון בל יכון בארץ איש חמס רע יצודנו למדחפות ידעתי כי יעשח ה' דין עני משפט אביונים אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. חוץ מדרכנו אפשר כי הנה בספר ארץ החיים דרש פ' אלו על המן וכו' ע"ש. ולי ההדיוט נראה לרמוז בסגנון זה איש לשון המן הרע כמשז"ל ליכא דידע לישנא בישא כהמן. גם נודע דאחשורוש היה שונא ישראל יותר מהמן כמשל בעל התל ובעל החריץ. ועל פסוק נדדה שנת המלך אמרו רז"ל שהמלאך נדד שנתו וחבטו בקרקע שס"ה פעמים והיה אומר לו כפוי טובה עמוד ועשה טובה למי שעשה עמך טובה. וז"ש איש לשון המן בעל לה"ר בל יכון בארץ ובודאי ימות. איש חמס רע רומז לאחשורוש יצודנו למדחפות שניצוד על ידי המדחפות שדחפוהו מן המטה שס"ה פעמים ועי"ז ניצוד כי חשב שהכל בידי שמים וזהו ידעת כי יעשה ה' דין עני וכו' ידעת כתיב וקרי ידעתי והכתיב קרי לאחשורוש שמתוך המדחפות ידעת כי יעשה ה' דין עני וכו'. והקרי ידעתי כי יעשה ה' דין עני הוא מרדכי הצדיק אשר כפסע בינו ובין המות. משפט אביונים שיצילם במשפט דהם לא עשו אלא לפנים ואף הקב"ה לא עשה אלא לפנים וניצולו. אך צדיקים יודו לשמך שכל המשתה ושמחה הוא להודות לה' ולחשוב תמיד שעומדים לפני ה' ולא יחטיאו השערה ממורא ה' כי זה כל פרי השמחה להודות לה' כמי שעומד לפני המלך וז"ש ישבו ישרים את פניך:

עוד נסמיך רמז באומרו איש חמס רע ונקדים מ"ש הרב מהר"י ביערת דבשו השני דף פ"ח ע"ג על משרז"ל שאמר המן אתי מלא קמצא דידכו ודחי עשרת אלפים ככרי כסף דידי דיש להבין מה ענין קומץ שהוא קרבן לה' לעשרת אלפים ככר כסף שנתן לאחשורוש. ואם יתן איש מתנה למלך ב"ו הירצה לה' וכן אמרו גלוי וידוע שעתיד המן לשקול וכו' לפיכך הקדים השקלים מה זו הקדימה זהו שקלים לקרבנות וזה למלך טפש ורשע וגם לא מצינו בקרא שנתן הלא כתיב הכסף נתון לך אבל הענין כי אמר הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך כך פירשו הכסף והעם שבשניהם תעשה כטוב בעיניך ותכלית הטוב לחלקם לעניים וכן א"ה יודעים כי מצות הצדקה רבה ולמדו מנבוכדנצר מלכא וחטאך בצדקה פרוק ואמרו רז"ל צדקה תרומם גוי וזהו שהיה טוב בעיני כל השרים לחלקם לעניים וכן עשה המן וחשב שהוא יותר מכל קרבנות דכתיב ונבחר לה' מזבח ולכן תמה שאיך מלא קומצא קרבן ידחה עשרת אלפים כסף לעניים שהוא יותר טוב מכל הקרבנות ולכן השיב מרדכי כי הצדקה מיוחס לי כי הכל שלי עבד שקנה נכסים וכו' וא"כ שכל בטחון המן שיצליח היה הואיל פזר נתן לאביונים לכן בעת הזכרת הנס צריך מתנות לאביונים עכ"ל הרב יערות דבש. ומ"ש ואמרו רז"ל צדקה תרומם גוי הוא אגב שטפיה דהוא פסוק ופ"ק דבתרא לכמה תנאי דרוש צדקה תרומם גוי אלו ישראל ע"ש. ואין לומר דקיצר ורצונו לומר דרשת רז"ל עפ"ז דהוא סותר הקודם שדרשו וחסד לאומים חטאת אלו א"ה אמנם התם מסיק דמהניא לא"ה בעה"ז ומייתי מימרת ריב"ז ואולי שקיצר וכיון להא דמייתי לה גבי דרשות פ' תרומם גוי:

וזה חידוש גדול ואין נראה כן מכתובים ומרז"ל. ואם כנים הדברים לפי דרכו אפשר לפרש כך דיש לדקדק מ"ש הכסף נתון לך דהיל"ל הכסף יהיה לך. כמ"ש דניאל ע"ה מתנתך ליחוי לך. אלא שרצה אחשורוש לומר להמן שיתנם לצדקה ולכך אמר הכסף נתון כלומר הכסף יהיה נתון מתנות עניים ויהיה הזכות לך ואז העם לעשות בו כטוב בעיניך. ועפ"ז יובן מדרש לקח טוב הנז' רוח הקדש אומרת הכסף בגימטריא העץ נתון לך כי להיות מעשה הצדקה חשוב מאד הוצרך רוח הקדש לומר הכסף בגימטריא העץ. והענין כמו שפירש בספר כתנות אור בתוך דבריו דרז"ל אמרו כי כל מקום שנאמר המלך סתם במגילה הוא רומז למלך מלכי המלכים הקב"ה והכא כתיב המלך סתם לכך פירשו הכסף בגימט' העץ עכ"ד. וגם דקדקו תיבת להמן שהוא יתר כמו שדקדק מהר"ם חאגי'ז ז"ל. וכבר כתבנו במ"א כי עין בעין נראה עשירי עם אשר הרבו לעשות צדקה והיו לשמה כרגע ואחד מהתשובות שיש הוא שממונם לא היה ביושר רק בעושק ובגזל ולכן אותה הצדקה אדרבא מזכרת עון וזש"ה בצדקה תכונני רחקי מעושק כמו שהארכנו בעניותנו

בזה במ"א בס"ד. ולכן המן הרע שהיה חומס וגוזל וכל ממונו כסף סיגים מגזלות וחמסים לכן צדקתו כלא חשיב כי הוא יתברך שונא גזל בעולה. ובשלמא אם היה מלך המלך דינא הוא שקונה בכיבוש מלחמה וכל הכתוב בפרשתו של מלך מותר. ולכן הצדקה שהיה עושה נבוכדנצר היתה מועלת כי היה מלך אדיר וקנה הכל בדינא דמלכותא. אך שחיק ומחיק המן כל אשר לו עושק וגזל ולא בחר ה' בצדקותיו ומה גם כי לא מלבו. ומעתה בעצה הנבערה הזו שאחשורוש השונא יעצו להמן הרע הזה לתת עשרה אלפי ככרי כסף לעניים. לזה הוכרחה רוח הקדש לומר שעצתם הבל וז"ש ויאמר המלך מלכו של עולם להמן המפורסם ברשע בעושק וגזל וגובה לב בגאותו שחקים ואיש אשר אלה לו לשוא צרף לעשות צדקה ולכן הכס"ף גימט' העץ אשר הכין לו:

ויתכן שזה בכלל משז"ל והבאתיו לעיל בקום עלינו אדם ולא מלך שהתשוקה לכלות ח"ו ישראל ורוב הצדקה אם היה מלך שהממון שלו היו ישראל בסכנה שהיתה הצדקה אגוני מגנא על המלך אבל עתה הממון גזל ביד המן. וזש"ה ויאמר המלך להמן כלומר מלכו של עולם אמר להמן הרשע כדאמרן וז"ש בקום עלינו אדם ולא מלך שאם היה מלך לא היתה תקומה ח"ו:

והיינו דקאמר מרדכי ויגד לו מרדכי אשר קרהו בן בנו של קרהו העמלקי ואת פרשת הכסף וכו' כי הנה אסתר ביודעה כי כל הממון נתנו לצדקה יעלה עליה מורא דהצדקה מגינה עליו לז"א ויגד לו מרדכי אשר קרהו ואת פרשת הכסף וכו' כלומר הוא רשע בן רשע ולא סליק בשמא מלך רק בזוי בן בזוי. ואת פרשת הכסף כפירוש רש"י פירוש הכסף כלומר אל תיראי מחלוק המעות לעניים כי בגוים מחשבה רעה מצרפה למעשה וכבר נתחייב המן הריגה כי אמר המן למלך לשקול על גנזי המלך על היהודים לאבדם ובמחשבה ודיבור זה כבר נגמר דינו להריגה ואחר גמר דין צדקותיו כענן בקר. וא"ש מ"ש רש"י פרשת הכסף פירוש הכסף דצריך פירוש ליתובי דעתא דאסתר המלכה:

אמור מעתה זה רמז קראין איש לשון המן רע בל יכון בארץ ומחויב הריגה וכי תימא כמה צדקה עשה והצדקה מגינה על הכל לז"א איש חמס רע איש ולא מלך שלא קנה הממון והוא מתוך ומחמס יגא"ל נפשו הכלבית הטמאה יצודנו למדחפות:

עוד יש להסמיך מ"ש רז"ל במדרש הביאו רבינו אלעזר מגרמיזא בס' שערי בינה דהמן דיבר שטנה על בית המקדש אמר הקב"ה אגדלנו ואנקם ממנו שאז יוכר ועושה רושם הנקמה והוא מצטער יותר ע"ש. ואפשר שזה כונת הכתוב אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש וכו' כלומר אחר הדברים אשר דיבר המן שטנה על בית המקדש לרעתו

גדל המלך וכו' וסמך ענינו לתליית בגתן ותרש לומר דגדולתו של המן שוה לתליית בגתן ותרש שלכך נתגדל:

וממוצא דבר נמצא שכל ענין המן היה על שדבר שטנה על בית המקדש. ואפשר שזה טעם דתקון רבנן לעשות זכרון לא"י בנס זה דתלו המוקפין בימי יהושע וירושלם מגילה נקראת כשושן לומר בזכות ירושלם שושן צהלה ושמחה כי על אשר דיבר סרה על בית המקדש זו סיבת גדולתו להשפילו. ומתוך דברים אמורים אמינא מילתא כי המן טפ"ש כחלב לבו מטפ"ש ויורד כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו בהנחל עליון גוים עלה הגורל שישראל יהיו חלקו יתברך כ"י וארץ כנען חלקו כמש"ה ובמדרשים ואיך המן הרע הרשיע להפיל גורל על ישראל גורל אחד לה' ודיבר שטנה על בית המקדש וארץ ישראל היא חלקו יתברך בגורל כמו שאמרו רז"ל:

ויתכן שזה טעם אשר קראו לימים האלה פורים כי אין רמז להצלה ונס וענין הפור שהפיל הוא סעיף קטן התחלת הענין של הגזרה. אמנם על פי דרכנו הנה נכון כי טעם הצלתנו היה מטעם שני גורלות כי ישראל עם זו קנה בגורל והוא הגורל לה' גם ארץ ישראל נפלה בגורלו יתברך והמן בגורל רצה לאבד שני גורלות לה' ולכן אבד שמו וישראל גורל ה' ששים ושמחים והוא הכנה לשוב לא"י ובנין בית שני וזהו פורים תרתי משמע ישראל וארצם שנפלו בגורלו יתברך. וז"ש על שם הפור שהטיל המן וטח עיניו מראות שני גורלות ישראל וארץ ישראל:

עתה אקום ברמז קראין איש לשון המן הרע שדיבר שטנה על בית המקדש בל יכון בארץ. וכי תימא דלא לקה על זה לז"א איש חמס רע כי רצה הקב"ה להגדילו כי אחר שהיה איש לשון עלה בתואר איש יתר אבל היה איש חמס רע כלומר איש חמס רע כמו איש סוכו וכיוצא שפירושו אדון ואחר אשר נתגדל יצודנו למדחפות להפילו בשוחה עמוקה. ידעתי כי יעשה וכו' כלומר הגם שהי"ל גדולה ידעתי שהגדולה לרעות לו כי יעשה ה' דין עני ישראל שדיבר שטנה על בית המקדש שהוא עושר האמיתי לישראל משפט אביונים שגזר לאבדם. אך צדיקים יודו לשמד בפורים וע"י שאבד עמלק ע"י אסתר המלכה ומרדכי שיצא לו מוניטון וזה היה הכנה ישבו ישרים את פניך בבנין בית שני בירושלם כסא ה' כי ג' מצות אביקי איבוד עמלק ומלך ובנין הבית בב"א:

הדרן למאי דאתאן עלה וידוע שכתבו המקובלים דגלות זה הארוך הוא בעון לה"ר החמור כע"ז ג"ע ש"ד וז"ש איש לשון בעל לה"ר רמז לישראל בל יכון בארץ אי אפשר לישאר בא"י וגורם איש חמס רע מלך קשה יצודנו לישראל למדחפות מגלות לגלות וכיוצא. ידעת אתה ישראל וידעתי אני כי יעשה ה' דין עני ויגאלנו ברחמיו יתברך:

הבא נבא לרמז פ' הסדר ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת והמעיל מכפר על לה"ר ולכן נרמז בו ענין שמירת הלשון והיה פי ראשו בתוכו למעט הדיבור כאלו שפה יהיה לפיו סביב ע"ד משז"ל שאמר הקב"ה שעשה שני חומות מעשה אורג. ועי"ז יהיה לו התורה והמצוות שאם לאו ילכו להנדבר וחלוקא דרבנן שלו שלם לא יקרע. ואם חטא ונשמע קולו ילמוד בתורה וכ"ת אין קנ"ס לז"א בבאו אל הקדש מילי דהאי לחוד ומילי דהאי לחוד. ועוד ובצאתו ולא ימות כי ע"י לה"ר יצא מהקדושה וע"י התורה נתקן ולא ימות וכשהוא לתקן החטא עצמו לא אמרינן אין קנ"ס כמ"ש באורך במ"א:

אתאן לחלוקת שבת כי עמלק בא על **שבת** שלא שמרו כמשז"ל. והנה כתב במדרש אליהו משם ספר יד יוסף כי פורים נגד כל המועדים. פסח מעבדות לחירות. פורים ממות לחיים. שבועות קבלת התורה והיה מודעא עד דהדור קבלוה בימי מרדכי ואסתר. ר"ה ספרי מתים וספרי חיים. ובפורים הגזרה חתומה וניצולו. כפור מכפר עונות. וכאן נתכפרו להם העונות שעשו. סוכות ענני כבוד. ובפורים רבים מעמי הארץ מתיהדים ונכנסו תחת כנפי השכינה עכ"ד. ואני בעניי מוסיף שיש זכרון הנס בפורים גם לשבת וראש חדש. שבת. ארז"ל דושתי היתה מפשטת נערות ישראל ועושות מלאכה בשבת לכן נשחטה היא ערומה בשבת. ר"ח בא' באדר משמיעין על השקלים. ובזכות השקלים ניצולו משקלי המן. ולי ההדיוט יש לרמוז כתוב זאת זכרו"ן בספ"ר ר"ת ז' שבת כפור ר"ה ון' רמז שבועות שיש בו ן' יום עד קבלת התורה והדור קבלוה. ספר. ר"ת סוכות פסח ראש חדש והב' שמושית:

והנה בתרגום אסתר מפורש דהמן גזר על כמה דברים ובכללם על שבת ותלמוד תורה וצריך להבין מה ראה לגזור על שבת ותורה. ואפשר שידע דעמלק שחיק ומחיק בא על שלא שמרו השבת ורפו ידיהם מן התורה לפי שאם היו עוסקים בתורה ושומרים השבת לא היה יכולת לעמלק לבא ומשו"ה גזר המן כמה גזרות ושתים זו הם עיקר שלא יעסקו בתורה ושלא ישמרו השבת ובהכי סבר דגזרתו הכתובה על ישראל ח"ו תתקיים. עוד אפשר לומר במה שגזר שלא ישמרו השבת דכבר נודע מ"ש גורי האר"י ז"ל דס"מ נתלבש בהמן וכמו שהוא היה לעזר עמלק כמ"ש בזהר הקדוש. כן בימי מרדכי נתלבש בהמן. ושם אל לבו שיגזור שלא ישמרו שבת כי אמרו בזהר חדש פ' בשלח דכשיצאו ישראל ממצרים קטרגה מדה"ד על מכירת יוסף דהו"ל לישב בגלות מצרים על חד שבע כמש"ה שבע על חטאתכם ואז בחסדו יתברך נתן להם השבת ובזכות שבת נתכפרו דההוא צדיקא בשביעאה אחיד זהת"ד בקצור נמרץ. ורז"ל אמרו במדרש דגזרת המן על מכירת יוסף ואפשר משום דלא שמרו שבת ונתעורר ענין יוסף ואם היו משמרים שבת

היה מכפר כמו שהיה מר"ה קמא לזה גזר שלא ישמרו שבת. וכאשר העביר גלולים מן הארץ ליהודים היתה אורה ושמחה שומרי שבת וקוראי ענג ובחסדיו הרבים בטחנו יגאלנו גאולת עולם למען שמו ובא לציון גואל במהרה בימינו אכי"ר:

פרק ב

דרוש ב' לשבת הגדול

פ"ק דראש השנה. רבי יהושע אומר בניסן נולדו אבות בפסח נולד יצחק בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל מנא לן דאמר קרא ליל שמורים הוא לה' לילה המשומר ובא משמת ימי בראשית שמורים לכל בני ישראל לדורותם לילה המשומר ובא לעתיד לבא:

מלך אדיר מושל בגבורתו. עלה בדעתו לשלוח שליח לשו"ר על פי שליחות"ו. בארץ רחוקה תחת ממשלתו. ויען בדרך הזה איכא לסטים וחיות נתן לשליח מרגלא אטמטון מבית גנזי המלך אבן יקרה מאד ובה סימן מלכותו שקורין ארמ"א ויאמר אל השליח ראה כי בדרך הזה אשר תלך בשגם הכל תחת ממשלתי הנה ימצאון שם בדרך הזה אנשי לצון ללסטם את הבריות וכן לא יבצר מחיות רעות. ואתה אם תשמור את המרגלית הזו שתהיה ברה ונקיה כל הרואה אותה יכיר חותם וסומנטרין שלי ולא יגעו בך גם החיות רעות ייראו מהמרגלית הזו ותנצל אז תלך לבטח דרכך. ואם האבן יקרה הלזו לא תשמרנה כראוי ותחלל את יפעתה לכלוכית שמה אתה מסוכן בכמה מיני סכנות ולא תקיים שליחותי ומלבד שאתה מעותד לכמה צרות נזיקין וחבלות. וגם אני אביאך למשפט ויסרתיך בשוטים ובעקרבים והכל לפי פשיעתך בשמירת האבן יקרה. אלה הם דברי המלך ביום צוותו אל שלוחו:

וכל השומע מאמר המלך הכר יכירנו לאחרים היש חיך מתוק מזה ובודאי שהשליח יעשה כמצות המלך וישמור המרגלית ככל אשר ציוה לו המלך ותמיד תהיה ברה מאירת עינים ומלבד אשר יתענג מזיו כבודה של המרגלית עוד בה שיעשה נחת רוח למלך שאמר ונעשה רצונו. ועל הכל דאגוני מגנא ואצולי מצלא מן הלסטים והחיות. ואם השליח הזה לא ישמור המרגלית ונשחת זיוה ויקר תפארת גדולתה יעשה בנפשו שקר והלסטים והחיות יתעללו בו ואם ינצל אגב דוחקא לפורענות מוכן מטעם המלך וגדוליו. וכל העם רואים דהשליח הזה אם לא ישמור המרגלית פתי וסכל וחובל בעצמו והוא שטו"ת מלגיו ומלבר:

והן בעון חוללנ"ו כי המלך הוא מלך הכבוד אלהי עולם ה' שלח כזאת את האדם אשר יצר בעה"ז וכל ימי חייו הוא בדרך כמש"ה כי הולך האדם אל בית עולמו ויש לו בטלין הרבה

כנגדו לסטים וגונדא דחימה סט"א כי חיו"ת הנה וכלם לדמים יארובו. ובחסד עליון נתן לו מרגלית טובה היא הדעת ושכל טוב ואם ישמור שכלו להבין ביושר כל הדברים ויתן דעתו כי לא נברא אלא לעשות רצון קונו והוא מלכנו אלהינו יקיים כל המצוות אשר קדשנו במצותיו ולא ימוש ספר התורה מפיו. ואם ישחית וילכלך דעתו וינהיג עצמו נגד השכל ההרגל נעשה טבע ויטריד שכלו בהנאות העה"ז נמשל כבהמות וחילל אדר היקר מרגלית שכלו וישלטו בו הלסטים הם הסט"א והחיות רעות המקרים ופגעים רעים ומרעה אל רעה יצא ומעותד ליסורי העה"ז ועונשי גהנם ומצרי שאול כמשפט כל שוכחי אלוה בהבל בא ויהי הב"ל רועה. ואולם הצדיקים אשר מצחצחים שכלם עיניהם הרואות הדרך ישרה ומשתמשים במרגלית להאיר שכלם ולעמוד על קו היושר ויזדכך שכלם ודעתם לאור באור החיים לעסוק בתורה ובמצוות כי זה כל האדם. ואמרו בזהר הקדוש שכל טוב דא אילנא דחיי וכתב הרמ"ף ז"ל במאורי אור דהוא רומז לת"ת ע"ש וא"כ מי שנותן אל לבו להתנהג בשכל טוב שמא דמאריה עליה והסט"א בדלין ממנו.

ובזה נבא להבין פ' ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד ואמרו פ"ב דברכות מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו ובאמו או ברבו או במי שגדול ממנו בחכמה ובמנין שנאמר ראשית חכמה וכו' ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה וכל העושים שלא לשמה נח להם שלא נבראו. ויש להבין מהיכא מפיק לעושים לשמה. ותו להבין בפסוק דקאמר לכל עושיהם לשון רבים ואח"כ כתיב תהלתו לשון יחיד. ואפשר במשז"ל פ' בחוקותי ועשיתם אותם א"ר חמא בר חנינא אם שמרתם הריני מעלה עליכם כאלו אתם עושים אותם כדכתיב ועשיתם אותם א"ר חנינא בר פפא אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו אתם עושים את עצמכם הה"ד ועשיתם אתם. ודברי רבי חמא בר חנינא שאמר אם שמרתם הריני מעלה עליכם כאלו אתם עושים אותם צריכין ביאור דאם שמרו הרי הם מקיימין המצוות בפועל ומהו ז"ש מעלה אני עליכם כאלו אתם עושים הרי כבר עשו ודאי. גם מ"ש רבי חנינא בר פפא כאלו אתם עושים את עצמכם מה כוונתו. ומאי בינייהו:

וזאת לפנים פירשנו קצת בעניותנו ונוסיף נפך בס"ד כי הנה כת הקודמים חקרו דתרי"ג מצוות הם שיעור קומה כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים והאדם אינו יכול לקיים כמה מ"ע שהם תלויים במקרה כגון יבום וחליצה ופדיון בכור וכהנה רבות ומ"ע שבמקדש וכיוצא וכיצד יזכה האדם לקיים המצוות כלם כי בין כלם הוא שעור קומה. וניחא להו לרבנן שאם יקיים כל מ"ע אשר יוכל לקיים וימתין לקיים השאר ורוצה הוא בקיומם.

בוחן לבות וכליות ה' והוא ידע טוב לבבו ורצונו ומעלה עליו כאלו קיימם כלם. ויש מי שכתב דכיון דישראל הם גוף אחד כל אחד יש לו חלק במה שיקיים חבירו ובין כלם יתקיימו כל המצוות. א"נ בעסק התורה באותה מצוה נחשב להם כאלו קיימוה וכמ"ש כל העוסק בתורת עולה וכו'. והנה השלמים האלה קשיא להו בכתוב אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם דהאי ועשיתם אותם נראה יתר. ולישב זה תרגמה רבי חמא בר חנינא דדבר גדול לימדנו הכתוב וקרא להכי הוא דאתא לישב חקירת הראשונים מה יצדק אנוש עם אל ומי יוכל לקיים כל רמ"ח מ"ע ותריץ יתיב כמה דתרגמוה רבנן לחד שינויא דבקיימו כל אשר תמצא ידו ולהמתין מתי יבואו לידו שאר מצוות לקיימם ומצדו לא יבצר הנה זאת עולה כאלו קיימו גם אותם וז"ש ואת מצותי תשמרו מלשון ואביו שמר שתמתינו לקיימם אז הריני מעלה כאלו ועשיתם אותם וז"ש ר' חמא בר חנינא אם שמרתם כלומר אם המתנתם ושומרים מתי יבואו לידכם לקיימם הריני מעלה עליכם כאלו אתם עושים אותם הגם שלא עשיתם וא"ש מ"ש הריני מעלה עליכם כי זהו מחסדיו יתברך לעשות אינו ישנו. ובא רעהו רבי חנינא בר פפא וסבר כטעם האחר דע"י התורה שעוסק בדיני המצוות נחשב כאלו קיימם וז"ש אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה כמ"ש בת"כ ואת מצותי תשמרו עסק התורה הוא כאלו את מצותי תשמרו ואייתר ליה ועשיתם אותם ולהכי דריש ועשיתם אתם כאלו עושים את עצמכם דרמ"ח מצות עשה כנגד אבריו של אדם והמצוות שלא קיים הוליד את חסרו"ן באבריו ועל התורה נשלם וזהו מעלה אני עליכם כאלו עשיתם את עצמכם שנשלמתם ברמ"ח אברים וקיימתם כל המצוות:

ולדרכנו אפשר במשז"ל עשה מצוה אחת קנה לו סניגור אחד דע"י מעשה המצוות נבראים מלאכים ונקראים על שם המצוות כמשז"ל וז"ש רבי חמא בר חנינא אם שמרתם הריני מעלה עליכם כאלו אתם עושים אותם למצוות כלומר המלאכים שנבראים על ידי קיום המצוות שהם נקראים בשם המצוות עצמם אני מעלה עליכם כאלו אתם עושים המלאכים הנבראים ע"י מעשה המצוות. ורבי חנינא בר פפא דריש קרא באופן אחר כי הנה ע"י התורה והמצוות הוא מברר ניצוצי הקדושה השייכים לחלקי נר"ן שלו וז"ש כאלו עשיתם את עצמכם דהתורה והמצוות לברר ואלו האורות נדבקים באור נר"ן שלו וברחמיו יתברך מעלה כאלו עשו עצמם כיון דע"י נעשה הגם דכ"י ממנו הכל:

איכו השתא נבא לדרשת רבא דהנה ק"ל לרבא דבשתי תיבות סמוכות שינה הכתוב מרבים ליחיד עושיהם תהלתו ותו דהכתוב אמר ראשית חכמה יראת ה'. ומשמע דתחילת חכמה כך היא המדה יראת ה' אבל בסוף תו לא צריך. והרי שלמה הע"ה אמר

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור ומוכח דהסוף גם כן הוא יראת ה'. להכי היה מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומ"ט ומגיד מראשית אחרית דהכתוב אמר ראשית וה"ה אחרית וכאשר אמר שלמה הע"ה סוף דבר וכו' והוא מפורש בכתוב עצמו שנאמר ראשית וכו' שכל טוב לכל עושיהם דקאי אמאי דכתיב לעיל נאמנים כל פקודיו. וע"ז קאי ראשית חכמה וכו' שכל טוב כלומר אחר שראינו דהשכל מתנה אלהית. מי שיתעורר לעשות רצונו יתברך הוא שכל טוב לכל העושים למצוות וז"ש לכל עושיהם וקאי למ"ש נאמנים כל פקודיו והיינו למי שעושה המצוות כלומר שהקב"ה מעלה עליו כאלו הוא עשה המצוות שעשה המלאכים הנבראים אין נגרע משכרו כאלו הוא עשה המצוות עצמם וכמ"ש רבי חמא בר חנינא כאלו עשיתם אותם. וא"כ קאי לעושים לשמה דאי לאו אינו בסוג זה דיהיה נחשב כאלו ברא הוא המלאכים. וע"ז סיים תהלתו בלשון יחיד כי לעושיהם קאי למלאכים הנעשים מהמצוות. ואם נפשך לומר דס"ס לעושם הול"ל ומדכתיב עושיהם משמע רבים העושים לרבים. י"ל דנקט תהלתו לאשמועינן דלא בעינן רבים לזה אלא לעושיהם ר"ל לכל אחד מעושיהם ומשו"ה סיים תהלתו עומדת לעד:

נמשך לזה הבה נא עלי בא"ר פ' חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך ורז"ל דרשו חשבתי דרכי שהיה אומר דהע"ה למחר אלך לרעות בגנים וכיוצא ולמחר היה הולך לבה"מ. והגם דכל כך השתדלות אני עושה ללמוד מ"מ תכלית חכמה תשובה ומע"ט ולכן חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך:

ולהבין חשתי ולא התמהמהתי פירשתי בקונט' דברים אחדים וארחיב כאן קצת ביאור והוא דנשאל הרדב"ז ח"א סימן י"ג במי שהיה חבוש בבית האסורים ונתן לו השר רשות לצאת יום אחד בשנה ונסתפק הרב איזה יום יבור לו אם כיפור או פורים וכיוצא והשיב הרב דיום אחד שיוכל לצאת והמצוה הראשונה שתבא לידו שלא יוכל לעשותה בבית הסהר יעשה כי אין מעבירין על המצוות ותהי עלה הגאון מהר"ר צבי בתשובותיו סימן ק"ו ממאי דבעי פרק התכלת מוספין דהאידנא ותמידין דלמחר מוספין עדיפי שהם מקודש או תמידין שהן תדיר ואי כסברת הרב מוספין קדמי דאין מעבירין אלא מוכרח דאין מעבירין אינו אלא כששתיהן שוות לא היכא דחד עדיף ויש אריכות דברים בזה. והרב מייתי מפ"ק דמ"ק דרמי אל תפלס וכתיב פלס מעגל רגלך ומשני כאן במצוה שא"א ליעשות ע"י אחרים אל תפלס והמצוה ראשונה שבאה לידו בין גדולה בין קטנה יעשה. ומה שפסק הרב תה"ד דימתין ברכת הלבנה במ"ש התם במצוה ראשונה עצמה לעשות בשלם שבפנים ובעיית הש"ס במוספין ותמידין היינו משום דכלהו מצוה אחת דקרבנות

אבל אם מצוות שונות אין מעבירין אבל מצוה אחת שלמחר יעשה מן המובחר ימתין זהת"ד והרב שארית יעקב פ' צו תמה על מהר"ר צבי מההיא דמ"ק ולא שלטו מאור עיניו שמהר"ץ גופיה הביאה וישב על תלה ובמקומות אחרים הארכתי:

ואפשר להסמיך בפסוק הנז' חשבתי דרכי בקיום המצוות שיש כמה ספיקות אין מעבירין ואם האחת עדיפא ושתיהן לפניו ואם הכל מצוה אחת והם חלקי מצוה או לעשות המצוה עצמה לעשותה למחר מן המובחר וכיוצא ואשיבה רגלי אל עדותיך לברר וללבן הספיקות מעמקי הדינים והשמועות. וזהו המסקנא חשתי למהר לעשות המצוה ולא התמהמהתי לקיים מצוה שיש לה יתרון ועדיפות דאין מעבירין כי המצוה ראשונה חשתי וע"ז נאמר אל תפלס אבל היינו דוקא לשמור מצותיך כשהן שני מצוות חלוקות אבל כשאינם מצוות כל חד בפ"ע אבל הם חלקי מצוה אז יש להסתכל הי מינייהו עדיף וכבעיית פרק התכלת. וגם כלל לשמור מצותיך חלוקות אבל כשהוא מצוה אחת לעשותה מהמובחר אז צריך להמתין וכדמסיק הרב מהר"ר צבי ז"ל:

באופן שתכלית חכמה תשובה ומע"ט ועי"ז תאיר המרגלית שכל טוב ע"י התורה והמצוות וצריך האדם שלא יחשיך המרגלית וישחית שכלו ומתנה טובה שנתן לו הקב"ה להתחכם להרע בהנאות העה"ז ולבקש תחבולות להתענג בהבלי העוה"ז וזה פשט הכתוב בהושע סימן ד' נדמו עמי מבלי הדעת כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי כי המרגלית ומתנתו יתברך היא הדעת טפש כחלב לבם ונכרתו מבלי הדעת כי אתה הדעת מאסת והרבת להשחית יפעת הדעת עד כי החשיך הדעת והורגל בעבירות ואמאסך מכהן לי כי המצוות שעשית הולכים לסט"א ואינך עובד אותי. וז"ש רז"ל ולחשך קרא לילה אלו מעשיהם של רשעים כי החשיכו המרגלית והדעת נהפך להם לתקלה לבקש אופנים לעשות עבירות ועושים קדש חול. ולזה ארז"ל כל מי שאין בו דעת נבילה טובה הימנו ושמעתי כי אז"ל גדולה דעה שנתנה בין שתי אותיות. והמזוזה נכתבת על עור נבילה ונכתבת והיה בפנים ושדי מבחוץ ונמצא שהעור של נבילה נתון בין שתי שמות הקדש וטובה הנבילה ממי שאין בו דעת שהוא לא זכה בדעת שהוא נתון בין שתי שמות:

וגם מי שיש לו שכל והוא משחיתו ומשתמש במתנתו יתברך ובמרגלית שחננו להכעיסו ח"ו לעשות תחבולות להבלי העה"ז מטמא את הקדש כי הדעת רוחני ונוהג בו חול בהבלי העה"ז ומטמאו לחשוב בעבירות ודאי גדל עונשו וז"ש נדמו עמי מבלי הדעת. ופירש כי אתה הדעת שהוא רוחני שכל טוב מאסת להוציאו לחולין ולעשותו גשמי איננו טהור:

וארחיב הדיבר במ"ש בסוף ספר צפנת פענח חדש להרב ההסיד מהר"י תלמיד מהר"י בעש"ט במשז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל כי אדם שיש בו דעת כאלו נבנה בית המקדש בימיו כמ"ש בברכות דף ל"ג והיינו שנעשה מקדש למטה ע"י דעת הכולל חכמה ובינה נגד מקדש של מעלה לחברן וליחדן ואם נסתלק הדעת גורם חרבן בה"מ והסיבה לשון הרע הנמשך מגסי הרוח כמ"ש מהרש"א פ"ג דערכין ואמרו אותו לא אוכל אין אני והוא יכולין לדור א"כ מעכבין ביאת המשיח אחר שהוא גורם החרבן על ידי סילוק הדעת והאריך בזה עש"ב וז"ש נדמו עמי מבלי הדעת נכרתו על ידי שנסתלק הדעת גרם החורבן כי אתה הדעת מאסת שהייתם בעלי גאוה וגרמת החרבן ואמאסך מכהן לי כלפי הכהנים כמו שפירשו המפרשים ויחרב הבית. ובזה אפשר דרך הלציי כל מי שאין בו דעת נבילה טובה הימנו במעשה אליהו הנביא זכור לטוב וריב"ל שראו נבילה מוסרחת ואמר ריב"ל זה סר"ח העודף וא"ל אליהו ז"ל לבנים שיניה ואח"ך עבר איש גאה ואליהו ז"ל סתם נחיריו ואמר זה יותר סרחון מהנבילה וז"ש כל מי שאין בו דעת ומזה נולד שהוא גס רוח נבילה טובה הימנה שאינו מספר בגנות נבילה ולגאה מספר בגנותו. והטעם כי הגאה בעל מחלקת ולה"ר ומותר לדבר לשון הרע על בעלי המחלוקת כמ"ש בירושלמי:

ונבא להבין מאז"ל בסדר היום זאת תורת העולה אמ"ר לוי נימוס (היה) וקילוסין היא שכל המתגאה אינו נדון אלא באש שנאמר היא העולה על מוקדה עכ"ל. שהגאוה הוא מיסוד האש ולכן נדון באש כי גורם חרבן בית המקדש ובטל אש המזבח וז"ש היא העולה שיש לו גאוה על מוקדה נשרף באש על המזבח על שגורם ביטול המזבח כל הלילה רמז לגלות כמשז"ל דאין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח כמדובר. וראוי להתעורר מאד ולהשפיל דעתנו ליזהר מלה"ר שגורם החרבן ומה גם עתה דאז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל. וזה כמה מאות שנים ואנחנו לא נושענו ולכן קבעו לדרוש בכל תפוצות ישראל לעורר לב ישראל קדושים על הגאולה. גם אני בעניי אדברה נא בהני תלת מילי המסוגלים לגאולה והם ר"ת 4שכ"ל שלום כונה לימוד. 3כי הנזהר באלה כסדרן והלכתן הוא גורם לביאת הגואל כאשר יתבאר בעניותנו ריש מילין בכל חלוקה מאלו צדקו יחדיו בשבת הגדול ורמוזים בתיבת שכל. וה' יעזרנו על דבר כבוד לקיימם וברחמיו יגאלנו גאולה שלימה כי"ר:

אימ"א שלום. הנה נודע כי לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום הלא מראש גלות מצרים לדעת הזהר חדש ודעמיה מרז"ל שהיה על חטא מכירת יוסף ונמצא דבעבור ולא יכלו דברו לשלום היה גלות רע ומר בארץ מצרים בחמר ובלבנים וכמעט היו ישראל

נטמעים בן' ש"ט לולי ה' שהצילנו. ואמרו רז"ל אתם מכרתם יוסף לעבד חייכם בכל שנה תקראו עבדים היינו לפרעה במצרים (ביאור מאמר זה והנמשך נדפס בריש קונטריס גאולת עולם בס"ד):

והנה בז"ח אמרו דגלות מצרים בעבור חטא מכירת יוסף וכשבאו למרה קטרגה מדה"ד שהיו צריכים לחזור למצרים להשתעבד בגלות שבע על חטאתם ולזה הקב"ה ברחמיו נתן לנו את השבת לכפר דההוא צדיקא בשביעאה אחיד ע"ש באורך וכבר כתבנו בדרושים דמשה רבינו היה בו בחינת יוסף. ובזה ניחא מ"ש ז"ל דאמר הקב"ה למשה אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם דלהיותו בחינת יוסף אהניא ליה להוציאם ואלים לאפקועי שעבוד הגלות אשר היה בחטא יוסף:

ועם זה אפשר לתת טעם אשר שבת זו שלפני הפסח קורין אותו **שבת הגדול** כי הנה אמרו רז"ל דמשה רבינו ע"ה אמר לפרעה שהיה צריך לתת להם מנוחה יום אחד בשבוע כדי שינוחו יום אחד ויהיה להם כח לעבוד ששה ימים ובחר להם יום שבת והיו נחים בכל שבת וכונת משה רבינו ע"ה שיתחילו לשמור שבת דיתכפר להם חטא מכירת יוסף דההוא צדיק בשביעאה אחיד. ויהי היום דנצטוו ליקח הפסח בעשור שהיה שבת ולקושרו בכרעי המטה והמצריים שואלי"ם הלכו בו מדוע לוקחים השה והם משיבים לשוחטו הם מוסרים עצמם על קדוש השם ובזה מתקדש כל גופם וכתב הרב מהר"ם אלשיך ז"ל כי בשאר מצוות מתקדש האבר הפרטי שתלויה בו המצוה ההיא אך במסירת נפשו על קדוש השם מתקדשים כל אבריו וגידיו כלם כאחד ובעבור זה פנחס שמסר נפשו על קדושת השם נתקדשו כל אבריו וזכה לכהונה. ומשו"ה הוצרכו ישראל בשבת שלפני הפסח למסור עצמם על קדושת השם כי היכי דתהוי להו כפרה גמורה על חטא מכירת יוסף ויתקדשו כל גופם. וזה דקדוק הלשון שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול והול"ל לשון יותר ברור שבת קודם הפסח אמנם רמוז מסירת נפשם וז"ש שבת שלפני הפסח כלומר שבת שעשו והיה הפסח הוא השה פנים בפנים קשור בעצי עריסותם ומסרו עצמם על קדושת השם בהיותם כואבים במילה קורין אותו שבת הגדול מכלל דאיכא קטן והוא יום שבת שנחים בו מעבדותם בדבר משה רבינו ע"ה. הננו גדול שבשבת זו מסרו עצמם על ק"ה וההוא צדיקא בשביעאה אחיד והויא להם כפרה וזש"ה בעשור לחדש ויקחו להם איש ש"ה גימט' כפרה:

ועוד אפשר לומר בטעם שהוצרכו למסור עצמם על ק"ה ובטעם קריאת שבת הגדול ונקדים מ"ש בכתובות דף כ"ז דתנן גבי שבויה ואם יש להן עדים אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנים ואין אדם נאמן על ידי עצמו ובגמרא ואפילו שפחה דידה

מהימנא ורמינהי לא תתיחד עמו אלא על פי עדים ואפילו על פי עבד על פי שפחה חוץ משפחתה מפני שלבה גס בה אמר רב פפי בשבויה הקילו רב פפא אמר הא בשפחה דידיה הא בשפחה דידה ושפחה דידה לא מהימנא הא קתני אין אדם מעיד על עצמו הא שפחה דידה מהימנא שפחתה נמי כעצמה דמי רב אשי אמר הא והא בשפחה דידה ושפחה מיחזא חזיא ושתקה התם דשתיקתה מתירתה לא מהימנא הכא דשתיקתה אוסרתה מהימנא השתא נמי אתיא ומשקרא תרתי לא עבדא וכו' לימא כתנאי זו עדות איש ואשה תנוק ותנוקת אביה ואמה ואחיה ואחותה אבל לא בנה ובתה לא עבדה ושפחתה ותניא אידך הכל נאמנין להעיד חוץ מהימנה ובעלה דרב פפי ורב אשי תנאי היא דרב פפא מי לימא תנאי היא אמר רב פפא כי תניא ההיא במסיחה לפי תומה כי הא דכי אתא רב דימי אמר רב חנן קרטיגנאה משתעי מעשה בא לפני רבי באדם אחד שהיה מסל"ת ואמר אני ואמי נשבינו לבין הגוים יצאתי לשאוב מים דעתי על אמי ללקט עצים דעתי על אמי והשיאה ר' לכהונה על פיו ע"כ בגמרא:

ואיכא למידק אמאי רב פפא מוקי לה לבריתא במסל"ת לימא דשפחתה כעצמה. ומהרש"א תירץ דבריתא קתני חוץ מהימנה ובעלה ואיכא למ"ד דלמדין מן הכללות במקום שנאמר חוץ. ואני בעניי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ה סימן ז' דף צ"ה ע"ב דקדקתי דלא מצאתי סברא זו ותו דכי אמרת שפחתה כעצמה הרי הוא בכלל מאי דקתני חוץ מהימנה ושפיר קאמר חוץ דהני ותו לא. ועתה נדפס ספר כתובה להגאון החסיד מהר"ר פנחס סג"ל אב"ד דק"ק פד"מ נר"ו וראיתי שכתב וז"ל כתב מהרש"א דלא ניחא ליה לומר דשפחתה בכלל הימנה משום דקתני חוץ והוא דחוק דקי"ל אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ וכ"ש דהכא בכלל עצמה היא וכו' ע"ש שתירץ בש"ס בדרך חדש. וק"ק דהו"ל להקשות כקושיין על מהרש"א ולא לומר שהוא דחוק ומ"ש וכ"ש כיונתי לדעתו דעת עליון כמבואר:

וכבר ראיתי בתוספי הרא"ש לכתובות שעמד בזה וכתב בשם הנגיד רבינו שמואל דשאני הכא כיון דנחית לפרש חוץ ממנה ובעלה אלמא דוקא קתני דתו ליכא דלא מהימנא אבל מתניתין דקתני אין אדם נאמן על ידי עצמו איכא לפרש דכל שהוא כעצמו קאמר עכ"ל. וביאור דבריו דאע"ג דאמרינן בעלמא אין למדין וכו' הכא נראה דהתנא נקט חוץ לדיוקא דהול"ל אבל לא היא ובעלה ומדנקט חוץ ש"מ דדוקא קתני וגם אין לומר דשפחתה כעצמה דהתנא דייק לומר חוץ דלא ממעט אלא הימנה ובעלה וכי חזינן דלדיוקא נקט הכי אין לומר שפחתה כעצמה ובהכי נתישבו הערות הנז' שוב ראיתי מ"ש בחידושי הרמב"ן על זה ע"ש ודוק:

ועוד אפשר דבשלמא במשנתנו קתני אין אדם נאמן על ידי עצמו משום דבעי אתויי מעשה דר' זכריה בן הקצב ולהכי אפשר לומר דשפחתה כעצמה אבל הבריתא הול"ל חוץ משפחתה ובעלה ומשו"ה ניחא ליה לאוקומה במסל"ת:

ואחזה אנכי בספר עצי ארזים שנדפס מחדש לאחד מגדולי הדור באשכנז הי"ו שכתב בביאורו לא"ה סימן ז' ס"ק ה' שהכריע כסברת הגאון רב פלטוי שהביא הרא"ש בתשובותיו כלל ל"ב סימן ה' דגוי מל"ת נאמן להעיד בשבויה והרא"ש חלק עליו והרב הנז' הכריע כסברת הגאון להתיר מסוגיין וז"ל בתשובת הרא"ש וכו' שרב פלטוי גאון והא"ז הכשירו עדות גמל"ת בשבויה והרא"ש חולק עליהם שלא מצינן כן בגמרא והק"ו דאמרי אם נאמן לעדות אשה שמת בעלה שהוא איסור א"א כ"ש שיהיה נאמן לעדות שבויה מק"ו. הק"ו מפריך דהיא עצמה תוכיח שנאמנת לומר מת בעלה ואפ"ה אינה נאמנת לומר טהורה אני ואני אומר דיש להשיב על יוכיח שלו כמו שהשיבו חכמים לר"י בסוטה דף ז' היא הנותנת נדה דאיסור כרת חמירא ליה ומהימן סוטה דאיסור לאו לא חמירא ליה ולא מהימן וה"נ יש לומר דבעדות אשה גופה ליכא למידן ק"ו דאיסור א"א דחמירא לה לא משקרא ומהמנא משא"כ בשבויה שנשבית ונטמאת דאינה אלא באסור לאו אבל לענין גמל"ת יש לדון ק"ו אם נאמינהו לאיסור א"א כ"ש לענין איסור לאו. ונראה להביא ראיה לדעתם מסוגית כתובות הנז' בהא דמתרץ רב פפא כי תניא ההיא במסל"ת ואמאי לא מתרץ כמו שתירץ אמתני' שפחתה כעצמה וכו' אלא י"ל דבלא"ה ע"כ בריתא איירי במסל"ת מדקתני הכל כשרים להעיד חוץ מהימנה ובעלה משמע הא שאר כל פסולי עדות כשרים להעיד ואפילו נכרי או גזלן דאוריתא וע"כ מיירי במסל"ת ולכן מתרץ האמת א"כ מוכרח דדעת הפוסקים דאפילו נכרי ושאר פסולים כשרים במסל"ת עכ"ד הרב עצי ארזים נר"ו:

ומאי דדחי הרב נר"ו לפירכת הרא"ש על ק"ו הגאון כן דחה מהריק"ש בתשובותיו הנדפסות מקרוב סי' ל' בקצרה. ואפשר לישב דברי הרא"ש דכונת הרא"ש הוא דאי תימא שאני עגונה דחמירא לה משא"כ שבויה מכח זה נימא דבא"א להיות דחמירא לה להכי מכשרינן בגמל"ת דהיא דייקא ומנסבא דיריאה היא מדבר חמור כזה ומינה דליכא למיחש דהיא שוכרתו לגוי שיהיה מל"ת. אבל בשבויה דלא חמירא לא דייקא ומנסבה וגם איכא למיחש דתשכור הגוי וללמדו שיהא מסל"ת. ומה שהביא ראיה מסוגיין לדעת הגאון דאמאי לא מתרץ רב פפא דשפחתה כעצמה והאריך בזה הא ל"ק כמו שפירש הרא"ש בתוספותיו משם הנגיד והבאתיו לעיל. ומה שהכריח מזה דטעמא דבלא"ה מוכרח דבריתא במסל"ת. תימה עליו דהרי מפורש בתשובת הרא"ש הנז' שכתב וז"ל

ומשני כי תניא ההיא במסל"ת אלמא דוקא שפחה מסל"ת אבל גמל"ת לא מהימן והכל נאמנים דבריתא קאי אבנה ובתה עבדה ושפחתה דקא מפקא בריתא קמיתא אבל גוי לא מצינו בשום מקום שיהא נאמן עכ"ל. וממילא אזדא לה ראיתו דהכל אאידך בריתא קאי ואפילו תימא דהגאון יפרש כן. הרא"ש ימאן בזה וא"כ אין ראיה כלל מסוגיין כמבואר:

והרמב"ם פי"ח דאסורי ביאה כתב דקטן מסל"ת נאמן ותמהו עליו הרב המגיד והר"ן דמסוגיין מוכח דקטן לא בעי מסל"ת דהא קתני זו עדות איש ואשה תנוק ותנוקת ומשמע אפילו מכונים להעיד דהא קתני דאינה נאמנת שפחתה וההיא במכונת דוקא. וראיתי להרב קרבן העדה ולהרב פני משה שהוכיחו כן מהירושלמי דאתמר התם פ"ב דכתובות ר' אמי בשם ריב"ל אפילו קטן ואפילו קרוב ואפילו קטן וקרוב שמעינן מן הכא חנינא אשתבון הוא ואתתיה ובניה אתון לגבי רבי חנינא ולא קבלון לגבי ריב"ל וקבלום הדא אמרה אפילו קטן וקרוב ומדקאמר אתון משמע דמכוני להעיד ע"ש. והם ז"ל לא זכרו תשובת הרא"ש הנז' שכתב וז"ל אם היתה הנערה כבת עשר שנשבית עמה מסל"ת מעצמה בלי כונת עדות שתדיר היתה עמה היתה מותרת לבעלה כהן דאפילו בנה ובתה הקטנים נאמנים להעידה כדאיתא בירושלמי וכו' ע"ש שהביא הירושלמי הזה כלו. והרי מבואר דלא חש הרא"ש על מ"ש אתון וקבלון ומביא ראיה מהירושלמי להתיר בבתה הקטנה מסל"ת ובודאי דאין ראיה ממ"ש אתון וקבלום דאשה ובעלה ובניה בצערם באו לב"ד. וריב"ל ידע מבניה הקטנים דהיו מסל"ת וזה מוכרח דבניה אפילו גדולים צריך שיהיו מסל"ת כמ"ש הפוסקים וכאשר כתבתי בספר הקטן ברכי יוסף אות ג':

עוד ראיתי להרב קרבן העדה שכתב בתוספותיו וז"ל אפילו קטן וקרוב וכו' לא ראיתי לפוסקים שהביאו דין זה דקטן וקרוב כשר ומבבלי נמי יש להוכיח דכשר דקאמר דרב ורב אשי תנאי היא ואי ס"ד דקטן וקרוב דאיכא תרתי לרעותא פסול לישני הא דתני אבל לא בנה ובתה ועבדה ושפחתה איירי בקטנים והא דתני הכל נאמנים להעידה חוץ מהימנה ובעלה איירי בגדולים אלא ודאי מאן דמכשיר בקרוב מכשיר נמי אפילו בקטן וקרוב ויש לחלק וצ"ע עכ"ל. ונעלם ממנו תשובת הרא"ש דמייתי הירושלמי להלכה דאפילו קטן וקרוב. והביא דבריו מרן בב"י ומסתמא מוכח מדברי מרן בב"י דהכי סברי כל הפוסקים. איברא דק"ק על הרי"ף והרמב"ם אמאי לא הביאו הירושלמי כיון דהוא בעיא ופשטוה. והטור אמאי לא הביא הירושלמי ודברי אביו בתשובה:

ומה שהכריח מהבבלי אינו מוכרח דמאי דקתני אבל לא בנה ובתה סתמא קתני ומשמע בין גדולים בין קטנים. ותו דלפחות הול"ל הבריתא זו עדות איש ואשה אביה ואמה ואחיה ואחותה תנוק ותנוקת אבל לא בנה ובתה. ותו דאי אמרת דקרוב וקטן דהוו תרתי

לרעותא לבריתא ראשונה לא מהימני הא תנא דאחיה ואחותה מהימני ועלה קאמר אבל לא בנה ובתה ומשמע דאחיה ואחותה אפילו קטנים וקרובים כשרים וש"מ דלא סבר דתרתי לרעותא פסול דבעיית הירושלמי היא בסתם קטן וקרוב. אמנם הדין דין אמת וכמ"ש הרא"ש דלא מצינו חולק על הירושלמי:

ומרן בב"י כתב וז"ל ואם עד מפי עד מעיד עליה שלא נטמאת אפ' שהוא נאמן כמו בעדות אשה שמת בעלה עכ"ל. ומור"ם בדרכי משה כתב דתלוי זה בפלוגתא דהרא"ש והגאון בגמל"ת אמנם הרב משפטי שמואל סימן ק"ז הפליא עצה והביא ראיות דעד מפי עד כשר לעדות שבויה ובכלל הביא ראיה ממתני' דשלהי יבמות הוחזרו להיות משיאין עד מפי עד מפי עבד מפי שפחה ר"א ור"י אומרים אין משיאין ע"פ עד אחד רבי עקיבא אומר לא עפ"י עבד לא עפ"י שפחה ולא על פי אשה ולא על פי קרובים ועל כרחך ע"פ ע"א מכשיר רבי עקיבא ובהא הוא דפליג על ר"א ורבי יהושע ומיירי קודם שהוחזקו ומינה שמעינן דעד מפי עד כשר לעדות אשה אף קודם חזקה מדלא קאמר לא על ידי עד מפי עד והרב עצי ארזים ס"ק ו' דחה ראיתו דיש להוכיח מירושלמי פ"ק דסוטה דעדות עד מפי עד לא מהני כמו עדות מפי קרובים בהא דמקנא על פי שנים ומשקה על פי אחד דפשיט התם דיכול להשקות על פי עדות קרוב ובעד מפי עד סלקא בתיקו וכיון דר"ע קאמר לא עפ"י קרובים כ"ש דפוסל עד מפי עד ולא הוצרך להשמיענו דאתיא בק"ו עכ"ל ויש לישב דהא מעובדא דפונדקית מוכח דאפילו קודם שהוחזקו היה מכשיר רבי עקיבא בגויה מסל"ת כמ"ש בש"ס וגמל"ת גריע מקרובים ופשיטא דלרבי אליעזר אין משקה על פי גמל"ת ואפ"ה נסתפקו בירושלמי אי עד מפי עד משקה על פיו והכא באשה בעיגונה דקודם שהוחזקו היה מכשיר ר"ע בגמל"ת הול"ל ולא עד מפי עד דעדיף טפי מגמל"ת. ואין להביא ראיה מירושלמי דהוא בעיא בעלמא ומאי דמצדד בירושלמי בסוטה שם דהיה מקום לומר דשאני קרובים הואיל שאפשר דכשר לאחר זמן שתתבטל הקורבה משא"כ עד מפי עד הדבר מבואר דלאותה שעה שמעיד הקרוב אין בו יתרון על עד מפי עד ואיך אפשר דנקט קרובים וק"ו לעד מפי עד כמ"ש הרב נר"ו והרי מכשיר רבי עקיבא בגמל"ת שאינו כשר לאחר זמן וגריע מעד מפי עד. גם ראה בעיניך דהרא"ש בשבויה מכשיר בקרובים ופוסל גמל"ת וא"כ לא נפיק מקרובים דנקט ר' עקיבא והול"ל ולא עד מפי עד אלא אפשר דמכשיר בעד מפי עד כמ"ש הרב משפטי שמואל. וכי תימא אמאי לא מייתי ראיה בירושלמי דסוטה דרבי עקיבא פוסל קרובים ומכשיר עד מפי עד. התם לרבי אליעזר הוא דבעי ורבי אליעזר בעדות אשה פוסל עד אחד ולדידיה בעי בירושלמי:

עוד כתב הרב עצי ארזים נר"ו על ראית הרב משפטי שמואל וז"ל ועוד יש להשיב מהא דאמרינן בשבת דף קמ"ה בפלוגתא דרב אמי ורב אסי אי עד מפי עד כשר לעדות בכור או לא ופריך למאן דשרי מהא דתנא דבי מנשה אין עד מפי עד כשר אלא לעדות אשה בלבד ומתרץ אימא לעדות שהאשה כשרה לה בלבד ואי איתא לפירושו הרי עדות מיתת בעלה לר"ע שאין האשה כשרה לה ואפ"ה עד מפי עד כשר אלא ודאי לר' עקיבא דפוסל עדות אשה פוסל עד מפי עד נמי עכ"ל. ויש לדחות דהאי בריתא דתנא דבי מנשה היא שנויה אחר שהוחזקו בימי ר"ג להשיא עד מפי עד ומפי אשה דתו לא משכחת דיהיה כשר עד מפי עד ולא תהיה אשה כשרה. ועוד נעלם ממנו דברי הרמב"ם פ"ב מהלכות בכורות דין ט"ו שכתב ועד מפי עד כשר בבכור ואפילו אשה כשרה לומר בפני נפל מום זה וישחט. ומשמע דדין האשה הוי חידוש יותר מעד מפי עד וכן הוכיח הרב מהראנ"ח ח"א סימן כ"ב וא"כ בשבויה דהקלו באשה כ"ש להתיר בעד מפי עד וכמ"ש מהראנ"ח דעד מפי עד שרי בשבויה וכדברי הרב משפטי שמואל:

ומכללן של דברים שוב אשוב אליך עמ"ש הרב נר"ו בההיא דשילהי יבמות דבסמוך דהרי נראה דלרבי אליעזר דמשקה על פי אחד אינו משקה על פי אשה וא"כ קרוב עדיף מאשה ונסתפקו בירושלמי אי על עד מפי עד משקה א"כ הוא עדיף מאשה וכמו שנראה מהרמב"ם. ולדידיה דבשילהי יבמות נקט קרובים וק"ו עד מפי עד תקשי אמאי הוצרך למנקט ר' עקיבא לא על פי אשה ולא על פי קרובים לשתוק מאשה ותיתי בק"ו מקרובים. והשתא דנקט אשה הול"ל נמי ולא עד מפי עד:

תו קשה על הרב נר"ו דמייתי ההיא דפרק חבית דמסיק דהכי תנא דבי מנשה אין עד מפי עד כשר אלא לעדות שהאשה כשרה לה ומשמע דהעדות שהאשה כשרה לה גם עד מפי עד כשר והכא בשבויה דהאשה כשרה גם עד מפי עד כשר וכבר הביאו ראיה זו מהראנ"ח שם ומהר"ר צבי בתשובותיו סימן קמ"א וכתב מהר"ץ דאין לדחות דעדות שאשה כשרה דעד מפי עד כשר לא שמענו כמו שדחה מהראנ"ח דהרי אמרו סוף פ"ק דראש השנה זה הכלל כל עדות שאין האשה כשרה לה אף הן אינם כשרים לה ובגמרא הא אשה כשרה לה אף הן כשרים לה אמר רב אשי זאת אומרת גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה ואמאי לא דחינן שלא באה המשנה אלא להחמיר ולומר שאין שום עדות שהאשה אינה כשרה וגזלן של דבריהם כשר וזה הכלל לאתויי כל מיני עדות שאין כשרה להן דגזלן נמי פסול אבל איפכא לא תדוק מינה שכל עדות שהאשה כשרה גזלן נמי כשר אלא ודאי ס"ל להגמרא דאי לאו דהחלוקות שוות ומתהפכות לא הו"ל לתנא למתלינהו זה בזה ה"נ דכוותא באופן שתלמוד ערוך הוא להכשיר עד מפי עד עכ"ל

מהר"ר צבי ז"ל. וכבר כתבתי בבר"י דלא סיימוה קמיה תשובת מהראנ"ח כי מהראנ"ח עצמו הביא סוגית ר"ה להכריע כותיה דכשר עד מפי עד ע"ש באורך. ומזה יקשה על הרב עצי ארזים נר"ו שהוא הביא סוגית פרק חבית והו"ל להביא ראיה משם דעמ"ע כשר לעדות שבויה כמו שהביאו מהראנ"ח ומהר"ר צבי ז"ל משם. ובודאי שטעמו דפשיטא ליה דאין לדקדק מינה דיש לומר הא עדות שהאשה כשרה זמנין עמ"ע כשר וזמנין פסול כדחיית מהראנ"ח וכן כתב הוא נר"ו על דרך זה מעין דוגמא בסוף ס"ק ה' בסוגית הגוזל. אמנם נעלם ממנו סוגית ר"ה דדייק הש"ס הא אשה כשרים אף הן כשרים ומוכח דיש לדקדק הכי מדתלינהו זה בזה וכמ"ש מהר"ץ ז"ל:

איברא דיש לעמוד בזה דכמה זמנין הדיוק אינו לגמרי וכמ"ש פ"ק דקדושין דף ה' נתנה היא ואמרה היא אינה מקודשת נתן הוא ואמרה היא ספיקא הוי נמצא דזמנין דהדיוק הוא שהחלוקה ספק. ואי מהא לא איריא דיש לדחות לזו כמבואר. אבל הענין אמיתי ובזה שמעתי מ"ש פ"ק דסוטה כל המזנה אשתו מזנה אחריו והא קי"ל דצריך שהאיש לא בא ביאה אסורה מימיו ואז יכול להשקות סוטה ואי איהו בקרי וכו' לא משכחת השקאת סוטה. ותירצו דאיברא דאם האיש מזנה וכו' אבל משכחת שהיא תזנה ובעלה נקי וצדיק ומשקה. ונמצא דהחלוקות זמנין דאינן מהופכות. ואמרו במ"ק דף י"ד גבי קטן הנולד במועד מותר לגלחו במועד ופריך מדתני' כל אלו שאמרו מותר לגלח במועד מותר לגלח בימי אבלו הא אסור לגלח במועד אסור לגלח בימי אבלו ואי אמרת דיש חילוק בין נולד במועד לנולד מקודם נמצאת אבלות נוהגת בקטן אמר רב אשי מי קתני הא אסורין דילמא יש מהן אסור ויש מהן מותר. ובזבחים דף ק"ב תנן כל שאינו ראוי לעבודה אינו חולק בבשר ודייק הא ראוי חולק והרי טמא ומסיק הא לא קתני פירוש הא לא תדוק וכבר הרב טורי אבן האריך בזה ונעלמו הסוגיות האלו ודכוותיהו משני המאורות הגדולים מהראנ"ח ומהר"ר צבי אשר תלו זייניהו שלטי הגבורים בהך סוגיא דר"ה. והאיכא סוגיי אחריני ערו ערו עד היסוד הזה:

ומכאן נראה עומק דעת מרן ז"ל אשר לא החליט המאמר רק כתב דאפשר דעד מפי עד נאמן כמו בעדות שמת בעלה ועלה אריה הרב מהר"ר צבי וכתב עליו שאמר אפשר בדבר שהוא תלמוד ערוך והקשה על הרב מהרשד"ם והרב מהר"ר שם טוב עטייה שלא רצו לעשות מעשה כיון דמרן ז"ל באפשר אמרה. ומעתה גלה צדקתו של מרן דאין ללמוד מהראיות שהביאו הרבנים ז"ל כמבואר ואמטול הכין מימר שפיר קאמר בלשון אפשר:

ואולם אנן מה נענה ביום שידובר לתרוצי סוגיי אהדדי דכפ"ז מה יוכיח הוכח רב אשי בסוגיית פ"ק דר"ה ממשנתנו דכאן שנה רבי כל עדות שהאשה אינה כשרה אף הן אינן

כשרים לה ודייק הא אשה כשרה לה אף הן כשרים לה ואמר רב אשי זאת אומרת גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה. והלא יש לומר הא אשה כשרה לה יש שהן כשרים ויש שהן פסולים ע"ד שאמרו במ"ק ובזבחים:

ויראה דכשהדיוק אינו הפך בריתא או סברא ישרה אז דייקינן כדדייק רב אשי. אמנם כשהדיוק הוא נגד הסברא אמיתית או הפך הדין אז לא דייקינן ויש לדחות כההיא דמ"ק ואותה דזבחים. ומעתה בהא דפרק חבית ובכורות דהדיוק מסכים הולך למאי דאמור רבנן בשבויה הקלו ומה גם לדברי הגאון וסיעתו כי ברבים היו דגמל"ת כשר לעדות אז דייקינן הא עדות שהאשה כשרה לה עד מפי עד כשר וכהוראת הרב משפטי שמואל והרב אברהם ירושלמי ומהראנ"ח ומהר"ר צבי. ומ"מ אשתמיט ממהראנ"ח וממהר"ר צבי הנהו סוגיי:

ועוד אני אומר דכשהדיוק הוא נגד הדין או הסברא הש"ס דייק לה ופריך עלה ודחי הדיוק כהנהו דמ"ק וזבחים ודכוותיהו אמנם כי לא דייק אז איכא לדיוקי ביושר כההיא דר"ה והוא על דרך מ"ש הרשב"א דכי איכא למפרך והא אר"י הלכה כסתם משנה אע"ג דזמנין טובא פריק אמוראי נינהו. מ"מ אורחיה דגמרא לאקשויי ולשנויי וכבר כתב הרשב"א דדרך התלמוד ללמד דעת בשתיקה ובסתם חכמה מודיענו (עיין פתח עינים בר"ה):

זאת תורת העולה כי השבויה אסורה לכהן ואמה ואחיה מעידין עליה וגוי מסל"ת לדעת הגאון וריא"ז כשר לעדות השבויה וכן פסקו מהר"ם אלשקר סימן צ"ה והרדב"ז בתשובה כ"י ומהריק"ש סימן ל' וכן עד מפי עד כשר וכן פסקו הרב משפטי שמואל והרב אברהם ירושלמי ומהראנ"ח ומהר"ץ ומהרש"ך. והנה ישראל במעמד ה"ס נתקדשו לכלה והמשילו הכתוב וכן רז"ל לישראל לאשה עם כ"י הקב"ה והוא כחתן והקב"ה כהן וישראל הכלה היא שבויה במצרים וכתבו רבני אשכנז דקי"ל כהן שפדה את השבויה ישאנה חזקה לא שדי איניש זוזי בכדי ובודאי ידע שטהורה היא וז"ש רז"ל הבן יקיר לי אפרים ביוקר הם עומדים לי וכו'. אמנם יש לפקפק בטעם זה כי דין זה דכהן פדה את השבויה הוא שבויה דעלמא אמנם אם בת אהוב שלו הנאהב והנעים ביותר וחביב אצלו עד לאחת נשבית ואהובו הכהן פודה אותה נראה דלא שייך בזה חזקה לא שדי איניש זוזי בכדי דאימור דגם שלא נתברר אצלו אם טהורה היא פדאה בשביל אהבת אביה אהובו. ומאחר שכן הוא מפוקפק טעם רבני אשכנז האמור:

אמנם יש להשיב כי קי"ל דאמה מעידה עליה והשכינה היתה עם ישראל כ"י במצרים והיא מעידה עליהם שלא נטמעו. גם האומות מסיחים לפי תומם מעידין עליהם וגוי

מסל"ת כשר לעדות שבויה. ועדיין צריכין אנו למודע"י דענין אישות ישראל וזנותם הוא משל עבודת ה' הוא משל לאישות. ולעע"ז הוא הזנות. והכא ודאי ישראל עע"ז. ואפשר לומר דטעם אנוסה שאסורה לכהן הוא שמא בסוף היא ברצונה ואבא שאול חייש אפילו בישראל ופלי"ג רבא עליה דיצרא אלבשה ואנוסה נקראת ולגבי הכהן אסורה דשמא בסוף היה ברצון וא"כ קמיה שמיא גליא דלא הי"ל רצון כלל ומותרת. ואם נפשך לומר יש לומר דהקב"ה ציוה להם למול וא"כ ביום השלישי בהיותם כואבים היו יכולים המצריים להורגם שקשרו הטלה והיו המצריים שואלים למה קשרוהו והשיבו שרוצים לשוחטו והיתה נפשם פורחת עליהם ומסרו עצמם על קדושת השם ונתקדשו כל איבריהם כמ"ש הרב מהר"ם אלשיך ז"ל כי העושה מצוה אחת מתקדש אבר שבו תלויה המצוה ההיא. אך מוסר עצמו על ק"ה נתקדש כל גופו ואבריו וגידיו ונתבררו ונעשה כבריה חדשה ששורה בו ניצוצי השכינה ונדחה כל הסט"א. וא"כ נזדכך גופם היאמר חומ"ר ליוצר"ו זך אני בהיר נהיר וצהיר וא"כ נעשו בריה חדשה ולכך הותרה כ"י לכהן כ"י כי פנים חדשות בא לכאן. ושים לבך ועיניך על כל הקדמות האלה כי לפיהן ישיב קוטב דרושנו כמראה האופנים מראים פנים לכל צד כטעם לצ"ד השמן:

(**א**) **ובזה** נבא להבין רמז הפ' דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית. הכונה כי בק"פ הזה יהיה להם תועלת עצום לכפר על השבטים במה שחטאו במכירת יוסף כי על זה היה הגלות לדעת קצת מרז"ל כמש"ל. וגם הוא תועלת נפלא במה שלוקחים אותו בעשור כי בזה מוסרים עצמם על ק"ה בהיותם כואבים והמצריים בש"ר להם ממצוקותיהם כי אלוה שלהם ש"ר לו נאמר מוכן לטבח יובל ובזה מתקדשים כל אבריהם וז"ש בעשור לחדש הזה ויקחו להם לוקחים עצמם מרשות הסט"א איש שה לבית אבות שה גימט' כפרה ונכפר להם לבית האבות הם השבטים מה שחטאו במכירת יוסף. ועוד ש"ה לבית הוא מזבח כפרה גימט' שה לבית אין בית אלא אשה כי בזה תתקדשו שתהיו בבחינת אשה כ"י לשי"ת:

(**ב**)**וזה** טעם שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול כי זה היום עיקר גדול להיות עתידים להיות כ"י בחינת אשה אליו יתברך ולכך מצויין ומפורסם שבו נתקדשו ומסרו עצמם על ק"ה בצרוף קדושת שבת והיו נכונים לגדול העולמים כ"י והוא טוב טעם קריאת שבת הגדול שמסרו עצמם לפניו של הפסח בהיותו קשור כמעט שכנה דומה נפשם וזהו שלפני הפסח כלומר לפניו של הפסח הוא השה ולזה קורין אותו שבת הגדול כי גדול הוא להיות ישראל לגדול כ"י:

(ג)**ועם** אימות הקודם יובן מאז"ל משפחת החנוכי משפחת הפלואי לפי שא"ה מליזים אם בגופן שלטו בנשותיהם לא כ"ש לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם הא מצד זה ויוד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם וז"ש שבטי יה עדות לישראל וכו'. ולפי האמור הדבר מבואר שהיו א"ה מליזין עליהם וכו' והם כדין שבויה שאמה מעיד עליה ומותרת לכהן לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם לומר אני מעיד עליהם כדין וכהלכה שאמה מעיד עליה ואין א"ה יכולים לומר על דרך מאי דאמרינן בעלמא אין אב מעיד על בנו דבשבויה הקלו והיינו דהטיל שם י"ה כדאמרינן בעלמא איש ואשה שזכו י"ה ביניהם יוד באיש וה"א באשה ולכך הטיל שם י"ה לומר כי הם איש ואשה שזכו. והקדים ה"א ליו"ד החנוכי הפלואי שהלעז היה בנשים לכך קדמה הא:

(ד)**והיינו** דאמרינן בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור יצאו ממצרים דאמרו במדבר רבה פ"ג שיצאו ממצרים בעבור שלא היה בהם זנות. וא"ה היו אומרים בנשותיהם לא כ"ש והנשים שמרו עצמן ובעבור זה יצאו בשביל שלא היה זנות. ולכך הא ראשונה שהיא כנגד האשה יען כי הנשים שמרו עצמן והיינו דבשכר נשים צדקניות נגאלו שלא היה בהם זנות ודא ודא חדא היא. א"נ הא בראש שהיא כנגד השכינה והיא תעיד עליהם כדין שבויה דאמה מעיד עליה:

(ה)**הוא** הדבר הרמוז בפ' מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו. ואפשר מושיבי עקרת הבית היא השכינה כ"י שהיתה עמהם במצרים. והיא מעידה עליהם אם הבנים שמחה הללויה תשבחו לשם י"ה דהטיל עליהם החנוכי הפלואי י"ה להעיד עליהם שלא חטאו. וזה טעם בצאת ישראל ממצרים דבני ישראל עאלו בני ישראל נפקו כמ"ש בזהר הקדוש שנגאלו בשביל שלא היה בהם זנות. ולזה בית יעקב אלו הנשים שלא חטאו והם בית יעקב מעם לועז דהיו לועזים עליהם ואמם מעידה עליהם וכי תימא לא שייך הכא כי הזנות הוא לעע"ז ובודאי עבדו בשוגג ומאי אהניא אסהדתא דאמה. לז"א היתה יהודה לקדשו מסרו עצמם על ק"ה ובזה נעשו בריה חדשה. ולפי הפשט דהלעז בנשים לכך אמר היתה יהודה לקדשו היתה בלשון נקבה דהנשים נזהרו וכל שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה וזהו היתה לקדשו. ובזה זכו ישראל ממשלותיו דשבט שמעון אמרו במדרש תדשא שלא העמיד שופט ולא מלך בשביל זנות זמרי וכלפי ליא שבטי י"ה זכו לממשלות שאר שבטים. וזה טעם הים ראה וינוס ואמרו ז"ל ארונו של יוסף ראה ששמר אות ברית קדש. ואלמלא ישראל ששמרו עצמם לא היה הים נקרע דאדרבא ארונו של

יוסף ששמר והם לא שמרו יהיה בעוכריהם אבל להיות כי שמרו כלם הנטיעות דומות לשרשים לכך הים ראה וינוס ארונו של יוסף ראה:

(ו) בו תרמו"ז פ' אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות ויאשרוה ונקדים מאמרם ז"ל בילקוט ריש פ' במדבר לא זכו ישראל ליטול התורה אלא בשביל היוחסין שלהם גן נעול אחותי כלה אחת היא יונתי תמתי שמעו האומות אף הן התחילו מקלסין ראוה בנות ויאשרוה עכ"ל. הכונה אחת היא יונתי כנסת ישראל ליונה אמתילא מה יונה אינה מחלפת בן זוגה לעולם כן ישראל תמתי תמימה אשר אין בה מום. וכי תימא היא שבויה ואסורה לכהן. לז"א אחת היא לאמה. והדין הוא אמה מעידה עליה וזאת אחת היא לאמה. וכי תימא כאן בישראל והקב"ה האישות הוא עבודת ה' והזנות הוא לעע"ז וכאן ודאי עע"ז. לז"א ברה היא ליולדתה דטעמא דאנוסה אסורה שמא בסוף נתרצית וזו ברה היא ליולדתה שהע"ז שעבדו באונס ושוגג מתחילה ועד סוף בבלי דעת ובלי רצון באופן שנקיה וברה מכל פגם. ועוד ראוה בנות א"ה והיו משוררין שהיא טהורה והם מסל"ת שבדרך שירה אמרוה וקי"ל כהגאון דגמל"ת שרי בשבויה:

(ז) **ואותיות** נקנות במסר"ה נחית בחסדך עם זו גאלת עד יעבור עם זו קנית עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. אפשר לרמוז עפ"י דרכנו עם זו גאלת שם רמז דכהן שפדה את השבויה מותרת לו ומטעם זה דלא שדי זוזי בכדי יכול הכהן לישאנה ועם זו קנית. וכי תימא הכא האישות עבודת ה' והזנות ע"ז וישראל עע"ז לז"א עם זו יצרתי לי בריה חדשה במה שמסרו עצמם על ק"ה:

וממוצא דבר כמה הרפתקי ודוחקי ואימא שויסקי ושינוי"י דחיקי עברנו בעבור שנאת השבטים ליוסף. וראוי לאיש נלבב יכין רעיוניו בכל ענייניו להיות לו שלום מלא עם הכל ולהעביר כל פגם וכל חלודה אשר בקרבו אורבו ויאיר השלום כי אין ערך למעלת השלום והוא דבר שהכל תלוי בו. ובעלי המחלקת נראה בעיניהם שהם יש להם שכל טוב והם פקחים ונהירנא שראיתי להרב יונתן ביערות דבש במשז"ל וקרח שפקח היה דנתנו לו תואר פקח לפי שחלק השלום ושלום גימט' שע"ו וחצי שלום גימט' פק"ח וקרח שחלק השלום עלה בדעתו שהוא פקח עכ"ד ואפשר שבעל מחלקת סובר שהוא פקח אבל הוא קפח לו ולזרעו. וזהו תיבת מחלקת שמחלק השלום פקח קפח. וזהו התרגום פלוגתא דפליג השלום. עוד יש לרמוז כי שלום גימט' עשו וכל זמן שיש שלום מבטל עשו כי בעבור שנאת חנם שלט עשו ואנו בגלות. והתורה נקראת שלום כמשז"ל ואמרו בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו וזה הרמז שלום שהיא התורה גימט' עשו שבתורה יתבטל עשו בב"א. ונבא לחלוקת:

כונה כבר נודע דרוב הפוסקים ס"ל דמצוות צריכות כונה. ויחשוב האדם כי המצוות והתפלות והתורה עומדין ברומו של עולם ויש כמה רזין עילאין בפרט וכלל ולא די לנו כי אין אתנו יודע עד מה ויתאונן אדם חי ויתמרמר על זה מאד ולפחות נכוין בפשטי הדברים לקיים הכון לקראת אלהיך ישראל הכון אותיות כונה. ואמרו בתנחומא דהמצוות הן שלוחיו יתברך וצריך לכבד שלוחי המלך. וישים בלבו אלו היה בא אליו שליח המלך חרדה ילבש ויכבדהו בכל מה שאפשר כן יעשה המצוה ביראה ואהבה ושמחה רבה כדת מה לעשות. (דרך הרב מהר"ם אלשיך ז"ל והיה לכם לציצית. דרך הרב מהרימ"ט כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך). ובזה אפשר מזמור ע"ה הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו נפלאותיך ונקדים מ"ש מרן בב"י א"ח סימן קי"ג דמ"ש שלא להרבות בשבחיו היינו בתוארים אבל בספור הנס יכול להרבות וכתב הרב מהר"י חאגי"ז ח"א סימן רס"א בשו"ת הלכות קטנות וכי דוד המלך ע"ה חתם כל השבחים שאמרו רז"ל דמרבה בשבחו של מקום נעקר מן העולם. והשיב דהראשונים יודעים שבחים שהם כוללים וכשמדבר לנכח אין לומר אלא שבחים שהם בכתובים שהם השיגו השבחים כוללים שראוי לשבחו אבל אנו הדיוטות ואין בנו כח לדבר לפני המלך אבל שלא לנכח מותר עכ"ל ואפשר דמה שהוא סיפור הנס אף לנו עניי הדעת שרי אפילו לנכח על דרך שכתבו רבינו יונה והרא"ה ז"ל:

ואפשר שז"ש הודינו לך אלהים הודינו הכונה הודינו לך אלהים וזה מעלה גדולה שנתת לנו רשות להודות לך ועל זה הודינו. ר"ל וע"ז אנו מודים. ואנו משבחים וקרוב שמך כי אתה עונה לאשר יקראוך. וכדי דלא תימא שאין יכולים להרבות שבח ולהודות ובפרט לנכח ובודאי כי אין להרבות בשבחו יתברך לז"א ספרו נפלאותיך אפילו לנכח דסיפור הנס שרי. ובזה פירשו וכל המרבה לספר ביצ"מ הרי זה משובח. ובזה פירשתי אני בעניי גדול ה' וכו' דור לדור וכו' כמ"ש בקונטריס שמחת הרגל דף ז"ך. ונבא לחלוקת:

למוד מי ימלל שבח התורה שהיא מבטלת היצה"ר ובזה אפשר פ' ישעיה כ"ו יצר סמוך תצור שלום שלום כי בך בטוח. והתורה נקראת שלום. והצדקה נקרא שלום ואין עבירה מכבה תורה כמשז"ל פרק היה נוטל ואין העבירה מכבה צדקה כמ"ש גורי האר"י ז"ל. וז"ש יצר סמוך שהוא מצוי תדיר תצור שלום התורה הנקראת שלום שומרת האדם. וגם מעשה הצדקה שלום הוא נבחר לה' מזבח ומכפרת על המזיד כי בך בטוח שאמרת בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין וכתיב והיה מעשה הצדקה שלום:

וכתב הרב יערות דבש ה"ב דף מ"ה ומ"ו דו' נרות המנורה רמז לחכמות חיצוניות ונר מערבי רמז לתורה הקדושה ונר מערבי תמיד היה דולק דנותן שמן כמדת חברותיה

ודולקת תמיד כי היא העיקר והכל וכל החכמות צריכות לה ובה היה מתחיל ובה מסיים כי התורה היא מקור חכמה. וכל שאר החכמות לפי שהם בחקירה יש בהם טעות והאחרונים מתחכמים על הראשונים ומכירים בטעותם. אבל תורתנו הקדושה לא תשתנה כי היא על פי משה רבינו בכל ביתו נאמן כ"י והראשונים שהיה להם רוה"ק היו יודעים לאמיתה משא"כ האחרונים כי רבינא ורב אשי סוף הוראה. והתורה הקדושה צריכה דבקות בו יתברך ובזמן הזה אנשי אמונה אבדו וכתיב אין אשכול לאכול בכורה אוותה נפשי. והרב הנז' האריך מאד עש"ב. והרמב"ם קרא לחכמות לרקחות ולטבחות למטרונא היא התורה. ומי גבר יכול להעיד על זה אם לא הרמב"ם שאחר התלמוד גדל כחו בתורה והיה ראש לחכמי החכמות ולו שומעין כמ"ש בפירוש פ' הבל הבלים אמר קהלת שהוא ידע טעם בכל תענוגי העה"ז וברב עושר הוא מושל ומולך. והוא מעיד כי העה"ז הבל. ואחר שהוא אמר כך ודאי הכל הבל וכיוצא י"ל על הרמב"ם ז"ל.

ובזה אפשר מאמרם ז"ל בהעלותך את הנרות הה"ד ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר וצריך ביאור. ועפ"י האמור אפשר דכתיב בהעלותך וכו' אל מול פני המנורה וכו' דרומז לנר מערבי דבה היה מתחיל ובה היה מסיים כנגד התורה הקדושה וז"ש הה"ד ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה להראות במופת כי היא עיקר הכל ודולקת תמיד ואין חכמה נחשבת כי אם חכמת התורה מקור ועיקר הכל ויאדיר יחזיק ללומדיה ויתן להם כח כפי חשקם ונתן הכס"ף וקם שבעתים אל חיקם:

והגאולה תהיה בזכות התורה כמ"ש בז"ח דהגאולה הזו בזכות משה רבינו ע"ה והוא תבע יקרא דאוריתא וזה פשט הפ' זכרו תורת משה עבדי וכו' הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא כמש"ל. וקורין הפטרה זו בשבת הגדול כי בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל כמ"ש במאמרינו ואפשר להבין מ"ש לילה המשומר משמת ימי בראשית כי ביום א' נבראו נשמות הצדיקים וחש"ב מחשבו"ת דבמחשבה אתבריר כולא דבליל ט"ו ניסן גמר בירור ניצוצי אדה"ר שהיו במצרים ולעת"ל יהיו גומרן של בירורין בלילה הזו. וכבר אמרו בזהר הק' כי גאולת מצרים הכנה לגאולה העתידה. ובזה אפשר לפרש מאמר פר"א פרק ל"ד אני הוא שגאלתי אתכם ממצרים אני הוא שעתיד לגאול בסוף מלכות רביעית. כי גאולת מצרים שרש פורה לגאולה העתידה. ובזה ידוע שאני משעבדן תדע שאני גואלן ידוע שאני מפזרן תדע שאני מכנסן דממה שאני גואלן תדע שאני מפזרן בשביל שלא השלימו ת' שנה כמ"ש הרב תורת חיים ומזה תדע שאני גואלן לעת"ל. ובסגנון אחר עפ"י הקדמת מז"ה בחס"ל דשרי מצרים השרים הראשונים וגאלנו מידיהם וזה אות לגאולה העתידה במהרה בימינו אמן:

פרק ג

דרוש ג' לשבת כלה

יש"ק ה' סיון תקנ"ה בס"ד

פרק קנין תורה גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעוה"ז ובעולם הבא:
מלך בהיכלו הקדיש קרואיו ביום חתונתו וביום שמחת לבו בחצרות גדולתו ויחנו שם שריו וגדוליו נהנ"ו כלם אוכלים ושותים מיין משתיו והוא יתן מעדני מלך התקשר מעדנו"ת וישא משאות מאת פניו לכלם נתן מיני מרגליות אבני שהם ואבני מילואים אבנים יקרות כלם שוי"ם לטובה מאלפי רבבה מי בשחק יערוך יקרם וסגולתם ואבני נזר מתנוססות פנימה ממשבצות ויצו לכל עמו ראו חיבתכם אשר נתתי לכם סגולת מלכים אך ורק הזהרו שיהיו המרגליות נקיות בהרות מנוקות מכל סיג ודופי וכלולות יופי ושמרתם את מצותי בחקותי תלכו וטוב לכם. ויהי בנסעם ממטרפולין החלו עולין בהר ושם נהר שוטף מלא על כל גדותיו ויהי כעברם את הנהר נפלו המרגליות מהם בנהר וערבה כל שמחה וכשמוע המלך רוע הנהגתם בסדר שמירת המרגליות עד שהיו נושרים מחיקם חרה אפו ויאמר להשמידם לולי גדולי המלכות עמדו חומה מימינם עזרם ומגינם ונתרצה המלך בתנאי שכל אחד יטרח להעלות מן הנהר מרגלית או מרגליות וכל אחד שמוצא מרגלית מלבד שהוא בריא בחיובא לתקן מה שקלקל ועושה נ"ר למלך. יתר על כן המלך האדיר קבע שכר אלו מציאות שלו כל אחד לפי אשר תשיג ידו:
אז יחלק העם לשלש כתות כת ראשונה טרחו בכל כחם החלו עולין ממימי הנהר העצום כמה מרגליות טובות ועשו להם כנימוס לטהרם ולנקותם עד שחזרו בציביונן וקומתן ומראיהן כברקים ירוצצו והמלך שמח לקראתם הביאם המלך חדריו והשביעם מטובו ומנחל עדניו למשול במכמניו ונהר"ו אליו או"ר בעד או"ר:
ואולם כת שניה השתדלו קצת ועלה בידם מיני זכוכית וחשבו כי הם מרגליות ונתרצו בזה כי לא טרחו כאשר חובה עליהם רק מעט נתעסקו והיה די להם במה שהעלו בידם. והמלך ידע ענינם ומחשבותם ועצלותם וגזר עליהם יסורין אך ורק להיות המלך טוב וישר לא קפח שכרם מאשר טרחו קצת ונתן להם מעט ריוח ושליש ישוב כסדר המדרגה:
ואמנם כת שלישית השחיתו התעיבו לא חשבו על המרגליות ולא לתקן אשר עותו וזלזלו בחפצי המלך וכל זמנם בחסריהם ובטירותם לצבות בטן כל הולך על גחון כסא טבא לפומא קופרא טבא לפומא הטיילין בכל יום וכיוצא מהבלי עוה"ז על כן יקומו רשעים במשפט הפושעים והמורדים וגזרות קשות ורעות על גופם ונפשם. וכל השומע

הני תלתא סעיפי מלך במשפט עבדיו אם לטוב אם למוטב בפיהם ירצו כי כל דרכיו משפט וצדיק וישר הוא:

והנה אבינו מלכנו ממ"ה הקב"ה מטובו הגדול קרבנו לפני הר סיני ונתן לנו את תורתו ביום חתונתו וביום שמחת לבו ובמעמד המופלא והנורא נתן לכל אחד חלק בתורה יקרה היא מפנינים והן בעון חוללנו וניצוצי התורה נדדו הלכו ויתערבו מקום תהו בעון העגל והעולם שכבר נתקן בקבלת התורה חזר לקלקול. וחרה אף ה' לולי משה בחירו ובזכותו וזכות אבות השאיר לנו שריד וחובה עלינו לעסוק ולטרוח להוציא לאור חלקי התורה מניצ' אשר נפלו השייכים לנר"ן. ובעוה"ר השלש כתות האמורות יש בינינו יצאת כת ראשונה מקודשת לשמים גדולי ישראל אשר שתלם דור לדור וכל חפצם וישעם להוציא לאור חידושי תורה נכנסו לפרד"ס איש לפי אכלו לקטו וכל ישעם וחפצם בתורה ומצוות לעשות נ"ר ליוצר הכל. הן הן זרועות עולם וישת עליהם תבל ומשתבח קבה"ו בשבחייהו דטפי להו אאגרייהו לאחזוקי בארעייהו ארץ החיים:

וזאת שנית יתנו צדקות ה' אך אינם טורחים בתורה וזמנין דמשכחת בסב"ר אשר הם סוברי"ם השיגה ידם מרגלית לתרוצי סוגיא או עבוד פריש"ה דרשינהו לקראי וכיוצא. אמנם טע"ו במדב"ר לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו וכפו על האמת פסכתר כי טעו בדמיונם בל חזו שמש. ועל הכל יביא אלהים במשפט על כל נעלם:

וכת שלישית מעיקרא לא אבו לעסוק בתורה טרידי אריפתא ותסגי להו בפרשה סתומה ותפלה צנומה וכל ימיהם שבתם וקימתם במיני סחורתם ואם יפנו יום יום או יומים ולילי טבת הארוכות עסקם עם המתים ישחקו עצמותיהם וגיעולי הקרטין וכיוצא. ועתידין ליתן את הדין על עזבם התורה הקדושה נכון להם גהנם פתוחה ככל אשר ישית בעל העצה יתברך ויתעלה שמו:

וכתב הרב עיר וקדיש מהר"ם די לונזאנו ז"ל כי כל עניני האדם יראתו ומצוותיו ודבקותו תלויים בתלמוד תורה ולפי הגיונו ועסקו בתורה כן יהיה ביראה ומצוות ודבקות שאם ירבה בת"ת יהיה כלי טהור לעבוד ה' ואם מעט מעט והוא ז"ל האריך הרבה בדברים נכוחים:

ומתוך זה נבא להבין פ' משלי סימן ח' אשרי אדם שומע לי לשקתי על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה' וחטאי חומס נפשו כל משנאי אהבו מות. ונקדים מ"ש המקובלים דאדה"ר חטא ופגם בשני דלתין ד' דשדי ד' דאדני וז"ש הנחש השיאנ"י דנשאר שי משדי אני מאדני וזהו השיאני וצריך לכוין לתקנם בשמע ותפילין. וגם במשנה שדי והלכה אדני וכבר פתח בספר זרע ברך ח"ג

לפרש פ' זה ויש שינוי ביני לבינו. אשרי אדם השם בין עיניו פגם אד"ם הראשון שומע לי לשקוד על דלתותי לתקן ב' דלתין במשנה שדי והלכה אדני. יום יום כדעת התוס' דצריך לשלש בכל יום ולא כמ"ש רש"י ב' ימים בשבוע מקרא וכו' וזהו יום יום. לשמור מזוזות פתחי דהמזוזה כנגד מלכות וכן מזוז"ה גימט' אדני ויש בה שם שדי כי מוצאי מי שמחדש חידוש בתורה והוא כמציאה כי בעוה"ר ניצוצי התורה בסט"א מצא חיים כי כאשר הוא הוציא הניצוץ הקדוש שהיה במות והוציאו לאור ויחי כן מצא חיים לו עצמו וחוטאי שמחסר ללמוד חומס נפשו דלא יזכה לחיים השייך לנפשו. כל משנאי שאינם עוסקים בתורה אהבו מות הסט"א שמניחים שם ניצוצי התורה והם חיות הסט"א ונמצא שאוהבים המות. א"נ אפשר לפרש שומע רמז לק"ש כמו שפירש הרב זרע ברך ח"ג ז"ל לדרכו אשרי אדם שיש לו רמ"ח אברים ושס"ה גידים וקורא ק"ש ובזה יאירו גופו ונפשו ברמ"ח אברים ושס"ה גידים ועכ"ז הוא כונתו לשמו יתברך ולא בשבילו וז"ש אשרי אדם שומ"ע קורא ק"ש לי לשקוד על דלתותי שבזה מתקן הדלתין בק"ש ותפילין וצריך למהר בזמן ק"ש וזהו לשקוד למהר יום יום דהיינו בחורף בזמנו ובקיץ בזמנו וז"ש יום יום בין יום קצר בחורף בין יום ארוך:

ובזה נרמוז בפ' משלי סימן ג' אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה. חוץ מדרכנו אפשר בהקדים משז"ל דישששכר וזבולון עשו שותפות זה לומד וזה סוחר וצריך זה השותפות כמו יששכר וזבולון קודם הלמוד אבל אחר שלמד אם יתן איש את כל ביתו וכו' כמ"ש פרק היה נוטל. ובזה פירשתי בעניותי פ' באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות הכונה באר חפרוה שרים זאת התורה באר מים חיים חפרוה ומעמיקים בה שרים הם הת"ח שדומים לשרים שאין להם סחורות רק מתפרנסים מריוח מעותיהם המונחות בבאנק"ו כן הת"ח אינם עוסקים בסחורה רק חופרים ומעמיקים בתורה לשמה וזהו חפרוה לשם הבאר ואינו אומר חפרו שרים כי כונתם לשמה. גם כרוה קנאוה נדיבי העם לשון אשר כריתי לי כמ"ש רבי עקיבא דקורין למכירה כירה ולא תסבור שהוא אחר הלמוד רק זהו ומחוקק שהוא החכם נשען במשענותם שהם יספיקוהו לעשות כלכול. וממדבר שמדבר החכם בתורה מתנה נותן העשיר ומסיבת מתנה נחליאל שקורא בנחלת אל החכם אז מנחליאל מהתורה הזו במות תרתי משמע החכם והעשיר כי בצל החכמה בצל הכסף וז"ש אדם מצא חכמה מיירי בחכם ואדם אחר יפיק תבונה נותן מעות להוציא לאור התבונה שמתבונן החכם בסיבתו וכי תימא זהו דבר שלא בא לעולם והקונה על מנת

שתעלה מצודתו לא קנה לז"א כי טוב סחרה מסחר כסף בזה דבר שלא בא לעולם דוקא קנה. וכי תימא אמאי דוקא דבר שלא בא לעולם לז"א יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה אחר שכבר היא בעולם אם יתן איש את כל הון ביתו וכו' ודוקא קודם כי בזה יוכל ללמוד וכמ"ש ואדם יפיק תבונה:

ועל פי דרכנו נקדים מאמרם בחגיגה דף ג' מעשה ברבי יוחנן בן ברוקא ור"א בן חסמא שהלכו להקביל את פני רבי יהושע בפקיעין א"ל מה חידוש היה היום בבה"מ א"ל רבי תלמידיך אנו ומימיך אנו שותים א"ל אעפ"כ א"א לבה"מ בלא חדוש שבת של מי היתה שבת של ראב"ע היתה ובמה היתה הגדה היום א"ל בפרשת הקהל ומה דרש בה הקהל את העם האנשים ונשים והטף אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באים לתת שכר למביאיהם א"ל מרגלית טובה היתה לי בידכם ובקשתם לאבדה ממני. ואני בעניי כתבתי בזה ועתה אני מוסיף נפך. והוא דהתוס' כתבו נשים באות לשמוע דלא כבן עזאי דאמר חייב אדם ללמד את בתו תורה. ופ"ג דסוטה תנן ר"א אומר כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות רבי יהושע אומר רוצה אשה בקב ותפלות וכו' וכתבו המפרשים דרבי אליעזר סבר דדוקא תורה שבע"פ אסירא ורבי יהושע סבר דגם תורה שבכתב אסירא ולפ"ז ראב"ע דדריש נשים באות לשמוע היינו מדכתיב הקהל את העם אנשים ונשים וטף למען ישמעו ולמען ילמדו וקשיא ליה דהול"ל למען ישמעו וילמדו אלא דנשים אסורות גם בתורה שבכתב דהיינו פ' הקהל שהמלך קורא אלמא אפי' בתורה שבכתב אסירי והיינו כרבי יהושע וז"ש מרגלית טובה היתה לי בידכם ובקשתם לאבדה ממני לי דייקא דדרשא זו היא מרגלית לי דנשים אסירי בתורה שבכתב זה תורף מה שכתבתי בעניותי בספר הקטן פתח עינים ובספר הקטן ברכי יוסף י"ד סימן רמ"ו כתבתי עמ"ש האחרונים על הרמב"ם:

והן עתה אמרתי לכתוב הדברים בסדר מיושב בס"ד וסגנון אחר. הנה הרמב"ם כתב סוף פ"א מת"ת אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש מפני שלא נצטוית וכו' ואעפ"י שיש לה שכר ציוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתם מכוונת להתלמד אלא מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות בד"א בתורה שבע"פ אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחילה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות. עיין טוב עין סימן ד' ונחל קדומים פ' וילך ועמ"ש ביוסף אומץ סימן ס"ז. וכתב מרן בכ"מ פלוגתא דבן עזאי ורבי אליעזר ופסק כר' אליעזר. וק"ק דאין הלכה כרבי אליעזר דשמותי הוא. ותו דאשכחן בעירובין דף נ"ג דברוריא בטשא בההוא תלמידא ודרשה פסוק. ובפסחים דף

ס"ב מפורש דברוריא גמרה תלת מאה שמעתתא ביומא דסיתוא מתלת מאה רבוואתא ואם הלכה כרבי אליעזר איך רבי חנינא בן תרדיון אביה וש' מלמדיה היו מלמדין אותה תורה שבע"פ. וי"ל דחדא מתרצא חבירתה דמעיקרא סברי דאין הלכה כרבי אליעזר וממה שאירע לברוריה פ"ק דע"ז הסכימו דהלכה כרבי אליעזר. אך אכתי מי הגיד להרמב"ם זה ודילמא אין הלכה כרבי אליעזר וממה שאירע פעם אחת בברוריא אין לנו לגזור מדעתנו כל שלא נמצא ברז"ל. ותו הני חילוקי מתורה שבכתב לתורה שבע"פ מהיכא למד הר"מ. ותו בתורה שבכתב אמאי לכתחילה לא. ונראה דסבר הרמב"ם דרבי יהושע דאמר רוצה אשה בקב ותפלות סבר דאפילו תורה שבכתב ואפשר דגם ר"א לא אמר מלמדה תפלות אלא על תורה שבע"פ. ורש"י פירש כאלו מלמדה תפלות שנכנס ערמה בקרבה ועושה דברי זנות בהצנע. והרמב"ם קשה בעיניו פירוש זה דא"כ איך למדו לברוריא תלת מאה רבוואתא ולכן פירש דפירוש דברי תפלות היינו שאינה מכוונת ללמוד אלא מוציאות דברי תורה להבאי. ובברוריא כיון שהכירו בה שהיתה כונתה ללמוד וגדל שכלה לכך למדוה. אמנם אי כפירש"י הוא דבר שאינו ניכר ואעיקרא איך למדוה. ואכתי קשה להר"מ דאי אמרת דר' יהושע דבא להוסיף תורה שבכתב היינו אף בדיעבד אסור. היכי תנן ספ"ק דקידושין לא תלמד אשה סופרים והיינו משום אבוהון דינוקי ואי עבדא איסורא בתורה שבכתב לא מיירי תנא בעבדא איסורא. אלא מוכרח דהיינו לכתחילה ובזה נתישבו כל דברי הרמב"ם בס"ד:

אמור מעתה דראב"ע דקאמר אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע סבר כרבי יהושע דגם שבתורה שבכתב לכתחילה לא ואסמכיה אקרא למען ישמעו ולמען ילמדו דהוי מדרבנן ואסמכוה אהך קרא וכמ"ש בירוש' דלא כבן עזאי ומשום דדברי ר' יהושע אינן מפורשים וגם רבי אליעזר דאמר כאלו מלמדה תפלות היינו תורה שבע"פ ולא פורש מה סובר בתורה שבכתב להכי לא אמרו אלא דלא כבן עזאי דהכא גבי תורה שבכתב ומכ"ש תורה שבע"פ. ואפשר דר"י בן ברוקא ור"א בן חסמא סברו דראב"ע דיליף מקרא מדאוריתא קאמר והוי דלא כר' יהושע. ומשום הכי אמר להם מרגלית טובה יש לי בידכם דראב"ע סבר כוותי דגם בתורה שבכתב לכתחילה לא וזה אסמכתא בעלמא דלא אפשר מדאוריתא דמצינו לא תלמד אשה סופרים אלמא בדיעבד שריא כמש"ל ומדאוריתא ליכא לפלוגי בין לכתחילה לדיעבד ובודאי ראב"ע דרך אסמכתא אמרה. ואתם בקשתם לאבדה ממני שסברתם דמדאורייתא אמרה ראב"ע וחולק עלי ולא היא כי מרגלית היא לדעתי. ומ"ש בש"ס ולימרו ליה בהדיא ומשום מעשה של רבי יוסי בן דורמסקית הכונה

שלמה אמרו תלמידיך וכו' ואם נסתפקו שחולק ראב"ע על ר' יהושע לפי דרכנו מאי איכפת להו יאמרו לו תכף מה שדרש ומשני משום מעשה וכו':

ומ"ש תלמידיך אנו וכו'. אפשר במ"ש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח והטור כתב יזהר בכבוד רבו ומוראו יותר מכבוד אביו דאמרו ומורא רבך כמורא שמים והקשה הרב פרישה גם בכבודו של אביו אמרו השוה כבודם לכבודו יתברך. ותירץ דכל המוקש אינו מוקש לגמרי משא"כ כבוד הרב דכתיב בחד קרא כ"י עם מורא ה' זהת"ד. והרב ט"ז ושאר אחרונים דחו לדבריו. ואני הדל אומר דדברי הפרישה נראים שזהו אינו הקש רק שנכתב בלשון אחד והדין עמו ואשתמיט מהט"ז ודעמיה שהתוס' בבכורות דף ו' ד"ה פירש כתבו וא"ת לוקמא במורא אב ואם וי"ל דמשמע ליה דומיא מורא של מקום וזה א"א ור"ע מרבה ת"ח דמורא רבך כמורא שמים עכ"ל. ודבריהם כמ"ש הרב פרישה:

ועוד נעלם מהם מ"ש בירושלמי פרק פותחין דתנן רא"א פותחין לו בכבוד או"א וחכמים אוסרין ואמרו בירושלמי הכל מודים בכבוד רבו שאינו מעמיד דתנן מורא רבך כמורא שמים וזה כהרב פרישה ובספרי הקטן ברכי יוסף סימן תע"ב בא"ח הארכתי בעניותי:

והנה כתב הרב תה"ד סימן חל"ק דת"ח מופלג בדורו אף שלא למד ממנו חשיב כרבו מובהק ואפשר דמשו"ה אמור רבנן בכפיל"א תלמידיך אנו ומימיך אנו שותים כי באומרם תלמידיך אנו לבד היינו יכולים לפרשו דהוא גדול ומופלג בדורו וחשיב כרבם מובהק ולעולם דלא למדו ממנו לזה הוצרכו לומר ומימיך אנו שותים שאנו לומדים ממך. ואם היו אומרים מימיך אנו שותים היינו אומרים שלמדו ממנו והם תלמידים גמורים. אך הוא אינו רב מופלג בדור לז"א תלמידיך אנו שאתה רב מופלג ועוד מימיך אנו שותים:

א"נ דאם התלמיד נתגדל אז נחשב תלמיד חבר וא"צ לנהוג בכל דבר כמו שנוהג התלמיד גמור לז"א תלמידיך אנו. ולא שלמדנו ועתה גדלנו ואין אנו צריכים לך לא היא אלא מימיך אנו שותים כמו תלמיד גמור ממש. ועדיין צריכים אנו למודע"י להבין בדקדוק כל השאלות. ועוד דהיה קרוב כל כך לבית המדרש שבאו אצלו אחר הדרשא כמ"ש מה חידוש היה היום בבית המדרש ואיך לא ידע כי שבת זו היתה מוכנת לראב"ע גם אחר כל השאלות לא אמרו עד שאמר ומה דרש והיל"ל תכף כששאל במה היתה הגדה היום:

אמנם אפשר במ"ש ז"ל דצריך לטרוח הרבה להוציא לאור חידוש הנוגע לנשמתו כי הוא טמון בין הקליפות הקשות ולזה הרב האר"י ז"ל היה עוסק בכח בהלכה ומקשה ומתרץ לתרוצי סוגיא וזה החידוש השייך לנשמתו צריך לצאת על ידו ואין ת"ח אחר יכול להוציאו לאור. אך אם כבר טרח הת"ח עד שהוציאו לאור החידוש ההוא יוכל מעיין חריף להבינו וקולטו מהאויר. ואנכי עפר זאת לפנים פירשתי מאמר ר' אליעזר בן

עזריה הריני כבן ע' שנה ולא זכיתי וכו' עד שדרשה בן זומא. דכונתו הריני כבן ע' שנה. בין לפשוטו דטרח בעיון הלימוד כ"כ עד שנראה כזקן. בין למדרשו דאהדרו ליה תמני סרי [דרי] חיוורי כשמינוהו נשיא. בין לסודו שהיה גלגול משמואל הנביא לכל הדברות נשמיעיניה מן הדא דחידוש הנוגע לנפש אדם אין כל בריה יכול להוציא החידוש שנוגע לו לחלק הנשמה או הנפש עד שיוציאנו לאור בעליו וזה לימדנו ראב"ע דהגם שהוא טרח בעיון ומאריה סייעיה להיות נשיא ואהדרו ליה תמניסר דרי חיוורי ובקרבו אור בו נשמת שמואל הנביא הן כל אלה לא אהני לומר דבר שהוא קל ופשוט כל לרבות הלילות עד שדרשה בן זומא. ואפשר דמשו"ה כשאמרו תלמידיך אנו ומימיך אנו שותים א"ל אעפ"כ אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש כלומר כל אחד מוציא הנוגע לנשמתו וגדולי הדור אינם יכולים להוציאו ולכן שאל להם הגם שידע שראב"ע היה הדורש כיוין להזכירם מאמר ראב"ע דבכל גדולתו בשמים ממעל לחש"ב ונשיא הארץ לא ידע לומר חידוש קל מבן עזאי וכמו שלימד ראב"ע עצמו הריני כבן ע' וכו' ולזה שאל שבת של מי היתה להזכירם דאף הגדולים צריכים ללמוד מהקטנים החידוש ההוא שהוא חלקם כמ"ש ראב"ע וכשראה שעדיין לא אמרו בקש לעוררם ובמה היתה הגדה היום וא"ל פ' הקהל. וסברו כי בזה יספיק דמאחר דראב"ע כבר הוציא לאור החידוש ההוא כבר החריף יוכל לקלוט מהאויר. אך ודאי שצריך החריף לידע באיזה פרט היה העיון והחידוש אז בכח חורפתו יוכל לקולטו אבל בלא"ה היכן יתן דעתו לקלוט וחשבו דכונת ר' יהושע באומרו ובמה היתה הגדה היום דבזה מספיק לו דהוא יתן רוחו באותו ענין ויקלוט הדרש ההוא מן האויר ולכן א"ל פ' הקהל ותו לא וחזר ואמר ומה דרש כלומר לא כאשר עלתה על דעתכם כי כעת אין מזגי שוה לזה וכה תאמרו מה דרש בהדיא ואז אמרו לו הקהל וכו'. **ועם** אימות הקדום אפשר לרמוז בקרא דאתאן עליה אשרי אדם מצא חכמה שדעתו רחבה לפום חורפא שיכול לקלוט מהאויר והוא מוצא כמו מציאה אשר לא עמל בו. ואדם יפיק תבונה שמוציא לאור מעמקי הקליפות נאמר בהם אשרי. כי טוב סחרה מסחר כסף שמי שקנה סחורה אין אחר יכול לקחתה והיא ביד הסוחר אבל התורה הסוחר שחידש החידוש בחורפא אני לוקח חידושו. וכנגד החלוקה אחרת אמר ומחרוץ תבואתה דהזהב ג"כ צריך טורח להוציאו ממחצבו. וכשחוציאו אינו עושה פרי אא"כ הוציאו או מחליפו אבל התורה היא אצלו ועושה פרי תבואה להבין דבר מתוך דבר:

הוא אשר דברתי בדרושים אחרים שזה אפשר בריתא דיומא אריב"ל בכל יום ויום ב"ק יוצאת מהר חרב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף שאשר אינו עוסק בתורה הוא עלבון גדול שנשארו ניצוצי התורה

בין הקליפות ונמצא שהניצוצות ההם נזופים ממקום הקדש למקום תהו וכן הוא נקרא נזוף מדה כנגד מדה. ולכן היום אביע בשבח התורה קצת מן הקצת וזה החלי בס"ד:

תנינן בפרקא דיומא גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה בעה"ז ובעה"ב שנאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא. ואומר רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך. ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ואומר כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיד. ואומר תתן לראשך לויית חן עטרת תפארת תמגנך. ואומר כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים. ואומר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך. ולהבין קצת בריתא הלזו בחלקיה וכל הני קראי דמייתי תמניא אינון תנא כי רוכלא מביא וקורא ואומר ואומר אמורי"ם לגבוה מאי בעי והש"ס בכי האי גונא פריך כמה זמני מאי ואומר כידוע. ואף אנו בעניותנו נימא בהו מלתא כפי קצורנו בס"ד:

וטרם אענה אמרתי אקדמה מאמרם ז"ל בשמות רבה ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה שאל ההוא מינא את רבי יהושע בן קרחה למה מתוך הסנה א"ל אלו מתוך חרוב או מתוך שקמה היית שואלני ואעפ"כ להוציאך חלק אי אפשר להודיע שאין מקום פנוי בלא שכינה אפילו סנה. עיין נחל קדומים פ' שמות. ויש לדקדק אמאי הוצרך לומר לו אלו מתוך חרוב וכו' ופירש הגאון מהר"ם ז"ל הרב המחבר שו"ת צמח צדק דדרך חכמה להשיב למין מתוך דבריו וכמשז"ל כל מקום שפקרו המינין תשובתן בצידן וה"נ אלו השיבו ר' יהושע בפשיטות סתם אין מקום פנוי בלא שכינה ר"ל אף על דבר שפל היה המין טוען מנ"ל שהסנה גרוע מכל האילנות הלא כל עשב יש לו מזל ולצורך נברא ואפשר שתועלת הסנה גדול מאד והוא חשוב מכל אילן. לכך א"ל אלו מתוך חרוב או שקמה ומוכרח שתאמר דאלו מתוך חרוב ושקמה לא היית שואל כי הם חשובים וראוים להשרות שכינה אך שאלתך למה מתוך הסנה שפל וגרוע והתשובה שאין מקום פנוי בלא שכינה עכ"ד:

ולי הצעיר אפשר במ"ש רש"י למה מתוך הסנה ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה וחשש ר' יהושע בן קרחה דההוא מינא שמע איזה תלמיד דטעמא משום עמו אנכי בצרה וע"ז בא להלעיג ח"ו. לכן א"ל ואלו מתוך חרוב או מתוך שקמה היית שואלני רצה לומר לו דזו אינה שאלה ולשוא צרף לבא בעקיפין כאלו יש שאלה וישיב לו מה ששמע משום עמו אנכי בצרה והוא רצה להלעיג ואעיקרא לא יש שאלה ואין צריך תשובה כדי שתבא להלעיג אמנם להוציאך חלק אי אפשר שלא תאמר שיש שאלה והתשובה עמו אנכי בצרה ותתלוצץ לזה אני אומר לך להודיע שאין מקום פנוי מהשכינה וכלך מדברותיך:

ואני שמעתי מהרב המובהק הישיש ונשוא פנים כמהר"ר ברוך דאני זלה"ה אב"ד בק"ק נא אמון יע"א דכל מקום שאומר ההוא מינא סימנא מילתא דרוצה לשאול דח"ו יש שתי רשויות. וידוע מאז"ל דאמר נעשה אדם ללמד ענוה ועתה כונת המין דממה שנגלה בסנה אנו למדים הענוה ואמאי אצטריך ללמדנו הענוה כבר נודע מנעשה אדם אלא ודאי כן הוא האמת דמכאן אנו למדים הענוה ונעשה אדם ח"ו כפשוטו. והשיבו אלו היה נגלה בחרוב או בשקמה כך אתה שואלני כלומר כמו שאלה זו של מינות היית שואלני דמדנגלה באילן גדול מוכח דאינו חפץ בענוה וא"כ נעשה אדם כפשוטו ח"ו. בין כך ובין כך אתה פוקר. אמנם דע שהוצרך ליגלות בסנה להודיע שאין מקום פנוי משכינה עכ"ד: **ומתוך** האמור נפרש בעניותנו מאמר קהלת רבה עיר קטנה זה סיני ואנשים בה מעט אלו ישראל ובא אליה מלך גדול זה מה"ק הקב"ה וסבב אותה ובנה עליה מצודים אלו רמ"ח מ"ע ושס"ה מצוות ל"ת ומצא בה איש מסכן וחכם זה משה שנאמר לא תגע בו יד ומלט הוא את העיר בחכמתו שנאמר כל הנוגע בהר מות יומת ואדם לא זכר אמר הקב"ה אתון לא אדכרותוניה אנא מדכר ליה זכרו תורת משה עבדי. וצריך ביאור. ואפשר בהקדים מ"ש בתנחומא פ' עקב וז"ל והיה עקב תשמעון מה כתיב למעלה לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם לא ממה שאתם מרובים מכל האומות ולא ממה שאתם עושים מצוות יותר מהם שהאומות עושין מצוות שלא נצטוו יותר מכם והם מגדילים שמי יותר מכם שנאמר כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וגו' כי אתם המעט אלא בזכות שאתם ממעטים עצמכם לפני לפיכך אני אוהב אתכם עכ"ל. ונמצא דעיקר קיום התורה והמצוות תלוי בענוה ואי ליכא ענוה הרי הם ככל הגוים ח"ו. ובזה מבואר נגלה טעם שבחר הקב"ה בהר סיני להיות שפל ונמוך מההרים וגם בחר במשה רבינו ע"ה על שהיה עניו מכל האדם. והיינו טעמא שישראל היו במחלקת במסעות עד שבאו להר סיני המה ראו כן תמהו שבחר הקב"ה בהר סיני והוא נמוך ושפל וגם הם נדבם לבם ויחן שם ישראל בשלום יהדיו וקנו מדת הענוה ובזה באו לאחדות וז"ש ויחן שם ישראל נגד ההר ומשה עלה כי ראו הר סיני נמוך ומשה עניו ועיניהם הרואות כי חפץ ה' בענוה. ועוד כתבו המקובלים דהר סיני למעלה מכוון כנגד הר סיני של מטה כמ"ש בספר קרבן שבת דף ט' וזהו ויחן שם במדבר סיני נמוך ולזה היו באחדות ועוד נגד ההר רוחני של מעלה המכוון לה"ס של מטה. ואפשר ז"ש אלו קרבנו לפני הר סיני כולל הרוחני והארציי וזכינו לאחדות ולא נתן לנו את התורה דיינו כי רצונו יתברך בענוה וזהו העיקר וגם נשפע לנו ההר מה"ס רוחני של מעלה וזכינו לאחדות. ואפשר ז"ש למה תרצדון הרים גבנונים ההר חמד אלהים לשבתו ואז"ל למה תרצו דין עם סיני. הלא עיקר

התורה לענוים והם גאים בעלי מומין ועוד בהר סיני רוחני מכוון על ה"ס ארציי וז"ש למה תרצדון הרים גבנונים למה תרצו דין עם סיני הרי הטענה שלכם שהוא שפל הוא עיקר שזכה הר סיני ועוד ההר חמד אלהים לשבתו בה"ס הרוחני המכוון לזה:

וזה טעם אשר משה רבינו לא סירב הרבה במתן תורה אלא תכף כשאמר לו ה' עלה מעלנ"א אית ליה ובהליכה לפרעה סירב כל כך אלא כי משה רבינו ע"ה ראה שהקב"ה בחר בה"ס שהוא שפל מכל ההרים ולזה נתרצה שתנתן תורה על ידו כי הוא שפל בעיניו מן הכל ואין לסרב בזה דאדרבא אם יסרב ויכבד לאהרן א"כ מחשיב לאהרן יותר שפל ממנו וכיוצא ולכך נתרצה. ובויקרא רבה אמרו א"ל הקב"ה שיעלה ומ"מ לפי מה שסירב בסנה עתה לא חשיב סירוב. ומצאתי לרבינו שלמה אסתרוק ז"ל במדרשו שכתב ומשה עלה מעצמו וכמ"ש אני הדל בנחל קדומים פ' יתרו. ואחר זמן רב ראיתי בלקוטים קדמונים בספר רבינו אפרים כ"י שכתב משם פרקי ר' אליעזר ומשה נגש בעל כרחו מיכאל וגבריאל אחזוהו בשתי ידיו והגישוהו שלא ברצונו נגש גימט' מיכאל וגבריאל עכ"ל הלקוטים הנז'. גם ידוע משאז"ל כשהיה כותב משה רבינו ע"ה נעשה אדם א"ל להקב"ה שה"ו הוא נותן מקום לטעות שיש שתי רשויות ח"ו וא"ל שהוא ללמד ענוה ומי שרוצה לטעות יטעה:

ועתה נבא עלי בא"ר המאמר הנכבד הזה (יש תוספת לשבח הרבה כאן בס"ד ממ"ש בכסא דוד דף י"ב) עיר קטנה זה סיני שהיה שפל ונמוך והמשילו לנקבה שפרה ורבה כי ממנו למדו ישראל ויחן שם ישראל באחדות כי בבואם בהר סיני נתעורר רוחם הקדוש מה שלא היה עד עתה וז"ש ואנשים בה מעט אלו ישראל ודקדק לומר ואנשים בה מעט ולא אמר ובה מעט אנשים להורות דקודם לא היו באחדות אך ואנשים בה בחנייתם בהר סיני מעט אלו הישראל ע"ד שאמר כי אתם המעט שממעטין עצמכם גם עתה חנה שם ישראל באחדות כאומרו ויחן לשון יחיד. ועתה כי ישראל סבור מינה הענוה א"כ ודאי מש"ה נעשה אדם מצד הענוה כ"י אך הוא יחיד ומיוחד ממ"ה הקב"ה וז"ש מזה תשכיל ובא אליה מלך גדול ממ"ה הקב"ה. וכי תימא מאחר דכתיב נעשה אדם ולא חש הקב"ה שיטעו משום ללמד מדת הענוה. הא תו למה לי שבחר בה"ס להיותו נמוך ללמד הענוה. לז"א ובנה עליה מצודים אלו רמ"ח ושס"ה כלומר אצטריך ה"ס שנתן עליו תרי"ג מצוות ללמד שעיקרם של קיום המצוות הוא בענוה ואם לאו הגוים יותר טובים ח"ו והשתא הוצרך נעשה אדם ללמוד שעיקר בריאת האדם הוא שיהיה עניו ולכן נרמז בבריאת האדם. ונרמז במתן תורה שקיום תורה ומצוות הוא בהיותם ענוים. ומטעם זה נתרצה משה רבינו ע"ה לקבל תורה ולא סירב וז"ש ומצא בה איש מסכן כלומר דרך

מציאה נמצא משה רבינו ע"ה שלא סירב והטעם בה שראה דהקב"ה רוצה השפלים ובחר בה"ס. וחכם זה משה שנאמר לא תגע בו יד דהגם שה"ס להיותו נמוך מ"מ אין לזלזל בו מטעם הממ"ה הקב"ה ומלט העיר בחכמתו שנאמר כל הנוגע בהר מות יומת ובכח נשמתו הזהירם וקיימו וע"כ לא נתערבב השמחה ח"ו. ואדם לא זכר את האיש המסכן כי הן בעון כמה לומדים ובעלי מצוות לא זכרו שניתן ע"י משה רבינו ע"ה לפי שהיה עניו ובה"ס להיותו נמוך ואינם ענוים לז"א אתון לא אדכרותוניה אנא מדכר ליה זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב זכרו בזיין גדולה ששבעה ימים סירב במדבר וכאן נתרצה תכף ונקרא על שמו לפי שמיעט עצמו אשר צויתי אותו בחורב בה"ס שהיה נמוך על כל ישראל חקים ומשפטים והיו התורה והמצוות ע"י משה רבינו ע"ה העניו בחורב ה"ס הנמוך וא"כ צריך לקיים התורה והמצוות בענוה ואז הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא כי גאולה זאת בזכות התורה כמ"ש בז"ח והתורה צריכה בענוה וקב"ה לכך נתן התורה והמצוה בה"ס וע"י משה רבינו והגאולה העתידה בזכות משה והוא תבע יקרא דאוריתא וא"כ צריכה להיות בענוה ואז ברחמיו יגאלנו כמש"ה זכרו תורת וכו' הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו':

גם היום מגיד משנה בשארית מאמר חגיגה אשר דברנו בעניותנו לעיל וזה פריו ועוד דרש בה את ה' האמרת היום וכתיב וה' האמירך היום אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם דכתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. והענין במ"ש הרב עיר וקדיש בספר החרדים בסופו וז"ל שמע ישראל אמרו המקובלים שהוא לשון קבוץ כמו וישמע שאול את העם וכל אחד בעת ק"ש מיחד לבו עם כל ישראל ומדבר אליהם שמע ישראל כלנו באהבה וקשר לב אחד בלי קנאה ושנאה ועתה אנו מקבלים יחוד אלהינו עלינו ואומרים ה' אלהינו ה' אחד עכ"ל. ולדרכנו אפשר לומר כי תכלית התורה והמצוה הוא כשיהיה אחדות דאז יש ענוה ובזה פי' נעשה אדם הוא ללמד ענוה וה' הוא יחיד ומיוחד וזהו שמע ישראל לשון אסיפה כמו וישמע שאול ואחר שיש אחדות מורה ענוה ונעשה אדם ללמד ענוה וא"כ ה' אלהינו ה' אחד אחדות גמור. ואמר הקב"ה ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל אף שהגוים עושים מצוות ומיחדים שמו גדל מעלת ישראל כי הם גוי אחד ואחדות ביניהם והם ענוים:

ואפשר דזה סיום דרשת הקהל את העם לומר דאפיקיה בהאי לישנא דהעיקר הוא שיהיה אחדות ביניהם שיהיו ענוים ואז יאתה להם לשמוע וללמוד התורה ובזה תלויה גאולת בבל וגאולתנו כמש"ל וז"ש הקהל את העם שיהיה שלום ואחדות ביניהם האנשים

והנשים וכו' למען ישמעו ולמען ילמדו למען גימט' קץ שבזה תלוי קץ גלות בבל כמ"ש הדור קבלוה ולמען ילמדו למען גימט' קץ הגאולה העתידה ב"ב בזכות התורה והאחדות שהוא הענוה כדאמרן ולכן אמרוה בלי שאלה כי הוא פרפרת בפרשת הקהל:

נמשך לזה נבין מאמרם ז"ל פרק כסוי הדם א"ר יצחק מאי דכתיב האמנם אלם צדק תדברון משרים תשפטו בני אדם מה אומנותו של אדם בעה"ז יעשה עצמו אלם יכול אף לדברי תורה ת"ל צדק תדברון יכול יגיס דעתו ת"ל משרים תשפטו בני אדם ופירש"י משרים במישור ארץ חלקה שנוחה לידרס. ונקדים מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל האדם כשמדבר מוציא ההבל מפיו ואותו ההבל הוא חיותו ראיה לזה דאחר שתצא הנשמה מהגוף לא נשאר בו לא הבל ולא דבור נמצא שאותו ההבל שמוציא מפיו בעת הדיבור הוא חלק נשמתו ולכן נצטוינו שלא לדבר דברים בטלים שמפסיד חלק נשמתו וכן שמעתי מהחכם ה"ר שמעון טורנו זלה"ה ע"פ לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה אם טוב ואם רע כי עושה ובורא סניגורין או קטיגורין עכ"ל. והשתא נראה ודאי דחששא זו בלימוד תורה ליתא ואדרבא כתיב והגית בו יומם ולילה ואז"ל ודברת בם ולא בדברים בטלים ועל ידי שמדבר דברי תורה אין נגרע מנשמתו. ואפשר דהטעם כמ"ש מהרימ"ט דאחר שנברא האדם ויש בו נפש חיונית כבעל חי הוסיף הקב"ה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ות"א לרוח ממללא והיתה הכונה האלהית שידבר דברי שבח ותהלה אליו יתברך וללמוד בתורה ולזה נתן לו לאדם נפש חיה לרוח ממללא. ומאחר שכח הדבור נתנו אל ללמוד תורה ולשבח לשמו יתברך מסתברא שהמשתמש בדבור כמצותו ולמה שחננו אל ודאי חיה יחיה ואין נגרע מנשמתו. ובזה נבין מאמרינו דרבי יצחק ק"ל בכתוב דהאמנם אלם צריך פירוש ותו דעייל קרא ביחיד ונפיק בלשון רבים ולזה דרש מה אומנותו של אדם בעה"ז כי כמו שעוסק באומנות וטורח להחיות נפש כן אומנותו לחיות נפש יעשה עצמו כאלם כדי שלא יפסיד בדבור חלקי נפשו כי בכל דבור נאבד חלק מהנפש ולכן אומנותו הוא שיהיה כאלם לא יפתח פיו. יכול אף לדברי תורה דכיון דהדיבור מפסיד חלק מנפשו ככה יעשה ללומדי תורה ת"ל צדק תדברון כי בד"ת לא נאמר זה ואדרבא צדק תדברון והתורה נקנית בחבורה ולהכי אמר צדק תדברון בלשון רבים. יכול יגיס דעתו ת"ל משרים כמישור שיש בו ארץ חלקה לידרס. תשפטו בבריאת בני אדם כמ"ש מהרש"א לדרכו. ולדרכנו הלא תראו כאשר יצר את האדם דכתיב נעשה אדם ללמד הענוה. ואדרבא בעסק התורה צריכה הענוה כמש"ל. א"נ תשפטו בני אדם שיש להם יצירה אחרת נוסף על הבהמה לרוח ממללא ללמוד ולשבח ולהודות לשמו יתברך:

וזה אפשר כונת הבריתא גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה כי באמת זו גדולה על כלם שהדבור שהוא מאבד חלק הנפש כשמדבר דברי תורה נותנת חיים והוא פלא שזה דיבור לבטלה וזה דיבור בתורה וזה גורע חיים וזה מוסיף חיים שנאמר כי חיים הם למוצאיהם למוציאם בפה כמו שאמרו רז"ל:

ולהבין אומרו ולכל בשרו מרפא נקדים מ"ש הרשב"א בתשובה סימן אלף ן' וז"ל ראובן שהשאיל חפץ לשמעון על מנת שאם לא יחזירנו ביום פלוני שיהא החפץ שלו וישלם כך וכך ולוי נעשה ערב בקנין שישלם לראובן הדמים שפסק לו שמעון אם לא יחזיר החפץ לאותו זמן שקצב ועבר זמן ולא החזירו. שמעון פטור ומחזיר החפץ דהא אסמכתא היא ולא קניא אבל הערב חייב שהרי חייב עצמו בקנין ונוטל החפץ ומשלם דמיו ואף עפ"י שאמרו אין נפרעין מן הערב תחילה דאלמא אין ערב משתעבד בדאיכא לוה. לא היא דכל שהערב והלוה מתחייבים אין נפרעין מן הערב תחילה אבל זה הרי חייב עצמו במה שלא היה השואל חייב וכאותה שאמרו תן מנה לפ' ואקדש אני לך מקודשת מדין ערב עכ"ל. עיין טוב עין סימן ה'. ולכאורה יש לעמוד אמאי אצטריך הרשב"א להביא ראיה מההיא דקידושין דף ז' דאמר רבא תן מנה לפלוני ואקדש אני לך מקודשת מדין ערב דכבר חילק דמ"ש אין ערב משתעבד בדאיכא לוה היינו היכא שהערב והלוה מתחייבים והכא השואל אינו חייב וכי מטית לומר דאכתי לא ידעינן בכה"ג דערב משתעבד. מה יוכיח הוכח מההיא דקידושין ההיא בדין ערב דעלמא. ותו אמאי הרשב"א לא מייתי מדאמר רבא התם וכן לענין ממונא דאם אמר תן מנה לפלוני ויקנה ביתי לך שקנה מדין ערב ועביד צריכותא דאי מקידושין הו"א אתתא בכל דהוא ניחא לה. ואי משום דהתם אמר רבא הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני תן מנה לפלוני ואקדש אני לו מקודשת מדין שניהם בעי רבא הילך מנה ואקדש אני לך מהו וכו' אתמר נמי משמיה דרבא וכן לענין ממונא וצריכא וכו' ואיכא פלוגתא דהאי וכן לענין ממונא אהיכא קאי. והרי"ף השמיט האי וכן לענין ממונא והר"מ פ"א דהלכות מכירה פסק תן מנה לפלוני ויקנה ביתי לך. ומאחר דיש דינים אחרים ואח"כ אמר וכן לענין ממונא לא רצה הרשב"א להאריך ולהביא ממ"ש וכן לענין ממונא ועוד דאינו מבורר אהיכא קאי. והגם דהרשב"א ז"ל סבר דאכלהו קאי כנראה ממ"ש בחידושיו מ"מ לא רצה להאריך אע"ג דיש לומר שאני קידושין דאתתא בכל דהו ניחא לה דכבר אמר וכן לענין ממונא ולא חש להאריך:

מ"מ הו"ל להרשב"א להביא מ"ש בע"ז דף ס"ג אמר רבא האומר לחבירו תן מנה לפלוני ויקנו נכסי לך קנה מדין ערב וסוגיא זו לפום ריהטא נראה דנעלמה ממרן כ"מ והרב

שער אפרים סימן קס"ו והרב מרכבת המשנה והגם דכלהו עסקי למה שהרמב"ם ז"ל לא הביא לגבי ממון שאר הדינים. מ"מ הו"ל להזכיר סוגית ע"ז. וכן ק"ק על הסמ"ג עשין פ"ב שכתב וז"ל האומר לחבירו תן מנה לפלוני ויקנה ביתי לך כיון שנתן נקנה לו הבית מדין ערב וכענין זה אמרינן פ"ק דקידושין עכ"ל. ומה הלשון אומרת וכענין זה הרי בפירוש אמר רבא וכן לענין ממונא ואם נפשך לומר דלא קאי אכלהו הרי אתמר הכי בהדיא בסוגית ע"ז. גם על הה"מ שכתב וכתבו כל המפרשים דוכן לענין ממונא קאי גם אקמיתא יש להרגיש דהו"ל להזכיר סוגית ע"ז. והרשב"ץ ח"ב סימן ר"ג הזכיר סוגית ע"ז וגם הרב כנה"ג סימן ק"ץ בשם מהראנ"ח הזכירה:

אמנם כונת הרשב"א בתשובה זו פשוטה דלא הביא הא דמקודשת מדין ערב לראיה אלא לגלוי מילתא בעלמא כי היכי דלא תימא דערב ליכא אלא כשלוה חייב. אבל בנדון זה שהלוה אינו חייב שיתחייב אחר בעדו מילתא חדתא היא לזה הביא דהרי תן מנה לפלוני ואתקדש אני לך היא לא מטא לה שום ממון כי אם לאותו פלוני ומקודשת מדין ערב דעלמא וגם בנ"ד זה מתחייב כדי שאחר יקח החפץ בתורת שאלה ומשו"ה לא הוצרך הרשב"א לא למ"ש וכן לענין ממונא ולא למימרת רבא דע"ז וק"ל ופשוט:

ואיכא מאן דקשיא ליה על תשובת הרשב"א זו מתשובת הרשב"א עצמו סימן תתקע"ג שכתב בערב של יתומים והיתומים קטנים שנחלקו הראשונים והנכון כדברי הרז"ה שאין נפרעין שחרי אין נפרעים מן הערב תחילה וכיון שא"א לתבוע ליתומים קטנים א"א לתבוע הערב אבל בערב קבלן נפרעין ממנו לאלתר וכו' אבל כאן אין היתומים פטורים לגמרי אלא שממתינין עד אשר יגדלו הלכך אפילו אתה גובה מן הקבלן והקבלן הולך אצל היתומים הרי אינו נפרע מהם עד שיגדלו עכ"ל בקצור. ואלו בתשובה הלזו אף שהשואל פטור חייב הערב. ואין כאן ריח קושיא דבסימן תתקע"ג כשיצא ערב היה על הלוה ואח"כ איתרע מילתא ומת הלוה וכי היכי דאין נפרעין מיתומים [עד] (כ)אשר יגדלו אין ליפרע מן הערב משא"כ בתשובה דידן דבעת שנכנס הערב ידע דהשואל פטור מטעם אסמכתא והוא נכנס ערב ולכן חייב. וכזה ראיתי בשו"ת שי למורא דף קי"ט בהגה שתירץ קצת בסגנון אחר ומשם רבו הרב מהר"ש גאון חילק דבסי' תתקע"ג אין היתומים פטורים לגמרי עד אשר יגדלו וכתב דתירוצו יותר נכון. ואני אומר דשני התירוצים אמת:

וראיתי להרדב"ז בתשובה דפוס ויניציא סימן תשס"ז שכתב דקבלן פשיטא דגובין ממנו והוא מהיתומים לכי גדלי ואם הוא ערב סתמא איכא פלוגתא והנכון דאין גובין וכו' ע"ש ויש להרגיש דדבריו הם בתשובת הרשב"א סימן תתקע"ג ואיך לא הזכירו. ותו דנראה

מדבריו דבקבלן אין חולק ובטור סימן ק"י הביא דהרמב"ן חולק והרא"ש חילק בין ערב לקבלן והרדב"ז לא הזכיר גם כן דהרא"ש תניא דמסייע ליה:

והרב בית חדש בתשובה הובאה בשו"ת גאוני בתראי סימן ד' הקשה על תשובת הרשב"א והרב סמ"ע בתשובה שם השיב עליו וחזר הרב בית חדש שם בתשובה אחרת השיב על דברי הרב סמ"ע ואסיק דברי מור"ם בהגהה שהביא תשובת הרשב"א ולא כתב שקנו מהערב בקשיא. ובתשובות בית חדש הישנות סימן קל"ד הובאה תשובת הסמ"ע יותר באורך והגם דחתים עלה הרב ב"ח וכן בסימן קל"ה חתים הרב בית חדש הדבר ברור שהם תשובות הרב סמ"ע ועליהם חשיב הרב ב"ח סימן קל"ו והזכיר שם למהר"ר פלק שהוא הרב סמ"ע וזה פשוט. ותשובת הרב סמ"ע דסימן קל"ד היא יותר באורך מתשובתו בשו"ת גאוני בתראי הנז' אמנם רוח אחד להם. ובספר ב"ח כתב מסקנת הדברים והקשה על הרשב"א מסוגית יש בכור דמי איכא מידי דלערב מצי תבע וללוה לא מצי תבע ותריץ יתיב דברי הרשב"א כמו שביאר עצמו בתשובתו דהשואל לא נתחייב וא"כ הערב לבדו נתחייב והוא אסמכתא ובעי קנין ואפשר שהיה בב"ד חשוב או מעכשיו. ומור"ם ס"ל דהכא השואל חייב להחזיר החפץ ונתחייב בדמים ולזה חייב אף שהוא אסמכתא וקניי שכתב הרשב"א היינו משום דנעשה ערב אח"ך ולמעשה צריך קנין זהו תורף דבריו בקיצור נמרץ. והכא שפר קדמיה מ"ש הרב סמ"ע דמור"ם סבר דהרשב"א איירי דנעשה ערב אח"ך ובתשו' בשו"ת בית חדש סימן קל"ו דהה דבריו והכא קרבם. והרב ש"ך הסכים לדברי הרב ב"ח. והרב אורים ותומים כתב בתומים ס"ק ז' דמ"ש הרב ב"ח דהרשב"א איירי בקנין בב"ד חשוב אין זה במשמעות התשובה אמנם הרשב"א אזיל לטעמיה כמ"ש המ"מ פי"א דמכירה דסבר הרשב"א דאין אדם מתחייב בדברים שאינו חייב בלי קנין. וא"כ זה דמתחייב לשלם יותר משיווי החפץ בעי קנין. אבל לדעת הרמב"ם דמתחייב בדיבור בעלמא באומרו אתם עדי כמ"ש סי' מ' וכן פסק הש"ע ומור"ם א"צ קנין ולכן השמיט קנין בהגהה זהת"ד:

ולי ההדיוט יש להשיב חדא דכל זה הי"ל למור"ם לכתוב בד"מ ולא לכתוב כ"כ בקצור כמו שהעיר הסמ"ע בתשובותיו הנז'. ותו דנהי דהרמב"ם סבר דבאומר אתם עדי מתחייב בדברים שאינו חייב כמ"ש בסימן מ' אמנם ה"ד כשהוא בפשיטות אמנם באסמכתא ודאי בעי קנין מעכשיו או ב"ד חשוב. ואף אי ליכא ערב באסמכתא היינו כשהחיוב של הלוה פשוט אבל הכא דהחיוב של השואל הוא אסמכתא והוא פטור השואל והערב חייב דידע דהשואל פטור שהוא אסמכתא נראה דלכ"ע בעי קנין וכו' אפילו לדעת הרמב"ם

שפסק בסימן מ'. ותו אעיקרא לא פורש שהוא יותר משיווי החפץ. והו"ל להרשב"א ולמור"ם לפרש:

ומצאתי תשובת הרשב"א באורך בספר הבתים ב"י בית ך' סימן ע"ה והיא תשובת אלף ן' הנז' המודפסת והיא פחות משתות מהתשובה אשר בספר הבתים כ"י ושם מבואר בשאלה שהדמים שפסק המשאיל הוא שיווי החפץ והוא הפך מ"ש הרב סמ"ע והרב אורים ותומים. והאריך הרשב"א בתשובה כ"י הנז' לברר דפטור השואל דהוי אסמכתא ובסוף דבריו הביא ההיא דהלוהו על שדהו דאמרינן דאמר מעכשיו וכתב וז"ל אלמא כל היכא דאמר מעכשיו ליכא אסמכתא וכ"כ רבינו האיי גאון בספר המקח שלא כדברי ר"ת שכתב דמעכשיו לא מהני אלא בכעין ההיא דהלוהו על שדהו דהורידו לשדה מעכשיו הא בעלמא דלא מסר בידו דבר הנקנה מעכשיו לא מהני ליה מידי עד דקנו מיניה בבד"ח דאלמא קנין בבד"ח בעינן ואפילו אמר מעכשיו לא מהני מידי דהא הכא כיון דקנו מיניה ע"כ כדאמר מעכשיו הוא דאי לא במעכשיו קנין סודר בלאחר זמן לא מהני ולא מידי משום דכיון דהשתא לא קני לאחר זמן נמי לא קני דהא שעתא כבר הדר סודרא למריה ואין דבריו מחוורין במקום הזה ומ"מ מ"ש הוא ז"ל בדברים הנקנין בלאחר זמן לא מהני בלא מעכשיו נראין דבריו וכן מוכיח בנדרים פרק השותפין ומפני זה אני חושש שמא הערב שחייב לעצמו בק"ס בלשון מעכשיו חייב עצמו. ואם כן עשה נראין הדברים שהוא חייב ואעפ"י שאמר השואל בלשון אסמכתא וזה אמר ואני ערב מ"מ הערב זה חייב עצמו אעפ"י שאמר בלשון ערבות מה בכך הרי חייב עצמו בקנין ומעכשיו שאם לא יחזיר לו השואל החפץ או הדמים הקצובים לזמן פלוני שיחזיר לו החפץ או אותם הדמים. ואל תשיבני דמאחר דקי"ל המלוה את חבירו ע"י הערב לא יתבע את הערב תחילה דאלמא אין חיוב הערב חל לעולם תחילה וכיון שאין הלוה חייב היאך יתחייב הערב ה"ז כתובע הערב תחילה. לא היא דכל שהלוה והערב מתחייבים לא יתבע את הערב תחילה אבל זה הרי שעבד עצמו במה שלא היה השואל חייב. ואעפ"כ הוא חייב מדין ערב וכאותה שאמרו תן מנה לפלוני ואתקדש אני לך מקודשת מדין ערב עכ"ל. ושוב ראיתי שהרב מהר"ש יונה הביא תשובה זו מספר הבתים כ"י מקובץ תשובות רבני צרפת והרשב"א וצידד דלאו הרשב"א חתים עלה. אמנם השתא דחזיתיה בספר הבתים להרשב"א נתברר שהיא מהרשב"א ומבואר הפך הסמ"ע והרב אורים ותומים והעיקר כדברי הרב ב"ח והרב ש"ך דבעי קנין ומעכשיו. וקשה על מור"ם שלא כתב קנין. ודברי הרשב"א בחידושיו לנדרים על דף ז"ך הם כמ"ש בתשובה זו כ"י ע"ש ומהר"ש יונה הקשה מתשובת הרשב"א שהביא מרן בב"י סימן ר"ז ואכמ"ל. ויש לי הצעיר לדקדק

איזה דקדוקים בתשובות הסמ"ע והב"ח הנז' ופנאי לא היה לי לכתוב בספר. והנה הרב מש"ל פרק כ"ה דמלוה דין ג' כתב נראה דלא אמרינן דלא יפרע מן הערב תחילה אלא משום דיכול לטעון הערב אני לא נתחייבתי לפרוע לך אלא כשאינך יכול להתפרע מן הלוה אבל כשאתה יכול להפרע מן הלוה לא נתחייבתי לך ונמצא דחיובו על תנאי ויש ראיה לדין זה מתשובת הרשב"א סימן אלף ן' וכו'. ושם כתב המגיה מהר"ר יעקב כולי ז"ל את זו דרש הרב המחבר מ"ש במדרש חזית בשעה שעמדו ישראל לקבל תורה א"ל הביאו לי ערבים טובים וכו' אמרו הרי בנינו ערבים עלינו וקשה דלמאי מועיל ערבות הבנים דהא לעולם יכול הקב"ה להפרע מהחוטאים עצמם וא"כ לא יוכל לתבוע הבנים שהם ערבים וניחא ליה ע"פ הדיז האמור דה"נ אע"פ דיכול להתפרע מהאבות יכול ליפרע מהבנים משום דכיון דלעולם יכול להתפרע מהאבות ואעפ"כ נתערבו פשיטא דערבותם היה אע"פ שיכול לתבוע מהחוטאים עצמן עכ"ל:

ואולם יש לדקדק על זה דהרי כן הוא לשון מדרש חזית בפ' משכני אחריך נרוצה שמסיים על זה דאמרו בנינו ערבים עלינו אמר הקב"ה הא ודאי ערבים טובים על ידיהם אתננה לכם הה"ד מפי עוללים ויונקים יסדת עז ואין עז אלא תורה שנאמר ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי נתפס לא הערב הוי מה שנאמר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניד גם אני עכ"ל. והא דקאמר בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם לפום ריהטא סותר דברי הרב ז"ל. ועוד להבין דברי רז"ל עצמם דאיד הכא שייך לומר דאין לו ללוה לשלם. הרי בידו נפש כל חי כנפש האב וכנפש הבן. ועוד אף לדרך הרב ז"ל אמאי הוצרך ערבות הבנים כל שבידו יתברך להתפרע מהלוה עצמו מגופו וממונו ואין מידו מציל:

ואפשר לומר דרך דרש במ"ש מהרשד"ם ח"מ סימן ריי"ח ומהרש"ך ח"א סימן קל"ז דאם הלוה מסר מודעא והערב לא ידע וכשתבע המלוה הוציא הלוה המודעא ונפטר דגם הערב פטור. ולא תקשי תשובת הרשב"א דסימן אלף ו' הנז' דהערב דעתו שהלוה חייב ויתבע מהלוה תחילה ואם ידע שהלוה פטור לא יצא ערב משא"כ בנדון הרשב"א דידע דהשואל פטור מטעם אסמכתא ואפ"ה יצא ערב. והתימה על מהרש"ך ז"ל שהוקשה לו מתשובת הרשב"א וחילק חילוק אחר דהתם בעבורו נתן החפץ ובנ"ד היה כופהו וכו' והול"ל עדיפא מינה וקשה על הכנה"ג סימן קכ"ט הגהב"י אות כ"ז שהסכים לחילוק מהרש"ך הנז' ועמ"ש הכנה"ג סימן מ"ט ומהר"ש יונה בהגה. ולפ"ז אם ידע הערב קודם שהלוה מסר מודעא ואפ"ה יצא ערב חייב הערב והוי כנדון הרשב"א וכ"כ הכנה"ג ומהר"ש יונה. וכתב הרב מהר"ש יפה בספר יפה קול דהא דיצאו הבנים קטנים ערבים

היינו שכל הנפשות היו במעמד ה"ס והקטנים אמרו לצאת ערבים ע"ש. וידוע שהקב"ה כפה עליהם ההר כגיגית ואמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבא לאוריתא ונמצא דישראל הי"ל מודעא ואפשר שאח"ז יצאו ערבים הקטנים ואף שהלוים יש להם מקו פטור מצד המודעא הבנים חייבים דשם היו וראו דכפה עליהם ההר והכירו באונסם ועכ"ז יצאו ערבים וערב אחר שידע מודעא חייב כמו שכתב הר"ש יונה והכנה"ג ונתקיים ערבות הבנים וז"ש במדרש חזית הנז' בשעה שהלוה נתבע ואין לו לשלם מי נתפס לא הערב וגם כאן יש להם מודעא ואין לו לשלם מיקרי ומשו"ה הוצרך ערבות הבנים וז"ש ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני כערב דעלמא דבכה"ג נפרע מהערב כמ"ש מהרש"י וכנה"ג גם אני אעשה זאת כפי הדין דעלמא:

ועל פי זה נבאר מאמרם ז"ל בגיטין דף נ"ח מעשה בריב"ח שהלך לכרך גדול שברומי א"ל תנוק אחד יש בבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים הלך ועמד על פתח בית האסורים אמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים ענה אותו תנוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו אמר מובטחני שמורה הוראה בישראל. ונקדים מאמר רז"ל הביאו הרב ז"ב ח"ג יעקב אלו בנים קטנים ישראל אלו גדולים ושאלה אשה אשת חבר היכא רמיזו בנים קטנים בתיבת יעקב ולא מצא מענה כי א"ם ש'ארית י'עקב ר"ת בגימט' בני"ם קטני"ם ע"ש דף י"ט. ואני הדל לפי דבריו אפשר יעקב ר"ת ירמוז על בנים קטנים. אמנם נראה פשוט דהוא על שם הכתוב מי יקום יעקב כי קטון הוא. והשאלה היא דאיברא דהבנים קטנים ערבים אבל הם פטורים כיון שהחייבים יש להם מודעא הערב פטור כמ"ש מהרשד"ם ומהרש"ך וז"ש מי נתן יעקב שהם הבנים קטנים למשיסה מכח הערבות והלא הם פטורים. ותו ישראל לבוזזים והלא יש להם מודעא. והתירוץ הוא הלא ה' זו חטאנו לו דאעיקרא להיות מודעא הוא חטא אחר שאמרו נעשה ונשמע. אבל הבנים קטנים כבר ידעו כי לא אבו אבותם בדרכיו הלוך שהיה באונס ולא שמעו בתורתו ואחר שהיה המודעא נכנסו הבנים ערבים והם חייבים כיון שידעו המודעא ולכן הערב לקה וניתן למשיסה. ובע"ח עונש קל לבוזזים על חטא המודעא מעיקרא. ורבי יהושע שמע שהתינוק יפה עינים ורבי יהושע עצמו אמר שהחכמה צריך כלי מכוער וכאן חכים ונהי"ר שהוא יפה הוא פלא. וקי"ל דאסור להורות לפני רבו וחייב מיתה וגדול הדור כרבו אף שלא למד בפניו כמ"ש הרב תה"ד סימן חל"ק וכתב מהר"ם דהכתוב בפסקי הגאונים שרי. וראה רבי יהושע שהתנוק גמר אומר כל הכתוב והיל"ל הלא ה' זו חטאנו לו לבד. אך הוא הבין השאלה ולכן גמר אומר כל הכתוב להורות דעמד בסוד השאלה והתשובה ולא רצה לדבר שום דבור שלא להורות

בפני רבו רק לישנא דקרא נקט. וכל זה ידע רבי יהושע מתנועת דבורו ואשר גמר כל הכתוב. ומשו"ה אמר עליו מובטחני שמורה הוראה בישראל פירוש שכבר עתה הוא מורה הוראה ולא אמר שעתיד להורות כי עתה בהני מילי מורה הוראה. ולהיותו יפה וחכם שאינו מצוי אמר העבודה לא אזוז מכאן עד שאפדנו וכו' ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראות ר"ל בפירוש שנתחכם והיה תלמיד חבר ונטל רשות והורה הוראות בפועל. ואפשר כפל ולא אבו ולא שמעו דהמודעא אמרו רז"ל בתנחומא שהיה על תורה שבע"פ וז"ש ולא אבו בדרכיו הלוך והי"ל מודעא וכ"ת הרי אמרו נעשה ונשמע לז"א ולא שמעו בתורתו ר"ל ולא הבינו שהיא תורה שבעל פה והמודעא היה על תורה שבעל פה כאמור:

אמנם יש לי ההדיוט לפרש מאמר מדרש חזית לפי פשוטו כי הנה אלה רשעים עושים מצוות וקצת ת"ת והכל הולך לסט"א. ולו חפץ ה' להמיתם יענשו עונשים מרים אבל מי יעלה לנו ניצוצי הקדושה מתורתם ומצותם אשר בסט"א וא"כ אין ללוה לשלם. ונפרע מן הערב הם הבנים שאין להם חטא ונשמתם נקיה וטהורה ובקרבתם לפני ה' וימותו בו בפרק מעלין ניצוצי הקדושה שנטמעו ע"י אביהם:

וזה כונת הכתוב בדרך אפשר מפי עוללים ויונקים יסדת עז כי בפיהם ירצו במעמד ה"ס על ערבי"ם בתוכה וכי תימא למה צריך ערב והלא יכול ליפרע מכל חי אבות על בנים לז"א למען צורריך הם גונדא דחימה כי צוררים הם לכם לטרוף טרף אדם אכל תורתו ומצוותיו ולזה אין ללוה לשלם מקרי ולכן לוקח הבנים נקיים ונעימים ובזה יתבררו ניצוצי הקדושה ויוסר חיות הסט"א וז"ש להשבית אויב הסט"א ומתנקם לגנוב הניצוצות ולכן רצה ערב שיש לו לשלם כי לו במותו יקח כמה ניצוצי הקדושה אשר שם והמה יעלו לקדושה:

ואפשר דרך אסמכתא זה רמז הכתוב כי חיים הם למוצאיהם שע"י התורה מוציאים ניצוצי הקדושה שנטמעו בסט"א וע"י התורה זוכים אל השלמות ורב שלום בניך שהבנים נטעי נעמנים יחיו דגן ולא ימותו בסיבת הערבות וז"ש ולכל בשרו מרפא ורש"י פי' בקהלת ע"פ אל תתן את פיך לחטיא את בשרך בשרך הם הבנים ע"ש וז"ש ע"י עסק התורה ישמור המצוות דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה ומעתה ולכל בשרו הם בניו מרפא שיהיו חיים וקיימים ולא תאונה אליהם רעה:

ונבא לבאר מאי דתני תנא ואומר רפאות תהי לשריך ושיקוי לעצמותיך והנמשכים. ואפשר בהקדים מ"ש בכתובות דף קי"א דר"א אמר דע"ה אינם חיים דכתיב כי טל אורות טלך המשתמש באור תורה מחייהו ואסיק דמצא רפואה ואתם הדבקים בה"א

חיים כלכם וכו' כל המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח ומהנה ת"ח מנכסיו מעה"כ כאלו מתדבק בשכינה. והנה אמרו רז"ל ויקרא רבה פ' בהר כתוב בתורה נותן לחם לכל בשר וכו' בא זה וחטף את המצוה אמר הקב"ה עלי לשלם. ויש כמה חילוקים בין זו ובין חוטף את המצוה א' דכתב הרב כנה"ג י"ד סימן כ"ח דבכל המצוות אם יאמר אתה אמרת לי לעשותה פטור וכמ"ש פרק החובל ב'. כתב הרב דרישה דאם יש הפסד וצורך שעה פטור. ועוד כתב הרב מהר"ם אלשיך דקי"ל הכותב נכסיו לאחד מבניו לא עשאו אלא אפטרופא כדי שיכבדוהו דאמדן דעת שלא יניח יתר בניו בחוסר כל. והני תלת מילי איתנהו בעושה צדקה דרז"ל קראוהו חוטף מצוה וא"כ ס"ד דכיון דכתיב נותן לחם לכל בשר המניח את הכלכל"ה לעני נמצא שזה חטף מצותו יתברך ובמקום לתת שכרו יהיה חייב קנס. אמנם תחת שלש אלה פטיר ועטיר. ראשון הוא דהעשיר אינו אלא אפטרופא שיהיה לו כבוד אמנם חלק העני אתו עמו. וזאת שנית דאיכא פסידא דאם לא יעשה צדקה לת"ח אינו קם בתחיית המתים אבל במה שמהנה ת"ח מנכסיו נקרא מתדבק בשכינה ונתן הכסף וקם לו. ואל השלשה דאתה אמרת לעשותה וחובה עלינו לקיים דבורו הטוב. ועפ"ז אפשר לומר דתני תנא גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעה"ב שנאמר כי חיים למוצאיהם כמו שפירשנו. ואומר רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך שהוא כמו החניטה שנותנים שמן אפרסמון בטבור ומשם מתפשט לכל הגוף ומתקיים הרבה כן סגולת התורה ובזה יש לו קיום ויקום בתחיית המתים כדכתיב כי טל אורות טלך והמשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכי תימא במה יזכו המון ישראל שאינם עוסקים בתורה לז"א עץ חיים היא למחזיקים בה והמהנה ת"ח מנכסיו דבק בתורה. וכי תימא יהיה זה כחוטף את המצוה ואדרבא יתחייב קנס כי חטף מצותו יתברך. לז"א ותומכיה מאושר כלומר הלא חלק הת"ח והעני עמך כדין לא עשאו אלא אפטרופא שיכבדוהו ואין בזה חוטף את המצוה כי הוא מנת חלקו ואין בזה אלא אושר וכבוד ת"ש ותומכיה מאושר. ואומר כי לויית חן הם לראשך כמו שפירשו המפרשים דמי שמוליך עמו שומרים מפחד צר ואויב הוא ניצול כי הצרים יפחדו ויראו מהשומרים והתורה היא שומרת מכל צר ואויב והיא לוית חן לראשך וענקים לגרגרותיך כי אתה נשמר מכל צרה ונושא חן וחסד וא"כ איכא פסידא אם אינו מהנה ת"ח ובמקום פסידא החוטף מצוה פטור. ואומר תתן לראשך לויית חן עטרת תפארת תמגנך. וקודם לזה ראשית חכמה קנה חכמה דהיינו כיששכר וזבולון שמחזיק בידו קודם הלימוד דוקא לא כהלל ושבנא סלסלה וכו' תתן לראשך וכו' והוי כמצווה ועושה וכשאומר אתה

אמרת לעשותה פטור. ואומר כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות **חיים**. מחיה **חיים** יחיינו לעבודתו וליראתו כי"ר:

פרק ד

דרוש ד' לשבת תשובה

שנת תקנ"ו בס"ד

שוחר טוב מזמור י"ח לעבד ה' לדוד ללמדך שכל העושה תשובה מעבירה שבידו הקב"ה מוסיף לו כבוד וקורא לו שם חביב:

שליח המלך אשר שולח לעיר רחוקה מאד ומשונה ממטרופולין של מלך בכל ענייניה ואנשיה ומנהגיה וכל נתיבותיה. ובחצר המלכות שם נאמר לו אל תירא ואל תחת מסכנת דרכים ולסטים וכיוצא מפגעי ומכשולי התלאות כי אם תיחד לבך למקום אשר ממנו חוצבת וציווי המלך בין עיניך תמיד אז תצליח את דרכיך כי המלך לא יבצר מזימה ממנו להכין לך הדרך בהעלם נמרץ ויהי היום פגע בפרשת דרכים ושתי דרכים לפניו והוא רואה דרך אחד מישור כנטיעים מגודלים מהאי גיסא נהרא יר"ק יר"ק בפניה כגנה זרועיה ומלא עיניו תאוה לעינים ורבים בוקעים בו עתיר משח עתיר כמס. כל קבל דנא הדרך השני בדד תחילתו בפסיע"ה על הקוצים ועל הברקנים והמקום צר ומעט אשר יעברו ברגל בדרך הזה השני. והאיש משתאה מחריש להתבונן בדרכים והנה לפניו זקן אחד נורא מאד חזותו מוכיח יריח אף יזריח ויאמר אל האיש דע כי הדרך אשר למראה עיניך דרך לו טוב וארח נכון מהתענג ומרוך אפס קצהו כלו מר מוכן לפורענות חיות רעות ולסטים פריצים אכזרים והולכי על דרך זה רובם ככלם ספו תמו מבלהות. והדרך השני איברא כי בתחילתו עיניך הרואות מן המצר כי קצר קצר ואנשים בו מעט. האמנם אח"ך תנוח דעתך כי עיניך תחזינה משרים והיתה מסילה מסלול ודרך הקדש יקרא אין שופ"ר ותגיע למחוז חפצך לשלום:

והן האדם אשר חלק לו ה' בבינה ידע דחיובא רמיא על שליח המלך לשמוע בקול הזקן ההוא הן מצד עצמו דמהותו ניכר כי הוא איש שלום ואמת יהגה חיכו והן מצד שיש להבין דדבריו מצד המלך המשלחו כי הוא ציוה ויעמוד להגיד לאדם קשט אמרי אמת. וזו סברא פשוטה ואמיתית ואין בה ספק וכל השומע אחד חכם ואחד תם יבין את זאת. דאם שליח המלך לא יאבה שמוע לדברי הזקן יעשה בנפשו שקר ונוסף עוד ענש יענש מאת המלך:

והנה נשמת שדי יושבת שפי"ר יושבת שאנ"ן בשמי מרום מלחם אביה תאכל ורצה הוא ית' לשלחה לעה"ז שחיברה היוצ"ר מתחילה בגוף ובשר. וטרם בואה הוזהרה הנפש לשמור לעשות את כל דברי התורה וגם בבטן משביעין אותה כמשז"ל ובצאתה לאויר העולם ושלמו ימי היניקה כאפרוח שנתפתחו עיניו הוא רואה שתי דרכים לפניו דרך העה"ז דרך אויל ישר בעיניו להתענג בתענוגי והבלי העה"ז. ודרכה של תורה נראה בעיניו קוצים להניח כל עניני העולם ולהשתעבד שעבודא דאוריתא. ולא ידע איזה הדרך ישכון. והנה הזקן הנורא משה רבינו ע"ה הוא אומר ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו וכמשז"ל כי משה רבינו המדריך ומזהיר לישראל והוא הזקן העומד על פרשת דרכים להורות אליכם כל עוברי דרך ללכת בדרך הישר כמ"ש בפירוש התוס' פ' ראה. וז"ש ראה אנכי כלומר ראה בעין השכל אנכי שעליתי לשמים ונתגלה לי מה שלא ידע שום אדם אנכי הזקן שאני מזהיר אתכם נותן לפניכם היום ברכה וקללה שהם ב' דרכים ואומר לכם את הברכה אשר תשמעו לשון ודאי צריכין לשמוע מאחר שאנכי היודע שזה דרך הטוב וזחו אשר תשמעו ודאי תשמעו:

וזה על דרך שפירשו הראשונים בתוספת נפך בפ' הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל. שאם אדם דעלמא יהביל את עניני תענוגי העה"ז. כל השומע יצחק אם כה יאמר מהיכן ידעת תענוגי העה"ז ומהיכן ראית עד שתהביל מה שלא ידעת ולא טעמת אמנם שלמה המלך ע"ה אשר טעם מכל תענוגי העה"ז יותר מכל אדם הוא לימדנו שהוא הבל ואחריו כל אדם יכול לומר שהוא הבל וז"ש הבל הבלים אמר קהלת שטעם וידע בעצם כל התענוגים. ואחריו כל מוכיח יכול לומר הבל הבלים. ובודאי הכל הבל כי כבר העיד שלמה הע"ה על זה. ולפי שיש לאומר שיאמר דשלמה המלך אחר שהיה שבע מכל התענוגים אמר הבלים כי כבר שבע ודשן בכל מכל לכן נקט הכא שם קהלת שנקרא כן על שם שהקהיל ואסף את כל החכמה לומר ודאי בחכמה יסד אר"ש ולא מטעם שהוא שבע מכל התענוגים:

ואפשר שז"ש משלי סימן כ"ח מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון ותיבת אחרי לפי המפרשים דאחר שהוכיח ופירש מהעבירה חן ימצא המוכיח לא דייקא. וע"פ דרכנו דקודם שלמה הע"ה המוכיח לבזות ולפרוש מתענוגים היה מקום לומר אל תדון את חבירך עד שתגיע למקומו אלו ידעת טעם התענוגים והמעדנים לא אמרת כזה אבל מאחר ששלמה הע"ה ידעם וביזם יכול להוכיח וזהו מוכיח אדם אחרי שידעתי כל התענוגים ובזיתים חן ימצא שיש לו ראה ממחליק לשון שמרבה דברים ואינו מביא ראיה לדבריו או אומר ששלמה כבר שבע כי דבריו לעו:

כיוצא בזה אני אומר דהמתגאה בחכמות חיצוניות וסובר שזה חכמה וחכמת התורה בעיניו אינה כלום אם יבא חכם לחוכיחו אמר נבל בלבו זה קורין לו חכם והוא טפש והוא לא ידע באין מבין חכמות למודיות טבעיות. אמנם אחר ששלמה הע"ה היה חכם בכל והיה מזהיר לעסוק בתורה כמ"ש לכו לחמו בלחמי עד מתי פתיים וכו' וכאלה רבים א"כ חכם בזמנינו יכול להוכיח ויביא ראיה משלמה הע"ה. וכן מהרמב"ם ז"ל שהיה שלם בחכמות והוא כתב שהי"ל לרקחות ולטבחות ומתאונן שעכ"ז מיעטו בעונת התורה. ואדרבא זה הרחוק מהתורה וכילה ימיו בחכמות טפש כחלב לבו מכמה טעמים ונזכיר שתים הנה א' שלא נברא כי אם לעסוק בתורה ועי"ז שואלים עסקת בתורה פלפלת בחכמה ואינם שואלים אם עסק בלמודיות. ועוד כי אין דבר לנצח היצה"ר אלא בתורה כידוע והוא רחוק מהתורה והיצה"ר יתפלסף כמוהו והוא ירה החצי להעבירו על דת וז"ש משלי כ"ד ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיהו מחשב להרע לו בעל מזמות יקראו זמת אולת חטאת ותועבת לאדם לץ התרפית ביום צרה צר כחכה ואפשר לפרש דהכי קאמר ראמות לאויל חכמות דהיינו כי נראה בעיניו שהחכמות חיצוניות למודיות טבעיות אלו הן החכמות מרגליות ולא חכמת התורה ונשאר נעור ורק מהתורה ולכן בשער אם ימצא בשער המצויין בתורה והלכה לא יפתח פיהו כי הוא ע"ה שלם. ולהיות כי החכמות הטבעיות הם על ידי מחשבות וחקירות לז"א מחשב בחכמות להרע לו. וסט"א בעל מזימות יקראו לו כלומר זה משלנו אשר לא עלה עליו עול התורה. וזו כסילות והיינו דקאמר אולת לחטאת זו המחשבה לעיין חכמות הוא הגורם לחטוא דרחמנא אמר בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין והיא תועבת לץ דכל שאינו עוסק בתורה נקרא לץ וכי תימא מאי כולי האי לז"א התרפית ביום צרה שריפה עצמו בד"ת צר כחכה ששולט בו היצה"ר וחכמותיו הן הנה חבלים להורידו לבאר שחת:

וכבר כתבנו בעניותנו בקונטריסנו כמה טעמים על שהתורה מבטלת יצה"ר. ועתה נראה לי ההדיוט דהתורה עץ חיים היא ויצה"ר מסט"א דרגא דמותא ומי ששולט עליו היצה"ר ממית אותו כי דבק ביצה"ר סט"א דרגא דמותא. וכשעוסק בתורה שהיא חיים מבטל צד המות היצה"ר. וזה טעם משז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים שנמשכו לסט"א הנקראת מות ודבקו בה לכן זכו לשם הסט"א מות:

ומתוך זה נבא להבין מ"ש פ"ק דסנהדרין דף ז' ההוא דהוה קאמר ואזיל היא נייאמא ודיקולא שפיל אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב בעצלתים ימך המקרה. ההוא דהוה קאמר ואזיל גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב. ואפשר לומר בהקדים

מ"ש שם בסנהדרין דף ע"א כל חישן בבה"מ תורתו נעשית לו קרעים קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה והכונה דהשינה דרגא דמותא ומשום הכי דהע"ה לא היה ישן שיתין נשמי כדי שלא יטעום טעם מיתה ולכן אנו אומרים דוד מלך ישראל חי וקיים. והיינו רבותיה דדהע"ה דהוא מבחינת סיהרא דלית לה מגרמא כלום ורגליה יורדות מות. ובכח מעשיו השתדל דלא למטעם טעמא דמותא ולהמשיך החיים לבחינתו ואפשר זה רמז דוד מלך ישראל שהיה ממשיך למלכות מבחינת ישראל שהוא החיים ועי"ז חי וקיים. ואפשר דהיינו דאמרינן בר"ה דף כ"ה א"ל רבי לרבי חייא זיל לעין טב וקדשי לירחא ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקיים ופירש"י נמשל כלבנה שנאמר בו כסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם. ולדרכנו א"ש דסיהרא בחינת דהע"ה לית לה מגרמה כי אם מקבלת מאור השמש ודהע"ה היה מכוין תמיד להמשיך לה מאור השמש ולכן היה ער דהוא מבחינת חיים ולזה אמר כסאו כשמש נגדי והיה שכרו שהשתדל תמיד להשפיע מהשמש כירח יכון עולם דהשמש משפיע בה תמיד ולכן כי קדשיה לירחא להמשיך לה מהשמש סוד החיים שלח ליה דוד מלך ישראל חי וקיים שהוא כונת דוד המלך ע"ה המדובר. והתורה עץ חיים היא וכתיב כי הוא חייך ואורך ימיך והשינה דרגא דמותא וזה שהוא בבית המדרש וישן תורתו נעשית קרעים ששוכח דהשכחה מסט"א ומהתורה נעשה מלבוש לרוח והוייתו מהתורה עץ חיים וזה שהוא ישן והגביר דרגא דמותא נעשה המלבוש קרעים קרעים וז"ש וקרעים תלביש נומה רצונו נומה שהיא השינה תלביש לאדם מלבוש קרעים שנותן מקום לבחינת מות להכלל שם וקדמה קריעה ואתיא. וכבר נודע כי בחטאותיך של האדם הסט"א לוקחת מצוותיו ועבירה מכבה מצוה. וגם נקדים אשר הרב מהר"ם אלשיך ז"ל פירש ושמת בטנא ולקח הכהן הטנא דרומז על כלי שבו המצוות כמו סל ועל זה אומר ושמת בטנא וכו' ע"ש ועפ"ז נרמוז במאמר הנזכר ההוא דהוה קאמר ואזיל היא ניימא ודיקולא שפיל מדבר בעדת ישראל כי הן בעון היא ניימא נאחזת בדרגא דמותא ששם רומזת השינה והולכת אחר עניני העה"ז ודבקה בסט"א ח"ו ועי"ז דיקולא שפיל הסל של מצוות שיש לישראל שפיל נאחז בסבך הסט"א כי עבירה מכבה מצוה ואמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב בעצלתים ימך המקרה עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו מך כמו שדרשו על פ' זה פ"ק דמגילה:

ואמרו בזהר הקדוש שההולך אחר הסט"א ומשלים תאוות יצה"ר אל יאמר אדם מאחר שהוא נכנס תחת רשות הסט"א שהיא תשמרנו כמו שהוא מנהג שהחוסה תחת כנפי שר אחד אותו השר הוא מצילו בכל יכלתו. לא כן הדבר שהסט"א מקטרגת עליו ועושה

בו משפטים וז"ש גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם שהרשע בוטח בסט"א הוא עצמו כלביא יקום לעשות בו משפט כתוב. והטעם שהוא נאחז בדרגא דמותא וזה דרכו להמית. ואמר שמואל לרב יהודה קרא כתיב גם איש שלומי אשר בטחתי בו שהוא היצה"ר שמשלים עמו ועושה רצונו אוכל לחמי שהוא ניזון מניצוצי הקדושה שלו וזהו חיותו. הגדיל עלי עקב המצוות שדש אדם בעקביו הוא מקטרג להגדיל העונות כמ"ש ואתה תשופנו עקב והוא עצמו עושה הדין כמ"ש ותמוגנו ביד עונינו. איכו השתא עת הזמיר הגיע והימים האלה נזכרים ונעשים קראו בשמותם עשרת ימי תשובה וצריך להתעורר כמש"ה עד מתי עצל תשכב ולדרכנו אפשר עד מתי עצל לעסוק בתורה כמו שדרשו בעצלתים וכו' תשכב שתאחוז השינה דרגא דמותא. מתי תקום משנתך מתוך הסט"א שהיא השינה תקום כגבור וכמש"ה בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר ואמרו בקהלת רבתי בכל עת יהיו בגדיך לבנים מן העבירות ושמן על ראשך אל יחסר ממצוות ומ"ט. ויש לדקדק דהול"ל ושמן על ראשך יהיה ומה הלשון אומרת אל יחסר. אמנם אפשר דכבר מודעת זו דהסט"א גוזלת וגונבת ניצוצי הקדושה וכמה מצוות טורפת ועז"א בכל עת יהיו בגדיך לבנים מן העבירות שתעשה תשובה שלימה. ואז שמן על ראשך מצוות ומ"ט אל יחסר כי אין פחד מהסט"א וממחתה כי לא תקרב ומתוקף החיוב להתעורר כהיום הזה בתשובה אמרתי הנה באתי דשנתי ב**שמן** ג' עיקרים גדולים **שמירה מדות נדיבות** ר"ת שמן ובהם אהגה היום בחסדו יתברך ה' יגמור בעדי ה' חסדך לעולם מעשה ידיך אל תרף כי"ר:

אימא רישא **שמירה** בס"ד. הנה נודע כי כל תרי"ג מצוות הם שיעור קומה ויתיצבו כמו לבוש ומזה נעשה בגד לנפש והוא חלוקא דרבנן וראשונים שאלו במה יזכה אדם מישראל לבגד זה הלא כמה מצוות מקריות ועבודת מקדש דאין בידו לקיימן. וניחא להו דכאשר מקבל כל המצוות ומה שבא לידו עושה אין כאן חסרון מצדו כיון דכל הבא מידו עושה והוא ממתין לעשות כל אשר יוכל ולכן ה' ברחמיו מעלה עליו כאלו קיים הכל:

ואפשר זה פשט פ' ואתחנן ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר ציונו. כי מ"ש וצדקה תהיה לנו אינו מובן ודאי שהקב"ה משלם שכר ועוד דכבר אמר לטוב לנו כל הימים וכו' אמנם עפ"ד אפשר כי באומר ויצונו ה' לעשות את כל החקים יתחמץ לב ישראל וכליותיו ישתונן כי מי גבר יכול לעשות כל החקים כלן ואין בידו לקיימם. לז"א וצדקה תהיה לנו זה חסדו יתברך שהקב"ה מעלה עלינו כאלו קיימנו הכל וזה כי נשמור לעשות שנמתין לעשות כל המצוה

שנגמור בדעתנו כי כשיבואו לידינו נקיים הכל ותהיה הסכמה מוחלטת בדעתנו לפני ה' אלהיך כאשר ציונו כל המצוות והוא בוחן לב חוקר כליות ויודע מחשבות אף כי לבות ובזה צדקה עשה הקב"ה להעלות עלינו כאלו קיימנום בפועל כל המצוות כלן ויהיה שלם בגד הנפש:

ובזה נבא להבין פ' תמים תהיה עם ה' אלהיך. וחוץ מדרכנו אפשר ונקדים מה שפירשתי בעניותי מאמרם ז"ל בשעת העקידה אמר אברהם אבינו ע"ה תן לבני עשרת ימי תשובה והוא תמוה. ועוד נבין מאמרם ז"ל בשביל שאמר יעקב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך אמר הקב"ה בשביל זה אני נותן לבניך עשרת ימי תשובה וצריך להבין מה שייכות יש למעשר עם עשרת ימי תשובה. ונקדים אשר חקר הרמ"ק ז"ל דר"ה וכפור היו צריכים להיות באלול כשם שאנשי מעשה מתענים בעש"ק לכפר על השבוע ומתענים משמרת החדש לכפר על החדש. כן היה ראוי להיות ר"ה בשני שלישי אלול ועשרת ימי תשובה ימים שבינתים ויום כפור בסוף אלול והיו מכפרים על השנה שעברה והיו מתכפרים בשנתם לא בשנה אחרת:

ואני הדל תרצתי בהקדים מאמרם ז"ל חטא חטאה ירושלים אלו זכיתם הייתם קורין כי ביום הזה יכפר עליכם לא זכיתם קורין חטא חטאה ירושלים ופירש הרב זרע בירך במשז"ל דבכל חדש יש מועד סיון קבלת התורה והיה ראוי ר"ה תמוז כפור אב אלול סוכות ולפי שחטאנו בעגל נדחו המועדים אך לא כלו רחמיו יתברך והחזירם לנו בתשרי ולתשרי עצמו קבע שמיני עצרת וז"ש אלו זכיתם הייתם קורין באב כי ביום הזה שכפור היה בחדש אב. ועתה קורין חטא חטאה ירושלים זהו תורף דבריו. וא"כ נמצא דיען עשו העגל לא אפשר שיהיו ר"ה וכפור באלול לפי שעלה משה למרום להתנפל על ישראל ושוב עלה עד יה"כ שנתרצה הקב"ה לישראל וא"כ היה מוכרח שיהיו ר"ה וכפור בתשרי. אמנם מקשים ממ"ש גורי האר"י ז"ל דלכל שר מהע' שרים יש לו רשות שנה אחת ואין רשות לאחד לעבור בשל חבירו ומשו"ה אין לעשר מן החדש על הישן כי אם לכל אחד בשנתו וצריך לעשות תשובה בשנה ההיא כי אין תשובת שנה זו מועלת לשנה האחרת וז"ס קורעין לו גז"ד של ע' שנים שהוא ברשותם והקב"ה חס עליו וקורעו אבל כשיגיע האדם לפ' שנה אין להם רשות עליו וז"ש ואם בגבורות פ' שנה וכו' שנתגבר עשרה שנים יותר עליונים מהם וכו' עכ"ל. ויש מי שרצה לומר דזה גדולת יה"כ שמכפר על שנה שעברה דבשאר ימים יש רשות לפלוני שהוא מלך על ע' שרים ומקטרג דאין רשות לאחד לבא בתחום חבירו אבל ביה"כ דאין לו רשות להסטין אז מועיל לכפר על שנה שעברה שלא נמסר יום זה ביד של שר אלא בידו יתברך עכ"ד:

ועפ"ז אפשר להביז מש"ה כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו דהיינו רבותיה דיה"כ שמכפר על שנה שעברה וז"ש לטהר אתכם מכל חטאתיכם אף שהוא משנה שעברה וה"ט שיום זה בידו יתברך ולא ביד שר והיינו דקאמר לפני ה' תטהרו לפני ה' דייקא:

אמנם קשה לי הדל ע"ז ממ"ש בספר הכונות דהשב בעשרת ימי תשובה כל יום מכפר ע"כ הימים שכמותו כלומר תשובת יום ראשון בשבוע של עשרת ימי תשובה מכפרת על כל יום ראשון שבשבוע של כל ימי חייו וכן עזה"ד ע"ש. הרי דעשרת ימי תשובה מכפרים על כל ימי חייו וזה הפד הסברא האמורה דדוקא יה"כ משום דלית ליה רשות לאסטוני ודברי רבינו האר"י זצ"ל האמורים תבריה לגזיזיה וקרא זה כי כל בי עשרה אלימי לאפקועי מכל ימי חייו כמבואר:

לכן נראה לפק"ד דמ"ש הרב ז"ל דאין תשובת שנה מועלת לשנה אחרת היינו בשב בשאר ימות השנה אז לא מהניא תשובתו אלא לשנה ההיא שעומד בה. אכן בעשרת ימי תשובה יעשה לו סגולה לכפר על כל ימי חייו. והטעם כמ"ש הרמ"ק ז"ל גופיה בפירוש סדר עבודה דעשרת ימי תשובה הם בסוד י"ס דבינה ולכן יש כח לכפר על השנים שעברו. מעין דוגמא למ"ש הרב ז"ל דאם יש לו שמונים שנה אין להם רשות לע' שרים עליו. וגם בעשרת ימי תשובה יען כי גבהו בסוד י"ס דבינה אין רשות לע' שרים עליו ותשובתו מהניא לכל ימי חייו. וההפרש שיש בין יה"כ לעשרת ימי תשובה היינו א' שבימ"ת נתקן כל הימים שהם כמו היום ששב כגון ששב ביום ראשון בשבוע נתקנים כל יום ראשון שבכל ימי חייו דצריך הא מיהא בחינת יום אבל ביה"כ נתקנו כל הימים. ועוד אחרת שהסליחה היא ממקור עליון יותר דאתגלי עתיקא. ורמוז בפ' כי ביום הזה דאתגלי עתיקא יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם מכל דייקא מאיזה יום שיהיה לפני ה' תטהרו:

והנה האבות היו שומרים ר"ה בתמוז כיפור באב וכמ"ש הרב זרע ברך ח"ג פ' וירא ולכך כשעקד אברהם אבינו ע"ה את יצחק אבינו ע"ה שהיה ביום עשרה בתשרי והיה כפור שלנו התפלל תן לבני עשרת ימי תשובה שיהיו נאחזים בי"ס דבינה ויועילו לכפר על השנים שעברו וזה כונת המאמר האמור בשעת העקידה א"א תן לבני עשרת ימי תשובה כמבואר. וידוע שהמעשר בסוד השכינה ה' תתאה ואפשר דמי שמפריש חומש הוא בסוד ה' עילאה בינה. והמעשר אין מעשרים מן החדש על הישן וכ"כ הרב ז"ל דהתשובה דוגמת המעשר דאין תשובת שנה זו מועלת באחרת כמו שהבאתי לעיל ויעקב אע"ה הפריש חומש והוא בסוד בינה לכן כשאמר עשר אעשרנו דהיינו להפריש חומש כמ"ש

בירושלמי אמר לו מדה כנגד מדה דאף דהתשובה צריך בשנתה כמו המעשר אתה שהפרשת חומש שרומז לה' עילאה בינה אני נותן לבניך עשרת ימי תשובה שתתגלה אור אימא ותועיל התשובה לשנים שעברו:

ולפי מ"ש הרב זרע ברך ח"ג כי אבותינו היו עושים ר"ה בתמוז וכפור באב כי כך עושים בשמים ולפי שעשו ישראל העגל בטלו מהם וכשנתרצה להם הקב"ה קבע להם ר"ה וכפור בתשרי. אפשר לרמוז בפ' תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. תקעו בחדש שופר דהיינו בתשרי ליום חגנו שבשבילנו נשתנו ר"ה ויה"כ ונעשו בתשרי וכביכול מענותנותו גם בשמים עשה כישראל וזה בכלל מה ששאלו המלאכים אימתי ר"ה כמ"ש בזרע ברך ח"ג כי פשט הירושלמי הוא על קביעות החדש שקבעו ב"ד וא"ש ליום חגנו ומפרש כי חק לישראל זה היה בשביל ישראל שחטאו בתמוז ואב ונתנו להם בתשרי ואחר שבעבור ישראל נעשו בתשרי אז הוא משפט לאלהי יעקב מענותנותו שעושה ר"ה וכפור כשעושים ישראל:

ובזה נבין סדר התפלה שאנו אומרים במוסף מראשית כזאת הודעת ומלפנים אותה גלית זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ואלה הדברים כפולים. אמנם אפשר דלפי האמור מה עמקו מחשבותיו יתברך דהגם דבשמים ר"ה בתמוז וכפור באב. סוף המעשה במחשבה תחילה ברא אדה"ר בר"ה שאח"ך ישראל יעשו ר"ה בו. וז"ש מראשית כזאת כעין זה הר"ה הודעת לאבות שיעשו בתמוז. א"נ הודעת להם שישתנו ר"ה וכפור בעבור ישראל ומלפנים אותה גלית שר"ה יהיה בתשרי שבראת אדה"ר בר"ה. וז"ש זה היום תחילת מעשיך שבראת האדם זכרון ליום ראשון שיהיה אח"ך כי חק לישראל הוא בסיבתם שחטאו וניתן להם בתשרי כי חק לישראל הוא בעבורם ואח"ך משפט לאלהי יעקב שגם בשמים עושים ר"ה בתשרי וכמו שפירשנו בפסוק:

וזה אפשר לרמוז בראשית ברא וכו' והארץ היתה תהו ובהו וכו' ודרשו רז"ל בב"ר על ד' גליות וזה היה בעון העגל. ולכך בראשית צירוף תשרי אב שמה שהיה יה"כ באב הוא בתשרי והסיבה והארץ היתה תהו וכו' והם ד' גליות שהם מפני העגל ולכן נשתנו המועדים ויאמר אלהים יהי אור דא ראש השנה כמ"ש בזהר הקדוש

אתאן לקראין תמים תהיה עם ה' אלהיך וכתב רבינו אפרים תמים תהיה בגימטריא תשרי ובזהר הקדוש אמרו תמים תם ים לפי דרכו דרך הקדש. ועפ"ד אפשר לרמוז תמים תהיה בתשרי שיעשה תשובה שלימה. והשתא יקשה איך אמר תמים תהיה והלא אין תשובת שנה זו מכפרת על חטא שנה שעברה. והתירוץ מכיפיה מבריך תם ים כי תם

הוא יעקב אע"ה ים הוא רומז לבינה וכן ים גימט' נ' חמשים שערי בינה כלומר דבזכות יעקב שאמר עשר אעשרנו נתן לו ה' עשרת ימי תשובה שיועילו לכפר על כל השנים שעברו והיינו שיאיר אור הבינה י"ס ובכח זה תמים תהיה שמכפר על מה שעבר בשנים שעברו כדאמרן:

ולדרכנו יתפרש כפשוטו דצריך שהאדם יעשה לבוש לנשמתו מתרי"ג מצוות והתקון לקיים כל מצוה שתבא לידו ולהמתין לקיים שאר המצוות כשיבואו. וז"ש תמים תהיה כלומר צריך להשלים כל תרי"ג מצוות וכי תימא איך יתכן לז"א עם ה' אלהיך כיון שאתה לפני ה' מקבלם ועושה הבא לידך וממתין לעשות את השאר בזה תהיה תמים:

אמנם ראיתי להרב החסיד המוכיח מהר"ל ז"ל בספר דעת חכמה שער השבת פ"ז שכתב דצריך לומר בפיו קבלה זו שמקבל כל המצוות והוא ממתין לקיים כל המצוות הבאות לידו ולא סגי המחשבה לבד כי ראינו דהגם דהוא יתברך רואה כליות מ"מ כך רצה דאין ידיעתו מכרחת. אבל כשדיבר הוא יתברך אז מתקיים בהכרח כי המחשבה רוחנית מאד ולא תפעל בגשמי אמנם הדיבור הגם כי הוא רוחני מאד מ"מ רצה הקב"ה שיפעול בגשמי ודיבורו מעשה. ולזה צריך שיאמר בפיו קבלה והמתנה וערבה לה' כמעשה:

וזה אפשר כונת הכתוב פ' נצבים כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו וע"פ האמור ה"פ כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך שתאמר שמקבל כל המצוות ובלבבך שתסכים לעשותו כשיבא לידך ונמצא בזה תשלים חקך וקרוב הדבר מאד:

א"נ אפשר ונקדים מ"ש הרב ש"ך ח"מ סימן ל"ה ס"ק ז' שהביא תשובת מהר"א ששון סימז צ' דעדות האנוסים אינם נאמנים אף אחר שבאו לכלל כשרות מטעם דבעינן תחילתו וסופו בכשרות וכו' ע"ש וכתב עליו הרב ש"ך וז"ל ואין נ"ל דא"כ למה ליה לגמרא בגוי טעמא דלא דייק תיפוק ליה דבעינן תחילתו וסופו בכשרות אלא ודאי כיון שבידו לגייר דמי לפסול ממון לעיל סימן ל"ג סט"ו וא"כ דוקא בגוי אמרינן בגמרא כיון דגוי הוי לא דייק משא"כ באנוסים שבאו לכלל כשרות כשרים דשפיר הוי מדייק כיון שהיו יהודים בינם לשמים ומה שהביא מהר"א ששון שם מתשובת מהריב"ל ח"א סימן כ"ג אינה ראיה דשם מיירי דמעידין כשהם אנוסים עדיין עכ"ל. עיין בקונט' טוב עין סימן ו'. וראיתי בספר דגול מרבבה על הש"ע להגאון מהר"ר יחזקאל סג"ל לנדא ז"ל הנדפס חדש ממש שכתב על דברי הש"ך הללו וז"ל עיין בש"ך סימן ל"ד ס"ק ל"ג ונראה לחלק דבפסול עבירה לא בעינן תחילתו בכשרות כיון שבידו לשוב בתשובה ואינו מחוסר מעשה שהרי אם הרהר בתשובה הוא צדיק משא"כ כותי אף שבידו להתגייר מ"מ מחוסר מעשה שצריך טבילה ומילה ואף בגולן שהיה צריך להוציא הגזלה מידו א"כ מחוסר

מעשה והיה מקום לחלק בין רשע לרשע ונימא דאם היה פסולו מחמת ממון שמחוסר מעשה בעינן תחלתו וסופו בכשרות אבל נראה דגם גזלן תכף כשהרהר בלבו לעשות תשובה ולהחזיר תכף הוא צדיק גמור אלא מחמת שהב"ד אינן מאמינים לו עד שיחזיר לכן אין מכשירין אותו עד שיחזיר אבל כיון דמצד הדין כשר הוא לכן לא בעינן תחלתו וסופו בכשרות עכ"ל. ומה שרמז בש"ך נראה דהיינו מ"ש סימן ל"ד ס"ק ל"א וכצ"ל בדבריו והיינו מ"ש שם הרב ש"ך נראה דכל הפסולים מחמת עבירה כשרים כשחזרו בתשובה הראויה להם אפילו בעדות שראו בשעה שהם פסולים בעבירה ולא בעינן בזה תחלתו וסופו בכשרות עכ"ד הרב ש"ך שם. ועל פי סברתו זו דחה כאן סימן ל"ה דברי מהר"א ששון. ועל זה לחלק יצא הרב מהר"ר יחזקאל ז"ל וטעמא טעים דלאו מחוסר מעשה ואיני מבין מ"ש משא"כ כותי אף שבידו להתגייר וכו' והלא הנה זה עומד על דברי הרב ש"ך דמייתי סוגיית סוף פ"ב דכתובות דטעמא דלא דייק ומוכח דלא בעינן תחילתו וסופו בכשרות וכו' כמ"ש הש"ך ואיך הוא ז"ל יהיב טעמא דכותי דבעינן תחלתו וסופו בכשרות דמחוסר מעשה. ועוד דלפי דבריו גם האנוסים פסולים דמחוסרי מעשה דהם בסכנה אם רוצים להתגייר ואם יברחו הם מסוכנים מאד ומחוסרי מילה ויפה כתב מהר"א ששון ז"ל דפסולים דבעי תו"ב והוי הפך הרב ש"ך והרי הוא כמבוא"ר:

ותו דדברי הרב ש"ך בסימן ל"ד שכתב דבפסולי עבירה לא בעינן תחילתם וסופן בכשרות קשים לשמוע דהרי מפורש בספר העטור דף ל"ח ע"א על ההיא דבתרא דף מ"ג ולסלקו בי תרי מינייהו ולדיינו והקשה דכי מסלקי מאי הוי התחלתו בפסלות וסופו בכשרות הוא ופסול ופירש רבינו אבן מיגש הני מילי מחמת קורבא וגזלנותא דהו"ל פסולא דגופא דסהדי אבל היכא דליכא פסולא דגופא אלא משום דמטי ליה הנאה כיון דאסתלק ליה מיניה כשר עכ"ל. הרי שכתב דבגזלנותא בעינן תחילתו וסופו בכשרות הפך הרב ש"ך גם מדברי התוס' שם בבתרא ודברי הרמב"ן בחידושיו ודברי הרב הנמקי ודברי התוס' בנדה דף ן' ע"א שתירצו תירוצים אחרים לקושיא זו יראה הרואה דדעתם מבוארת דבפסולי עבירה בעינן תחילתו וסופו בכשרות ועמ"ש ש"ך סימן ל"ז ס"ק ל"א ובשיטה מקובצת בבתרא שם הביא משם הראב"ד כדברי רבינו מהר"י ן' מיגש שכתב בעטור ע"ש גם מתשובת הרא"ש ריש כלל נ"ד והגהות אשרי פרק שבועת העדות מוכח דבפסולי עבירה בעינן תחילתו וסופו בכשרות ומשם הוכיח כן מהריב"ל בח"ב סימן מ"ה וח"ג סימן כ"ה וסימן ע"ה וכבר אני בעניותי עמדתי על דברי הרב ש"ך בספרי הקטן ברכי יוסף סימן ל"ד אות מ' ובספרי הקטן חיים שאל ח"ב ריש סימן ל"ח ושם הבאתי דברי הרמב"ן

והריטב"א ויתר ראשונים ואחרונים שסוברים כן דבפסולי עבירה ג"כ בעינן תחילתו וסופו בכשרות:

וראיתי בספר חשק שלמה על חה"מ שבא לידי מקרוב שכתב בסימן ל"ה הגה"ט וז"ל הרב משנה למלך פי"ד דעדות דין ד' הביא שנסתפק מהרימ"ט רשע ועשה תשובה לקטן מדמינן ליה או לגוי ולא הכריע ואשתמיט מיניהו דברי הרא"ש וכו' ותשובות מהריב"ל וכו' דבעינן תחילתו וסופו בכשרות גם בפסלות עבירה הרי דרשע ושב לגוי מדמינן. ויש לישב דמה שנסתפק הוא בהני מילי דמעיד הגדול במה שידע כשהיה קטן עכ"ל. ואנכי איש צעיר אעיקרא דדינא פירכא ודקארי לה מאי קארי לה דודאי כונת הרב מהרימ"ט אשר עלה ונסתפק היינו דוקא בהני מילי דרבנן דמעידין בגודלן מה שראו בקטנן ועל דין זה הביאו הרב מש"ל ולהכי נסתפק אי רשע ועשה תשובה לקטן דמי או לגוי דאי לא הי"ל להסתפק אי בפסולי דעבירה בעינן תחילתו וסופו בכשרות כפסול קורבא. ובודאי דהרב מהרימ"ט והרב מש"ל כל רז לא אנס להו. ולא כאשר חשב דנעלם מהם תשובות הרא"ש ומהריב"ל דאי ספקו של מהרימ"ט כאשר דימה לא לבד אשתמיט מיניה ומהרב מש"ל דמייתי ליה תשובות הרא"ש ומהריב"ל אלא גם דברי התוס' ומהר"י ן' מיגש והעיטור והרמב"ן ושאר גדולים אך הדבר פשוט דספיקו בהנהו מילי דרבנן ועלה קאי:

הן אמת דגם בהנהו מילי לפום ריהטא נראה דליכא ספיקא דהרי בגוי עצמו הוי פלוגתא דרבי יוחנן בן ברוקא ורבנן דלריב"ב מהימן אלא דלרבנן סברי כיון דנכרי הוא לא הוה דייק כמ"ש סוף פ"ב דכתובות ומוכח דבהני דרבנן לא בעינן תחילתו וסופו בכשרות אלא משום דגוי לא דייק וא"כ רשע זה שהוא נוהג כישראל אלא שעבר עבירה והוא רשע ודאי כשר להעיד כששב מאי דחזי בעודנו רשע דודאי הוה דייק דהוא נוהג כישראל. ואפשר דספק מהרימ"ט ברשע שהכריזו עליו דכיון דידע דנפסל לעדות לא דייק בעדותו ובהא נסתפק אי דמי לגוי. ומ"מ גם בזה הדעת נותנת דלקטן מדמינן ליה כי הוא נוהג ככל מעשה ישראל וכל יום מהרהר לחזור לכשרותו:

ומן האמור הראת לדעת דמ"ש הר"ב ש"ך בסימן ל"ד דבפסולי עבירה לא בעינן תחלתו וסופו בכשרות הוא הפך ראשונים והאחרונים כמ"ש בסמוך ובבר"י שם וכל מן דין הא גופא קשיא על הגאון מהר"ר יחזקאל ז"ל דסמך על דברי הרב ש"ך ויעש לו מטעמים אמאי בפסולי עבירה לא בעינן תחלתו וסופו בכשרות והדין הוא להפך כמדובר:

והיותר שיש לתמוה על הרב הנז' הוא שהרב ש"ך ז"ל בסימן ל"ה בלשון זה עצמו דקאי ביה הרב חזר בו הרב ש"ך שאחר הלשון שהבאתי למעלה שכתב דמה שהביא ראיה מהר"א ששון ממהריב"ל ח"א סימן כ"ג אינה ראיה אחר זה ממש סיים הרב ש"ך וז"ל

מיהו מה שהביא מתשובות מהריב"ל ח"ג סימן ע"ה יש ראיה וצ"ע וע"ש בח"ב סימן מ"ה מיהו בתוספתא ספ"ה דסנהדרין משמע דבגוי נמי בעינן תחילתו וסופו בכשרות ולפ"ז הא דקאמר בגמרא בגוי טעמא דלא דייק היינו במילתא דרבנן וכן משמע בהריטב"א פ"ב דכתובות ואלו נאמנין להעיד בגודלן דאל"כ היה נאמן כמו קטן אע"ג דלא הוי תחלתו וסופו בכשרות כיון דהוא מילתא דרבנן וכן למדקדק היטב בפוסקים בס"ס ל"ג יראה דלא תלי מידי במה שבידו להכשיר עכ"ל הש"ך ז"ל. עיניך הרואות דהרב ש"ך כל רז לא אנס ליה אף הוא הביא דברי מהריב"ל בח"ב סימן מ"ה וח"ג סימן ע"ה דשם מהריב"ל הביא דברי הרא"ש והג"א גבי סילוק וקרי בחיל דבפסולי עבירה בעינן תחלתו וסופו בכשרות ועל זה כתב הרב ש"ך דמזה יש ראיה למהר"א ששון דבעבירה ג"כ בעי תחלתו וסופו בכשרות הפך דבריו וברישא כתב וצ"ע. אבל אח"כ כשראה התוספתא ודברי הריטב"א בחידושי כתובות סוף פ"ב מסיק דכן עיקר כמהר"א ששון ותריץ יתיב מ"ש בגמרא גבי גוי דלא דייק וכל זה פשוט ומבואר. והתימה על הרב מהר"ר יחזקאל איך לא ראה סיום הלשון שעומד בו ובסוף קאמר הש"ך דלא תלי מידי במה שבידו להרשיע וזהו טעמו והש"ך כתב דלא תלי בהכי. והדין להפך כמבואר דהש"ך חזר ממ"ש סימן ל"ד. ולא ראה מה שרמז הרב ש"ך בתשובות מהריב"ל דשם מבואר הכל וברמז זה הגדיל הרב ש"ך ויחוה דעת לכל מה שהביא מהריב"ל:

ויש לדקדק קצת דאמאי הרב ש"ך לא הביא מהתוספתא דקתני סוחר שביעית דעד שלא נעשה סוחר שביעית ידע ונעשה סוחר שביעית וחזר ועל זה ואינך קתני כל שתחלתו וסופו בכשרות כשר ע"ש ונראה דחדא מינייהו נקט הרב ש"ך ז"ל ונקט נכרי ונתגייר לתרוצי סוגיא דספ"ב דכתובות דההיא בדרבנן:

ומ"ש עוד הרב מהר"ר יחזקאל דבגזלן דמחוסר מעשה להוציא הגזלה מידו היה מקום לומר דבעינן תחילתו וסופו בכשרות ומסיק דתכף כשהרהר תשובה הוא צדיק גמור אלא שהב"ד אין מכירין וכו'. נראה דנעלם ממנו מ"ש רבינו ירוחם והביאו מרן א"ה סימן ל"ח עלה דההיא דאמרינן דרשע האומר לאשה הרי את מקודשת ע"מ שאני צדיק גמור מקודשת חיישינן שמא הרהר תשובה בלבו ע"ז כתב רבינו ירוחם נתיב כ"ב יש מפרשים שאם הוא רשע לבריות כגון גזלן וכיוצא אין יכול להיות צדיק עד שישיב הגזלה ויש מפרשים כיון שהרהר להשיב הגזלה נקרא צדיק עכ"ל הרי דדבר זה במחלקת הוא שנוי ולקמן נדבר על זה בס"ד:

שבתי וראה דאע"ג דדברי הרב מהר"ר יחזקאל ז"ל נכתבו על תחילת לשון הש"ך אפשר דכונת הרב על סיום לשון הש"ך וכונתו דהוא ראה מ"ש הש"ך בפשיטות סימן ל"ד

דבפסולי עבירה לא בעינן תחלתו וסופו בכשרות והכא בלשון זה מייתי מהתוספתא דגבי נכרי ונתגייר משמע דהוי טעמא משום דבעינן תחלתו וסופו בכשרות וזה סותר מ"ש דבפסולי עבירה לא בעינן תחלתו וסופו בכשרות לכן שפר קדמיה לחלק בין פסולי עבירה לגוי דבגוי בעינן תחלתו וסופו בכשרות כהתוספתא וגמרין במילי דרבנן קאמר דלא הוה דייק כמ"ש הש"ך. והיה טעמו דגוי מחוסר מעשה וכו' ובהכי נתישבו רוב ההערות אשר אנכי העירותיהו להרב הנז':

אמנם לישר"י לן מר דנעלם ממנו דבתוספתא תנא גבי סוחר שביעית דבעינן תחלתו וסופו בכשרות ולפי מאי דמסיק בהרהור סגי ליה וגם נעלם ממנו דברי הרא"ש שהביא מהריב"ל והזכירם הרב ש"ך וגם מהריב"ל דמסיק הכי ודברי הראשונים שהבאתי לעיל ובבר"י ח"מ סימן ל"ד אות מ'. והרב ש"ך גופיה הדר משמעתיה כמבואר. והרב הנז' רוצה בקיום מ"ש הש"ך סימן ל"ד והוא תימה על גדול שכמותו שלא ראה אפילו הרמיזות שרמז הש"ך ז"ל כמדובר:

חוזרנו לסברות שכתב ר' ירוחם שהבאתי בסמוך והאמת דמסתמות הש"ס והרמב"ם ושאר פוסקים שכתבו אפילו רשע גמור ואמר ע"מ שאני צדיק מקודשת שמא הרהר תשובה מוכח כי"מ בתרא דכיון דהרהר להשיב הגזלה הוא צדיק וכ"כ הרב משפט צדק בח"א סימן מ"ד דף קמ"ח ע"ג. וראיתי להרב משפט צדק בסימן מ"ג שהקשה ע"ז ממ"ש הרמב"ם פי"ב מהלכות עדות דאינו חוזר לכשרותו אלא אם החזיר ולקה מי שחייב מלקות ואמאי הא בהרהור תשובה סגי ליה ע"ש שהאריך. ואני בעניי נ"ל דכבר כתבנו בעניותנו בקונטריס יעיר אזן מערכת מם אות ך' דמוכח מהש"ס והתוס' דחייבי מלקיות אף שעשו תשובה לוקין וכתבנו שם דאע"ג דאין דבר עומד בפני התשובה מ"מ יען התשובה עיקרה בלב ובוחן לבות אלהים ולכן ב"ד מלקין אותו ואין פוטר. אמנם לגבי קדושין אפילו גנב וגזל כיון שהרהר תשובה ונתן לבו להחזיר אם הוא באמת כבר הוא צדיק ולכן מקודשת מספק והוי ע"ד שכתב הרב כמהר"ר יחזקאל ז"ל הנז'. וכן כתבתי בעניותי בחיים שאל ח"ב בהלכות סוטה דאם בא ביאה אסורה ועשה תשובה אין המים בודקין כמו שהוכיח הרב מש"ל דלא כהרב המג"ן וכתב הרב מש"ל דהוא גזרת הכתוב ואני הדל הוכחתי דתשובה מהניא רק דהב"ד אינם יודעים אם תשובתו כתקנה מלב ונפש ומשו"ה אין משקין לפי שבא ביאה אסורה אף שעשה תשובה. ונ"מ (דלדידי) כשהסנהדרין שואלים אם בא ביאה אסורה לדעת המש"ל צריך להגיד תמיד ואין משקין ולדידי אם בא ביאה אסורה ויודע כי לא נודע כלל כגון שמתה האשה תכף וידע בנפשיה דעשה תשובה שלימה כתקנה אין צ"ל לסנהדרין ומשקין. וכיוצא בזה

כתבתי בקונט' יוסף אומץ סימן ל"ה בראה עדות כשעשה תשובח ואח"כ לקה וכו' ע"ש. ועל הרב מהר"ר יחזקאל קשה ממ"ש בספרו נודע ביהודה א"ח סימן ל"ה דתשובה לא מהני לפוטרו ממלקות ומיתה וצדד דהוי גזרת הכתוב ע"ש. ולי הדל אינו גזרת הכתוב אלא כי לא אתנו יודע אם שב באמת עד"ש הוא עצמו כאן בדגול מרבבה וכיוצא בזה יש לתרץ לדברי הרמב"ם שכתב דאעפ"י ששלמו צריכים לעשות תשובה ופירש מרן בב"י אעפ"י ששלמו מרצונם והקשה על זה הרב עדות ביעקב סימן מ"ג דהא בהרהור להחזיר סגי ואפשר לומר דטעמא משום דלא ידענו אם עשו תשובה ודאי עד שיהא לנו הוכחה יותר להחזירם לכשרותם. אמנם לשון מרן בב"י ובפרט בכ"מ פי"ב דהוסיף לומר דאעפ"י ששלמו העבירה דעבוד צריך תשובה וכ"כ הרב סמ"ע סימן ל"ד הא קשיא ודוק היטב ועמ"ש האחרונים ובס' חשק שלמה סימן ל"ד הגהב"י אות מ"א ולא ע"ט האסף. והנראה בדעת הרמב"ם הוא דהגם דשלמו פירש ברצונם מ"מ לא כתב כן אלא למלוי רבית וכו' והכי דייקי דברי הרמב"ם שכתב תכף כיצד מלוה ברבית וכו' דדוקא הנהו בעינן שיעשו תשובה וחזרה גמורה דהנאתן מרובה ולא בדילי אינשי מינייהו אבל לא בגזלן באקראי וכ"כ ר"ת בתשובה הביאה הרב שבלי הלקט ח"ב סימן צ"ח והביאה הרב עדות ביעקב סימן הנז' ועיין בדרכי משה ומהרימ"ט ח"מ סימן תשעים:

וחזה הוית להרב עדות ביעקב שם שהביא ראיה לי"מ בתרא מסוגית קמא דף צ"ד ומפני כבוד אביהם חייבין להחזיר איקרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך כדאמר רב פנחס בשעשה תשובה ה"נ בשעשה תשובה אי עשה תשובה מאי בעיא גביה איבעי ליה לאהדורי שלא הספיק להחזיר עד שמת אלמא גזלן ב"ת מקרי מן היום אשר נתן בלבו ובפיו אמר להחזיר והלכך חייבים בכבודו זהת"ד. ולי ההדיוט יש לדחות ולא תהוי תיובתא לי"מ קמא דרבינו ירוחם דדוקא בכה"ג דעשה תשובה ואמר שרוצה להחזיר ולא הספיק עד שמת בכה"ג חשבינן ליה צדיק אבל בלא"ה אינו צדיק עד שיחזיר זה נראה לדעת י"מ קמא:

ותבט עיני להרב פר"ח בסוף הלקוטים על דברי מרן שכתב ואפ"ה לא מתכשרי כיון שחטאו במילתא דממון עד שיעשו תשובה כתב הוא ז"ל וזה עיקר וכן משמע מהא דאמרינן פרק משוח מלחמה אפילו תימא ר' יוסי הגלילי כגון דעבד תשובה ויהיב דמי משמע דבעי תשובה גם כן עכ"ל. ומסוגיא זו קשה על הי"מ בתרא דבהרהור להחזיר סגי דהרי קאמר התם דעבד תשובה ויהיב דמי אמנם לי הדל אין ראיה מההיא דהתם קאי הש"ס עמ"ש לא חנכו פרט לגזלן ופריך לימא דלא כרבי יוסי הגלילי דאי ר' יוסי הגלילי הא אמר הירא ורד? הלבב זה המתירא מעבירות שבידו ומשני אפילו תימא וכו' ע"ש דף

מ"ג. והשתא אי קאמר דעבד תשובה לחוד דהיינו הרהר להחזיר אף דהוי צדיק לא צריך מיעוטא פרט לגזלן דהא אין הבית שלו והרהר להחזירו. ואי קאמר דיהיב דמי לחוד הוא דיהיב דמי לבעה"ב בעל כרחו וא"כ גזל הוא בידו ולא צריך קרא למעוטי להכי אצטריך למימר דעבד תשובה ויהיב דמי דמהא משמע דמדעתו של בעל הבית ומרצונו מכרה לו ולהכי אצטריך מיעוטא דהוי"א דהוי לוקח ולהדר קמ"ל דכיון דמעיקרא בגזל בא לידו לא הדר וכמ"ש בש"ס ואין ראיה מזה לעלמא. ולא תקשי לא לטור בסימן ל"ד ולא לי"מ: **הגם** הלום ראיתי בספר עצי ארזים הנדפס מחדש שכתב בא"ה סימן כ"ח על סברת יש מפרשים בתרא סימן ל"ח בס"ק ס"ז וז"ל ויש להקשות על זה מהא דאמרינן במ"ק ת"ח שעבר עבירה ביום אל תהרהר אחריו בלילה ודאי עשה תשובה וה"מ במילתא דאסורא אבל בממונא עד דמהדר למריה משמע דבהרהר להחזיר ממון הגזול לא מקרי צדיק עכ"ל. ואגב שטפיה כתב במ"ק והוא בברכות דף י"ט. ואפשר לומר דהתם דחזקת הת"ח מפוקפקת דראינו דעבר עבירה ואח"כ עוד הצפינ"ו שלא החזיר ממוז? לבעליו אע"ג דיש צד לומר דכבר עשה תשובה וחשב להחזיר מ"מ מותר להרהר עליו כל שלא החזיר והיינו דקאמר אבל בממונא כלומר דשרי להרהר עליו אבל הכא בקדש את האשה ואמר ע"מ שאני צדיק גמור מכח אמירה זו אמרינן שהרהר תשובה להחזיר הגזל שבידו והוא צדיק גמור ומקודשת כיון דבאותו רגע הוא צדיק. והגם שאח"כ אנו רואים שלא החזיר יש לתלות עקב רוח אחרת היתה אתו אבל בעת הקדושין היה צדיק ומקודשת מספק ואה"נ שאח"כ עד דלא מהדר מותר להרהר בזה שקידש דחזר בו ועתה אינו צדיק אבל כשקדש היה צדיק וקדושיו קדושין:

והנה בדין זה דמקודשת באומר ע"מ שאני צדיק שמא הרהר וכו' תריץ יתיב מהר"ר יהונתן סברת הרמב"ם דחייב בכבוד אביו רשע והקשו עליו הסמ"ג והטור דהא אמרינן בהגוזל ומפני כבוד אביהן וכו' איקרי כאן ונשיא בעמך ותירץ הרב הנז' דדעת הרמב"ם דאם אביו רשע חייב לכבדו דחיישינן שמא הרהר תשובה והוא צדיק משא"כ לענין רבית דאם איתא דהרהר תשובה הי"ל להחזיר זהת"ד. ואני בעניי כתבתי על זה בבר"י ובשיורי ברכה ופ"ע. ובכלל הקשיתי בש"ב דאדם רשע הוא בחזקתו ומאן מירמי ליה ושאני התם דאמר ע"מ שאני צדיק ומשו"ה אמרינן שמא הרהר תשובה ואיך הרמב"ם בסתמא אמר דחייב לכבדו ע"ש והוא חילוק ברור. ועתה ראיתי בתשובת ר"ת שהביאה הרב שבלי הלקט שהצריך לעדי הגט שיאמרו בפירוש ששבים בתשובה וכו' וטעמא דיאמרו דשאני התם בע"מ שאני צדיק דמפני דאמר כן אנו תולים שהרהר תשובה אבל בלא אמר לא יש לתלות ע"ש והן הן הדברים שכתבתי:

והרב עדות ביעקב בתשובה הנז' הקשה על ר"ת דמאי ראיה מייתי מהתם הרי התם ספק מקודשת והוא בא ע"י עדים אלו שתהיה ודאי מגורשת ומותרת לעולם. ולק"מ דהכא בקידושין היה בחזקת רשע ואמר על מנת שאני צדיק ולכן אמרינן דמקודשת מספק. משום דלא אמר שעושה תשובה רק ממ"ש על מנת שאני צדיק אמרינן שמא הרהר ומשו"ה מקודשת מספק. אמנם בגט העדים אומרים שהם עושים תשובה חמורה ובפירושא אתמר שישובו בתשובה ויחזרו הכל ועוד דעדים לא היו בחזקת רשעים כי התם ודוק היטב בלשון תשובת רבינו תם זלה"ה:

והשתא נבא לרמוז בקראין כי קרוב אליך הדבר מאד אליך דייקא דזמנין דהבית דין אינם מאמינים אף שהוא עשה תשובה כי אלהים יודע אשר בלבבו אבל אם אמת הדבר קרוב אליך כמ"ש הרב מהר"ר יחזקאל וכמ"ש בעניותנו וזהו אליך. בפיך שצריך שיאמר בפיו כמ"ש רבינו תם בתשובה הנז' דצריך שיאמרו העדים ובפיהם ירצו כמדובר. ואפילו גנב וגזל כל שאמר בפיו וגמר בלבו להחזיר תכף הוא צדיק גמור וזהו בפיך ובלבבך לעשותו מהרה כמו שפירש"י פ' דברים ע"פ טוב הדבר אשר דברת לעשות אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה וה"נ לעשותו מהרה וכדעת י"מ בתרא דרבינו ירוחם ורבינו תם בתשובה:

ולפי דרך הקודם לזה במ"ש הרב דעת חכמה נאמר כי זהו מסד עליון אשר במה שיאמר אדם שהוא מקבל כל המצוות והוא ממתין לעשות כל מצוה אשר תבא לידו בזה יעלה עליו כאלו עשה כי הנה המעשה כנגד הנפש ובסוד שם אדני והדיבור הוא ברוח ובסוד שם הויה והמחשבה הוא בנשמה בסוד הבינה וזה מחסדו יתברך שיועיל הדיבור שהוא ברוח כאלו עשה מעשה שהוא בנפש. וכן הוא הדבר במשז"ל כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכיוצא. ובזה אפשר לרמוז פ' מזמור ס"ב אחת דיבר אלהים שתים זו שמעתי כי עז לאלהים ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. הכונה אחת דיבר אלהים שהוא ציוה לקיים המצוות במעשה שתים זו שמעתי כי עז? שהיא התורה תועיל לימודה כמקיים ולך אדני שהיא בחי' נפש חסד שהדיבור של לימוד תשלם לאיש כמעשהו כאלו עשה וזה חסד גדול ולהכי כתיב ולך אדני שהיא בחינת מעשה ובחינת נפש. ומכלל האמור נבין פ' מזמור מ"ה רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך על כן ברכך אלהים לעולם. וכבר כתבנו לעיל דברי הרב דעת חכמה דצריך לומר בפיו ענין קבלת המצוות ושהוא ממתין לקיים המצוה הבא לידו ולא סגי במחשבה והראיה כי כ"י מחשבתו יתברך אינה מכרחת ודיבורו כ"י מכריח כי כך רצה הוא יתברך וכמש"ל. וז"ש רחש לבי אם לבי מחשב

בתורתו ובמצוותיו דבר טוב ודאי לטהר רעיוניו וכל מעייניו אבל לא יועיל להיות חשוב כמעשה. אמנם אומר אני אם דברתי בלשוני עניני היראה ושמירת המצוות. אז באמירה מעשי למלך נחשב כאלו עשיתי. לשוני כמו עט סופר מהיר כמעשה ואם נפשך לומר מאן פלג לך בין מחשבה לדיבור לז"א יפיפית מבני אדם למה אתה הצדיק יש לך יתרון מהרשעים הם בני אדם כמשז"ל ע"פ אשר בנו בני האדם. ומה יתרון לבעל מצוות הלא גלוי וידוע לפניו יתברך שזה יהיה רשע וכן צריך להיות וזה יהיה צדיק וכן צריך להיות ולמה יפיפית אלא מוכרח דיש הפרש בין מחשבה למעשה דהמחשבה כ"י יותר רוחנית וכך רצה הוא יתברך שלא תכריח משא"כ הדיבור ומשם תראה כי הטוב הוא ישלח דברו ולא סגי בהרהור. ומלבד אשר תאמר בפיך עוד תוסיף ללמוד בתורת המצוות וזהו הוצק חן בשפתותיך על כן ברכך אלהים לעולם שאתה עושה כמה טצדקי לעשות נ"ר לפניו יתברך:

ובאופן אחר אפשר לרמוז בפ' כי קרוב אליך הדבר מאד ואשים דברי בחלוקת **מדות** כי באמת אמרו קשה עונשן של מדו"ת והן האדם יסבו"ר ולא ידע שהמדות תכלית התורה ואם לא יתקן מדותיו יהיה נאחז בסבך הסט"א שיורד על פי מדותי"ו לבאר שחת וזכר לדבר מה שאמרו רז"ל והביאו רש"י ז"ל עפ"י זכור את אשר עשה לך עמלק אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר מאזני מרמה תועבת ה' וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון. ודרך רמז שאם ישקר אדם במדות שלו ומשקלות שצריך שישקול כל הדברים והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה וכו' וצריך ללכת דרך אמצעי במדות חוץ מהגאוה כמ"ש הרמב"ם שזהו דרך ה' תכף היצה"ר מוצא מקום וקנה לו בית דירה אצלו להטעותו מעט מעט וזהו מאזני מרמה אם במקום משקל ישר בעניניו ובהנהגותיו ומדותיו וכל פונות שהוא פונה. יטה לצד הרע בעיניו יתברך והם מאזני מרמה אז תכף בא זדון היצה"ר ומוציאו מן העולם ויבא קלון בושת עולמי. וכבר אמרנו וענינו כמה וכמה פעמים בזה אבל להיות הימים האלה מוכנים להתעוררות חיובא רמיא חזור חזור אולי יחנן ה' ויעזרנו על דבר כבוד שמו כי"ר:

הנה נודע מ"ש רבינו מהרח"ו זצ"ל דמד' יסודות נמשכות כל המדות הרעות והאסורות. מיסוד האש נמשכו מדות הגאוה והכעס. ומיסוד המים נמשכים תאוות גופניות מלא כריסיה זיניה בישי משתאות ועידוני העה"ז והכל הבל. ומיסוד הרוח ממללא נמשך כל דיבור אסור לה"ר וכיוצא בו. ומיסוד העפר נמשך העצבות והעצלות והן הן אבות נזיקים שבהם תלויים כל המצוות. **הגאוה** תועבת ה' כל גבה לב ואינו קם בת"ה. ופוגם בשם י"ה והנה אמרו בתנחומא פ' עקב לא מרובכם מכל העמים חשק בכם לא ממה שאתם

מרובים מכל העמים ולא ממה שאתם עושים מצוות יותר מהם שהאומות עושין מצוות שלא נצטוו יותר מכם והם מגדילים שמי יותר מכם שנאמר כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגויים וכו' אלא בזכות שאתם ממעטים עצמכם לפני לפיכך אני אוהב אתכם עכ"ל. הא למדת כי מי שאין לו ענוה כלא חשיב והתורה והמצוות אינם חשובות אלא בענוה. והראשונים פירשו כי מי שיש לו ענוה הוא מבזה כל עניני העה"ז ולגבי דידיה לא שייך מי הקדימני. וז"ש במה אקדם ה' כלומר במה שהוא נחשב מה כמש"ה ונחנו מה בזה אקדם לה'. ובזה פירשו מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש דבענוה יש יתרון דלא שייך מי הקדימני עכ"ד. אמנם ע"פ דרכנו דאין חשוב לפניו יתברך כי אם הענוה ומי שהוא עניו תורתו ומצוותיו רצויות וז"ש מה יתרון לאדם מה שהיא ענוה אז כשהוא עניו יש לו יתרון בכל עמלו בתורה ומצוות שאם לא יש ענוה אינן חשובות ומרוצות תורתו ומצוותיו:

וזה אפשר רמז ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו וכו' לשמור את מצות ה' ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך. ומתוך דברינו הדבר מובן כי הרוצה בתשובה. תחילה וראש לפדיון נפשו היא הענוה כי אם יעשה סיגופים ותעניות ויש לו גאוה יש לך תרתי גהנם כי בעה"ז מסגף עצמו ומתענה ולא עשה כלום בעה"ב דנקרא תועבה וכופר בעיקר ומצוותיו ותורתו אינם רצויות ויורש גהנם בעה"ב. לכן משה רבינו ע"ה רעיא מהימנא. הזהיר את ישראל ועתה ישראל וארז"ל אין ועתה אלא תשובה ועיקר התשובה. מה. הענוה ה' אלהיך שואל מעמך דייקא כי בזה לא שייך מי הקדימני. ומה ששואל הענוה אינו אלא כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו וכו' לשמור מצות ה' כי עיקר התורה והמצוות היא הענוה. וראה בעיניך אשר אנכי שפל ועניו מצוך היום ולמה בחר בי אלא שממני תראו וכן תעשו. ועפ"י האמור יובן משז"ל האי מאן דיהיר חכמתו מסתלקת ממנו דכיון דעיקר התורה אינה אלא בענוה לכך חכמתו מסתלקת ממנו דלא סגי דאין לו ענוה אלא דיהיר. וכפי האמור אפשר לרמוז פ' מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ ושמעתי מהרב מהר"י פורמיניני"י ז"ל דהול"ל עד שיחפץ אך שתחפץ כי תלוי בך דהבחירה בידך וזהו עד שתחפץ אתה עכ"ד. והנה אדם גימט' מה לרמוז שהאדם ישים בלבו שהוא מה כמו ונחנו מה ואם זכה רומז כ"י ויבא לו שפע משם מ"ה וז"ש מה תעירו שתהיו מה ענוים כמו ונחנו מה ואם זכיתם ומה תעוררו ו' מ"ה דשם מה כנגד ו' שבשם וז"ש ומה תעוררו להשפיע לכם והעיקר את האהבה שלא יהיה שנאת חנם ולה"ר כי בענוה נצול מהכל והגלות בעבור ש"ח ולתקן לה"ר ולזה מה תעירו. ובידך תלוי עד שתחפץ כמו שפירש הרב הנז':

הכעס טורף נפשו באפו שעושה נפשו טריפה ואין לו תקנה לבעל הכעס כי כל אשר יסגל מתורה ומצוות הולך לאיבוד כמ"ש בזהר הקדוש ורבינו האר"י ז"ל ואמרו רז"ל בידוע שעונותיו מרובים מזכיותיו והוא מובן עם האמור דכיון דטורפין נפשו מאבד כל זכיותיו ובודאי כי עונותיו מרובים:

תאות התענוגים במאכלות ובעריות עונות גדולות וזה פירשתי פ' כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם ותורף הדברים כל הולך על גחון למלא בטנו. ודאי זה יאחז הולך על ארבע קליפות שבד' יסודות הטמאים ומזה יבא עד כל מרבה רגלים כינוי לעריות לכל השרץ בנותיהם לא תאכלום כי שקץ הם ולזה ו' דגחון חציין של אותיות התורה כי במדה זו תכף עבר על חצי התורה ואח"כ יכנס בקליפה עבירה גוררת עבירה ר"ל:

לה"ר ואביזריה על זה ידוו כל הדווים כי תמרור לה"ר שקול כנגד ע"ז ג"ע ש"ד וגלות החיל הזה המר והארוך לתקן עון לה"ר כמ"ש המקובלים ובעוה"ר עדיין לא הוטהרנו. ואמרו רז"ל שהמדבר לה"ר יתגלגל בכלב נובח וכתב בספר ילקוט ראובני דזה רמז הפ' ויקרא ל"ה נובח בשמו לה ר"ת לשון הרע נובח שבעל לשון הרע יתגלגל בכלב נובח עכ"ד. ואפשר להרחיב הרמז הזה כי הנה הרב זרע ברך כתב דיש שני טעמים לזה שמדבר לה"ר נתמעטה פרנסתו כנחש וכן הכלב מזונותיו מועטין. ועוד טעם שני שאמרו רז"ל דמדבר לשון הרע כופר בעיקר וקליפת הכלב נקראת בלאדן בל אדון כמ"ש בזהר הקדוש עכ"ד הרב זרע ברך ח"ב פ' בא. ושמעתי משם גברא רבא מהר"י רוזאניס ז"ל כונת הפ' והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רועים לא ידעו הבין כי הנה הכלב מזונותיו מועטין ולזה הוא נובח כי אין לו מזונות אמנם הקב"ה ברב רחמיו משהא אכילת הכלב ג' ימים שהוא שבע מאכילה אחת והוא לא ידע כי צדקה עשה הקב"ה עמו שישבע ג' ימים מאכילה אחת. וכיוצא בדבר רועי ישראל אם היו מתעסקין עם הצבור לש"ש הקב"ה היה נותן להם בינה להנהיג את ישראל דכתיב והיה ה' עם השופט. וז"ש והכלבים עזי נפש שצועקים על מיעוט מזונם לא ידעו שבעה לא ידעו שהטובה שעשה להם הקב"ה כי ה"ן שביע"ה באוכלים דאשתהויי אשתהי יומין תלתא עד דיתבי בלי מזון בנקל. וכן הדבר על הרועים דאיש המעוקם בעיניו יעשה דלא ידעו ולא יבינו דאם יכוונו דעתם למקום ה' עזרם ומגינם להם חומה מימינם דכתיב והיה ה' עם השופט עכ"ד. ולי הדל יראה דרמוז בכתוב והיה ה' עם השופט דכבר כתבנו במ"א כי והיה רומז יחוד קבה"ו ו"ה בדחילו ורחימו י"ה. וז"ש והיה אם השופט יכוין במעשיו ליקבה"ו בדחילו ורחימו הרמוז בתיבת והיה אז ה' עם השופט. וכתבו המקובלים שהגלות הזה לתקן לה"ר ואפשר שזה רמז

פני הדור כפני הכלב דעדיין לא שבו מלה"ר ועתידין להתגלגל בכלב. ואפשר דלכן אמרו בתקונין צוחין ככלבין זכרנו לחיים וכו' הגם דנראה מהלשון דר"ל כא"ה מ"מ אפשר דכיוין לזה ג"כ שבאים לתקן לה"ר ועדיין הם מחזיקים בו:

ואפשר לתת טעם שמדבר לה"ר יתגלגל בכלב לפי שהוא כאלו כופר בעיקר. ומצאתי בספר קדמון כ"י וז"ל דע כי העגל שעשו ישראל היה שור וחמור חציו שור וחציו חמור ואז שלט בהם נח"ש ר"ת נחש חמור שור שהם כחות הדין ולכן ארז"ל כי פרוע הוא שהיה בהם צרע"ת גימט' שור חמור ואמרו בזהר פ' בשלח ע"פ לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו מבין סטרין דילהון מתוקפא דילהון נפיק כלב והוא חציפא מכלהו פירש כי אותיות אמצעיות של שור חמור גימט' כלב והיינו מתוקפא דילהון מבין סטרין דילהון עכ"ל בקיצור ואמרו בזהר תזריע דף מ"ז בגין לישנא בישא הויא אזדמן בין לעילא בין לתתא וכו' ע"ש ונחש הוא ר"ת נחש חמור שור וכלב נפיק מבין סטרהון ומשו"ה עונשו של בעל לה"ר להתגלגל בכלב. ועתה נבא לרמז קראין ויקרא לה יש תרי טעמי שם רמז שבעבור שני טעמים מתגלגל בכלב כמ"ש הרב זרע ברך א' שמתמעטין מזונותיו ולזה הכלב נובח שאין לו מזונות ורמוז בתיבת נובח. והשני שנקרא בל אדן וז"ש בשמו:

והנה ר"ת המדות האלה הוא עגל עריות גאוה לשון כי כמעט הן הם קשות כעגל דהגאוה ולה"ר הרי אמרו שהם כאלו כופר בעיקר. והעריות ומאכלות מטמא הנפש ומגרש הקדושה ושורה סט"א:

ואפשר דעל ד' מדות הנמשכות מד' יסודות וד' קליפות אנו מתפללים נצור לשוני מרע וכו' והרואה יראה פ"ב דברכות דיש כמה תפלות כאלו שהיו אומרים האמוראים כל אמורא היה רגיל בנסח אחר ואמאי בחרו בנסח זה. אמנם י"ל כי בנסח זה רמוז להתרחק מארבע מראות נגעים אלו שהם יסודי התורה והלכות דעות וכל הרגיל בהם איבד עולמו וז"ש נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה שלא אלכד בקליפה הנמשכת מיסוד הרוח. ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה שלא אלכד בקליפת הנמשכת מיסוד האש גאוה וכעס ואביזריהו. פתח לבי בתורתך שם רמז לתאוה הנמשכת מיסוד המים והוא ע"פ המדרש שכתבו התוס' פרק הנושא עד שאתה מבקש שיכנסו ד"ת לתוך מעיך בקש שלא יכנסו מעדנים לתוך גופך. וכפ"ז עתה ששואל פתח לבי בתורתך מוכח שכבר אינם נכנסים מעדנים לתוך גופו ועתה שואל על התורה פתח לבי בתורתך. ובזה ניצול מקליפת יסוד המים שהיא תאות עידוני אכילה ועריות וכיוצא. ואחרי מצותיך תרדוף נפשי שלא תשלוט קליפת העפר שממנה נמשך העצבות והעצלות בתורה ובמצוות ולכן

אמר ואחרי מצוותיך תרדוף נפשי רודף מלא בזריזות שלא יהיה בי עצבות ועצלות ויען תקון המדות הוא עיקר התורה תקון רבנן למבעי רחמי עליהו בשלשה אבעיו"ת ביום:
נמשך להאמור הבה נא אבא לפרש מסרה אחת והיה טעמו כטעם לשד השמן. וישנו את טעמו בעיניהם ויתהולל בידם. בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך. על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר. וחד. וטעמו כצפיחית בדבש. ואפשר במ"ש בעניותנו במקום אחר דעיקר התירוץ למה נברא האדם היינו כמ"ש גורי האר"י ומז"ה הס"ל ז"ל דע"י האדם שיש לו חלק מכל העולמות מתקשרים העולמות ויושפע מעולם לעולם ויהי הקשר אמיץ. וז"ש והיה טעמו טעם האדם הוא כטעם לשד השמן כמו שפירש"י כעסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש דהמשילו רז"ל לגוף האדם לעסה ואמרו שאור שבעסה מעכב וכשם דעסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש נקשרים זה בזה ומקבלין דין מן דין כן הגוף מתקשר בנר"ן שהם מבי"ע ויהי הקשר אמיץ ובא שפע לכל העולמות באמצעות הצדיק והתכלית הוא לעשות החומר צורה. אמנם כשחטא וישנו את טעמו בעיניהם שהוא משנה ואזיל לחומר"א מקלקלת את הצור"ה בעיניהם של סט"א עלמא דפרודא דסהדי שקרי אאוגריהו זילי דגם בעיניהם נחשב משונה ויתהולל בידם דאין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות. ואע"ג שזו הטענה שהוא שוטה אין מועיל לפוטרו דתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב ופשע שלא למד תורה בתחילה דרחמנא אמר בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין וכמ"ש בפ"ק דבתרא. מ"מ הוא קצת פתח לקבלו בתשובה ומועלת התשובה דאנחנו בנים ואב שמחל על כבודו מחול ואע"ג דכתב הריב"ש דהאב אינו מוחל בזיונו וח"ו יש עונות דעביד קלנא לשכינתא כביכול. מ"מ ישראל שמודים שהקב"ה מלך העולם לא דמי למלך דעלמא שאין כבודו מחול דהתם טעמא דבעינן שתהא אימתו עליך ולצד עילאה לא שייך זה וזהו שאמר בשנותו את טעמו שחזר בתשובה לפני אבי מלך וכמו שפירשו גורי האר"י זצ"ל ויגרשהו וילך לסט"א. ולפי דרכנו אמר לפני אבימלך כלומר שמתקבל בתשובה אם היה תשובה אמיתית לפני ה' שיעיד הבורא עליו כמ"ש הרמב"ם והתשובה מועלת מצד שהוא אבי ואב שכבודו מחול ואם הוא חטא בדבר שהוא בזוי אז אתי עלה מצד שהוא מלך וכ"ע דיליה וז"ש לפני אבימלך דייקא בחינת אב ובחינת מלך וזהו שאמר היום הרת עולם אם כבנים אם כעבדים אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים שאוהב את בנו יותר מגופו כמ"ש ראב"ן ואם ח"ו חטאנו בביזוי אם כעבדים עינינו לך תלויות דכ"ע דילך ואתה יכול למחול. וכשחוזר בקדושה בתשובה אז כל ניצוצי הקדושה אשר נדדו הלכו בעון פשעו תשבן לקדמותן וכמ"ש הרב בית דוד בהשמטות בא"ח דהגם שאמרו דעבירה מכבה מצוה כשחתר בתשובה יחזרו

המצוות בהו"ד מאירו"ת. וכ"כ גורי האר"י ז"ל דבתשובה שלימה כל ניצוצי הקדושה אשר היו בחלקו של טורף יצאו לאור וז"ש על כן עמד טעמו בו. אמנם צריך להיות עניו. וכבר אמרו בהגדה דפגעו נבילה בדרך ואחד שם ידו בנחיריו שלא להריח ריח פגום. וכה ענהו לבנים שיניה וביני ביני עבר שר וגדול אחוז בחבלי בוץ אשר לו הרקמה וסתם נחיריו ואמר ריח הגאוה של זה סר"ח העודף על ריח הנבילה. והשתא זה אשר שב בתשובה צריך שיהיה בעיניו שפל ואפל ואז עמד טעמו וריחו לא נמר שהוא עניו. ואם לאו הגאוה הריחה ריח רע. אבל זה בענותנותו הנותן ריח טוב. ולהורות דמלבד אשר הוציא לאור ניצוצי הקדושה אשר נטמעו. עוד אמר וטעמו כצפיחית בדבש ובזה אמר וטעמו בוי"ו לטפויי אתא ולאוסופי לומר דהזדונות נעשו לו כזכיות וז"ש וטעמו אשר שינה כמ"ש וישנו את טעמו שעבר עבירות זה עלה ונחשב לו כזכיות כצפיחית בדבש רצוף אהבה וזה מעלת בעלי תשובה שיש להם מצוות יתירות מהעבירות שעשו:

ואפשר זה רמז קראין כי קרוב אליך הדבר מאד ע"ד מאי דדרשי רז"ל בכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד וזהו מאי דכתיב מאד לרמוז על המדות לתקנם ואז ממילא בנקל יקיים התורה והמצוות והיינו דקאמר בפיד לתקן פיו וכולל יסוד המים בתאוות ויסוד הרוה דיבור ובלבבך לתקן יסוד האש לב טהור מגאוה וכעס והקפדה ושנאה ולעשות היצה"ר טוב. לעשותו יזדרז לקיים המצוות לתקן יסוד העפר שלא יהיה לו עצבות ועצלות אלא לעשותו בלבבו בשני יצריו:

ויתכן רמז אחר והיא חלוקת **נדיבות** ורוח נדיבה תסמכהו במעשה הצדקה כי היא העולה וכמ"ש מזמור מ"א אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' ה' ישמרהו ויחייהו ואושר בארץ ואל תתנהו בנפש אויביו. ואפשר דידוע דכ"י העני רומז למ' שהיא דלה ועניה וכשנותן לו צדקה ממשיד השפע במ' מהחסדים ה"ש אל ישוב דך נכלם ר"ת אדני שממתק הדין שמשך לו אלף באותיות דין ונעשה אדני וז"ש אשרי משכיל אל דל שממשיך אל חסד לדל ועושה עמו צדקה ובזה נעשה אדני כי כן אל דל גימט' אדני אל חסד עם דל ונעשה אדני מיתוק דין באלף. ומדה כנגד מדה ביום רעה ימלטהו ה':

א"נ אפשר במה שפירשו הראשונים המלוה לעני בשעת דוחקו שהכונה בשעת דוחקו של המלוה שדוחק עצמו יותר ומלוהו לעני זה חשוב לפניו יתברך ועליו נאמר אז תקרא וה' יענה עכ"ד. ואפשר שזה רמז אשרי משכיל אל דל ביום רעה שיש לו לזה המשכיל ועכ"ז עושה לו צדקה וחסד ימלטהו ה' מדוחקו ורעות שיש לו. ה' ישמרהו ויחייהו כמ"ש וצדקה תציל ממות לא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה ואפשר דדריש כי ר"ת וצדקה תציל ממות הוא מות ונמצא דתרי זמני כתיב בקרא בר"ת ובפירוש. ולכן

דריש מות דכתיב בר"ת שאינה בפירוש לרמוז למיתה משונה ומות דכתיב בהדיא לומר דמציל ממיתה עצמה וז"ש ה' ישמרהו ממיתה משונה ולא די שלא מת מיתה משונה אלא ויחייהו ממיתה עצמה. ואושר בארץ וכתיב יאושר. אפשר במעשה אבלט ושמואל בסוף שבת דהוו אזלן הנך אינשי לאגמא א"ל אבלט לשמואל האי גברא אזיל ולא אתי דטריק ליה חויא ומית א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי אדיתבי אזיל ואתי קם אבלט שדי לטוניה ואשכח ביה חויא דפסיק ואתי בתרי גובי א"ל מאי עבדת א"ל כל יומא הוה רמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינן האידנא הוא איכא חד מינן דלא הוה רפתא בהדיה הוה קמכסיף אמינא להו אנא קאימנא ומרמינא כי מטאי לגביה שואי נפשאי כמאן דשקילי מיניה כי היכי דלא לכסיף א"ל מצוה עבדת נפק שמואל ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. ואיכא למידק דאיך פסיקא ליה לשמואל דאזיל ואתי דאיברא דאין מזל לישראל אמנם זמנין דשולט בו המזל. ותו אי פסיקא ליה מה זו שאלה מאי עבדת. ותו מאי קא"ל מצוה עבדת הא פירש"י דנתן הלחם משלו ופשיטא דמצוה עבד דנותן לחם לכל בשר ודאי מצוה עביד ומאי למימרא. ואפשר במ"ש בזהר חדש בההוא עובדא דרבי אלעזר דראה נחש שרצה להרוג ליהודי אחד וא"ל רבי אלעזר כי כבר היהודי חזר בתשובה ונתבטלה הגזרה והנחש לא אבה שמוע עד שנתנו לו גוי אחד תמורתו והכי אשכחן בזהר הקדוש פ' בלק בעובדא דרבי יוסי בפקיעין דנתנו לו י"ג אנשים תמורתו. אשר בזה פירשתי בעניותי פ' ואתן אדם תחתיך כמו עובדא דנחש בההוא גוי. ולאומים תחת נפשך כעובדא דרבי יוסי דפקיעין פירוש זמנין דסגי באיש אחד תמורת אותו שנגזר עליו. וזמנין דאיהו אדם גדול דאז צריך לתת תמורתו אנשים הרבה כרבי יוסי דפקיעין דנתנו תמורתו תליסר גברי. והכא שמואל קדוש ה' להראות לאבלט חכם שבא"ה דישראל חלק גבוה יתברך שמו ומאותות השמים לא יחתו כי יחתו הגוים מהמה אמר מילתא פסיקתא דאי ישראל הוא אזיל ואתי ובלבו בעא רחמי משום קדוש ה' דינצל וכתיב בצדיק ותגזר אומר ויקם לך. וכאשר ראה דלא סגי דלא מת ישראל זה כפי המזל אלא דהנחש מת. והמדה היא דבעי ליתן תחתיו כמבואר. אמר מאי עבדת שהנחש מת וזה צריך זכות גדול דלא די דנצולת אלא שלא נתנו לנחש תחתך ומת הנחש. וכי אמר לו מעשה שעשה. א"ל מצוה עבדת כלומר לא מיבעיא נתינת הלחם דודאי לא צריכא למימר דהיא צדקה אלא זו המצאה שעשית דלא לכסיף זה לחוד מצוה עבדת הגם דהוא אביזרה של הצדקה שעשית נחשבת למצוה בפני עצמה ואינה נטפלת לנתינת הלחם לומר שעשית צדקה כמאמרה וכתקנה לא כי אלא היא לבדה היא מצוה בפרטות:

וראיתי להרב המוסמך מהר"י פינטו ז"ל שם בשבת שכ' משם הרב במהר"ם אלשיך ז"ל שפירש קראין בעובדא דשמואל הלז וז"ש אשרי משכיל אל דל שהשכיל להטיב שנתן הלחם ועשה עצמו גובה שלא ירגישו ועשה כמי שלקח מהדל שלא יתבייש וזהו משכיל אל דל אפילו שהיה ביום רעה בו ביום שנגזרה עליו הגזרה ולא הקדים הצדקה קודם לכן אפ"ה ימלטהו ה'. והרי"ף פירש ישמרהו ויחייהו ע"ד שפירשתי בעניותי בסמוך ועמ"ש במאמר הרי"ף ז"ל:

ולפי דרך הרב מהר"ם אלשיך ז"ל האמור אפשר לסיים בסגנון זה ימלטהו ה' דגדול מתנות עניים שהופך מדה"ד למדת רחמים וזהו ימלטהו מדת רחמים ה' ישמרהו ממיתה משונה ויחייהו ממיתה עצמה יאושר בארץ רומז דבכח מעשה הצדקה בא שמואל ואמר יאושר בארץ אם ישראל הוא אזיל ואתי ולהכי כתיב יאושר לעתיד. וקרי ואושר בארץ דנותנין לו את השבח אח"ך דלא סגי שניצול אלא שמת הנחש ונפסק לשנים. ואל תתנהו בנפש אויביו אפשר במ"ש רבינו האר"י זצ"ל דכשם שאמרו דעבירה אינה מכבה תורה כך עבירה אינה מכבה צדקה בסוד וצדקתו עומדת לעד. וז"ש ואל תתנהו בנפש אויביו סט"א כי עבירה אינה מכבה צדקה. ובזה אפשר מאמרם פ"ק דבתרא שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה א"ל צאו וראו מ"ש דוד אבא פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד דכבר ידעו מאי דכתיב כי בגלל הדבר הזה וכיוצא. אך שואלי"ם הלכו בו למען דעת עד היכן כחה של צדקה משא"כ במצוות אחרות. והשיבם ראו מעלה יתירה דאין עבירה מכבה צדקה דכתיב צדקתו עומדת לעד:

א"נ אפשר לומר ונדקדק מ"ש שאלו לשלמה ב"ד דהול"ל לשלמה המלך ועוד מ"ש צאו וראו מה הלשון צאו וראו. אך יובן ע"פ האי עובדא דשמואל ואבלט ומה שכתבנו בס"ד והוא שנודע גדולת חכמת שלמה הע"ה בקטנותו בחיי אביו מכמה מעשים ומספר חשק שלמה כ"י ואפשר שז"ש שאלו לשלמה בן דוד בקטנותו כשלא הי"ל שום מעלה בחיי אביו עד היכן כחה של צדקה והוא לפי חכמתו השיבם צאו וראו כלומר החוזים בככבים ובעלי התכונה צאו וראו באצטגנינות ותבינו מ"ש דוד אבא פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד רשע יראה וכעס שיניו יחרוק ונמס תאות רשעים תאבד ולא הוצרך לומר רק פזר נתן וכונתו פסוק זה והבא אחריו. והנה בפסוק פזר נתן השמיענו חידוש דמי שהוא פזרן בכל עניניו אך בצדקה אינו פזרן אפ"ה הנה שכרו אתו וז"ש אם פזר בעניני העה"ז ולצדקה נתן לאביונים נתינה בעלמא ולא כדרך שהוא נוהג במאכל ובמלבוש וטיולים ולצדקה ריח פזור לא עדת ביה אע"ג דהוא שלא כהוגן עם כל זה צדקתו עומדת לעד. קרנו תרום בכבוד רמז שהקב"ה זורע צדקות כמשז"ל והוא

אוכל מהפירות והקרן קיים. ודע שאם נגזר עליו מיתה ניצול כמעשה דאבלט שראה באצטגנינות שאחד מהנך דאזלי טריק ליה חויא ובזכות הצדקה ניצול וז"ש רשע יראה וכעס כלומר הנחש שהלך להמיתו ועשה זה צדקה וניצול הנחש יראה וכעס שאינו שולט ע"ז שניתן לו רשות. שיניו יחרוק ונמס שאין נותנין תמורתו. א"נ שיניו יחרוק ונמס שאם יגע בו ימות כמו שהיה במעשה דאבלט שמת הנחש תאות רשעים נחש עליון ותחתון למיתת זה האיש תאבד. ותא חזי כחה של צדקה דבעלמא צריך ליתן תמורתו וכאן תאות רשעים תאבד שלא יוכלו ליגע בו. וא"כ שלמה ע"ה הגיד להם כחה של צדקה וא"ל צאו וראו באצטגנינות דתלוי בראיה ומשם באר"ה דברי אבי שדיבר בקצרה והם חידושים גדולים בכחה של צדקה. והנה כפי מאמר ז"ח דר' אלעזר אפשר דודאי לא ישוך הנחש בלא לחש ואם נאמר לנחש שיהרוג איש וביני ביני עשה האיש הזה צדקה אומרים לנחש שלא יהרגנו ע"ד שאמרו לנחש בעובדא דר' אלעזר. ואם הנחש קבל ופירש אז יראה וכעס. ונראה דזו מעלה יתירה דבצדקה אומרים לנחש שלא יהרגנו לפי שעשה צדקה ואם הנחש שומע וסר מרע שלא להרע לו ניחא. אך אם ימאן כמו הנחש בעובדא דר' אלעזר ימות הנחש. ומ"ש הכתוב רשע יראה וכעס וכו' היינו כשהנחש מקבל לחזור בו שלא להרוג דאז מתמלא חמה שלא עלתה לו להורגו. אך אם אינו מקבל ורוצה להורגו כמו שהיה מסרב הנחש בעובדא דר' אלעזר בז"ח הנז' אז מת הנחש כעובדא דאבלט:

ובזה נבין הכתוב משלי סימן י"א כן צדקה לחיים ומרדף רעה למותו וכבר פירש הרב ברכת אברהם ז"ל פ' לך לך בהאי עובדא דאבלט הכונה כן צדקה אמיתת הצדקה לחיים שינצל מהמות. והחידוש הוא ומרדף רעה לעושה צדקה כמו הנחש שהיה רוצה להמית את זה שעשה צדקה הוא למותו של הנחש וכמו שהיה דפסיק חויא בתרי גובי עכ"ד. ולדרכנו נוסיף לדקדק שכבר אמר וזורע צדקה שכר אמת ומה הוסיף ודובר אמת בלשון כן והגם שהתירוץ פשוט. ותו לדקדק אומרו ומרדף רעה היל"ל ורודף. אמנם לעיל כתבנו מה שפירש רבינו האר"י זצ"ל קורעין לו דינו של ע' שנה שהם ברשות ע' שרים והקב"ה חס עליו וקורעו. ועתה אפשר שבצדקה אמיתית מוקפת חומה מכל תנאיה בלב שלם קורע גז"ד של ע' שנה וזהו כן צדקה כן גי' ע' לחיים והנחש שבתחילה ניתן לו רשות להורגו ובעשותו צדקה אמרו לנחש שנקרע גז"ד ועם כל זה רודף אחריו הוא למותו ודאי הוא ימות ובעל צדקה נצול וז"ש ומרדף כלומר שבתחילה היה רודף ברשות וא"ל שנקרע גז"ד וחזר מרדף ר"ל פעם שנית שהיה רודף ועתה מרדף רעה שלא כדת זה יהיה למותו דיפסק בתרי גובי ולהכי נקט תיבת כן. ותיבת מרדף:

באופן שהעושה צדקה ינצל מהמות ואפילו אם ניתן רשות יקרע גז"ד ואין צריך לתת אדם תחתיו כהנהו עובדי דלעיל ואפשר שזה רמז וצדקה תציל ממות שהוא ר"ת מות לומר שהצדקה מצלת לעושיה וא"צ לתת תמורתו ולכן רמז ב' מות שהיא מצלת מהמות לכל בין לעושיה בין לאחר. ובזה אפשר פ' רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד דהגם שנגזר עליו מיתה ימצא חיים בדרך מציאה דלא סגי דמצלת ממיתה משונה אלא אפילו ממיתה עצמה. והצדקה שמורה לו לג"ע. וכבוד שלא יצטרך לתת תמורתו דהצדקה תקרע גז"ד לגמרי ואין צריך חליפין:

ואפשר שזה ירמוז הפסוק צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך ר"ל אם תתן הצדקה כמאמרה שהיא נחשבת שני צדקות והוא ע"ד שאמרו שאם יתן צדקה תכף נחשב כאלו יתן ב' פעמים. וגם אנו אומרים צדק צדק ר"ל שתעשה הצדקה כמאמרה. ועי"ז תרדוף אתה רודף למי שבא להזיקך למען תחיה אפילו ממיתה עצמה וזהו למען גימט' קץ אף שהגיע קצך תחיה ויוסיף לך שנות חיים וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך ארץ החיים ג"ע שהוא נותן לך מתנה. וכבר פירשתי לפנים נחשב צדק צדק שני פעמים אם תרדוף שתעשה במהירות כדבר האמור:

א"נ במה שנודע שהתשובה ניתנה לישראל מצד שהם בנים ואב שמחל על כבודו מחול ואף אם ח"ו הוא ביזוי הוא מלכנו וכ"ע דיליה ומצי מחיל ולא נאמר בו ח"ו מלך שמחל אין כבודו מחול דזה במלך פרטי בקטינא דארעא דבעי שום תשים וכו' אבל במלך ממ"ה לא שייך ח"ו דכ"ע דיליה כמש"ל. והצדקה היא מדין בנים כנודע ותחיית המתים היא מדין בנים כמ"ש הרב פרשת דרכים באורך:

ובזה נבין מאמר פרקי ר"א והביאו הרב כלי יקר בפ' קום לך צרפתה רבי שמעון אומר מכח הצדקה המתים עתידים להחיות ומנין אנו למדים מאליהו שקבלתו האלמנה בכבוד גדול ואמו של יונה היתה ויש לדקדק איך תלוי זה בזה צדקה עם ת"ה ועוד להבין הסוף ואמו של יונה היתה למה הוצרך לזה. אמנם אפשר שהצדקה מדין בנים שישראל הם בנים ומכח זה עתידים המתים להחיות שכ"י כהן מטמא לבנו וכל זה לישראל אבל הגוי לא צדקה ולא ת"ה ולא תשובה דאינם בנים תהו שסיים ואמו של יונה היתה כלומר שלכן יונה חרה לו על הצלת נינוה דאין מועיל התשובה לא"ה שאינם בנים וכמו שפירשנו בעניותנו פ' יונה בזה בס' הקטן ראש דוד בס"ד:

וז"ש צדק תשובה שנקראת צדק כמשז"ל צדק צדקה כמ"ש רבינו אפרים ז"ל ושביה בצדקה דמי ששב בתשובה צריך לעשות צדקה. וכפי דרכנו מובן דהתשובה היא מדין

בנים ולהורות זה צריך לעשות צדקה וז"ש צדק תשובה צדק צדקה ממש תרדוף להורות דיש לכם דין בנים למען תחיה בת"ה וירשת את הארץ ארץ חיים:

וזה כונת מאמרנו אר"ע אשריכם ישראל לפני מ"י שהיא בינה שיש בה ן' שערים כמנין מי כלומר שמתגלים בעשרת ימי תשובה י"ס דבינה שהיא מועלת לכפר לעבר בכל השנים שעברו וזהו אשרי. ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים אביכם דאב שמחל על כבודו כבודו מחול ועוד שבשמים שהוא מלך העולם ומצי למחול דכ"ע דיליה כמ"ש פ"ק דקידושין וכמ"ש רבי עקיבא עצמו אבינו מלכנו. ובזה נבין שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתנו. אפשר שובה ישראל שיהיה אחדות ולא תסברו שיש עונות ח"ו שהוא כמו ביזוי ואין האב יכול למחול דהרי עד ה' אלהיך אלהינו שבשמים דמצי מחיל דכ"ע דיליה. ואני מבשרך דלצבור העון נחשב כשוגג כמ"ש הרב כתנות אור מהספרי ונראה דוקא כשהם באחדות שאם לאו נפרדים ואין זה צבור דכל אחד נחשב לעצמו ומשו"ה שובה באחדות ואז כי כשלת בעונך שנחשב כי כשלת שוגג במקום עונך שהוא מזיד. קחו עמכם דברים דברי תורה באהבה היוצאים מן הלב וזהו עמכם ושובו אל ה' להעיד עליו ה' כמ"ש הרמב"ם. אמרו אליו דכ"ע דיליה כל עון תשא. וקח טוב אמרו רז"ל בילקוט וקח טוב וקח נפש ואפשר בהקדמת ז"ח והאר"י ז"ל שהמצוות והעונשים לנפש וע"י העונות מכניס הנפש בקליפה וזהו תשובה שמשיב נפשו וניצוצי הקדושה. וז"ש וקח טוב וקח נפש שיפדה הנפש מהקליפות. וכן טוב באתב"ש הוא נפש. ומאחר שצריך שהתפלה תהיה ברמז שלא יקטרגו לז"א וקח טוב שהוא נפש באתב"ש והקב"ה יודע כונתו. כמו שכתבנו הקדמה זו במ"א:

א"נ אפשר בהקדמתנו שצריך צדקה עם התשובה וכתיב עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח והצדקה מכפרת על המזיד כמשז"ל וז"ש וקח טוב שהיא הצדקה כמו שפירש"י במשלי סימן ג' אל תמנע טוב אל תמנע צדקה מהעני ואפשר מבעליו דלא עשאך אלא אפטרופא כמ"ש מהר"ם אלשיך ע"פ את העני עמך. ונשלמה פרים שהיא חשובה יותר מקרבן וגם שפתנו בתורה חשוב כקרבנות:

ונחזור למקרא קדש כי קרוב אליך הדבר מאד כי אז"ל ששקולה צדקה ככל המצוות וכבר כתבנו במ"א כי נשמת ישראל הטהורה חושבת לעשות צדקה ובא היצה"ר ומבטל ובזה פי' הרב מהרי"ך ז"ל צינים פחים וכו' ואז"ל בכל מאדך בכל ממונך וז"ש כי קרוב אליך הדבר מאד ממון שתעשה צדקה אבל צריך בפיך ובלבבך לעשותו מהרה שלא תלכד בעצת יצה"ר ובזה תשלים חקך והצדקה מקרבת הגאולה וסימנא מילתא אם אתז

שנ"ת ד' ראשי שנים הם יבנה בית קדשנו ותפארתנו **הקי"ם א"ת** המשכן מקדש איקרי משכן ובא לציון גואל והבית בהבנותו החלו עולין כהנים בעבודתם ישמר"ו חקיו ולויים בדוכנם ושרי"ם כחוללים וישראל במעמדם הנשא"ר בציון קדוש יאמר לו אמן כן יהיה במהרה בימינו והיתה לה' המלוכה והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד בעגלא ובזמן קריב למנצח בנגינות לא לנו כי אם לשמך כמש"ח כל מעיני בך לעבוד עבודת הקדש כי"ר:

נתזן דבריית"א מיכא ציבחר אשר אמרתי בהני מילי דלעיל הני בהני שייכי בס"ד:

א. בפסוק הבל הבלים. אפשר דרך אסמכתא בפלוגתא דרבי ורשב"ג אי בתרי הויא חזקה או בתלתא הויא חזקה וכתבו הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והרב הנמקי דבאיסורי תורה קי"ל כרבי דבתרי הוייא חזקה והכא קאמר הבל הבלים שהם שלשה כלומר דשלשה הוייא חזקה ולכך הוא אומר הבל הבלים כדרך שהיו אומרים בקצירת העומר שבת זו וכיוצא שלשה פעמים לחזק הדבר גם הכא הבל הבלים אמר קהלת לחזק הענין. ואם יקשה אמאי חלקן. לז"א בא ללמד דיש מקום דהוא הבל. אפילו הבלים שהם תרי כבר אתחזק הבל. וזהו שחזר לומר הבל. הבלים דבשני הבלים כבר יכול לומר הבל כגון באסורי תורה דבתרי הוייא חזקה. אבל במאי דקמן הכל הבל וכתב מהראנ"ח דכל לא בציר מתלת. כלומר הכא הכל הבל אליבא דכולי עלמא. ובמדרש רבה פ' דברים שם נאמר כמו שאומרים הראשונים ואני בעניי הוספתי נפך כמש"ל בס"ד:

ב. במש"ל במאמר היא ניימא דהשינה דרגא דמותא והאחוזים בעניני העה"ז הם ישנים. בדרוש הבאתי דברי הזהר הקדוש ח"ג סוף דף ז"ן אר"ש תווהנא על בני עלמא דהא לית להון עיינין למחזי ולבא לאשגחא ולא ידעין ולא שויין לביהו לאסתכלא ברעותא דמאריהון איך ניימין ולא מתערי משנתייהו עד לא ייתי (עלייהו) ההוא יומא דחפי עלייהו חשוכא וקבלא ויתבע ההוא מארי דפקדונא חושבנא מינייהו וכרוזא כל יומא קרי עלייהו ונשמתהון אסהידת בהון בכל יומא וליליא אוריתא ראמת קלין לכל עבר מכרזת ואומרת עד מתי פתאים תאהבו פתי מי פתי יסור הנה חסר לב ואמרה לו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי ולית מאן דירכין אודניה ולית מאן דיתער לביה עכ"ל:

ואמרי קדוש קורעים הלב לי"ב קרעים. ואמר תווהנא על בני עלמא והיא תמיהא קיימת חיילא בכולל וביותר על סוחרים גדולים כלם אחוזי עושי סחורה כאניות סוחר וידם בכל מיני סחורה ודעתם רחבה וגם הם בפיהם ירצו כי התחכמו בכל העניינים ועם כי נמצאו הרבה רמאים אין מי שיכול לרמותם כי ידם גברה ברוח מבינתם וכל כי הני מילי ילכו וישתבחו. וזו תמיהא גדולה דאחר כל השבח הזה היצה"ר מרמה אותם בכל עת ואינם

שמים על לב וז"ש תוהנא על בני העולם הזה כי כל מעיינם שבתם וקימתם בעלמא דשקרא. והם סוברים שרואים את הנולד ולבם צופה למרחוק אבל באמת לית להו עיינין למחזי להכיר האמת ולבא לאשגחא כי מה שרואים ומבינים זו סימ"ת עין ולב סתום ולא ידעין ולא שויין לבייהו לאסתכלא ברעותא דמאריהוז שזהו הראיה ובינת לב שהיו צריכים. איך ניימי חלקם במות סט"א דרגא דמותא שהשינה אחד מחלקיה. ולא מתערי משנתייהו להפרד מהסט"א ולאחוז בעץ חיים. עד לא ייתי ההוא יומא וכו' כי אין דבר מוכרח כמוהו והסט"א שהלך אחריה היא היתה בעוכריו כמש"ל. ויתבע ההוא מאריה דפקדונא וכו' כלומר שהנפש נתנה לנו בפקדון והשולח יד בפקדון חייב ונתנה לנו ברה ונקיה והאדם לכלכה נצטמקה והיא חשוכא ופגם באיבריה וגידיה וחייב מן הדין ויבא לחשבון על הכל. וכרוזא קרי עלייהו וכו' דכשהאדם יוצא מביתו כרוז לפניו אם לטוב אם ח"ו להפך נזיפא דמאריה שבקא דמאריה וכו' וכל עוף השמים והמזיקים העומדים ופורחים באויר שומעים קול הכרוז ובדלים ממנו. וכי תימא מה בצע בכרוז לגביה דידיה הרי אינו שומע כלום לז"א ונשמתהון אסהידת בהון בכל יומא כי אין לך אדם מישראל שלא יבואו לו הרהורי תשובה. והם מצד הנשמה והוא דוחה אותם. אוריתא ראמת קלין לכל עבר מי פתי יסור הנה. כלומר דהבא לחזור בתשובה צריך בתחילה בצנעא שלא יקטרגו עליו ורש"י פירש ע"פ סורו נא אל בית עבדכם עקמו הדרך כדי שלא ירגישו הרשעים ע"ש וז"ש יסור הנה בדרך צנוע מפני הקטרוג. ואם הוא חסר לב העצה היא לכו לחמו ברבים דזה השב יצטרף עם רבים הלומדים וטוב לו דזכותא דרבים אהניא ליה:

ג. במאמר שכתבתי לעיל בשביל שאמר יעקב עשר אעשרנו אמר הקב"ה בשביל זה אני נותן לבניך עשרת ימי תשובה ופירשתי בעניותי שלא היה הדין נותן לכפר על שנים שעברו והיינו רבותייהו דעשרת ימי תשובה לכפר על מה שעבר. עתה מצאתי בספר ארץ החיים מזמור ס"ט וז"ל ענני באמת ישעך בגמ' אומר ויחיד אימת בר"ה ויה"כ ואז שולטת המדה הז' שבי"ג מדות שהוא אמת וא"כ תפלתי היא תמיד כמו היחיד שמתפלל בעשרת ימי תשובה. ועז"א זש"ה קרוב ה' לכל קראיו ובתנאי לכל אשר יקראוהו באמת שהם עשרת ימי תשובה עכ"ל:

ואני הדל אומר דכל עצמם של אבותנו הקדושים אברהם אע"ה ויעקב אע"ה היה בעבור שאין תשובת שנה זו מועלת למה שחטא בשנה שעברה דומיא דמעשר כמ"ש גורי האר"י ז"ל והבאתיו לעיל ועל זה התפלל אברהם אע"ה תן לבני עשרת ימי תשובה כלומר שיתגלו עשר ספירות דבינה ואז מתכפר כל חטאות שנים שעברו וכמש"ל בעניותנו באורך. ועתה נבין דמאחר דאברהם אע"ה התפלל על זה ובודאי נתקבלה תפלתו. א"כ

מאי רבותיה דיעקב אע"ה דאמר לי ה' דבשביל שאמר עשר אעשרנו נותן לבניו עשרת ימי תשובה והלא כבר אברהם אע"ה זכה בזה ומאי רבותיה. וע"פ האמור אפשר דלטפויי אתא ליעקב אע"ה דתשלוט בעשרת ימי תשובה מדת ואמת וסיועי מסייעא לכפר על שנים שעברו. ולפ"ז אפשר לומר פ' קרוב ה' לכל קראיו בסגנון אחר ונאמר דמיירי אף בצבור והכי קאמר קרוב ה' לכל קראיו אף ששואלים לכפר עונות שנים שעברו וע"ז ארז"ל יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת כלומר הא דלכפר עונות שנים קדמוניות אפילו בצבור אינו בכל זמן אלא בעשרת ימי תשובה ששולטת מדת ואמת בכח זה מתכפר לשעבר וז"ש לכל אשר יקראוהו באמת בעשרת ימי תשובה אבל בלא"ה אין תשובה מועלת אלא בשנה ההיא:

ובזה אפשר פ' ותשליך במצולות ים כל חטאתם תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותנו מימי קדם הכונה ותשליך במצולות ים כל חטאתם כל דייקא אפילו משנים שעברו. ואי תימא אין תשובת שנה זו מועלת לחטא שנה אחרת לז"א תתן אמת ליעקב דבשביל יעקב שולטת מדת אמת בעשרת ימי תשובה חסד לאברהם שבעבור תפלתו יצא שפע בעשרת ימי תשובה מי"ס דבינה וזה מועיל לכפר כל חטאתם אפילו משנים שעברו אשר נשבעת לאבותנו מימי קדם כשהיו ר"ה וכפור בתמוז ואב כי דבורו יתברך כמו שבועה והוא הבטיח לאאע"ה וליעקב אע"ה לגלות י"ס דבינה ומדת ואמת אשר כח בהם לכפר על שנים שעברו. וא"ש ההי"ב:

ואפשר לרמוז בזה מאמר תדב"א זוטא פרק כ"ג שאלו תלמידיו את רבי אליעזר היאך נעשה תשובה ונחיה פתח ואמר יענך ה' ביום צרה ואף שלמה ברוה"ק אמר דודי שלח ידו מן החור וכו' והוא תמוה. ואפשר דתלמידיו היו רוצים שיתכפרו עונות הקודמים כי ידעו שאין תשובת שנה זו מועלת לאחרת ויתכן שישובו ולא יחיו כי אשר נגזר עליהם בעת שחטאו לא תקובל תשובתם בשנה אחרת לז"א יענך ה' ביום צרה כנגד השב תכף בשנה ההיא ישגבך שם אלהי יעקב דהוא אמת עיין במ"נ ר"ל כששולט מדת אמת שהוא בעשרת ימי תשובה אז מועיל לכפר מה שעבר. וגורי האר"י ז"ל כתבו שואמת כנגד היסוד. ונודע דשם שדי הוא ביסוד. הנה כי כן שם גימט' שדי הויה וזהו שרמז ש"ס אלהי יעקב ואף שלמה אמר דודי שלח ידו ר"ת שדי וכבר פירש שם דזהו רחמי ה' שמקבל שבים וכו' ע"ש. וא"ש ההי"ב. א"נ ישגבך שם אלהי ר"ת אי"ש ע"ד מ"ש בתקונים דף פ"ה ע"ב אלף כתר ש' בינה שרש האילן. יו"ד חכמה ורמז דבעשרת ימי תשובה מתגלות י"ס דבינה וביה"כ אתגלי עתיקא מכפר על מה שעבר ואין רשות לע' שרים ודוק כי קצרתי:

ומכלל הדברים מה טוב ומה נעים כי שם כינוי למלכות והוא גימט' שדי הויה שם רמז יחודה בת"ת יסוד. ונקראת ספר גימט' שם. ובסוף קונטריס חיים שאל ח"ב כתבתי מס' חזיונות למהרח"ו ז"ל כ"י שכתב דהגיד לו רבינו האר"י זצ"ל בחלום דבן ראשון של בת שבע שמת היה נחמיה התרשתא ולפי שמת בתחילה קודם מילה ולא זכה לשם גם אח"ך לא נקרא הספר על שמו אלא נטפל לספר עזרא זהת"ד. וכתבנו בעניותנו דניחא טובא לפי מ"ש דשם גימט' ספר. ועתה אפשר לומר כי יען העולם סברו כי דוד הע"ה פגם בערוה וכרב גודלו נחשב לו הגם כי כל היוצא וכו' לכן לא זכה לשם כי שם בגימט' שדי הויה והעולם סברו דפגם ביסוד. ועוד דשם היא מ' ובזהר ח"א דף קנ"א ע"ב אמרו דדוד לא אערע בהאי באר דמארי דבבו הוה לקבליה ע"ש ומכל טעמים אלו לא זכה לשם. ואפשר שאח"ך נקרא נחמיה על שם שאמו קבלה תנחומין עליו כמש"ה וינחם דוד את בת שבע אשתו ודוק:

ד. בפ' אשרי משכיל אל דל וכו' אפשר במשז"ל ע"פ שלח לחמך על פני המים אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה ואמרו ז"ל עתיד לעשות צל וחופה לבעלי מצוות אצל בעלי התורה. והיה מדקדק עטרת ראשי אבא מארי זלה"ה דמשמע דזו טובה גדולה לבעלי מצוות שיהיו אצל בעלי תורה ולכאורה כמעט הוא עונש בכבוד כי בעלי תורה עסקי באוריתא ואינהו רבנן דמתיבתא ומה יעשו עשירי עם אצלם לא ידעו ולא יבינו וכסתה כלימה פנים בשערים המצויינים דבקו צערים בשפ"ל אדירים. ואמר לי שראה לרז"ל שכתבו דלעתיד לבא בג"ע מלמדים תורה למחזיקי ידי ת"ח. ובהכי ניחא כי שיח וכי שיג להם ואהניא להו להבין חכמת סופרים ורז"ל באומרם שעתיד הקב"ה לעשות לבעלי מצוות צל וחופה אצל בעלי תורה כיונו בזה שהם יודעים תורה. ואי לאו דאשכח נייחא ודאי לא היה עושה כזאת עכ"ד ז"ל. ואנא חלא בר חמרא מצאתי הקדמה בספר ילקוט ראובני ובשכחת לקט. גם נקדים מ"ש הרב מופת הדור מהרח"א ז"ל בעץ החיים דכיון דהעשיר סיבה שיעסוק הת"ח בתורה יעשה לו סגולה כי תורת הת"ח מגנא ומצלא לעשיר מיצר הרע. גם אמרו בנדרים ה' ישמרהו מיצה"ר ויחייהו מן היסורין. וז"ש אשרי משכיל אל דל כלומר שהוא מחזיק ביד הת"ח וע"י צדקותיו גורם שזה הדל יהיה משכיל שעוסק בתורה על ידו. ביום רעה ימלטהו ה' אף שנתנה רשות ימלטהו ה' דהצדקה מהפכת מדה"ד למדת הרחמים. ה' ישמרהו מיצה"ר דהתורה שלומד הת"ח מציל לעשיר מיצר הרע וכיון שלא יש לו יצה"ר ויחייהו מן היסורין וכדאמר ר' אמי אין יסורין בלא עון דלא אתותב אלא מחלוקת אין מיתה בלא חטא וכמ"ש הרמב"ן בשער הגמול. ואושר בארץ כי הכל משבחים אותו ולמדים ממנו ויש לו זכות בזה. וגם כתיב

יאושר לעתיד שבעה"ב מלמדים אותו תורה ואל תתנהו בנפש אויביו שהפטירה שלו הוא על ידי מלאך של רחמים:

ומן האמור אפשר לרמוז בפ' שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו הכונה שלח לחמ"ך אפילו ממה שאתה צריך לעצמך על פני המים הם הת"ח העוסקים בתורה כי אין מים אלא תורה כי ברוב הימים בלכתך לג"ע תמצאנו דרך מציאה שילמדוך תורה בג"ע וזהו תמצאנו ללחם והיינו רבותיה מי שעושה צדקה עם הת"ח כדבר האמור ודוק:

פרק ה

דרוש ה' שבת זכור

פ' ויקרא ט' אדר שני **תקו"ן** בס"ד:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה':

בגמ' פ"ק דמגילה איש יהודי קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני אמר רבא אמרה כ"י ראו מה עשה לי יהודי ומה שלם לי ימיני:

מלך רחמן אשר מדתו להטיב ולכל היושבים תחת ממשלתו איש ואיש יולד בה וגם אל הנכרי עיניו פתוחות למעבד כל טצדקי שיהיו נזונים ולא יחסר להם כל מידי דמיזן וכסו למלבש. ויהי היום ראה המלך אתיא מביניא משפחה אחת דלה ועניה ריקה ומבולקה ואנשים נבוכים הם בארץ מזולזלים ושפלים סורו טמא קראו למו. ועלה ברצינו כי יצא דבר מלכות לכל המשפחה בזויה הלזו יושבת מרו"ת ולכל אנשיה תשיתמו לשרים בכל הארץ. ונתפרסם בכל מלכותו כי המלך מקים מעפר המשפחה ההיא ונתון אותה לעילא מכל ועוד זאת יתירה הגדיל המלך לעשות יקר לכל המשפחה הזו ושלח להם שר וגדול מן הפרתמים ורואי פני המלך לדבר על לבם ולצוותם ולזרזם לשמור מצוותיו. ולמען כל רואיהם יקירו"ם כל איש מהם ישים אות על ראשו או"ת מלכות כי הוא מעבדי המלך החביבים אצלו. ואם יראה החוצה ולא מתחזי כהאי סימנא שאר העם מכין ועונשין וימררוהו ורובו. וכולי עלמא ידעי שהאיש הזה עשה בנפשו שקר לעבור מצות המלך וכ"ש שהיא לטובתו ושמירתו וראוי הוא לעונש מאת המלך מלבד אשר סבל מעם הארץ מכות וחירופין וכדי בזיון וקצף:

וכיוצא בדבר המלך זה ממ"ה רחום וחנון ורחמיו על כל מעשיו זן ומפרנס לכל בריותיו ומשביע לכל חי רצון נותן לחם לכל בשר. ואנחנו זרע ישראל היינו נבזים ושפלים מוכים ומעונים תחת יד פרעה ומצרים. וגברו רחמיו לשום שפלים למרום המעלה אותנו ממצרים בכבוד גדול ובזרוע נטויה באותות ומופתים שמעו עמים ירגזון ובאהבתו

ובחמלתו שלח משה עבדו נאמן בכל ביתו ויצונו וקדשנו במצוותיו ועשה עמנו אות לטובה באותות שתים ציצית ותפילין ואות ברית קדש ונתן לנו את השבת לאות בינינו ולבינו. ואם נבטל ח"ו ציצית ותפילין או נפגום ח"ו באות ברית. הנה הסט"א וגונדא דחימה עושים משפטים בשנאי ישראל וכן אם נחלל השבת ויש לרמוז שבת ר"ת שבת ברית תפילין:

והסמ"ג דרש כי ישראל צריכים שני עדים בחול תפילין ואות ברית ובשבת שבת ואות ברית ונשאל הרב תרומת הדשן בכתביו סימן ק"ח דלפי זה מי שמתו אחיו מחמת מילה יניח תפילין בשבת כדי שיהיה לו שני עדים. ואשתמיטתיה להרדב"ז בתשובה כ"י שגם הוא נשאל על זה והשיב ולא זכר דברי הרב תרומת הדשן. ואעיקרא אין כאן שאלה. דזה שמתו אחיו מחמת מילה בחול מניח תפילין ואין לו אלא אות אחד. ומה היה לו דבשבת רוצה להניח תפילין להיות לו שני עדים. והרב תה"ד השיב דאין לחלק כלל בשביל טעם זה דמפרש סמ"ג דרך אגדה בעלמא ולא מחלקינן משום אותו טעם כי הא דאמרינן פרק המפלת מפני מה אמרה תורה מילה בח' שלא יהיו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים ולפ"ז אם ילדה בזוב שצריכה ז' נקיים לאחר ז' ימי לידה וכי ס"ד שיהא הבן נימול לי"ד וכאלה רבות בתלמוד. והרב מנחת יעקב בתורת שלמים כתב דלפי דרשת ר"מ מפני מה אמרה תורה נדה לז' מפני שרגיל בה א"כ בפנויה דלא שייך טעם זה אינה טמאה ז' מן התורה וכו' ע"ש והרב כרתי ופלתי צווח עליה ככרוכיא. ומכלם אשתמיט דברי הרב תה"ד הללו שכתב דאין להשגיח בדרשת מפני מה אמרה תורה מילה בח' וכאלה רבות בתלמוד. והכי אמרינן בירושלמי דפאה אין למדין הלכה מפני מדרש:

באופן דהקב"ה עטרנו באותיות שתים בין בחול בין בשבת. ואות ברית קדש העיקר שלא יפגום בה דחתום הויה מלגיו שדי מלבר ואם פוגם במקום שדי נעשה נחש. ואפשר דאם פוגם דם יחשב לאיש ההוא דם שפך וכמ"ש בזהר הקדוש דהוא רוצח ולכן במקום שדי נעשה נחש כי שדי אם תוסיף דם גימט' נחש. וציצית ותפילין לא יבטל כלל. ציצית לזכור המצוות והטיב אשר דיבר הרב מהר"ם אלשיך בענין הציצית שהמנהג הוא דמי שרוצה לזכור דבר עושה לו סימן כדי לזכור. וזהו דוקא כשנותן על דבר א' ורוצה לזוכרו אז הסימן מועיל. אך אם עושה סימן שאם יבא לידו ענין שצריך שיזכור כבר קדם לו סימן אינו עושה כלום. וכן הציצית אם מכוין בשעת לבישתו שהוא לזכור מצוות ה' אז מועיל לו. אך אם בלבישתו אין לו שום כונה אף שיראה הציצית לא יזכור וז"ש והיה לכם לציצית אם יהיה לכם בכונה זו שיהיה להסתכל בו וז"ש לציצית מלשון מציץ מן החרכים. אז וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. ובלא זה אינו מועיל ולא אתיא זכירה:

ועל דרך זה פירש הרב מהר"ר יהונתן בספר היקר יערות דבש ח"ב דף ח' ע"ג במשז"ל ע"פ איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי וכו' איש ימיני קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קאתי וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קאתי אמר ר"נ מרדכי מוכתר בנימוסו היה ואינו מובן איך תירץ הקושיא ועמ"ש התוס' שם פ"ק דמגילה. אמנם אומרו איש יהודי קשה דרבים יהודים היו שם וכבר פירשו המפרשים אבל רבים מישראל הם יהודים בביתם ואינם מפרסמין יחוד ה' והמצוות ולהזהיר לעם ולתקן הרבים אבל מרדכי היה איש יהודי בשושן הבירה באמצע העיר בפרהסיא והוא היה מוחה בישראל שלא ילכו למשתה אחשורוש ובגזרת המן לבש שק ואפר ברחובות עיר ויזעק זעקה גדולה וז"ש איש יהודי היה בשושן הבירה ברבים בפרסום משא"כ האחרים היו יהודים בביתם. א"נ על דרך זה דאמרו בגיטין המוכר עבדו לנכרי בזמן שעשה לו נימוסו וכו' מאי נימוסו נשקא ופירש"י חותם שקושר האדון בעבדו לאות שהוא שלו. והנה הקב"ה זיכנו לציצית ותפילין שהם סימן לקשר יחוד ואהבה בינינו לה' והתפילין נקראו אות. וזה מעלת מרדכי שהיה בציצית ותפילין שהם אות שאנו עבדים לה' בפרסום ברחוב העיר ובשער המלך תמיד מעוטף בציצית ומוכתר בתפילין וז"ש איש יהודי שהיה ניכר היהידות כמו יהודה שהיה הולך בציצית ותפילין כמ"ש חותמך ופתילך והיה בשושן הבירה ברחוב העיר וז"ש שמוכתר בנימוסו שהוא אות עבדות לה' בציצית ותפילין כמ"ש גבי עבד בזמן שעשה לו נימוסו והיה מרדכי מחשיב אות העבדות לה' כמו כתר וזהו מוכתר בנימוסו זהת"ד:

וכזה ראוי לכל אחד מישראל שאפילו בדרך ועם גוים לא יתבייש מהגוים ויבטל אות ונימוס המלך מ"ה הקב"ה ואדרבא יתפאר אשר הוא יהודי ואם מלכי האומות ילעיגו מה לנו בלעגם להניח אות מלכנו. וכן אות שבת צריך לשומרו כהלכתו הלכתא רבתי לשבת. ואי לאו בר הכי ללמוד דיני שבת כל השומע מחכמים צריך לקיים הן שלא להניח שיבנו ביתו בשבת אפילו בקבולת הן שלא יוציא מחוץ לעיר סודר ומורה שעות ומקל ורצועה וכיוצא ויזהר מאד. ויזכור כי על חילול שבת בא עמלק כמשז"ל:

וכבר אמרנו וענינו כי טעם זכירת עמלק ליזהר בדברים שבעבורם בא עמלק ונצר משרציו"ו קוריו עציו המן הרשע. ובכלל הדבר ליזהר מחילול שבת כי בעון זה בא עמלק ועל כן תקנו **שבת זכור** כלומר התבוננו בשבת זכור עמלק שבא על חילול שבת ויען נהגו ישראל בשבת זה לדרוש ולתור גם אני בעניי הנה אנכי נצב לדרוש בענינו של יום בקול **רנה** ר"ת **רצון נדיבות הכנעה** ובהם נהגה היום כפי קצורנו בס"ד. בע"ט **רצון** אני אענה כי לא נבראינו כי אם לעשות רצון הבורא יתברך. ותנן עשה רצונו כרצונך

כדי שיעשה רצונך כרצונו. ופירשנו בעניותנו כי הן האדם עבד לה'. ויתבונן האדם איך הוא רוצה שמשרתיו יעשו שירותו מהר ומתוקן ובכל לב. ואפילו בלי שאלתו כל שהם יודעים שזה רצונו. ומזה יקח כמה אלפים ק"ו לעשות רצון אדון הכל בשלם שבפנים בזריזות ובכל לב. וז"ש עשה רצונו יתברך כשאתה עובד עבודתו כרצונך שאתה רוצה שמשרתיך יעבדוך כדי שיעשה רצונך כרצונו כמ"ש תאות לבו נתת לו שאפילו מה שאתה מתאוה בלי שאלה משמיא מיהב יהבי. כרצונו שרוצה שיעבדוהו כביכול עבודה שלימה ומתוקנת:

ומצינו אסתר המלכה לעשות רצון הבורא יתברך הבוחר בעמו ישראל מסרה עצמה על ק"ה לבא אל המלך ולעבור על גזרתו וזה סדרן של כתובים ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודים לאבדם ואת פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה לבא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה ויבא התך ויגד לאסתר את דברי מרדכי ותאמר להתך ותצוהו אל מרדכי כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבא אל המך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחיה ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום וכו' אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים כי אם החרש תחרישי בעת הזאת ריוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות ותאמר אסתר וכו' לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונערותי אצום כן ובכן אבא אל המלך וכו' וא"צ להאריך בדקדוקים והצעות:

ורז"ל אמרו את כל אשר קרהו בן בנו של קרהו כד"א אשר קרך בדרך ויש להבין מה כונתו לומר זה לאסתר והלא אסתר יודעת מי בחס"ר והמן ב"א מגזע ושורש נחש עמלק. עוד להבין פירש"י פרשת הכסף פירוש הכסף וצריך פירוש לפירוש. ועוד להבין מאמר רז"ל ברבה ד"א אם על המלך טוב יכתב לאבדם א"ל קולמוס אתה כותב א"ל ועשרת אלפים ככר כסף אשקול וכו' ע"ש והדבר צריך ביאור ומה שפירש הרב מהר"ש יפה ושאר מפרשים אינו מתישב כל כך. ועוד להכין ויכוח מרדכי ואסתר במאי קא מפלגי:

ואפשר במ"ש מהריב"ל בח"ב סימן מ' עיין בסוף קונט' טוב עין דף ס"ח. דנשאל על דבר צרה שהיה לכמה יהודים בגזרת המלך ושר בישראל גדול שמו יש לאל ידו להציל איזה יהודי מאותה צרה אבל ירא שאם יציל לשמעון יקחו ללוי תחתיו ומאן לימא דדמא דשמעון סומק טפי דילמא דמא דלוי סומק טפי ועל זה השר שואל אי רשות בידו להציל

שמעון. והשיב הרב ז"ל עיקרא דהאי מילתא איתא פרק הערל דף ע"ט אמרינן התם מאי שנא הני א"ר הונא העבירום לפני הארון כל שהארון קולטו למיתה כל שאין הארון קולטו לחיים מתיב רב חנא בר בזנא ויחמול המלך על מפיבושת בן יהונתן בן שאול שלא העבירו וכי משוא פנים יש בדבר אלא שהעבירו וקלטו ובקש רחמים ופלטו ואכתי משוא פנים וכו' אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו ארון. מהך שמעינן בנ"ד שאם כתבו ליהודי אחד ותפשו אותו והדבר ידוע שאם ימלט זה שיקחו אחר תחתיו אין להשתדל להצילו אבל אם יצאה הגזרה לקחת קצת יהודים הרשות נתונה להשתדל להציל לכל מי שירצה והאי דכתבינן דאם כבר נכתב למלכות דאסור להצילו כיון דלוקחין אחר תחתיו היינו היכא דהוי ודאי דליכא ספיקא אבל היכא דאיכא ספיקא דעדנא ישתנה ויעבור זעם ולא יקחו אחר תחתיו אין ספק מוציא מידי ודאי וכו' וכל המציל מצוה רבה קעביד וכו' ואם לחשך אדם לומר וכו' דשב ואל תעשה שאני וה"ט דשופר וה"ט דלולב דמשום גזרה דשמא יעבירום וכו' מבטלים מ"ע וכו' יש לחלק דהתם מבטל מ"ע דשופר שלא יבא לידי חילול שבת החמור אבל בנ"ד דשקולים הם אין ספק מוציא מידי ודאי זהו תורף דבריו:

ויש להעיר בדבריו דאיך כתב דאם יצאה הגזרה לקחת קצת יהודים רשאי להציל למי שירצה והרי בסוגיא הלזו שהביא הוא ז"ל מפורש דברישא אמר שלא העבירו ודמי לנדון דידיה דהגזרה על קצת בני שאול ולא נכתבו וקאמר דלא העבירו והוי כנ"ד שכתב דרשאי להציל מי שירצה. והרי על זה פריך הגמרא וכי משוא פנים יש בדבר ואיך הרב למד מסוגיא זו דאם לא נכתב שמותם רשאי להציל מי שירצה. ונראה לחלק דלא דמי דהתם היה מוטל על דהע"ה להעבירם עפ"י ציוויו ועל פיו היו מעבירים אותם ולהכי אם לא העביר למפיבושת הוי משוא פנים אבל בנ"ד דהמציל מציל אחד שרוצה והגוים הם הלוקחים השאר וזה המציל אין לו עסק כלל במסירת השאר בזה הוא שהתיר הרב להציל אחד כיון שלא נכתב:

אמנם יש לעמוד על דברי מהריב"ל ממ"ש הרב שבלי הלקט כ"י שבלת שס"ט וז"ל מעשה ונקצצה ערבה ע"י גוים בשבת ויום ערבה חל באחד בשבת ושאלו למורי והתיר וכו' ומשום מצוה הבאה בעבירה אומר מורי שאין לימנע ואע"ג דגרסינן בירושלמי פרק האורג מצה שהוציאה ברה"ר בשבת אינו יוצא בה י"ח בפסח מטעם מצוה הבאה בעבירה הני מילי כשהעבירה ע"י ישראל אבל הכא שהעבירה נעשית ע"י גוים לא הויא מצוה הבאה בעבירה עכ"ל למדנו דלפי הירושלמי מצה שהוציאה בר"ה בשבת אינו יוצא בה י"ח בפסח דהוי מצוה הבאה בעבירה וכ"כ בספר בית מועד וז"ל יש מי שפסק

שאם הוציא מרה"י לרה"ר אינו יוצא בה י"ח בפסח כי לא ימצא חילוק בין זו למצה גזולה עכ"ל. והשתא לפ"ז אם הוציא שופר או לולב מרה"י לרשות הרבים בשבת שוב אינו יוצא י"ח. וא"כ אמאי אצטריך מהריב"ל לומר דשאני התם דמבטלין מ"ע דשופר שלא יבא לידי חילול שבת החמור. ת"ל דאף דאין חילול שבת חמור לא דמי לנ"ד דהתם אם מוציא הלולב או שופר לרה"י עבר עבירה וליכא מצוה כלל דשוב אינו יוצא בשופר ולולב ומשו"ה גזרו רבנן משום שמא וביטלו מ"ע דשופר ולולב ודאי כיון דאם מוציאו יש עבירה ואין כאן מצוה. אבל בנ"ד ודאי מצוה איכא להציל אדם זה והיה ודאי הצלה אלא דאח"ך ספק שימשך שיקחו אחר במקומו ולא דמי להתם:

אמנם נראה דאין להקשות על מהריב"ל מהירושלמי דהכי אתמר בירושלמי הקורע בשבת על מתו יצא י"ח קריעה חבריא בעון קומי ר' יוסא לא כן אמר ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק מצה גזולה אינו יוצא בה י"ח בפסח אמר לון תמן גופה עבירה ברם הכא הוא עבר עבירה כך אנו אומרים הוציא מצה מרה"י לרה"ר אינו יוצא בו י"ח בפסח עכ"ל. ונראה דהרב שבולי הלקט וספר בית מועד בשם יש מי שפסק מפרשים הירושלמי דר' יוסא רצה לחלק בין מצה גזולה שהעבירה נעשית בגופה שהיא גזולה אבל בקורע עבד הקורע איסורא ברם הבגד אינו אסור. ועל זה מתיבין ליה חבריא כך אנו אומרים הוציא מצה מרה"י לרה"ר אינו יוצא בו י"ח בפסח וכך מוסכם אצלנו וא"כ אין החילוק שחלקת כלום דגם הוציא מצה מרה"י לרה"ר לא נעשה עבירה במצה אלא שהאדם הוציאה ואפ"ה אינו יוצא י"ח וא"כ חקירתנו במקומה ומוכרח לחלק בין עבירה דאוריתא לדרבנן דקורע מקלקל ופטור מדאוריתא ורמזו זה במאי דנקטו מרה"י לרה"ר דהוי דאוריתא:

אכן יש לפרש בירושלמי פירוש אחר דמ"ש כך אנו אומרים הם דברי רבי יוסא נמי והוא בתמיה דקאמר לחבריא לדידכו נאמר דהוציא מצה מרה"י לרה"ר בתמיה אינו יוצא בה י"ח בפסח הא ודאי לא ומוכרח לחלק בין מצה גזולה שהיא עבירה בעצמה להיכא שהאדם עשה עבירה בה אבל אין העבירה בגופה. וא"כ הרב מהריב"ל יפרש כך בירושלמי ומשו"ה הוצרך לחלק דהתם מבטל מ"ע שלא יבא לחילול שבת החמור:

ואם נפשך לומר דכפי פירוש זה שכתבנו לדעת מהריב"ל אינו מתישב הלשון כך אנו אומרים. דע דבלשון הירושלמי אינו כל כך דוחק. ותו דלפי פירוש שבלי הלקט וספר בית מועד לדעת יש מי שפסק הוא יותר דוחק שעיקר התירוץ דיש לחלק בין איסור דאוריתא לדרבנן הוא כהררים התלוים בשערה:

ולמען תדע הדין עם מהריב"ל שהרי הטור כתב י"ד סימן ש"ם הקורע בשבת אע"פ שחילל שבת יצא ופריך עלה בירושלמי והרי מצה גזולה אין יוצאין בה בפסח ומשני

התם העיקר עבירה ברם הכא עבר עבירה כתב הרמב"ן ושמעינן מהכא הקורע בחלוק הגזול לא יצא עכ"ל. למדנו שהרמב"ן והטור מפרשים הירושלמי בתמיה וחילוק רבי יוסא האמת והצדק וכן מתבאר מדברי מרן בבית יוסף שם. ושפיר הוצרך מהריב"ל לחילוקו ועמ"ש אני בעניי בספר הקטן מחב"ר סימן תרס"ד:

וראיתי להרב שפתי כהן ח"מ סימן קס"ג ס"ק י"ח שהביא דברי מהריב"ל וכתב שהביא ראיה ברורה ממפיבשת פרק הערל שלא יקלטנו ארון אבל בענין אחר אמרינן דמשוא פנים יש בדבר עיין בש"ס ודוק כי נכון הוא עכ"ל. ויש להרגיש שהרי ברישא כי קאמר שלא העבירו פריך משוא פנים וא"כ ה"ה כי נכתבו קצת יהודים ולא פירש מי ומי אינו יכול להשתדל להציל אחד כיון דיתפסו אחר שזה דומה למאי שלא העבירו וה"נ זה משער שלא יהיה זה בכלל הגזרה ועל זה פריך משוא פנים יש בדבר וכמו שדקדקנו לעיל. והגם שתרצנו בעניותנו שזה היה מפאת שדהע"ה היה מעבירם וכו' מ"מ יש מקום לדחות דאין חילוק ואינה ראיה כל כך ברורה:

ותו יש לדחות למאי דמסיק שבקש רחמים שלא יקלטנו ארון וכתבו התוס' שבקש רחמים על רבו ולא נענה. וא"כ בכי האי גוונא דתלה בידי שמים שרי דאם ראוי לינצל בזכות דוד הע"ה אעפ"י שהם היו חייבים מיתה כמ"ש הריטב"א בחידושיו. והדבר מסור למקום אי אהני זכות דהע"ה שלא יקלטנו. או כף חובתו תכריע ויקלטנו בכי הא שרי. אבל בלא"ה אין להציל אחד כיון שתופסים אחר בשבילו. ונמצא דאין הראיה ברורה כל כך כמבואר:

והנה אמרו בירושלמי פ"ח דתרומות עולא בר קושב תבעתיה מלכותא ערק ואזל ללוד גבי ריב"ל אתון ואקפון מדינתא אמרו להן אי לית אתון יהבון ליה אנן מחריבין מדינתא סלק לגביה ריב"ל ופייסיה והוה אליהו זכור לטוב. יליף מתגלי עלוי ולא אתגלי וצם כמה צומין ואתגלי עלוי א"ל ולמסורות אני נגלה א"ל ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת חסידים:

וזה מסכים הולך למה שפירשנו בעניותנו לעיל עשה רצונו כרצונך שצריך לעשות רצון הבורא אפילו בלי ציווי כגון זו דלפי הדין אם יחדוהו יכולים למוסרו ואפ"ה הקפיד אליהו ז"ל דאינה משנת חסידים. ומסכת אבות היא משנת חסידים ולז"א עשה רצונו מה שאתה יודע שהוא רצונו אעפ"י שלא נצטוית תעשה לפנים משורת הדין. כרצונך שאתה רוצה שיעשו רצונך בלי שאלה כמש"ל:

והנה מהר"ר אליהו בפירושו גריס תבעתיה מלכתא ופירש המלכה תבעה אותו לשכב אצלה עכ"ד ונראה דעיקר הגירסא כמ"ש ברוב ספרים תבעתיה מלכותא שהמלך היה

רוצה להורגו והכי מוכח מב"ר פ' צ"ד דשם אמרו דאמר ליה ריב"ל מוטב דלקטל ההוא גברא ופשטו מוכח דהמלך רוצה להורגו ואע"ג דיש לדחות דג"ע יהרג ואל יעבור ונמצא דמסרו להריגה. א"כ דעתה דסירב וברח מהמלכה רוצה להמית אותו דחשיב מורד במלכות. אמנם מ"מ פשט הדברים דתבעתיה מלכותא להורגו:

והרב המאירי הביאו הרב כנה"ג י"ד סימן קנ"ז הגהת ב"י אות מ"ה כתב דמה שהקפיד אליהו ז"ל על ריב"ל היינו שמיהר הדבר ולא המתין עד שיראה אם יחריבו העיר אם לאו ויש מפרשים שלא על מדת חסידות לבד היה מתרעם עליו אלא שלא היה חייב מיתה בדיני ישראל עכ"ד. ולשון הירושלמי שהשיבו אליהו ז"ל וזו משנת חסידים אינו מתישב דהול"ל דע"פ הדין נמי לא הי"ל למהר למוסרו. או לא הי"ל למוסרו שאינו חייב מיתה בדיני ישראל. ואמאי תלה לומר שאינה משנת חסידים. ותו קשה דבב"ר פ' צ"ד מבואר דא"ל אליהו ז"ל וכי משנת חסידים היא מיבעי ליה להאי מילתא לאתעבדא ע"י אחריני ולא על ידך וזו מורה כפשטן של דברים שלא כפירושי הרב המאירי. והרב כנה"ג שם כתב על זה דברי הרב ט"ז וכתב דבב"ר מוכח כהט"ז וקיצר שלא כתב דבב"ר מוכח דלא כהרב המאירי ז"ל:

וראיתי בספר טל אורות הנדפס מחדש להרב במהר"י ן' ג'ויא זלה"ה בדרשותיו פ' תשא שהביא משם הרב יפה תואר בב"ר פ' צ"ד שכתב ואע"ג דפייסיה ואיפייס אפ"ה הוה ליה מסירה כי אין אדם שליט בעצמו למחול על דמו ועוד דמדעתו לא היה מתפייס אלא על ידי פתוי ריב"ל וכתב עליו הרב הנז' וז"ל ולע"ד נראה שתירוץ אחרון עיקר שהרי מצינו סוף פ"ב דתעניות בעובדא דלולייאנוס ופפוס אחיו שנהרגו על בתו של מלך שנמצאה הרוגה ואמרו שהיהודים הרגוה וגזרו גזירה על שונאי ישראל ועמדו אלו ופדו את ישראל ואמרו אנו הרגנוה והרג המלך אלו בלבד ואם איתא דאין אדם שליט בעצמו למחול על דמו וכמ"ש הרב היכי מחלו על דמם אלא ודאי העיקר כתירוץ אחרון עכ"ל. ואני בעניי אומר דלק"מ על תירוץ ראשון דכונת הרב ז"ל דכשהאדם אינו רוצה לימסר להריגה ופייסוהו ומחל מחילה גמורה אינו רשאי למחול. אבל כשמרצון נפשו מוסר עצמו לחצלת ישראל שרי ומצוה רבה הוא עושה וחיינו משום שנדבה רוחו ליהרג להצלת ישראל והיינו ההיא דלולייאנוס ופפוס. והתירוץ השני הוא דלא היתה מחילה גמורה אלא על ידי פתוי וכמעט לא שמה מחילה:

והיה טרם נבא לתכלית מבוקשנו לבאר ויכוח מרדכי ואסתר עפ"י האמור נדעה נרדפה לבאר תחילת הפסוקים ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף וכו' כי הנה כונת מרדכי בדבריו לחזק לבה שודאי הקב"ה יעשה נס על ידה ויפרה ישועת ישראל זה

יצא ראשונה דבר גדול דיבר ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו שהוא בן בנו של קרהו נין עמלק ואמרו רז"ל שאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל וכן עמלק נפל ביד יהושע וא"כ את מבנימין בנה של רחל ויפול בידך. ואת פרשת הכסף ופירש"י פירוש הכסף. וזו טענה אחרת שינצלו ישראל ולפי פשוטו אפשר לומר במ"ש בלקח טוב הכסף נתון ורוח הקדש אומרת הכסף בגימט' העץ נתון לך וכ"כ התוספות הכסף בגימט' העץ. ויש להבין העץ נתון מה מתנה זו. והנה אמרו רז"ל דעץ אשר הכין היה מבית קדש הקדשים וצריך לדעת מה טעם לזה. ואפשר כי הנה כתוב בשטר מכירת המן לעבד למרדכי והובא בתוספתא הביאה הרב מנות הלוי ושם נאמר שאם לא יעבוד המן למרדכי יתנסח אע מביתיה וזקיף יתמחא עלוי ועתה המן בההוא פחדא הוה יתיב ולא רצה ליקח העץ מביתו ולקחו מבית קדש הקדשים כדי שלא יתקיים תנאו יתנסח אע מביתיה וכו'. כל קבל דנא רוח הקדש אומרת העץ נתון לך והוא במתנה ויתקיים יתנסח אע מביתיה. א"נ במה שתקנו והכינו הוציאו לחולין ונעשה שלו וז"ש אשר הכין לו ותנא לו הכין כלומר דבמה שהכינו ותקנו לתלות עליו יצא לחולין ונעשה שלו ויתקיים יתנסח אע מביתיה וזחו אשר הכין לו פירוש לו הוא במח שהכינו:

ויש לחקור מדוע זרש וחכמיו יעצוהו לתלות את מרדכי על עץ ולא בחרו במיתה אחרת. ואפשר דגם הם ידעו כי הכסף גימט' העץ. ויש סברא רעה כי המלך אשר ה' המליכו נעשה אלוה בארץ וכביכול סלק השגחתו וכל עמו מסורים בידו שהבורא נתן לו הממשלה כמ"ש הרב מהר"י ביערות דבש ח"ב דף נ"ח ע"ג. ובזה הונח קצת משז"ל כי יואש עשה עצמו אלוה בארץ והשתחוו לו והוא פלא. אמנם אפשר דבאו מכח סברא רעועה זו דה' עשאו כאלו הוא אלוה בארץ וז"ש ליואש דהיה בחדר המטות של בית קדש הקדשים וחי וזה מורה דהוא מלך והוא כאלוה בארץ. וזהו תמיהת המן הרשע ואת דתי המלך אינם עושים כלומר עד היכן הגיע חוצפתם שהמלך אלוה בארץ ח"ו ואת דתי המלך אינם עושים מרתח קרתח ולאפושי רתחא של המלך:

איכו השתא גם הם ידעו כי הכסף בגימט' העץ ורמז המלך שאתה שליט לתלות מרדכי וייטב הדבר לפני המן כי ראה פקחות אוהביו ואשתו והמלך אלוה בארץ וכן יהיה. אמנם מחשבת המקום קדמה ורוח הקדש אומרת הכסף נתון לך בגימט' העץ. תהו מה שרמז לה מרדכי לאסתר פרשת פירוש הכסף שרוה"ק אמרה הכסף העץ כי ראה מרדכי ההצלה כמ"ש יערות דבש דף ס' לפי דרכו. רק שהיה קטרוג גדול ובלבול בשמים. אמנם מדת רחמים אומרת העץ נתון להמן. וישראל נושע בה':

ולפי מדרשו אפשר במה שכתבנו בעניותנו בכסא דוד דרוש טו"ב דקדמו שקלי ישראל עשרת אלפים ככר כסף שהיו השקלים ואין סניגור נעשה קטיגור כמ"ש פ"ק דקידושין דה"ט דהאשה אינה יוצאה בכסף דאין סניגור נעשה קטיגור דטבעא מיהא חד הוא. וזה שלח מרדכי לומר לאסתר ואת פרשת הכסף פירוש הכסף דעשרת אלפים ככר כסף הם כנגד שקלי ישראל וזה פירוש הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודיים ויש יוד יתירה לרמוז דכבר היהודים הקדימו עשרת אלפים ככר כסף בשקליהם ואין סניגור נעשה קטיגור. והרב עיר וקדיש הרשב"א הלוי בספרו היקר מנות הלוי דף קכ"ז ע"ב כתב כי יש ששה פעמים יהודיים במגילה רמז לששים רבוא אשר נתן הכסף לנגדם ע"ש ולדרכנו רמז כי היהודים קדמו לתת ס' רבוא חצאי שקלים ועולים לעשרה אלפים ככר כסף וזהו היוד יתירה. גם כתיב ששה פעמים רמז לאות ו' כי היא אות אמת ורומזת לחיים כמ"ש בזהר וישראל חיה יחיה:

עוד שלח מרדכי לחזק את לבה במ"ש אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודים לאבדם וכו' והענין במ"ש הרב מהר"י ביערות דבש ה"ב דף נ"ב ע"ב וז"ל מה זה שהתמרמר אחשורוש מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו וכו' וכי שכח אשר ציוה שני ימים קודם והעביר הטבעת ונתנו להמן אבל הוא כך לא עלה על לב אחשורוש ליתן ישראל להריגה רק המן אמר ודתיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים הרצון ע"י דתם אינם יכולים לקיים דת המלך כי מתנגדים זל"ז ולכך אם על המלך טוב יכתב לאבדם דתי ישראל שאמר ודתיהם שונות ולגזור שמד לא ינהגו בדתי ישראל כלל ומצינו בדברי רז"ל פעמים רבות לשון אבידה על שינוי וביטול הדת ונתרצה המלך לזה אבל המן הסב דברי אחשורוש לאבד אומה קדישא ונתן דת להשמיד היהודים ולכך חרה אף המלך כי מעולם לא נתכוון להרוג היהודים והיה הנס כי אח"ך הואיל ודת המלך אין להשיב רק הוא ציוה לכתוב כי המן רימה למלך אבל עכ"פ זה היה להתקיים לאבד הדת ח"ו והוא קיים הדת רק הפוך השמדה על העמלקים זהו הנס הגדול ולכך ליהודים היתה אורה זו תורה שנתן הקב"ה חן לקיים התורה מבלי לבטלו עכ"ל:

ובהכי תנוח דעתנו במה שיש לחקור דאמרינן פ"ק דמגילה בטעמים שזמנח אסתר להמן וחד הוי ר' יהושע בן קרחה אומר כדי שתהרג הוא והיא ופירש"י שיהא המלך חושדה ממנו ויהרוג את שניהם וכי גזרי גזרתא ומית חד מינייהו בטלי לה. א"כ אפוא אחר שנתלה המן ובניו מה זה היה שהוסיפה אסתר להעביר את רעת המן להתחנן ולבכות וכו' והלא כבר נתבטלה הגזרה. ועוד מה אמר אחשורוש הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודים ואתם כתבו כטוב בעיניכם בשם המלך

וחתמו בטבעת המלך כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב. ולפום ריהטא הני מילי סתרא"י נינהו כי איך יכתבו טובה על היהודים וקדם כתב המלך להשמידם ונ"ט כי כתב אשר נכתב והוא סותר הקודם. ועוד אמאי המתינו עד חדש סיון: **אמנם** כאן היו שתי גזרות מה שהבין אחשורוש בדעת המן לבטל דת היהודים וע"ז נתרצה. ועוד אחרת מה שכתב המן להורגם. וכשנתלה המן תכף נתבטלה הגזרה שכתב המן בשם המלך להורגם אבל מה שדיבר אל המלך לאבד תורתם עדיין במקומה. ולכן המתינו עד חדש סיון שבו קבלנו התורה דזכות קבלת התורה שקבלנו אז ואשר מקבלים עתה ברצון להסיר טענת מודעא יגן לבטל הגזרה. ועל זה באת אסתר בבכי ותחנונים להעביר רעת המן להשיב את הספרים מחשבת המן אשר כתב לאבד היהודים. הכונה מחשבת המן לאבד דתם שזהו שהסכמת עליו וגם אשר כתב לאבד את היהודים להורגם. ונ"ט על השתים כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי לבטל דתם ואין רעה גדולה מזו. ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי כמו שכתב המן להשמידם. ושתים זו תרתי לרעותא. והשיב המלך הנה בית המן נתתי לאסתר לפרסם חיבתי לה ולעמה ואותו תלו על העץ וא"כ נתבטלה גזרת המן להשמידם. אך מה שחשבתי לכתוב האמת שהגזרה היתה לבטל דתם והמן שקר וכתב להשמידם ולכך נתלה. אבל עתה שאסתר רוצה לבטל גם זה א"כ צריך חכמה כתבו כטוב בעיניכם אך יהיה באופן שכבוד המלך ישאר כי כתב אשר נכתב וכו' ומשו"ה חשבו לומר שהכתב הראשון היה לחיבת אסתר שיהרגו את כל חיל עם ומדינה הצרים את עמה של אסתר. והמן ברוע לבו ושנאתו למלך ולמלכה הפך הדבר שיהרגו היהודים ולכן חרה אפו ונתלה הוא ובניו ובזה מיושבים כמה חקירות ושוב ראיתי להרב מנות הלוי שכתב בשם הראב"ע שזה טעם שרצו להרוג העמלקים ע"ש ונשלוח הספרים ע"י מרדכי ואסתר ביום כ"ג סיון דיום הששי בסיון קבלנו התורה ועוד טו"ב ימים שעתה קבלנוה בטו"ב ברצון הם כ"ג:

וכאשר נתבטלו השתי גזרות האמורות כתיב והעיר שושן צהלה על הצלת ישראל ממיתה ושמחה על קיום הדת ואשר קבלוה ברצון וז"ש ליהודים היתה אורה זו תורה לשעבר ושמחה עתה שהיתה גזרה לבטלה וקבלוה ברצון. ובזה אפשר רמז בפ' ואחות לוטן תמנע כי הנה כתבנו בכסא דוד שעמלק בא בציווי תמנע אמו על שלא קבלה יעקב אע"ה ואפשר שהמן סריך וסביך בהא והנה לוטן גימט' המן והרשע גזר להשמיד ח"ו ישראל. ואחות לוטן המקולל המן גזרה אחרת ותתצב אחותו והיא תמנע לבטל התורה אמנם תמנ"ע ר"ת תמימה משיבת נפש עדות כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל כי אדרבא קבלוה

ברצון וזהו תמימה בלי שום טענת מודעא. ועל כן ניצולו ממות לחיים וזהו משיבת נפש. עדות. לכל באי עולם. גדולת ומעלת התורה:

הוא הדבר אשר מראש מקדם רמז לה מרדכי לאסתר אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודים לאבדם והול"ל אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך לאבד היהודים אמנם רצה לרמוז אשר אמר ביהודים לאבדם תורתם ואת פתשגן וכו' להשמידם שהטעה למלך ולא מלבו. וכיוצא בזה יש לפרש במ"ש בעניותנו וגם המפרשים דרכו בזה דאחשורוש הבין לאבדם להכניעם ולהשפילם מרוב זדונם ולא לפגוע בהם אך יכתב סתם לאבדם כדי שיפחדו מאד ויכנעו ויאבדו מדות הרעות זה הביז אחשורוש. אך המן ברשעו כתב להשמידם:

ובזה יתבאר לע"ד מאמר ז"ל יכתב לאבדם א"ל קולמוס אתה כותב א"ל ועשרת אלפים וכו' וצריך ביאור ובספר מדרש אליהו האריך ע"ש ולפי מ"ש אפשר דזה רמז לה אחשורוש דזה שכתוב לאבדם הוא דוקא להפחידם אבל לא לעשות מעשה רק כדי שיכנעו וז"ש קולמוס אתה כותב כלומר דוקא בקולמוס אתה כותב סתם אבל אינו אלא כדי להכניעם. א"ל ועשרת אלפים ככר כסף וכו' כלומר גם אנכי ידעתי שאינם חייבים מיתה רק זהו המצאה להכניעם ולשומם כעפר לדוש וניכר זה ממה שאני נותן עשרת אלפים וכו' שאם היו חייבים מיתה לא הייתי צריך אני לתת כ"כ מעות כי אתה מלך ותמית לחייבי מיתה והטעהו לאחשורוש. ואחשורוש השיב אם כן הדבר שהוא להפחידם ולהכניעם אין צריך שתוציא מעות. והעם לעשות בו כטוב בעיניך המצאות כדי להכניעם:

ולפי מה שכתבנו בסמוך משם הרב מהר"י כי לאבדם היינו דקאי על דתיהם שונות וכו' נבין מאמרם ז"ל בילקוט תהלים מזמור כ"ב בך בטחו אלו מרדכי ואסתר אליך צעקו דברי הצומות וצעקתם רק בטחו ובכן אבא אל המלך ולא בושו ליהודים היתה אורה ושמחה. וחוץ מדרכנו אפשר לומר ולדרד? זה נדקדק דקרא כתיב בך בטחו אבותנו ואיך דריש אלו מרדכי ואסתר ואם הכונה דמרדכי ואסתר אמרו בך בטחו אבותנו אינו מתישב לשון אלו מרדכי ואסתר. ועוד מה הוסיף בך בטחו ובכן אבא אל המלך ועוד ולא בושו ליהודים וכו' היל"ל ולא נהרגו מיבעי ליה מאי ולא בושו. ונקדים משז"ל שיעקב אע"ה התפלל על המן. ובספר שערי בינה לרבינו מהר"א מגרמיזא כי ג' פעמים נרמז המן פ' וישלח וכו' ורבינו בעל הטורים כתב הצילני נא מיד ר"ת המן. ורבינו האר"י ז"ל כתב דמרדכי היה ניצוץ יעקב אע"ה. ואסתר גלגול יעל ובטחה להרוג סיסרא כמ"ש גורי האר"י ז"ל. וז"ש בך בטחו אבותנו רמז על יעקב אבינו ע"ה ויעל ע"ח שבטחו יעקב אע"ה

התפלל על המן ויעל על סיסרא שנתאמצה והרגתו ואמר אלו מרדכי ואסתר שניצוציהם במרדכי ואסתר והם אמרו בך בטחו אבותנו על יעקב ויעל אליך זעקו מרדכי ואסתר ונמלטו ע"י דברי הצומות וזעקתם. בך בטחו ובכן אבא אל המלך שנסתכנה לבא בלי קריאה ואחת דתה להמית. ולא בושו ישראל מעונותיהם שעשו תשובה והעונות נהפכו לזכיות וזהו ליהודים היתה אורה ושמחה שהעונות נהפכו לזכיות וזה שמחה גדולה מאד להיות מלאים זכיות אשר לא עשו:

ולפי דרכנו אפשר דהיו שתי הצלות הצלה מהריגה והצלה מאיבוד הדת וז"ש אליך צעקו דברי הצומות וזעקתם שציותה אסתר וצומו עלי וכו' בך בטחו ובכן אבא אל המלך להנצל מההריגה. ואכתי פש אשר חשב אחשורוש לאבד דתם ועל זה התחננה אסתר בסיון ולא בושו שנתבטל גם אבדן התורה וז"ש ליהודים היתה אורה ושמחה ככל אשר דברנו:

ועפ"ז נבין פ' לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אזי חיים בלעונו וכו' הפח נשבר ואנחנו נמלטנו עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ. ויש לדקדק כפל לולי ה' ורז"ל דרשו אדם ולא מלך ולדרכנו יתישב היטב. לולי ה' שהיה לנו נסתר על אשר כיוין אחשורוש לאבד דת ישראל ולא נודע לרבים והיה נסתר וניצולנו ועלינו לשבח על פדות נפשנו שנשארנו אדוקים בתורה וחזרנו וקבלנוה ברצון. לולי ה' שהיה לנו על גזרת המן שלא כיוין אחשורוש להריגה וז"ש בקום עלינו אדם ולא מלך שהמלך לא היה לו ידיעה ולא לרצון בזה ולכך נקט אדם ולא מלך כי אדם בליעל כתב להרגם בלי ידיעת המלך אזי חיים וכו' הפח נשבר שנתלה המן ואנחנו נמלטנו דכי מיית חד מינייהו נתבטלה הגזרה ונמלטנו ממילא ואח"ך אסתר נתחננה עזרנו בשם ה' שישראל שם אל עמהם ישר אל עושה שמים וארץ לבטל הגזרה כי ברא העולם בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית ולזה עזרנו ה' שהוא עושה שמים וארץ בשביל התורה וישראל ובכן נתבטלו השני גזרות להרוג ישראל ולבטל התורה כי בשביל שניהם נברא העולם וז"ש עושה שמים וארץ:

ומעתה נבא לויכוח מרדכי ואסתר על פי תשובת מהריב"ל הנז' ובספר טל אורות להרב מהר"י ן' ג'ויא ז"ל פ' תשא פירש מקראי קדש הללו עפ"י תשובת מהריב"ל והמעיין יראה כי גבהו דרכינו מדרכיו וכפי הסגנון שלנו יתישב הענין יותר באמיתות בס"ד. והנה הרב מהריב"ל כתב דלא נאמר מאי חזית דדמך סומק טפי אלא בודאי אבל כשניצול ודאי והאחר ספק אין לומר מאי חזית ואין ספק מוציא מידי ודאי ואין לומר שב ואל תעשה אלא כגון גזרת שופר וכו' שלא יבא לחילול שבת החמור וזו חכמת מרדכי שרמז לה

שקרוב לודאי שינצלו היהודים כמו שכתבנו את כל אשר קרהו בן בנו של קרהו עמלק שנפל ע"י יהושע וכן יפול על ידינו שנית ואת פרשת הכסף שרוח הקדש אומרת הכסף בגימט' העץ. ועוד בה שלישיה שהוא לאבדם לאבד תורתם והוא שלא מדעת המלך כתב להשמידם. ואת רב"ע שקדמו שקלי ישראל וז"ש להראות את אסתר ולהגיד לה אין הגדה אלא חכמה מאשר רוח הקדש אומרת ונין עמלק וקדמו שקלי ישראל מלבד להראות לה הזיוף ולא שייך בזה שב ואל תעשה עדיף אלא לצוות עליה לבא אל המלך בקום עשה כי ארבעה פתחים פתחי תקוה איכא הכא. ותאמר אסתר אל התך ותצוהו אל מרדכי כלומר שהוא אדם גדול וחסיד דאפילו אם יחדוהו אינו משנת חסידים למוסרו אפילו ע"י פיוס כדעבד ריב"ל לעולא בר קושב דהגם דאיפייס ויחדוהו לא היה משנת חסידים למוסרו כמ"ש אליהו זכור לטוב והדברים ק"ו לפייסני שאמסר לסכנה. שאני רואה שכמעט הוא ודאי כי כל עבדי המלך יודעים שההולך בלי קריאה אחת דתו להמית וימיתוה כל הפוגע בה. ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום ואני מתפללת על זה כמ"ש בתרגום ונשמעה תפלתי. ועתה אלך מעצמי מה שלא עשיתי עד השתא שהיה באונס ועתה אלך כהולכת ברצון לעבור עבירה. ובאופן שאינו ספק אלא קרוב לודאי ובזה נאמר מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר ולא אמר לשון הגדה כמו שאמר בתחילה וגם אסתר אמרה לשון הגדה. כי הם דברים פשוטים. כי כל זה שאמרו מאי חזית דדמא וכו' היינו כשאחד מת ודאי והאחד ניצול. אבל הכא הרי את ג"כ בסכנה ואני אומר שתנצל את וישראל והד"ם אין כי בין ישראל בין את ניצולים ובפרט שאמרתי ד' פתחי תקוה. ומוכרח שאת סוברת שודאי את תנצלי וישראל קרוב שיאבדו. ומשו"ה אין את רוצה לילך. אעפ"י שלא אמרת זה בפירוש ולכך אני אומר אל תדמי בנפשך בתאותך להמלט וכו' כי הענין הפך ממה שיש בלבך כי ריוח והצלה יעמוד ליהודים כמו שרמזתי שאני רואה ההצלה. ואת ובית אביך תאבדו וכי מיית חד בטלה הגזרה. ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות שתבא ישועה על ידך. ומה שרצתה שאפילו יחדוהו אינו משנת חסידים למוסרו אינו ענין כלל כי אני איני מוסרך אלא שתנצל את וישראל והוא פשוט ומבואר:

והנה הרב יפה מראה כתב בעובדא דעולא בר קושב הנז' וז"ל וכי משנת חסידים היא זו מהכא משמע שמי שאינו מחוייב למסור נפשו ורצה להחמיר במדת חסידות להמסר שפיר דמי ודלא כמ"ד דחוי מתחייב בנפשו עכ"ל וכן כתב הרב נמי ביפ"ת ב"ר פ' צ"ד סימן ט'. ומכאן תשובה למה שחשב הרב מהר"י ן' ג'וייא והבאתיו לעיל דכפי דברי הרב שכתב ואע"ג דאיפייס אינו רשאי למחול על דמו מוכח שאינו יכול למסור עצמו להצלת

ישראל והקשה עליו מעובדא דפפוס ולולייאנוס דהרי סיים הרב ז"ל לאוכוחי דרשאי להחמיר ולהמסר והוא סותר הקודם לחד שנוייא. אלא מוכרח שכונת הרב כמ"ש אני הדל לעיל דאם מעצמו נפשו אוותה ויעש למסור עצמו שרי וכמו שכתבנו בעניותנו לעיל:

וחזיתיה להרב כנה"ג בי"ד סימן זק"ן הגהת ב"י אות ז' דמייתי הך ראיה של הרב הנזכר שהוכיח מהא דעולא בר קושב דרשאי להחמיר. וכיוצא בזה מייתו התוס' והרא"ש פ"ב דע"ז ממ"ש בירושלמי רבי אבא בר זמינא הוה חייט אצל גוי וא"ל אכול נבילות ואי לא קטילנא לך א"ל בעית למקטל קטול דלא אכילנא ומסתמא בצנעא היה בבית הגוי אלא שרצה להחמיר על עצמו וכתב הכנה"ג על זה שאין ראיה לא מהירושלמי שהביאו התוס' והרא"ש ולא מהירושלמי שכתב הרב מהר"ש יפה שכבר כתב הרב הנמקי דאם הוא אדם גדול וראה שהדור פרוץ רשאי לקדש ה' ולמסור עצמו ומי לנו גדול כריב"ל ורבי אבא ב"ז בחסידות וי"ש. ואפשר שהיה דורם פרוץ ועוד מאן לימא לן שלא היה בפרהסיא ועוד עובדא דריב"ל שאני וכו' עכ"ל. ומ"ש דמאן לימא לן שלא היה בפרהסיא ק"ק דממ"ש ר' אבא בר זמינא הוה מחייט אצל גוי משמע שהיה בצנעא וכמ"ש התוספות והרא"ש ומסתמא היה בצנעא בבית הגוי ושפיר קאמרי דפשטן של דברים הכי משמע. ולומר שהיה בפרהסיא הוא דוחק ואין להקשות על התוס' והרא"ש דאין ראיה דמאן לימא לן שלא היה בפרהסיא. והכין חזינא להרב בית חדש שכתב דלדעת הרמב"ם צ"ל דהיה בפרהסיא ע"ש והטיב אשר דיבר דלדעת הרמב"ם צריך לידחק דפשטו הוא בצנעא וכמ"ש התוס' והרא"ש ושפיר מייתו ראיה:

אמנם ק"ק על הרב בית חדש ועל הרב כנה"ג דלא ראו הירושלמי במקומו פ"ד דשביעית דשם נאמר תכף בהך עובדא דרבי אבא בר זמנא א"ר מונא אלו הוה רבי אבא שמע מילהון דרבנן מיכל הוה. ומוכח דאלו רבי אבא בר זמנא ידע מאי דאמור רבנן דחוץ מג' עבירות יעבור ואל יהרג היה אוכל וא"כ מאי ראיה מייתו התוס' והרא"ש מרבי אבא בר זמנא כיון דרבי מונא אמר דלא ידע מילהון דרבנן. ואדרבא יש הוכחה להפך דאינו רשאי להחמיר כמ"ש הרמב"ם דאי אמרת דש"ד להחמיר תקשי לרבי מונא דמאי פסקא דר' אבא בר זמנא לא ידע מאי דאמור רבנן. טפי ניחא לומר דידע אך החמיר על עצמו אלא מוכח דדינא הוא דיעבור ואל יהרג והמחמיר מתחייב בנפשו ומשו"ה קאמר דלא ידע וקשה להתוס' והרא"ש ואמאי הוצרכו הרב בית חדש והרב כנה"ג לומר שהיה בפרהסיא. וכבר כתב הרב התרומות דברוב הירושלמי הלכה כרבי מונא:

ואפשר לישב דברי הרא"ש והתוספות דסברי דכמו זר נחשב דר' אבא בר זמנא לא ידע דדוקא בג' עבירות יהרג ואל יעבור ועל שאר יעבור ואל יהרג. אכן רבי אבא בר זמנא סבר דרשאי להחמיר על עצמו הגם שאינו חייב דאע"ג דבשאר עבירות דינא הוא דיעבור ואל יהרג. מ"מ סבר דרשאי להחמיר ועבד עובדא בנפשיה ואמר ליה אי בעית קטול ורבי מונא דאמר אילו ידע מילהון דרבנן כלומר אלו הבינם וידע לפרשם דקא פסקי ותנו דיעבור ואל יהרג ולא פלוג דאי בעי מחמיר היה אוכל. ונמצא דפליגי רבי אבא בר זמנא ורבי מונא אי רשאי להחמיר ונקטינן כרבי אבא בר זמנא בהא דעבד עובדא ומסר עצמו למיתה ומה גם השתא דהגוי אמר דאי אכיל קטליה כן נראה לישב בדוחק ועיין בברית עולם דף ק' ובהשמטות:

ואפשר דז"ש אסתר לך כנוס וכו' ובכן אבא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי כלומר דאני מוסרת עצמי להצלת ישראל אשר לא כדת דאיני מחוייבת דמאי חזית וכו' אך אני עושה לפנים משורת הדין להצלת ישראל שאם ימיתוני בטלה הגזרה ת"ש וכאשר אבדתי. אבדתי אני אבל ישראל יחיו דבטלה הגזרה.

ואבא היום לחלוקת **נדיבות**. והנה כתבו בשם מהראנ"ה ז"ל דטעם מתנות לאביונים בפורים הוא להיות שהגזרה אשר נגזרה על היהודים היה מצד המערכה והמן הרשע כיוין להפיל פור הוא הגורל ובזה ידע כי ח"ו מערכת שונאי ישראל בתכלית השפלות ומורה חרב והרג וגם לאבד ממונם וכן בגזרה קפיד המן לכתוב להשמיד להרוג וכו' ושללם לבוז כי כל זה היתה מחייבת המערכה. וכאשר ה' ברחמיו שדד המערכות ונתבטלה הגזרה. נתקיימה להרוג העמלקים. אך מרדכי ציוה ובבזה לא שלחו את ידם וצריך בצד מה לקיים גזרת המערכה ולכן אמר לתת מתנות לאביונים וכל הפושט ידו ליטול יתנו לו ובזה יתקיים קצת וללם לבוז בזה על דרך שאמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש כי הצדקה מועלת במקום ביזת ממון ישראל. וכרבי יוחנן דחזא חלמא על בני אחתיה דבעו למחסר ז' מאה דינרין עשיינהו ושקל מינייהו לצדקה פשו שיבסר דינרי כי מטא מעלי יומא דכפורי שדר קיסר שקלינהו א"ל ריב"ז לא תדחלו שבסר דינרי גבייכו שקלינהו מינייכו מנא ידעת וכו' כמ"ש פ"ק דבתרא ע"כ דברי הרב מהראנ"ח ז"ל: ובזה נבא להבין מ"ש בגמרא פ"ק דמגילה דף ו' אסתר ברוח הקדש נאמרה ואיכא כמה ילפותות ושמואל אמר דכתיב קיימו וקבלו קיימו למעלה מה שקבלו למטה אמר רבא לכלהו אית להו פירכא לבר מדשמואל דלית ליה פרכא והקשו התוס' דרבא עצמו אמר פרק רבי עקיבא קיימו מה שקבלו כבר והא אצטריך לדרשא אחרת וי"ל תרתי שמע מינה וכו' ע"ש ועדיין אינו מתישב כל כך. ואפשר דרך דרש לומר במ"ש הרב

סמיכת חכמים לדרכו וממנו נקח מה שאנו צריכין לדרכנו מקצת מ"ש הרב ז"ל דהוא ז"ל פירש קבלו לשלוח מנות ומתנות דהיינו צדקה וג"ח ועיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה וכתבו המקובלים על פ' פתוח תפתח את ידך לאחיך לענייך לאביונך דכשהאדם מקבל למטה להשפיע לעניים מיד משפיעין עליו מלמעלה ומסייעין לו להחזיק ברכה במעשה ידיו וזה רמז תיבת ידך פירוש יודיך שהשפע מלמעלה היא היוד כי המשפיע מלמעלה לעולם התחתון היא שכינה והיא שם אדני המנהיג העולם והוא הזן ומכלכל ומשפיע ברכה וזה רמז יוד כי מא' עד ט' עולה מ"ה עם יוד מלא גימט' אדני וז"ש קיימו למעלה שפתחו להם שערי רחמים להשפיע להם גאולה וישועה וברכח מה שקבלו למטה צדקה וג"ח זחו תורף דבריו הנצרכים לדרכנו ולפי מה שהקדמנו לעיל דהיו שתי גזרות אחת מפורסמת להשמיד להרוג והשנית לאבד הדת. וכנגד המפורסמת להשמיד להרוג ושללם לבוז ונהפכה להרוג שנאיהם. ועל מה שהיה מחייבת המערכה ושללם לבוז קבלו מתנות לאביונים כמ"ש מהראנ"ח. וע"י מה שקבלו מתנות לאביונים צדקה וג"ח קיימו למעלה להשפיע ברכה וישועה ותנתק ותמוש גזרת ושללם לבוז. ועל הגזרה האחרת אבדן הדת קיימו מה שקבלו כבר התורה והיה מודעא עתה קבלוה ברצון. ונמצא דהשתי דרשות נצרכות כל קבל השתי גזרות וא"ש דלשמואל לית ליה פרכא דהשתי דרשות מוכרחות ומכוונות שתים כהלכתן:

ועפ"ז אפשר לרמוז פ' פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד רשע יראה וכעס שיניו יחרוק ונמס תאות רשעים תאבד. וכפי דרכנו אפשר לפרש בעובדא דבני אחתיה דריב"ז הנז'. וז"ש אם נגזר פזר דצריכין לחסר סך. אם זה הסך נתן לאביונים נתבטלה הגזרה ולא עוד אלא דיש לו שכר צדקתו עומדת לעד. ואמרו מלח ממון חסר ואמרי לה חסד ועי"ז שנתן לאביונים קרנו תרום בכבוד והו"ל מלח ממון חסר. רשע הסט"א שידע שהגזרה היא שיחסר ממון. וצדקה שעשה נתבטלה הגזרה וצדקתו עומדת לעד קרנו תרום והסט"א בראות זה יראה וכעס וכו':

ועוד אפשר לומר דרך דרש דשתי דרשות קיימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר יש להם יחס ומעורות זו לזו ונקדים מ"ש בשבת דף ק"ד אתו דרדקי האידנא ואמרי מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא אתמר כוותייהו א"ב אלף בינה ג"ד גמול דלים ה"ו שמו של הקב"ה זחטיכ"ל אם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וחן אותך ומטיב לך ונותן לך ירושה וקושר לך כתר לעה"ב. והנה כתב רבינו מהר"א מגרמיזא ג' והתגלח אמצע התורה בפסוקים דרש דרש אמצע התורה בתיבות ג"ד גמול דלים לומר גדולה צדקה וגמילות חסדים ככל התורה לפניה ולאחריה ונכתב בפ' נגעים דהצדקה מצלת מנגעים עכ"ד. וכפ"ז

צרוף יצרפו בשבת השתי דרשות האמורות דהיינו קימו למעלה להשפיע ברכה וישועה כאשר קבלו מתנות לאביונים כמ"ש הרב מהר"ן בסמיכת חכמים. ויעלה זה ככל התורה שקיימו מה שקבלו התורה כבר כי הצדקה היא ככל התורה כמדובר:

וזה רמז אלף בינה שהיא התורה תורת העולה כאשר גומל דלים דהצדקה שקולה ככל התורה ובזה מיחד קבה"ו וזהו ה"ו שמו של הקב"ה שהוא מיחד הדודים זו"ן ועי"ז מתרבה השפע זן אותך כי מלח ממון חסר א"נ חסד ויתקיים העושר. וחן אותך כמשז"ל דהצדקה מהפכת מדה"ד למדת רחמים. ומטיב לך כמ"ש פתוח תפתח את ידך יודיך שיושפע עליך שפע רב ואוכל מפירותיהם כמ"ש האר"י ז"ל שאוכל מקצת פירות והנשאר לעה"ב וז"ש ונותן לך ירושה כמשז"ל שהקב"ה זורע הצדקה ועושה פירות ונותן לו ברחמיו כל הפירות מקצת בעה"ז והשאר לעה"ב כאמור ואתו ממילא כמו הירושה וזה מחסדו שאינו חייב לתת הפירות כמ"ש הרב מהר"י דוד בספר יקרא דשכבי ע"פ הדין כמ"ש מור"ם סימן רצ"ב דאם הרויח בפקדון אינו חייב ליתן הריוח לבעל הפקדון. וכאשר כביר מצאה ידו ממעשיו הטובים וקנה כמה מאות סניגורים ומלאכים שלמים וכן רבים אז קושר לו כתר:

גם אפשר לפרש בפ' פזר נתן לאביונים ונקדים משז"ל והבאתיו לעיל מלח ממון חסר ואמרי לה חסד וצריך לדעת מאי ביניהו. והנה יש עשירים חלבמו סגרו ואינם רוצים לעשות צדקה וחסד כידוע ואלו אינם עשירים רק עניים ודלים כי כל ממונם ישאר פה והם ילכו בלי חמדה עניים נבלים ובעוה"ב יאחזמו רעד כי הם נבזים ושפלים רעבים גם צמאים. ופירש הגאון מהר"ר שלמה אפרים ז"ל בספר עמודי שש פרק י"ב מ"ש בהוריות שאלו תלמידיו את ר"א בר צדוק מפני מה הכל מושלים בעכברים א"ל מפני שסורן רע מאי היא רבא אמר אפילו גלימי גייצי רב פפא אמר אפילו שופינא דמרא גייצי. ופירש דמצינו עכברא דשכיב אדינרי וזהו ששאל מפני מה הכל מושלים בעכברים שהם שנואים לשמים ולבריות. מפני שסורן רע שהיצר המסיתן ומסירן מדרך חיים הוא רע הוא קליפה עבה וקשה. מ"ט דאפילו גלימא אפילו לבוש נשמתן מקרעים ונשארים ערום ועריה. א"נ אפילו שופינא דמרא כלומר מרא לקבורה כי זה כל האדם הם גייצי שסוברים שלא ימותו ולא עלה על לבם כי מר"א תהיה באחרונה כי כבדה חטאתם ויצרם זהו תורף דבריו בתוספת קצת. ואשרי הנותן צדקה. וכתב מז"ה בחס"ל זלה"ה עין הקורא נהר נ"ג כי הצדקה שנותן האדם מדעתו ורצונו בלב שלם מצלת מגהנם. אך צדקה שנותן להתכבד או מחמת בושה מצילתו ממיתה משונה וממיתה בידי שמים אבל אין בה כח להצילו מגהנם זהת"ד. והשתא בהא פליגי הני תרי לישני דחד סבר

דלהעמיד הממון תסגי שיחסר ממונו לצדקה אפילו שהוא להתכבד או מפני הבושה מהניא להעמיד הממון וז"ש מלח ממון חסר דהיינו שהוא מחסרו לצדקה הגם שאינה צדקה כהוגן. ואידך סבר דלהעמיד הממון צריך שתהיה צדקה נאה וחסודה ברצונו ולב שלם לעשות חסד וז"ש מלח ממון חסד ואז ממונו ממול"ח טהור קדש:

והשתא למ"ד חסר הגם שאינה צדקה אמיתית אפשר שזהו מ"ש פזר נתן לאביונים שאם בעיניו הצדקה שנותן היא כמו פיזור שעושה להתכבד או מפני הבושה. עכ"ז צדקתו מתיחסת אליו עומדת לעד דמצילתו ממיתה משונה ומיתה בידי שמים. וגם היא מלח ממון חסר. קרנו תרום בכבוד. הסט"א רשע יראה כי צדקתו אינה טובה וכעס איד יתקיים הממון בצדקה כזו שיניו יחרוק ונמס שהיה רוצה שימות מיתה משונה והצדקה מצילתו. ובזה יתישב מאמר שאלו לשלמה עד חיכן כחה של צדקה א"ל צאו וראו מ"ש דוד אבא פזר נתן וכו' דהפירוש כמ"ש ומשם נלמד כח הצדקה. אפשר לומר במ"ש רבינו האר"י זלה"ה דסגולת הצדקה הוא לברר רפ"ח ניצוצין וזהו פזר עם הכולל רפ"ח עכ"ד. וכתב בספר ארץ החיים דסוד שמיעה בבריאה ולכן אומר בגמרא תא שמע וסוד הראיה הוא באצילות ולכך אומר בזהר תא חזי עכ"ד במזמור מ"ה. ואפשר שז"ש שלמה הע"ה צאו וראו כלומר אתם השואלים עד היכן כחה של צדקה ודאי כבר ידעתם כלהו קראי דתורה ונביאים ותהלים ובקשה נפשכם למען דעת איזה חידוש נוסף ולכן איני אומר לכם דברים פשוטים שודאי לא נעלמו מכם רק אנא דאמרי צאו מהפשט וראו בסוד מ"ש דוד אבא ברוח הקדש פזר נתן כי ראיה היא בסוד ותדקדקו עפ"י הסוד מ"ש דוד אבא פזר נתן לאביונים דתסגי אומרו נתן לאביונים ותיבת פזר נראית יתירה אמנם רמז סוד גדול שמברר רפ"ח ניצוצין:

ועוד רמז מעין דוגמא להקדמת הגאון מהר"ר נפתלי כ"ץ ז"ל שהבאתי לעיל בסמוך דכשהאדם מקבל למטה להשפיע לעניים מיד משפיעין מלמעלה ומסייעין לו להחזיק ברכה במעשה ידיו וכו' והוא סוד פותח את ידיך וכו' ואפשר שרמז שמתחיל לברר מרפ"ח בקבלתו לתת צדקה קודם שיתן ולכן הקדים פזר לנתן. וזהו רמז להם המלך החכם באומרו צאו וראו שיסתכלו בסוד של פזר:

וע"פ הקדמת מהר"ן הנז' אפשר שיצטרף לזה משז"ל ע"פ השקיפה ממעון קדשך וברך שגדולה מתנת עניים שמהפכת מדת הדין למדת רחמים והטעם שכאשר מקבל עליו להשפיע לעניים תכף יצא שפע למעלה להחזיק לו ברכה וממילא מתהפך מדת הדין למדת רחמים וז"ש השקיפה ממעון קדשך שבשמים כבר נתרבה השפע להריק ברכה.

ומעתה וברך את עמך ישראל. וספר סמיכת חכמים למהר"ן הנז' כעת אינו בידי. ולקמן דף כ"ד ע"ב לפנים רמזתי זה וכאן מבואר יותר ודוק:

והן עתה אדברה נא בחלק **הכנעה** וכבר נודע מעלות הענוה. ומצינו במרדכי שהיה עניו ורז"ל אמרו שהיה כמשה בדורו וכתב הרב מהר"י שז"ש בש"ס אסתר ברוה"ק נאמרה דכתיב ויודע הדבר למרדכי וכו' מנא ידע אלא ברוה"ק נאמרה. ויש להעיר אטו לא ידעינן דמרדכי נביא. אך החקירה אם אסתר נאמרה ברוה"ק או כמו ספור בעלמא אף דנודע דמרדכי נביא ואסתר נביאה אמנם להיות דמרדכי עניו מאד אם מגילה זו לספירת דברים ולא נאמרה ברוה"ק איד מרדכי כתב ויודע הדבר למרדכי להודיע שהוא ברוה"ק דמנא ידע אלא ברוה"ק ולא הי"ל לכתוב ויודע הדבר. אלא מוכרח שברוה"ק נאמרה ומשום הכי נכתב דרוח הקדש אומרת ואינו רשאי לשנות וא"כ מוכרח דברוח הקדש נאמרה עכ"ד:

וכיוצא בדבר בדרך הרב הגדול מהר"ר ברוך ברזילי ז"ל בפ' אמר אלהי ישראל לי דיבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים. שהכונה לי דיבר ה' כי ראיתי בבניו לי מלך והפשט הוא מושל באדם אך הפנימיות לי מלך עלי מלך כביכול דהקב"ה גוזר גזרה וצדיק מבטלה וזהו צדיק מושל יראת אלהים זה תורף דברי הרב בקיצור. ובדרך הרב מהר"ר ברוך ברזילי ז"ל הלזה יובן מ"ש רז"ל במדרש שוחר טוב מזמור ט"ז אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם אעפ"י שהייתי מלך המלכתיך עלי עכ"ל והרי הוא כמבוא"ר. הוספתי אני בעניי כי יען דוד הע"ה היה עניו ולא נכון שהוא עצמו יאמר כן. לזה הקדים רוח ה' דיבר בי ומלתו על לשוני כלומר לא מלבי אני אומר רק אמר אלהי ישראל הוא בענותנותו יתברך אומר וח"ו לומר אני דברים אלו. והוא מעין דוגמא לפירוש הרב מהר"י הנזכר:

ובזה נבין מ"ש בחולין סוף פרק כיסוי הדם אמר הקב"ה חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם הגדולה אתם ממעטים עצמכם נתתי גדולה לאברהם אמר ואנכי עפר ואפר נתתי גדולה למשה ואהרן אמרו ונחנו מה נתתי גדולה לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש. ובעניותי פירשתי למה נקט הני תלת סמכי קשוט דכתב הרב עיר בנימין במאמרם ז"ל כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו בא על כל העריות דהעריות נאסרו משום אין משתמשין בשרביטו של מלך והמתגאה הוא משתמש בשרביטו של מלך דכתיב ה' מלך גאות לבש וכיון שהוא מתגאה ואינו חושש כי משתמש בשרביטו של מלך א"כ הוא כאלו בא על כל העריות דנאסרו שלא להשתמש בשרביטו של מלך והוא משתמש בגאות וא"כ הרי הוא כבא על העריות עכ"ד. ומצינו באברהם אע"ה שהקנה שמים

וארץ להקב"ה. ואמרו ז"ל אמר הקב"ה לאברהם בא ולבוש לבושי שנאמר ואברהם זקן וכתיב ולבושיה כתלג חיור. ונמצא דהקב"ה עשה שישתמש בשרביטו יתברך כביכול ולדידיה היה אפשר להתגאות שהותר לו להשתמש. והגם שיש צד שמותר אברהם אבינו להתגאות כתיב ואנכי עפר ואפר והיינו רבותיה. וכיוצא משה רבינו ע"ה נשתמש בשרביטו דכתיב ומטה האלהים בידי. וגבי הקב"ה כתיב כי בענן אראה וכו' ומשה בתוך הענן כמ"ש בזהר ח"ג דף נ"ט ע"א. והוא כביכול בעלה דמטרוניתא וא"כ היה סברא דמותר להתגאות ובכל זאת אמר ונחנו מה. ודוגמא דוד הע"ה דכתיב כי ראיתי בבניו לי מלך עלי מלך כביכול ויש פנים לומר דמותר להתגאות ועכ"ז אמר ואנכי תולעת ולא איש והיינו רבותייהו דהני תלתא:

ומתוך הדברים נבין מ"ש פ"ק דמגילה בויכוח דהע"ה ואביגיל הנביאה ע"ה אמר לה דוד השמעי לי א"ל ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול. ויש להעיר בתחילה מאי סבר דהע"ה שא"ל השמעי לי. ומה השיבתו אביגיל ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול. ואפשר כי טעם העריות כדי שלא ישתמש בשרביטו של מלך. וגם טעם שצריך להיות עניו שלא להשתמש בשרביטו של מלך. והנה דוד הע"ה היה עניו ולכן זכה כי ה' עמו שהיה מרכבה לשכינה כי כך היא המדה כמ"ש אני את דכא. וא"כ מזה מוכח דדוד הע"ה לא רצה להשתמש בשרביטו של מלך. והכא אמר לאביגיל דנבל מורד במלכות והשיבה עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם כלומר איברא מלכא את כי שמואל הנביא ע"ה משחך ומעת שנמשחת אתה הוא מלכנו. אמנם לענין מורד במלכות לישר"י לן מר דעדיין שאול קיים ולא יצא טבעך. והמורד שוגג הוא כי הוא רואה שאול מחזיק במלכותו ואתה נדחף ובורח ממנו ואינו חייב מיתה. וכשראה דהע"ה שאביגיל מודה במלכותו רק טוענת לפטור לנבל דלא יצא טבעו. א"כ את נביאה וידעת מ"ש ה' כי ראיתי בבניו לי מלך כביכול עלי מלך וא"כ אני יכול להשתמש בשרביטו של מלך ואיסור העריות הותר לי וא"כ השמעי לי ודרך צחות רמז השמעי לי מסיבת לי מלך כי אני יכול להשתמש בשרביטו. ואביגיל הנביאה תשובה נצחת השיבתו. אני רואה שאתה עניו ולכך זכית שהשכינה עמך. ומזה מוכח שאין אתה רוצה להשתמש בשרביטו יתברך דכתיב ה' מלך גאות לבש. וא"כ איך תשתמש להתיר עריות. וז"ש ולא תהיה זאת לך לפוקה. זאת היא שכינה כידוע כלומר השכינה אשר עמך שאתה עניו מזה יצא פוקה ומכשול כי בענותנותך נראה דסבירת וקבילת שלא להשתמש בשרביטו ואם כן איך תתיר עריות:

ועל זה אמר לה דוד הע"ה ברוך ה' אלהי ישראל אשר שלחך היום הזה לקראתי וברוך טעמך וברוכה את אשר כלתני היום הזה מבא בדמים. והושע ידי לי. כי אחר שקבל דבריה כי היו טובים ונכוחים תלה הדבר בה' כי ודאי מאת ה' היתה זאת כי הוא בחסדו שלחך היום הזה לקראתי. וברוך טעמך דאסברת לי דאינו מורד במלכות דעדיין שאול קיים והוא טעם כעיקר. וברוכה את שלא נשמעת. אשר כלתני היום הזה דלא יצא טבעי בעולם מבא בדמים דם נבל ודם נדה. והושע ידי מסיבת לי מלך ואת טענת טענות אמיתיות ושתים זו שמענו:

ואפשר לפרש פסוקי שירת דוד בשמואל א' סי' כ"ב. כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלהי כי כל משפטיו לנגדי וחוקותיו לא אסור ממנה ואהיה תמים לו ואשתמרה מעוני הכונה דמסיבת ענותנותו יתברך שאמר כי ראיתי בבניו לי מלך עלי מלך כב יכול היה מקום להשתמש בשרביטו ולפרוץ בעריות. אך מאחר שהיה עניו וה' עמו חזר לאחריו כי הנה הענוה היא שלא להשתמש בשרביטו יתברך וא"כ איך יתיר העריות וז"ש כי שמרתי דרכי דרך גבר ולא פגמתי בעריות ולא רשעתי מסיבת אלהי שאמר לי מלך כי כל משפטיו לנגדי וחוקותיו שהם העריות לא אסור ממנה מן השכינה שהיא עמי שאני עניו וז"ש ואהיה תמים ר"ל עניו כמו שפירש"י בע"ז דף ו' תמים דכתיב בנח שהיה עניו והוא אומרו ואהיה תמים לו. ועי"ז ואשתמרה מעוני שלא לפרוץ בעריות שאין משתמשין בשרביטו כשם שאני עניו שלא להשתמש בשרביטו יתברך:

וזה אפשר לרמוז בפ' ה' לי בעוזרי ואני אראה בשנאי. הכונה מסיבת ה' דכתיב וה' עמו שאני עניו אף שיש לי כי ה' אמר כי ראיתי בבניו לי מלך עלי מלך כביכול והייתי יכול להתגאות עכ"ז אני עניו. ובזכות זה ואני אראה בשונאי. והלא מראש פירשתי בעניותי בסגנון אחר עמ"ש רז"ל כל מקום שנאמר לי אין לו הפסק. והשתא דוד בשתים ועלתה לו האחד הננ"ו דכתיב וה' עמו אפשר שכינה עמו והוא חטא. וזאת שנית דכתיב כי ראיתי בבניו לי מלך וכל מקום שנאמר לי אין לו הפסק וז"ש ה' לי מאי דכתיב ה' כלומר וה' עמו וגם לי כי ראיתי בבניו לי מלך ואין לו הפסק הני בי תרי בעוזרי ולכן ואני אראה בשנאי:

ובזה אפשר דחה דחיתני לנפול וה' עזרני דחה באביגיל דחיתני בבת שבע וה' עזרנ"י שנכשלתי באשתי שהיתה ב"ש וזה חסד ה' שאלמלא היתה אשה אחרת אוי מה היה וז"ש וה' עזרני אפילו כשהיה מדה"ד שרומז וה' עזרני לשון אעשה לו עזר שהיתה אשתי. עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה דעסק התורה ושירות ותשבחות וזהו עזי התורה וזמרת יה שירות ותשבחות בחצות לילה בצירוף לי שאין לו הפסק היה לישועה וכמ"ש בזוהר

הקדוש חלק שלישי דבזכות שירות ותשבחות נשאר המלכות לדהע"ה לו ולזרעו לדורות עולם:

א"נ אפשר ונקדים מאמרם ז"ל בש"ט זכרני ה' ברצון עמך אמר דוד כשתעשה נס ע"י מרדכי זכרני וא"ל הקב"ה לך אני מדכר קדמאי איש יהודי והדר איש ימיני. וצריך לדעת מה הי"ל לדוד בנס פורים שהתפלל שיזכר בענין וכתבנו בעניותנו בספר הקטן דברים אחדים דרוש י"ג בהקדמה ארוכה מהרב עיר וקדיש מהר"א גאלנטי ז"ל ובקיצור גדול הענין הוא שהירך נפגם בחטא השבטים שהשתחוו לעשו ושאול דאתי מבנימין דלא השתחוה לעשו היה יכול למחות זכר עמלק ולא עשה ונתחזק פגם הירך ודוד הע"ה תקן הפגם בשירותיו וזמירותיו ותקן הנצח והוא היה סיבה לנס מרדכי דבאמצעות דוד הע"ה היה יכול מרדכי לבנות על יסודו וניצולו ישראל ע"ש באריכות. וכיון דדוד הע"ה היה לעזר ולהועיל לכן שאל שיזכר ונרמז באיש יהודי. ואמר זכרני ה' ברצון עמך רמז כשיקבלו התורה ברצון בימי מרדכי ואסתר וניצולו זכרני שאני הייתי סיבה. ואפשר שזה רמז גזרת המן דחה דחיתני לנפול שהיו ב' גזרות הריגה וביטול הדת וה' עזרני וסיבת ההצלה היה עזי שקבלו התורה ברצון וזמרת יה השירות ותשבחות של דוד ויהי לי לישועה שהצילנו ה' גוף ונפש. קול רנה וישועה באהלי צדיקים שקבלו התורה ועשו תשובה:

ובזה נבא להבין מאמרינו איש יהודי אמרה כנסת ישראל ראו מה שעשה לי יהודי ומה שילם לי ימיני. וצריך להבין תיבת שילם איך תצדק בזה. אמנם דרך דרש אפשר לומר איש יהודי כמ"ש בשוחר טוב להזכיר דוד הע"ה בנס פורים. והוא באופן אחר ממאי דמפרש הש"ס. ראו מה שעשה לי יהודי דהיינו תפלת דוד הע"ה ושירותיו ושבחיו כי בזה תקן הנצח והיה מציאות לינצל ע"י מרדכי ואסתר והיינו מה שהבטיחו הקב"ה לך אני מדכר קדמאי כמאמר ש"ט שכתבנו בסמוך. ולהבין מאמר מה שילם לי ימיני אפשר כי אמרו רז"ל דהמלכות גזר ה' שיהיה מיהודה ולצורך מחיית עמלק ניתן לשאול המלוכה. וכששאול הע"ה נמלך נמצא שחייב לשלם החסד שעשה לו יתברך לתת לו המלוכה מה שאינה שלו אלא ליהודה. ואם היה מוחה זכר עמלק היה עושה מצותו ונחת רוח ליוצרו אך עתה ששאול לא נזהר ולא נמחה זכר עמלק ויצא העגל הזה המן הרע נמצא דחייב שאול מה שמלך וז"ש ומה שילם לי ימיני שהוא נשאר בחיובו. וכלפי לייא דוד הע"ה דלא היה ראוי לזה ששבטו השתחוה לעשו דחק ונכנס בזמירותיו:

ולדעת רז"ל בש"ט אפשר לומר כי הנה יש לדקדק אמאי רצה דוד הע"ה שיזכרוהו בנס זה והלא קמי שמיא גליא יושר מפעליו ושבחי זמירותיו אמנם חש דוד הע"ה שמא

יאמרו שהוא גרם לצער זה דלא קטליה לשמעי דאי קטליה לא נפיק מרדכי ולא מקני ביה המן ולא יצטערו ישראל כמ"ש בש"ס. ומשו"ה רצה שיזכר בנס שהוא גרם הנס על ידי שירותיו וא"ל הקב"ה לך אני מדכר קדמאי וא"כ הוא לשבח. שאם ח"ו אינו לשבח היה צריך להזכיר שאול ברישא שהוא הגורם שעבר על מצות ה'. אבל דוד הע"ה נתכוון לטובה דלא קטליה לשמעי ואם נאמר שמ"מ גרם צער הי"ל להזכירו באחרונה דשאול הוא עיקר הצער וממה שהזכירו בתחלה מוכח דהוא לשבח והיינו מאי דאמר ליה לך אנא מדכר קדמאי ורב טוב לבית ישראל כה יעשה אלהים ובא לציון גואל כי"ר:

יבא הכתו"ב ע"ט לעשות שנים שלשה גרגירים. בראש אמי"ר כלם אחוזי בהני מילי דסלקין לעילא דברים אמורים:

א. בהקדמה שכתבתי לעיל דהיו שני גזרות כי אמר למהומ"ן הרשע המן לאחשורוש יכתב לאבדם ואחשורוש הבין על דתיהם שונות דעלייהו קאי ומסכים שלא יבטלו דתי המלך ושחיק ומחיק המן פירש להרוג ולהשמיד וגזרת המן נתבטלה בהריגתו אך ביטול הדת שעליה הסכים המלך אכתי היתה מרחפת ולזה נתחננה בסיון שבו נתנה תורה וגם עתה קבלנוה ברצון ככתוב באורך לעיל. אפשר לומר ולרמוז במסרה נעשה ונשמע ונשמע קולו בבואו אל הקדש. ונשמע פתגם המלך. והיה טרם תחיל האר"ש ינוב פי הבא"ר על מאמרם ז"ל ונשמע פתגם המלך מלך ממ"ה הקב"ה שאמר בחכמתו ובתבונתו כי מחה אמחה את זכר עמלק והביאו בספר מדרש אליהו דף ס"ד ופירש בו פירושים ע"ש באורך ואפשר לומר כי ידוע דהצלת ישראל ומפלת המן היה על ידי הריגת ושתי ובטרם מכה ה' ברחמיו מסבב סיבות להצמיח ישועה שאחשורוש ישאל דושתי תבא ערומה והיא האשה המוכה מכת זנ"ב שלא יכלה לבא וממוכן לרעתו יעץ עליה להורגה ותמלוך אסתר ועל ידה מפלת המן זרע עמלק וז"ש ונשמע פתגם המלך מלכו של עולם שאמר בחכמתו ובתבונתו כי מחה אמחה ופסוק זה פירשוהו ז"ל על המן וכפל מחה אמחה לרמוז זה מחה לושתי אמחה להמן וז"ש שאמר בחכמתו ובתבונתו כי מחה אמחה בכפל ובחכמתו ותבונתו גלגל כמה דברים וכמה סיבות עד שבא מחיית המן:

אמור מעתה שוב אשיב אליך ברמז המסרה כי הנה נודע מ"ש מכאן מודעא רבה לאוריתא וכתב הרשב"א ז"ל כי בבאם לארץ נתבטלה המודעא דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו וכשגלו חזרו לטענת מודעא וקבלוה בימי אסתר. וז"ש נעשה ונשמע ואחר זה היה מודעא ונשמע קולו בבואו אל הקדש שבאו לארץ ישראל ובטלה מודעא אך כשגלו חזרו לטעון המודעא. ואח"ך ונשמע פתגם המלך שהסכים לאבדן ויובן כונתו לאבד הדת והדור קבלוה ונתבטלה הגזרה:

א"נ אפשר כמ"ש הרב יערות דבש ח"ב דף ן' ע"ג דקבעו מצוות מגילה ופורים למצוות דברי קבלה כאלו הם מצוות דאוריתא ואיכא בל תוסיף אך היה מודעא על הכל ובכלל בל תוסיף וכשחזרו וקבלו התורה ברצון היה בתנאי שמגילה ופורים יהיו כמצוות דאוריתא ולא עליהם יהיה בל תוסיף וקיימו למעלה מה שקבלו למטה שמגילה ופורים יהיו כמצוות דאוריתא והסיבה לזה להיות כי היה מודעא וקיימו מה שקבלו כבר שעתה קבלו מחדש בתנאי זה וקיימו למעלה זהו תורף דבריו:

ואפשר שזה רמז המסרה ונשמע קולו בבואו אל הקדש כי באו לארץ ישראל בעבור ישמרו חקיו וכשגלו חזרו למודעא ובימי מרדכי ואסתר חזרו לקבל מחדש אך בתנאי נעשה המגילה ופורים כמצוות דאוריתא ולא יהיה בל תוסיף ונשמע שאר המצוות. והסכימו מן השמים ונשמע פתגם המלך קיימו למעלה מה שקבלו למטה ודוק הטב כי קצרתי:

ב. בהקדמה שהבאתי לעיל משם הרב מהר"ר נפתלי ז"ל כשהאדם מקבל לעשות צדקה וגמילות חסדים מיד משפיעין עליו מלמעלה ומסייעין לו להחזיק ברכה במעשה ידיו ומפרש בזה פתוח תפתח את ידך כלומר יודי' ך וכו' כמ"ש לעיל. בזה יש להוסיף פרפרת קטנה בדרך הרב פרשת דרכים ז"ל במאמרם ז"ל ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצרוהו דק"ל דאמרו רז"ל בראשית ברא אלהים בתחילה עלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים שתף מדת רחמים וא"כ איך כתיב ישב עולם לפני אלהים מדת הדין והלא אין העולם מתקיים במדה"ד והשיב אימתי בזמן שחסד ואמת מן ינצרוהו דבצדקה מהפך מדת הדין למדת רחמים וא"ש ישב עולם לפני אלהים זהו תורף דברי הרב ז"ל. ולדרכנו אפשר דטעם דע"י הצדקה מהפך מדה"ד למדת רחמים היינו שנודע דכאשר יש שפע רחמים והיו למאורות מתבטלים הדינים וגובר מדת רחמים וע"י הצדקה משפיעים מלמעלה ויתעורר שפע עליון ויתרבה ובזה מדה"ד הולכת ונעשה רחמים. ולמדנו מדברי הרב מהר"ר נפתלי ז"ל שכאשר מקבלים למטה לעשות צדקה וחסד ע"י הקבלה לבד מקיימין למעלה להשפיע שפע ישועה רחמים וז"ש ישב עולם לפני אלהים מדת הדין כאשר חסד ואמת מקבלים לעשות למטה וזהו ינצרוהו לעתיד דבקבלתם לבד אשר ינצרוהו מתרבה השפע ויהפך מדה"ד לרחמים וכדרך הרב פרשת דרכים ומדוקדק לדרכנו ינצרוהו לעתיד ומקבלה ואילך מדת הדין נעשית רחמים ויכול לומר ישב עולם לפני אלהים כמ"ש הרב פ"ד ז"ל:

ואפשר לרמוז בזה פ' אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף וידוע מה שאמרו בתנא דבי אליהו אין אמת אלא צדקה וכו' וז"ש אמת שהיא הצדקה מארץ תצמח שקבלו

לעשות צדקה וזהו תצמח שהתחילה לצמוח כמו זרעים שמתחילים לצמוח כן בארץ קבלו לעשות צדקה עי"ז צדק שהיא השכינה מקבלת משמים שהוא קב"ה בסוד ואתה תשמע השמים רחמים להשפיע למטה וזהו נשקף לרחם על הארץ ואפשר נשקף ע"י ן' שערי בינה הרמוז באות ן' עי"ז מתבטלת שק"ף גימט' הפלונית שהיא גימט' ת"פ על ידי השפע המתרבה וא"ש ההי"ב:

ויש ליתן טעם שהצדקה נקראת אמת במה שהבאתי לעיל משם רבינו מהר"א מגרמיזא דלכך והתגלח ג' אמצע התורה בפסוקים דרש דרש ד' אמצע התורה בתיבות לומר ג"ד גומל דלים לומר גדולה צדקה וגמילות חסדים ככל התורה לפניה ולאחריה ונכתב בפ' נגעים שהצדקה מצלת מהנגעים כמש"ל ואפשר כי הנגעים הם מדת הדין וע"י הצדקה מתרבה הרחמים ומתבטל הדין לכן רמז והתגלח שמגלח הדין כמ"ש בזהר הקדוש בסוד הגלוח והוא אמצע התורה רמז למ' שהיא באמצע שע"י הצדקה יושפע שפע רב ועי"ז תתחבר עם דודה ויפסקו הגזרות והדינין והוא רמז פסוקים. ודרש דרש בתיבות לרמוז שהמפייס לדל בתיבות הנה שכרו כמ"ש פ"ק דבתרא המפייסו מתברך בי"א ברכות. ולפי האמור א"ש דהצדקה נקראת אמת לומר שהעושה צדקה שקול ככל התורה שנקראת אמת:

ג. וזה יש לרמוז על פי קוטב דרושנו פ' למנצח על אילת השחר מזמור לדוד. כי הנה כבר נתבאר דמתנות לאביונים כתב מהראנ"ח שיתקיים ושללם לבוז כמש"ל. וזהו סיום ביטול גזרה המפורסמת להשמיד להרוג וכו'. וקבלו התורה ברצון לבטל הגזרה שהסכים עליה אחשורוש לבטל הדת. וז"ש למנצח בניצוח אסתר שבה נדרש המזמור על אילת גימט' אמת שם רמז צדקה שנקראת אמת שקבלו במקום ושללם לבוז. וגם אמת רמז לתורה שקבלו כי בשתים אלה היה הנצוח מהשתי גזרות. והיה זיווג ויחוד לחבר הדודים וזה רמז הכתוב השח"ר גימט' חתן כלה. והיה סיבה מזמור לדוד כי בשירות דוד הע"ה היה יסוד מוסד להצלת ישראל מהמן ואחשורוש כמש"ל הוא ברחמיו יצילנו מיצה"ר ומכל חטא ויזכנו לעבוד עבודתו ולעסוק במצוותיו ותורתו תורת **חיים** כי"ר:

פרק ו

דרוש הששי לשבת הגדול

ח' ניסן תקו"ן בס"ד

במדרש יצילני מאויבי עז זה פרעה ומשנאי כי אמצו ממני אלו המצריים.

אחד מהשרים הראשונים מרואי פני המלך אצטריכא ליה שעתא במצות המלד? ללכת ארץ מרחקים והמלך באהבתו וחמלתו גלה סודו כן יתן לידידו עצה ההוגנת ותהי לו שוכנ"ת אצלו המון חנות מזויינת אמר אליו בני אתה בלכתך אל עיר אשר אתה הולך שמענה ואתה דע לך כי שם נמצאו גונדא דחימה אנשי נרגן שבתם וקימתם לטרף טרף לצודד נפשים כי הם מראים תומה ותחתיה ערמה נפש זכה ונטהרת ותחתיה תעמוד הבהרת לכן אנכי מצוך תאזור חיל להיות נשמר מהם שלא תלכד בפח עצתם כי גם שאתה מוכרח להיות אתם בחצריהם ובטירותם תשים כל מעיינך על כל דבר קטון וגדול כמטהר וכמצרף כסף. ולא זו שתשמר מהם לבל תכשל ותאבד. אלא גם זאת אבקשה את שאהבה נפשי כי אחרי ששמרת עצמך זמן מה פיך תמלא תוכחות לאנשי דמים ומרמה דסגן בעלילותא ויום יום השתונן והכונן למעבד כל טצדקי להחזירם למוטב ולשים העקוב למישור. והנה לפניך שלשה מדות אם תלך אחר עצתם ודבריהם ותסור מדרך הישרה לאבד זמנך ותלך אחרי ההבל כמוך כמוהם. הורד עדייך מעליך והיית כאחד הרקים ואת פושעים נמנה ואנכי היודע ועד לעשות בך משפט כתוב ואנתח אותך לנתחיך ונתחיך לנתחיך ושמתיך כרואי נוסף על כל פצעים ומראות נגעים כמשפט מורד במלכות:

ואם עיניך לנכח יביטו לישמר מהם בכל פונות ומה עז כארי להתרחק מעצתם וכל תועבותם ויום ולילה תחשוב מחשבות לבלתי ידח ממך נדח. אדעך בשם ותמצא חן בעיני ואדעה מה אעשה לך תפארת גדולה ועטרת ישועה ושבחים ומנחות ועליו"ת מרווחות:

ואולם אם תפתה וגם תוכל שלא די שתשמור עצמך אף זו כי ברב חריצותך ורוח מבינתך תחזירם בתשובה לעזוב ארחות רשע וילוו אליך וישרתוך להשכיל להטיב ולהסיר רוע מעלליהם ויהיו אנשי אמת ושלום. הרחב פיך ואמלאהו מכל אשר תאוה נפשך על כל שכיות החמדה והיית קרוב אלי ואתן את כסאך מעל כל השרים לעשות יקר יותר כיד המלך:

הבט ימין וראה מאחר עלות ונשמע פתגם המלך כאשר ידבר איש אל רעהו ואזהרתיה מהכא יודיע דרכיו בחלקי ופרקי שלש מדות הנאמרים באמת. מי פתי יסור מטעם המלך לעבור על מצוותיו ולהתחבר עם פועלי און למצוא עונו לשנא האמת והישר. ואין ספק כי כל שומעיו תצלנה שתי אזניו ויכירו פחיתותו וזר מעשהו. וכל אשר יענישהו המלך מילתא זוטרתי לגביה כי הוא המו"ן הרבה אשמה אחרי אשר המלך התרה בו מאד:

כזאת וכזאת מעין המאורע לאיש ישראל חוטר מגזע האתנים ונשמתו הטהורה וכאשר ממ"ה רצה לשלחו אל העה"ז ציוהו כמה פעמים בג"ע ואח"כ בבטן אמו לשמור לעשות כל מצוותיו יתברך ושלא לכת אחר יצה"ר וכל מחנהו כלל ועיקר ואם יחטיא השערה ונוטה אל היצה"ר דינו קצוץ ומשפטו חרוץ ואם יכוף היצה"ר ולא ישמע אליו כלל אז יתענג בדשן נפשו עם הצדיקים והחסידים ראשי אלפי ישראל. ולא זו בלבד אלא מצווה לעשות היצה"ר טוב כי זה כל פרי העבודה לעשות היצה"ר טוב ובזה נצטוינו פ' שמע ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ותנן פ"ט דברכות בכל לבבך בשני יצריך ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך ובכל מאדך בכל ממונך. וכן כתיב ולעבדו בכל לבבכם וכתבו המפרשים דהיינו שיעשה היצה"ר טוב:

והרב המופלא מהר"ח ן' עטר זלה"ה פירש דבכל לבבך הוא גדר ההרגש דאם יחשוק אדם בדבר החשק הוא בוער בו ולא ישקוט ולא ינוח עד הקימו מזימות לבו. אמנם החשק בא משום מראית העין. אך גדר הצורך הוא מטבע החומר כגון אכילה ושתיה ושינה כי מעצמו יבקש אחריהם וזהו בכל נפשך אך ענינים אלו אחר שמילא תאותו יש הפסק זמן מה בלי תאוה. אך גדר השעור הוא חמדת הממון בלי הפסק כלל וע"ז נצטוינו לאהוב ה' בחשק עצום ונפלא ויהיה מעצמנו בלי הפסק זהו תורף דברי החסיד אור החיי"ם ז"ל:

ואנכי עפר אחר התאבקי בעפרות רגליו אומר אני על דרך זה בלשון אחר במה שנשאל הרב פנים מאירות בח"א סימן ט"ל למה תקנו לומר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב והיה מספיק לומר אלהי אברהם יצחק ויעקב. והשיב על פי הפשט דמצינו דאמר דוד הע"ה לבנו דע את אלהי אביך ועובדהו והפירוש הפשוט שאין להאמין באלוה מצד מנהג אבותיו כי זה מנהג מלכי האומות אלא מצד החקירה על פי תורתנו הקדושה שהוא האל הוא הבורא יתברך ויתעלה שמו ולכך אמר דע את אלהי אביך מצד החקירה ומצינו באברהם שהוא היה חוקר ראשון אלהותו והוא הודיע אלהותו בעולם כי בימיו היו עע"ז ואם היינו אומרים אלהי אברהם יצחק ויעקב הו"א שאברהם היה חוקר ראשון שחקר אלהותו ויצחק ויעקב סמכו על אמונת אבותם ומנהגם ולכך אנו אומרים אלהי אצל כל א' ואחד להודיע שכל אחד בעצמו חקר ומצא שאין כאלהינו והוא חיזוק אמונתנו עכ"ד. והשתא אפשר שאמר שצריך לאהוב ה' אהבה שכלית אהבה ממשית אהבה תדירית בכל לבבך מחשבת הלב בשכ"ל הקדש ובכל נפשך אהבה ממשיית כענין אכילה ושתיה ודומיהם בכל מאדך אהבה תדיריית כמו הממון:

וזה אפשר רמז יראת ה' טהורה עומדת לעד משפטי ה' אמת צדקו יחדיו הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים. הכונה יראת ה' טהורה תמה ונקיה הא

כיצד משפטי ה' אמת צדקו יחדיו מצד השכל והסברא. הנחמדים מזהב חמדת תדירות. ומתוקים ממשיית.

והסמ"ג עשין ג' כתב שציונו ה' שתכתב פרשה זו בתפילין של יד נגד בכל לבבך ותפילין של ראש במוח ששם חיות האדם נגד בכל נפשך ובמזוזה על פתח הבית שבו הממון נגד בכל מאדך והם כסדר וקשרתם לאות על ידך כנגד בכל לבבך והיו לטוטפות כנגד בכל נפשך וכתבתם על מזוזות ביתך כנגד בכל מאדך עד כאן אמרי קדוש. ולפי דבריו ז"ל יש לרמוז כי בריי"ת הוא ר"ת בית ראש יד תפילין והוא הברית אשר בין ה' ובינינו. והעובר זה מפר בריי"ת:

ובירושלמי שם אמרו אברהם אע"ה עשה היצר הרע טוב דכתיב ומצאת את לבבו נאמן לפניך אמר רבי אחא והפסיד אלא וכרות עמו הברית אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו והרגו בלבבו מ"ט ולבי חלל בקרבי ופירש הרב יפה מראה דאברהם אבינו ע"ה עשה מאהבה טרח עם היצה"ר לקרבו באהבת ה' אבל דוד היה עושה מיראה וזהו הריגת היצר הרע שהוצרך להשפילו ע"י הריגה ויראת העונש עכ"ד וקודם לזה פירש שעשה היצה"ר טוב שעבד ה' גם ביצרו הרע וכדתנן בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב ויצר הרע עכ"ל:

ועדיין צריכים אנו למודעי דאם זה מדת כל אדם וזו חובתו כמש"ה בכל לבבך מאי רבותיה דאברהם אע"ה. ועוד דכתיב ומצאת את לבבו דמשמע דהיה כמו מציאה. ועוד דוד הע"ה מי לא עבד ה' מאהבה וכמה כתובים מורים מאהבתו לתורה ולה'. ויראה דיש ג' סוגים זה יצא ראשונה מי שהיצר מקטרגו מאד ובטורח גדול הוא מקיים המצוות ואף בעוד שהוא מקיים צער כותש היה בו מתגרת יצרו. וזאת שנית הכובש את יצרו ומתגבר עליו עד שבעודו עסוק בתורה ומצוות יצרו מושפל ונכנע כאלו אינו. ועוד בה שלישיה אשר זכה שיצרו נעשה טוב עד שהוא מעוררו לקיים התורה והמצוות כמו היצר הטוב. ועתה הכתוב אומר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך בב' יצריך והוא כולל הג' סוגים האמורים ויש בכל סוג מהג' כמה מדרגות. ואברהם אע"ה זכה לסוג הג' ולמדרגה העליונה שבו וז"ש ומצאת דרך מציאה דמאחר שאברהם אע"ה היתה נשמתו בעמקי הקליפות ונולד מתרח כאשר בא על אמתלאי בריחוקה זהו מציאה להתכשר כל כך שעשה היצה"ר טוב לגמרי והיה לאחדים ביצר הטוב וז"ש ומצאת את לבבו ב' יצריו יצה"ט ויצה"ר נאמן לשון יחיד דשניהם כאחד יצה"ט ויצר הרע כאלו הם אחד. ודהע"ה מהסוג השני אך מהמדרגה היותר עליונה עד שדומה כאלו הרגו. ואאע"ה זכה למדרגה עליונה שנתקדשו כל אבריו בקדוש השם שהפיל עצמו לכבשן האש וז"ש אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים וכו' ומצאת את לבבו. וכן באומרנו פ' שמע אנו מוסרין

עצמנו על ק"ה ואח"ז כתיב ואהבת בכל לבבך בשני יצריך כי בכח שמסר נפשו על ק"ה באומרו אחד יכול לזכות לקיים ואהבת בכל לבבך בשני יצריך כאברהם אבינו ע"ה שזכה למדרגה העליונה:

ועפ"**ז** זאת לפנים אמרנו בנותן טעם על היום הזה הנקרא **שבת הגדול** כי ישראל נטמעו בין המצריים והיו גוי מקרב גוי מה אלו וכו' וה' חפץ למען צדקו ציוה שיהיה הקרבן פסח מקחו מבעשור ונתן להם דם פסח ודם מילה והיה ד' ימים קשור והמצריים חורקים שיניהם ומסרו עצמם על ק"ה שהיו המצריים יכולים להורגם ביום הג' בהיותם כואבים ונמצא דמסרו עצמם על ק"ה ונתקנו כל איבריהם וכל גופם בבת אחת כמ"ש המפרשים כל ההקדמות האלה והמה באו בקונטריסים שלי. וא"כ לא נמצא יום אחד שכל ישראל מסרו עצמם על ק"ה ונתקנו כל גופם כיום הזה ולפניו לא היה כן לזה קנה שם טוב **שבת הגדול** כי יום גדול וקדוש הוא ואמרו בזהר הקדוש כי היום שעושה מצוה בו האדם נתקן ואם לאו נדחה והאריכו בזה ונראה כי לפי רוב המצוות אשר יעשה אותם האדם כן ירבה גדולת היום ההוא שאם עשה מצוה בו נתקן היום ואם הרבה מצוות יוסיף כח וגדולה ליום ההוא:

וזה אפשר טעם מ"ש הכתוב פ' אחרי ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם דאם יעשה מצוה בכל יום אותו יום נתקן ואם לאו נדחה אותו יום ואין אותו יום נמנה מחיי האדם ולו ידח ממנו אבל בקיימו המצוות יום יום נתקנים וז"ש ושמרתם את חוקותי ואת משפטי הלא תדעו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם נחשבים חיים שנתקנים הימים ובאים במספר חייו וז"ש רז"ל רשעים בחייהם נקראים מתים שהימים נדדו הלכו ואין אלו חיים ולכן קרויים מתים. וכבר ידוע מה שפירשו המפרשים בהקדמה זו מאמרם ז"ל ע"פ ואברהם זקן בא בימים יש לך אדם שהוא בזקנה ואינו בימים ויש לך שהוא בימים ואינו בזקנה אבל זה זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה. ונכתב במקומו:

אמור מעתה אידלי יומא דשבתא שכל ישראל בבת אחת מסרו עצמם על ק"ה ונתקנו ועי"ז נתוסף כח והארה ושפע עצום ביום השבת ההוא ברום המעלות ועל כן קראוהו שבת הגדול כי גדול הוא מכל הימים ומיום ברוא אלהים אדם עד היום הזה לא היה כיום ההוא המאיר ומזהיר אורים גדולים ולכן א"ש שקורין אותו שבת הגדול:

ומהרי"**ל** כתב שנקרא שבת הגדול על דרך יום הכפורים שנקרא צומא רבא לפי שהם מאריכין בתפלה וכן נקרא שבת שלפני הפסח שבת הגדול שיש בו דרש עש"ב. לכן באתי היום ודבר דבר קטן דרך **דרש** ר"ת **דבור רחמים שלום** ויען כי בניסן נגאלו ובניסן

עתידין ליגאל אדברה נא בהני תלת מילי שהם סגולות לגאולה כי אותה אנחנו מבקשים וכמו שנבאר בעזר משדי:

אתי דבור. כבר אמרנו וענינו שכתבו המקובלים שד' גליות היו על ע"ז ג"ע ש"ד ולשה"ר. גלות בבל על ע"ז ומשו"ה גזר נבוכדנצר להשתחוות לצלם והוא בסקילה ונשרף בית המקדש. מדי בעון ש"ד ומשו"ה נמסרו להריגה בימי המן ונתבטל בנין בה"מ כי הוא בסייף. יון בעון ג"ע שהוא בחנק באו לכליה בימי יון וגזרו כל כלה שיבא אליה הגמון ולפי שהוא בחנק היה בה"מ קיים. אדום גלות מר וארוך על לה"ר ששקול כשלשתן ואין תקון אלא בתורה שהוא תקון לשון הרע עכ"ד:

ומה יתאונן אדם חי על תמרור עון לשון הרע כי הוא שקול כנגד ע"ז ג"ע ש"ד כמ"ש רז"ל והוא נראה לעין כי המדבר לה"ר הוא בסתר ואם בעודו מדבר יבא אדם שם יכבוש דבריו שלא ישמע אדם זה וח"ו נראה בכופר כי הנה הקב"ה מלא כל הארץ כבודו והוא אינו חש לדבר לפני ה' כי מלא כל הארץ כבודו וחושש לבשר ודם וזה כע"ז ח"ו. וזה שמעתי שפירשו פ' במזמור ב"ן אהבת כל דברי בלע לשון מרמה כי המדבר לשון הרע אם יבא איש בולע הדברים וז"ש כל דברי בלע. גם מסורת היא כי הפוגם בברית הלשון פוגם בברית המעור ויש בזה ג"ע וש"ד בהשחתה דקטיל בנוי וחמיר מרוצח דעלמא ונמצא מדבר לשון הרע החוש"ה אל העין עע"ז ג"ע ש"ד. ובזה פירשתי בעניותי אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני כלומר אשמרה דרכי דרך גבר לשמור ברית המעור ממה שאני נזהר מחטוא בלשוני דשני הבריתות מכוונים וכשאשמור ברית הלשון גם המעור נשמר:

זאת היתה לאבותנו במצרים שאמרו במכילתא ר"א הקפר ברבי אומר היה בידם ד' מצות שאין כל העולם כדאי בהם שלא נחשדו על העריות ולא על לשון הרע ולא שינו שמם ולא שינו לשונם וכו' ע"ש וכלם נמשכו משמירת הלשון ומשם נמשך שלא נחשדו על העריות דברית המעור מכוון כנגד הברית הלשון ובמה שזכו לשמור הלשון ממילא אתיא שלא נחשדו על העריות ולפי שלא פגמו בלשון ועריות נמשך שלא שינוי לשונם. ולא שינו שמם כי ידעו דשם האדם בו תרמוז בחינת נשמתו ואחיזתו במדות העליונות כמ"ש במ"א:

ועוד רעה חולה שהמדבר לשון הרע עושה חליפין עם הנדבר שלוקח עונותיו ונותן לו זכיותיו כמ"ש ז"ל וזה אפשר לרמוז בפ' מזמור ס"ט. תנה עון על עונם ואל יבואו בצדקתך ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו ואני עני וכואב ישועתך אלהים תשגבני. הכונה תנה עון מי שמדברים עליו לה"ר על עונם כי ע"י לה"ר לוקח עונותיו וז"ש תנה עון על עונם. וגם זכיותיהם יאבדו מהם וז"ש ואל יבואו בצדקתך כלומר ששכר המצוות הוא

צדקה כמ"ש הרמב"ן על פסוק וצדקה תהיה לנו ואל יזכו אלה בצדקת השכר כי יותנו למי אשר דברו עליו וא"כ ימחו וכו'. אמנם כל לגבי דידי איני רוצה מזכיותיהם ולא לתת להם עונותי ואני עני בזכיותי המועטות ואין לי חפץ להתעשר מהם. גם איני רוצה לתת להם עונותי וז"ש וכואב על עונותי ואין אני נשען כי אם על רוב רחמיך וז"ש ישועתך אלהים תשגבני:

נמשך לזה נבא להבין קצת פסוקי הסדר וידבר ה' אל משה לאמר זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן וכו' וציוה הכהן ולקח למטהר שתי צפורים חיות טהורות ועץ ארז ושני תולעת ואזוב וציוה הכהן ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים את הצפור החיה יקח אותה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב וטבל אותם ואת הצפור החיה בדם הצפור השחוטה על המים החיים. ונקדים מה שחקרנו במ"ש בערכין דף ט"ו שתקון לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים וכו' ואם ע"ה הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר ברוח. והוינן דאיך הלשון שהוא בעל העבירה הוא עצמו ילמוד והלא אין קטיגור נעשה סניגור. וישבנו במ"ש הרב גור אריה במ"ש קח לך עגל לכפר על העגל והקשו והלא אין קטיגור וכו' ותירץ הרב דהיכא שבא לתקן החטא עצמו שרי וא"כ הכא שבא לתקן הלה"ר עצמו יכול הלשון עצמו לתקן. וזה רמוז בפ' מרפא לשון עץ חיים כלומר להיות שהוא לרפאת ללשון עצמו לזה מועיל עץ חיים ללמוד בתורה ולא שייך הכא אין קטיגור וכו':

ועוד תירצנו במ"ש פ"ק דקדושין דבכסף אין האשה מתגרשת דאין סניגור נעשה קטיגור ופריך א"כ לא תהא מתגרשת בשטר ומשני מילי דהאי שטרא לחוד ומילי דהאי שטרא לחוד כסף נמי שם טבעא חד הוא. וכפ"ז יש לומר דמילי דלה"ר אמרי"ם המאררים ודברי תורה אמרות טהורות דברי אלהים חיים. ועוד יש לתרץ דרך דרש במשז"ל דבעל תשובה נעשה בריה חדשה וכיון שהוא בריה חדשה האי לישנא דחטא בה השתא הוי לישנא אחרינא חדשה היא ולא שייך אין קטיגור נעשה סניגור דאין זה הלשון שהוא קטיגור דחלף הלך ופנים חדשות באו לכאן. ומ"ש התוס' ביבמות דף ז' שכהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו שהרגו בידו ואין קטיגור וכו' היינו שלא ידענו אם שב בתשובה שלימה עד שנעשה בריה חדשה וכמו שכתבנו בעניותנו במ"א כיוצא בזה. ובזה אפשר לרמוז משז"ל גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם דבזכות לימוד המשניות תהיה הגאולה. וכבר כתבנו דגלות אדום הוא לכפר על לשון הרע ובתורה הוא תקון לשון הרע ויקשה דאין קטיגור וכו' ואחד מהתירוצים הוא דבתשובה נעשה בריה חדשה וז"ש גם כי יתנו בגוים אפילו שהם בגלות בח"ל וח"ו יש סרך חלק לשרים אשר ישראל בארצם איזה חלק

לימוד המשניות מועיל ולהכי אפיקיה בהאי לישנא גם כי יתנו בגוים כלומר שבלימוד בגלות בח"ל יתנו לשון נתינה חלק לגוים הם השרים כשילמדו והוא יתנו לשון לימוד מועיל לגאולה לתקן עון לה"ר. וכי תימא אין קטיגור וכו' לז"א עתה שהוא תשובה במ"ש רז"ל על תיבת עתה שהיא תשובה בפ' ועתה מה ה' אלהיך ובפסוקים אחרים וז"ש עתה אקבצם כשיעשו תשובה אז נעשים בריה חדשה ומועיל הלימוד בלשון ואין לומר אין קטיגור דהאי לישנא אחרינא והלימוד מתקן לה"ר ויזכו לגאולה עתה אקבצם כי הלימוד תקון לשון הרע שהגלות על זה:

והנה במ"ש בערכין שהבאתי לעיל אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים ואם ע"ה הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר ברוח יש להבין דהול"ל מרפא לשון עץ חיים ושבר ברוח דהני בי תרי הם מרפא לשון אם ת"ח יעסוק בתורה עץ חיים ואם ע"ה שבר ברוח ישפיל דעתו ואמאי נקט וסלף בה שהוא העון. אמנם אפשר דמ"ש אם ת"ח יעסוק בתורה בכלל הוא שישפיל דעתו ע"ד שאמרו בשבת דף ל"א אמינא לך דגבר דחיל חטאין הוא ואת אמר דגבר בר אוריין ופירש מהרימ"ט בתשובה ח"א סימן ק' דבכלל דחיל חטאין הוא בר אוריין ואין בכלל בר אוריין דחיל חטאין ע"ש וה"נ בכלל אם ת"ח הוא יעסוק בתורה הוא שיהיה עניו ושפל דאי לא אינו מכוין לאמת וחכמתו מסתלקת ממנו וכיוצא. וידוע שהתורה הוא בחינת הרוח כמ"ש גורי האר"י ז"ל והפוגם בלשון ומדבר לה"ר הוא פוגם ברוח. ומה נעים משז"ל שתקון לה"ר בתורה כי למוד התורה בחינת הרוח מתקן לה"ר הפוגם ברוח וז"ש הכתוב מרפא לשון שדיבר לה"ר עץ חיים ע"י שילמוד תורה ונ"ט כי מדבר לה"ר שבר ברוח פוגם ברוח לזה רפואתו בתורה בחינת רוח וממילא שגם הלומד בתורה ישפיל דעתו. ומכללא דאם ע"ה הוא ישפיל דעתו:

וזה אפשר שהוא כונת הכתוב ישעיה סימן כ"ח ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו ואמרו במגילה דף ט"ו מאי לשאר עמו למשים עצמו כשיריים. ואמרו במכות דף י"א על פסוק ואל עמו תביאנו לא הוו עיילי ליה למתיבתא דרקיעא ואל עמו תביאנו. נמצא דעמו כינוי לבני הישיבה וז"ש לשאר עמו שמשים עצמו כשיריים אף שהוא עמו מבני הישיבה ברוח משפט וכו' שהוא ת"ח ויש לו ענוה:

ולפי העלות דגלות זה בשביל לה"ר והתקון הוא בתורה אפשר שזה כונת הכתוב סוף מלאכי בהפטרת היום זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים הנה אנכי שולח לכם את אליה וכו' כי הנה בגלות זה צריך לעסוק בתורה בענוה לתקן לה"ר וז"ש זכרו תורת משה עבדי לעסוק בה והסתכלו אשר צויתי

אותו שהיה עניו בחורב הר סיני נמוד ולכן התעסקו בתורה בענוה ואם כה תעשו מצמיח ישועה הנה אנכי שולח לכם את אליה וכו' לגאולה:

הבה נא אבא לפרוקי הסדר ונקדים מה שפירש רבינו אפרים ז"ל בפירושו ב"י שתי צפורים חיות יצה"ט ויצה"ר ושחט את הצפור החיה שישחט היצה"ר זהו תורף דבריו בקיצור. ולדרכנו אפשר לומר וידבר ה' אל משה לאמר בשביל אמירה אשר דיבר לה"ר. זאת תהיה תורת המצורע שתיקונו הוא בתורה כמשז"ל. וכי תימא כיון שהלשון נטמא אין קטיגור נעשה סניגור ואיך יתוקן בלימוד. לז"א ביום טהרתו רמז תירוץ הרב גור אריה דכשהוא בא לכפר על החטא עצמו אז לא אמרו אין קטיגור וז"ש ביום טהרתו שהוא בא לתקן החטא עצמו. ועוד והובא אל הכהן רמז תירוץ שני דהדברים שונים דברי לשון הרע רעים וחטאים ודברי תורה נחמדים ומתוקים והוא אומרו והובא אל הכהן כלומר לימוד בתורה עולה להקב"ה כי הוא מכלל יופי והובא אל הכהן ובזה לא אמרו אין קטיגור וכמ"ש מילי דהאי שטרא לחוד ומילי דהאי שטרא לחוד ויצא הכהן למטה שישער ברוח חכמה שהכהן רוח הקדש מרחפת עליו. ויראה אל מחוץ למחנה שהוא מדור הקליפות וראה הכהן שלא נשאר שמץ מנהו בקליפות והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע והנה לשון שמחה שנעשה בריה חדשה קדש הוא. נרפא אותיות נפאר ורמז הכתוב ארפא משובתם דמיירי בשב מאהבה. ורמז תירוץ שלישי שנעשה בריה חדשה. וציוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות דמאחר שנעשה בריה חדשה יקיים ואהבת את ה' בכל לבבך ועץ ארז שהי"ל גאוה ושני תולעת ואזוב רמז עניו כתולעת ואזוב ואחר שיהיה לו תורה וענוה ושחט את הצפור האחת שישחט היצה"ר כלומר על דרך מה שפירש הרב עיר וקדיש מהר"א גאלנטי במשז"ל דלעת"ל ישחוט היצה"ר דפירושו שיסיר כל הדינין וישאר הטוב וז"ש ושחט את הצפור יצה"ר שיעשה היצה"ר טוב שיסיר כל הרע וישאר טוב וזה בכח ב' דברים הענוה והתורה וז"ש אל כלי חרש לשון שמש שהוא כלי חמדת הקב"ה כי שמש ומגן על מים חיים היא התורה ובאמצעות תורה וענוה יהיה בריה חדשה ויעשה היצה"ר טוב:

ועל פי זה נבא לפרש בהגדה פסקת רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם לכם ולא לו ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים ואלו היה שם לא היה נגאל. ואפשר בהקדים מה שחקרו המפרשים דהטלה היה ע"ז של ישראל ואין לה ביטול ואיך הוכשר לקרבן פסח לשם ה'. וראיתי להרב עיר וקדיש במהר"ר מרדכי הכהן ז"ל מתלמידי הרב הגדול מהר"ר ישראל קוריאל ז"ל מבית דינו של מרן הקדוש ז"ל בספרו הנחמד שפתי כהן על התורה

דף מ"ט ע"ב סוף ד"ה ואכלו את הבשר ושחטוהו יום י"ד לפי שליל ט"ו הם נמולים וע"ז של ישראל אין לה ביטול עכ"ל. ודבריו קשים לשמוע דרוב ישראל מלו קודם שחיטה ומיעוטא דמיעוטא שלא רצו למול נכנס ריח ג"ע בק"פ ושאלו למשה רבינו ע"ה שיתן להם וא"ל שימולו ומלו ואלו היו מיעוטא דמיעוטא:

ומדבריו למדתי לומר שלכך הקדים בפסח מצרים מקחו בעשור שביום שבת קדש קשרוהו בכרעי המטה ואמרו שרוצים לשחטו והיו שיני המצריים חורקות להיות אלהיהם קשור בזיקים בביזוי בכרעי המטה ובזה הוא ביטולו ואח"כ מלו עצמם ונמצא שביטלוהו לקושרו בבזיון ועשו מעשה בגופו ואמרו שרוצים לשוחטו ובזה נתבטל דאפילו באמירה בעלמא י"א שמועיל ביטול כמ"ש מור"ם בי"ד סימן קמ"ו וכ"ש שעשו בזיון בגופו ואח"כ מלו מיום א' עד יום ד' ומצינו טוב טעם על פסח מצרים שמקחו בעשור משא"כ פסח דורות שהוצרכו לזה במצרים לבטלו קודם שימולו כמו שנאמר. והרב מהר"ש פרימו תירץ דמשפט המצריים שנים עשר חדש וכאשר בא משה בתחילת ביאה כתיב ויאמן העם ומאז פירשו מע"ז ודבקו באלהותו יתברך ולכך ציוה דק"פ יהיה בן שנה דהיינו אותם שנולדו אחר שפירשו מע"ז ויפקדם בטלאים בני שנה דודאי לא עבדום כי זה שנה שפירשו ישראל מע"ז.

ועדיין יש לחקור דנהי דהני כבש"י דרחמנא אכתי איך מצו להקריב טלה לפסח והיה הדם הזה לאות והלא אין קטיגור נעשה סניגור והטלה היה ע"ז של ישראל ואיך טל"ה תניא דלזכרון קאתי וכלפנים דמי ואין כהן משמש בבגדי זהב. ואפשר לומר דמכיון דמסרו נפשם על קדושת השם בד' ימים אלו שהיה קשור הטלה והם נמולו ובהיותם כואבים כמו רגע היו יכולים להורגם וכבר אמרו ז"ל דנפשם היתה פורחת וביארנו בעניותנו דישראל היתה פורחת נשמתם ובזה נתקדשו כל איבריהם ונעשו בריה חדשה ולגבי דידהו י"ל דרך דרש דלא שייך אין קטיגור נעשה סניגור כי ישראל שבאותו הדור נברא"ו בכל הארץ בריה חדשה ואין קטיגור לומר שאינו נעשה סניגור דליכא קטיגור.

ומעתה הרשע חכם להרע העמק שאלה נעשה שואל מה העבודה הזאת לכם והוא שואל שתי שאלות מה העבודה הזאת ועוד לכם בתחילה שואל מה טיבו של ק"פ והלא הוא ע"ז של ישראל ואין לה ביטול וכי תאמרו דמקחו מבעשור וטרם המילה בטלתם אותו ואח"כ נימולתם. אינו מספיק כי מעת שנימול אברהם אע"ה דין ישראל לכם וע"ז של ישראל אין להם ביטול ואם נפשך לומר אכתי קשיא לכם שהיה טלה ע"ז שלכם אין קטיגור נעשה סניגור ובמצרים היה לאות לזכרון וגם אח"כ לריח ניחח ואין קטיגור וכו'. ועל זה אמר המגיד לכם ולא לו. ולא תימא שמה שאמר לכם היינו שפירושו שע"ז שלכם

היה טלה ומשו"ה לא רצה לומר לנו זה הבל דכל ישראל אשר במצרים חוץ משבט לוי עע"ז ושפיר הול"ל לנו כי גם אבותיו עע"ז. אך רצה לומר לכם שהוא אינו מאמין בזה ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר אף אתה הקהה את שיניו עפ"י מדותיו שאמר לכם אמור לו תרי תמיהי אשר הקשית. אין בהם ממש הראשונה שהטלה ע"ז בעבור ז"ה גימטריא י"ב כי י"ב חדש כבר פירשו מע"ז והק"פ בן שנה ולא נעבד וכתירוץ מהר"ש פרימו. והאחרת דאין קטיגור וכו' עשה ה' לי כלומר בריה חדשה וזהו עשה ה' לי בצאתי כי עשאני מחדש במה שמסרתי עצמי על ק"ה ומאחר שכן שאני בריה חדשה לא שייך אין קטיגור כמש"ל לי ולא לו שלא היה מוסר עצמו והיה מת בחשך כי ה' יודע מה בלבו ולא היה נגאל:

ועל דרך זה יש לרמוז במסרה נחית בחסדך עם זו גאלת. עד יעבור עם זו קנית. עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. והענין שבקבלת התורה נעשו נשואין כ"י ישראל עם הקב"ה דרך משל וחקרו רבני אשכנז דשבויה אסורה לכהן ותירצו דקי"ל כהן שפדה את השבויה הרי זה ישאנה חזקה לא שדי איניש זוזי בכדי וא"כ הקב"ה פדה ישראל ושריא לכהן זהו תורף דבריהם. ואנא בריה קלה הוינן בה דהכא האישות הוא עבודת ה' והזנות הוא ע"ז וכבר עע"ז באונס ואסורה לכהן. ובאנו אל הישו"ב דנעשו בריה קדושה וחדשה ואין זו השבויה וז"ש נחית בחסדך עם זו גאלת ובמה שפדיתם וגאלתם עם זו קנית כדין כהן שפדה השבויה וכ"ת הרי הזנות ע"ז. לכן אמר עם זו יצרתי לי דהוו בריה חדשה ואין כאן שבויה:

וזה רמז בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו הים ראה וינוס. הכונה בצאת ישראל ממצרים בית יעקב אין בית אלא אשה והוו כמו אשה כ"י להקב"ה. וכי תימא יצאו מעם לועז עע"ז והם א"כ זנו ועע"ז ואיך מותרת לכהן לז"א היתה יהודה לקדשו דמסרו עצמן על ק"ה ובזה נעשו בריה חדשה ואין זו שבויה ומותרת לכהן. ועי"ז דנעשו בריה חדשה ישראל ממשלותיו ואלו היה בהם זנות לא זכו לזה כמ"ש במדרש תדשא דמכל השבטים היו שופטים ושרים חוץ משמעון מפני הזנות. ועוד הים ראה וינוס ארונו של יוסף שלא חטא בזנות ואלו ישראל חטאו בזנות לא היה זכות יוסף מגן עליהם אלא גם זנות של ע"ז ליתי בהו דנעשו בריה חדשה:

א"נ אפשר לרמוז במסרה הנז' ונקדים מה שנשאל מהריב"ל בח"ג סימן י"א. עמ"ש בקונט' טוב עין סימן י"ח אות ק"ד ע"ש. מי שפדה שבוי אחד שנשבה במלחמה ומבקש מהשבוי שיתן לו מעותיו וכו' ופתח בתשוב"ה הרב ז"ל בשמעתא גבי עבד שנשבה ופדאוהו אם לשום עבד ישתעבד וכו' ושוב מייתי שמעתא דפרק ב' דייני גזרות דף ק"ח

תנן התם המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו ופורע לו את חובו ומחזיר לו אבדתו ופריך בשלמא שוקל את שקלו מצוה קעביד דתנן תורמין על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד ליגבות ומחזיר לו אבדתו מצוה קעביד אלא פורע חובו הא קמשתרשי ליה אמר רב הושעיא הא מני חנן היא דאמר מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופרנס את אשתו איבד את מעותיו ורבא אמר אפילו תימא רבנן הב"ע שלוה ע"מ שלא לפרוע. ורבינו תם כתב דהאי פורע חובו דוקא במזונות אשתו וה"פ הא מני חנן היא כלומר האי פורע חובו מיירי באותו חוב דאיירי ביה חנן דהיינו מזון האשה וכן פירש רבינו חננאל. וריב"א הביא ראיה מן הירושלמי דהוא הדין בשאר חובות וכו' ורובא דרבוואתא הסכימו לסברת ריב"א דבכל חוב קאמר דפורע חובו של חבירו אבד מעותיו וכתבו התוס' דלפירוש ר"ת דאמר דבמזונות אשתו הוא דאמר איבד מעותיו משום שאין הדבר ברור דהבעל היה מתחייב במזונות שמא היה יכול להפטר שהיתה מצמצמת וכו' ומשו"ה אמרינן בהפועלים דש"ח אם קדם ברועים ומקלות בשכר חוזר ונוטל מבעה"ב אבל לפירוש ריב"א והרא"ש דס"ל דבכל חוב וכו' אמאי חוזר ונוטל וכו' וכתבו התוס' דמהדין פטור אלא תקנת חז"ל שישלמו לו כדי שיעסוק וכו' עכ"ל הרב מהריב"ל. וק"ק על הרב ז"ל שהשוה דעת הרא"ש לריב"א והרי הטור ח"מ סימן קכ"ח כתב דמסקנת הרא"ש כרבינו תם ואם הוא סבר נגד הטור בדעת הרא"ש הו"ל לפרש ולא לכתוב בפשיטות דהרא"ש ס"ל כריב"א. הן אמת דמרן בב"י שם הקשה על הטור דלא יש גלוי בדברי הרא"ש בכתובות כמאן ס"ל דמייתי שתי הסברות ולא הכריע:

וראיתי להרב לחם משנה פ"ו דנדרים דין ד' שהביא מ"ש הרא"ש בנדרים דף ל"ג דעל מתני' דהתם הזכיר אוקמתא דרבא בלוה ע"מ שלא לפרוע דמוקי לה כרבנן וכתב דכיון דהרא"ש סובר כר"ת גם לחנן בשאר חובות איתא לאוקמתא דרבא בלוה ע"מ שלא לפרוע ומכאן יצא לו להטור דהרא"ש ס"ל כר"ת והאריך בזה ע"ש. וקשה על הרב לח"מ דנעלם ממנו דהרא"ש פרק הכונס על דף נ"ח כתב בהדיא דפורע חובו של חבירו פטור ומייתי טעמא דירושלמי דהיה מפייס ליה. גם ק"ל דרבינו בעל הטורים בקצור פסקי הרא"ש פרק שני דייני ופ"ד דנדרים הביא המחלקת ואעפ"י שבנדרים הרא"ש לא זכר ממחלקת ר"ת וריב"א כלל ואם כדברי הרב לח"מ שמדברי הרא"ש שם דמייתי אוקמתא דרבא יצא לו להטור דאביו כר"ת שם בקצור פסקי הרא"ש הי"ל לפסוק כר"ת. ותו קשה דבקצור פסקי הרא"ש פרק הכונס כתב דפורע חובו של חבירו פטור בפשיטות והוא הפך מ"ש בח"מ סימן קכ"ח בדעת הרא"ש דסובר כר"ת. ותו קשה על הרב לח"מ דנעלם ממנו מ"ש הרא"ש בתשובה כלל ע"ג סימן ט' דשם מבואר להדיא דהרא"ש סובר כריב"א דלא כר"ת

וקשה ג"כ על הטור וכבר הרב ש"ך הקשה על הסמ"ע שפסק כר"ת מכח הרא"ש ומהרי"ו דסברי הכי והוא הוכיח מדברי הרא"ש פרק הכונס ותשובה הנז' פרק חזקת דסבר דלא כר"ת והוכיח מל"ב פוסקים שפסקו דלא כריב"א:

ואחזה אנכי להרב ש"ך שם דעל מה שפסק מרן דאפילו אם היה המלוה דוחקו לפרוע פטור קרא ערער דהרי"ף והרמב"ם והסמ"ג והגמי"י וריא"ז שהביאו הירושלמי השמיטו בעל חוב דוחק ואע"ג דהיה אפשר לומר דסמכו אמה שכתבו סתמא אין זה עיקר דכיון דבירושלמי פלפלו בזה ה"ל לכתוב האי דינא בפירוש אלא ס"ל דבע"ח דוחק צריך לשלם והיינו דכיון דהירושלמי הוציא כן ממשנת שוקל את שקלו ואי לא שקיל ממשכנין אלמא דס"ל להירושלמי דלא אפשר לאוקומה באבוד וגבוי וכיון דבש"ס דילן מוקי לה באבוד וגבוי לא מוכח האי דינא. ותו מסקנת הירושלמי גופיה דבע"ח דוחק חייב לשלם דאמרו בירושלמי פרק אין בין המודר עד כדון בבע"ח שאינו דוחק ואפילו בבע"ח שדוחק נישמעינה מן הדא תדע לך שהוא כן דתנינן ומקריב עליו קיני זבין קיני זבות קיני יולדות חטאות ואשמות בשלא נכנס לתוך ידיו כלום והכא בשלא נכנס לידיו כלום. דמשמע לירושלמי דמקריב משלו והתם אי לאו בעה"ב מקריב ממשכנין דכיון דשל גבוה למאן פייס ומשני מי סברת דמיירי בשלא נכנס לידיו של כהן אלא איכא לפרושי דהפרישם ונכנסו ליד כהן ונאבדו ולא מחייב בעה"ב וכאן הרי לא נתן להפורע כבר מעות לשלם וא"כ בע"ח דוחק חייב לשלם ועוד האריך הרבה ומסיק דבהאי דינא רבו המחייבים ולא אשכחן בבע"ח דוחק אלא מקצת פוסקים והא ר"ח ור"ת והרא"ש וסמ"ע וב"ח שפסקו בלא"ה דחייב ובבע"ח דוחק איכא הרי"ף והרמב"ם וסמ"ג והגמי"י וריא"ז זהו תורף דבריו ע"ש באורך:

ודבריו קשים לשמוע דהא הרמב"ם כתב פ"ו דנדרים דין ד' וסמ"ג לאוין רמ"ב ריש דף ע"ב וז"ל פורע חוב שעליו שהרי לא הגיע ליד ראובן כלומר אלא מנע ממנו התביעה ומניעת התביעה אינו בכלל איסור הנייה עכ"ל. ומדברים אלו מוכח דסברי הרמב"ם והסמ"ג דגם בע"ח דוחק אינו נקרא הנאה דמניעת התביעה הוא וסיים הסמ"ג דמבריח ארי הוא. והגמי"י סבר הכי שהרי פכ"ו דמלוה כשהביא הירושלמי כתב ועיין בתשובה י"ז מספר נזיקין ושם הביא תשובת מהר"ם ושם כתב בפירוש תרי זמני דאפילו בבע"ח דוחק. ותו קשה שצירף לזה סברת ר"ת ודעמיה וסמ"ע וב"ח והוא דחה דבריהם לקמן. ותו שצירף להרא"ש עמהם והוא ז"ל הוכיח במישור דהרא"ש ס"ל איפכא וסבר כריב"א כמדובר. גם יש לתמוה על הרב ש"ך ז"ל איך חשד לגדולי עולם ר"י שהביאו התוס' פרק הכונס והרב העטור והתוס' והרא"ש בשם ריב"א ומהר"ם והר"ן והריטב"א בחי' כתובות

(כי תדיר מזכירם) ודעמיהו שלא ידעו ירושלמי דנדרים ותפסו להפך בדעת הירושלמי. ועתה שזכינו שנדפסו מחדש חידושי הרב המאירי והריטב"א והרב הנמקי לנדרים שלשת הגבורים הביאו הירושלמי דאפילו בבע"ח דוחק ונראה דכן הבינו בירושלמי דנדרים דהתם קיימי. ותו לדברי הרב ש"ך הירושלמי סותר את עצמו מכתובות לנדרים. ותו הפירוש שפירש הרב ז"ל בירושלמי דנדרים לא תוכל האר"ש שאתו והפירוש הברור כמ"ש הרב המאירי ז"ל וז"ל ואין מניעת ההזק וסלוק תביעה בכלל אסור הנאה ופירשוה בתלמוד המערב אפילו היה בע"ח דוחקו ואע"פ שמ"מ גורם לו הנאה אף גרמת הנאה מותרת שהרי אף על ידי אמצעי וכו' כמ"ש במודר ואין לו מה יאכל וכו' ומאחר שלא נתן בידו כלום מותר וזהו שפירשו בתלמוד המערב מפני שלא נכנס בתוך ידו כלום והוא מ"ש בגמרא אלמא אברוחי ארי בעלמא הוא כלומר מניעת ההזק לבד ואינה קרויה הנאה וכו' עכ"ל והן הם דברי הרמב"ם והסמ"ג שהבאתי בסמוך כאשר יראה המעיין:

וחזיתיה להרב קרבן העדה שהקשה על הרב ש"ך קושיות אחרות חזקות אמנם לא הי"ל פנאי להתישב בהם ואגב רהטאי ראיתי שפירש הירושלמי דנדרים כמו שפירש הרב המאירי ז"ל. ומסיק לענין הלכה וז"ל ומה שהשמיטו הרי"ף והרמב"ם הא דבע"ח דוחק נראה דה"ט דבבבלי בנדרים דף ל"ד ומקריב עליהן קיני זבים וכו' וגרסינן עלה איבעיא להו הני כהני שלוחי דרחמנא וכו' ת"ש ומקריב עליו אי אמרת שלוחי דידן הא קמהני ליה שמעינן דהבבלי מפרש ומקריב עליו אכהן קאי שמקריב קרבנותיו של זה המודר ממנו א"כ אין שום ראיה מהך מתני' לבע"ח דוחק ומשוקל את שקלו אין ראיה דאיכא לאוקומיה באבוד וגבוי ודבר זה קילורית לעינים היוצא לנו מזה דלהלכה בבע"ח דוחק חייב לשלם ודלא כש"ע ח"מ סימן קכ"ח עכ"ל. ואני בעניי אומר כמה רב גובריה להניח מה שכתבו בפשיטות הרב העטור וריב"א ומהר"ם והר"ן והריטב"א וסיעתם ולפסוק כפי מה שפירש הוא בדעת הרי"ף והרמב"ם ולא שבקינן מ"ש גדולי הפוסקים בפשיטות ולמנקט כהרי"ף והרמב"ם לפום מאי דפריש בהו. ואם מרן בב"י רגיל לפסוק כהרי"ף והרמב"ם נגד כל הפוסקים היינו כי ברירא לן דעת הרי"ף והרמב"ם לא היכא דבאים אנו לדון מכח אשר השמיטו מאי דאתמר בש"ס. ועוד דמור"ם בהגהותיו לא דרך דרך מרן בהאי כללא דיש לפסוק כהרי"ף והרמב"ם נגד כל הפוסקים. ומה ראה כאן בשנותו את טעמו אלא דנראה דהרב נמשך אחר מ"ש הרב ש"ך דרבו המחייבים ואין הדבר כן. ועוד דהרמב"ם כתב פ"ו דנדרים מותר לו שיתן שמעון על ידו מחצית השקל שראובן חייב בה הרי דכתב בהדיא שהוא חיב בה ולא מפרש לה באבוד וגבוי וטעמו ברור כיון דקי"ל הלכה כחנן ניחא לן לפרושי ושוקל את שקלו כפשטא בלי שום אוקמתא. וא"כ

כיון דממשכנין עליו שמעינן דאפילו בע"ח דוחק פטור לשלם. ותו דכתב הרמב"ם שם והבאתיו לעיל וכן פורע חוב שעליו שהרי לא הגיע ליד ראובן כלום אלא מנע ממנו התביעה ומניעת התביעה אינו בכלל איסור הנייה ודבריו ברור מללו כמ"ש בירושלמי שלא נכנס בידיו כלום והוא הדבר אשר דיבר הרמב"ם שהרי לא הגיע ליד ראובן כלום והיינו כפי פירוש הרב קרבן העדה עצמו שהוא פירוש הרב המאירי כמש"ל ולפ"ז יקשה יותר על הרב ש"ך דמדברי הרמב"ם מוכח דפירוש שפירש בירושלמי במ"ש בשלא נכנס בידיו כלום לא סליק ומבואר הפירוש בדברי הרמב"ם כמ"ש. וממילא גם הרי"ף כן דעתו ונראה פשוט לו ז"ל דכי אוקמא רב הושעיא כחנן ודחי אדחיא לה הך פירושא דשוקל לו שקלו על האבוד ועל הגבוי וא"כ ממילא משמע דאף אם הבע"ח דוחק לא ישלם דשוקל ממשכנין וכמ"ש בירושלמי ומעתה הרמב"ם והסמ"ג קרו בחיל דאפילו בעה"ב דוחק ומסתמא דעת הרי"ף הכי הוא וא"כ פסק מרן שריר וקיים דבע"ח דוחק אפ"ה פטור כמו שמפורש בהדיא בירושלמי ואמאי נבקש טצדקי לומר דתרי תלמודי פליגי אהדדי ואדרבא זמנין דמשכחת דהראשונים נדחקים לאוקומי הבבלי וירושלמי בשלום יחדיו:

ואחזה אנכי להרב מהר"ר יונתן בתומים שגם הוא הקשה על הרב ש"ך כקושית הרב קרבן העדה ואגב רהטאי ראיתי שכתב ע"ד הש"ך וז"ל ליתא דא"כ וכו' הא דתנן שוקל לו את שקלו היינו אם כבר שלח שקלו ע"י ש"ש ונאבד דפטור הוא ולא מקודם וא"כ איך כתב הרמב"ם מי שנדר הנאה שוקל לו את שקלו סתם ה"ל לפרש דהוי דוקא כששלח ונאבדו אבל מתחילה לא דעביד איסור תורה וכו' ועוד דבאמת אף דלס"ד דאמרינן דמיירי לאחר שנתרמה מ"מ לפי התירוץ דפורע חובו כחנן אף בזה אמרינן דמיירי פורע שקלו בפשוט דאל"כ הא דשוקל שקלו למה לי השתא פורע חובו דחוב גמור יכול לפרוע א"כ שוקל שקלו פשיטא ועכצ"ל דלמסקנא דמוקמי' חנן הך דשוקל שקלו לא איירי באבוד וקמ"ל אפילו ב"ח דוחק וכ"כ הרשב"א וכו' אלא דלא כתב ראיה וכו' ובאמת טעם השמטתן וכו' ולכן נראה ברור דאין התוס' מפרשים בירושלמי ב"ח דוחק ואינו דוחק כמ"ש הר"ן דהב"ח נוגש דסתם ב"ח בחזקת נוגש ואם זה אינו נוגש היום ינגוש למחר וכו' אבל מפרשים דירושלמי וגמרא לדבר אחד נתכוונו דהך דלוה ע"מ שלא לפרוע עד שירצה וז"ש בירושלמי אין ב"ח דוחק הרצון שאין בידו לדחוק כי הלוהו לפרוע כשירצה אבל ב"ח סתמא דיש בידו לנגוש נקרא ב"ח דוחק וא"כ דברי הירושלמי פשוטים דעל הך דפורע חובו י"ל ב"ח שאינו דוחק והיינו כאוקמתא דרבא וקאמר אשכחן בב"ח שאינו דוחק ב"ח דוחק מנ"ל והיינו ב"ח סתמא בלי תנאי זה ומייתי ראיה משקלים דלית בהו התנאי דימשכן על השקלים ולכך התוס' דבקשו להביא ראיה דירושלמי פליג הן על

ר"א הן על רבא לא ה"מ להביא ראיה מפורע לו חובו דמוקי לה הירושלמי בב"ח שאינו דוחק והיינו כרבא ע"מ שלא לפרוע וכו' ומעתה יפה עשו הפוסקים שהשמיטו וכו' עכ"ל בקיצור נמרץ:

ומ"ש בתחילת דבריו דהר"מ לא הול"ל סתם שוקל את שקלו וה"ל לפרש וכו' אם הרמב"ם היה כותב לשון המשנה כמו שהביא לשונו המודר הנאה שוקל לו את שקלו לא הוה קשה דהו"ל לפרש דידוע דרך הרמב"ם דזמני טובא מעתיק לשון המשנה והבריתא ומניח האוקמתות. אמנם לא זכר הרב דהרמב"ם כאן לא כתב לשון המשנה אלא כתב לשון חדש משלו והוסיף לבאר דשוקל שקלו שראובן חייב בה וזה מוכח דלא מיירי על האבוד ועל הגבוי וכמש"ל וכן כתב בפירוש המשנה פרק אין בין המודר ונראה הפך הרב ש"ך והרב גדולי תרומה והא הו"ל להרב להקשות קושית הסתירה לא להקשות דהו"ל לפרש. ומ"ש עוד דלפי תירוץ רבי אושעיא ודאי שוקל שקלו בפשיטות ולא על האבוד דאל"כ שוקל את שקלו למה לי וכתב דהרשב"א כתב כן אבל לא הביא ראיה. יש להשיב דנימא דגם לאוקמתא דרב אושעיא אכתי מתוקמא שוקל את שקלו על האבוד ועל הגבוי ולא תקשי פשיטא וכמ"ש הרב שוקל שקלו למה לי השתא פורע חובו וכו' דזו אף זו קתני דהכי ארחיה דתנא ומשו"ה לא הביא ראיה זו הרשב"א דאינה ראיה כלל. אמנם אין צריך לזה ראיה והענין מוכרח מעצמו דכיון דפורע חובו פטור כחנן איך נאמר דשוקל שקלו דוקא על האבוד הרי יכול לשקול שקלו בפשיטות שהוא חייב מידי דהוה אפורע חוב חבירו דפטור אלא ודאי לאוקמתא דר' אושעיא מוכרח לומר דשוקל שקלו בפשיטות והענין עצמו הוא הראיה. והשתא נמי זו אף זו דחוב גמור אצטריכא ליה:

ומה שדקדק בדברי התוס' דכתובות דף ק"ח דלמה הביא ר"ת ראיה דפליג הירושלמי משוקל שקלו ולא פשיט מיניה וביה דפורע חובו של חבירו לר' אושעיא חנן היא ולירושלמי אפילו כרבנן ולרבא פורע חובו ש"ח במלוה ע"מ שלא לפרוע ולירושלמי בב"ח סתם. לק"מ דכבר כתבו התוס' רז"ל ואומר ר"ת על כרחך פליג הירושלמי אגמרין דמוקי שוקל את שקלו בבני כהנים גדולים וכו' ורב אושעיא מוקי לה כחנן וכו' ע"ש הרי דכבר כתבו התוס' דרבי אושעיא מוקי כחנן ובירושלמי כרבנן אלא דנקטי שוקל דתנן ברישא. וגמרין איירי בה ודא ודא חדא היא פורע חובו ושוקל שקלו וממילא דכרבא נמי לא אתיא ואין דקדוק זה כדאי לבנות בנין אשר בנה ובאמת כמעט ליכא דקדוק.

ומה שפירש בירושלמי דהכונה כתירוץ רבא ע"מ שלא לפרוע. עמו הסליחה דהמסתכל בירושלמי בעיניו יראה דאוקמתא דרבי יוסי גמרה לה ואחר האוקמתא התלמוד בעי עד כאן בב"ח שאינו דוחק ומהו בב"ח דוחק ופשוט משוקל ואי כדבריו זו עיקר אוקמתא

דרב יוסי. ועוד דהלשון והענין דחוק מאד דודאי יש ב' סוגים ב"ח שאינו נוגש וב"ח נוגש וכלפי שאמר מפייס הוינא וכו' להכי אתא בבעיא כשהוא נוגש דאין הפה יכולה לומר מפייסנא ליה. ותו אעיקרא כיון דרבי יוסי קאמר דלא פליגי רבנן אלא באשה אבל בשאר חוב יכול לומר מפייסנא ליה אמאי הוצרך לאוקומי בלוה ע"מ שלא לפרוע אפילו בב"ח סתם בלי תנאי מודו רבנן דפטור:

אחרי כתבי ראיתי להרב פרח מטה אהרן ח"א סימן ק"ד הקשה על דברי הרב ש"ך על דין זה דבע"ח דוחק ודחה דבריו ופירושו מכח גירסת הירושלמי ולדידיה פליג הירושלמי מכתובות לנדרים והפירוש פשוט והוא קצת ממ"ש לעיל. גם הביא משם פוסק שתירץ לדעת הטור כמ"ש הרא"ש בנדרים והקשה עליו דדברי הרא"ש מפורשים פרק הכונס ובתשובה וכו' ודברי הפוסק כדברי הרב לח"מ ומה שהקשה הרב הוא כמ"ש אני הדל לעיל. ואגב רהטאי ראיתי להרב ז"ל שפירש בירושלמי דמוכח מדתנן מקריב עליו קיני זבין דע"י הכהן הוא מותר לאכול בקדשים וא"כ הירושלמי סבר דמקריב עליו קיני זבין היינו הכהן וכדמשמע בגמרין דפשיט מינה דכהני שלוחי דרחמנא. וקשה דאי הכי לא מוכח מידי הירושלמי לב"ח דוחק ומה דמות יערוך גרמא שמתירו בקדשים לב"ח דוחק. ושם ראיתי שכתב משם הגהות אשרי דרבינו ברוך ורבינו מאיר סברי כר"ת ואם זה רבינו מאיר הוא מהר"ם בר ברוך לפי מ"ש מהר"ם בתשובות הרשב"א סימן אלף צ"ט דנראה דמספקא ליה זהת"ד. ובודאי דהוא מהר"ם בר ברוך דהגהת אשרי הלזו היא מהמרדכי. ונעלם מהרב ז"ל דבמרדכי פרק הכונס כתב בהדיא דמהר"ם נ"ל כריב"א ודלא כר"ת וכן מוכח משו"ת מהר"ם הקצרות סימן ל"ג ומתשו' דשייכי לספר נזיקין סימן י"ז וכן מוכח בההגה אשרית עצמה בסוף ומוכרח דמ"ש ברישא וכן פסק רבינו מאיר היינו מטעם אחר ולא מטעם רבינו ברוך ודוק היטב כי קצרתי:

הדרן לדברי מהריב"ל דאחר שהביא דברי התוספות פרק הכונס כתב וז"ל נמצינו למדים מדברי התוס' והרא"ש דחייב השבוי לפרוע לפודה כיון דהנזק מבורר שהוא בידי אדונים קשים ושבי כלהו איתנהו ביה וכו' וכ"ש לדעת ר"ת דדוקא במזונות אשתו הוא דאמרינן דפורע חובו של חבירו אינו חייב לשלם אבל בשאר חובות לא דמילתא דפשיטא היא דבנ"ד חייב לשלם ועוד האריך ע"ש ויש להרגיש על הרב ז"ל דלא זכר דברי הריטב"א בחידושי קדושין שכתב סוף דף ח'. וז"ל הפודה שבוי כיון שכבר הגיע לו הנזק לא חשיב מבריח ארי ומשתלם מיניה עכ"ל והוא תניא דמסייע ליה. והנה כתבו התוס' סוף דף ק"ז חנן אומר איבד את מעותיו דהיורד לתוך שדה חבירו ונטעה שלא ברשות שמין לו כאריס ובונה חרבתו של חבירו דנותן לו מה שהנהו התם השבח בעין ודין הוא שיטול ע"ש.

והכא הקב"ה פדאנו ממצרים ואתאן לשאלת מהריב"ל אם הפודה שבוי הוי מבריח ארי או חייב לשלם וכבר כתב מהריב"ל דחייב דהנזק מבורר והריטב"א גם כן כתב דחייב דהגיע לו הנזק. ועוד דהכא השבח בעין דכבר היינו נטמעים בן' ש"ט והוציאנו ה' מש"ט והכניסנו לשערי קדושה. ועוד דמכניסנו לא"י והוי השבח בעין. ומלבד כל זה הוא היוצר הוא הבורא ואנחנו עבדיו בלאו הכי וזה רמז המסרה נחית בחסדך עם זו גאלת והפודה שבוי חייב לשלם ולכן קרינן עם זו קנית ואנחנו עבדיו. ועוד תביאמו ותטעמו והשבח בעין. ואעיקרא דדינא אין זה ענין דהוא היוצר הוא הבורא וז"ש עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו וחייבים לעובדו לכל הדברות ולכל האמירות:

וזה רמז הפ' פרשת וארא ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' ולקחתי וכו' והייתי לכם לאלהים וכי תימא מבריח ארי בעלמא וידעתם תדעו להבין הדברים כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים והנזק מבורר ועוד והבאתי אתכם וכו' והשבח בעין:

ומתוך זה נבא לחלוקת רחמים **רחמים** מן השמים ירוחמו למרחם על העניים וכתבו המפרשים משם הרב בינה לעתים שפירש וכי ימוך אחיך הה"ד מלוה ה' חונן דל כתוב בתורה נותן לחם לכל בשר בא זה וחטף את המצוה אמר הקב"ה עלי לשלם לו שכרו הה"ד וגמולו ישלם לו דהוה ס"ד דכביכול הנותן צדקה דומה לפורע חובו של חבירו דכתיב נותן לחם לכל בשר כ"י וז"ש כתוב בתורה נותן לחם לכל בשר בא זה וחטף את המצוה והו"א שאינו חייב לשלם דזה חוב דמזונות ואפילו לר"ת פטור מטעם שהיתה מצמצמת וכו' לז"א עלי לשלם וכו':

ואפשר לרמוז בזה מאמרם ז"ל בשעה שיצאו ישראל ממצרים כרתו ברית לעשות חסד זה עם זה וחוץ מדרכנו אפשר במ"ש בזהר הקדוש דבשעת יציאת מצרים זכו ישראל לבחינת מצה בחינת ה שהיא רומזת לשכינה כי מ"צ הוא י"ה באתב"ש אבל אח"כ נצטוו מצותיו יתברך בחינת מצוה שהוא בחינת ו"ה קבה"ו. ולזה נתחכמו ישראל וקבלו לעשות חסד זה עם זה לזכות לבחינת מצוה דישראל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ונמצא שכבר עושים מצוה ליחד קבה"ו ויצטרף לזה מ"ש המקובלים על פ' פותח את ידיך פתוח תפתח את ידך דכשמקבל לעשות חסד מן השמים משפיעים שפע ישועה ורחמים מבחינת אות יוד וזהו פתוח דכשאתה מקבל פתוח. תכף משפיעים

מן השמים את יודיך ע"י שם אדני כמו שהאריך בזה הרב מהר"ר נפתלי כ"ץ בסמיכת חכמים בפתיחת מגילה עש"ב:

ואל זה אביט כונת הכתוב זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם ה'. הכונה זכרתי לך חסד נעוריך היינו מה שישראל קבלו לעשות חסד כדי ליקבה"ו וז"ש אהבת כלולותיך שרציתם ליחד לכלול קבה"ו. וכל כך נתכשרתם מאד במה שמסרתם עצמכם על ק"ה ונתקדשו כל האברים כמש"ל ואח"ז קבלתם לעשות חסד עד אשר זכיתם למדרגה עליונה לכתך אחרי דאמרו בזהר הקדוש דג' סוגים יש התהלך לפני והיה תמים. את האלהים התהלך נח. וה' הולך לפניהם יומם. וז"ש לכתך אחרי שהוא מדרגה עליונה. ואחר כל השבח הזה במדבר בארץ לא זרועה. והענין שהקשו כזהר הקדוש איך חטאו ישראל תכף לקבלת התורה וזכו לחזות בנעם ה'. ותירץ דהסט"א היתה מושלת במדבר והם הכניעוה ומ"מ תוקף הסט"א גרם שחטאו זהת"ד. ואחר שאמר הכתוב לכתך אחרי שהוא מעלה גדולה נתקשה הכתוב איך חטאו בעוד שהיו במעלה ראשונה. ותירץ במדבר בארץ לא זרועה דהמקום גורם שהוא מקום תהו ושולט ביותר ולכך חטאו:

ולפי דרכנו אפשר לומר דהנה אמר ה' אליהם ביד משה דהם חייבים לעובדו שפדאם ולא מצו לומר מבריח ארי בעלמא כיון דמוליכם לא"י והשבח בעין. ומזה למדו וכרתו ברית לעשות חסד זה עם זה ואין כאן משום פורע חובו של חבירו כ"י שחייב לזון ברואיו כדכתיב נותן לחם לכל בשר ואפילו חוב שהמלוה דוחק כמש"ל וכאן העני דוחק וצועק ומתעלף ברעב. משום שכאן השבח בעין כי תכף לקבלה לעשות חסד מתגלים אורות בשמים ומדת הדין נהפכה לרחמים כמשז"ל שזה רצונו יתברך וא"כ השבח בעין ולכך כרתו לעשות חסד דודאי יהא שלמא רבא שלם ישלם שבעתים:

נמשך לזה נבין רמז מסרה אחת מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. נדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום. אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה. כי הנה יש ס"ד דנותן צדקה לעני ובפרט אם נותן לו מזונות דהניח מעותיו על קרן הצבי דמזונות גם לדעת ר"ת הפסיד ולדעת רוב הפוסקים כל חוב שפרע איבד מעותיו כמש"ל והכא כ"י רחמנא אמר נותן לחם לכל בשר אך אם עושה חסד לת"ח ועי"ז עוסק בתורה הו"ל השבח בעין ונשב"ע ונוטל וז"ש מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך מאן מלכי רבנן ואז הוי השבח בעין ולא שייך דין פורע חובו של חבירו. ויש חששא אחרת ממ"ש ויהיו מוכשלים לפניך הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים וא"כ הנותן צדקה בהאי פחדא

יתיב שמא יזדמנו לו אנשים שאינם מהוגנים וקרי לצדקה כזו מכשול והתקון לזה הוא שיעשה צדקה לעניים הרבה ובתוכם יש הגונים כמ"ש המפרשים וז"ש נדיב נדיבות יעץ שבקש עצה במה יזכה ומצא כדי מדת"ו לכל רוח נדיבה שלו שיתן להרבה עניים וז"ש והוא על נדיבות יקום מפני שהצדקה לעניים הרבה תועיל כי אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה איזה אדם הוא הגון וסגנון ומהות הצדקה:

וגדולה צדקה שמקרבת הגאולה ומהפכת מדת הדין למדת רחמים כמשז"ל וכהנה רבות ואתיא מכללא שמצלת מן החטא כמו שנבאר בס"ד. ונבא לחלוקת:

שלום. ונבין מש"ה ישעיה סימן כ"ו יצר סמוך תצור שלום שלום כי בך בטוח. בש"ס פרק היה נוטל אמרו דתורה בעדנא דעסיק בה אגוני מגנא ואצולי מצלא ואין עבירה מכבה תורה משא"כ מצוה דעבירה מכבה אותה ורבינו האר"י ז"ל כתב דהצדקה שקולה לתורה דאין עבירה מכבה אותה וכתבו המפרשים דה"ה דהצדקה גם כן מצלת מיצר הרע. והנה הצדקה נקראת שלום כמש"ה והיה מעשה הצדקה שלום וגם התורה נקראת שלום כמשז"ל וז"ש יצר סמוך כי היצה"ר הוא סמוך לאדם. תצור שלום תורה שלום צדקה דשתיהם מועילות להנצל מן היצה"ר. וז"ש תצור שלום שלום כי בך בטוח שאמרתי בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין ובין התורה ובין הצדקה אין עבירה מכבה אותה ולכך קראו לשתיהן שלום:

וכבר אמרנו פירוש הכתוב כה אמר ה' חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו כי בעוה"ר נחרב הבית שני בעון שנאת חנם כמשז"ל ואיך יתכן שיבנה בית המקדש ועון זה עדיין לא הוטהרנו ממנו. והגם שנעשה מצוות ומעשים טובים עדיין לא בא משיח דצריך שלום על ישראל ואז"ל על פ' אוהב כסף לא ישבע כסף אוהב מצוות לא ישבע מצוות וז"ש חנם נמכרתם בעון שנאת חנם נמכרתם ומאחר שכן לא בכסף מעשים טובים תגאלו. אמנם בתורה תהיה גאולה והוא ע"ד שאמרו בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בד"ת וז"ש ולא בכסף מעשים טובים אבל בתורה תגאלו. כי התורה לשמה צריך שיהיה עניו והתורה נקראת שלום ובזה יהיה בתורה תקון לעון לשון הרע כי הגלות בשבילו ויהיה שלום בינינו ונגאל. כי התורה עץ חיים היא ורפואה לכל ואגוני מגנא ואצולי מצלא מהיצה"ר. וע"י התורה לשמה היו נוצחים במלחמה כמ"ש פ"ב דמכות מי גרם שעומדות היו רגלנו במלחמה בשעריך ירושלם שערים המצויינים שדוד הע"ה היה עוסק בתורה. ופירשנו בעניותנו שכל תוקף וטובת מלכי האומות הם עונותנו במה שלוקחת הסט"א ניצוצות הקדושה ממצוות ישראל והן הן חיותם וע"י שמבררים בשערים המצויינים ניצוצות הקדושה לרוב ניטל חיות הסט"א וז"ש עומדות היו רגלנו במלחמה ולא רגליהם

כי קרב קיצם לעת תמוט רגלם בשעריך ירושלם שערים המצויינים בהלכה ות"ח מרבים שלום בעולם ולא יש מלחמה כי מלכי האומות המה כרעו ונפלו. ואפשר ז"ש פ' אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה"א נזכיר המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד הכונה אלה ברכב שרי א"ה למעלה ואלה בסוסים מ"ה למטה ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר כלומר נעסוק בתורה כי כל התורה שמותיו של הקב"ה ועי"ז יהיה יחוד קב"ה ושכינתיה וז"ש בש"ם הוא מ' כמש"ה ויעש דוד שם ה' אלהינו קב"ה ושכינתיה נזכיר לשון אזכרתה קטורת לקשר וליחד הדודים. ועי"ז המה כרעו ונפלו שניטלו ניצוצי הקדושה מהם ובעבור זה המה כרעו ונפלו. ואנחנו קמנו כמש"ה עומדות היו רגלנו:

וזה אפשר פסוק אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. הכונה אם תקום עלי מלחמה בזאת שהיא התורה כמשז"ל כלומר בעסק התורה אני בוטח וכמ"ש עומדות היו רגלנו בשעריך וכו' כמדובר. אחת שאלתי שאהיה עוסק בתורה דוקא לשמה ושלא יהיה טרדת מלחמה וז"ש שבתי בבית ה' דהיינו בית המדרש לחזות בנועם ה' דוקא בלי שום טרדת מלחמה:

ואפשר לפרש מאמרינו יצילני מאויבי עז זה פרעה שהוא הנחש כמ"ש הרב ש"ך עה"ת והוא אויב הידוע והמפורסם. ומשנאי אלו המצרים כי אמצו ממני מסיבתי שע"י חטאתי טרפו ניצוצי הקדושה והם חיותם וגבורתם. שהם מוכנים יקדמוני ביום אידי שברי בחטאתי. ויהי ה' למשען לי ע"י התורה שהיא משען כמ"ש פ"ב דחגיגה משען זה תלמוד וע"י עסק התורה מתבררים ניצוצי הקדושה ויצילני בזכות תורת חיים ונשמחה ונראה בזכות התורה ישראל נושע בה' ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן:

שור"י בארש יכתבו איזה ענינים דשייכי לעיל בס"ד:

א. לחלוקת דיבור. הנה שפתי עוד הם מדברים. אמרו רז"ל במכילתא ר"א הקפר ברבי אומר ישראל במצרים היה בידם ד' דברים שאין כל העולם כדאי בהם שלא נחשדו על העריות ולא על לשון הרע ולא שינו שמם ולא שינו לשונם. והכל נמשך מלשון הרע דכיון דנשמרו מלשון הרע ממילא בא שמירת העריות כי שתי בריתות מכוונות וכיון שלא פגמו הלשון כלה"ר מזה נמשך דלא ליפגום לישנ"י ולא שינו לשונם ועי"ז זכו דלא שינו שמם דשמם נאחז בשב"ח בקרני"ו בשרשי נשמתו ולכן לא שינו שמם וכמ"ש כמה זמני דהשם בחינת נשמתו. ושמירת העריות סבת העשויה לצאתם ממצרים כמ"ש במדבר רבה פ"ג וגם זוהי סיבה שקבלנו התורה כמ"ש בילקוט ריש במדבר שאמר הקב"ה למלכי האומות הביאו יחוסין שלכם כשם שבני מתיחסין:

נמשך לזה נבא להבין פ' המילדות ותיראן המילדות את האלהים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ותחיין את הילדים ואמרו פ"ק דסוטה ולא עשו כאשר דיבר אליהן להן לא נאמר אלא אליהן אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שתבען לדבר עבירה. ודקדק הרב הגדול מהר"ר יוסף דוד ז"ל בספרו הנחמד צמח דוד פ' שמות דמה ראה פרעה לשטות זה מאחר דהמלך יש לו נשים רבות ופלגשים. ותו השתא דתבען ומיאנו איך לא הרגן ופירש הרב הנז' במשז"ל א"ל הקב"ה רשע מי שנתן לך עצה זו טפש הוא הי"ל להרוג את הנקבות אם אין נקבות זכרים מהיכן ישאו נשים אשה אחת אינה יכולה ליטול ב' אנשים אבל איש א' נושא עשר נשים ויותר הוי אך אוילים שרי צוען. והנה רז"ל אמרו בב"ר על פ' שמען קולי נשי למך אמר ריב"ם אמרו לו למחר בא המבול ופרות ורבות למארה אזול לאדה"ר א"ל אתם עשו שלכם והקב"ה יעשה את שלו וכתב הרב יפ"ת דהאשה אינה מצווה על פו"ר אבל מצוה קעבדא ואין כופין את האשה ומ"ש להם אדם הראשון היינו אם רוצות וב"ד אין כופין אם לא רצו אך אמרינן פרק השולח דאשה חציה שפחה וחציה בת חורין וכפו את רבה ועשאה בת חורין ונשאת ואע"ג דאתתא לא מפקדא מנהג הפקר נהגו בה. הרי דכופין משום זנות אך היינו דוקא אם שומרת עצמה כשנשאת. ואעפ"י שמי שנתן העצה לפרעה טפש היה. אך פרעה לא היה טפש אלא חכם וידע דאיש א' נושא כמה נשים אלא דסבר דנשים לא ירצו לינשא כיון שיולדות למארה ויתמעטו ישראל ואין ב"ד כופין בטענת עשו שלכן כמו שאמר אדה"ר ואף דמצוה קעבדא אין כופין. אך חשש דכופין משום זנות ואף דאין זה אלא אם שומרות עצמן הנשואות. מ"מ אפשר דנשי ישראל הנשואות שומרות ויכופום ולכן תבע למילדות לא שהיה רצונו לדבר עבירה אלא כונתו לנסות אם נשי ישראל שומרות עצמן. וכשראה שלא נתבעו דן שנשי ישראל הנשואות שומרות עצמן מזנות וא"כ יכופום שינשאו ומשום הכי ביטל הגזרה וגזר כל הבן הילוד לא משום למעטן אלא משום שאמרו שהגואל לוקה במים זהו תורף דברי הרב מהרי"ד ז"ל:

ובשגם יש להשיב קצת דמה שדקדק דמה ראה פרעה וכו' לאו דוקיא הוא דיצריה אלבישיה וחביבה בהמתן וכו' ולא הרגן שלא יודע הדבר וגנאי הוא לו שהיה מחזיק עצמו אלוה. מ"מ ההמצאה היא טובה לומר שזה כיוין פרעה. אמנם גם הוא טפש דהרי כתב הרמב"ם דאשה לא תשב בלא איש מפני החשד וכ"כ מור"ם בהגהה בריש א"ה משם ריא"ז וא"כ יכופו מפני החשד. ועוד יכופום שלא יכלו ישראל ח"ו וגזרה עבידא דבטלה וכדאמרינן פ"ק דכתובות שמדא עבידא דבטלה וכמ"ש פ"ק דסוטה דאמרה מרים לאביה. ועוד אעיקרא אמרינן יותר האשה רוצה לינשא מהאיש. ובדור המבול לא

מצינו אלא נשי למך דחשו שלא ילדו למארה. ונשי למך עצמן ה"ד שהיה גזרת ה' אבל משום גזרת המלכות לא יסוגו אחור:

אמנם לכל הדברות יש לצדד ודרך הרב ז"ל יש לו קיום. ועפ"י דרכו ניחא דאמאי רמז זה הכתוב שתבען בסוף והי"ל לרמוז תחילת דיבר בשעה שא"ל אם בן הוא והמיתן אותו. אבל אפשר דכשציוה להן להמית הבן הילוד הלך אחר עצת השרים. ואח"כ בראותו שהחיו הילדים נתן דעתו להעמיק בדבר כמ"ש הרב ז"ל ולכן תבען להמילדות למען דעת אם נשי ישראל מזנות. וכשידע דשומרות עצמן ביטל הגזרה כמו שפירש הרב ז"ל. ובזה יובן מאמרם ז"ל דבשכר יראת יוכבד זכתה דמשה רבינו יקבל התורה וחוץ מהפשט לדרכנו א"ש דע"י יוכבד נודע לפרעה ולשריו דנשי ישראל הן שומרות עצמן ויש להן יחוסין. ולא זכו ישראל בתורה אלא בשביל יוחסין ולכן בנה קבל התורה. ובהכי ניחא מ"ש הכתוב במתן תורה כה תאמר אל בית יעקב אלו הנשים ותגד לבני ישראל והקדים הנשים דבעבורם היו יוחסין ולזה זכו לתורה. ובהא א"ש משז"ל החנוכי הפלואי דשם יה מעיד עליהן דהקדים הי ברישא הרומז לנשים דהם היו סיבה ליוחסין ודוק:

ב. פסוקי פ' וארא ולקחתי אתכם לי לעם. דרשתים בדרוש בסגנון יותר בהרחבה. באופן זה. מה כתיב למעלה מפ' ולקחתי אתכם לי לעם. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי וכו'. ונקדים דמשמע מהמרדכי דאם השבוי אמר לו שיפדהו ודאי חייב והוא פשוט. וכתב מהרש"ל בים של שלמה דאינו חייב ליתן אלא כדי דמיו אך אם הוא על עסקי נפשות ופדאו חייב לשלם אפילו יותר מדמיו ע"ש. וז"ש וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל כלומר שאמרו וצעקו שאפדם והצילם וא"כ כשהפדוי צועק ושואל שיפדוהו אליבא דכ"ע חייב לשלם. לכן אמור לבני ישראל אני ה'. כלומר לא תזכיר מענין צעקתם שהם אמרו לי שאפדם שיסברו שזהו הטעם שחייבים לשלם לי והתשלומין לעבוד עבודתי ולא יש טעם כעיקר אלא זה אך תאמר להם אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים שהוא בריא הזקא והייב לשלם כמ"ש התוס' פרק הכונס ומהר"ם הביאו המרדכי פרק הכונס ופרק ב' דייני ובתשובות הקצרות סי' ל"ג והגמי"י פ"ג דנזקי ממון. והצלתי אתכם מעבודתם הוא הע"ז שהיו אונסים אתכם לעע"ז והוא סכנת נפשות שכבר הייתם נטמעים במ"ט ש"ט וא"כ אפילו פודה יותר מכדי דמיו חייב לשלם כמ"ש מהרש"ל ולכן

וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים שהוא סך גדול כמשז"ל על פ' הבן יקיר לי אפרים ביוקר הם עומדים לי כמה משפחות של בנים וכו' ולכן ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וזהו התשלומין. ואם תאמרו שאם הייתי חפץ בנקל אתם יוצאים ונמצא שמה שעשיתי שפטים גדולים הוא לרצוני. לכן אמר וידעתם תדעו ותשכילו כי טענת בריא הזקא. היא טענה אמיתית כי אני ה"א המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. ועוד כי אני התניתי עמכם ונתרציתם כמ"ש למשה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וכו' וקבלתם ובזה כ"ע מודו שאתם חייבים וז"ש וידעתם כי אני ה"א המוציא ורמוז גם כן שאמרתי אני ה' אלהיכם שתקבלו אלהותי בעבור שאני המוציא אתכם וכו' ועוד והבאתי אתכם אל הארץ וכו' שהשבה בעין וניכר החוש"ה אל העין:

נמשך לזה בתולדת הרב בינה לעתים כי עושה צדקה הוה ס"ד כי הוא פורע חוב חבירו כ"י דכתיב נותן לחם לכל בשר וכו' כמש"ל. אפשר לפרש פ' והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם והוא במש"ל דהרב שפתי כהן והרב קרבן העדה פסקו דאע"ג דקי"ל פורע חובו של חבירו פטור מ"מ אם בע"ח דוחק חייב ואז"ל שהעני מתרעם ח"ו על הקב"ה ושופך את נפשו והעושה צדקה כ"י עושה שלום בין העני ובין הקב"ה וא"כ נמצא שהבע"ח דוחק דהיינו העני שהוא מתרעם ח"ו ובזה לדעת הש"ך וקרבן העדה חייב וז"ש מעשה הצדקה שלום שהעני מרוב צערו מתרעם ומילין לצד עילאה ימלל והוא בע"ח דוחק. ולכן עבודת הצדקה השקט ובטח עבודת עד עולם ואוכל פירות בעה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ואז"ל אין הצדקה משתלמת אלא לפי ג"ח שבה. וז"ש והיה מעשה הצדקה שלום יהיה לו לעושה צדקה כי הוא שם שלום בין העני ובין הקב"ה והוי כמו ב"ח דוחק ומדה כנגד מדה שלום יהיה לו. ועבודת הצדקה היינו הטורח בגמילות חסדים שבה וזהו עבוד"ת הצדקה השקט ובטח עד עולם שאוכל פירות בעה"ז והקרן קיימת לו לעולם הבא:

ואל זה אביט אל מאמרם ז"ל עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצוות אצל בעלי תורה ואית לן תלת קריין עץ חיים היא למחזיקים בה ואידך כי בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחייה בעליה ואידך אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה. ונקדים שכתב הגאון החסיד בספר מעשה רקח במאי דתנן שומר הפרי מצטרף דהעשיר המהנה ת"ח הוא שומר הפרי שהוא ת"ח ולכך מצטרף לעה"ב עם הת"ח דקי"ל שומר הפרי מצטרף וז"ש עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצוות אצל בעלי תורה אלו הן הנצרפי"ן עם הת"ח ואית לן תלתא קריין חד עץ חיים היא למחזיקים בה דהתורה נמשלה לעץ החיים וכשם דבאילן יש פרי ועלים השומרים הפרי ושומר הפרי מצטרף.

וכי תימא הוי פורע חובו של חבירו לז"א כי בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת כי במחזיק לת"ח יש השבח בעין ובשבח בעין חייב כמ"ש התוס' וסיעתם. וכי תימא התינח מחזיק לת"ח אבל אם מעשה הצדקה עם עני פשוט. לזה אמר אשרי אנוש יעשה זאת דכל הדינים הללו משום יגדיל תורה דכל זה בפורע חובו של חבירו שלא מדעתו. אבל אם הלוה אומר שיפרע אז ודאי לית דינא ולית דיינא שהוא חייב לשלם והכא הקב"ה ציוה אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה וכיון שהוא מצווה ודאי גמולו ישלם לו כיד המלך כעל גמולות כעל ישלם במיטבא בקבא רבא ונאמר בו כי טוב אשרי אנוש יעשה זאת נשב"ע ונוטל חלקו **בחיים**:

פרק ז

דרוש ז' לשבת כלה

יש"ק ה' סיון שנת תקו"ן

משנה שלימה שנינו גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא וכו':

אחד חכם שבחכמים פקיע ומומחה נודע בשערים גדולת חכמתו ויתרון דעתו הפלא ופלא בכל חכמה ומדע חכמות תוריות מדיניות טבעיות למודיות בקי בהן ובשמותיהן עשר ידות מדובר בו נכבדות ולו סדרים סדרי חכמות אצלו אמון לרקחות ולטבחות שת בטוחות ובדעתו חדרים תאומו"ת נולדו כל פרקי וסעיפי החכמות וגברה ידו בחכמת הטבע והמרקחות והרכבות וזרעוני גנות וכל אילן דמרנג וסגולת העשבים בכל עש"ב יהיה מותר גרעיניהן ועוקציהן ותולדותיהן ומחדש בטובו בכל יום מיני הרכבות בדשאים ואילנות רקח מרקחת. ודבר שהיה בכלל בחכמתו נטע נטיעה מורכבת מעשבים ואחד עשר סמנים בארץ מלחה ויוצא פרח ויצץ ציץ נטיעה מהודרת מרוקמת ומצויירת. ואולם ראה בחכמתו לפי טבע הנטיעות והאדמה אשר הם עליה שצריכות תדיר להשקותם מיין צלילן מיין דכיין ודין הניין להיותם נטיעים מגודלים תלי תלים צצי"ם וצמחי"ם ונוייהן לבר לא תשבע עין לראותן והלב חומד ערוגות מטען ושעשע יונק עם איש שיבה. ואחרי אשר נתפרסם החכם הזה בכחו הגדול הנמצא כזה האדם שיבא אחריו ורוצה בקיום הנטיעה ולא ישקנה הא ודאי פתי וסכל הוא כי כיון דהמרכיב נטיעה זו היולדה והמחזיקה הוא אמר דצריך להשקותה מי באר מים קרים טובים מאך כן צריך לעשות הרוצה בקיום הנטיעה וזו מילתא גלויה ומפורסמת:

כן עינינו הרואות הנה אלהינו יצר את האדם בחכמה נפלאה מטע ה' להתפאר ומורכב מכל העולמות הוא ציוה שחיי האדם תלויים בתורה ומצוות בתורה באר מים חיים כדכתיב כי היא חייך ואורך ימיך ובמצוות כתיב אשר יעשה אותם וחי בהם. ומי פתי שסובר לחיות בלי משקה התורה והמצוות הא ודאי יעשה בנפשו שקר כי הוא היוצר לימדנו כי זה חיי האדם ומי זה מחשיך עצה למעבד עובדא בנפשיה גברא דנש"י תורה ומצוות כי בנפשו דיבר. ואשר לו שם לבו את דבר ה' ולא ימוש ספר התורה מפיו מחיה חיים יחייהו וכל העולם כלו כדאי הוא לו כמ"ש ר"מ בפרק קנין תורה פרקא דיומא. וזה פשט הפ' אשרי האיש אשר לא הלך בעצת וכו' כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח דימה לת"ח הלומד בתורה כעץ שתול על פלגי מים כי תדיר הוא שואב לחות המים וזהו חיותו:

והנה יש לדקדק מ"ש כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה דברישא קרי לה תורת ה' ואח"כ קראה תורתו וכבר רז"ל אמרו בתחילה היא תורת ה' ואח"כ זכה ונקראת תורתו ופירשו המפרשים כי בתחילה שמתחיל ללמוד נקראת תורת ה' אבל אחר שלמד ונעשה גברא רבא נקראת תורתו. ואפשר לתת טעם במ"ש רבינו האר"י זצ"ל דת"ח מופלג יש בו ניצוץ משה רבינו ע"ה ואמרו ז"ל דלמשה תורה נתנה לו במתנה וז"ש כי אם בתורת ה' חפצו כאן בתחילה ואחר שזכה ללמוד ונעשה מופלג בתורה יש בו ניצוץ משה רבינו ע"ה ואז ובתורתו יהגה יומם ולילה נקראת התורה על שמו. ובפ"ק דע"ז דף י"ט אמרו אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ שנאמר בתורת ה' חפצו ואמרו שם והיה כעץ שתול ולא כעץ נטוע דשתול משמע דנעקר ממקומו ונשתל במקום אחר וכו' ע"ש ולדרכנו אפשר לרמוז כי הנה כתב הרב האר"י ז"ל כי מה שיתאוה האדם ללמוד בזה יחזיק כי בגלגול זה בא לתקן בחינת לימוד זה דהיינו או פשט או סוד או דרוש או רמז ושאר חלקי ת"ת כבר הוא תקן בגלגולים ועתה יתקן מה שחסר לו ולכן לא יכריח טבעו ללמוד בחלק אחר וז"ש כי אם בתורת ה' חפצו שילמוד בחלק שחפץ בו ובתורתו יהגה יומם ולילה בזה החלק מהתורה. וכי תימא הרי כל ישראל יש להם חלק בפרד"ס ומדוע יקבע לימודו בחלק אחד לז"א והיה כעץ שתול ולא נטוע שם רמז שכבר בא בגלגולים אחרים ולכן בגלגול זה מורה שבא לתקן אותו חלק שהוא חפץ בו:

א"נ אפשר ונקדים מ"ש רבינו אפרים ז"ל בפירושו על התורה כ"י פ' פקודי וז"ל אור זרוע לצדיק אור היא התורה זרוע לאכול מפירותיו עכ"ד. ואמרו בשוחר טוב על פ' בצאת ישראל ממצרים א"ר פנחס הכהן בר חמא הרקיע ששמו ערבות הקב"ה זורע מעשיהם

של צדיקים עליו והוא עושה פירות. ולמדנו מהאמור שהקב"ה זורע התורה והמצוות ומוציאין פירות. והנה כתב מור"ם בהגהה בח"מ סימן רצ"ב דהמשתמש בפקדון והרויח אין צריך לשלם מהריוח לבעל הפקדון. ומרחמי ה' יתברך שנותן הפירות מהתורה והמצוות הגם שהדין הוא שאם הרויח א"צ לשלם. וכתב מור"ם שאם אמר המפקיד תן לי פקדוני ואני ארויח בעצמי והלה מעכב חייב ליתן הריוח מכאן ולהבא וכתב הרב ש"ך שמהרש"ל פסק דאפילו תבעו לדין וא"ל תן לי פקדוני כי יש לי ריוח ברור וזה מעכבו פטור דמבטל כיסו לא הוי אלא גרמא וע"ש בכנה"ג ובסימן קפ"ג הגהב"י אות ל"ה והנמשך. ובנדון זה שכבר נודע שהקב"ה משלם כל השכר לבסוף לעוה"ב. אך בכל לימוד ובכל מצוה מיחד שכרו וזורעו ועושה פירות לכל הדברות לא שייך אפילו מבטל כיסו של חבירו דהשכר אינו אלא לבסוף. וא"כ מה שיחד שכרו מטיבותיה הריוח ודאי להקב"ה דהכא לא בתורת פקדון בא לידו יתברך רק כך רצה הקב"ה. ובזה אפשר לפרש משנת פ"ב דאבות הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. ויש לדקדק מאי קאמר ונאמן וכו' וכי יש ס"ד ח"ו בזה ועוד ודע וכו' מה ידיעה זו. ואפשר שהכונה לא עליך המלאכה וכו' שכל התורה והמצוות שיעור קומה והוה ס"ד שאם לא גמר כל המלאכה יצא נקי ח"ו וכן לאידך גיסא שהקב"ה אינו פורע בזמנו ח"ו לז"א אמת שכל התורה והמצוות כלם אחוזי והם שיעור קומה אחד. אמנם בחסד עליון הוא רוצה לזכות את ישראל וכל אחד מה שעשה נוטל שכרו אמנם לא אתה בן חורין להבטל ונמצא כי כל ימי חיי האדם הוא עושה מלאכה אחת וליכא משום בל תלין ובסוף אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה. ולפי משז"ל שכל לימוד וכל מצוה הקב"ה מיחד השכר וזורעם לפירות הוה ס"ד שכיון שהקב"ה לא יש שום צד שחייב בריוח שלא יש פקדון ולא מבטל כיסו ולא חוב שכתב הרא"ש ופסקו מרן סוף סימן פ"א וז"ל ראובן תבע לשמעון ריוח החוב שהיה עליו מכמה שנים וכו' ואף אם אמר שמעון אח"כ אני אתן לך ריוח דברים בעלמא הם ויכול לחזור בו מאחר שלא היה קנין. ולגבי קב"ה שדיבורו מעשה אם אמר היה מקום לומר שיתן הריוח אבל הקב"ה לא אמר שיתן ועוד אינו חוב שהכל מלאכה אחת. וא"כ היה ס"ד שישלם מן הפירות השכר. לז"א ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך מה שיחד לך בכל לימוד וכל מצוה. הכל יתן לך השכר בעצמו והפירות שלך. וזה חסד גדול שאינו דומה לנדון הרא"ש ותשובת הרשב"א סימן תתקל"ח שהוא מקור דברי מור"ם בהגהה כלל מפני שמתן שכרן קרי מתן לריוח והקרן שכר. זהו לעת"ל וא"כ

לא יש חוב ולא מבטל כיסו של חבירו ולא פקדון וזה רחמיו יתברך שנותן השכר עצמו והפירות וזהו מתן שכרן מתנה פירות שגדלו והשכר עצמו:

וזה רמז הפסוק אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה שמחו צדיקים בה' והודו לזכר קדשו אור זרוע התורה שהיא אור זרוע שהקב"ה זורע התורה כמ"ש רבינו אפרים ז"ל ולא תימא שאינו לבעל תורה כי אינו חוב ולא פקדון ולא שייך מבטל כיסו ועכ"ז מרחמיו יתברך אור זרוע הוא לצדיק אך שתהיה תורה אמיתית לשמה וזה ע"י הענוה שנעשה מרכבה לשכינה ולכן מכוין לאמת כי תורה שבע"פ היא כנגד השכינה ואמרו בסוף פרק כסוי הדם יכול יגיס דעתו ת"ל משרים ולמדנו שהעניו נקרא ישר וז"ש ולישרי לב שהם ענוים בלב ואז שמחה שהיא השכינה כנודע היא עמם והיא תורה שבע"פ ומכוונים אל האמת ואז אור זרוע פירות התורה הם לצדיק. וגמר אומר שמחו צדיקים מעוטרים בשכינה הנקראת שמחה בה' יחוד גמור והודו לזכר קדשו כי ברוב חסדיו משלם הקרן והפירות:

והוא טעם מ"ש מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותם מפני שהיו נוחים ועלובין דכיון שהיו ענוים הן הן המרכבה לשכינה ותורה שבע"פ היא כנגד השכינה ומשום הכי כיונו אל האמת. וזהו מ"ש וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום כי וה' הוא וב"ד רמז לשכינה וא"כ ודאי הלכה כמותו שתורה שבע"פ נגד השכינה:

והיינו קראין כי אם בתורת ה' חפצו ברצון גמור ובתורתו יהגה יומם ולילה וזה הלימוד הוא כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו שהקב"ה זורעו והפירות לצדיק ועלהו לא יבול כמ"ש פ"ק דע"ז אפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד ופירש מהרש"א בח"א דע"י שיחתן יובנו ד"ת וא"כ נכללים בתוך ד"ת. וכל אשר יעשה דהיינו מצות עשה יצליח שזורען הקב"ה כמ"ש בש"ט. ומזה ניכר אחד מריבוא מעלות התורה. והאי יומא קא גרים לדרוש ולתור בשבח התורה דזמניה הוא יום אשר עטרנו בוראינו ית"ש וקרבנו לפני ה"ס לקבל תורתו הקדושה והיה כזה יום מחר ואשים דברי בחיוב הלימוד ישבח התורה ה' יגמור בעדי ה' חסדך לעולם וגו':

גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה והבריתא מייתי כמה קראי ובכלל פ' משלי ט' כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים ודרך פשט אפשר כי הנה כאשר אדם אחד אחוז בחבל"י כמו חלאי"ם ודבקו צערי"ם יש בצע"ר לב"ן מה שאין במחי"ה ושאר צרות צרורות. מדת ימיו מה היא כלים מאיליהם כי מעטו נראין מועטים ויכלו באפס תקוה ספו תמו מן בלהות. כל קבל דנא איש אשר ישליטנו אלהים בעושר וכבוד שוקט ובוטח כלו שאנן ושלו ימיו מתברכים ונראים גדולים שדעתו מיושבת ועושה כל צרכו ואכתי פשו מהתענג ומרוך וזה פשט הכתוב ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל

פירוש זקן. וימיו מסודרים בהשקט ושלוה וזהו בא בימים. ויהיו נקראים ימים ונ"ט וה' ברך את אברהם בכל וכיון שהיה מבורך ומוצלח בכל לכך אני אומר בא בימים והתענג בהם. וז"ש כי בי ירבו ימיך ע"י התורה שתלמוד לשמה יהיה לך שלוה והשקט עד שנראה ירבו ימיך כי כל יום יגדל מאד כי ברכה בו לעשות חפציך וחפצי שמים וזהו שאמר הכתוב זקן ושבע ימים. ואמרו ביבמות דף ס"ג אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים דהיינו דיש לו שמחה ונראה בעיניו כאלו ימיו כפולים. והיינו כי בי ירבו ימיך הקצובים נראים רבים כפולים. ומלבד זה יוסיפו לך שנות חיים דאפילו בימיך הקצובים היית מרגיש שהם רבים לרוב השלוה והישוב. וכ"ש שיוסיפו לך שנות חיים. ויתפרש בזה פ' ואברהם זקן הנז' כי רז"ל דרשו ואברהם זקן ויושב בישיבה ועי"ז בא בימים שימיו היה בהם ממשות ונראים כפלים:

ורמז הרומז על הארש כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים ר"ת גימטריא לשון ונקדים מה שפירשנו בעניותנו במ"ש בשבת דף קי"ט אמר ר"ל משום רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בהבל תשב"ר א"ל רב פפא לאביי דידי ודידך מאי א"ל אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא. וזאת לפנים ישנו בנותן טעם לפק"ד שהתורה מארכת ימים כי הנה חטא אדה"ר היה באכילת עץ הדעת ופגם בכל אבריו אך הקנה שלא נכנס בו מאכל ואינו נהנה מן המאכל בפרטות לא נפגם. וכ"כ הרב פנים מאירות בספרו כתנות אור על התורה והבאתיו בדרושים כי הוא מוציא קול והקול רומז לאות וי"ו שהוא חיים כמ"ש בזהר הקדוש ובא מהקנה שלא נפגם ולכך מאריך ימים שגם התורה רומזת לאות וי"ו שבשם והבל התורה מהקנה אות וי"ו והוא חיים ולכך מאריך ימים כמדובר. והשתא הבל התנוקות שאין בו חטא מקיים העולם כי ע"י התורה אות וי"ו והקול בלי חטא מהקנה אות וי"ו הרומז לחיים מחיה העולם:

ובזה אפשר לרמוז פ' הקול קול יעקב בהקדים מאז"ל יעקב אלו בנים קטנים ישראל אלו בנים גדולים הביאו הרב זרע ברך ח"ג דף י"ט ע"ג והוא ז"ל רמז כי סוף תיבת יעקב ר"ת בנים קטנים ולפי דרכו אפשר שהוא ר"ת ידבר על בנים קטנים אך הפשוט נראה דכונת רז"ל דסמכו על פסוק או מי יקום יעקב כי קטן הוא. ולדרכנו א"ש דאין העולם מתקיים אלא בהבל תנוקות של בית רבן וזהו הקול קול יעקב בנים קטנים הבל שאין בו חטא דבזה מתקיים העולם ואז אין הידים ידי עשו. ואפשר שזה כוונת מאז"ל במדרש חזית שא"ל הקב"ה לישראל במעמד ה"ס תנו לנו ערבים ואמרו בנינו ערבים עלינו וזש"ה מפי עוללים ויונקים יסדת עז דח"ו אם ישראל חוטאים העולם מתמוטט. ולזה שאל ערבים. ואמרו בנינו ערבים עלינו והעולם מתקיים בהבל פיהם של תנוקות של בית רבן דע"י

הקול רמז לקנה אות ו' והתורה שרומזת לאות ו' והוא ו"ו במילואה והיא רומזת לחיים זהו חיי עולם ומתקיים העולם מפני שהוא הבל שאין בו חטא והסט"א אין לה שום ערעור בהבל התנוקות. וז"ש מפי עוללים ויונקים מפי דייקא שהוא הבל שאין בו חטא יסדת עז שנתת התורה לקיום העולם. למען צורריך הסט"א שתדיר מקטרגת ומוצאת עילה בלימוד הגדולים שהוא הבל שיש בו חטא. וע"י הבל תשב"ר יסכר פי רשעים הסט"א וז"ש להשבית אויב ומתנקם כי הבל תשב"ר נקי וטוב:

ויתקרב לזה מאז"ל בילקוט בפ' במדבר בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו אומות העולם מה ראו אלו להתקרב יותר מן האומות סתם פיהן הקב"ה א"ל הביאו לי ספר יחוסין שלכם שנאמר הבו לה' משפחות עמים כשם שבני מביאין ויתילדו על משפחותם לכד מנאן בראש הספר הזה אלה המצות אשר ציוה ה' בה"ס ואח"כ שאו את ראש שלא זכו ליטול התורה אלא בשביל היוחסין ויש לדקדק מה יחס ליוחסין עם התורה. אך להיות שאם ח"ו ישראל אינן מקיימים התורה מוט התמוטטה הארץ לזה צריך הבל תשב"ר לקיים העולם והיינו משום דהוא חבל שאין בו חטא וזה מועיל כשהבנים הם זרע קדש אבל אם הם בני זנונים הם גופם החטא ואינם מועילים שום דבר וזה הסמיכות אלה המצות ואם ח"ו לא יקיימו וידבר ה' אל משה במדבר סיני יתקיים העולם במדבר לשון דיבור התורה שנתנה בסיני דהבל תשב"ר מקיים העולם.

נמשך לזה נבא להבין פ' מזמור ח'. ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים מפי עוללים ויונקים יסדת עז למען צורריך להשבית אויב ומתנקם כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וככבים אשר כוננתה מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו תמשילהו וכו' ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. ובטרם תחיל האר"ש הבה נא אבא עלי בא"ר מאמרם ז"ל המפורסם בשעה שעלה משה למרום אמרו מה"ש רבש"ע מה לילוד אשה בינינו וכו'. על כן רחש לבי כי אמר אקדמה מה שנשאל הגאון מהר"י קולון ז"ל בתשובותיו ונז"ר משרשיו שרש ך' במכירת חנות ההלואות אם יש בה דין מצרנות. ופתח בתשוב"ה תחילה על מה שנתחייב שלא למכור החנות כי אם לרבי שמואל וכתב הפוסק דמכירת קוטימ"ו איקרי מכירה סתמא לא איקרי והגאון ז"ל דחה דבריו מדאמרינן פרק כסוי הדם דף פ"ח ת"ר אין מכסין אלא בעפר דברי ב"ש וב"ה אומרים מצינו אפר שנקרא עפר ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וב"ש עפר שריפה איקרי עפר סתמא לא איקרי והרי דלב"ה דהלכה כוותיה אנו למדין אפר דנקרא עפר מהאי קרא ולקחו לטמא וכו' ולית להו לחלק משום דעפר שריפה אקרי וכו' דב"ש הוא דאית להו ה"ט ולא בית הלל

וה"נ לא שנא אף דמכר סתם לא איקרי מ"מ הוא בכלל מכר כאשר אנו אומרים לב"ה דאע"ג דעפר שריפה מיקרי ולא עפר סתם אפ"ה הוי בכלל וכסהו בעפר עכ"ל. ותהי עלה הרב הגדול מהר"י רוזאניס ז"ל הובא במוצל מאש דת סימן ז' דהרי תנן לא אזוב שיש לו שם ליווי ואמרינן כרם זית אקרי כרם סתמא לא איקרי וכיוצא בזה בכמה דוכתי והשתא קשה הא דב"ה דמכשרי אפר אע"ג דעפר שריפה איקרי ולא עפר סתמא ותירץ דשאני הכא דאית לן ריבויא דוכסהו וכמ"ש התוס' דעפר משמע דנקרא עפר ומגדל צמחים ואתי וכסהו לרבות מגדל צמחים אף דאינו נקרא עפר ומה שנקרא עפר אף דלא מגדל צמחים ואפר ושחיקת זהב לא הוו כשרים אי לאו ריבויא דוכסהו דעפר שריפה אקרי עפר סתמא לא איקרי זהת"ד והקשה עליו הרב מהר"י אלפאנדרי ז"ל שם סימן ח'. דעפר הוא שנקרא עפר ומגדל צמחים ונהי דרבינן מגדל צמחים אף שלא נקרא עפר דהא מיהא יש לו דבר אחד דמגדל צמחים כעפר אבל אפר וכיוצא דלא נקראו עפר דשם ליווי בעלמא לא חשיב וגם אינו מגדל צמחים אמאי מרבינן ליה זהת"ד:

ונראה לישב דברי הרב מהר"י רוזאניס והתוספות דהנה ריבויא וכסהו טפי ניחא לרבות מה שנקרא עפר בשם ליווי דהריבוי מתיחס למה שכתוב בהדיא עפר וא"כ יש לרבות מה שנקרא עפר בשם ליווי. ויש מקום לדרוש דמרבה מגדל צמחים אף שאינו נקרא עפר. והשתא מוכח דתרווייהו מרבינן דהי מינייהו מפקת כדאמרינן בעלמא וממה שכתוב ריבוי סתם מרבינן זה וזה. בין איקרי עפר בשם ליווי בין אי מגדל צמחים ואינו נקרא עפר דעל מי סמך הכתוב שנרבה חלוקה אחת ולא האחרת אלא ודאי דיש לרבות שניהם:

עוד תירץ הרב מהר"י רוזאניס דטעם ב"ה משינוי הכתוב ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת דהול"ל מאפר שריפת החטאת אלא ודאי דבא ללמד דאפר נקרא עפר זהת"ד. ודחי הרב מהר"י אלפאנדרי דאתא קרא לומר דעפר שריפה אקרי עפר סתמא לא איקרי דהוה ס"ד לרבות אפר מוכסהו כי היכי דמרבינן שאר מילי זהו דחייתו בקצור עש"ב. ולי ההדיוט אי כתב מאפר שריפת החטאת לא מצינן לרבויי אפר בכסוי דכיון דלא ראינו דנקרא עפר ואינו מגדל צמחים מהיכא תיתי לרבות אפר והא דמרבינן שאר מילי היינו משום דמגדלים צמחים אבל אפר אינו נקרא עפר ואינו מגדל צמחים. וא"כ מכח שינוי הכתוב מוכרח להכשיר אפר בכסוי ופשוט:

והרב מהר"י אלפאנדארי תירץ דלב"ה אינו שם ליווי דאי כתיב ולקחו מעפר החטאת הו"א שיביאו עפר ויתן לתוך האפר להכי כתיב מעפר שריפת החטאת לומר דסגי באפר וא"כ נקרא עפר בלא שם ליווי אלא דאינו מגדל צמחים וז"ש התוס' דאצטריך ריבויא דוכסהו עכ"ד. ואני בעניי אומר דאין זה מחוור דשפיר מצי למכתב ולקחו מעפר החטאת

וליכא ס"ד כלל דיביא עפר דהא עפר החטאת כתיב ומוכרח לומר שהוא מהאפר ושפיר קאמרי ב"ש דעפר שריפה אקרי עפר סתמא לא איקרי ולדידיה שדחה תירוצי הרב מהר"י רוזאניס הדרא קושיא לדוכתא דבכל דוכתא אמרינן דשם ליווי לא חשיב כדבר עצמו והכא קי"ל איפכא דאפר נקרא עפר אע"ג דסתמא עפר לא אקרי:

ואולם לי הדל אפשר לתרץ מלבד תירוצי רבינו הגדול מהר"י רוזאניס ז"ל דסלקין לעילא. דאיברא דאמרינן בעלמא דשם ליווי לא מן השם הוא. אמנם האי קרא מעפר שרפת החטאת אצטריך קרא למכתב הכי דאיך יכתוב מעפר החטאת והלא החטאת גופיה כמות שהוא הוא כשר ואין לכתוב לומר לשון שאינו כהוגן ומוכרח לומר כן מעפר שרפת החטאת דכן הוא האמת דאינו עפר אלא אחר שרפה ולא הוי כעלמא דמצי למכתב סתמא וקאמר שם ליווי כגון מגדיש ועד קמה ועד כרם זית דיכול לכתוב ועד כרם אלא אתא לומר דכרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי ואי הוה אמר ועד כרם הו"א דזיתים נמי שדיהם איקרו כרם לז"א כרם זית. אבל הכא מעפר החטאת אין הלשון מתוקן ולא שייך עפר שריפה אקרי ומשו"ה סברי ב"ה דחשיב עפר סתמא ואפר בכלל עפר:

ועוד נראה במ"ש הריטב"א בחידושי חולין בשמעתין שהקשה קושית התוס' מפ"ק דביצה ומודים ב"ש וב"ה שיחפור בדקר ויכסה שאפר כירה מוכן הוא והרי לב"ש אין מכסין באפר וכתב וז"ל ותירץ רבינו תם דהתם באפר עצים והכא באפר אוכלים ואפר עצים איקרי עפר סתם כדכתיב וישרוף אותה בנחל קדרון וידק לעפר עכ"ל. והתם כתיב וישלך את עפרה אל קבר בני העם אלמא איקרי עפר סתם ובהא מודה ב"ש בעפר עצים. ומעתה דיש אפר עצים שנקרא עפר ומודה ב"ש מקרא דיאשיהו סברי ב"ה דגם אפר אוכלים עפר סתמא איקרי ואקרא דיאשיהו סמכי. ועמ"ש במחב"ר י"ד סימן כ"ח באורך בס"ד:

וחזה הוית לגאון עזנו הרב מהר"י רוזאניס ז"ל דמייתי ירושלמי פ"ט דכלאים דתניא צמר ופשתים הייתי אומר אפילו פשתים של ים אפילו קנבוס ת"ל צמר ופשתים מה צמר שאין לו שם ליווי אף פשתים שאין לו שם ליווי משמע דאי לאו הקשא הייתי מרבה פשתים שיש לו שם ליווי ולא הו"א פשתים של ים איקרי פשתים סתמא לא אקרי וכתב וז"ל והנ"ל בישוב הירושלמי דנסתפק אם פשתים של ים ושל קנבוס שיש להם שם ליווי אי נשתנה שמם קודם מ"ת אי לא וכההיא דאמרינן פרק אלו טריפות דף ס"ב אמר רב יהודה הני כופשני צוצייאני כשרים למזבח והתנן אזוב לא אזוב יון אמר אביי כל שנשתנה שמו קודם מ"ת והקפידה עליו תורה יש לו שם ליווי פסול והני לא נשתנו קודם מ"ת וכו' וה"נ אפשר דהני לא נשתנה שמם קודם מ"ת ונקראים בלשון תורה פשתים סתם אלא

דמכח הקשא למדנו דקרא לא איירי אלא בפשתן שלא יש לו שם ליווי דומיא דצמר דלא מיקרי צמר סתמא אלא צמר רחלים אבל צמר גמלים וצמר ארנבים אית להו שם ליווי וכדמוכח מקרא אלף אילים צמר עכ"ל והרב מהר"י אלפאנדרי כתב עלה הנפק כי כנים הדברים ופשוטים ואנהר לן עיינין מההיא דפרק א"ט דכופשני ואפיריין נמטייה עכ"ד:

ואני בעניי יש להשיב לפי קצורי דהשתא דאסתפק ליה דאפשר דהני לא נשתנה שמם קודם מ"ת ויהיו נקראים בלשון תורה פשתים סתם. מאי אהני האי הקשא דצמר ופשתים לפשתים של ים ושל קנבוס דאי קודם מ"ת קרו להו פשתים סתם. הקשא אתא למילי אחריני דהיה להם שם ליווי בו בפרק דודאי מה שהיו נקראים פשתים סתם קודם מ"ת ונאסרו אי אח"כ לאיזה מהם קורין לו בשם ליווי לא פקע אסוריה וכמו שהוכיח הרשב"ץ בתשובה ח"ב סימן ד'. ותו יש להעיר דהנה שם בחולין דף ס"ב בהא דכופשני צוצייני דאמר אביי כל שנשתנה שמו קודם מ"ת וכו' רבא אמר הני כופשני צוצייני באתרייהו סתמא קרי להו. ונראה דרבא נד משינויא דאביי דאמר דהני לא נשתנה שמייהו קודם מ"ת משום דיש לאומר שיאמר דמנ"ל לרב יהודה דהני לא נשתנה שמייהו קודם מ"ת ומכח זה אכשירנהו לגבי המזבח. ואפשר לאומר שיאמר דנשתנה שמייהו קודם מ"ת ואסירי וספיקא דאוריתא לחומרא. ומשו"ה רבא תריץ יתיב דהני באתרייהו סתמא קרי להו. ואם איתא דפירושא דבריתא דירושלמי כדתרגמה הרב ז"ל הו"ל לאותיבי עליה דאביי מהך בריתא דס"ד לאסור פשתים של ים וקנבוס בטענת דלא נשתנה שמם קודם מ"ת ואצטריך הקשא. וה"נ נאמר דאפשר דנשתנה שמם ואסירי לגבי המזבח. ואין לדחות דאה"נ דהוה מצי מותיב לאביי אך בריתא לא שמיע ליה דכבר כתב הרי"ף דכוליה תלמודא דבני מערבא אמוראי בבלאי ידעי ליה וזו בריתא דהובאה בירושלמי. ומיהו יש לדחות דרבא נמי סבר דמצי לשנויי כאביי אך נראה לו דהאי שינויא עדיף טפי מדאביי והר"ש פי"ד דנגעים כתב כשינויא דאביי:

לכן נראה דאין כונת הירושלמי כמו שפירש הרב ז"ל. ואפשר לומר דסברא זו דאשכחן דממעטינן כי יהיה שם ליווי דאינו בכלל השם סתמי. יש לטעון דנימא איפכא דאף שם ליווי נכלל בשם סתמי והגם דיש לומר דהסברא נותנת דבר זה וא"צ ראיה. מ"מ לא יבצר מי שיעלה על לבו להפך דאין מופת חותך. ולהכי אתא האי הקשא דצמר ופשתים מה צמר שאין לו שם ליווי וכו' ומהכא שמעינן לעלמא דשם ליווי אינו נכלל בשם סתמי וזה יסוד מוסד לכל מאי דאתמר בכגון זה בעלמא בכמה דוכתי דשם ליווי נקרא אבל לא השם סתם:

א"נ אפשר לומר דאמרו במנחות דף ט"ל ע"ב תנא דבי רבי ישמעאל בגד אין לי אלא בגד צמר מנין לרבות צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים והכלך והשיראין והסיריקין ת"ל או בגד ורש"י פירש דמיירי בבגד נגעים והתוס' פירשו דקאי לשרצים. ואע"ג דאנן קי"ל כאידך תנא דבי ר' ישמעאל הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם ופרט לך באחד מהם צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים כדאמרינן התם מ"מ אודי לי מיהא דיש סברא זו. והכא כתיב ובגד כלאים לא יעלה עליך והו"א דבגד מרבה הכל להכי אצטריך הקשא. כלומר דבגד יתר ואע"ג דאצטריך למעט אניצי פשתן וגיזי צמר וכו' כמ"ש בת"כ היה מקום לרבות הכל. והעיקר דסמיכנא אדברי תוס' דיומא שהבאת בסמוך ויועיל לסניף דיש ס"ד דמרבה כל המינים. ולפחות הוה ס"ד לומר דויו ובגד מרבה דאיכא תנא בעלמא דס"ל דויו אתא לרבות ודוק. ועיין למרן בבית יוסף י"ד סימן פ"ג מה שהקשה עמ"ש פ"ק דבכורות יכול שאני מרבה דבש גיזין וצרעין. והרב תרומת הדשן סימן רל"ה והרשב"ץ בתשובה ושאר אחרונים הזכירו סוגית פ"ק דבכורות ולא עמדו על קושית מרן. ומתוך שקלא וטריא עם גדול אחד ראיתי דמעין קושית מרן הנז' הקשו התוספות בסוכה ריש דף ל"ג עיין שם ודוק כי קצרתי. וכבר כתבו התוספות ביומא דף ס' ע"א גבי אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דאין להקשות דלשתוק לגמרי ומהיכא תיתי למעוטי דאצטריך מיעוט אחר מיעוט לרבות ומתרץ רבינו שמואל שמא הוה ממעטינן משום דרשא ומק"ו או מבנין אב וכיוצא להכי אצטריך מיעוט אחר מיעוט לרבות ע"ש וא"כ לא תקשי לבריתא דירושלמי הנז' דשמא יש איזו דרשא לרבות. ומה גם דאשכחן דמ"ל כתנא דבי ישמעאל כדבר האמור:

והנך רואה דמוכרח לחלק בין הא דב"ה דמכסין באפר לכלהו סוגיי דממעטי שם ליווי והיינו דק"ל לרבינו מהר"י רוזאניס על הגאון מהריק"ו איך תפס הא דכסוי כפשטה וגמר מינה לנ"ד ואיך לא זכר אינך שמועי דקאמרי איפכא. ועוד כתב הרב מהרי"ד וז"ל עוד אני תמיה דאף שנודה למהריק"ו דבלשון הכתוב אין חילוק בין דבר שיש לו שם ליווי לדבר שאין לו שם ליווי. בלשון בני אדם נראה שיש לחלק ולומר דזה לא נאמר אלא היכא שקורין לו בני אדם בזה הלשון ולא במה שיש לו שם ליווי וראיה ממ"ש הרמב"ם פי"ו דמעה"ק האומר הרי עלי עולה וכו' ואם דרכן שאין קורין עולה סתם אלא לעולת בקר יביא שור הרי מבואר דאם אין קורין לעולת העוף עולה סתם כי אם בשם ליווי אינו נכנס בלשון הנדר משום דעולת העוף מקרי עולה סתמא לא מקרי ואין לומר דשאני נדרי גבוה דאזלינן לחומרא דא"כ אף שקורין לעולת העוף עולה סתם ניזיל לחומרא אלא ודאי דכל שיש משמעיות בנדר אזלינן לקולא וכדאמרינן פרק בתרא דמנחות גבי

האומר הרי עלי דינר זהב ופריך בגמרא פריטי דדהבא וכו' עכ"ל וכתב עליו הרב מהר"י אלפאנדארי וז"ל ומ"ש כ"ת דא"כ כי קורין לעולת העוף עולה סתם ניזיל לחומרא נייתי שור הדבר פשוט דשנא ושנא דכשקורין לעולת העוף עולה סתם כשיביא עוף הרי שילם נדרו בשלימות אבל אין כן בעולת בקר דכשקורין לעולה סתם עולת שור אם יביא פחות משור הרי לא שילם נדרו ומ"ש שם בגמרא ואימא פריטי וכו' לא דמי כלל דלאו כשיש ב' משמעיות אזלינן לקולא אלא התם ה"ט דתפסת מועט תפסת דאל"כ אין לדבר סוף שהרי זהב סתם קאמר ואפילו אלף אלפים ככרים זהב סתמא איקרי ולכך לא מצינו למיזל לחומרא ופשוט הוא עכ"ל:

ושותיה דמר לא גמירנא דהרי דעת שפתיו של הרב מהר"י רוזאניס ברור מללו דאין לומר דאזלינן לחומרא דא"כ אף שקורין עולת העוף עולה סתם ניזיל לחומרא כלומר דכיון דעולת שור מקריא עולה סתם ועולת עוף מקריא עולה סתם אי אזלינן לחומרא נייתי שור ובעולת עוף לא שילם נדרו כיון דעולת שור נמי נקראת עולה סתם ולחומרא יביא שור שהרי לשון הרמב"ם שם פי"ו דמעה"ק כן הוא אם דרך בני המקום לקרות עולה סתם אפילו לעולת העוף מביא פרידה אחת תור או בן יונה ומוכח דדרך בני המקום לקרות עולה סתם בין עולת שור בין עולת עוף וא"כ שפיר קאמר הרב מהר"י רוזאניס כמבואר. גם מה שהשיב למאי דמייתי ראיה ממ"ש ואימא פריטי דתפסת מועט וכו' דאל"כ אין לדבר סוף וכו' תימה דשם בגמרא מוקי לה דאמר מטבע וא"כ אי אזלינן לחומרא יביא דינר זהב. ומ"ש מהר"י רוזאניס בתוך דבריו גבי האומר הרי עלי דינר זהב הוא אגב שטפיה וצ"ל מטבע זהב וא"כ הדבר פשוט הפך דברי הרב מהר"י אלפאנדארי והרי הוא כמבואר ועיין בהרמב"ם פ"ב דערכין:

ועוד הקשה הרב מהר"י רוזאניס על מהריק"ו ממ"ש בשרש ז' דפדיון שבוים צדקה דפדיון שבוים איקרי צדקה סתם לא איקרי ומייתי ראיה מסוגין דהאפר עפר שריפה איקרי עפר סתמא לא איקרי וזה סותר מ"ש בכלל ך' בתשובותיו היא התשובה הנז'. ותו דהא דעפר שריפה איקרי עפר סתמא לא איקרי הם דברי ב"ש. ובאמת דהם קושיות עצומות על מהריק"ו. ומ"ש הרב מהר"י אלפאנדארי לישב. המעיין יראה שדבריו דחוקים ורחוקים ויש להשיב עליהן ואני הדל עלה במחשבה להאריך לדקדק בישובו ולהיות הדברים שאינם נצרכים די לכתוב שלא מצאתי קורת רוח בישוב הרב ז"ל לדעתי הקצרה והמעיין יבחר:

ולחומר הנושא אעלה על ארש שליש ישוב והוא כי המדקדק בדברי הרב מהריק"ו יראה בעיניו שאין דעתו נוחה במ"ש הפוסק דמכירת קוטימ"ו איקרי מכירה סתמא לא איקרי

שהרי כתב שם וז"ל לכשתמצא לומר טעם האומר מכירת קוטימ"ו איקרי מכירה סתמא לא איקרי וכו' הנה הוא סתור מעיקרא דאף אם יהיה כן אפ"ה הוא בכלל מכירה סתם כדמוכח בחולין ת"ר אין מכסין אלא בעפר דברי ב"ש וכו' דאף דמכר סתם לא אקרי מ"מ הוא בכלל מכר כאשר אנו אומרים לב"ה דאע"ג דעפר שריפה מיקרי ולא עפר סתם אפ"ה הוו בכלל וכסהו בעפר עכ"ל. ומתחילת הלשון שהבאתי מוכח דאין דעתו נוחה לומר דמכירת קוטימ"ו אקרי מכירה סתם לא מקרי רק לרווחא לאפוקי דעת הפוסק כתב זה. גם בסוף הלשון כתב כאשר אנו אומרים לב"ה דאע"ג דעפר שריפה מיקרי וכו' וכפי פשטן של דברים דח"ו הרב ז"ל לא זכר ממשניות וסוגיות דממעטי שם ליווי כל לשון זה יתר דכבר כתב לעיל מזה ממש וז"ל והרי דלדברי ב"ה דהלכה כוותיה אנו למדין דאפר נקרא עפר מהאי קרא ולית להו לחלק משום דעפר שריפה איקרי וכו' ע"ש ואמאי אחר זה הוסיף וכתב כאשר אנו אומרים וכו' ולא עוד אלא שהוא בלשון אחר כמבואר. גם מ"ש סימן ז' ומייתי ראיה לפדיון שבוים מסוגיא זו דעפר שריפה איקרי וכו' והוא כב"ש הוו תרי תמיהי כמדובר. אמנם קושי הדבר יעיר אזן לישב הכל. ואפשר דסבר הרב מהריק"ו דבנ"ד לא שייך הא דאמרינן בעלמא למעוטי שם ליווי דלא איקרי סתם דה"ד בשני דברים נפרדים ואין שום דבר מצרפן כגון אזוב סתמא הוא דבר אחד ואזוב כוחלי הוא אחר להכי אמרינן אזוב כוחלי איקרי אזוב סתמא לא איקרי. וכן כרם דסתמו כרם גפנים ושל זתים כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי וכיוצא בכופשני צוצייאני ודכוותייהו דכל דבר נפרד ואין לו שום שייכות עם אחר. מה שא"כ בנ"ד דבחנות הזה שעליה אנו דנים הם השני מכירות מכירת החנות לגמרי ומכירת החנות זו לקוטימ"ו. ובכי הא סבר הרב מהריק"ו דלא הוי כעלמא ואין לומר מכירת קוטימ"ו איקרי מכירה סתמא לא אקרי דכיון דנתחייב שלא למכור החנות כי אם לרבי שמואל הוא חיוב כללי לכל מכירה זהו דעת הרב. ולהפיס דעת הפוסק שרצה לומר כעלמא דמכירת קוטימ"ו אקרי וכו' לזה הביא משמעתין דב"ה גם הם מודו כעלמא למעוטי שם ליווי והכא שאני דכתיב וכסהו ומרבינן להו כמ"ש התוס' בשמעתין דאי לאו וכסהו לא הוה מרבינן אפר ועפרות זהב וכמ"ש הרב מהר"י רוזאניס כמש"ל והא ודאי לא נעלמו מהרב מהריק"ו דברי התוס' בסוגיא וזהו שכתב והוסיף לבאר בסוף הלשון שהבאתי כאשר אנו אומרים לבית הלל דאע"ג דעפר שריפה איקרי עפר סתמא לא איקרי אפ"ה הוו בכלל וכסהו בעפר כונתו מבוארת כי הגם דלבית הלל נמי עפר שריפה איקרי וכו' דלא פליגי ב"ה אמשניות ובריתות דממעטי שם ליווי וכן הכא נמי מודו דעפר שריפה אקרי עפר סתמא לא אקרי כדאמרן בעלמא גבי אזוב ודכוותיה אך הכא ס"ל דוכסהו מרבי ליה וז"ש אפ"ה

הוו בכלל וכסהו בעפר כלומר מרבויא דוכסהו וכמו שפירש"י בסוגיין ת"ל וכסהו בפני עצמו נדרש מדלא כתיב ושפך דמו ובעפר יכסנו דהוה משמע עפר ולא דבר אחר דלא כתב כסוי אלא לבתר עפר אבל השתא מדריש וכסהו באנפי נפשיה עכ"ל. וסבר הרב מהריק"ו דה"נ בהיות בנ"ד המכירה סתם ומכירת הקוטימ"ו הכל בחנות יש לנו לומר דנכלל הכל במה שנתחייב שלא למכור החנות אפילו תימא דמכירת קוטימ"ו איקרי וכו' לא דמי לעלמא דהכא הכל בחנות דאיירינן בה וכי היכי דלב"ה בכסוי בדבר קל אנו אומרים דאפר בכלל מריבויא דוכסהו גם כאן דהכל בחנות יש לנו לומר דהכל נכלל. ובהכי רווחא מ"ש בשרש ז' לענין פדיון שבוים דצדקה דפ"ש אקרי צדקה סתם לא אקרי ושפיר מייתי מסוגיין דעפר שריפה אקרי וכו' דגם ב"ה הכי סברי אלא דריבויא דוכסהו מרבה גם לאפר והוא מסכי"ם הולך כעלמא. עוד כתב הרב מהריק"ו בשרש ך' וז"ל ועל טענת המצרנות וכו' מכח המצרנות אין יכול לסלקו שהרי דבר פשוט הוא דאין זה חשוב כקרקע אלא כמטלטלין בעלמא מאחר שאין המקום גורם הזכות הלואת החנות ואינו אלא הרמנא דמלכא בעלמא שהאדון נותן רשות להלוות וא"כ לא שייך דין מצרנות עכ"ל: **המורם** מהאמור דבכמה מילי רבו מהרבה אמור רבנן בטעמא למעט הדבר שיש לו שם ליווי כגון אזוב כוחלי ודכוותיה וכן כרם זית וכן דברים אחרים דאינן נכללים בשם הסתמי. אמנם כאשר יהיה האופן דמוכיח מתוכו דגם דבר של שם ליווי נכלל כנדון מהריק"ו במכירת הקוטימ"ו אז אידי ואידי חד שיעורא. וידוע דקדמונים אחזו צער על דברת סירוב ישראל לקבל התורה עד שכפה עליהם ההר והיו סוברים שיש להם מודעא ואעיקרא דדינא אחר שאמרו נעשה ונשמע מה ראו לסרב אחר כך. ובתנחומא מפרש דהיה על תורה שבעל פה. ויש צד ס"ד לומר דטענתם היה דהם רוצים לקבל התורה אמנם חשבו דתורה שבע"פ הוי כדבר שיש לו שם ליווי דתורה שבע"פ מיקריא תורה סתמא לא מיקריא דאע"ג דאמרינן תורה שבכתב ותורה שבע"פ היינו עתה דקבלנו הכל אבל הם סברו בו בפרק דתורה שבע"פ היא שם ליווי ותורה סתמא לא מיקריא. והוא הבל דתורה שבע"פ היא התורה עצמה ומבלעדה ליכא תורה ופשוט דנכללת בכלל תורה סתמא על דרך שכתב מהריק"ו בנ"ד והא עדיף טובא. ועוד למדנו מתשובת מהריק"ו טענה חדשה לבטל טענת המלאכים מדין בן המצר דהשמים כמו חנות ח"ו ואור התורה משמי מרומים לפני ולפנים מעולם המלאכים וכמ"ש דכ"י התורה כלי אומנותו של הקב"ה לברוא העולם וא"כ התורה עליונה מאד אלא דזיוה הוא דקעבר בעולם המלאכים וליכא דינא דבר מצרא דעולם המלאכים אינו גורם התורה והשפע בא מעל דמעל ואין למה"ש טענת דינא דבר מצרא כמבואר:

ובזה נבין משנה שלימה חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חיבה יתרה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. והדקדוקים רבו. ואפשר במ"ש כי הנה במתנה לית בה דינא דב"מ. והשתא קאמר חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה דהיינו שניתן התורה במתנה להודיע חיבתן של ישראל ולא תימא שהוצרך לתת במתנה מפני המלאכים שיש להם טענת דדב"מ לז"א כלי חמדה התורה כמו מטלטלים ולהכי קרי לה כלי חמדה לרמוז דהתורה היא כמו כלי ובמטלטלין ליכא דינא דב"מ ולא היה צריך ליתנה במתנה. ומעתה תבין דמה שניתנה במתנה היינו מחיבת ישראל דוקא כי לדדב"מ לא היה צריך מתנה דהתורה היא כלי מטלטל כמ"ש כלי חמדה ובמטלטלין ליכא דדב"מ כמ"ש הטור בשם רבינו יהודה אברצלוני. ושמא תאמר דהתורה נמשלה לשדות וכרמים כמשז"ל ויש קצת תרעומת למה"ש לפי המשל. לז"א חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם דהיינו רזין עילאין וצירוף שמותיו יתברך ומכלל הדברים ניכר דלא שייך דדב"מ שהרי בתורה נברא העולם וזהו במקום עליון נורא מאד מעולם המלאכים וא"כ לא שייך דדב"מ בתורה שהיא ממקום עליון ואין עולם המלאכים גורם כי אם הרמנא דמלכא שיבא שפע התורה ממקום עליון ואין עולם המלאכים גורם ע"ד שכתב מהריק"ו דאין החנות גורמת ההלואות אלא הרמנא דמלכא. שנאמר כי לקח טוב שהיא התורה נתתי לכם. תורתי שזהו הסוד אל תעזובו בטענה שקבלתם התורה אבל תורת הסודות יש לה שם ליווי תורת הסודות איקרי תורה סתמא לא איקרי. דאין זה ענין למאי דאמרינן בעלמא דהוי שם ליווי דלא אתמר אלא בענינים נפרדים אבל הפרד"ס אביקי טובא ובכללות' נקרא תורה תמימה ובכה"ג אין תורת שם ליווי עליה:

ועם זה יתבאר משנה שלימה בפרקא דיומא אריב"ל בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף שנאמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה וכל העוסק בתורה הרי זה מתעלה שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות. וידוע דרך הרב הגדול מהר"א סכנדרי ז"ל. ולדרכנו אפשר דהם לא רצו לקבל תורה שבע"פ דתורה שבע"פ מקריא ולא תורה סתם וזה עלבון גדול לתורה שזה לא נאמר אלא בדברים נפרדים אמנם הכא תורה שבכתב ותורה שבעל פה אין פירוד ביניהם. והם שמפרידים זה מזה הוא עלבון גדול לתורה ולכן בת קול יוצאת מהר חורב הוא ההר שכפה עליהם ומכרזת אוי להם לבריות שמיאנו לתורה שבע"פ מעלבונה של

תורה שמפרידים תורה שבכתב ותורה שבע"פ. שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף מלבד שהוא מנודה זה שמו שנקרא לכל צבא השמים ואשר באויר נזוף. שנאמר נזם זהב באף חזיר שהוא אינו מרגיש במה שיש לו ומטנפה וכן אלו יש להם התורה ואינם יודעים מה טיבה אינם מחשיבים אותה. ולענין הטובה ואומר והלוחות וכו' שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה דבהיותו עוסק בתורה בכל כחו יתעבר בו ניצוץ משה רבינו והוא בן חורין דניצול משמד כי משה יש לו אות יתר על שמד וניצול כמ"ש רבני אשכנז. וכל העוסק בתורה הרי זה מתעלה דבמעשה המצוות מתקן הנפש. ובתורה מתקן הרוח. וז"ש הרי זה מתעלה דאף כי ישיג הארה במצוות הוא תקון הנפש. אבל בעסק התורה מתקן הרוח ומתעלה וזהו הרי זה מתעלה זה לאפוקי המרבה במצוות הכל מתקן בעשיה בחינת נפש אבל העוסק בתורה מתעלה לקנות הרוח בחינת יצירה. ואפשר רמז פ' זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים הכונה תורת משה עבדי ושמא תאמרו תורת משה איקרי תורה סתמא לא איקרי ואנו אין לנו אלא תורה סתמא לז"א אשר צויתי אותו בחורב שלא רציתם לקבל תורה שבע"פ משום שם ליווי וכפיתי עליכם ההר וזהו שרמז בחורב. ובאמת אינו תורת משה רק ע"כ ישראל חקים ומשפטים:

הדרן למאמר פרק ר' עקיבא בשעה שעלה משה למרום וכו' דאתאן עליה. והוא כי כתבנו במ"א דלימדנו מהרח"ו ז"ל דאוצר הנשמות אצל אוצר האורות ואח"ך אוצר המלאכים וכו' ע"ש וא"כ אין טענת מה"ש טענה משום בן המצר דנשמות ישראל קודמים וקרובים לה' יותר מהם וזש"ה ואתם הדבקים בה' אלהיכם וז"ש כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראינו אליו קרובים דייקא. ועתה כראות מלאכי רום משה בגוף ונפש אמרו מה לילוד אשה בינינו דדי נשמות הצדיקים שהם בינינו דאוצר הנשמות אצל האורות אבל זה חידוש דבגוף ונפש יזכה לזה וז"ש ילוד אשה בינינו. ויאמר ה' לקבל תורה בא כלומר היא מטלטלין ובא לקבלה ובמטלטלין ליכא דדב"מ. והשיבו חמדה גנוזה וכו' וזה הטענה שהיא מטלטלין יש להשיב דהרי נמשלה לשדות וכרמים ויש צד לומר דיש דין בן המצר. אד אנו סוברים שתרצה לתתה במתנה ולהפקיע זכותנו דבמתנה אין בה דדב"מ וז"ש ואתה מבקש ליתנ"ה לב"ו ליתנה בתורת מתנה וא"כ תנ"ה הודך על השמים תנה דייקא שתתנה לנו במתנה ומה כח ב"ו יותר ממנו' א"ל הקב"ה החזר להם תשובה כלומר תחזור לדבריהם והיא התשובה כי הם אמרו חמדה גנוזה משמת ימי בראשית תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם וזהו תשובתן דכיון שהיא גנוזה משמת ימי בראשית שבה ברא העולם והיה גנוזה תתקע"ד דורות

קודם שנברא העולם היא באה מעל דמעל ואין לה יחס בעולם המלאכים וכן אמרו תנה הודך על השמים שיושפע אור תורה מלמעלה כמ"ש נובלות חכמה של מעלה תורה וזה דומה לחנות דכתב מהריק"ו דלית בה דדב"מ כי אין החנות גורמת רק הרמנא דמלכא. וא"כ דברי שאלתם הם תשובתם. ואמר משה רבינו ע"ה מתירא אני שמא ישרפוני בהבל פיהם כי הבל הצדיקים יש בו חטא מיהא ואינו מתקיים העולם אלא בהבל תשב"ר. א"ל אחוז בכסא כבודי רמז לו דנשמות ישראל קודמים דמחצב הנשמות הוא אצל מחצב האורות ואתה יכול לאחוז והמה"ש לא דמפסיק מחצב הנשמות וא"כ ישראל מצרנים. ועוד רמז אחוז בכסא שהתורה היא מבריאה וא"כ ילכו למקור כמ"ש מהרימ"ט ח"א סימן י"ו על אמת המים שבאה מן המקור דליכא דדב"מ שילכו למקור ע"ש. ומ"מ משה רבינו ע"ה מדרך המוסר לא השיב להם כי אם דבר של גדולה למה"ש ושמעתי מהרב המופלא מו"ה מהרי"ך ז"ל שפירש מאמר זה במ"ש גדול המצווה ועושה ככתוב אצלנו במקומות אחרים בס"ד:

עתה אקום לרמוז בפ' מזמור ח' אשר יעדנו תנה הודך על השמים ששאלו מה"ש מכח דין בן המצר עתה שראו שגדול המצווה ועושה שבא משה רבינו ע"ה לקבל התורה והשיבם כלום יצה"ר וכו' דלזה הוא גדול המצווה כמו שפירש מו"ה מהרי"ך לדרכו. וז"ש מפי עוללים ויונקים יסדת עז דאין העולם מתקיים אלא בהבל תנוקות של בית רבן שהוא הבל שאין בו חטא מפני שכל אדם חוטא שיש יצה"ר ולזה הוא גדול המצווה משא"כ המלאכים. ולכן מפי עוללים הבל שאין בו חטא למען צוררי הסט"א הנאחזים בדבר קל וע"י הבל של תנוקות מבטלים גזרות רעות וכמ"ש דורשי רשומות לשון רכה תשב"ר גר"ם ר"ת תנוקות של בית רבן גזרות רעות מבטלים וז"ש להשבית אויב ומתנקם. וכתב הגאון החסיד מהר"א מקראקא במעשה רקח מס' ר"ה משם המקובלים שמכח קטרוג הירח נתמעטה ומזה נמשך למטה קטרוג הקליפות ויצה"ר היורד ומחטיא ועולה ומקטרג ע"ש. וז"ש כי אראה שמיך וכו' כלומר ותוקף היצה"ר מהיכן הוא לז"א כי אראה שמיך וכו' ירח וככבים אשר כוננתה שקטרגה ונתמעטה ותקנת להפיס דעתה הככבים מזה נולד תוקף היצה"ר ולזה שייך מצווה ועושה באדם כי מקטרוג הירח מה אנוש כי תזכרנו וכו' בתוקף היצה"ר. ואז חזרו מה"ש והודו למשה רבינו ע"ה ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ ואלו תנה הודך לא כתיב כמ"ש בש"ס:

אמור מעתה נבא להבין המאמר הנז' א"ל רב פפא לאביי דידי ודידך מאי וכו' ונקדים מ"ש פ"ק דע"ז דאומרין א"ה ישראל שקבלוה היכן קיימוה א"ל הקב"ה אני מעיד שקיימו התורה אמרו לפניו רבש"ע יש אב מעיד על בנו א"ל הקב"ה שמים וארץ יעידו בהם

שקיימו התורה כלה א"ל רבש"ע שמים וארץ נוגעים בעדותן שנאמר אם לא בריתי וכו' ואר"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה במעשה בראשית אם ישראל מקבלים את התורה מוטב וכו' וכתבו התוס' נוגעים בעדותן והרי ראיה גדולה שקיימו שהרי שמים וארץ קיימים וי"ל דאין חוששים בראיה זו דאין אב מעיד על בנו. ועי"ל שהם קיימים ממה שקבלו כדאמר אם ישראל מקבלים עכ"ל. והקשה הרב פרח מטה אהרן בראשון סימן מ"ד על תירוץ שני דא"כ מאי קאמר שמים וארץ נוגעים בעדותן דכיון דהתנאי לא היה אלא על הקבלה אין להם שום נגיעה. ותירצתי בעניותי בספר הקטן דברים אחדים דף צ"ט דהגם דנימא דבקבלה לבד נתקיימו מ"מ כשישראל מקיימים מטי להו הנאה טובא דנמשך שפע וחיות עז ותעצומות לשמים וארץ ע"ש באורך. והשתא אפשר לומר לתרץ קושית התוס' דבהבל תשב"ר מתקיימים שמים וארץ ולעולם שאין ישראל מקיימים ח"ו. ונפקא מינה בין תירוץ זה לתירוץ התוס' דאי אמרינן כתוס' דעל הקבלה לבד מתקיימים א"כ מ"ש רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בהבל תשב"ר היינו דעל הקבלה היה מציאות שמים וארץ אבל להוסיף שפע וחיות תדיר שיהיה להם כח ואון הוא ע"י תשב"ר. וא"כ לימוד הגדולים לא מהני אפילו להוסיף שפע. אבל אם אנו אומרים דהתירוץ לקושית התוס' דאיך קיימים היינו דקיימים על הבל תשב"ר א"כ אפשר דלימוד הגדולים אהני הא מיהא להוסיף שפע וחיות אלא דאי לא הוה הבל תשב"ר לא היה מספיק לקיימם. ואפשר דהיינו דאסתפק לרב פפא וא"ל לאביי דידי ודידך מאי דלכאורה קשה מה נסתפק והרי ר"י נשיאה קאמר בלשון שלילה אין העולם מתקיים אלא בהבל תשב"ר ומה צד יש להסתפק אך לפי האמור נסתפק אי התירוץ של תוס' על הקבלה אמת ותשב"ר להמשיך עוד שפע וחיות ואנו ולא כלום. או התירוץ הוא שמתקיימים בתשב"ר ולימודינו יוסיף שפע. וא"ל איני דומה וכו' כלומר התירוץ לקושית התוספות הוא דמתקיימים בהבל תשב"ר וע"י לימודינו נוסיף שפע אבל אינו דומה וכו' ומשו"ה הבל תשב"ר עיקר לקיום. א"נ יש לומר דגם לתירוץ שקיימים על הקבלה. ודאי מועיל לימוד הגדולים אך אינו דומה וצריך לימוד תשב"ר והבלם. ואח"כ יועיל מיהא. והבל תשב"ר הוא העיקר שאין בו חטא ודוק:

וזה ירמוז הכתוב הנז' מפי עוללים ויונקים יסדת עז ובהבל פיהם מתקיימים שמים וארץ למען צוררך הסט"א המסטינים על ישראל וע"י הבל תשב"ר להשבית אויב ומתנקם וע"י תשב"ר כי אראה שמיך וכו' הם מתקיימים ומזה נודע חרפת אדם מה אנוש כי תזכרנו והוא הבל שיש בו חטא ולא היו מתקיימים שמים וארץ רק בהבל תשב"ר:

שוב אשוב לקראין כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים דכבר כתבנו דע"י הדיבור בתורה קול היוצא מהקנה שלא נפגם באדה"ר מאריך ימים כי התורה אות ו' והקנה אות ו' ואות ו' הוא חיים וז"ש כי בי ירבו ימיך שהתורה אות ו' חיים ויוסיפו לך שנות חיים כי הקנה אות ו' ולכן יש תוספת שנות חיים וגימט' לשון כמש"ל שצריך שיזהר שלא לפגום הלשון דאפילו רב פפא ואביי לפי רוב ענותנותם אמרו דדידהו הבל שיש בו חטא ומה יעשו בדור יתום לכן יש ליזהר בכל יכלתו שלא לפגום הלשון ואז קול התורה. אהני להוסיף שנות חיים:

ודרך דרש אפשר ונקדים מ"ש בשבת דף י"ג תד"א מעשה בתלמיד אחד שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרת בבתי כנסיות ובתי מדרשות ואומרת להם כתוב בתורה כי היא חייך ואורך ימיך בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה מפני מה מת בחצי ימיו ולא היה אדם מחזירה דבר פעם אחת נתארחתי אצלה והיתה מספרת כל אותו מאורע א"ל בתי בימי נדותיך מהו אצליך וכו' ע"ש. ופירשתי אני עני בקונטריס פתח עינים שם וזה תורף מ"ש שם בתוספת קצת ונקדים מ"ש בקדושין דף ל"ד ע"א דנשים חייבות במזוזה דכתיב למען ירבו ימיכם גברי בעו חיי נשי לא בעו חיי והקשו התוס' דליחייבו נשי בת"ת דכתיב כי היא חייך ואורך ימיך ותירצו דקרא דכי היא חייך לא קאי את"ת אלא אקיום המצוות. ועוד תירצו דהא דגברי בעו חיי אהני לאפוקי מהקשא אמנם שאני ת"ת דאיכא מיעוטא דבניכם ולא בנותיכם ומקשים דנשי לחייבו בתפילין דאמרינן פרק התכלת כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו. ותירצתי אני הצעיר דשאני מזוזה דליכא אלא חד הקשא ותברא בצידה למען ירבו ואתיא סברא ומפקא מהקשא משא"כ בתפילין דאיכא תרתי הקשא בפרשה ראשונה ופרשה שניה וחד לגופיה וחד לאפוקי מסברא דגברי בעו חיי. ובזה נבא לביאור. והנה יש לדקדק במאמר הלז דאמאי אכפל אליהו זכור לטוב לומר מעשה בתלמיד אחד שקרא וכו' לימא מעשה באשה א' שנוטלת תפילין ומחזרת וכו'. ואעיקרא למה נוטלת תפיליו. ועוד לדקדק הטב כל הלשון. ואפשר דהנה בפרק היה נוטל אמר רב יוסף דתורה בין בעדנא דעסיק בה בין בעדנא דלא עסיק בה אגוני מגנא ואצולי מצלא ורבא מסיק דבעדנא דלא עסיק אצולי לא מצלא. ואמרו שם הגיע לפרשת דרכים ניצול מכלם דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא. ולכך אם לא היה אומר אלא מעשה באשה וכו' הו"א דהיתה מגזמת ואין האמת כן. להכי קאמר אליהו זכור לטוב מעשה בתלמיד וכו' בא ללמד מעשה בתלמיד דלא הגיע לפרשת דרכים ולכך נלכד. גם אמר שקרא הרבה וכו' ללמד דקושטא הכי הוי והלכה כרבא דבעדנא דלא עסיק לא

מצלא מיצה"ר ומשו"ה בא לידי עבירה. ולכן צריך לטרוח להגיע לפרשת דרכים דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא ואז ניצול מיצה"ר. ואשתו בחכמה דיברה והוצרכה ליטול בידה תפיליו כי הנה מכח קושית התוס' דנשי לחייבו בת"ת דאטו גברי בעו חיי וכו' אפשר לומר דקרא דאמר כי היא חייך אקיום מצוות כתיב לזה נטלה תפיליו לומר ראו דאכתי לא איפרק לומר דקרא אקיום מצוות דאכתי קשה דנשי לחייבו בתפילין דכל המניחן מאריך ימים ואטו גברי בעו חיי וכו' ומוכח דתפילין הוקשו תרי זמני וחד הקשא לגופיה וחד הקשא לבטל סברא דגברי בעו חיי וא"כ ה"ה דאהני מיעוטא לבטל סברא דגברי בעו חיי וז"ש נוטלת תפיליו דמינה נשמע דקרא דכי היא חייך בתורה והיתה מחזרת בבתי כנסיות וב"מ שבהן בעלה משכים ומעריב ואריב"ל לבניה אקדימו ואחשיכו כי היכי דתורכו חיי ולכן מחזרת שם. ואומרת להם כתוב בתורה כי היא חייך ומהתפילין נודע דקאי אתורה כמו שאמרנו. וכי תימא הכרח התפילין הוא שלא נצטרך לומר דאיירי במצוות. לזה נתחכמה לומר כתוב בתורה כי היא חייך כלומר איכא קראי טובא דמאריך ימים כמו אורך ימים בימינה כי בי ירבו ימיך וכיוצא וכאשר נודע דליכא מילתא דנביאי וכתובי דלא רמיזא באוריתא א"כ מוכח דהאי קרא כי היא חייך בתורה ולזה רמזה כתוב בתורה כי היא חייך כלומר מוכרח דבתורה רמוז מאי דכתיב בנביאי וכתובי. בעלי אמרה בכינוי לפי שהיתה מצטערת ומחזרת הרבה וחששה שיזלזלו בכבודה וידחוה כעמא דארעא לז"א בעלי שהיה ת"ח וכבוד אשת חבר אף לאחר מיתה לחד שינויא דהתוס' פרק שבועת העדות וא"כ תנו כבוד לתורה ואדברה במר רוחי. שקרא הרבה ושנה הרבה ולא אפשר דכבר תקן בגלגול אחר שא"כ בגלגול זה לא הי"ל ללמוד אלא באותו החלק שבא עתה לתקן וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל ומדקרא הרבה ושנה הרבה מוכרח דבגלגול שעבר לא תקן שום חלק לימוד. ומשום די"ל דהא דכתיב כי היא חייך היינו כי גמיר וסביר וכמו שפירש"י לחד פירושא גבו למימינים בה אורך ימים איכא דה"ט כשיגע להבין. לז"א ושמש ת"ח הרבה ואמרו פ"ק דע"ז דלמגמר מחד רבא עדיף אך למסבר בעי מכמה רבוואתא והוא שמש ת"ח הרבה למסבר וא"כ היה יגע להבין ואורך ימים איכא. מפני מה דיש ספק אם מת בעונות גלגוליו או מת בעון הדור וז"ש מפני מה. וכי היכי דלא תימא דהוה מהן בקדושיו וכמ"ש התוס' פ"ק דחגיגה דף ה' שהקשו על מעשה זה שלא השיבו דהיה מהן בקדושיו וע"ש מה שכתבו דלא היה תשובה נצחת אבל היא כיונה לתרץ קושית התוס' דאי הוה מהן בקדושיו הו"ל למות נער כדמוכח התם ומשו"ה אמרה מפני מה מת בחצי ימיו. וגם כיונה דלא נימא מהרהר בע"ז הוה לז"א בחצי ימיו דכתיב לא יחצו ימיהם והוא מת בחצי ימיו ולא היה אדם מחזירה

דבר ולא התריסו כנגדה אף שהיתה מחזרת בב"כ וב"מ והיתה עליהם לטורח אפ"ה נהגו בה כבוד לפכוחי צערה וכמו שרמזה שהיא אשת חבר. עד שבא אליהו זכור לטוב וגלה סודו וא"ל ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה ומזה מוכח דלמד שלא לשמה דאם היה לשמה היה נושא פנים לתורה ונלכד בזה ואמטו להכי פתח בברוך המקום שהרגו וידעה שהיא גם כן חטאה בשוגג שסברה שהיא מותר ולז"א ברוך המקום שהרגו לבדו ואותך החייה כי את שוגגת וסברת שכדין עשה:

ואפשר להסמיך בקראין כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים כלומר לא תסבור דכי היא חייך קאי על המצוות אלא קאי על התורה כי בי ירבו ימיך. ולא תקשי א"כ לחייבו נשים מסברא דגברי בעו חיי דהרי איכא מיעוטא ויוסיפו לך דייקא דאיכא מיעוטא וא"כ כי היא חייך על התורה:

א"נ אפשר במ"ש מז"ה הרב חס"ל אם לא יעסוק בתורה לשמה יום ולילה אעפ"י שתקן מלבוש לנפשו מהמצוות בעולם העליון יהיה רעב ממזון העליון בעולם הנשמות. ומה שעוסק האדם בעה"ז ביום אחד כנגדו יש יום למעלה יום גדול ורוחני שאין לו סוף וכל התורה והמצוות שעוסק האדם בעה"ז יום קטן מוגבל. בעולם הנשמות עולה לאין סוף וזהו דבר יום ביומו עכ"ד בעין הקורא נהר ס"ח. וידוע סברת ר"ע דזכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו והקשה התוס' ממ"ש פ"ק דחגיגה דשני נספה בלא משפט יהיב להו לצורבא מרבנן דמעביר אמיליה ותירצו דאין מוסיפין היינו משנות חדשות מעתה אבל הני שני דנספה כבר היו בעולם וז"ש כי בי ירבו ימיך כל יום שתלמוד יהיה גדול עצום ורב כמו שנאמר בעולם הנשמות וא"כ ימיך עצמם ירבו מאד למעלה. והכא יוסיפו לך שנות חיים שכבר נגזרו כמ"ש התוס' לדעת ר' עקיבא וזהו שנות חיים:

ובמדרש פ' נצבים רבנן אמרי אמר הקב"ה אם ברכת את התורה לעצמך את מברך מנין שנאמר כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים אם תאמרו שמא לרעתכם נתתי את התורה לא נתתי לכם אלא לטובתכם שמה"ש נתאוו לה ונעלמה מהן וכו'. ואפשר לפרש במ"ש בנדרים דף פ"א ויאמר ה' על עזבם את תורתי אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה ופי' הר"ן בשם רבינו יונה דאי כפשט על עזבם את תורתי שלא היו עוסקין בתורה זה היה דבר נגלה ואמאי כששאלו לחכמים לא פירשוהו אלא עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו תמהים החכמים והנביאים עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא ברכו ברכה בתורה תחילה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה

והיינו ולא הלכו בה כלומר בכוונתה לשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראוים למי שאמרם עכ"ל הר"ן ז"ל:

ובדברי קדשו של רבינו יונה ז"ל נתישבה חקירה גדולה כי הן בעון לפי הש"ס והמדרשים היו עונות חמורים בבית ראשון ע"ז ג"ע ש"ד ומה זו שאלה על מה אבדה הארץ ואמאי חכמים ונביאים לא פירשו הגלוי וניכר ומפורסם. אמנם אפשר דשאלת על מה אבדה הארץ היא סב"ת עשויה ליכשל בתוקף עונות חמורים אלה בהיות ישראל בני אל חי זרע קדושים אשר בארץ המה אבות העולם איך נוקשו ונפלו בעונות אלה. ושום חכם ונביא לא ידע להשיב. אכן בוחן לב חוקר כליות שידע דאינם מחשבים התורה עד שביטלו ברכת התורה דלא היתה מחושבת בעיניהם שטעונה ברכה והיו לומדים כקורא סיפורים בעלמא ושלא לשמה. וזה גרם שיצרם נתגבר עליהם עד להשחית כי באמת אמרו בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין וזהו בקורא לשמה אך אם אינו קורא זאת התורה אלא כעוסק בשיחת חולין וסיפורים. ולכן במקום שהתורה תבטל יצה"ר אדרבא נתגדל היצה"ר וכל אדם פרץ גדר ליכשל בחמורות. וזש"ה ולרשע אמר אלהים מה לך לספ"ר חקי לספר דייקא שאתה קורא כספירת דברים ושיחת חולין של ספרי א"ה ח"ו:

וכל קבל דנא הלומד לשמה ומחשיב התורה ומברך עליה אז זוכה לבטל היצה"ר ובכל מעלות התורה וז"ש במאמרינו אמר הקב"ה אם ברכת את התורה לעצמך אתה מברך שנאמר כי בי ירבו ימיך דכשמברך על התורה מורה דהוא לשמה וזוכה להאריך ימים דכתיב כי בי ירבו ימיך. וכבר ידוע משז"ל דישראל במצרים לא השלימו הגלות אך יצאו בעבור התורה וכתיב וזה לך האות וכו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. וז"ש שמא תאמרו לרעתכם נתתי בשביל רעתכם שהייתם מוטמעים בך ש"ט נתתי לכם התורה כדי להוציאכם ממצרים. לא נתתי אותה אלא לטובתכם הן אמת שבזה ניצלתם מהגלות אבל נתינת התורה לטובתכם שהרי מלאכי השרת נתאוו לה והם לא שייכי בשעבוד מלכיות וש"מ שהתורה עצמה חמדה גנוזה ודייק לומר לא נתתי אותה אלא לטובתכם דע"י שיש טענה למלאכים מדינא דב"מ נתנה בתורת מתנה דלית בה דדב"מ כמ"ש המפרשים והגם דלעיל צדדנו בזה כן ארחות המפרשים לדרוש ולתור במראה האופנים לכל צד כידוע:

ובזה נבא לרמוז במאמר מדרש חזית כתפוח בעצי היער רבי יהודה ברבי סימון אמר משל למלך שהי"ל אבן טובה בא בנו וא"ל תנה לי א"ל לך היא ושלך היא ולך אני נותנה כך התורה אמרו ישראל להקב"ה תנה לנו א"ל הקב"ה לכם היא ושלכם היא ולכם אני נותנה ע"כ המאמר. ויש לדקדק כפל הלשון על שלישים. ותו אמאי אצטריך להכי משל

ומה בא ללמדנו. ואפשר לרמוז ונקדים שנסתפק הרב שפתי כהן אם לגבי בן איכא דינא דבר מצרא. ומורינו הרב מהר"י הכהן זלה"ה מצא הדבר מפורש בשיטה מקובצת מציעא שכתוב בפשיטות דלגבי בן ליכא דד"ב מצרא. גם כתב הטור סימן קע"ה משם רבינו יהודה אברצלוני דבמטלטלין ליכא דינא דב"מ. גם ידוע משז"ל דמעולם לא עלה על לב הקב"ה לתת התורה לא"ה ח"ו רק כדי שלא יתקנאו בישראל לכך החזיר התורה לכל א"ה וכשלא רצו אח"כ ישראל לקבלה אז כפה עליהם ההר לטובתם. וז"ש רבי יהודה ברבי סימון משל למלך שהיה לו אבן טובה בא בנו וכו' רמז במשל שישראל הם בנים ולגבי בן ליכא דדב"מ. עוד רמז שהי"ל אבן טובה כלומר שהתורה דומה למטלטלין והיא אבן טובה ובמטלטלין ליכא דדב"מ. ואמר עוד בא בנו וא"ל תנה לי וא"ל לך היא כלומר לאפוקי מה"ש דהגם דישאלוה. לך היא. וזה מהטעמים האמורים דאתה בן וגם היא מטלטלין ולגבי בן ליכא דדב"מ ומה גם במטלטלין דאף לגבי אחר ליכא דדב"מ. ועוד אמר ושלך היא ולא לא"ה כי מה שאני אמרתי לשרי א"ה אם ירצו לקבלה אינו אלא שלא יתקנאו ויקטרגו עליכם. והראיה ולך אני נותנה כלומר בעל כרחך שכפה על ישראל את ההר ואלו לא"ה באמירה בעלמא היה די כי לא מלבי לתתה להם. וכך היה הדבר בנמשל שאמר להם לישראל הקב"ה לכם היא ולא למלאכים. ושלכם היא ולא לא"ה והראיה ולכם אני נותנה בעל כרחכם וזהו לטובתכם ואנחנו נברך יה אשר הפליא חסדיו ונתן לנו תורתו תורת אמת לאור באור ה**חיים**:

פרק ח

דרוש ח' לשבת כלה בס"ד

אתמר במדרשא ה' צורי וגואלי ה' צורי במרה. וגואלי במדבר סיני:

עיקר העבודה לאלהינו יתברך היא הכונה בלב שלם ובדעת שלימה ובפרט בתפלה ובברכות שיהיו פיו ולבו שוין להבין דברי הברכות והתפלות ולשים אל לבו כי הוא מדבר לפני הקב"ה רבון כל העולמים וכמ"ש רבי אליעזר לתלמידיו בברכות דף כ"ח כששאלוהו למדנו ארחות חיים ונזכה בהם לחיי העוה"ב ואמר להם הזהרו בכבוד חבריכם וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם מתפללים ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבום בין ברכי ת"ח ובשביל כך תזכו לחיי העוה"ב. והאר"ש תענה להבין קצת אמרי קדוש. ונקדים משז"ל בת"כ ואהבת לרעך כמוך א"ר עקיבא זה כלל גדול בתורה בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם יותר גדול ממנו. ופירשו התוס' בספר דעת זקנים דכונת בן עזאי דאסיפיה דקרא סמיך דכתיב בדמות אלהים עשה אותו דמקרא דר' עקיבא

לא שמעינן אלא דעלך סני לחברך לא תעביד ובא בן עזאי ואמר שאף אם הוא אינו חושש לכבוד עצמו יש לו לחוש לכבוד חבירו לפי שרואה דמות חבירו ואינו רואה דמות עצמו ולכן אמר שמקרא זה כולל יותר מקרא דואהבת לרעך כמוך עכ"ד. וכבר ידוע מה שפירש רש"י ז"ל כי ואהבת לרעך כמוך יש לפרש להקב"ה כב יכול שמענותנותו הגדולה נקרא רע כמש"ה רעך ורע אביך אל תעזוב. וא"כ כונת רבי עקיבא שאמר ואהבת לרעך כמוד כלל גדול בתורה ברורה דבמצוות שבין אדם לחבירו יזהר מכח ואהבת לרעך כמוך כפשוטו. ובמצוות שבין אדם למקום אז יכלול ואהבת לרעך כ"י להקב"ה כמדובר. ואפשר שכונת רבי אליעזר כמו שאמר בן עזאי שיזהרו בכבוד חבריהם הגם שאינם חוששים בכבוד עצמם וגם אמרה בלשון הזהרו שיזהרו באזהרה בכבוד חבריהם. וכשם שאמר ר' עקיבא כי ואהבת לרעך הוא כלל גדול דמשמעו מצוות שבין אדם לחבירו ומצוות שבין אדם למקום. גם כונת רבי אליעזר כן דממה שיזהרו בכבוד חבריהם מטעם כי בצלם אלהים עשה אותו. משם נלמד ק"ו ליזהר בכבוד אב ואם התחתונים ועאכ"ו ליזהר בכבוד אב ואם העליונים קבה"ו ובזה ישמרו כל המצוות בין שבין אדם לחבירו בין שביז אדם למקום. ומזה נמשך וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם מתפללים דכיון שמוזהרים בכבוד חביריהם ק"ו לכבוד ה' ואם יתפללר בפיהם ולבם רחוק אין זה כבודו יתברך ח"ו כי עיקר העבודה הוא בלב כדכתיב ולעבדו בכל לבבכם ואמרו רז"ל איזהו עבודה שבלב זו תפלה. הביטה וראה כי התפלה נקראת עבודה שבלב דאם בפיו ידבר ובקרבו לבו בל עמו וחשב מחשבות בעסקי הבלי העה"ז אין זה עבודה. ומאחר שהעיקר היא הכונה מזה נמשך ומנעו בניכם מן ההגיון גירסא לבד שהעיקר הוא להתבונן ולמסבר קרא"י דבכל בעינן פיו ולבו ובהגיון אין לבו שלם מיקרי כל דלא הוי גמיר וסביר:

ועלה מן הארש יתרון הכשר הכונה שלימה בכל לב היא העולה ולפי רוב הכונה והדבקות בו יתברך ובתורתו כן יהיה שכרו מאת ה' וז"ש בעז לרות ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו שראה בעז ברוח הקדש טוב לבה וכשרון כונתה במעשיה ואמר ראויה זו ליטול שכרה משלם כי בלב שלם עושה. ותאמר אמצא חן בעיני אדוני כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך ופירש בספר תורת הסד וכי דברת על לב שפחתך דברת דברים טובים עלי כאלו היית על לב שפחתך בעצמו וראית אותו וידעת מה היה בו וכו' ע"ש:

ואפשר לפרש ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך וכו' ונקדים מ"ש בשוחר טוב על פסוק בצאת ישראל ממצרים א"ר פנחס הכהן בר חמא ברקיע ששמו ערבות הקב"ה זורע מעשה הצדיקים ועושה פירות. וכבר בדרוש הקודם כתבנו דעל פי הדין אין הצדיק זוכה

בפירות ההם דאפילו אם הרויח הנפקד בפקדון אינו חייב לתת למפקיד הריוח כמ"ש מור"ם בח"מ סימן רצ"ב וק"ו דלא דמי לפקדון כלל כי שכר מצוות בהאי עלמא ליכא וא"כ כל מעשה הצדיקים אין להם פרעון אלא לעוה"ב ומי שם פה לתבוע פירות כשלא יש קרן כי גם את הכל אינו משתלם אלא לבסוף אך ברוב רחמיו וחסדיו הרבים בכל מצוה הקב"ה קובע שכרו ומיחדו וזורעו ונותן לו הפירות והוא לפני ולפנים משורת הדין. ובזה נבין מאמר המפורסם ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה וכו' א"ר חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו והוא תמוה כי רבי חסא לא דיבר כלום רק שם שמו הקדוש באמצע הפסוק לבד וכבר דשו ביה רבים. אמנם אפשר דכונת בעז הכי הוי ישלם ה' פעלך על גוף המצוה. ותהי משכורתך הם הפירות הבאות מנטיעת המצוה שזורעה הוא יתברך דמן הדי אינו חייב כלל לתת הפירות על זה אמר ותהי משכורתך מה שנשכרת המצוה בפירות גם זה תהי משכורתך שלימה. ועל זה הוקשה לרבי חסא מאי עביד בעז בתפלתו כי כך היא המדה מדת רחמיו יתברך. ורמז לנו רבי חסא דהכתוב עצמו מפרש אשר באת לחסות תחת כנפיו כלומר על מצות הגרות בעצמה הוא שהתפלל בעז דהוה אמינא דמהגרות ואילך שכבר היא יהודית אז ודאי הנה שכרה ופירותיה תטול תזכה ככל נשים צדקניות אבל על מצות הגרות בעצמה התפלל בעז שתזרע ותצמיח:

ובזה נביא לרמוז בפ' מזמור צ"ז. שמעה ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך ה' כי אתה ה' עליון על כל הארץ מאד נעלית על כל אלהים אוהבי ה' שנאו רע שומר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. והדברים צריכים ביאור הן קשר"ן של דברים. והן פירוש הדברים בעצמן. ולא נעלה ארוכ"ה בדקדוקים והצעות. כי כן דרכנו בקונטריסנו שלא לטעו"ן טעו"ן כיום מש"א במדב"ר:

ונהירנא כד הוינא טליא שראיתי לאחד קדוש בכ"י שפירש פסוק אוהבי ה' וכו' במ"ש בגמרא ביבמות דף ק"ג א"ר יוחנן ז' בעילות בעל אותו רשע שנאמר בין רגליה וכו' והא מתהניא מעבירה א"ר יוחנן משם רשב"י כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים ואמרו פרק חלק דרבי עקיבא יצא מסיסרא וז"ש אוהבי ה' שנאו רע יעל דלא מתהניא מעבירה דטובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים. וכי תימא איך באה יעל לזה לז"א שומר נפשות חסידיו נפש רבי עקיבא ודעמיה שהיו שם (כמ"ש בלקוטי תורה כ"י) מיד רשעים סיסרא יצילם אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה ס"ת ר' עקיבא ע"כ מה שראיתי כתוב כמ"ש במקומות אחרים בס"ד:

והנה הרב באר שבע בתוספותיו על הוריות דף י' הביא מ"ש רד"ק דמ"ש בויקרא רבה פ' כ"ג ותכסהו בשמיכה שמי כה שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע מכחיש זה

וכתב עליו שרי ליה מריה שהכונה שלא נהנית ע"ש. ובאמת דלשון שלא נגע בה אותו רשע הוא קשה והרב באר שבע לא הביא לשון לא נגע. וכבר כתבתי אני בעניי בפתח עינים דאפשר דרבי יוחנן ידרוש שמי מעיד שלא נהנית. ושם כתבתי דמספר הגלגולים לרבינו האר"י ז"ל משמע דבא עליה ז' פעמים ע"ש:

ברם חזה הוית להרב הגדול מהר"י דוד ז"ל בספר צמח דוד בהפטרת בשלח דף קנ"ט ע"ב שהביא משם דרושי האר"י ז"ל דמאמר ז' בעילות בעל אותו רשע אינו חולק על מאמר בשמיכה שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע אלא שידה היתה מוכנת שם ושכב עם השידה ויעל תקעה היתד ברקתו לפי שידעה ברוח הקדש שיש לו ניצוצות של קדושה בראשו מצד עשו ולפיכך תקעה היתד ברקתו לקבל אותם הניצוצות אשר בראש סיסרא ומאותם הניצוצות יצא רבי עקיבא ובזכות זה יעל נתגלגלה בעלי הכהן ששימש בכהונה גדולה וז"ש מנשים באהל תבורך זהו תורף דבריו. והרואה יראה שבלשון כלו שהביא הרב צמח דוד ז"ל מדרושי האר"י ז"ל יש גמגומים וכעת לא ידעתי שרש דברי האר"י ז"ל איפה הם רועים ולא אצא חפש"י כי פנאי לא היה לי:

אמנם הני מילי שפירי הם קלורית לעין להבין דברי רז"ל. והרב צמח דוד זלה"ה הקשה על זה ממ"ש בגמרא והא קמתהניא מעבירה ומשני טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים וכתב דצ"ל דכל זה דקאמר הגמרא למאי דהוה נראה לעינינו שבא עליה וצריך שיהיה זה כפי הדין שאם הוא שלא כדין שאעפ"י שלפי האמת היה שידה עכ"ז היה אסור מפני מראית העין לכך מהדר הגמרא שהיה כדין גם כפי הנראה אבל לפי האמת שידה היתה אלא שהוא דבר נעלם מן העין ועז"א שמי מעיד עליה שאין יודע בזה רק הב"ה לבדו עכ"ל. ודברי הרב ז"ל דחוקים ורחוקים דמאי קאמר לפי הנראה לעינינו ומפני מראית העין וכיוצא. הלא יעל וסיסרא לבדם אין רואה ואין יודע ואין מקיץ ולא תשורם עין כלל. ודבורה שנתנבאה והודיעה בנבואה מה שהיה דברים שבסתר שלא נודעו כלל היא הודיעה שלא נטמאת יעל וידיעת הענין וצדקת יעל באים כאחד כחדא שריין ומי שידע הענין מדבורה בנבואתה ידע שיעל טהורה ונקיה וברישא אמרה תבורך מנשים יעל ואח"כ בין רגליה וכו' פיה פתחה בחכמה בצדקתה של יעל ותו לדבריו מאי אהני הש"ס שיהיה כדין אטו משום דטובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים מותר לעשות כן. ותו מי בוחן לבות למען דעת דלא מתהניא אטו נאמנת יעל לומר כן. ותו דכולי עלמא ידעי שעשתה כן להצלת ישראל. אלא דהש"ס גלי לן דמלבד דעשתה להצלת ישראל ומסרה עצמה לא נהנית כלל:

ודע שאני בעניי כתבתי במקום אחר על הקדמה זו שהביא הרב צמח דוד לפי הרשום בזכרוני ובו בפרק לא חזרתי לחזות בנועם דברי הרב ז"ל ולכן מדנפשאי כתבתי כלשון הזה וצ"ל לפ"ז דמ"ש בש"ס והא קמתהניא מעבירה היינו על קרוב בשר כמ"ש בקדושין דף כ"ג דשלא כדרכה אית לה הנאה וכמ"ש מהרימ"ט בחידושיו עד כאן לשוני והוא באפיק נחלים (סוף נחל אשכול נחל שורק) דף פ' ע"א ע"ש ובמ"ש לפנים ודוק. והוא אגב שטפאי דהרי מסיק בגמרא דקא שדי בה זוהמא וא"כ אין אנו יכולים לפרש והא קמתהניא על קרוב בשר לחוד:

אכן עתה נ"ל לישב דודאי יעל להצלת ישראל מסרה עצמה להתיש כחו ולהורגו ולבער קוץ מכאיב וסילון ממאיר מן העולם. ועלה על לבה אפילו שתאסר על בעלה לא אכפת לה להצלת ישראל והיא לא ידעה הנס המופלא הזה שיעשה לה הקב"ה שתבא שידה ולא יגע בה. והש"ס פריך לדעתה שמסרה עצמה ממש להצלת ישראל ס"ס והא מתהניא מעבירה ומשני טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים וליכא הנאה כלל וכל זה למה שמסרה עצמה באמת לעבירה לשמה וכמ"ש בנזיר דף כ"ג דיעל עשתה עבירה לשמה וע"ז פריך והא קא מתהניא מעבירה ואשכח שינויא דטובתן של רשעים לרווחא דמילתא לגלות צדקת יעל ואה"נ דאפילו לא היה תירוץ זה היא עשתה עבירה לשמה. אלא שטוב צדקתה ולבה ראה אלהים והצילה לגמרי וא"כ לא קשיא מהגמרא כלל:

ולפי דברי הרב האר"י ז"ל הנאמרים באמת אתי שפיר מאי דכתיב תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני דהנה אע"ג דיעל עשתה עבירה לשמה למסור עצמה לסיסרא להצלת ישראל ושריותא היא גבה מ"מ אסורה לבעלה כמ"ש הרב מהר"י קולון שרש קס"ח והרב שבות יעקב ח"ב סימן קי"ז ע"ש אמנם כיון דלא נגע בה ושמו יתברך העיד עליה שנזדמנה לה שידה א"כ מותרת לבעלה וז"ש תבורך מנשים יעל ולא תימא כי היא מבורכת על הצלת ישראל ובאה תשועה על ידה אבל נאסרה על בעלה לא כי אלא היא אשת חבר אגידה ביה ואשתו היא מותרת לו כי לפי האמת לא נטמאה מנשים באהל תבורך היא העולה לבא בעלי כהן גדול כמו שפירש הרב ז"ל. ולפי מ"ש רבינו האר"י זצ"ל דאסתר גלגול יעל וכמו שסיסרא נפל ביד יעל כן המן ביד אסתר ורמוז הככבים ממסילותם נלחמו ר"ת המן עכ"ד. ואפשר להרחיב דהשוו ג"כ דכשם דליעל נזדמנה לה שידה כן אסתר היתה מפרדת צד הרע שלה ואחשורוש נטפל ברעתה והיא שנתעברה ויצא דריוש ואסתר טהורה ויושבת בחיקו של מרדכי כי מ"ש בספר טורי אבן פ"ק דמגילה דבריו קשים וביותר קשים דברי הרא"ש בתוספותיו שהיה בן מרדכי והוא הפך מדרש רבה פרשת שמיני כמ"ש אני בעניי בקונטריס רוח חיים דרוש א' ושם בעניותי ביארתי הקדש

ע"ש באורך. ולפ"ז אפשר דזהו כפל הכתוב שסיים מנשים באהל תברך כשתבא יעל בגלגול אסתר וכן באהל תברך גימטריא אסתר עם הכולל ודוק:

ולפי פשוטו אפשר במשז"ל והביאו הגהות מיימוניות פט"ו דאשות מה טיבה של יעל שבאת תשועה גדולה על ידה אמרו אשה כשרה היתה ועושה רצון בעלה מכאן אמרו אין לך כשרה בנשים אלא אשה שעושה רצון בעלה עכ"ל. וז"ש תבורך מנשים יעל שבאת תשועה על ידה. ולמה זכתה לזה לז"א אשת חבר שתמיד היתה חושבת שהיא אשת חבר לעשות רצון בעלה. והוא תכלית האשה לעשות רצון בעלה ולכן מנשים באהל תבורך שנתגלגלה בעלי כ"ג כמ"ש האר"י ז"ל ומדה כנגד מדה לפי שהיתה תמיד משועבדת לבעלה וכל מעייניה בזה לעשות רצונו לכך נתעלית שתהיה בגלגול עלי כ"ג והוא מושל על אשתו. ובשכר שהיתה משועבדת לבעלה ונמצא הבית מתנהג במדת החסד כמ"ש מז"ה ז"ל בחס"ל. לכך נתגלגלה בעלי כ"ג שהיה גלגול אהרן הכהן שכלו מלא חסדים:

נמשך לזה אפשר לרמוז מה שאמרה חנה לעלי לא אדוני כי הנה כתב הרב רבינו האר"י זצ"ל דחבר היה גלגול רחב וחנה היתה גלגול רחב וז"א רחב פי על אויבי. א"כ נמצא דבגלגול שעבר חנה היתה חבר ועלי יעל אשתו של חבר והוא שרמזה חנה לא אדוני כלומר אני אדונך שאני חבר ואתה יעל שהיית משועבדת לי ואני אדונך. ואתה לא אדוני וכמ"ש במ"א:

הדרן לדברי רבינו האר"י זצ"ל הניתנין למעלה דיעל ברוח הקדש מחצה וחלפה רקתו של סיסרא גלגול עשו שבראשו היו ניצוצות הקדושה להוציאם לאור משם ולהעלותם ומאותם ניצוצות שבראשו יצא ר' עקיבא. וזו מרגלית טובה לקושיא עצומה שהקשה הרב זית רענן ז"ל בספר יהושע משם הגאון מהר"ר ישראל ז"ל אב"ד דק"ק קאליש דכתב הרמ"ע דרבי עקיבא יצא מיעל שבא עליה סיסרא וקשה דרבי עקיבא ס"ל דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר והיא קושיא חזקה אימתני ותקיפא ומה שתירץ הרב ז"ל לא נהירא וכמו שכתבתי אני עני בקונט' פתח עינים בסנהדרין על דף צ"ו ושם ישבתי בדוחק. ובהגלות נגלות אמרי קדוש תנוח דעתנו כי הניצוצות קדושות היו בראשו ומחצה וחלפה רקתו אוי נא אמרה לה רק"ת שיצא ממנה הקדושה. והניצוצות עלו לבאר ומשם באו כדרכם וסיסרא לא בא על יעל. ואני בעניי כתבתי במקום אחר דאפשר דמ"ש הרמ"ע ז"ל לאו דוקא. ועתה חזרתי וראיתי דברי הרמ"ע במאמר חקור דין חלק ה' פרק י"א ורואה אני דבהדיא כתב שם הרמ"ע דבא עליה סיסרא ונתעברה ממנו בביאה שלישית דכתיב בה שכב משא"כ ביאות אחרות שש הנה שנא ה' ע"ש ומוכח דהבין הדברים כפשט הש"ס דיבמות וצריך לידחק כמ"ש בפתח עינים בסנהדרין ע"ש:

ועל פי כל האמור יש לפרש פ' הנז' בסגנון זה אוהבי ה' כיעל הגם שהיא לא ידעה שתעשה לה נס והיא הכינה עצמה לעשות עבירה לשמה כמו שאמרו בנזיר דבזה היתה הצלת ישראל והטעם דאוהבי ה' שנאו רע דטובתן של רשעים רעה לצדיקים כמ"ש בש"ס. וזה לפי מחשבתה. אך הוא יתברך שומר נפשות חסידיו בין ליעל שלא נטמאת בין לנפש ר' עקיבא ודעמיה שהיו שם שלא יצאו דרך ביאת גוי על בת ישראל ה"ו. מיד רשעים נחש וסיסרא יצילם. אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה ס"ת רבי עקיבא שהיה אור זרוע ולא זרע טמא מביאת גוי בבת ישראל וזרוע נוטריקון רע ר"ת רבי עקיבא ו"ז אחד בגימט' שקדש שמו ויצאת נשמתו באחד. ולישרי לב הנפשות שהיו עמו כמ"ש האר"י ז"ל שמחה שעלו הניצוצות לשכינה הנקראת שמחה ואח"כ באו כדרכם ולכן נרמז בסופי תיבות כלומר שהיה זה בסוף כשמחצה וחלפה רקתו וראשי תיבות אוהבי שנאו רע ראש שם רמז דניצוצות אלו היו בראש. ובתוכם ה'. על דרך שמי כה הוא העד שלא נגע בה. אלא עשו איש שד"ה שדה נזדמנה לו. ורמוז בר"ת נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם גימט' שדה עם הכולל. שומר נפשות חסידיו ר"ת נחש כי הוא יתברך שומר נפשות חסידיו מהנחש. גם יעל ר"ת יצא עקיבא לאור כי על ידה יצא לאור נפש רבי עקיבא:

ואולם על פי דרכנו אפשר לרמוז בפסוקים אלו עפ"י הקדמתנו והקדמות אחרות. זה יצא ראשונה דאמרו בזהר הקדוש דטעם בת שבע שנשאת לאוריה כטעם לצ"ד דארץ ישראל נתנה ביד כנען בתחילה ובזה שמעתי בקטנותי מפי הרב המובהק כמהר"ר ישראל מאיר מזרחי זלה"ה הרב המחבר ספר פרי הארץ שהיה מפרש קולי אל ה' אקרא ויעננ מהר קדשו סלה. ואנו בעניותנו נפרש קצת פסוקים מה לפנים מה לאחור ואתיא מביניא פירוש פ' קולי אל ה' אקרא שפירש הרב הנז' וזה סדרן של כתובים. מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי קולי אל ה' אקרא ויעננ מהר קדשו סלה אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי ה' יסמכני. ובמקום אחר אני העני פירשתים אמנם עתה אומר בסגנון אחר. ונקדים מ"ש פ"ק דע"ז א"ר יוחנן משום רשב"י לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא היו ישראל ראוים לאותו מעשה וכו' ולא עשו אלא לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד שעשה תשובה אף אתה עשה תשובה ואם חטא צבור אומרים להם לכו אצל צבור שעשו תשובה אף אתם עשו תשובה וצריכא דאי אשמועינן יחיד משום דלא מפרסם חטאיה אבל צבור דמפרסם חטאיהו אימא לא צריכא ואי אשמועינן צבור משום דנפישי ברחמי אבל יחיד אימא לא צריכא:

והנה מלך כרבים דמי וכמ"ש הרשב"א סימן קמ"ח ודוד הע"ה בהאי פחדא הוה יתיב שלא יאמרו אין זה אמת דענין דהע"ה הוצרך להורות תשובה ליחיד דהא מלך כרבים דמי. וכשאירע ענין אבשלום דאמרו רז"ל דאותן ששה חדשים היה דהע"ה מתכפר בשעירה כהדיוט נחה שקטה דעתו דקושטא קאי דענינו להורות תשובה ליחיד. אבל מצד אחר דואג ואחיתופל יצאו לטעון דמי לא ידע דיחיד מתקבל בתשובה והלא אדה"ר עשה תשובה וקין ומ"ע להתודות ולשוב בתשובה ואין אנו צריכים לדוד הע"ה ללמד תשובה ליחיד. ודוקא צבור הו"א דמפרסם חטאיהו ולא תקובל תשובתם ולזה לא היו ראוים ישראל אלא להורות תשובה לצבור וקמ"ל דמפרסם חטאיהו. מצד אחר נפישי ברחמי ותשובתם מתקבלת אבל דוד הע"ה דמפרסם חטאיה כרבים ובצר ליה אפושי ברחמי אין תשובתו מקובלת. והם טועים דאדרבא מכח זה הוצרך דהע"ה דלא היה ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי אלא שאם חטא יחיד כמוהו דמפרסם חטאיה כצבור הו"א דלא יתקבל בתשובה על כן הוצרך דהע"ה לומר דאפילו יחיד דלא מפיש ברחמי והוא מפורסם חטאו כמו צבור אפ"ה מקובל וה"ה כל יחיד בכל אופן שיהיה. ומ"מ צריכותא דהש"ס שפיר דס"ס אינו חילול ה' כמו צבור גדול והו"א דלא יתקבלו:

ומאד היה מצטער על זה דאמרו ז"ל דהקב"ה הראה למשה רבינו ע"ה מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים שאינו טהור ואלו ואלו דברי אלהים חיים ושאל משה רבינו ע"ה א"כ מה יעשה ישראל וא"ל הקב"ה דהדבר מסור לחכמי הדור. וא"כ דדואג ואחיתופל גדולים בתורה נינהו ואביזרייהו והסכימו לזה. כל ישראל יסמכו עליהם דהדבר מסרו הקב"ה לחכמי הדור וגם זה כאחת מההלכות. והגם דדוד הע"ה ידע דלא אמרן אלא בלומדי תורה לשמה והם צדיקים ויראי ה'. אבל אלו וחבריהם דבריהם לעו כי לא יראו אלהים. אבל ישראל לא ידעו זה וצר לו לאדונינו דהע"ה על זה:

ובזה נבא אל הביאור מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום דהגם דצר לו מאד מ"מ כל מעייניו לעבודת ה' ולתקון הנפש ולכן בראותו שהיה מתכפר בקרבן יחיד ש"ר לו נאמר דידע דחטא להורות תשובה ליחיד. אך כמו הצע"ר עלה ה' מה רבו צרי רבים קמים עלי כלומר הן בעודני הולך וצוער בצרותי. נוסף על מכאובי רבים בתורה קמים עלי בטענות והוא. רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו כלומר רבים בתורה אומרים שאני כמו רבים דמפורסם החטא ודוקא רבים דנפישי רחמי אך הוא אין ישועתה לו באלהים סלה כי הוא יחיד דליכא מפיש ברחמי ואיכא מפרסם חטאיה ואין ישועתה לו. והם רבים בתורה וישראל נוטים אחריהם ואתה ה' מגן בעדי שהצלתני מדומה כמ"ש בזהר הקדוש. כבודי שתחזור מלכותי. ומרים ראשי ששלמה בן ב"ש ימלוך קולי אל ה' אקרא

כמ"ש בשבת פרק במה מדליקין ששאל דהע"ה שיודיע שלא חטא ומחל לו על איזה סרך הנמשך מזה והשיבו הקב"ה בחיי בנך אני מודיע והיינו כשדבקו שערים זה בזה והלך שלמה הע"ה והביא ארונו של דוד המלך ע"ה ונפתחו השערים וידעו כל ישראל שמחל לו הקב"ה וז"ש קולי אל ה' אקרא להודיע שמחל ויעננ מהר קדשו סלה שיודיע כשיבנה שלמה בה"מ. וארז"ל באותה שעה חיה דוד וז"ש הקיצותי שנתעוררתי ובא לי רוח חיים כי ה' יסמכני. ונודע לכל כי ה' יסמכני:

והרב מהר"ם מזרחי ז"ל היה מפרש פ' זה לבד בהקדמת הזהר הקדוש הנז' וז"ש קולי אל ה' אקרא להודיעני מה זה היה ענין ב"ש ויעננ מהר קדשו סלה שהענין כמו שא"י נתנה לכנען קודם ישראל כן ב"ש נתנה לאוריה קודם ע"כ שמעתי מהרב הנז' ז"ל:

אמור מעתה דיש לרמוז בהני קראי דאתאן עלייהו. שמעה ותשמח ציון הבינה מפלאות תמים דעים שבתחילה נתנה לכנען ואח"כ לישראל ומזה נמשך ותגלנה בנות יהודה נשים שהיו ליהודה תמר ורות ובת שבע שבאו בדרכים אלו שהכל בשרש וטעמים למען משפטיך ה' ורחמים גדולים ככל צדקותיך. וכי תימא רות איד יכולה להתגייר כמ"ש המפרשים משם הרב נחלת בנימין שחקר דקי"ל גורל קנה וכל שר מע' שרים קנה אומה אחת וא"כ איך יכולים להתגייר כי הם תחת ממשלת השר ההוא ותירצו כי כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו ומצו לבא אל ממ"ה הקב"ה וזה טעם רות וז"ש כי אתה ה' עליון על כל הארץ מאד נעלית על כל אלהים ואין רשות לשר לפקפק. ולכן אוהבי ה' שהם גרים שנאו רע לעע"ז. והקב"ה שומר נפשות חסידיו ר"ת נחש וס"ת רות מיד רשעים יצילם מהסט"א. והמצוות נקראים אור כמו שאמרו בב"ר ויאמר אלהים יהי אור אלו מעשיהם של צדיקים. וכבר הלא מראש כתבנו דבעז התפלל על רות שיזרע מצותיה ותאכל פירות. וז"ש מיד רשעים יצילם וניצולה רות מהנחש כרמוז באומרו שומר נפשות חסידיו כדאמרן. ועל זה אור זרוע שמעשה רות זרוע לצדיק בשביל הצדיק בעז שהתפלל עליה כדאמרן. ולישרי לב שמחה הם הצדיקים ירונו וישמחו לאכול מפירות מעשיהם הטובים:

או יאמר בסגנון אחר ישלם ה' פעלך וכו' והוא דאמרו בבבלי פ"ק דקדושין ובירושלמי פ"ב דפאה הזכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. והקשו המפרשים דתנן אלו דברים שאדם עושה אותם אוכל מפירותיהם בעה"ז. והיינו אלו המצוות ותו לא ומהא דקאמר הזכות יש לה קרן ויש לה פירות משמע דבכל המצוות מיירי. ואפשר לומר דמאי דתנן אלו דברים היינו דהני מיד כשעשאם הקב"ה קובע לו קרן ולתת לו פירות ובהכי דייקא לשון המשנה בנסח דמייתי פ"ק דקדושין אלו

דברים שאדם עושה אותם אוכל מפירותיהם בעה"ז ודייק לומר שאדם עושה אותם דתכף בעשייתן כ"י קובע לו פירות. אבל שאר מצוות זורעם והם עושים פירות. והמפרשים תירצו דאם טורח האדם בעשיית המצוות בטרחא ההיא נותן לו פירות בעה"ז. והשתא היינו יכולים לומר. דמ"ש ותהי משכורתך שלימה היינו שזורע המצוות. ועל זה קשיא ליה לרבי חסא דפירות זריעת המצוות אינו חייב הקב"ה לתת אותם וכמו שכתבנו לעיל מראש מקדם. וקרא כתיב ישלם ה' פעלך דהיינו מן הדין וכמ"ש הרב פרשת דרכים כדאמרינן פרק הזרוע תני תנא ישלם ואת אמרת מדת חסידות ופירשה הרב ז"ל דבגרים ליכא מי הקדימני עש"ב. ואנו בעניותנו נאמר דרבי חסא סבר דישלם קאי אכולא מילתא ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה והפירות של זריעת המצוות אינו מן הדין ואיך קאמר ישלם. לז"א אשר באת לחסות. כלומר לא מירי בעז בפירות זריעת המצוות רק בפירות הטרחא שטורח בעשיית המצוות ורות כמה טרחה בדרך לבא להתגייר ועל זה הטורח יש פירות בעה"ז כמ"ש המפרשים כאמור ובמצות הגרות דליכא מי הקדימני. גם הטורח של הגרות נמי נגרר אחר ישלם ובהכי ניחא לשון המאמר ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה אמר ר' חסא אשר באת לחסות וכפי דרכנו מה שנרגש רבי חסא הוא דכתיב ישלם ותהי משכורתך:

ועוד אפשר לומר במ"ש רבני אשכנז במאמרם ז"ל כל מה שאוכלים ישראל בעה"ז הוא בשכר האמונה ופירשו דיש להעיר דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא והאיכא בל תלין והתירוץ לזה הוא דקי"ל דשוכר פועלים ע"י שליח ליכא בל תלין ותרי"א מצות היו על ידי משה רבינו ע"ה וליכא בל תלין. אך אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום וח"ו איכא בל תלין לכך הקב"ה משלם בעה"ז שכרם וז"ש כל מה שישראל אוכלים בעה"ז הוא בשכר האמנה דהיינו אנכי ולא יהיה לך כי אלו שמענום מפי הגבורה. והנה במעמד הר סיני היו כל נשמות הגרים וכל נשמות העתידות וכלם שמעו בסיני אנכי ולא יהיה לך. והכא קאמר ישלם ה' פעלך ומשמע בעה"ז וכמו שתרגם יגמול ה' ליך גמול טב בעלמא הדין על עובדך טב ויהי אגריך שלימה לעלמא דאתי וקשיא ליה לרבי הסא דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא לז"א אשר באת לחסות תחת כנפיו דקבלת אלהותו יתברך וכבר נפשך שמעה בסיני אנכי ולא יהיה לך ועכשיו נתעוררת לקבל ונתגיירת וא"כ על זה הקב"ה משלם שכר בעה"ז דנצטוית מפי הגבורה כ"י וכמו שאמרו שישראל בעה"ז הם אוכלים בשכר האמנה כמדובר:

ויראה לומר רמז אחר בהקדים חקירת הראשונים שהקב"ה קדשנו במצותיו רמ"ח מ"ע כנגד אבריו של אדם והוא שיעור קומה והוא נמנע לקיים אפילו מחצית המצוות דיש

מהם בקרבנות וכהנים ויש במקרים שלא יגיעו ליד האדם. ויש כמה תירוצים בזה כמו שנבאר. א' דכאשר יקבל עליו כל המצוות והוא מוכן לקיים כל המצוות שיכול לקיימם הקב"ה משלם לו שכר על כל המצוות דמצדו לא יבצר כי חשקו הוא לקיים הכל ומה בידו לעשות בשאר מצוות דלא אפשר לקיימם. וזאת שנית כשיהיה לשלום עם כל ישראל ויהיה הוא באחדות עם כל ישראל כאלו כלם עצם מעצמיו ובשר מבשרו בין כלם יקיימו כל המצוות ואריך. ועוד בה שלישיה שילמוד תורת המצוות והקריאה נחשבת לו למעשה וכמ"ש העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה. ואת רב"ע כתב הרמב"ם בפירוש המשנה סוף מכות דאם קיים מצוה אחת כתקנה זוכה לעולם הבא בשבילה:

ובזה אפשר לפרש פ' לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי בשני אופנים. ראשון הוא לכל תכלה לכל ענין ראיתי קץ שאפשר להגיע לתכליתו. אך רמ"ח מצוות שהם שיעור קומה אחת וכלם אחוזי כאלו הם מצוה אחת וזה לא אפשר לבא לתכלית קיום הכל כי אין ביד האדם וז"ש רחבה מצותך אחת היא מרמ"ח חלקים מאד הן וענפיהן ופרטי פרטיהן ודקדוקיהן רח"ב רח"ב. אך התקון לזה מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי ולימוד בדיני המצוות חשוב כמעשה. וזה שני בהקדמת הרמב"ם הנז' לכל תכלה ראיתי קץ לכל דבר שלמות אנכי הרואה שיש קץ לבא לתכלית. ואם נפשך לומר הרי קיום המצוות דבר נצרך מאד ואי אפשר לבא עד התכלית לז"א רחבה מצותך מאד כל מצוה ומצוה רחבה מאד שכל אחד כלולה מתרי"ג ואם קיים מצוה אחת כמאמרה זוכה לעה"ב וחשוב כאלו קיים כל המצוות. ועוד יש תקון אחר בלימוד מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי והלימוד נחשב כמעשה:

והנה צור"ף רצוף אהבה כמו בפ' ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. וחוץ מדרכנו אפשר לרמוז במה שאמרו רז"ל שע"י התורה נעשה מלבוש לרוח והוא חלוקא דרבנן. וז"ש ה' עז לעמו יתן וע"י התורה ה' יברך את עמו בשלום אותיות מלבוש שנעשה חלוקא דרבנן וזאת הברכה יזהירו כזהר מאורי אור תורה. ועוד יש לרמוז ר"ת ה' עז לעמו יתן ה' גימטריא ענוה עם הכולל דעיקר התורה היא בענוה ובזה מכוין אל האמת כמ"ש פ"ק דעירובין דבית הלל הלכה כמותן מפני שהיו ענוים:

וע"פ דרכנו אפשר דכבר כתבנו דאחד מהתקונים לקיים תרי"ג המצוות הוא באחדות שכאשר נהיה לאחדים נחשבים כלם כגוף אחד ובין כלם נמצא קיימים כל תרי"ג מצוות. וז"ש ה' עז לעמו יתן אין עז אלא תורה וכי תימא איברא מתנה גדולה היא אבל מי יכול לקיימה כולה לז"א ה' יברך את עמו בשלום וכשיהיה ביניהם שלום נחשבים כלם לגוף אחד ובין כלם נתקיימו כל המצוות ויש לכל אחד חלק במה שחבירו מקיים:

ויתכן להסמיך זה במסרה ונשמע פתגם המלך. נעשה ונשמע. ונשמע קולו בבואו אל הקדש. וחוץ מדרכנו אפשר להסמיך דכתב הרב בני חיי בדרשותיו הביאו בס' חוזה דוד שענין קבלת התורה שאמרו נעשה ונשמע הוא אסמכתא. אמנם אם הוא דבר שאין בידו לקיימו לא הוי אסמכתא. וכל זה הביאו בספר מנחת שמואל פ' יתרו דף ן' ע"ג באורך והביא שם משם הרב עיר וקדיש מהר"ש אלקבץ ז"ל שפירש לפי דרכו מ"ש ה' הטיבו כל אשר דברו שאמרו נעשה ונשמע לגבי דידי אבל לך אמרו ושמענו ועשינו ע"ש באורך. וזה רמז נעשה ונשמע. וכי תימא איכא אסמכתא. לז"א ונשמע פתגם המלך שאמר הטיבו כל אשר דברו על שאמרו נעשה ונשמע א"כ ליכא אסמכתא דהוי דבר שאין בידו לקיימו. וכי תימא איכא מודעא לז"א ונשמע קולו בבואו אל הקדש דנתן לנו ארץ ישראל במתנה בעבור ישמרו חקיו וליכא מודעא נמי כמ"ש הרשב"א ז"ל:

ועוד יראה להסמיך מ"ש הרב אספקלריא המאירה פ' יתרו מאמר רז"ל שאמר הקב"ה לישראל שמע ישראל אנכי ה' אלהיך נענו כלם ואמרו ה' אלהינו ה' אחד והרב ז"ל האריך בזה ותורף דבריו דמשם זכינו דבק"ש לבד הוי כאלו קיים והגית בו יומם ולילה ע"ש דף מ"ז ע"ד באורך. וז"ש ונשמע פתגם המלך שאמר שמע ישראל אנכי ה' אלהיך ואנחנו השבנו ה' אלהינו ה' אחד. ובזה זכינו נעשה ונשמ"ע דבקרית שמע שנעשה ונקרא חשוב והגית בו יומם ולילה וזהו ונשמע קולו בבואו אל הקדש דהוי כאלו למדנו תורה כמשפט:

ולפי הקדמתנו אפשר לפרש באופן זה נעשה ונשמע וכי תימא שאין בידינו לקיים כל המצוות. לז"א ונשמע פתגם המלך שהיא התורה וע"י לימוד התורה חשוב כמקיים המצוות. ועוד יש תקנה כשנהיה באחדות אחד כלנו כגוף אחד ובין כלם נתקיימו כל המצוות וז"ש ונשמע קולו בלשון יחיד שכל ישראל אחדות אחד על דרך ויחן שם ישראל. ואי בעית אימא בסגנון אחר ונשמע פתגם המלך כי כל תרי"ג מצוות הם שיעור קומה אחת. ואנן היכי נעביד לקיים כלן לז"א נעשה ונשמע כשנעשה מה שיש בידינו לקיים. ונשמע ואנו מוכנים לשמוע כשתזדמן לפנינו מצוה זה יספיק. ועוד יכול לקיים על ידי לימוד וזהו ונשמע קולו בבואו אל הקדש ללמוד בתורה ועולה לו כמעשה:

איכו השתא אתאן לקראין אמרי קדוש בועז ישלם ה' פעלך מה שאת יכולה לעשות ועם כל זה תהי משכורתך שכרך שלימה על כל המצוות אשר באת לחסות וקבלת תרי"ג מצוות כשאמרה לה נעמי כמ"ש פרק החולץ. וא"כ מצדך לא יבצר ולכן יהיה שכרך שלימה על כל המצוות מאחר שקבלת אותם ואת עושה המזדמן לידך. או יאמר בסגנון אחר על פי דברי הרמב"ם הנז' והכי קאמר ישלם ה' פעלך המצוות שאת מקיימת בפועל. ותהי משכורתך שלימה כאלו קיימת כל המצוות דהא קיימת מצות קבלת אלהותו כדחזי

וז"ש אשר באת לחסות. וכשמקיים מצוה אחת כתקנה זוכה לעוה"ב כמ"ש הרמב"ם דבכל מצוה כוללת כל תרי"ג וכ"ש מצות הגרות שהיא קבלת אלהותו וקבלת כל התורה ודאי שבשבילה זוכה לחיי העוה"ב אפילו שלא קיימה שאר מצוות:

והלא מראש בסדר דברתי משלמות רות ולבה לב טהור. ומה שהלכה אצל בעז בלילה כבר כתבנו בעניותנו בקונטריס שמחת הרגל שלא כיונה אלא לחלות פניו שישאנה אבל לא עלתה על דעתה דבר אחר ח"ו וכמו שפירש"י ופרשת כנפך לשון נשואין וכמו שהארכנו שם בשמחת הרגל בס"ד. ומ"ש רז"ל והנה אשה שוכבת מרגלותיו אשה טהורה מכל הנשים שוכבת מרגלותיו זהו להגדיל שבח בעז ורות דהיא פנויה וטהורה ובועז אלמון. ועכ"ז היא נזהרה ולא שאלה אלא נשואין כהוגן:

והנה הרב ט"ז הקשה דבעיא ז' נקיים ותי' דאם תבעוה ותכף בא עליה א"צ ז' נקיים וכן היה בתמר. ואני הדל תירצתי ע"פ דברי הר"ן בחידושיו לנדה על דף ך' דדם חימוד טהור אלא דחיישינן שמא נתערב בו דם נדות והאמוראים היו מכירין ומטהרים וא"כ י"ל דרות ותמר היו מכירות דם חימוד וידעו כי אין בו תערובת וכמ"ש בעניותי בשמחת הרגל. ומשום רואין דם בלילה אין לחוש כמ"ש בהשמטות והם בשם הגדולים ח"ב דף צ"ו ע"ש:

ולכאורה יש להעיר על סברת הר"ן דא"כ מאי פריך הש"ס ביבמות דף ל"ז על רב דקאמר מאז הויא ליומיה מתבעוה וכו' נימא דרב מכיר דם חימוד. ואפשר לומר דקים ליה דרב מחמיר על עצמו שהיה נוהג בעשר קדושות כמ"ש בספר הפרדס לרש"י וגם הרב ספר יוחסין הביאם וקים ליה דרב לא היה רואה דמי אשתו וגם לא הוה סמיך עלה. ועוד אפשר דהכי פריך אם יהיה טמא מאי אהניא ליה מאן הויא ליומיה ועל הרוב אפשר דהוא טמא דמתערב עם דם חימוד דם אחר. א"נ דפריך דאפשר דלא תרגיש ואפ"ה בעיא ז' נקיים דלא כראבי"ה וא"כ אינו תקון מאן הויא ליומיה. א"נ דפריך הכי משום דר"נ עביד הכי נמי וקים ליה דר"נ לא הוה בקי. שוב ראיתי להתוס' בנדה דף ך' ע"ב כתבו דשמא ר"נ לא היה בקי. אך הר"ן בחידושיו שם כתב דר"נ היה בקי ע"ש:

והנה אני בעניי הקשיתי על הרב ט"ז והרב כרתי ופלתי דהא בלילה שניה בא עליה כמו שנראה מהכתוב ולא שמרה ז' נקיים. וכונתי דהגם דרוב היום היתה בספק איך יפול דבר. מ"מ משעת ז' ברכות עד הלילה בעת שכיבה איכא כמה שעות ויש חימוד:

באופן דמ"ש רז"ל והנה אשה טהורה מכל הנשים הוא להגדיל שבחם כמו שכתבנו ויש ללמוד מרות לעשות המצוות בשלימות הכונה. וגם למדנו שכר מקיום המצוות ממ"ש לה בועז ישלם ה' פעלך וכפי הפירושים שפירשנו. וזה אחד מהטעמים שקורין רות

בעצרת שקבלנו התורה שהעיקר הוא שלימות הכונה ועינינו הרואות מה עלתה לרות שממנה יצאו עובד ישי ודוד ושלמה גדולי עולם וכל מלכי ב"ד ומשיח צדקנו וגם מקיים המצוות בא בשכרו קרנו תרום בכבוד ואוכל פירות בעולם הזה:

ויצטרף לזה שכל המצוות הם לברר ניצוצי הקדושה וכן לימוד התורה ולהוציא לאור ניצוצי הקדושה. וכן רות היא בירור מקליפת מואב ובועז בגדולתו ועוצם כונתו בירר והוציא לאור נשמת עובד והן הן מפלאות תמים דעים. והפלא העצום שרות עצמה היתה אסורה למחלון שעדיין לא נתחדשה הלכה והמואביות אסורות עד עתה ולא הותרו אלא מנשואי רות לבועז ואילך וכמ"ש הרב ש"ך זלה"ה והבאתיו בשמחת הרגל. ואפשר שזה רמזה רות לבועז מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה והנה רז"ל אמרו עיניך בשדה אלו הסנהדרין שיתירוך לבא בקהל להכירני נתנבאה שעתיד להכירה בדרך כל הארץ וז"ש מדוע מצאתי חן בעיניך הם הסנהדרין להכירני והגם שעתה נתחדשה הלכה שהמואביות מותרות. מ"מ הא גופ"א קשיא שאני הייתי אסורה למחלון ואיך אני מותרת וז"ש ואנכי נכריה שהייתי אסורה למחלון. ואני עצמי איך אהיה מותרת ובזה פירשתי בעניותי בשמחת הרגל דף ט"ו אבן מאסו הבונים וכו' הי"א נפלאת בעינינו ע"ש בס"ד:

והרב בכור שור דף קכ"א טעמא טעים על קריאת רות בעצרת במ"ש בירושלמי ומייתו ליה התוס' בחגיגה דף י"ז דדוד הע"ה היתה מנוחתו בעצרת וא"כ יום לידתו בעצרת ועיקר ספר רות ליחס את דוד הע"ה וכ"ש דקריאת שם רות אמרו בש"ס שהוא על שיצא ממנה דוד ולהכי קורין רות ביום לידתו עכ"ד:

ומתוך זה נבא להבין טעם שקורין לחג השבועות עצרת. ושם עצרת לא נזכר כי אם בתרגום ובמשנה. ואפשר דעצרת הוא לשון מלכות כמו זה יעצור בעמי והכי אמרו בר"מ פ' פנחס לענין שמיני עצרת. ולכן נקרא חג השבועות עצרת רמז על רות אמה של מלכות כמ"ש רז"ל וישם כסא לאם המלך רות אם המלכות. וגם רו"ת גימט' מילוי אדני שהוא בחינת מלכות. וגם עצרת רמז לדוד המלך שנולד בעצרת והוא מלך. וכל החולק על מלכות בית דוד חייב מיתה וכתבו המפרשים שהוא גלגול אד"ם הראשון והוא המלך הראשון. וכן ר"ת אדם הוא אדם דוד משיח. ובקבלת התורה נתקן חטא אדם הראשון ובלע המות לולי העגל. ולכן שבועות נקרא עצרת לרמוז דוד הע"ה שהוא מלך והוא אדם הראשון ונגמר תקונו ע"י דוד הע"ה והמשיח אשר יצאו מרות והיינו טעמא שקורין רות בשבועות שממנה יצא דוד הע"ה שהיה אדם הראשון ותקן מה שפגם אדה"ר בשני דלתי"ן משם שדי ושם אדני ונשאר משני שמות שיאנ"י וז"ש הנחש השיאנ"י ותקן דוד הע"ה בשירות ותשבחות השני דלתין כמ"ש המקובלים והבאתיו באורך בקונטריס

דברים אחדים. ואפשר דלכן דהע"ה אמר תמניא אפי בכ"ב אותיות לתקן שני דלתי"ן גימט' ח'. ויען רות שהותרה. ודוד הע"ה שהיה כשר היה נעלם כי המואביות היו אסורות עד נשואי רות לבועז ודוד הע"ה היו ישי ובניו סוברים שאינו מאביו ח"ו כמ"ש רז"ל עד שבא שמואל הע"ה בדבר ה' כי בן ישי הוא כמ"ש ענינים אלו באורך במ"א בס"ד לכן שם עצרת לא נזכר בתורה כי היו הדברים מעלומ"י העי"ן. ורבי דאתי מדוד נקט שם זה במשנה כי הוא רומז לרות ודוד. וכתב הרמ"ז ז"ל בפירוש הזהר בח"ג דף ק"ד ע"ב יעקב מלא גימטריא עצרת והוא לשון מלכות ולכן העבד שקנה אדון לעצמו במקום עצרת תרצע. ויעקב שהוא גלגול אדה"ר והשלים תקונו בג"ע גימט' עצרת לשון מלכות כי אדה"ר היה מלך:

ובהא דקאמר בש"ס בברכות דף ז' מאי רות א"ר יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד שריוהו להקדוש ב"ה בשירות ותשבחות. צריך להבין מה זו שאלה מאי רות וכבר אני עניתי בעניותי במאמר על ראש שמחת"י. ואפשר עוד לומר במ"ש בב"ר פ' ל"ז דהראשונים היו קורין שם על שם המאורע ופירש הרב יפה תואר דה' שם בפיהם שמות על שם המאורע ע"ש והיינו דקאמר מאי רות מה אירע לה שנקרא על שם רות. דהיה צריך דיהיה שם דרמוז בו שתתגייר ותקנה עולמה ומאי רות. והשיב דיצא ממנה דוד וכו' כלומר רמוז בשם רות ענין גדול שיצא ממנה דוד ובכלל מאתים מנה רמוז הגרות והנולד ממנו גדול יתר מאד מהגרות ובתר הכי קאמר ומנ"ל דשמא גרים וכו' כלומר שאלתך היא דכל שם הוא על שם המאורע ולכן שאלת מאי רות ואעיקרא מנ"ל דשמא גרים וא"ר אלעזר מקרא דאשר שם שמות וכו':

נחזור למאמרינו ה' צורי במרה וגואלי במדבר סיני. ונקדים משז"ל שהקב"ה ציוה במרה על השבת ויש לחקור מדוע הקב"ה ציוה על שמירת שבת במרה אחר קריעת ים סוף ולא קודם. ואפשר במשז"ל דשר של מצרים קטרג על ישראל דעע"ז במצרים ופירש הרב פרשת דרכים דאם יש להם דין ישראל אם עע"ז בשוגג פטורין ואם הם כדין ב"נ חייב מיתה על השוגג. ואם עבדו באונס אם יש להם דין ישראל חייבין דיהרג ואל יעבור ואם ב"נ פטורים דב"נ אינו חייב על ק"ה. והקב"ה פשט דדין ישראל יש להם והעע"ז בשוגג פטור ובזה הציל ישראל מלטבוע בים עיין באורך בדברי הרב פרשת דרכים ז"ל. והשתא דנודע בקריעת י"ס דדין ישראל יש להם ועע"ז בשוגג והם פטורים לזה ציוה להם ה' אחר קי"ס שמירת שבת דהשומר שבת אפילו עע"ז כאנוש מוחלין לו ומתכפר להם מה ששגגו בע"ז. ואם היה מקדים מצות שבת קודם קי"ס היינו אומרים דיש להם דין ב"נ וחייבין מיתה אם עע"ז בשוגג וציוה השבת שיכפר להם דאפילו חייבין מיתה

השבת מכפר. ולפי זה היה עדיין לשר מצרים טענה דמה אלו אף אלו דגם ישראל עע"ז בשוגג וח"מ כדין ב"נ. וכי תימא הרי הם שומרי שבת ונסלח להם. א"כ תן שבת למצריים ויתכפר להם ולא חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא. ולכך אחר ציווי שבת עד מרה דכבר נתפרסם דיש להם דין ישראל בקי"ס תכף נצטוו על השבת לכפר שגגתם בע"ז. וז"ש במאמרנו ה' צורי במרה שנתן לנו השבת לכפר שגגת ע"ז. ואפשר שזה כונת הכתוב פ' ואתחנן שמור את יום השבת כאשר ציוך במרה כמשז"ל וזכרת כי עבד היית ועע"ז ויוציאך ביד חזקה שלא היית כדאי ע"כ ציוך ה"א לעשות את יום השבת לכפר על שגגת ע"ז. ומהשבת מורה דדין בנים יש לנו כמ"ש המפרשים דאין משתמשים בשרביטו של מלך כי הוא יתברך כ"י כתיב וינח ביום הז'. ובזה וגואלי בסיני דכיון דיש להם דין בנים בטלה טענת מלאכי השרת דרוצים התורה מטעם דינא דבר מצרא. דהלא מפורש בספר אסיפת זקנים למציעא מיסודן של ראשונים דלגבי בנים ליכא דינא דבר מצרא. וא"כ גואלי בסיני דמאחר דדין בנים יש לנו אין להם טענה למלאכים משום דינא דבר מצרא וזכינו בתורה:

א"נ אפשר במשז"ל בילקוט בשלח שהשומר שבת מתרחק מעבירה שנאמר ושומר ידו מעשות כל רע. והנה ישראל היה בהם שנאת חנם שהוא דבר קשה ועון חמור שעושה כמה עבירות תדיר יום ולילה לא ישבותו. וע"י שמירת השבת נתרחקו מן העבירה ועשו שלום ביניהם וכתיב ויחן שם ישראל בלב אחד. וז"ש צורי במרה שנתן לי השבת וסגולת שבת להתרחק מן העבירה וע"ז וגואלי בסיני דכתיב ויחן שם ישראל בלב אחד ובזה יכולנו לקבל התורה הוא בחסדיו הרבים וגודל צדקותיו יסגי רחימות"א וליקרא דאוריתא. תיהוי לן נטירותא יתירתא. מכל שלו ושחיתה. לעבוד עבודה עבידת"א שפירתא. וארכא בחיי אמטולתיה חיות"א. למעבד ליה רעותא. כי"ר:

פרק ט

דרוש ט' לשבת תשובה

ו' תשרי שנת תקנ"ז בס"ד

ה' אלהיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגוים האלה מלפניך וירשתם.

במדרש בשעה שעקד אברהם אע"ה את יצחק אע"ה אמר רבונו של עולם תן לבני עשרת ימי תשובה:

איש באנשים מוצלח ופקח נתגבר על אנשים שרים שוררים ובאונו שרה על נגידים על כן שנאוהו השרים וישטמוהו בעלי חצים ולא מצא מנוח לכף רגלו על כן בחר להסתופף

בחצר מלך לחסות תחת כנפיו וישנס מתניו להתחזק בעבודת המלך ושמירת חצר מלכות בכל לבו והצליח עד שמצא חן בעיני המלך ויט אליו חסד ויאמר לו עמוד על משמרתך והזדרז בעבודתך ואשימה עיני עליך להצילך מכל אויביך הקמים עליך ועוד אתן לך עושר ונכסים לרוב ואגדיל כסאך מעל כל השרים ואתנה בריתי על כל הדברים האלה ביני וביניך ובין זרעך עד עולם רק אם ישמרו בניך את דרכם ללכת בכל דרכיך בכל עבודת חצר המלכות ומשמרת הבית (מסח) וישבע לו על הדבר הזה. וישמע האיש וייטב בעיניו וישתחו לאפיו וקבל עליו עבודת המלך וחצרות גדולתו עם כל תנאיו. ויעבוד את המלך הוא ובנו ובן בנו והצליחו בעבודתו ויגדלו עד מאד והרבו עושר וכבוד וסגולת מלכים. ודור רביעי או דור חמישי כאשר שמנו ועשתו מאסו בעבודת המלך ומשמרת ביתו ומיאנו בשירותו ויפרו בריתו ומיחו במה שעשה אביהם הראשון מקבלת עול מלאכת המלך ושבועתו ופקפקו בה לאמר מי נתן כח ביד אבינו למכור אותנו ביד המלך לצמיתות הלא לנו ולבנינו רשות ויכולת לשוב מאחריו ולעזוב עבודתו והיינו נקיים מאלתו. ויאמר המלך עתה כדבריכם כן הוא אם תנקו מהיות עבדים לפני גם אנכי נקיתי הפעם מכל אשר הבטחתי אתכם וכל מוצא שפתי אפיר וילכו לדרכם גם המלך נסתלק מעליהם ויעביר כרוז בכל מלכותו כי אנשים ההמה אינם תחת משמרתו ושלא יטלו עוד פרס מאתו והעביר מהם כל כבודו וכה עשה המלך לאיזה יחיד או יחידים מהמשפחה הזו אשר נתנו כתף סוררת ויפרדו מאחיהם והעבירו עול המלך מעליהם והיו לנפשם. גם המלך? הפר בריתו ויסירם מהיות לו עבדים והכריז עליהם שיחיד או יחידים אלו יצאו מכלל שמירתו ונדחו מכלל עבדיו. וכשמוע השרים אשר היו אויבים מקדם קדמתה הכרוז על כל המשפחה או איזה יחידים מהם. נקמו נקמתם ועשו בהם שפטים אשר לחרב ואשר לשבי לשלול שלל ולבוז בז והנשארים דלו מאנוש נעו:

וכל מלכי הארץ והשופטים יודעי דעת כלם עונים ואומרים כי אין למלך שום חטא בזה ודמם בראשם כי המלך לא הזיקם לנקום נקם שבעתים אל חיקם ח"ו רק החטאים האלה בנפשותם הם באוות נפשם פרקו עול הפרו ברית וגם המלך סילק השגחתו וכבודו מעליהם כשם שהם סלקו עצמם משירותו. וממילא באה עליהם את כל הרעה כי רבים שונאיהם והיו יראים לגשת בעוד שנקרא שם המלך עליהם. ועתה דכרוזא קרי בחיל דהמלך שלחם לנפשם וכל שום שיש לו לא יקרא עליהם זה היום שקיוו לבלע ולהשחית:

וכל מן דין הכי קר"ה לעם בני ישראל כי הנה יעקב בחיר שבאבות עקב את אחיו פעמים ובאונו שרה עם גדולים ונשטם מעשו ויברח שדה ארם ועם לבן גר ויעש בריחי"ם וירב בלבן ויעש באושי"ם ביושב הארץ הכנעני ולא היה לו מנוח כי אם לחסו"ת בנועם

כמש"ה לאל העונה אותי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי ובהיותו ישר עם אל ויעקב איש תם יושב אהלים יעקב בחר לו יה והבטיחו לשומרו מכל אויביו ויצל"ח יעקב בכל דרכיו וכרות עמו הברית לו ולזרעו והברית הזו בכל תנאיו ביארו באר היטב במעמד הר סיני ובפרשיות הבריתות סוף דבר כל התורה תבא ותעיד כי בהיות ישראל על משמרתם ומעמדם גם הוא יתברך עזרם ומגינם להם חומה מימינם ולא יטה לארץ מנלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם. ואם ח"ו ישראל יסורו מאחריו ויקראו תגר על אבות ראשונים אשר באו בברית הזו וימאנו לומר אין רצונינו בברית הזה אז יסלק ה' השגחתו ושמירתו ויונחו למקרה ופגע ואויביהם יאכלום בכל פה וכמו שמפורש בנביאים ויעזבו וכו' וימכור אותם וכו' (משל זה מס' באר יצחק דף ג"ן משם הרב העקידה בשינוי קצת עש"ב):

ובזה פירש הרב באר יצחק אשכנזי שם מאמר מדרש חזית וז"ל אמר יחזקאל לפני הקב"ה רבש"ע חנניה מישאל ועזריה מבקשים ליתן נפשם על קדושת שמך מתקיים את עליהן או לא א"ל איני מתקיים עליהם הה"ד בן אדם דבר אל זקני ישראל ואמרת אליהם הלדרוש אותי אתם באים מאחר שגרמתם לי להחריב ביתי ולשרוף היכלי ולהגלות בני לבין או"ה ואח"כ אתם באים לדורשני חי אני אם אדרש לכם באותה שעה בכה יחזקאל ואמר ווי לשנאי ישראל אבדה שארית יהודה שלא נשתייר מיהודה אלא אלו בלבד וכו' מן דנפקין חנניה מישאל ועזריה מן גביה דיחזקאל נגלה הקב"ה ואמר ליחזקאל מה אתה סבור שאיני מתקיים עליהם. מתקיים אני עליהם בודאי הה"ד כה אמר ה"א עוד זאת אדרש לבית ישראל אלא שביק לון ולא תימר להון מידי אשבוק להון מהלכים על תומם הה"ד הולך בתום ילך בטח עכ"ל. ויש לדקדק מה כונת הקב"ה באומרו אתם גרמתם וכו' הלא הם צדיקים גמורים ותו דח"ו יש חילול ה' אם חנניה מישאל ועזריה ח"ו נשרפין. ופירש הרב הנז' בדברי הרב העקידה הנז' דכונת הקב"ה אתם גרמתם להחריב ביתי וכו' כלומר וממילא ידוע לכל שאינם תחת ממשלתי עוד לפי זה אין כאן חילול ה' אף שלא אדרש להם כי כבר העביר כרוז כמשל הנז' עכ"ד:

אמנם עדיין יש לדקדק במאמר הנז' להבין לשון מתקיים עליהם הול"ל מצילם או לא. ותו מה שבכה יחזקאל ואמר ווי לשנאי ישראל אבדה שארית יהודה. ותו דהקב"ה נשבע ואמר חי אני אם אדרש לכם ואח"כ עוד זאת אדרש ורש"י ז"ל הרגיש בזה ואמר שהקב"ה חוזר בו על הרעה אבל קשה דהכא נשבע. אמנם אפשר לישב על פי דברי הרב הנז' והוא דיחזקאל היה מסתפק דאע"ג דפרסם ה' שביטל שמירתו מ"מ עדיין ישנו לקיום התנאים אצל הצדיקים על דרך שכתבו התוס' בשבת דף נ"ה בשם ר"י דאע"ג דזכות אבות

תמה מ"מ לצדיקים עדיין יש זכות אבות וכן סבר יחזקאל דלצדיקים יש קיום ההבטחות וז"ש מתקיים את עליהם כלומר הקיומים וההבטחות יהיו עליהם שצדיקים גמורים הם וכשהקב"ה אמר איני מתקיים וכו' הבין דכונת הקב"ה אתם גרמתם להחריב ביתי וכו' שהוא גזרה שוה אף לצדיקים שנודע שאינם תחת ממשלתי ועל זה בכה יחזקאל דנמצא שאבדה שארית יהודה דהכריז שאינם תחת ממשלתו עוד אפילו הצדיקים ודא עקא כי מוכח דהעונות גברו כ"כ ונתבטלו כל ההבטחות שנסתלק הקב"ה מעליהם מכל וכל גם לצדיקים והונחו למקרה ופגע. ואח"כ אמר ה' ליחזקאל מה אתה סבור שאיני מתקיים עליהם וכבר סלקתים מהיות לי עבדים ולא יזכר שם ישראל אפילו הצדיקים. דע שהשכינה עמהם וכבר אמרתי ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים וכו' בעבור זאת שהיא השכינה כמ"ש בזהר הקדוש ומה שנשבעתי הוא מצד עצמם וזהו חי אני אם אדרש לכם בשבילכם. אבל בשביל השכינה אני אדרש וז"ש עוד זא"ת אדרש לבית ישראל והיינו בשביל זאת שהיא השכינה ועד"ה היא בית ישראל ואני מתקיים עליהם שהקיום נשאר בצדיקים:

ועפ"ז אפשר לפרש פסוקי מלאכי כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם למימי אבותיכם סרתם מחוקי ולא שמרתם שובו אלי ואשובה אליכם וכו'. ונקדים מה שפירש הרב באר יצחק שם עפ"י הקדמה ומשל הנז' פסוק התשפוט אותם התשפוט בן אדם את תועבות אבותם הודיעם ופירש יונתן לשון ויכוח וה"פ אם ישראל יבואו לויכוח עמך מצד שהקב"ה הבטיח לישראל לשמרם מכל אויביהם ולהצליחם בכל דרכיהם ועבר על הבטחתו אז תועבות אבותם הודיעם כלומר במה שאבותיהם פרקו עול מעל צואריהם עול מלכות שמים גם אני אסלק שמירתי מעליהם עכ"ד. ונקדים מ"ש הרב ש"ך ז"ל עה"ת כי בגאולת מצרים הוסיף אחד על אלהים ונעשה רחמים והוא גימט' פ"ז גימט' אני ה' וז"ש וזה לך האות כי אנכי שלחתיך אות יתר על אלהים ונעשה רחמים עכ"ד. ומצינו דתדיר בתורה וגם בנביאים נקט לשון אני ה' והוא רחמים ובזה יצאנו ממצרים ותדיר הוא מרחם עלינו וז"ש כי אני ה' לא שניתי כלומר אני ה' שהוא רחמים לא שניתי תמיד אני מטה כלפי חסד ואומר אני ה' וזהו לא שניתי ובזה אתם בני יעקב שכרתי ברית עם יעקב ונתקיימו התנאים מצד לצד ועכ"ז לא כליתם שהרי למימי אבותכם סרתם מחקי וכיון שאתם פרקתם עול גם אני הייתי צריך לסלק שמירתי וגם הבטחותי מעליכם ועכ"ז אני ה' מדת רחמים יתר על אלהים אחד כדי למתקו ואני אומר הראשונות לא תזכרנה שובו אלי ואשובה אליכם וזהו מצד רחמים דאל"ה שורת הדין לסלק את שמירתי מעליכם:

ובזה אפ' לפרש פסוקי יחזקאל סי' ל"ו ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות כדרכם וכעלילותם שפטתים ויבא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו וכו' ואפשר דה"פ ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות. כדרכם וכעלילותם שפטתים. כמו שהם סרו מאחרי ופרקו עול גם אני אסלק שמירתי. ויבא אל הגוים בלשון יחיד. כלומר על דהפרו ברית ופרקו עול גם אני סלקתי שמירתי ובאה להם הרעה ובזה לא יש חילול ה' דנודע בגוים דכיון שהם סרו ופרקו עול גם אני סר מעליהם ויונחו למקרה ופגע. ומה עשו כשבאו לבין הגוים עשו עצמם חסידים כאלו שלום ביניהם והם כמו איש אחד וז"ש ויבא אל הגוים כאלו כלם כאיש אחד ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה לא פרקו עול ונוהגים כמנהגם ואחדות ביניהם ועכ"ז מארצו יצאו וזה חילול ה' שהם מראים לעיני הגוים כי הם מחזיקים בברית והוא יתברך ח"ו שלחם מארצו שאינו יכול לשמרם וביטל הוא יתברך התנאי והוא חילול ה' ואם היו אומרים שהם חטאו ופרקו עול אז לא היה חילול ה' דכמו שהם פרקו עול גם הקב"ה פרק עול שמירתו אבל עתה שהראו עצמם שהם תחת עולו והם באחדות הוא חילול ה':

וכל הני מילי הם בכלל ופרט שאם איש אחד יחטא ופרק עול מצותיו מיד גם הקב"ה מסלק שמירתו מהאיש ההוא ויונח למקרה ופגע ואויביו שהם הסט"א וא"ה הנמשכים מהם יעשו בו שפטים לולא ה' צבאות הותיר לנו שריד גדולה תשובה וע"י התשובה יתוקן הפגם שעשה ושב ורפא לו. וע"פ האמור יובן מ"ש המפרשים ויסודתם בהררי קדש רז"ל דכאשר האדם פורק עול מלכות שמים ובא לידי עבירה כשיוצא מפתח ביתו מכריזין עליו דא הוא נזיפא דמאריה שבקא דמאריה נפק מרשותא דמאריה וכיוצא וטעם כרוז זה להודיע דכיון דהוא פרק עול מלכות שמים מעליו. גם הקב"ה נסתלק משמירתו ובבא אליו איזה פורעניות לא יש חילול ה' דהבטיח וכרת ברית לכל זרע יעקב לשומרם מכל רע. דכיון דהוא נסתלק מעבודתו יתברך גם ה' סילק שמירתו ממנו. ובזה ניחא משז"ל דהסט"א לוקחת ניצוצי נפשו ומכניסה בעמקי הקליפות וכן ניצוצי תורתו ומצותיו נפלו בחלקו של טורף ונטמעו בקליפות והטעם דמאחר דה' סר מעליו אויביו שהם הסט"א מושלים בנפשו וגופו לעשות כרצונם:

ובזה יובן פשט מאמר הפסיקתא שאלו לחכמה חוטא מה עונשו א"ל הנפש החוטאת היא תמות שאלו לנבואה חוטא מה עונשו א"ל חטאים תרדף רעה שאלו לתורה חוטא מה עונשו א"ל יביא קרבן ויתכפר שאלו להקב"ה וא"ל יעשה תשובה ויתכפר. הכונה חוטא שהוא תדיר חוטא מה עונשו לזה אמרה החכמה הנפש החוטאת בהוה היא תמות דכיון שהוא חוטא בהוה מורה דנסתלק משמירת מצותיו ופרק עול מלכות שמים

מעליו ולזה גם ה' סר מעליו היא תמות והנבואה פירשה דאין הקב"ה מענישו רק הוא גרם לעצמו דגם ה' סילק שמירתו ועל כן אויביו שהם הסט"א עושים בו משפט ומפי העליון לא תצא הרעות רק חטאים תרדף רעה הסט"א להומו ולאבד נפשו וגופו. אך התורה דאמרו בזהר דכשנברא האדם אמרה תורה להקב"ה האי ב"נ אי לא תאריך רוגזך עמיה טב דלא אתברי והקב"ה הבטיח' שלכך ברא תשובה דאם ישוב יתכפר לזה אמרה תורה יביא קרבן ויתכפר דע"י הקרבן בוידוי שמתודה נכנס בקרבן אותו כח שנדבק בו מהסט"א ונשחט ונשרף ויש לו תקון כמשז"ל והתינח כשיש בה"מ ויכול להקריב קרבן אך בגלות ס"ד שלא יש לו כפרה לזה שאלו מהקב"ה ואמר יעשה תשובה ויתכפר כי הוא ידע יצרנו וקדמונו רחמיו דכשיעשה תשובה יתכפר. והנה ארבעה חלוקות אלו דברי חכמה ורוח נבואה ודברי תורה ומאמר ה' מכוונים לד' חלוקות שהיה רבי ישמעאל דורש חילול ה' עד ימותון והכן דברי חכמה הנפש החוטאת היא תמות. כריתות ומיתות ב"ד יסורין הנבואה דברה חטאים תרדף רעה. לאוין אמרה תורה יביא קרבן קרוב למ"ש ר"י יה"כ מכפר. עבר על עשה כה אמר ה' יעשה תשובה ויתכפר דלא זז משם עד שמוחלין לו:

וזה אפשר לפרש פ' שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתנו ואמרו רז"ל בילקוט וקח טוב וקח נפש הכונה לא תסבור דכיון שפרקת עול וגם ה' סר מעליך אין עוד תקנה והופר הברית לעולם לא כי אלא שובה ישראל עד ה' אלהיך כלומר שה' אמר יעשה תשובה ויתכפר קחו עמכם דברים דברי וידוי כמשז"ל ושובו אל ה' כמ"ש הרמב"ם שהחוטא יעיד עליו ה' שלא יחזור עוד. אמרו אליו כל עון תשא וקח טוב שהיא הנפש כמ"ש האר"י ז"ל ומיוסד על דברי הזהר חדש שכל המצוות נצטוית הנפש ובעבור האדם על המצוות נפגמת הנפש והרוח נצטוית על תלמוד תורה וכו' ע"ש ובזה א"ש מה שאמרה החכמה הנפש החוטאת היא תמות הנפש דייקא והכי רהטי מקראי קדש ואשמה הנפש ואם נפש אחת תחטא ונכרתה הנפש וכיוצא. גם אמרנו בעניותנו בדרושים שהמתפלל להקב"ה בעת צרתו צריך שיזהר בדבריו לסתום ענייניו כי רבים קמים עליו מהסט"א ורואים שאחר שזה נמסר בידם יש בו כח להנצל כי רחום הוא יתברך ושומע תפלה לזה מקטרגים בדבריו ולזה יעלים דבריו והקב"ה בוחן לבות וכליות הוא יודע כונתו ומרחם עליו. ובזה פירשנו בעניותנו פ' אמרי האזינה ה' בינה הגיגי דלשון בינה הגיגי לא יכון לצד עילאה. אמנם הכונה ה' שהוא מדת רחמים אמרי האזינה הן הן הדברים שאני אומר אמנם ברב רחמיך בינה הגיגי הגיון לבי שאני רוצה לומר לפניך ואינו אומר בפירוש כי

ירא אנכי מהמקטרגים ה' ברחמיך יודע נסתרות בינה הגיגי. וכן הכא שבעל תשובה מתפלל על אבדן נפשו ושיחזיר ניצוצי נפשו ויוציאם לאור מהסט"א הוא אומר כל תשא עון דאף שלא היה עון מ"מ אפילו החטא נחשב עון בהיותי עובר רצונך ולכן אני אומר כל עון תשא ומעלים דבריו שבעל תשובה צריך להעלים דבריו כדי שלא יקטרגו כמו שכתבנו. וכ"כ רבינו האר"י זצ"ל דכתיב שובו אתיו ואתיו אמר בלשון תרגום כדי שלא יקטרגו עכ"ד. וכן אפשר שאומר כל תשא עון שיובן שלכל נושא העון אבל כונתו כל עון תשא שיסלח לכל העונות שוגג ומזיד וקח טוב ר"ל נפש כי טוב באתב"ש נפש ולהעלים אמר וקח טוב שתוציא נפשי מהחשך של הקליפות כי טוב באתב"ש הוא נפש ונשלמה פרים שפתנו בזמן שאין בה"מ קיים:

ולהיות היום הזה קדש קדשים וזה שמו **שבת תשובה** היום אביעה אגב ריהטא לאחוז בכללי התשובה אוחזה בסנסיניו לשים החוטא כל מעייניו לתקן ענייניו ויכיר במה שפרק עול מלכות שמים ושורת הדין שלא יהיה לו תקנה כמאמר החכמה והנבואה אמנם גברו רחמיו לקבל שבים ויזהר להרבות **שפע** תחת פש"ע והוא ר"ת **שבת פזור ענוה** כי בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנ"ו שהם עיקרי תשובה וגאולה והדת נתנה. אימא רישא שב"ת משוש לבנו בס"ד:

כבר אמרנו וענינו על אחת כמה וכמה פעמים מה שאמרו רבותנו ז"ל במדרש ויקרא רבא אין ישראל נגאלין אלא בזכות השבת שנאמר בשובה ונחת תושעון. והדבר פשוט דהרי אמרו רז"ל אשרי אנוש יעשה זאת אפילו עע"ז כאנוש נמחל לו בשמירת שבת ומאחר דכמה חטאות הצבור והיחיד שכיחי אין ישראל נגאלין עד שישמרו את השבת דע"י שמירת שבת נמחלים כל העונות והם מוכנים לגאולה. ואפשר לומר עוד ונקדים מ"ש בסנהדרין דף ל"א שלחו ליה למר עוקבא לדזיו ליה כבר בתיה שלם ופירש רש"י כמשה רבינו שהוא בן בתיה והיה בעל תשובה. וצריך להבין אמאי כינוהו למשה רבינו ועוד אמאי אמר בר בתיה ולא אמר בר יוכבד. ואפשר במ"ש הרב עיר וקדיש מהר"א אזברי ז"ל בספר הקדוש ספר חרדים דלבעל תשובה יאיר בו ניצוץ משה רע"ה. והנה כתבנו בעניותנו בדרושים בפ' ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתיהו דיש לדקדק דהי"ל לקרותו משוי ועוד כמה שמות היו לו כמשז"ל והקב"ה בחר בשם משה. ובודאי שהקב"ה שם בפי בתיה שם הקדוש של משה ומלבד כי על דרך האמת יש כמה סודות בשם משה כמו שרמוז בזהר הקדוש. ושם משה גימט' אל שדי שהוא בבריאה והתורה נתנה מבחינת בריאה על ידו וכהנה רבות. על פי הפשט אפשר כי למראה עינים הוא משוי אבל האמת כי הוא משה מסיר אחרים מגהנם כבתיה שנתגיירה והוציאה מגהנם.

וגם היא ירדה על היאור לרחוץ מגילולי בית אביה. ושם קדוש משה סתם כי הוא המוציא ישראל מן הקליפות שהיו במ"ט ש"ט ומוציאם מעבדות מצרים ומוציא לכל בעל תשובה מגהינם שמאיר בו ניצוץ משה רבינו וזכותו יגן שיעלה בתשובה עילאה שרמוז בבריאה ששם אל שדי גימט' משה ומוציאו מגהנם וז"ש לדזיו ליה כבר בתיה שהוא משה רבינו דהאיר בו ניצוץ משה רבינו ואמר בר בתיה כי הוציאה מגהנם כמוך כמוה וקראתו משה כי הוא מוציא מגהנם וגם שנתעלית בתשובה עילאה שרומזת לבריאה ששם אל שדי גימט' משה ולכן זרח אור עליו. וגם תשובתו היה שכבש יצרו עם חנה כמשז"ל והובא המעשה באורך בסדר הדורות. והרמז כי חנה בגימט' ס"ג שהוא בבריאה ויען כבש יצרו עם חנה זכה לתשובה עילאה הרומזת לבריאה שמאיר שם ס"ג גימט' חנה וזכה לתורה שנתנה מהבריאה על יד ר' עקיבא בכח ניצוץ משה רבינו ע"ה בקרבו אור בו והיה דורש ברבים כמ"ש במעשה הנז'. ומכל טעמים אמורים כתבו לו לדזיו ליה כבר בתיה שלם. ואפשר דהיינו טעמא שאמרו פ"ק דע"ז אשריך רבי אלעזר ן' דורדיא ומלבד מ"ש רבינו האר"י זצ"ל אפשר להוסיף דהאיר בו ניצוץ משה רבינו ע"ה ולכך קראוהו רבי שבכל בעל תשובה מאיר בו ניצוץ משה רבינו:

והנה הרב ספר חרדים רמז בפ' ואתה תצוה ויקחו אליך כלומר צוותא לבעל תשובה ויקחו אליך שמאיר בכל בעל תשובה ניצוץ משה רבינו וצריך שהתשובה תהיה כהוגן שמן למאור וכו' ע"ש ואפשר לרמוז עירוב פרשיות וכל יתדות החצר נחשת ואתה תצוה רמז כי היצר הרע עושה כמה יתדות וחיזוקים להדיח לאיש ישראל ועם כל זה נתן לו כח ה' לשוב ולינצל וזהו רמז לכל יתדות וחיזוקים החצר גימט' רוצח עם הכולל הוא היצה"ר הוא כח נחש ת' ארבע מאות איש דעשו. ועכ"ז כשיתעורר לשוב ואתה תצוה תהיה לו צוותא ויקחו אליך ניצו"ן אחך ממך ויחזרו בתשובה שלימה וזהו ואתה כמו שהחזרתם בעגל כן לכל בעל תשובה:

וזהו תפלה למשה כי תמיד מגן לישראל להחזירם בתשובה וזהו בטרם הרים יולדו הקדמת התשובה כמו שדרשו רז"ל בשוחר טוב. ומעולם ועד עולם בין כשבית המקדש קיים דיש קרבנות בין כשחרב ב"ה אתה אל חסד. ואמר אתה לאפוקי החכמה והנבואה והתורה אל חסד תשב אנוש לקבלו בתשובה מצד החסד:

ובזה נבאר פ' תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם בסגנון אחר ממה שביארנו זאת לפנים והוא דבהא שאמרו רז"ל על פסוק אשרי אנוש יעשה זאת וכו' שומר שבת וכו' אפילו עע"ז כאנוש מחול לו יש להסתפק דכתב הרמב"ם בריש הלכות ע"ז דבימי אנוש בתחילה לא היתה כונתם לעע"ז אלא היה כונתם לכבד לגלגל ולמזל שסברו שזה היה

רצון הבורא שיכבדום וישתחוו להם ודור דור היו נמשכים בטעיות עד שבאו לעבוד ע"ז גמורה ע"ש. ועתה יש להסתפק אי הא דאמרינן דשומר שבת אפילו עע"ז כאנוש נמחל לו היינו דוקא שטעה כאנוש כי טוב לכבד למזל או לגלגל ושזה רצון הבורא יתעלה ובענין זה אהני שמירת שבת למחול אבל אם עע"ז ממש שמירת שבת לא מהניא ולזה נקט קרא אנוש. או דילמא נקט אנוש לרבותא דאפילו דהוא היה סיבה לדור ההוא ולכל דורות הבאים שיטעו בע"ז עכ"ז שמירת שבת עם התשובה אהני לכפר. וספק זה תלוי בספק אחר דכתיב שובה ישראל עד ה' אלהיך והיינו אפילו עע"ז וכפר בעיקר יש תשובה אך יש ספק אי אמרינן עד ועד בכלל או אמרינן עד ולא עד בכלל דאי אמרינן עד ועד בכלל הוא אפילו עע"ז ממש. ואי אמרינן עד ולא עד בכלל יש תשובה לכל חוץ מע"ז. וכל צד אתי כיצד הספק האחר דאי אמרת עד ולא עד בכלל ולע"ז לא מהני תשובה א"כ מ"ש אפילו עע"ז כאנוש היינו כאנוש שלא כפר בעיקר אבל אם כפר בעיקר לא מהני תשובה ושבת לא מהני. ואי אמרת עד ועד בכלל ואפילו כפר בעיקר מהניא תשובה א"כ מאי דנקט כאנוש היינו לרבותא דאפילו דהיה סיבה וגרמא לכל ע"ז יש תשובה. ויש להכריע ספקות אלו ממה שאמרו רז"ל במדרש שהקב"ה אמר לדור הפלגה שישובו בתשובה והם כפרו בעיקר כמ"ש בב"ר. ואמרו ז"ל שם אשר בנו בני האדם בני אדם הראשון שחטא. ובזה נבא לביאור הפסוק תשב אנוש תשב אותיות שבת דמהני אפילו לאנוש וכמ"ש אם שומר שבת אפילו עע"ז כאנוש מוחלין לו וזהו תשב אנוש בשמירת שבת אותיות תשב. והשתא יש להסתפק אי נקט אנוש דלא כפר בעיקר או אפילו אנוש דגרם לכל ע"ז כמו שביארנו. לז"א עד דכא כלומר זה יתפשט במה שאני אומר עד דכא ר"ת דם כפירה אשה כמו שרמזו דורשי רשומות. וכי תימא מאי ראיה היא זו הרי גם באומרך עד דכא יש להסתפק אי עד ועד בכלל או עד ולא עד בכלל כדאמרן. לזה הכריע ותאמר שובו בני אדם דייקא שהם דור הפלגה דכתיב את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם ואמרת להם שישובו אפילו שכפרו בעיקר ובזה הופשטו הספיקות דעד דכא הוא עד ועד בכלל ותשב אנוש אפילו שהוא היה סיבה לכל ע"ז ושמירת שבת מכפרת אפילו לעע"ז ממש ולזה אנו צריכין שמירת שבת לגאולה כי בזה יתכפרו כל העונות:

ועוד נראה טעם כעיקר לזה ונקדים מ"ש בזהר חדש פ' וישב דבעבור מכירת יוסף היה גלות מצרים ואמרו בריש מדרש משלי לא נמשכו עשרה הרוגי מלוכה אלא בחטא יוסף רבי אבין אומר בכל דור עדיין החטא קיים עכ"ל. ולפי דברי הז"ח הטעם דלא שמרו את השבת דאם היה שמירת שבת היה מתכפר חטא יוסף והיינו נגאלים וז"ש רז"ל אלמלא שמרו שני שבתות היינו נגאלים וגם אמרו דאין ישראל נגאלים עד שישמרו שבת

כמו שכתבתי במ"א ודוק. וכשבאו למרה קטרגה מדה"ד דהי"ל לישראל להיות שבע על חטאתם דישבו כ"ב שנים לכל אחד מהשבטים על שציערוהו דכ"ב שנים לא ראה אביו וכ"ב פעמים עשרה הם ר"ך הסר עשרה על שנפטרו השבטים שם ומאחר שישבו רד"ו שנה יצאו ומדה"ד היתה רוצה שישתעבדו עוד ז' פעמים כמנין זה וא"ל הקב"ה שישמרו שבת והיא תכפר דשביעאה ההוא צדיקא בה אחיד וכדאי היא לכפר ע"ש וכשנשמור שבת כהלכה יתכפר עון מכירת יוסף לגמרי ובא לציון גואל:

ובזה נבא לבאר פ' פ' תשא ויאמר ה' אל משה לאמר ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני ובינכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם. ויש לדקדק להבין ב' פעמים לאמר ועוד להבין ואתה דבר יתר דכבר אמר לאמר. ועוד וי"ו של ואתה תחילת דיבר. ונקדים מ"ש הרב עיר וקדיש הנשי"א בדרשותיו כ"י בפירוש ויקח משה את עצמות יוסף עמו וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים דגלות מצרים בעבור מכירת יוסף כמ"ד ולא היו יכולים לצאת עד שקבל משה רבינו על עצמו חטא השבטים שחטאו עם יוסף ואז יצאו וז"ש ויקח משה את עצמות יוסף כלומר כל עוצם ותוקף החטא שחטאו עמו. ואז וחמושים עלו בני ישראל ממצרים עכ"ד ואפשר דכשבאו למרה לא נתרצית מדת הדין בזה שקבל משה על עצמו והיתה רוצה להחזיר ישראל בגלות מצרים שבע על חטאתם עד שהקב"ה נתן להם השבת לכפרה דההוא צדיקא בשביעאה אחיד:

ואפשר להבין בזה כונת הכתוב כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמוד והוינן בה דבן חכם וצדיק כמוהו מה הלשון אומרת לאביו שלח שמני אלהים לאדון לכל מצרים להשתבח בתהלתו. ועוד הוא ציוה רדה אלי במצוה לאשר על ידו ואיה מצות הבן על האב וכבר בעניותנו ישבנו במ"א ולפי דרכנו כל דבריו בחכמה כי הנה מאשר הוא מושל בערות הארץ מינה נשמע דעומד בצדקו עד היסוד בו ולפיכך זכה למשול בערות הארץ ומאן דנטיר ברית איהו מלך כמ"ש רז"ל בזהר ובמדר] וזה אות שלא חטא ובשורה גדולה בשרו. ועוד הגיד לו דשעבוד זה איננו על גזרת בין הבתרים ת' שנה ולכן יהיה לו צער בנגע שמא יטמעו בן' ש"ט לכן בשרו דהגלות בשביל שמכרוהו וזהו רדה אלי כלומר רדו של גלות מצרים אלי עלי. וא"כ אל תעמוד אין לחוש שיהיו נטמעים ח"ו. ואפשר שרמז אל תעמוד ונקדים חקירה אחת שחקרנו כי הלא יוסף הצדיק ע"ה מחל לאחיו. ועוד הם בקשו ממנו מחילה והוא מחל להם ופייסם ודיבר על לבם ואחר מחילה בלב שלם מה מקום לשעבוד מצרים בעבור מכירת יוסף היכא שבעל הדבר כבר מחל בלב טהור. אמנם נראה דהשבטים חטאו ב' חטאות א' עם יוסף למוכרו ולצערו.

ועוד חטאו למקום ב"ה כי יוסף כנגד היסוד קדוש מכרוהו לערות הארץ ואלמלא שיוסף עמד בצדקו היה נחרב העולם והיתה מושלת ערות הארץ בבחינת יסוד קדוש. וחטא זה גדול מאד כלפי שמיא ובפרט לפי גדולת נשמתם. וחלק זה לא נמחל ובעבור זה היה הגלות. וכבר ראיתי בספר חסידים שכתב דהגם דבן שחטא לאביו יכול אביו למחול ואב שמחל על כבודו כבודו מחול מ"מ חייב בדיני שמים וה"ה בחטא השבטים עם יוסף ומ"מ אהני טובא מה שיוסף הצדיק מחל להם דאם ח"ו לא היה מוחל דא עקא כפולה ומכופלת וז"ש יוסף אל תעמוד כלומר הדבר נקל כי מה שנוגע לי אני מוחל והגלות על חטא המקום ויהיה נקל לצאת:

ולא זו בלבד עשה יוסף הצדיק חסד ותפארתו עבור על פשע אלא דהיה מבקש תקנתם ולזה ציוה בפניהם וטבוח טבח והכן לסעודת שבת רמז להם שיזהרו לשמור השבת וזה תקון לעונם כמו שעשה ה' ברחמיו שציוה במרה את השבת לכפר דשביעאה ההוא צדיקא בה אחיד. ובזה פירשנו מאמרם ז"ל אמר הקב"ה ליוסף אתה שמרת את השבת חייך שבן בנך עומד ומקריב בשבת שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד. ויש לדקדק אטו יוסף הצדיק לא קיים מצוה אלא זו ששמר את השבת. אמנם עפ"י האמור דשמירת שבת נתן לישראל דההוא צדיקא אחיד בשביעאה א"כ אם ח"ו יוסף הצדיק היה פוגם בצדיק היה פוגם בשביעאה דאחידא בצדיק ועתה ששמר הצדיק ודאי השב"ע השבי"ע לשביעאה דאחיד בצדיקא. וז"ש אתה שמרת את השבת והויא שמירה מעולה יען שמרת היסוד חייך שבן בנך עומד ומקריב בחנוכת המזבח שרומן למדת מ' בשבת שמתיחס למ'. ובא האות דהנשיא אלישמע ואמרו במדרש שהוא רמז על יוסף הצדיק ע"ה וכה אמר ה' אלי שמע ולאדונתו לא שמע ושמר היסוד ונתקן גם המ':

א"נ על פי דרכנו דלא סגי דיוסף הצדיק מחל לאחיו אלא שרמז להם שתקונם לשמור שבת ולזה ציוה בפניהם וטבוח טבח והכן. ומלתא כדנא אלהים חשב"ה וא"ל אתה שמרת את השבת שהראית לאחיך שמירת שבת למען ישמעו ולמען ילמדו שתקונם שמירת שבת. חייך שבן בנך מקריב בשבת וידוע שהקרבן מורה האחדות כמשז"ל ואתה היית עם אחיך לאחדים ולזה זכית שבן בנך מקריב בשבת שהקרבן מורה האחדות:

וזאת מצינו שאמרו רז"ל דמשה רע"ה יעץ לפרעה שיהיה לישראל יום מנוחה בכל שבוע ובזה יוכלון שאת העבודה ובחר להם השבת וכונת משה רבינו ע"ה שיהיה להם תקון בשמירת שבת על מכירת יוסף שבעבור זה הוא הגלות. עוד נקדים מ"ש הרב הנשי"א דמשה היה ג"כ בחינת יוסף. ובזה נבא לקראין ויאמר ה' אל משה לאמר. אמירה רכה. ואתה בוי"ו העטף כשם דבמצרים בחרת להם השבת לכפר עון מכירת יוסף וגם קבלת

לחטא השבטים כמ"ש ויקח משה את עצמות יוסף כאמור א"כ אתה עתה תוסיף דבר אל בני ישראל לאמר בשביל אמירת מדה"ד שקטרגה שהי"ל שבע על חטאתם אך את שבתותי תשמורו אך מיעוט שמדה"ד מקטרגת לזה את שבתותי תשמורו שבתותי תרי הן ממלאכה והן מדיבור כי אות הוא ביני ובינכם לדורותכם לדעת שידעו שלהצילם ממדה"ד זאת עשיתי לדעת כי אני ה' מקדשכם. ולפי מ"ש לעיל דמשה מסייע לכל בעל תשובה אפשר שזה רמז ואתה שמשתדל בתשובה וניצוץ שלך בכל בעל תשובה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי כי בעל תשובה יש לו חסרון וזהו אך כי צריך שיעשה מצוות בכל אבר שפגם וצריך לדחות הסט"א מבית ומחוץ ולא אפשר אלא בשמירת שבת כמ"ש הרב דעת חכמה ז"ל והבאתי דבריו בכמה מקומות ומשם באר"ה:

והחרד לדבר ה' יסתכל השכל וידוע האי מרגניתא דלית בה טימי כי בחסדו יתברך אמר אות היא ביני ובינכם לדעת כי אני ה' מקדשכם ואיך לא תסמר שערת בשרו לחלל יקר תפארת השבת ונמצא שח"ו מעביר האות שנתן לו המלך מ"ה הקב"ה וכדי בזיון וקצף וכבר דרש רבינו הסמ"ג כי לכל איש הישראלי יש שני האותות כל יום ויום והם ברית מילה והתפילין בחול וברית מילה ושבת ביום השבת. ובשבת רמוזים הג' אותות כי שבת ר"ת שבת ברית תפילין כי בכל יום יש בנו שני אותות להיות לו לעבדים. ובא וראה ענותנותו יתברך כי הגם כי האותות הם כמו עבד המלך הנושא אות של המלך מ"מ האותות עצמם מורים שיש לנו דין בנים כי מהשבת מוכח דאנו בנים דאין משתמשין בשרביטו של מלך ושבת עליון וקדוש ניכר מאד בשמים ובארץ ואם אין אנו בנים לא היינו יכולים להשתמש בשרביטו של מלך וזה טעם גוי ששבת חייב מיתה כמ"ש המפרשים. ואות תפילין אנו משתמשין בשרביטו של מלך וכמ"ש תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו והדברים עתיקין. ואות ברית אמרו בזהר הקדוש דאי נטרין ברית אינון בנים. הרי דאותות אלו הגם כי לפום ריהטא נראה כי הם אותות שאנחנו עבדים. מ"מ האותות עצמם מוכיחים שישראל הם בנים וז"ש כי אות היא ביני ובינכם והגם שיראה אות עבדות ותהי להפך כי אות היא לדעת כי אני ה' מקדשכם ואתם בנים שמשתמשין בשרביטו של מלך. וזה רמז פ' והיה לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים כי הנה יצ"מ בזכות התורה כמ"ש תעבדון את האלהים וכו' וכבר נתבאר כי מהתפילין מורה דיש לנו דין בנים. וכן מהתורה מוכח דיש לנו דין בנים ולגבי בן ליכא דדב"מ וז"ש לאות על ידך ומהתפילין מורה דאנחנו בנים למען תהיה תורת ה' בפיך דמהתורה ג"כ מוכח דאנחנו בנים כי ביד חזקה וכו' דבזכות התורה היה יצ"מ. וגם מהשבת מורה דיש לנו דין בנים כמ"ש לפנים וכתב מהר"י ביערת

דבש כי מזל גדול שמ"ה לא ישמרו שבת דאי לאו לא היה תקומה עד"ש בזה"ק במילת ישמעאל וזה טעם משז"ל דאם שבת ח"מ שלא ידעו השרים ולא יכניסו בלבם כמ"ש בזה"ק ע"פ ויאמר אל עמו וז"ש גם במנוחתו לא ישכנו מעצמם. וז"ש ימים יוצרו ולו אחד שבת אכן ולא אחד בהם על דרך במנוחתו לא ישכנו וק"ל:

ומאחר עלות אחד מרבוא מקדושת השבת דמורה שאנחנו בנים ועי"ז מתכפר עון מכירת יוסף והוא עיקר הגאולה וכהנה רבות ונפלאות איך לא ילבש חרדה אדם אשר בעפר יסודו לעבור על דת ולהוציא מרשות לרשות ולילך ד' אמות בכמה דברים שאסור להוציא וגם לקבוע עצמו לדבר דברים בטלים ואסורים ועובר על ודבר דבר אוי ואבוי כי יעשה בנפשו שקר וכבר כמה פעמים דברנו ע"ז וכשם שהשומר שבת הוא כמקיים כל התורה ידיעת ההפכים אחת היא שהמחלל שבת כעובר על כל התורה כלה. והן בעון זהו המצאת היצה"ר שבלי טרחא בנקל מפיל לגהנם לשונאי ישראל כי אם רואה יהודי כשר שהוא נזהר לקום בשחר להתפלל ולומר תפלותיו בצבור וכיוצא משאר דינים כדת משה וישראל מה עושה היצה"ר מסיתו לדבר עניני סחורה בשבת או להוציא דבר קטן בשדה בשבת ומראה בדעתו כי מה איסור יש בדיבור בעלמא או הוצאת דבר הצריך לו ושאף סמי"ם מעלה עשן וכיוצא. ולא ידע כי כלת"ו היא דבזה מעט איסור שנראה בעיניו הרס הכל וחילל שבת וגם עובר על דברי חכמים חייב מיתה:

והן הנה מעצות היצה"ר להפילו בדברים שהוא חושב שהם קלים ובזה נלכד ועוד שהוא מתמיד בהם והקלות בהתמיד בהם נעשו חמורות וזה אפשר כונת הכתוב וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. הכונה וירא ה' אפילו מדת רחמים ראה כי רבה רעת האדם כי נתחכם היצר להסיתו בדברים קלים בהתמדה וז"ש וכל יצר מחשבות לבו רק רע רק מיעוט פירוש היצר במפתהו במיעוט רע כלומר באסורים קלים וזהו רק רע. וזה כל היום בהתמדה ומזה נעשה כעבות העגלה ונעשית רבה רעת האדם:

נמשך לזה אפשר להסמיך האמור בפ' מזמור צ"ד כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און לולי ה' עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי אם אמרתי מטה רגלי חסדך ה' יסעדני ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי. ולפום ריהטא נראין הדברים כפולים ופ' מי יקום לי עם מרעים דרשוהו רז"ל בהסתלקות משה רבינו ואין לו יחס כל כך. גם רבינו האר"י ז"ל כתב ברב שרעפי בקרבי תנחומיך ר"ת בשבת מכאן שהרהור חול מותר בשבת כמ"ש בלקוטי תורה הנדפס. ויש להבין מאי שיאטיה דשבת הכא. ולפי דרכנו

אפשר כי לא יטוש ה' עמו שהוציאם ממצרים ואח"כ קטרגה מדה"ד במרה ונחלתו לא יעזוב כי עד צדק הגם שאמרו שירה עם משה רבינו ומשה רבינו נתכנה צדק כמ"ש בש"ט מזמור מ"ה צדק זה משה שנאמר צדקת ה' עשה והכונה עד צדק אף שמשה רבינו קבל חטא השבטים וכבר יצאו ממצרים והיה קי"ס עם כל זה ישוב משפט חזרה מדה"ד וקטרגה שישתעבדו שבע על חטאתם ואחר זה כל ישרי לב יהיו נקיים מי יקום לי עם מרעים כמשה רבינו שהיה מנהיג ורועה נאמן דזה שקבל חטא השבטים הועיל קצת בצאת ישראל ממצרים. לולי ה' עזרתה לי להליץ טוב כמעט שכנה וכו' שחזרנו למצרים והיינו נטמעים בכ"ב שנים ולא היה עוד תקומה. אמנם אם אמרתי מטה רגלי חסדך ה' יסעדני בשבת כרמוז בר"ת ברב שרעפי בקרבי תנחומיך וכו' רמז שנתן לו שבת דההוא צדיקא בשביעאה אחיד. תנחומיך ישעשעו נפשי שאם נזכה לשמור ב' שבתות תפרה ישע הגאולה:

א"נ אפשר במ"ש הרמב"ם פ"ד דסוטה דין ד' קטנה שהשיאה אביה אם זנתה ברצונה נאסרה על בעלה לפיכך מקנין לה לא להשקותה אלא לפוסלה מכתובתה אבל הקטנה בת מיאון אין מקנין לה שאין לה רצון להאסר על בעלה ואפילו היה כהן לא נאסרה עליו הראב"ד השיג עליו וז"ל והלא אמרו פתוי קטנה אונס הוא וכו' ע"ש ומרן בכ"מ כתב שהה"מ פ"ג דאסורי ביאה כתב בזה וכו' ול"נ שהראיה שהביא מפ"ק דכתובות ראיה טובה היא וכו' ועוד הביא מרן ראיה מנדה דף נ"ב והיא לא נתפסה אסורה וכו' ואיזו שקדושיה וכו' מוכח בהדיא דדוקא קדושי טעות כגון קדושי קטנה דאין מעשיה כלום שהיא בת מיאון וכדפירש"י שם והכריהו התוס' דבקדושי קטנות נמי מיירי הא בקדושי קטנות שאינם קדושי טעות כגון שקדשה אביה אסורה וזהו שחילק רבינו בין בת מיאון ללאו בת מיאון עכ"ל. ודבריו תמוהים דהתם איירי שזנתה כשהיא גדולה וכמ"ש ויש לך אחרת שאעפ"י שלא נתפסה מותרת ואיזו זו שקדושיה טעות שאעפ"י שבנה מורכב על כתפה ממאנת והולכת ובהא מחלקינן בקדושי טעות בקדושי קטנות שאם אינם קדושי טעות כגון שקדשה אביה וזנתה כשהיא גדולה אסורה אבל אם זנתה כשהיא קטנה אף שקבל אביה קדושיה אינה אסורה דפתוי קטנה אונס הוא כמ"ש הראב"ד ומה יוכיח הוכח מרן ז"ל וכן תמה עליו הרב מהר"ר יחיאל באסן ז"ל בתשובותיו סימן פ' ומ"ש שם לישב גם הוא ז"ל רמז שיש להשיב:

אמנם עלה על לב לומר כי הנה לשון הכסף משנה בנסחא שלפני כן היא וז"ל וליתא מקמי ההיא דפ"ק דכתובות וא"כ על מ"ש רבינו ממ"ש בנדה וכו' עכ"ל. ומבואר שיש בלשון ט"ס ומאחר שכן נראה דכצ"ל וליתא מקמי ההיא דפ"ק דכתובות וא"כ ממה

שאמרו בנדה וכו' כצ"ל. ואפשר לומר דאין כונת מרן להוכיח דקטנה שקבל אביה קדושיה וזנתה כשהיא קטנה שהיא אסורה כדעת הרמב"ם דודאי אין לזה הוכחה אך כונתו דמאחר דסבר הרמב"ם מפ"ק דכתובות דיש לה רצון א"כ ההיא דנדה מתפרשת בקטנה שקבל אביה קדושיה וזנתה אפילו כשהיא קטנה דאסורה אבל בת מיאון מותרת וזהו מה שחלק הר"מ בין בת מיאון ללאו בת מיאון ומדוקדק הלשון וא"כ ממה שאמרו בנדה וכו' כלומר וא"כ דיש רצון לקטנה מההיא דפ"ק דכתובות ממ"ש בנדה וכו' הוא שחילק רבינו וכו' כלומר דמשם מקור סיום דברי רבינו והגם שאין שארית הלשון מדוקדק מ"מ נראה להליץ כן מתוך חומר הנושא. וניחא טובא שלא עשה אותה ראיה חדשה שהיל"ל ועוד נ"ל ראיה לדברי רבינו כאשר יראה הרגיל בשותא דרבנן:

וראיתי להרב הגדול מהרימ"ט בחידושי כתובות דף ק"א בסוגית פתח פתוח שכתב על דברי מרן וז"ל וכתב הרב מהרי"ק ז"ל שהראיה שהביא הרב המגיד פ"ג מה' א"ב מההיא דפ"ק דכתובות דבאשת ישראל שקבל בה אביה קדושין פחות מבת ג' שנים ויום א' דליכא אלא חד ספיקא היא ראיה טובה דאם איתא ספק ספיקא הוא ספק קטנה ספק גדולה ספק באונס ספק ברצון ואשתמיטיתיה למר מה שתירצו התוס' שם לקושיא זו דשם אונס חד הוא עכ"ל. ותימה על חכמת הרב ז"ל אשר ממרחק תביא לחמה והרי הרב המגיד ז"ל עצמו שהביא הראיה הוא עצמו שם כתב דחיה זו בשם קצת מפרשים שדחו זה דטעמא דקטנה משום אונס א"כ משום חד ספיקא אתה בא להתירה ואין זה ס"ס ע"ש. ומה לו להרב מהרימ"ט להביא מהתוס' והלא הה"מ עצמו דחאה וכבר כתבתי אני הדל בספר הקטן חיים שאל ח"א סימן פ"ה דיש לדקדק על מרן דכתב דהיא ראיה טובה וכבר ה"ה והתוס' דחאוה. אמנם נראה פשוט שכונת מרן הכ"מ דאע"ג דדחו ראיה זו מ"מ אפשר דהרמב"ם לא שוה לו דחיה זו כל שאתה צריך לומר ספק קטנה ספק גדולה ואת"ל גדולה ספק באונס ספק ברצון ובאומרנו ספק קטנה א"נ לומר בפירוש טענת אונס מיקרי ס"ס והיא ראיה טובה לדעת הרמב"ם ואין לחוש שדחו אותה המפרשים דהר"מ לא חש לה לדחיה זו זה נראה פשוט כונת מרן:

ואחזה אנכי להרב אמרי צרופה שבהקדמתו כתב שכמה דיני הרמב"ם נעלם ממפרשיו מקור הדין והוא ז"ל את מקורו הערה ובכלל כתב וז"ל ובהלכות א"ב פ"ג מה דכתב הבא על הקטנה שנשאת לגדול דנאסרה על בעלה ופתוי קטנה רצון והראב"ד מפזז ומכרכר דפתוי קטנה אונס הוא וכל נושאי כליו לא מצאו מענה לזה והוא ירושלמי מפורש להדיא במס' סוטה דיש פלוגתא בזה והובא בתוס' פרק כשם ופסק הרמב"ם כחכמים עכ"ל. ויש לתמוה עליו חדא דהרב המגיד פ"ג דא"ב שם ומרן בכ"מ פ"ב דסוטה הזכירו הירושלמי

הזה ומדבריו מוכח דחידוש הוא שחידשה תורה דיליה ודבר זה נפתח בגדולים ואע"ג דהה"מ לא הזכיר אלא ירושלמי פרק המביא הרי מרן הזכיר ירושלמי פ"ק ופ"ב דסוטה. ותו שהוא כתב דפסק הרמב"ם כחכמים והוא להפך ואדרבא הה"מ מירושלמי זה הקשה שהוא הפך הרמב"ם דפסק דקטנה יש לה רצון ומרן בכ"מ כתב דדחה הירושלמי מכח הבבלי בפ"ק דכתובות וז"ל הירושלמי פ"א דסוטה שאלו את בן זומא מפני מה ספק רשות היחיד טמא א"ל סוטה מה היא א"ל רשות היחיד א"ל מצינו שאסורה לביתה. מילהון דרבנן פליגין דמר רבי זעירא רבי ייסא בשם רבי יוחנן קטנה שזנתה אין לה רצון להאסר על בעלה והא תנינן כל שאין בו דעת להשאל ספיקו טהור הא אם יש בו דעת לישאל ספיקו טמא ברם הכא אעפ"י שיש בו דעת לישאל ספיקו טהור עכ"ל. הרי דרבנן אמרי דקטנה שזנתה אין לה רצון להאסר על בעלה ומשו"ה אמר דמילהון דרבנן פליגי על בן זומא כדמפרש ואזיל ומשום הכי הרב המגיד ומרן מר הקשה על הרמב"ם מהירושלמי ומר כתב דדחי הירושלמי מקמי הבבלי:

איברא דדברי הה"מ ומרן קשים וכמו שהקשה הרב קרבן העדה פ"א דסוטה שהרי בירושלמי מפורש דרבנן פליגי על בן זומא דלאו מסוטה גמרינן לספק טומאה ברה"י ואנן קי"ל דמסוטה גמרינן ומשו"ה פסק הרמב"ם דקטנה יש לה רצון ונאסרה דספק טומאה ברה"י ויש בה דעת לישאל ומאי קשיא להו להה"מ ומרן על הרמב"ם מהירושלמי ע"ש בתוספותיו. ואני בעניי מוסיף נפך דהרמב"ם ריש פט"ז מאבות הטומאות כתב ומפני מה החמירו בספק רה"י שהרי סוטה שנסתרה אעפ"י שהדבר ספק הרי היא טמאה לבעלה עד שתשתה וכתב הראב"ד א"א ובתוספתא מפרש עוד טעם אחר מפני שאפשר להשאל על היחיד וא"א להשאל על הרבים עד כאן לשונו. ויש לדקדק מה היה צורך להראב"ד להביא טעם התוספתא. אכן נראה דהרמב"ם והראב"ד אזדי לטעמייהו דהרמב"ם סבר כבן זומא דמסוטה גמרינן ספק ברה"י שיש בו דעת להשאל טמא וא"כ קטנה יש לה רצון ואסורה ומשו"ה נקט כבן זומא דמסוטה גמר. והראב"ד סבר כרבנן דקטנה אין לה רצון להאסר על בעלה וא"כ הטעם דברה"י טמא כתוספתא שאפשר לישאל על היחיד. ומשו"ה הביא הראב"ד טעם התוספתא:

וראיתי למורינו הרב מהר"י הכהן זלה"ה בספר בתי כהונה ח"א בבית ועד דף ב' סוף ע"א שכתב וז"ל גם בהשגות הראב"ד שם ראיתי דבר מתמיה שכתב א"א בתוספתא וכו' מלבד שדבריו קשים מה השגה היא זו עוד ק"ל דמוכרח דסתמא דש"ס דילן בסוטה דף כ"ט פליגא לגמרי אהך טעמא שהרי אמרו דאצטריך למגמר מסוטה דאי מרב גידל דיליף שם בסוטה דף כ"ט והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל ודאי טמא לא הא ספק

יאכל אימא סיפא והבשר כל טהור יאכל בשר ודאי טהור יאכל הא ספק לא כאן שיש בו דעת להשאל כאן שאין בו דעת להשאל והו"א בין ברה"ר בין ברה"י ואצטריך למגמר מסוטה וכו' ממילא משמע דברה"ר טהור דא"א לישאל לרבים אלא ודאי פליגא אהך טעמא וא"כ למה הרב מביא גדר הדחויה עכ"ל. ולפי האמור הא דספק טומאה ברה"י ללמוד מסוטה תלוי בדין קטנה אם יש לה רצון או אין לה רצון כמבואר מן הירושלמי והרמב"ם סובר דזנתה ברצון אסורה לבעלה משום דבש"ס בכמה דוכתי פרק כשם ופ"ק דחולין ופרק אין מעמידין ושאר דוכתי אמרו דמסוטה גמרינן דסט"ו ברה"י טמא וא"כ קטנה יש לה רצון ואסורה לבעלה. והראב"ד סבר דכיון דביבמות דף ל"ג ודף ס"א אמרו פתוי קטנה אונס הוא ובירושלמי קרו למאן דסבר הכי רבנן א"כ לאו מסוטה גמרינן וצ"ל כטעם התוספתא וכפ"ז היא השגה להר"מ שעיקר הטעם כתוספתא לפי מאי דקי"ל דפתוי קטנה אונס הוא והוא חולק על הרמב"ם דסבר קטנה יש לה רצון:

ומה שהקשה הרב קרבן העדה דמשמע בע"ז דף ל"ז דר' יוחנן סבר דמסוטה גמרינן ע"ש. לי ההדיוט נראה דאין ראיה מהתם דר' יוחנן אמר דדין ספק טומאה ברה"ר טהור הוא הלכה ואין מורין כן יהיה הלימוד כמו שיהיה:

עוד ראיתי להרב קרבן העדה שכתב וז"ל ועי"ל דהרמב"ם איירי בקטנה שיש בה דעת להשאל והא דאמרינן פתוי קטנה אונס הוא היינו בקטנה שאין בה דעת להשאל והה"מ ומש"ל מקשים הסוגיות אהדדי ובמ"ש ניחא הכל עכ"ל. ולי ההדיוט לא נהירא דלשון פתוי קטנה אונס הוא היינו אף בקטנה שיש בה דעת להשאל. ותו דקאמר הכי פרק ד' אחין גבי קטנות שאינן ראויות לילד ומסתמא הקטנות מקמי שראויות לילד בסמוך לזה רובן יש להם דעת לישאל והן יודעות בטיב הדברים ועל זה קאמר פתוי קטנה אונס הוא. ותו הרמב"ם דמפליג בין קדשה אביה לבת מיאון ליפלוג ולתני בקדשה אביה עצמה בין יש בה דעת לאין בה. ותו דטפי הו"ל לומר חלוקת אין בה דעת דחלוקה זו מפורשת בתלמוד פתוי קטנה אונס הוא והכי ארחיה דהרמב"ם לאתויי מאי דמפורש בש"ס כנודע:

ולישוב דברי הה"מ ומרן דעמדו לפניהם דברי הירוש' כחומת ברזל שהוא הפך הר"מ ובירושלמי מפורש דלרבנן דהתם לא גמרי מסוטה וקי"ל איפכא כמו שכתבנו לעיל. נראה דהוה פשיטא להה"מ ומרן דרבנן דירושלמי לא גמרי מסוטה הא דיש בו דעת לישאל דקטנה שזנתה אין לה רצון כדפריך בירושלמי ובודאי דגמרי לה מדרב גידל או לימוד אחר אבל לספק טומאה ברה"י שהוא טמא לכ"ע ילפי מסוטה וא"כ אין זה סותר

מאי דאתמר בגמרין כיון דיש לימוד מסוטה מיהא לספק טומאה ברה"י וזה היה פשוט אצלם ומשו"ה הוקשה להם הירושלמי לדעת הרמב"ם:

וראיתי למהרימ"ט שם בחידושי כתובות שהקשה בירושלמי דאמר מילהון דרבנן פליגי דא"ר זעירא וכו' והכא אעפ"י שיש בו דעת לישאל ספיקו טהור ואם פתוי קטנה אונס הוא מאי ספקא שאפילו נבעלה ברצון לפנינו אינה נאסרת ומה לי שיש בו דעת לישאל. וכתב דמכח קושיא זו פירשו הרמב"ם דמיירי בבת מיאון והכי קאמר אין לה רצון שתאסר על בעלה פירוש דאין סברא דתרצה בקדושין כדי שתאסר עליו והוא ספק דאפשר שתרצה לקיים הקדושין ועל ירושלמי זה סמך הרמב"ם זהת"ד. ואני בעניי אומר דמלבד שהפירוש שפירש הרב ז"ל בירושלמי הוא דחוק מכמה צדדין עוד קשה דבת מיאון אפילו תתרצה בקדושין אין רצונה כלום דכל שהיא קטנה יכולה למאן אחר שנתרצית ואין כאן ספק. ותו דכפ"ז לבן זומא אפילו בת מיאון נאסרת על בעלה והוא דבר רחוק מן הדעת:

איברא דהקושיא שהקשה על הירושלמי קשיא. ואפשר לישב דדעת הירושלמי דאם אנו לומדים מסוטה ספק טומאה ברה"י טמא ביש בו דעת לישאל אנו צריכין לומר דגם קטנה שנסתרה שיש בה דעת לישאל אסורה מספק ומינה דכשודאי זנתה מכ"ש שיש לה רצון ונאסרה. אבל רבנן לא גמרי מסוטה ומסברא דאין לה רצון מכשרי בספקה וה"ה בודאה דפתוי קטנה אונס הוא. ומשו"ה נקט חלוקת ספק משום דכי גמר מסוטה מטמאינן בספק דיש בה דעת לישאל ומינה בודאה דנאסרה כיון דאין לה רצון בקטנה הוא מסברא אתא לימוד סוטה ומפיק מסברא לאוסרה מספק וה"ה לודאי זהו דעת הירושלמי. אמנם הראב"ד כבר כתבנו לעיל בדעתו ועוד יש לצדד בדעת הראב"ד דסובר דכיון דאשכחן בתלמודין דקאמר פתוי קטנה אונס הוא אית לן למימר דסבר תלמודא דידן דלעולם גמרינן מסוטה ספק טומאה ברה"י ויש בו דעת לישאל טמא ולא תקשי מקטנה דזו סברא חזקה ואלימא טובא דקטנה אין לה רצון ומאחר שכן לימוד סוטה שריר וקיים דכאשר בודאי אסורה אז גם ספיקא אסורה ברה"י דיש בו דעת לישאל אבל כאשר בודאי טהורה אינו בא לכלל לימוד מסוטה דהלימוד הוא כשודאי אסורה אז אנו לומדים לטמא מספק כסוטה. אבל קטנה דודאי מותרת דאין לה רצון מאן דכר שמה ללמוד מסוטה בספיקה:

ואני בעוניי זה קרוב לשלשים שנה שהבאתי ראיה לדעת הרמב"ם דקטנה יש לה רצון מסוגיית פ"ק דכתובות בסוגית פתח פתוח דאמרו שם וכ"ת מעשה שהיה מפני מה לא אסרוה התם אונס הוה וב"ש היתה קטנה כדמוכח פרק בן סורר ומוכח דאלמלא היה אונס היתה נאסרת ומכאן הוציא דינו הרמב"ם דקטנה יש לה רצון ואחר זמן מצאתי

בספר אמונת חכמים וכו' וכתבתי על זה הלא הוא בספר הקטן חיים שאל ח"א סימן פ"ה ע"ש. ועתה ראיתי בספר מרכבת המשנה ח"ב שהביא ראיה זו אמנם רצה לישב כל הסוגיות ולכן כתב דמדאורייתא פתוי קטנה אונס הוא והיא מותרת וכמ"ש בסוגיות יבמות. אך מדרבנן חשיב פתוי קטנה רצון וז"ש גבי בת שבע אונס הוה דאלו הוה ברצון היתה אסורה לדוד מד"ס והאריך בזה וכתב עוד דאליעם אבי בת שבע היה פחות מבן י"ג כשנשאת בת שבע לאוריה וז"ש הלא זאת בת שבע בת אליעם ע"ש בדבריו באריכות:

ולי ההדיוט לא נחה דעתי הקצרה להוליד חילוק זה מדאורייתא לדרבנן מעצמנו. ותו דהרמב"ם ז"ל הו"ל לפרש דאסורה מד"ס דנ"מ טובא ובפרט שאינו מפורש והוא ז"ל הוליד זה לישב הסוגיות. ועוד דמהירושלמי דפ"ק דסוטה נראה דקטנה יש לה רצון מהתורה דהרי מסוטה גמיר מדאורייתא לעלמא בספק טומאה ברה"י ויש בו דעת להשאל טמא וחשיב קטנה כיש בו דעת לישאל ואסורה ומשו"ה קאמר מיליהון דרבנן פליגין דאמרי דאין לה רצון והרי יש בו דעת לישאל וטהורה ומשמע דאדינא דאוריתא קיימי:

ובזה נבא לדקדק פסוק שזכר הרב הנז' וידרוש לאשה ויאמר הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי ודרך אסמכתא נאמר כי הרב קרבן העדה חילק דקטנה שיש בה שכל יש לה רצון כמש"ל וז"ש הלא זאת בת שבע כלומר אינה כתנוקת דעלמא אלא מצויינת לטובה ויש בה דעת וכי תימא הא היא בת אליעם שהיה קטן כשנשאת וא"כ אם קבל קדושין בעד ב"ש מאוריה היה קטן ואין כאן קדושין לז"א אשת אוריה החתי כלומר שאחר שגדל אליעם קבל קדושי בת שבע פעם אחרת. ודבר זה מוכרח דהא אמרו פ"ק דכתובות דב"ש קבלה גט דכל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו וקשה מי קבל גט זה הא ב"ש היא קטנה וכ"ת אליעם בעד בתו. הא לא היו קדושין מעיקרא דאליעם היה קטן ומוכרח לומר דכשנשאת ב"ש לאוריה אליעם היה מופלא הסמוך לאיש כשקבל הקדושין וכבר ידעו דאינם קדושין וכשהשלים י"ג ויום אחד אז קבל מאוריה קדושין אחרים על ב"ש והיו קדושין דאוריתא וכשהלך למלחמה שלח גט לב"ש וקבלו אליעם כל זה צריך לומר. ובאותו פרק שדרש על ב"ש עדיין לא קבלה גט ולז"א אשת אוריה החתי וכמו שנראה ממ"ש רש"י בשבת דף נ"ו ע"א ע"ש:

אמנם דרך דרש אפשר לקיים מ"ש הרב מרכבת המשנה להפוך בזכות דהע"ה שאליעם היה קטן והיתה בת מיאון וז"ש כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה וכמש"ל. והוינן בה דלא שייך גט וכו' כדבר האמור. דהמנהג היה כי כל היוצא למלחמה שולח גט לאשתו בין קטנה בין גדולה בין שקבל בה קידושין בין בת מיאון כלם היו שולחין גט. ושוב

אם יצטרך הגט ב"ד יעיינו ויוציאו לאור משפט אך הם במלחמה אין להם לדון בזה אגב טרדייהו ואין השעה צריכה לעמוד בדין ולזה גזרה שוה היה שכל אחד שולח גט ולעת מצוא יגמר הדבר על פי ב"ד וכתורה יעשה וז"ש כל היוצא כל דייקא יהיה באופן שיהיה. וכפ"ז אפשר דאליעם לא קבל קדושין משהגדיל. וזהו לישב ענין הגט כזה של המיאון אמנם לתירוץ הש"ס פ"ק דכתובות דלא אסרוה משום כל היוצא וכו' וכן מ"ש בשבת לקוחין יש לך בה דכל היוצא וכו' הוא שיטה אחרת והיינו כמ"ש בסמוך. אמנם דרך דרש ושלא יהיה ענין הגט מחלקת במציאות כתבנו לישב הענין כדאמרן. ואני בעניי מוסיף על דברי הרב מרכבת המשנה כמ"ש מהרימ"ט בחידושיו לפ"ק דכתובות דבת מיאון שזנתה הו"ל כאלו מיאנה בפירוש ע"ש:

ובזה אפשר לרמוז מ"ש בסנהדרין דף ק"ז דרש רבא מאי דכתיב כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית אלא שבאת עליו במכאוב וכן תנא דבי ר' ישמעאל ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד אלא שאכלה פגה. ויש לדקדק אמאי קפדי רבא ותנא דבי רבי ישמעאל לומר בת שבע בת אליעם אטו אי אמרי בת שבע לדוד לא ידענא מני. אמנם אפשר דבדקדוק נקטי הכי לומר דאליעם קטן ואין קדושין שקבל בעד ב"ש כלום וגם כשזנתה הוי כמיאנה וז"ש ראויה היתה בת שבע בת אליעם שהיה קטן לדוד שהיתה בת מיאון אלא שבאת עליו במכאוב דצ"ל כשזנתה מיאנה וזהו מכאוב. ותנא דבי רבי ישמעאל אמר הכי בת שבע בת אליעם שהיה קטן ובת מיאון היא אלא שאכלה פגה דהול"ל שתמאן כדין ושוב יקחנה. ומ"ש כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה הכונה טועה בחשבון שלא חשב שנות ב"ש ושנות אליעם והיינו כדאמרינן בעלמא טועה בחשבונו מנה וטעה וכיוצא:

ועם האמור נבא להבין פ' מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיניו את אוריה החתי הכית בחרב ואשתו לקחת לך לאשה ואותו הרגת בחרב בני עמון. ויש לדקדק דממ"ש את אוריה החתי הכית בחרב ואח"כ ואשתו לקחת וכו' משמע דהקפידא שלקחה אחר שמת אוריה לאשה. ותו שבתחילה אמר את אוריה הכית בחרב ואח"כ כפל ואמר ואותו הרגת בחרב בני עמון והול"ל ברישא את אוריה הכית בחרב בני עמון ותו לא. אמנם אפשר דברוגז רחם יזכור להפך בזכות דוד והקפידא הוא משום חילול ה' אף דלענין הדין יש זכות תולה וז"ש מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיניו כי דבר ה' דבת שבע תהיה לך בזית אותו דרך בזיון ולא המתנת שיבא הדבר כתקנו. הגם כי על פי מיצוי הדין יש זכות דהיינו את אוריה הכית בחרב על שהיה מורד במלכות שאמרת לו רד לביתך והוא לא ירד כמ"ש התוס' בקדושין דף מ"ג בשם רבינו מאיר. ואיך היה יכול לילך לאשתו

אלא שהיתה קטנה ואביה קטן והיתה ממאנת במה שזנתה כמ"ש מהרי"ט ומותר היה לילך אצלה דאחר מיאון ונשאת לאחר וכו' יכול להחזירה כמבואר סימן קנ"ה. ואשתו לקחת לך לאשה אחר שמת על דרך שאמרו בשבת לקוחים יש לך בה ולדרכנו ה"ט לסברת הראב"ד ושאר מפרשים דכתב הה"מ פ"ב דאישות דין ט' דבנים הרי הם כסימנים מהעיבור ואילך א"כ ב"ש דנתעברה כבר היא גדולה וקדושיך קדושין ולקוחים יש לך אתה בה לאפוקי אוריה דהיתה קטנה ומיאנה. אמנם דא עקא ואותו הרגת בחרב בני עמון דהיה חקוק בחרב שקוץ בני עמון וח"ו יהבת יקרא ליה כמ"ש בסבא דמשפטים:

ועתה נבא לרמוז בקרא לולי ה' עזרתה לי דאתאן עליה והנה כבר כתבנו דהרב מרכבת המשנה כתב בעד הרמב"ם דסבר דמדאורייתא פתוי קטנה אונס הוא וא"כ ב"ש מותרת לדוד דגם שהיה ברצונה חשיב אונס ומותרת לבועל וז"ש לולי ה' כלומר דמן התורה מיהא עזרתה לי מלשון אעשה לו עזר דמדאוריתא מותרת כמעט שכנה דומה נפשי דפגעתי באיסור ערוה. אם אמרתי מטה רגלי דמדרבנן אסורה חסדך ה' יסעדני דאמרת לדומה דאוריה לא נגע בה והיא מזומנת לי. ברב שרעפי בקרבי על המון העם שאינם יודעים כל זה. תנחומיך שאמרת לי דשלמה ימלוך בנה של בת שבע ישעשעו נפשי:

ועט לחננה בחלוקת הפזור והוא **פזר** נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד וכבר כפלנו ושלשנו במעלות הצדקה כי מכפרת כקרבנות ומכפרת על המזיד ובכח הצדקה אנו נגאלים כדכתיב ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה ופירש רבינו אפרים ז"ל דהגם ששב אדם מעבירות שבידו צריך לתת צדקה כמ"ש אגרא דתעניתא צדקתא. ויראה הטעם במ"ש פ"ק דבתרא דטורנוסרופוס אמר לר"ע משל למלך שכעס על עבדו וכו' והוא א"ל למלך שכעס על בנו וכו' נמצא דמהצדקה שעושים מבורר הדבר שאנחנו יש לנו דין בנים ואפשר שזה טעם משז"ל פ"ק דבתרא הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בי"א דעל ידי מה שמפייסו בדברים טובים מראה בפירוש שמחשיבו א"ח את נפשו כאח מיצר בצרת אחיו וזה יותר ניכר דיש לנו דין בנים. משא"כ בנותן פרוטה כהרף עין אינו ניכר כל כך. וזה אפשר בפסוק גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל כלומר דמנתינת הצדקה נראה שהוא מחשיב העניים כבני אל חי. וא"כ איך יתגאה עליהם מאחר שהם בני אל חי וז"ש גבה עינים שהוא גאה ורחב לבב נדיב ובעל צדקה אותו לא אוכל דמגאותו ניכר שאינו מחשיב לכלום העניים ולכך מתגאה וממה שהוא עושה צדקה להורות נתן שהעניים הם בני אל חי וזהו לא אוכל דהוו תרתי דסתרן. וידוע דכתבו ז"ל דלגוים אין מועיל תשובה ולישראל תשובתו מתקבלת וכתבו המפרשים דהטעם דישראל הם בנים ואב שמחל על כבודו כבודו מחול משא"כ אם הוא עבד וחטא אין לו תשובה דמלך

שמחל על כבודו אין כבודו מחול. וראה כי השב בתשובה מוכרח לעשות צדקה כי התשובה הוא מסיבת שאנחנו בנים. ואם יש לנו דין בנים מוכרח לעשות צדקה וז"ש רבינו אפרים ושביה בצדקה שהתשובה צריכה צדקה. מלבד טעם פשוט דבזמן שבה"מ קיים החוטא מביא קרבן ועתה שאין בה"מ קיים ואינו יכול להקריב קרבנות. א"כ מצינו חוטא נשכר שהרויח הקרבנות שהיה חייב לכך צריך לעשות צדקה במקום הקרבנות ולכך כתיב ושביה בצדקה שהתשובה צריכה צדקה. ואפשר זה רמז הפסוק צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך והנה התשובה נקראת צדק כמשז"ל על פ' נוראות בצדק תעננו וז"ש צדק תשובה צדק צדקה תרדוף כמ"ש וזכור את בוראיך בימי בחורותיך כי שתים כהלכתן להורות שאנחנו בנים כדאמרן תשובה דאב שמחל וכו' צדקה כמשל רבי עקיבא למלך שכעס על בנו כמדובר. וגם תחיית המתים מורה שאנחנו בנים שהקב"ה מחיה מתים בעצמו ומוכרח שאנחנו בנים דכ"י הכהן מטמא לבנו כמ"ש הרב פרשת דרכים וז"ש למען תחיה בתחית המתים דכשיש לנו דין בנים הקב"ה מחיה מתים:

וכבר כתבנו בכמה מקומות מילי שפירי ויסעו מהר' שפ"ר בההיא דסלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני ובשביל שאזכה לחיי העה"ב ה"ז צדיק גמור ומקשים התוס' דצריך שלא ע"מ לקבל פרס ותירץ הרב ז"ל דהכא מיירי שיצא י"ח וזה נוסף. וז"ש צדק צדק דייקא למען תחיה וירשת עכ"ד. ובזה פירשנו בעניותנו ונתנו דכתב רבעה"ט למפרע ונתנו כי מה שיתן יותן לו מאת ה' עכ"ד. ועפ"ז אפשר אם אחר ונתנו יש נתינה אחרת ורמוז למפרע אז יכול לתת שיהיה כופר נפשו כי בדבר נוסף יכול ע"מ לקבל פרס:

ומתוך זה נבא לבאר מאמרם ז"ל פ"ק דבתרא שאלו לשלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה אמר להם צאו וראו מ"ש דוד אבא פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד וכבר בעניותנו כתבנו במאמר זה בקונטריסנו. ועתה נאמר דרך דרש ואסמכתא ומראש מקדמי ארש אימא מילתא בהאי קרא ונקדים אשר פירשתי בעניותי בפ' אם כסף תלוה את עמי את העני עמך במ"ש הרב העקידה פ' נצבים דמלך אחד שאל מעשיר גדול מהיושבים ראשונה במלכות יביע אומר רוב עושרו ופרשת גדולת יקר הונו ויאמר למלך כי אעבור בס"ך העושר שיש לי הוא כך וכך ויחר אף המלך כי לא היה הסך אשר אמר אחד אחוז מן החמשים שאמדוהו והוא נגלה לעין כל אז א"ל העשיר אל יחר אפך בעבדך כי כל העושר אשר ברשותי אינו מוחלט לי כי בידך אדני המלך לקחתו או אחרי מות מי יודע מי יקחנו. והמלך? שאל להגיד לו עושרי. ולכן אמרתי כו"ך כי זה העושר הוא

ודאי שלי שהוצאתיו לצדקה ומ"ט וזה ודאי שלי. וזה רמז אם כסף תלוה את עמי. דע את העני מה שנתת לעני הוא עמך ואין זר שולט כי הוא חלקך ותמיד מצוי לך וזהו עמך:
ואתיא כי הא דאמרו פ"ק דבתרא דמונבז בשני בצורת בזבז אוצרותיו ואמרו לו אבותיך גנזו אוצרות והוסיפו על של אבותם ואתה בזבזת אוצרותיך ואוצרות אבותיך א"ל אבותי גנזו למטה ואני למעלה אבותי גנזו במקום שהיד שולטת ואני במקום שאין היד שולטת אבותי גנזו דבר שאינו עושה פירות ואני דבר שעושה פירות אבותי ממון ואני נפשות אבותי לאחרים ואני לעצמי אבותי בעה"ז ואני בעה"ב. וחלוקות אלו כלם רמוזים בפסוק זה פזר המפזר מעותיו הוא עושה נפשות וזהו נתן לאביונים להחיות לב נדכאים צדקתו שהוא לעצמו. עומדת שאינו שולט בו יד. לעד לעה"ב. קרנו תרום למעלה. אך מה שהם עושים פירות הוא בערבות כמ"ש בש"ט וז"ש קרנו להודיע שיש קרן ופירות והקרן למעלה אחר שכבר עשה פירות. והרי הדברים שאמר מונבז רמוזים בפ' זה:
אמנם כפי דרכנו יתבאר והכי פירושו. פזר אחר שפזר ונתן צדקות כפי שעורו. עוד נתן לאביונים כדי לזכות עה"ב או שיחיה בנו וכיוצא. צדקתו זו עומדת לעד לעוה"ב אף שהוא עשה לקבל פרס בתוספת דשרי. וגם קרנו ומזלו כפי אשר שאל בתוספת ירום בכבוד וזה חידוש שאפילו במה שעשה ע"מ לקבל פרס הגם שעושים מן השמים בקשתו עם כל זה צדקתו עומדת לעד. ולכן כאשר שואלים הלכו בו לשלמה הע"ה עד היכן כחה של צדקה. הוא ענ"ה יאי עניות"א צאו וראו מ"ש דוד אבא פזר וכו' דאף שעשה בתוספת לקבל פרס עם כל זה צדקתו עומדת לעד. א"נ אפשר במאמר שאלו לשלמה וכו' ונובין ונדון מה הלשון אומרת צאו וראו וכו' והן קדם אביע אומר דהרמב"ם בפירוש המשנה בריש מס' פאה כתב דאם יזדמן לפניו להלביש ערומים וכיוצא יתן חומש וממדת חסידות יתן יותר ע"ש באורך:
והוו בה רבנן דדברי הרמב"ם הללו סתרא"י נינהו ממ"ש בבבלי וירושלמי דבפירושא אתמר דאל יבזבז יותר מחומש ופריך בגמרין על מר עוקבא דבזבז פלגא ומשני ה"מ מחיים וכו' והכי אמרו בירושלמי שהיה אחד רוצה לבזבז יותר מחומש ולא הניחוהו. ואני בעניי בספרי זוטא ברכי יוסף בי"ד סימן רמ"ט באתי אל הישו"ב ותורף דברי דכלהו שמועי דאתמרו בשני התלמודים מיירו בנותן ומבזבז מעצמו בלי שאלה אך בחלקו"ת ישית למו לעניי עמו אבל כי יקרה פדיון שבוים או ראה ערומים וכיוצא אז יכול ליתן יותר מחומש. ושם על הברכי"ם הארכתי אני בעניי לדקדק דברי השני תלמודים ע"ש. ובזה אפשר לפרש ולרמוז בפ' נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה וכו'. הכונה נתון ואם כבר נתון כדחזי מעשר או חומש. ואח"כ נזדמן שבוי או ערום תתן

לו דייקא ולא ירע לבבך דאתה עובר על התקנה דאל יבזבז יותר מחומש. כי בגלל הדבר הזה מכלל דאיכא אחר שלא שאלו ולא אירע כזה. יברכך ה' אלהיך. והיינו דקאמר דוד המלך ע"ה בפסוק פזר נתן ר"ל אם פזר כבר כחיובו מעשר או חומש ולזה נקט פזר לכלול לנתן חומש דהוא פזור. ואח"כ נזדמן מקרה שבוי או ערום ואז נתן לאביונים יותר צדקתו עומדת לעד:

והיינו דדייק שלמה לומר צאו וראו מה שאמר דוד אבא פזר וכו' כלומר דבדבריו יש לפרש כמה פירושים. אבל יש להכריע כי הוא אמר פירוש לכתוב בתורה נתון תתן ולזה אמר צאו כלומר מכל הפירושים וראו להתבונן פירוש דבריו דהוא מפרש דברי תורה דכתיב נתון תתן לו ופירוש זה הוא הנכון. ומשם תשכילו כחה של צדקה דהגם דנתן חומש אם יזדמן שבוי או ערום וכיוצא שרי ליה ליתן. דמסתמא דדבריו בכלל דברי תורה וכמו שאמרו ליכא מידי בנביאי וכתובי דלא רמיז באוריתא:

ולפי זה נפרש קצת בסגנון אחר מהר' שפ"ר אפס קצהו. צדק צדק עיקר ותוספת למען תחיה על דרך סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני. ודע שאפילו בזה וירשת את הארץ עה"ב דמלבד דנעשית בקשתך יש לו שכר עה"ב. ורבינו אפרים ז"ל כתב וירשת אותיות ותשרי שיש לעשות צדקה בתשרי. ואני בעניי רומז כי הנה לבד משני ימי ר"ה ושבת וכפור נשארו ששה ימים וזה רמז וירשת ו' תשרי דהיינו ימי החול אשר בתוך עשרת ימי תשובה צדק צדק תרדוף:

ועט לדבר בחלוקת **ענוה** וגם במעלות הענוה אני בעניי לפנים הארש יסדתי והן עתה אומר כי כבר נודע כי הוא עיקר ויתד שהכל תלוי בו כי מי שהוא עניו מעה"כ כאלו הקריב כל הקרבנות ונמחלים עונותיו ונעשה מרכבה לשכינה. וזה אפשר שזה רמז הכתוב לא בשמים היא וכו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. וכבר כתבנו בעניותנו מאד מאד הוי שפל רוח מאד רמז משה אברהם דוד ג' גדולי עולם מלכים ונביאים והיו ענוים כמ"ש אאע"ה ואנכי עפר ואפר ופירשו הקדמונים דעפר מועיל גם האפר מועיל אבל אם יתערבו עפר ואפר אבדו תועלותיהם וזהו שאמר ואנכי עפר ואפר מעורבין. ואפשר דלזה זכה למצות כיסוי הדם כמשז"ל דבזכות מה שאמר ואנכי עפר ואפר זכה למצות כסוי. ולפי דרך הנז' א"ש דיכולים לקיים מצות כסוי בעפר ואפר מעורבין. ומתוך דברים אמורים א"ש דב"ש פליגי דאין מכסין באפר ודחו לראית בית הלל מקרא דעפר שריפת החטאת דעפר שריפה אקרי עפר סתמא לא אקרי והקשו התוס' דהתנן פ"ק דביצה ואפר כירה מוכן הוא ותירץ ר"ת דמה שנחלקו ב"ש הוא באפר אוכלים. אבל מודו באפר עצים עש"ב. ודרך דרש אפשר לומר דמוכרחים ב"ש לומר

דאפר עצים מיהא מכסין כי מצות כיסוי ניתנה לאברהם אע"ה בעבור שאמר ואנכי עפר ואפר. ומשמע מזה דמכסין באפר שאברהם אע"ה אמר ואנכי עפר ואפר ובעבור זה זכה למצות כסוי ודינא הוא דמכסין באפר:

ועוד אפשר לומר דרך דרש בנותן טעם לבית הלל דמכסין באפר וילפי דכתיב מעפר שריפת החטאת וב"ש סברי דעפר שריפה אקרי עפר סתמא לא אקרי. ותהי עלה הרב הגדול מהר"י רוזאניס ז"ל הובאו דבריו במוצל מאש דת סימן ח' דקי"ל דלא אזלינן בתר שם ליווי בכמה משניות ובריתות כגון אזוב דבעינן אזוב סתמא ולא אזוב כוחלי וכו' ואיך הכא ב"ה ילפי מדכתיב מעפר שריפת החטאת שפיר קאמרי להו ב"ש דעפר שריפה אקרי עפר סתמא לא אקרי דהכי אמרינן בעלמא דאימעיט שם ליווי. ודרך דרש אפשר לומר דשאני הכא דהענין מוכיח בעצמו דמצות כיסוי בעבור אברהם אע"ה והוא אמר עפר ואפר ולהכי בגלוי מילתא בעלמא סגי דכתיב מעפר שריפת החטאת ודוק היטב:

ובמה שאמר דוד הע"ה ואנכי תולעת ולא איש יש להבין אמאי הוצרך לומר ולא איש ובאומרו ואנכי תולעת סגי וכמה הבדלים ומעלות בין תולעת לאיש מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. ודרך צחות אפשר במ"ש הרב זכרון יוסף ז"ל שפלוסוף אחד אמר שאנו מושלים בבהמות לפי שאנו אוכלים מבשרם. והשיב חבירו א"כ התולעים ימשלו בנו שאוכלים בשר אדם ע"ש וז"ש ואנכי תולעת. ולא כתולעת שאוכל לאיש דבצד מה מושל בבשר אדם אלא כשאר תולעת והיינו דקאמר ולא איש כלומר ולא כתולעת שאוכל איש. או אפשר במ"ש רבינו האר"י זלה"ה ברמז עולת תמיד כי עולת אותיות תולע והוא בגימטריא שם קדוש והוא תולע דקדושה ומושל בתולע דסט"א. וז"ש ואנכי תולעת ולא תימא שכונתי על תולע דקדושה. אלא מה שאמרתי ואנכי תולעת היינו תולעת ממש ולא איש וק"ו שאיני מכוין לתולע דקדושה אלא תולעת ממש ודוק. ומשה ואהרן ונחנו מה כלומר שנינו מה דוד אמר ואנכי תולעת ולא איש כמ"ש סוף כיסוי הדם וז"ש מאד תשים נגד עיניך משה אברהם דוד ר"ת מאד ואז הוי שפל רוח. וז"ש אל תאמר בלבבך כי קשה הדבר מאד לשמור ולעשות את כל דברי התורה הזו. לז"א כי קרוב אליך הדבר מא"ד ר"ת משה אברהם דוד כלומר ענין התשובה הוא קרוב מאך אליך שאתה יכול להיות עניו כמשה אברהם דוד בפיך ובלבבך פיך ולבך שוו בשעוריהן באמת ואמונה ואז לעשותו תקיים כל התורה דכיון שהעניו מרכבה לשכינה אינו חוטא וכמ"ש ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו ואמרו רז"ל שכינה עמו והוא חוטא. וא"כ העניו שהוא מרכבה לשכינה אינו חוטא וממילא יקיים כל מצוה אשר תבא לידו:

ואל זה אביט יסבו בלכתן פ' ירמיה סימן ל"א כה אמר ה' מצא חן במדבר עם שרידי חרב הלוך להרגיעו ישראל מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל עוד תעדי תופיך ויצאת במחול משחקים. ונקדים מ"ש הרב ספר חרדים דף ע' ונח מצא חן בעיני ה' ולא פירש למה אלא בשמו פירושו שהיה נח במעשיו בדבורו בהלוכו כמ"ש במדרש הנעלם ולכך מצא חן חן ונח חד הוא עכ"ל. ורש"י ז"ל כתב פ' יתרו על פ' ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר וז"ל ויחן שם ישראל כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומות ומחלוקות עכ"ל. ואמרו בתנחומא פ' עקב שלא בחר ה' בישראל שהם מקיימי מצות שהגויים הם מקיימים מצות יותר ולא משום שמשבחים שמו יתברך שהגוים משבחים יותר אלא משום הענוה חשק ה' בישראל עש"ב. וזהו הטעם שנתנה תורה בהר סיני וע"י משה רבינו העניו מכל האדם ובו בפרק שישראל היו בלב אחד נתן התורה בה"ס וע"י משה רבינו ע"ה דכיון דישראל היו בלב אחד מוכח דנתעטרו בענוה דאי לאו לא אפשר שיהיו בלב אחד והיו ראוים לקבל התורה וז"ש ויחן שם ישראל בלב אחד ונתעוררו עתה שהיו נגד ההר שהיה נמוך ומשה עלה וכו' שהיה עניו גדול ובמעמד שלשתן נתקבלה התורה. עוד נקדים מ"ש הרב מהרי"ד ז"ל בצמח דוד דף רל"ד משם הרב כלי יקר פ' מקץ שבחר הקב"ה באותיות הויה לשמו להורות ענותנותו ולהסיר מלב המכחישים השגחתו בתחתונים לכן בחר באותיות אלו כי הם המעט בחשבון מכל אותיות התורה שהרי כל אותיות התורה יעלו בקריאתם לחשבון רב כגון אלף גימט' קי"א בית גימט' תי"ב ואין לך אותיות שחשבונם מועט כאלו ולי נראה הטעם לפי ששם הויה מורה גדולתו שהוא מהוה הויות לכן שם מורה ענותנותו עכ"ל הרב צמח דוד. עוד נקדים מ"ש פ"ה דנדרים האומר קונם לביתך שאני נכנס מת או מכרו לאחר מותר קונם לבית זה שאני נכנס מת או מכרו לאחר אסור. וכתב הר"ן והוי יודע דכי היכי דבית זה חמור מביתך לענין מכרו לאחר הכי נמי ביתך חמור מבית זה לענין נפילה דאם אמר ביתך שאני נכנס ונפל ובנאו אסור ליכנס בו דכל שהוא ביתך משמע ואם אמר בית זה אם נפל מותר והרשב"א בחידושיו פרק המביא תניין סבר דאף אומר בית זה ונפל אסור והריטב"א דחה דברי הרשב"א וסבר דאם נפל מותר ליכנס והביא ראיה מהמדרש אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו אינם באים אבל באים למנוחה אחרת ולדעת הריטב"א אפילו אמר קונם לביתך אם נפל ובנאו מותר ליכנס בו וכמ"ש הרב פרשת דרכים באורך. ודרך דרש אפשר לומר דלא תקשי להרשב"א והר"ן מהמדרש שאמר למנוחה זו אינם באים אבל באים למנוחה אחרת והוא דכתב מהרימ"ט ז"ל בדרשותיו פ' שמיני דבמשכן ובית ראשון ובית שני היה לנו דין ארוסין עם הקב"ה

דהמשכן ושני בתים היו כחצר דידה. אבל בית שלישי שיבנה ב"ב אז יהיה חצר דידיה דכתיב בונה ירושלם ה' ואני אהיה לה חומת אש סביב ויהיו נשואין וכמ"ש רבי יוחנן פרק האשה תקראי לי אישי ככלה בבית חמיה זהת"ד. והשתא אפילו לדעת הרשב"א והר"ן דסברי דקונם לביתי אפילו נפל ובנאו אסור הכא דכשנשבע היה בית המקדש חצר דידה והוו כארוסין ונשבע הקב"ה אם יבואון אל מנוחתי. אבל לעתיד דבית ג' הוא חצר דידיה ואז הם נשואין פנים חדשות באו לכאן ואינו ענין לקונם לביתי דסברי הרשב"א והר"ן דנפל אסור דאף דאמר מנוחתי אבל היה חצר דידה והוי כמו אירוסין. ומה דמות יערוך לבית ג' מעשה ידיו יתברך וחצר דידיה והוא דין נשואין ודאי בכה"ג מותרים דור המדבר לבא. אבל בעלמא האומר קונם לביתי ונפל אסור. וע"פ דברי מהרימ"ט אפשר דרך הלציי פ' בונה ירושלם ה' והוי חצר דידיה ואז נדחי ישראל יכנ"ס לשון נשואין הכונס את הבתולה כי עד עתה היו ארוסין:

אמור מעתה אפשר לומר דמשו"ה פתח מצא חן במדבר משום דבעי למימר שיבואו דור המדבר לעתיד בבית שלישי כמו שנבאר. ובראש אמי"ר סיפר בשבח דור המדבר יוצאי מצרים שאעפ"י שבתחילה היה שנאה ביניהם ויסעו ויחנו במחלקת בבואם להר סיני דרך מציאה מצא חן והטעם שהיה נח כאיש אחד מסיבת שקנו הענוה. והם עם שרידי הנשארים מחר"ב גימט' רד"ו גלות מצרים ועי"ז שהיו לאחדים ומדת הענוה הלוך להרגיעו ישראל שימצא מנוח והשקט וזאת המנוחה למי שהוא עניו. ויאמר ישראל מרחוק ה' נראה לי נסתכלתי בשמו המיוחד דהגם שהוא מהוה כל ההויות שם אנו מוצאים ענותנותו שלא יש אותיות מעטי המספר כאותיות השם המיוחד והוא העירני מרחוק להתבונן בשמו ונראה לי בחוש שבחר בסיני ומשה ומשם קניתי הענוה ויחן שם ישראל. ועוד אפשר לרמוז במ"ש בספר ארץ החיים מזמור קי"ג דשם הויה כ"ו במ"ק ח' ואם תכפלהו בכל פעם יתמעט עד שיהיה המספר א' ע"ש. וכן אני מוצא בשם שדי וזה רמז מרחוק ה' רחוק גימט' שדי כלומר משם שדי ושם הויה אני מוצא הענוה כמ"ש בספר הנז' וזה נראה לי בחוש עתה בסיני (וראיתי לכתוב החשבון הנז' כי הספר אינו מצוי בכל מקום וז"ל השם הויה ב"ה גימט' כ"ו ובמ"ק ח'. ב"פ הויה ב"פ ח' הם י"ו במ"ק ז'. ג"פ הויה ג"פ ח' כ"ד במ"ק ו'. ד"פ ח' ל"ב במ"ק ה'. ה"פ ח' מ' במ"ק ד'. ז"פ ח' מ"ח במ"ק י"ב במ"ק ג'. ז"פ ח' נ"ו במ"ק י"א במ"ק ב'. ח"פ ח' ס"ד במ"ק י' במ"ק א'. נמצא יותר שתרבה הויה הוא מתמעט וז"ש בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה אתה מוצא ענותנותו עכ"ל). ויאמר ה' ואהבת עולם אהבתיך שלא חשק בישראל כי אם בעבור הענוה כמ"ש בתנחומא על כן משכתיך חסד לקבל תורת חסד. וכי תימא דור המדבר

אין להם תקנה אשר נשבע אם יבואון אל מנוחתי. לז"א עוד אבנך ופירש"י שני בנינים היו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני בעצמי בית שלישי ונבנית לעולם עכ"ל. וז"ש עוד אבנך בית שלישי ואז אמרינן למנוחה זו אינם באים אבל באים למנוחה אחרת. ואם נפשך לומר האומר קונם לביתי שאי אתה נכנס אפילו נפל אסור כדעת הרשב"א והר"ן לז"א אבנך אני עצמי בתולת ישראל דבמקדשים היה חצר דידה והיו ארוסין ועתה אני אבנה והוי חצר דידי ומשונה הקרקע והכל וז"ש בתולת ישראל דעתה הוא נשואין בחצר דידי ובהא כ"ע מודו דמותרים דהשבועה היתה לחצר דידה ועתה חצר דידי דהוא נשואין והם מותרים. ובמאמר פתוח כבר לעיל בדרוש ד' כתבנו בעניותנו בס"ד:

איכו השתא נתני פרקין פרק הנוש"א ה' אלהיך הוא רמז סוד ג' סעודות ז"א וחקל תפוחין וע"ק כידוע. עובר רמז לענוה עובר על פשע לפניך צדקה כמ"ש התוס' פ"ק דבתרא והני תלתא הנה הנם יסוד דרושנו אשר ממנו יוצא:

שפ"ע שבת פיזור ענוה שבכל אחת מהנה נמחלים העונות והוא סיבת הגאולה ככל הדברים אשר ראו עיניך אחת למעלה.

ואחשבה לדעת כי שלשה המה רמוזים בפ' קחו עמכם דברים וכו' ונקדים חקירה אחת שחקרו כת הקודמים דהרי פליגי רבי יוחנן ור"ל פרק האומר אי אתי דיבור ומבטל דיבור ואליבא דכ"ע לא אתי דיבור ומבטל מעשה ובתשובה בוידוי דברים לבד מספיק כמ"ש הרמב"ם והא לא אתי דיבור ומבטל מעשה הרע שעשה במאכלות אסורות או איסורי ביאה. ואפשר לישב כי הנה עיקר התשובה היא ההכנעה ובהיותו רשע מצחו כנחושה ופניו חזקו מסלע זאת קומתו קומה זקופה אדם חצו"ף. ועתה אשתני גופא מצח הרצון פנים מאירות בחוט של חסד שייף עייל שייף נפיק. א"כ הרי מעשה בגופו ואתו דיבור ומעשה הטובים וישרים ומבטלים מעשה ביש של העבירה. ועוד כי בהיותו רשע הסט"א נכנסת בתוכו והקדושה בורחת. ובשובו הולכת הסט"א וחוזרת הקדושה בקרבו. ובזה אפשר לרמוז במסרה וישנו את טעמו בעיניהם ויתהולל בידם. בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך. והיה טעמו כטעם לשד השמן. על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר. וחד וטעמו כצפיחית בדבש. ואפשר לפרש כי הרשע וישנו את טעמו הסט"א ויתהולל בידם כי אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות ונמסר בידם של הסט"א. ואם נתעורר בתשובה לפני ה' ויעיד עליו יודע תעלומות כמ"ש הרמב"ם וז"ש בשנותו את טעמו לפני אבימלך מלכו של עולם ויגרשהו לסט"א וילך כמו שפירשו גורי האר"י זצ"ל. והיה טעמו כטעם לשד השמן כמו שפירש רש"י ז"ל ליש שמן דבש נוטריקון לשד. כלומר שעתה מחובר עם הנשמה ושכינה הנקראת שמן והתורה הנקראת דבש וזהו מעשה רב לגרש

הסט"א ולהתחבר בקדושת השכינה והתורה. על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר ואתי דיבור של הוידוי ומעשה להבריח הסט"א ולידבק בקדושה ומבטל מעשה של העבירה. וכי תימא הגם שהוא מעשה רב אינו ניכר כי הכל מבפנים. לז"א וטעמו בויו מוסיף על השינוי אשר בקרב איש כי עד עתה העז איש רשע בפניו וחזותו מוכיח ירי"ע אף יסרי"ח ושאר הגוף גאה וגאון ועתה כל גופו מראה הכניעה אזור מתניו והענוה אזור חלציו וטעמו כצפיחית בדבש וזה מעשה בגופו ניכר זריז ונשכר ואתי מעשה ודיבור ומבטל מעשה ביש:

והוא הדבר אשר רמז קחו עמכם דברים דלכאורה אינו מובן מאי קאמר קחו עמכם דברים הול"ל דברו דברים אמנם רמז שיעשה מעשה בגופם בהראותם פנים מאירות והא גופא ידכה ישוח וז"ש קחו עמכם כלומר עם גופכם אשר נשתנה לטוב בהכנעה ושפלות דברים ושובו אל ה' דמהשם יתברך ניכר הענוה כמש"ל ועם זה הוי דיבור ומעשה. והרי חלוקת **ענוה**. אמרו אליו כל תש"א גימטריא **שבת** עם הכולל הרי חלוקה שנית. וקח טוב **פזור** לצדקה כמו שפירש"י משלי ג' אל תמנע טוב צדקה לעני. והרי אלה שלש עיקרים הם רמוזים בפסוקי שובה ישראל. ונבא להבין מאמר ש"ר פ' ל"ח קחו עמכם דברים זש"ה ארחץ בנקיון כפי וכו' ע"ש. ואפשר במה שנסתפק בספר אשד הנחלים אי חייב לצאת ידי שמים כגון אבק רבית או גרמא או ממון שאין תובע והוא מסופק אם יה"כ מכפר. ואני הדל הבאתי ראיה מלשון רש"י בכריתות דף כ"ה דבתשלומי ממון לא שייך כפרה כמ"ש בספרי הקטן דברים אחדים דף קס"ה וז"ש שובה ישראל עד ה' אלהיך עבירות שביז אדם למקום קחו עמכם דברים ולא תימא דבא לצאת ידי שמים נכלל בעבירות שבין אדם למקום לז"א זש"ה ארחץ בנקיון כפי ואם חייב לצאת ידי שמים אין כאן נקיון כפים ומוכרח לשלם במיטבא אבל עבירות שבינו למקום יה"כ מכפר ויהא רעוא יסל"ח משמים ובא לציון גואל וזה רמזתי בנושא הוא ישמיד הוא רמז לשמו וכסאו יתברך דכתיב כי יד על כס יה ובמהרה יהיה שמו וכסאו שלם וזהו הו"א ישמי"ד גימט' משיח"ו כי המשיח ישמיד את כל הגוים ובפרט זכר עמלק ואז או"ה למושב לו יבא שילה **ולו יקה"ת** (לפ"ק) עמים אז ישיר ישראל **ע"ם ז"ו גאל"ת** (לפ"ק) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד במהרה בימינו אמן וכן יהיה רצון:

פרק י

דרוש עשירי לשבת זכור

תקנ"ז בס"ד

ילקוט ישעיה סימן ט' ראו אור גדול שצמחה להם גאולה וגואל זה מרדכי מה כתיב ביה ליהודים היתה אורה ושמחה:

שר הצבא המצביא את עם הארץ צריך ליזהר בתלת מילי. זה יצא ראשונה להיות אביר לא ייחת מפני כל והיה כראותו חיילות האויב מאליפות מרובבות בעיניו כקש נחשבו (תתח) ובאבירות גדול כה ידבר אליהם כי כביר מצאה ידו לשומם כעפר לדוש וכהנה וכהנה לשון מדברת גדולות אריק חרבי תורישמו ידי. ורבים לוחמים נגדו בראותם את כל תוקף גבורתו חתו לא ענו עוד תפול עליהם אימתה ופחד. וזאת שנית אשר יהיה לו לחם לזון העם אשר בקרבו ואכלו את חקם אנשי הצבא כי אין מחסור לפיהן ישיב כל מידי דמיזן ובכח האכילה עשתו גם גברו חיל והיו נכונים ללחום מלחמות ברב עז ותעצומות. ועוד בה שלישיה המצא ימצא אצלו המון עפר שריפה הנקראת פולבור"א לרוב לערוך קני השריפה לא נצרכא אלא להעדפה ובמותב תלתא כחדא הני מיגנו להצליח ותושע לו זרועו והיו הדברים דרך טבע כי לא לגבורים המלחמה וסוס מוכן למלחמה ולה' התשועה. אמנם ידוע כי אין סומכין על הנס וצריך לעשות הדברים דרך טבע וה' הוא הטוב בעיניו יעשה:

ומזה נקח מוסר השכל למלחמה החזקה אשר כל אדם תמיד הוא נלחם ביצרו וגדולה מלחמה זו יותר ממלחמת האויבים בשבע"ה יתירי"ם וכמו שאמר הפלוסוף לאנשי הצבא הבאים מנצחון חזק אשר נצחו וכה אמר להם כשם שנצחתם המלחמה הקטנה כך תנצחו המלחמה הגדולה ושחקו עליו צעירים לאמר איה אפה מלחמה גדולה יותר מאשר נצחנו. אבל היודעים ידעי מאי דמחוי אותו הזקן החכם כי מלחמת היצה"ר באדם היא גדולה מכל המלחמות תדירית ובקרבו אורבו תדיר ולא פסיק ואם ינוצח כמה מאות פעמים עוד יתחדש עליו יום יום ומבקש להמיתו. וא"כ צריך האדם להכין שלשה אלה. ראשון הוא אבירות הלב וכמ"ש רז"ל לעולם ירגיז אדם יצה"ט על יצר הרע ופירש"י דיעשה מלחמה עם היצר הרע ופירשנו בעניותנו בקונטריס דברים אחדים דף צ"ח במ"ש רבינו האר"י ז"ל בכונת עלינו לשבח שבאומרו שהם משתחוים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע דהוא גנות הקליפות ובזה מכניעם עש"ב. וז"ש לעולם ירגיז אדם כלומר הגם שנצחו כבר פעמים אין מספר מאליפות מרובבות תמיד יהיה על משמרת ויגנה וישפיל עצותיו כי תהו אשר יעץ ועצותיו כזבי"ם לכל דבריהם ואין בפיהו נכונה והיינו לעולם ירגיז תדיר היצה"ט על יצה"ר ולומר שהוא כסיל ובער ובזה נכנע וזהו חלוקת האבירות ויאמר השכל לאבריו שהחומר שבהם התאוו תאוה לעצות היצה"ר בהבלי העה"ז אם לא תכנעו ותסכימו לעצת היצה"ט אקדישכם לשמים ואענה

אתכם בסיגופים ותעניות וכזאת וכזאת ישים דבריו שר הצבא שהוא השכל טוב מצד הנשמה הטהורה לאנשיו שהם האברים כמ"ש רז"ל פ"ג דנדרים ואנשים בה מעט אלו האברים ואז יכנעו האברים ויסורו מהיצה"ר וישובו לעצת היצר הטוב. וזאת שנית לא יחסר לחמו ויכין הכנה דרב"א היא התורה הנקראת לחם ויאמר לאנשיו הם אבריו אני הכינותי לחם חם ביום הלקחו התורה שנמשלה לאש לקח טוב נתתי לכם אשר אתם זוני"ם מזונות דאוריתא עז לעמו יתן ועי"ז יצליחו במלחמת היצה"ר כמ"ש פ"ק דקדושין בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין וז"ש הכתוב משלי סימן ט' לכו לחמו בלחמי כלומר לכו שתתיעצו ע"ד שאמרו וילך איש שהלך בעצת בתו ואמרו פ"ג דקדושין והלך וקדשה לעצמו והלך ברמאות (ועיין ריש שער יוסף) וה"נ צריך לעשות מרמות להלחם עם יצה"ר כמש"ה כי בתחבולות תעשה מלחמה. וכן אמר לכו בעצות ותחבולות לחמו תעשו מלחמה עם היצה"ר בלחמי היא התורה כי הוא אמר בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין. א"נ אמרו במנחות אבימי אתעקרא ליה מסכתא אזל לגבי רב חסדא למגמרא ופריך דליתיה רב חסדא לגביה ומשני דהכי מסתייעא מילתא וזה רמז לכו לחמו דצריך לילך ללמוד הלכה מהיודעה דבהכי מסתייעא מילתא כמה דאזל אבימי:

ואל השלשה צריך להכין עפר שריפה כמו הפולבור"ה והיא הצדקה שכתבו המפרשים דמצלת מן החטא כמ"ש בדברים אחדים סוף דרוש כ"ג והכסף והזהב הם מחצב שבגוף הארץ מיסוד העפר והזהב נקרא עפר כדכתיב ועפרות זהב לו ובכסף בצד מה כתיב כעפר כסף. והצדקה מכפרת ודרך הלציי היינו רמז ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת רמז על הצדקה וקרי לה עפר שריפת החטאת פירוש שהצדקה מכלה החטאת שהיא מכפרת החטא. ועפ"ז נבין הכתוב במשלי סימן כ"ג כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך. ואפשר דעל מלחמת היצה"ר ידבר והזהיר על ב' עמודים התורה והצדקה וז"ש כי תשב ללחום את מושל לעשות מלחמה עם המושל שהוא היצה"ר. בין תבין תפנה לבך להבין בתורה כמ"ש הרמב"ם שאם יבא לו הרהור יסיע עצמו לדברי תורה שאין הרהורים אלא בלב פנוי מהחכמה והיינו מ"ש אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. וכתבו התוס' פ"ק דבתרא עמ"ש ויהיו מוכשלים לפניך הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים דדריש לפניך על הצדקה כמו והלך לפניך צדקך. וז"ש בין תבין עסק התורה. וג"כ את אשר לפניך צדקה. דבהני תרי אהנו לכפר לשעבר ולהציל מהחטא:

ויען האי יומא הוא דקגרים שבת זו אתיא זכירה ויקראו את שמו **שבת זכור** ועיקרו לזכור דין עסק ביש שחיק ומחיק עמלק הרשע לשוב בתשובה ולישמר מהיצה"ר כמו שנבאר בס"ד. אמר לבי אפטיר בשפה בהני תלת מילי שסימנם **אמ"ת** ר"ת **אבירות מצוה**

תורה. ואמת אמת תפסיה **אסתר מרדכי תורה** כלו זר"ח אמת אור זרו"ח לינצל מהיצה"ר. ומוצא אני כי שלשה אלה הם רמוזים בפ' ישעיה סימז כ"ו יצר סמוך תצור שלום שלום כי בך בטוח רומז על הארש כי סמוך לאותיות יצר הם אותיות כקש שם רמז להתגבר על היצה"ר באבירות לחושבו כקש נדף ולומר לו כי דבריו לעו וכיוצא ובית עשו לקש. וכבר ידוע כי התורה נקראת שלום והצדקה נקראת שלום כמש"ה והיה מעשה הצדקה שלום וזה רמז יצר סמוך. הסמוך ליצר שהוא כקש תצור להכניעו. ונלוו שלום שלום כי הם תורה וצדקה בשלמא הני תלת כי בך בטוח כמש"ה ה' לא יעזבנו בידו והוא העיקר. ומעתה הארש תענה בחלוקת:

אבירות. אמרו פ"ק דע"ז אשרי איש ירא ה' אשרי מי שיתגבר על יצרו כאיש ופירש"י ז"ל כאיש גבור כלומר כמו הגבור שמראה כי שיח וכי שיג לו ועצם בכחו נגד האויב כן האדם יתגבר בכח ותוקף גדול להכניע היצה"ר. ובזה נבא עלי בא"ר מ"ש בס"פ היה קורא שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה רב ושמואל ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר כל העולם כלו נזונין בצדקה והם נזונין בזרוע וחד אמר כל העולם נזונין בזכותן והם אפילו בזכותן אינן נזונין כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת כל העולם כלו נזון בשביל חנינה בני וחנינה בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש. עין רואה אשר הכתוב מתאר לצדיקים גמורים אבירי לב כי לחמו עם יצה"ר באבירות לב והיינו שהיו מזלזלים בו ובסט"א לבזויי ולאלטויי ובזה הכניעו את יצרם עד לעפר ועלו למעלה גדולה הרמה והנשאה. וצריך להבין במאי פליגי הני אמוראי:

ואפשר לומר דרך דרש ואסמכתא בהקדים מאי דפליגי אנקלוס בתרגומו והרמב"ן בפירוש הכתוב פ' ואתחנן דכתיב ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר ציונו. ואנקלוס תרגם פ' וצדקה תהיה לנו. וזכותא תהא לנא ארי נטר למעבד וכו'. והרמב"ן ז"ל בפירושו כתב וז"ל קרא גמול המצוות צדקה כי העבד הקנוי לרבו שהוא חייב לעבוד אותו אם יתן לו עוד שכר בעבוד אותו צדקה יעשה עמו עכ"ל. ואפשר דפליגי אנקלוס והרמב"ן בישוב חקירה אחת שחקרו הראשונים למען דעת למה נברא האדם בעה"ז שקודם שנברא הנשמה בעולם עליון נזונית מלחם אביה תאכל ונהנית מזיו השכינה. והיה כי תבא בעה"ז אחרי כל טצדקי והרפתקי בזמן שהאיש מנוקה מעון תחזור חנ"ה העולה היא למעלה אז תתענג ושבה אל בית אביה לאור באור החיים אם כן אפוא מה יתרון טלטלה גבר בעה"ז כי

תלך במו אש היצה"ר וח"ו קרובה להפסד. ומרגלא בפומייהו דרבנן כי טרם בא הנשמה בעה"ז נזונית בצדקה ופניה לא היו לה דמאן דאכיל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי באפיה. אבל בבאה בעה"ז ומסגלת מצוות ומע"ט ותלמוד תורה כאן לאחר חזרה נזונית בשכרה וצדיקים ישמחו ויעלצו לפני אלהים בהרמת ראש. וראיתי אני הדל כי הם דברי מרן הקדוש ז"ל ואסכים על ידיה המגיד כמ"ש בספר מגיד משרים:

אמנם זה חזיתי למז"ה חס"ל בספר בעלי ברית אברהם כ"י שכתב דתכלית ביאת הנשמה בעה"ז היינו כי נר"ן קודם בואם בעה"ז כל אחת היתה במקום מנוחתה הנפש בעולם העשיה והרוח ביצירה והנשמה בבריאה ושום אחד מהן אינה יכולה לצאת ממקום מחצבה ולא היה קשור לעולמות ולא היה דרך לקיום העולמות שחיות העולמות הוא על ידי האור הנשפע מעולמות העליונים ואין דרך לירד אלא על ידי קשור העולמות ולכן גזרה חכמתו יתברך בריאת האדם המעורב מכל העולמות אבי"ע וע"י קבוץ כל ד' חלקי העולמות יתקשרו העולמות יחד ויתקיימו וע"י שימשיך האדם שפע להחיות נשמתו ע"י התורה והעבודה שהן סיבה להמשיך עלינו השכינה שהיא חיות נר"ן בזה ימשיך גם כן חיות לכל העולמות ועוד האריך והבאתי דבריו בספר הקטן ראש דוד פ' תשא. הנה כי כן אפשר דבהכי פליגי התרגום אנקלוס והרמב"ן דהרמב"ן סבר דטעם בריאת האדם לקשר נר"ן ולקשר העולמות ולהמשיך שפע וחיות מלמעלה ע"י התורה והמצוות ולכן פירש פ' וצדקה תהיה לנו כי שכר שנותן האדון לעבד צדקה יקרא כי הוא מחויב לעובדו ותכלית בריאתו כמ"ש המקובלים לקשר נר"ן והעולמות ולהמשיך לחם חיות ע"י התורה והמצוות ובא בשכרו אלא שהוא צדקה. ברם אנקלוס סבר כתירוץ מרן שנברא האדם יען מאן דאכיל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי באפיה אמטו להכי אתא ואייתי בידיה התורה והמצוה והנה שכרו נפש כי תשב"ע לאור בזיו שדי ולהכי פירש וזכותא תהא לנא דהשכר אינו צדקה דא"כ מאי אהני בבריאתו. והנה כתב מז"ה בחס"ל והבאתיו במדבר קדמות מערכת מם אות ל"א דכל אחד מרמ"ח מצוות עשה סגולה לידבק בשכינה וכל ל"ת הוא להבדילנו מכחות הטומאה כי יש שס"ה כחות הטומאה וכנגדן נצטוינו בשס"ה לא תעשה זהו תורף דבריו. וז"ש ויצונו ה' אלהינו לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה"א לטוב לנו וכו' כלומר דמ"ע ול"ת הם לידבק בשכינה ולהתרחק מסט"א. ועל זה אמר וצדקה תהיה לנו כי השכר צדקה יקרא כי העבד מחויב לעבוד לאדונו והתרי"ג מצוות הוא להפרידו מהסט"א ולידבק בשכינה ומשו"ה השכר הוא צדקה. ואפשר דמי שזכה לעשות היצה"ר טוב המצוות שיעשה יטול שכרו כיון דהוא בלא המצוות נפרד מהסט"א ונדבק בקדושה עד כי הגדיל לעשות היצר הרע טוב. וגם מ"ש היו כעבדים

המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס מיירי ברוב ישראל שלא הגיעו למדרגה זו לעשות היצה"ר טוב וצריכים אל המצוות להבדל מהסט"א ולידבק בשכינה אז הם צריכים לעבוד שלא על מנת לקבל פרס כי השכר נקרא צדקה ובהכי מיירי קרא כדאמרן. ובהכי ניחא מ"ש בספ"ק דסוטה דהיה מרע"ה רוצה ליכנס לא"י לקיים המצוות התלויות בארץ וא"ל הקב"ה כלום אתה מבקש אלא ליטול שכר מעלה אני עליך כאלו עשיתם וכו' שנאמר לכן אחלק לו ברבים וכו' שאני מחלק לו שכר שלם שמא תאמר כאחרונים ולא כראשונים ת"ל ואת עצומים יחלק שלל כאברהם יצחק ויעקב שהיו עצומים בתורה ובמצוות. והוינן בה אטו משה רבינו ע"ה היה עושה המצוות ע"מ לקבל פרס. וע"פ האמור ניחא דלמשה רבינו ע"ה דעשה היצה"ר טוב ונהורא עמיה שרא ותמיד היה דבק באור החיים ונפרד מהסט"א א"כ בלא המצוות היה שלם. וכשמקיים הקב"ה קובע לו שכר ואינו נקרא צדקה ולז"א כלום אתה מבקש אלא ליטול שכר להורות דהיה יכול לעשות ע"מ לקבל פרס בשגם לא עשה לזה וכדכתיב ואתחנן אל ה' ושאל מתנת חנם והיינו רבותא אע"ג דהיה יכול לעשות ע"מ לקבל פרס כאמור אלא דהקב"ה אמר לו בלשון זה להורות דשפיר היה יכול לעשות על מנת לקבל פרס. ובודאי דמי שהגיע למדרגה זו שכרו יותר גדול בקיום המצוות משאר ישראל וז"ש שמא תאמר כאחרונים ת"ל ואת עצומים כאברהם יצחק ויעקב דעשו היצה"ר טוב כמ"ש ספ"ק דבתרא ושכרם גדול מאד:

ונביא למאמרינו אבירי לב הם אותם שנתגברו על יצרם באבירות גדול כשר הצבא עד שעשו היצה"ר טוב וז"ש אבירי לב דייקא שעשו היצה"ר ויצה"ט לב אחד וחד דריש שכל העולם נזונים בצדקה כסברת הרמב"ן דהאדם נברא לקשר נר"ן ולהמשיך להם חיות ולכל העולמות והשכר שנותן לו הקב"ה צדקה יקרא אבל זהו כשיש לו יצה"ר ורמ"ח מצוות הועילו לו לסגולות לידבק בשכינה ושס"ה ל"ת להפריד כחות הטומאה דבהכי מיירי קרא אבל אם מאליו ומעצמו זכה לידבק בשכינה ולהפרד מסט"א עד שעשה היצה"ר טוב אז בקיימו המצוות ות"ת הנה שכרו שכר יקרא ולא צדקה כמש"ל ולכך דריש אבירי לב שהם אבירים עד שאין להם אלא לב אחד שעשו היצר הרע טוב. אלו הם רחוקים מצדקה שכל העולם נזונין בצדקה ששכרם נקרא צדקה והם נזונין בזרוע ששכר מצותם ולימודם שכר יקרא ולא צדקה וז"ש שהם נזונים בזרוע. ושכנגדו חלוק עליו דהוא סובר כתירוץ מרן ז"ל דמה שנברא האדם היינו משום דמאן דאכיל דלאו דיליה וכו' וא"כ מפרש בפסוק כמו שתרגם אנקלוס וזכותא תהא לנא ששכרם נקרא שכר. ואלו אבירי לב שעשו היצר הרע טוב יש להם יתרון דכל העולם נזונין בזכותא דידהו והם אינן נזונין

בזכותא דילהו וז"ש הרחוקים מצדקה מזכותם כמו ר"ח בן דוסא שכל העולם נזון בזכותו והוא די לו בקב חרובין וכל זה זכו מפני סיב"ה שנעשו אבירים נגד היצר הרע לזלזל בו ולהתגבר עליו:

ומעין דוגמא מצינו במרדכי הצדיק שעשה אבירות ותוקף גדול עם המן הרשע אשר גדלו המלך על כל השרים והוא ציוה להשתחוות לו. והיה עשיר גדול ורב בניו ועכ"ז היה מרדכי מתגבר עליו ולא זו שלא יכרע ולא ישתחוה אלא שמראה לו גדולה ומבזהו שהוא עבדו ומראה לו ירכו להזכיר לו שהוא נקלה ועבד לו וכשהמן נתן לו שלום אמר לו אין שלום אמר ה' לרשעים. והטעם לפי שהמן נתלבש בו ס"מ כמשז"ל שהוא מקור היצר הרע והסט"א ולכך יאחז צדיק דרכו להיות אביר ולבזותו ליצר הרע וכה עשה להמן:

וזה אפשר דרך דרש טעם למצות זכירת עמלק שהוא מקור היצה"ר. ועמלק לרעתו היה אביר מאד כי בצאת ישראל ממצרים וה' ברחמיו הפליא לעשות באותות ומופתים וקריעת י"ס אשר שמעו עמים ירגזון וכל א"ה רגזו וחלו מפני ישראל והוא בן בליעל בזדונו וגאותו קפץ ויבא עמלק ואמרנו וענינו שכל הפרשה רומז ליצה"ר שבכל יום מתגבר על האדם בערמותיו ותחבולותיו והיה לכם לזכרון להנצל מהיצר הרע וכמו שנבאר בס"ד לקמן. ולדרכנו ז"ש זכור אשר עשה לך עמלק כי בא זדון בתוקף גדול ועזות מצח ואבירות עצום. כן על פי מדתו צריך לעמוד נגד היצה"ר ולבזותו לתתו כעפר לדוש. וכן עשה מרדכי להמן שהוא מקור היצה"ר לבזותו ולומר שהוא עבדו וכיוצא כמשז"ל ואפשר שזה היה כונת מרדכי דכתיב ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואז"ל בן בנו של קרהו לרמוז לאסתר שצריך ללמוד מתוקף אבירות עמלק לענין הטובה שתהיה אבירה ללכת למלך להציל ישראל. והוא הרשע היה נגד ה' וממנו נקח לטובה להציל ישראל ואנו נבטח כי עמנו אל:

ואולם מצאה החקירה מקום לנוח דנהי דזו מדת הצדיקים גמורים לעשות כן ליצה"ר שידענו כי בזה מתבטל ופורש ממנו והצדיק במעלות אח"ז לידבק בה' ובתורתו ומצותיו וה' עמו אבל בענין שהיה בגוף ונפש הוי שכיח הזקא ולמה מרדכי עמד במקום סכנה ולא סגי שלא ישתחוה לו עוד הוסיף לבזותו לומר שהוא עבדו וכיוצא וכן לא יעשח באתרא דשכיח הזקא כדאשכחן בשמואל הנביא השקול כמשה ואהרן דאמירתו לגבוה איך אלך ושמע שאול והרגני וכמ"ש בש"ס דטעמו משום דשכיח הזקא:

ואפשר במ"ש גורי האר"י זצ"ל דמרדכי היה ניצוץ יעקב אע"ה והמן הרשע היה עשו ואמרו בפרקי ר"א פרק ל"ז שהקפיד ה' כ"י על יעקב אע"ה שאמר לעשו עבדך יעקב

וא"ל עשית קדש חול ע"ש. ואפשר דמשו"ה מרדכי שהוא יעקב רצה לתקן מ"ש לעשו עבדך יעקב ולכן להמן שהוא עשו עצמו בגלגול זה הכניעו וביזהו שהוא עבדו וכיוצא: **ובזה** נבין מאמר ב"ר פ' ע"ה רבינו אמר לר' אפס כתוב חדא איגרא מן שמי למרן מלכא אנטונינוס וכתב מן יהודה נשיאה למרן מלכא אנטונינוס נסבה וקרייה וקרעה א"ל כתוב מן עבדך יהודה למרן מלכא אנטונינוס א"ל רבי מפני מה אתה מבזה על כבודך א"ל מה אנא טב מן סבי לא כך אמר כה אמר עבדך יעקב עכ"ל ויש לדקדק אטו ר' אפס לא ידע כי אנטונינוס קיסר וישראל הם בגלות עבדיו. ועוד להבין דברי רבי שאמר מה אנא טב מסבי דמשמע דמטעם זה לבד יכתוב ותפוק ליה שזהו האמת דישראל עבדי הקיסר. וכבר בספרי הקטן ראש דוד פ' ראה כתבתי בזה ועתה נרחיב הדברים בסגנון אחר בס"ד והוא שכתב רבינו האר"י ז"ל דרבינו היה ניצוץ יעקב אע"ה ואנטונינוס הטוב שבעשו ונתגייר והיה משרת לרבי כמ"ש פ"ק דע"ז וכלפי דיעקב אע"ה הקפיד עליו ה' שאמר לעשו עבדך יעקב לכן רבי אפס ביודעו כל זה דרבינו היה ניצוץ יעקב אע"ה כתב מן יהודה נשיאה שהרי ה' לא רצה במה שאמר עבדך יעקב ואיך עתה יאמר לאנטונינוס שהוא עשו מן עבדך יהודה נשיאה. ועוד שיעקב אע"ה כשא"ל ה' עשית קדש חול שאמרת עבדך יעקב השיב שמחניפו שלא יהרגנו ומכאן אמרו מחניפין את הרשעים כמ"ש בפרקי ר"א שם והכא לא שייך. וכשא"ל רבינו שיכתוב אחרת מן עבדך יהודה וכו' א"ל רבי מפני מה אתה מבזה על כבודך כלומר שה' הקפיד על יעקב ואיך הוא עצמו פעם אחרת גם בגלגול זה יבזה על כבודו. וא"ל לשון מפני מה שמורה דיש שני צדדין והענין דיש לומר דהך עובדא אחר שנתגייר אנטונינוס וא"כ הוא הטוב שבעשו ונתקן ואין קפידא דדוקא לעשו הרשע לא רצה הקב"ה שהיה מקור הסט"א ולא הי"ל ליעקב להשפיל הקדושה. או אפשר דכבר ה' אמר ליעקב אע"ה דבשביל שעשחה קדש חול ובמקום ורב יעבוד צעיר כן יהיה שעשו ימשול בעה"ז וא"כ מאי דהוה הוה וז"ש מפני מה והשיב לו רבי מה אנא טב מן סבי כלומר שהוא נתרצה בזה וגם אני אבחר דרכו. ועוד שכתב הרב גנת ורדים י"ד כלל ג' סימן ט' דיש הפרש בין כתיבה לדיבור והוכיח מהש"ס דכל איש אשר ימרה את פיך יומת אינו אלא במצוהו בפיו לא מן הכתב וז"ש רבי כתוב מן עבדך וכו' מה טב אנא מסבי דאיהו אמר כלומר הלא תראה דהכא הוא בכתב ויעקב אע"ה אמר בפיו ואע"ג דהיה ע"י שליח וצדדנו במקום אחר דשליח הוי ככותב. מ"מ יעקב אע"ה גם בפיו אמר לו אשר חנן אלהים את עבדך יעבור נא אדוני לפני עבדו וכמה זמני אמר לו אדוני והכא שהוא כתיבה אינו כל כך:

ולפי האמור דמרדכי היה בו ניצוץ יעקב אע"ה יש לרמוז במאמר אסתר רבתי ע"פ והמלך קם בחמתו וז"ל מיד המלך ציוה לתלותו על העץ אשר הכין למרדכי ועליו אמר שלמה בחכמתו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו שהשכים המן לתלות את מרדכי ונתלה הוא על העץ אשר הכין למרדכי ונתן כל אשר להמן לאסתר המלכה וכו' וכתיב אשר קצירו רעב יאכל ואל מצינים יקחהו ושאף צמים חילם אשר קצירו זה המן רעב יאכל זה מרדכי ואל מצינים יקחהו לא בזיין אלא בתפלה ותחנונים כד"א צנה וסוחרה אמיתו זוהי התפלה ושאף צמים חילם מי דחק לממונו של המן מרדכי ואסתר וכל המצומתים להם (ועיין ויקרא רבה פ' ר"ח) ויש לדקדק אומרו מיד ציוה המלך מהו מיד כלומר מה צורך לומר מיד. ועוד אומרו ועליו אמר שלמה בחכמתו מה חכמה היא זו. ועוד אמאי הוצרך לומר שהשכים המן. ועוד מ"ש ונתן כל אשר להמן וכו' זה ענין אחר וכך התנוקות קורין פרק מגילה נקראת נתן המלך לאסתר בית המן ומעיקרא אמאי אצטריך לאומרו: **ובטרם** יקרב אליהם של דקדוקים הללו דק קנה זה לעמוד מקום פתו"ר אציגה נא עמך מאמרם ז"ל במדבר רבה פרשה י"ד דף רנ"ו על אדום אשליך נעלי על המן האדום (כך יש נסחא) השלכתי נעלי שהמתי אותו בחנק בנעילת גרונו עכ"ל. וצריך להבין בעצם נסחא זו על המן האדום ועוד להבין אשליך נעלי מה הלשון אומרת ועוד כינוי נעלי דהול"ל אשליך נעל. ואפשר בהקדים מ"ש בספר דעת זקנים בפירוש התוס' פ' בראשית בפ' המן העץ משם המדרש וז"ל אני אומר לתלותך על עץ ועתה יגנז וישמר להמן שיתלה עליו קרי ביה המן העץ עכ"ל. ואפשר דהכונה במשז"ל דהקב"ה ברחמיו רואה הטובות שעתיד האדם לעשות ומטיב עמו. ואדה"ר נתחייב ליתלות על העץ על מה שחטא באכילת עץ הדעת וגלוי וידוע לפניו יתברך את כל תוקף התשובה שיעשה אדה"ר להפליא לכן ישמר ויגנז להמן כי המן הוא גלגול עשו כמש"ל שהוא הנחש וגם אמרו בזהר הקדוש שנתלבש בו השטן. ומי גרם לאדה"ר שיחטא הוא הנחש. וסירכיה נקיט להחטיא את ישראל שאכלו מסעודת אחשורוש. ולכן חופר גומץ בו יפול שהמן יתלה על העץ ועמ"ש בספר הקטן דברים אחדים דף צ"א ע"ש וז"ש על המן האדום שהוא עשו עצמו והוא הנחש אשליך נעלי שיחנק בנעילת גרונו דמשפט אדה"ר יעשה בו ונשא השעי"ר עליו: **א"נ** אפשר במ"ש הרב נפתלי שבע רצון שבעת שמכר ישראל אחשורוש להמן לא הי"ל שום זכות בישראל שכבר נשלמו ע' שנה שהיו צריכין להיות בגלות בבל והגיע כל הזכות להמן שעכשיו צריכין להיות תחת ידו שהוא אדום עכ"ד הביאו בספר הון רב דף קפ"ז. וזהו שטות גמור שסבר אחשורוש שהוא יש בידו למכור ישראל להמן גם כשסבר שלא הי"ל זכות בהם שכבר נשלם גלות בבל ועתה מתחיל גלות אדום. והמן הרשע שסבר כי

שיח וכי שיג לו להשתעבד בהם מאיליו ומצידו. וכבר נודע מ"ש במדרש דמשה התפלל על צרת המן ע"ש. והנה שם במדרש אמרו שא"ל אליהו זכור לטוב למרדכי שיצטרף בתפלה עם משה רבינו ע"ה. והנה שם במדרש רבה דרש מואב סיר רחצי על משה רבינו ע"ה שנקרא אב והסירתו מהטביעה בתיה על ידי רחיצתה ע"ש. ולדרכנו אפשר דרמז דע"י משה רבינו אביהן של ישראל דבתיה ראתה עמו שכינה והוסר מהטביעה שהתפלל בצרת המן היה סיבה שעל המן אדום שרצה לשעבד ישראל מעצמו כמו שהוא אדום. אשליך נעלי שנתלה על העץ ויחנק כי הרבה לדבר לשון הרע על ישראל כמשד"ל יסכר פי דוברי שקר בנעילת גרונו כי מי נתן לו רשות להתחיל גלות אדום. והן לו יהי הוא גלות אדום לא להשמיד ולהרוג לכן נתלה על העץ וניצולו ישראל בזכות משה רבינו ע"ה ורמוז מואב סיר רחצי שהוא משה רבינו ע"ה גרם על אדום וכו':

ולפי פשוטו אפשר לומר במ"ש בזהר הקדוש בכמה דוכתי דכאשר ח"ו נגזרה איזה גזרה ונתבטלה ע"י תשובה או תפלה צריך לתת לסט"א חילוף אותו האדם כדכתיב ואתן אדם תחתיך וכן מוכח בש"ס פרק הרואה והכי מבואר בזהר הקדוש פ' בלק בעובדא דר' יוסי בן פקיעין ובעובדא דנחש דהיה רודף לישראל והגם שעשה תשובה לא רצה לילך לדרכו עד בא חליפתו גוי אחד והוא מעשה נורא בז"ח. והכא כבר נגזרה על שנאי ישראל וחתומה בטיט וע"י תפלת משה רבינו ע"ה וזכות מרדכי שהיה ניצוץ יעקב אע"ה ותשובת ישראל נהפכה הגזרה על המן שהוא עשו וז"ש על המן האדום שהוא עשו אשר שב על קיאו לילחם ביעקב אע"ה הוא מרדכי אשליך נעלי ר"ל גזרתי אשר גזרתי על ראש רשעים תחול המן ובניו וזרע עמלק ומדוקדק אשליך נעלי כמבואר:

אמור מעתה נבא עלי בא"ר המאמר הנז' מיד ציוה המלך לתלותו על העץ אשר הכין למרדכי דלכאורה תיבות אשר הכין למרדכי נראות יתירות. אמנם הראשונים פירשו בפ' ויאמר המלך תלוהו עליו כי הנה המלך בראותו המן נופל על המטה כבר הסכים להרוג להמן אך הן מעצור לרוחו כי מה יאמרו שהורגו שרצה לכבוש המלכה חרפה היא לו ולמלכה ולמלך אין שוה ולא ידע מה יעשה וכשאמר חרבונא גם הנה העץ וכו' אמר תלוהו עליו כלומר על דבר זה ולא יודע הטעם העיקרי שהוא על כבישת המלכה עכ"ד וזה שרמז המאמר מיד ציוה המלך לתלותו על העץ אשר הכין למרדכי כלומר שרצה להורגו וירא כי לא יכול משום כבודו וכבוד המלכה ומכי שמעיה לחרבונא רוח נכון חידש בקרבו מיד ציוה המלך לתלותו על העץ אשר הכין למרדכי כלומר שיאמרו כי זה טעם תלייתו על אשר רצה לתלות למרדכי. אמר עוד ועליו אמר שלמה בחכמתו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. כלומר הגם אשר למראה עיני רואי פני המלך

תלייתו היתה על אשר נפל על המלכה וזה של מרדכי הוא כסות עינים אין הדבר כן כי האמת הוא צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו חלופי שופרא קוץ מכאיב. תדע דבא מלאך והפילו והן אליהו בא בדמות חרבונא. ומזה נתאמת כי צדיק מצרה נחלץ וכו' וזהו העיקר:

א"נ ונקדים שהרב באר שבע פרק חלק הקשה עמ"ש הש"ס ועליו אמר שלמה בחכמתו על פסוק משלי כי לא נחלקו אם נאמר ברוה"ק אלא על קהלת אבל שיר השירים ומשלי ברוה"ק נאמרו אליבא דכ"ע ולק"מ דאמרינן פ"ק דע"ז בתחילה נקראת התורה על שמו של הקב"ה ואח"כ על שמו דבתחילה כתיב בתורת ה' חפצו ולבסוף כתיב ובתורתו יהגה. ושלמה התענה מ' תעניות על התורה כמשז"ל על מם רבתי דמשלי. ולא שאל מאת ה' לא עושר ולא כבוד אלא חכמה. והשיבו ה' החכמה והמדע נתון לך וכיון שנתן במתנה נקראת על שמו לרב טרחו להשיג החכמה וז"ש ועליו אמר שלמה בחכמתו להורות שנקראת על שמו ועמ"ש בפתח עינים פרק חלק. אך עדיין צריכין אנו למודע"י דנהי דאנחת לן מאי דקאמר בחכמתו דלא מיירי הכא ברוה"ק דודאי ברוה"ק נאמר רק ללמד שנקראת על שמו. אמנם יש להבין אמאי הוצרך לאומרו פה והיכא דאיכא למדרש וכו' ובמאי דקמן אפשר דיש לדקדק דהול"ל יחלץ מצרה צדיק ויבא רשע תחתיו כי היכי דכתיב יחלץ עני בענייו ולזה היה אפשר לומר דהכתוב בא ללמד דלישראל טרם מכה צץ רפואה פרח. ובזה אפשר דקדוק הכתוב ליהודים היתה אורה ושמחה דהול"ל ליהודים אורה ושמחה אבל השמיענו דכבר היתה לשעבר דטרם מכה צץ רפואה פרח ולז"א ליהודים היתה אורה לשעבר והכא נמי קאמר צדיק מצרה נחלץ לשעבר זה היה אפשר לפרש. ועל זה הוצרך לומר אמר שלמה בחכמתו צדיק מצרה נחלץ לומר דחוץ מפשטו מטמין ברמז שלמה בחכמתו באומרו צדיק מצרה נחלץ כי מרדכי הוא ניצוץ יעקב אע"ה והוא כבר לשעבר עם עשו מצרה נחלץ. ולכן גם עתה מרדכי ניצול ויבא רשע הוא עשו שהיה המן תחתיו. וללמד זה אמר בעל המאמר ועליו אמר שלמה בחכמתו להורות נתן דיש דברים בגו חוץ מהפשוט:

ואמר עוד שהשכים המן לתלות את מרדכי וכו' הענין הוא דאמרו רז"ל שיעצו זרש וגונדא דחימה לתלות מרדכי בשעת ק"ש וכתבנו בעניותנו בספר הקטן דברים אחדים דף ס"ד ע"א במ"ש בילקוט חדש ויפן כה וכה הם כ"ה אותיות דשמע ישראל וכ"ה אותיות דבשכמל"ו עם הכולל ויך את המצרי ברמ"ח אותיות דק"ש. וכתב מהר"ם אלשיך ז"ל דעשה עץ גבוה ן' אמה לצרף ן' ש"ט שהם נגד ן' שערי קדושה להתגבר על מרדכי ע"ש ולכן נתיראו שאם מרדכי יאמר ק"ש ויכוין בן' אותיות דק"ש וברוך שכמל"ו יתגברו בן'

שערי קדושה ויהרוג להמן כמו שהרג משה רבינו ע"ה למצרי ברמ"ח תיבות דק"ש ועל כן בחרו לתלות מרדכי בשעת ק"ש וכתב הרב עיר וקדיש הרשב"א הלוי ז"ל שז"ש ובבקר אמור למלך הכונה שיתלוהו בזמן ק"ש. וזה רמז במאמרינו שהשכים המן לתלות את מרדכי דהיה רוצה לתלותו בזמן ק"ש. ונתלה הוא על העץ שהכין למרדכי כלומר דלא עלתה לו ומרדכי אמר ק"ש ונתגברו ן' שערי קדושה והושפלו ן' שערי טומאה ונתלה הוא על עץ גבוה ן' והיה בעוכריו ואפשר שז"ש תלמידיו לר"ע רבינו עד כאן כלומר שיאמר ברוך שכמל"ו ועי"ז יגביר ן' שערי קדושה וינצל:

ואמר עוד ונתן כל אשר להמן לאסתר וכו' בא ללמד מש"ל משם רז"ל דכשיש גזרה ח"ו אותה הגזרה אף אם תתבטל. מ"מ צריכה להתקיים באחר והכא במקום מרדכי נתלה המן ועמו במקום ישראל רק ושללם לבוז היכן נתקיימה דכתיב ובבזה לא שלחו את ידם לכן אמר ונתן כל אשר להמן לאסתר והם נתנו למחוברים להם כמ"ש מרדכי ואסתר וכל המצומתים להם פירוש המחוברים עמהם. ודריש פ' אשר קצירו וכו' ואל מצינים דריש לשון צנה שהוא תפלה. ויש להבין דצנים לשון רבים. ולפי פשוטו אפשר דתפלות רבות התפללו ישראל ובפרט בימי הצומות. אמנם אפשר דרמז ואל מצינים לשון רבים כי הנה יעקב אע"ה מראש מקדם התפלל הצילני נא מיד וכו' וכתב רבעה"ט ר"ת המן הרי תפלת יעקב אע"ה ותפלת משה רבינו ע"ה שהתפלל כמשז"ל ותפלת מרדכי וישראל ולכך אמר ואל מצינים לשון רבים לרמוז לתפלות גדולים צדיקים שכל אחת יכולה היא שתגן עאכ"ו בהתחברם יחד ואפשר לומר דרך רמז אשר קצירו רעב יאכל אשר גימט' משה יוסף שבזכותם נתגברו ן' שערי בינה הרומזת אשר. קצירו שנקצר המן. רעב יאכל זה מרדכי שהיה עוסק בתורה קול קול גימט' רע"ב כנגד תורה שבכתב ותורה שבע"פ. מצינים גימטריא עמלק:

ומתוך האמור נבא להבין מאז"ל הובא בספר הון רב דף קפ"ז ריש ע"ב דאמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם בנה של רחל מתוך מאכל ומשתה חייכם אף אתם תמכרו כך שנאמר והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה עכ"ל. ומזה מוכח דגזרת המן בעבור מכירת יוסף ובא וראה רחמיו יתברך כי הקדים רפואה למכה כי מרדכי ואסתר אשר להם הריב היו מבנימין שלא חטא במכירת יוסף ומרדכי היה בו ניצוץ יעקב אע"ה והוא נצטער מאד במכירתו ודין הוא שבזכותו הקב"ה יצמיח ישועה. גם משה רבינו ע"ה היה בחינת יוסף ע"ה וקבל עליו כל מה שחטאו השבטים במכירת יוסף כמו שפירש הרב עיר וקדיש הנשי"א ויקח משה את עצמות יוסף עמו ר"ל שלקח כל עוצם ותוקף של חטא השבטים עם יוסף עמו דעליה דידיה להדר. ועתה שנתעורר בימי המן מכירת

יוסף היה לנו לחומה ולמחסה כאשר עשה בצאת ישראל ממצרים והתפלל על ישראל כמשז"ל. ואפשר זה רמז הפ' ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך? שככה. כי יוסף הצדיק ע"ה אשר הוא מחל לאחיו ומשה רבינו ע"ה שהיה בחינתו וקבל עליו חטא השבטים בזכותם נתבטלה הגזרה וגם מרדכי דהיה מבנימין וניצוץ יעקב אע"ה הן הם היו בעוכרי המן הוא עשו לעקר מספח"ת הצר הצורר. וכל זה רמוז בכתוב ויתלו את המן נין עמלק והוא עשו. ור"ת ויתלו את המן הו"א יזכר עון אבותיו כי כ"י אין השם שלם ואין כסאו שלם ו"ה מהשם וא' מהכסא וזה רמז הו"א וגם הוא הנחש שפיתה לאדה"ר לאכול מעץ הדעת וזהו על העץ כמש"ל אשר גימט' משה יוסף כי הם התפללו על זה. הכין למרדכי והוא יעקב אע"ה ועתה שב על קיאו להתעולל עליו. וחמת המלך מלכו של עולם שככ"ה גימט' משה. ולא אמר ותשוך לרמוז שככה לשעבר על ידי משה רבינו שקבל חטא השבטים וגם עתה עמד בפרץ להשיב חמתו. ולפי פשוטו שככה לשעבר דהביא ענין זה בזמן מרדכי ניצוץ יעקב אע"ה והוא ואסתר מבנימין שע"י תהיה הצלה וכרוב רחמיו דקודם מכה צץ רפואה פרח:

דאפשר לומר במאמר הלזה כי אמרו בבתרא דף קכ"ב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף דמסורת בידו דאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל וא"כ לא טוב עשו לחשוב להכחיד יוסף אשר הוא שטנו של עשו. ונקדים מ"ש מהרח"ו ז"ל והבאתיו בראש דוד פ' תולדות דיעקב היה אדה"ר ועשו הנחש ורבקה חוה ולכן השתדלה רבקה לתקן אשר עותה ועשתה מאכל ליצחק כדי שיברך ליעקב ויצא מקללת אדה"ר ועשו הנחש ישאר בקללותיו ע"ש באורך:

וזה טעם שתקנו רז"ל לעשות סעודה בפורים. כי הנחש פתה לאדה"ר באכילה והוה מה דהוה שנתקלל אדה"ר ויעקב אע"ה שופריה דאדה"ר ע"י אכילת יצחק אע"ה יצא מהקללות באמצעות רבקה חוה ונתברך ואח"כ מתוך אכילה השבטים מכרו את יוסף נפש אדה"ר. והמן שהיה עשו כשהלך למלחמה לשר צבא ומרדכי היה שר צבא היה המן חסר לחם ונמכר לעבד למרדכי על עסקי אכילה כמשז"ל. והיה לאות שע"י אכילה הוא יפול המן במשתה אסתר ותחילת קלקולו ע"י המאכל. ואח"כ נתלבש בו ס"מ השטן והשתדל שיחטאו ישראל בסעודת אחשורוש כשם שפיתה לאדה"ר באכילת עץ הדעת. ומתוך מאכל ומשתה להזכיר חטא אדה"ר באכילה וחטא ישראל שאכלו בסעודת אחשורוש קנה ישראל להשמיד להרוג. ואסתר המלכה על ידי מאכל ומשתה לזכור שע"י אכילת יצחק אע"ה יצא יעקב אע"ה מקללת אדם הראשון ונתברך ובזכות זה נפל המן עשו הרשע מתוך מאכל ומשתה וניצול מרדכי יעקב אע"ה:

עין רואה שעל ידי אכילה נתהוו כמה ענינים לטוב ולמוטב ולכן תקנו רז"ל לעשות סעודה ומשתה בפורים לזכור כל אלין דהוו על ידי אכילה ושתיה ועל כן חיובא רמיא לקיים כל אחד בעצמו וגילו ברעדה ויזכור מכל פרשת העבור באכילה ושתיה ויש להאריך בענין זה אמנם אין כאן מקומו:

נחזור למאמרינו שאמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם בנה של רחל כלומר טח מראות עיניכם למכור בנה של רחל דהוא שטנו של עשו. וגם היא היתה אם לכלכם שמסרה הסימנין לאמכם ורחל סיבת הוייתכם בעולם והיה שכרה שתמכרו בנה החביב. וגם מתוך מאכל ומשתה אמנם ברוגז רחם יזכור שאחשורוש ימכרכם להמן מתוך מאכל ומשתה ודא היא תברתיה ופתאום יבא אידו מתוך מאכל ומשתה ככל הדברים אשר ראו עיניך אחת למעלה:

ולדקדק הענין היטב רחש לבי כי אמר אקדמה סוגית מנחות דף ס"ד ע"א אתמר שחט שתי חטאות של צבור ואינו צריך אלא אחת אמר רבה ואי תימא רבי אמי חייב על השניה ופטור על הראשונה ואפילו נתכפר לו בשניה ואפילו נמצאת ראשונה כחושה ומי אמר רבה הכי והאמר רבה היו לפניו שתי חטאות אחת שמנה ואחת כחושה שחט שמנה ואח"כ שחט כחושה חייב כחושה ואח"כ שמנה פטור ולא עוד אלא שאומרים לו הבא שמנה לכתחילה ושחוט אב"א סמי כחושה מקמיתא ואב"א ההיא רבי אמי אמרה א"ל רבינא לרב אשי נמצאת הראשונה כחושה בבני מעיים מהו בתר מחשבתו אזלינן וגברא לאסורא קמכוין או דילמא בתר מעשיו אזלינן א"ל לאו היינו דרבה ורבא דאתמר שמע שטבע תנוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים חייב להעלות דגים והעלה תנוק ודגים רבא אמר חייב ורבה אמר פטור וע"כ רבה לא קפטר אלא כיון דשמע אמרינן נמי דעתיה אתנוק אבל לא שמע לא. ואיכא דאמרי א"ל היינו פלוגתא דרבה ורבא דאתמר שמע שטבע תנוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים חייב להעלות דגים והעלה דגים ותנוק רבה אמר פטור ורבא אמר חייב רבה פטור זיל בתר מעשיו רבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו:

ואיכא למידק בהך שמעתתא דכי פריך ברישא דרבה דאמר ואפילו נמצאת כחושה אדרבה דאמר כחושה ואח"כ שמנה פטור ולא עוד אלא דא"ל הבא שמנה ושחוט אמאי איצטריך לידחק ולומר סמי כחושה מקמיתא או דלא אמרה רבה אלא רבי אמי דהני שינויי לאו שינויי נינהו. והלא טוב לנו להעמיד המימרא כמות שהיא ולישני דהא דאמר רבה בקמייתא ואפילו נמצאת כחושה היינו שנמצאת כחושה בבני מעיים וכי שחט לשניה עדיין לא נודע אם היא כחושה אלא דאח"כ נמצאת כחושה בבני מעיים דהיינו

מאי דבעי רבינא לרב אשי וללישנא קמא פשיט דחייב דע"כ לא פטר רבה אלא בשמע שטבע תנוק. ואם כן נימא דהיינו מאי דקאמר רבה בקמיתא אפילו נמצאת כחושה דהיינו בבני מעיים דייקא נמי דקאמר נמצאת ובהכי נתישבו דברי רבה אהדדי ונפשט בעיית רבינא וגם מזה נכריח כלישנא קמא דרבה לא פטר אלא בשמע שטבע תנוק. ולישנא אחרינא נדחה קרינן ליה. וכי תימא דהאי סתמא דמותיב דרבה אדרבה ומשני סמי כחושה וכו' הוא מכח דרבינא ורב אשי אסתפק להו בנמצאת כחושה בבני מעיים ופשטי מפלוגתא דרבה ורבא להאי לישנא כדאית ליה ולהאי לישנא כדאית ליה. מזה מוכרח דסמי כחושה או סמי רבה. ס"ס תקשי ארבינא ורב אשי גופייהו אמאי לא משנו הני בי תרי דרבה כדאמרן וממילא נפשט ספקייהו. וכיוצא קשה אלישנא בתרא:

ואפשר דהש"ס דייק מ"ש בקמייתא ואפילו נתכפר לו בשניה ואפילו נמצאת ראשונה כחושה דאי אמרת דמ"ש ואפילו נמצאת ראשונה כחושה היינו שנמצאת כחושה בבני מעיים הראשונה אחר ששחט השניה דהיינו בעיית רבינא א"כ שתי החלוקות נתכפר בשניה ונמצאת ראשונה כחושה שתי החלוקות הם אחר ששחט השניה וא"כ הול"ל ואפילו נתכפר לו בשניה או נמצאת ראשונה כחושה. ומדפלגינהו לשתי חלוקות שמעינן דכל חלוקה באופן אחר דמ"ש ואפילו נתכפר לו בשניה היינו דאחר ששחט השניה נשפך דם הראשונה ונתכפר בשניה ומ"ש ואפילו נמצאת ראשונה כחושה הוי קודם שחיטת שניה כמו שפירש"י. ומשו"ה קאמר הש"ס דסמי כחושה או רבי אמי אמרה. ומשו"ה בעי רבינא ופשטיה מפלוגתא ואיכא תרי לישני:

והתוס' כתבו וז"ל ואפילו נתכפר בשניה לא דמי לבעיא דבסמוך דבעי אי אזלי בתר מחשבתו או בתר מעשיו דהתם אם יבא אליהו ויאמר שהיא כחושה בבני מעיים היה מביא שמנה עכ"ל. וזהו שכתבו התוס' אם יבא אליהו ויאמר שהיא כחושה וכו' לא נפלאת היא ולא רחוקה דהכי אמרינן בש"ס בכמה דוכתי ומהם בברכות דף ל"ה אם יבא אליהו ויאמר דהוי קביעותא ובשבת דף ק"ח על עור דג אם כותבין בו תפילין לכשיבא אליהו ויאמר אי פסקה זוהמא מיניה ובפסחים דף ט"ו שמא יבא אליהו ויאמר על התרומה תלויה וכו' ופרק החולץ אם יבא אליהו ויאמר דהאי דאיעברא מפלא. וגדולה מזו כתבו התוס' ביבמות דף צ"ט דתנן בספקות דאין מוציאין שלהם מידם ופירש"י לחד לישנא דאי חייבין עולה או חטאת אין כופין אותם לאנשי משמר להיות עבודתם ועורם של אנשי משמר אלא יקריבום ויחזירו עורם ובשרם וק"ל לרש"י דהיכי מצו משוו שליח וכתבו התוס' דאם יבא אליהו ויאמר שהוא כהן היה ראוי לעבוד ומשו"ה מצו משוו שליח ע"ש וזהו חידוש לומר כן אף שהוא ספק וזו היא שקשה על הרב הגדול מהר"ם

ן' חביב ז"ל בתוספת יה"כ דף ד' שכתב נ"ל לענין הדין דאין הולכין אחר נביא שיאמר בענין ספק בן ז' לראשון דהוא בן פלוני דכתב הר"ם שאם נביא יאמר שהקב"ה א"ל שהדין כך וסברת פלוני אמת יהרג הנביא ע"ש ודברי הרב קשים דיש הפרש בין אומר שהדין כך לאומר שהמציאות כך ונעלמו ממנו דברי התוספות וכמה סוגיות וכמ"ש אני בענייי בספר הקטן ברכי יוסף א"ח סימן ל"ב ע"ש ובפני דוד פ' בשלח ע"ש:

איברא שהתוס' בשמעתין דכתבו דנמצאת כחושה טעמא דאם יבא אליהו ויאמר הוא לרווחא דמילתא דעיקר טעמא כי בעת דשחט שניה כבר הראשונה כחושה בבני מעיים ולפי האמת נשחטה השניה כמצותה אבל כשנשחטה שניה ואח"כ נשפך דם הראשונה נמצא בעת שחיטת השניה היה באיסור ולכך חייב. וק"ק על התוס' אמאי לא הכריחו חילוק זה מגופא דשמעתין דהלא משני הש"ס תרי שינויי אב"א סמי כחושה ואב"א רבי אמי אמרה והשתא לשינוייא דסמי כחושה ונמצא דרבה חייב בנתכפר בשניה ותקשי דרבה אדרבה דלישנא בתרא נמצאת כחושה זיל בתר מעשיו ופטור לרבה. והא רבה הוא דאמר אפילו נתכפר בשניה חייב ואמאי לא אזיל בתר מעשיו אלא מוכרח כחילוק דבעת שחיטה בעינן שנשחטה שניה כמצותה ולא באיסור:

ואפשר לומר דהתוס' לא הכריחו כן משום דאיכא תרי שינויי ואיכא תרי לישני ומצינן למימר דלישנא קמא דאם לא שמע לכ"ע חייב יסבור כשינויא דסמי כחושה ורבה אמרה דלא פטר אלא בדשמע ולא אזלינן בתר מעשיו ולהכי נתכפר בשניה ונמצאת כחושה בבני מעיים חייב. ולישנא בתרא דאזיל בתר מעשיו ס"ל כאידך שינויא דרבי אמי אמרה ולרבה נמצאת כחושה בבני מעיים ונתכפר בשניה פטור. ומשו"ה התוס' לא הכריחו מגופא דשמעתא אלא מהבעיין דלשינויא קמא דסמי כחושה מאי בעי הא בהדיא קאמר אפילו נתכפר בשניה:

והרמב"ם פ"ב דשגגות פסק כלישנא בתרא וכמאן דפטר בנמצאת כחושה בבני מעיים. והקשה הרב לח"מ אמאי השמיט דין נתכפר בשניה דלדעת התוס' לכ"ע חייב ולא דמי לנמצאת כחושה וכו' וצידד צדדים ע"ש ולכאורה אפשר לומר דסבר הרמב"ם כדברי התוס' דבעינן דבעת שחיטה לקושטא דמילתא ליכא איסורא הגם שהוא לא ידע משא"כ בנשפך הדם מהראשונה אחר שחיטת השניה דהשחיטה היתה באיסור וכן דקדק הרמב"ם בלשונו שכתב שם נמצאת הראשונה השמנה טריפה בבני מעיים אע"פ שלא ידע שהיא טריפה בעת ששחט הכחושה ולא לזה נתכוון הואיל ונשחטה האחרונה כמצותה הרי זה פטור עכ"ל. הרי שכתב הואיל ונשחטה האחרונה כמצותה ומזה נשמע דאם בעת שחיטת השניה היה באסור אף שאח"כ נשפך דם הראשונה חייב

וכדעת התוספות ולא הוצרך לפרש בפרטות בנתכפר בשניה כיון דתלי טעמא דנשחטה האחרונה כמצותה:

והראב"ד בהשגות פ"ב מהלכות שבת על מה שפסק שם נמי נתכוון להעלות דגים והעלה דגים ותנוק פטור אפילו לא שמע וכו' דזו סברת רבא דפליג עם רבה והוא תלמיד לגביה דרבה וכתב הרב המגיד דגירסתנו רבה לקולא ואפילו לגירסת הראב"ד לא אמרו אין הלכה כתלמיד אלא כשנחלקו פב"פ דקאמר א"ל רבא לרבה אבל כי פליגי כשני חולקים דעלמא הלכה כבתראי זהו תורף דבריו ז"ל:

ויש להעיר דלגרסת ספרינו כפי הכלל הכא דנחלקו כשני חולקים הו"ל לפסוק כרבא דחייב דהלכה כבתראי. וכבר האחרונים וגם אני בעניי עמדנו על זה מכמה מקומות דפליגי רבה ותלמידא כשני חולקין דעלמא ופסקו הפוסקים כסברת הרב ולא כתלמיד וכפי כלל הה"מ הו"ל לפסוק כתלמיד. ואני בעניי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סימן שכ"ח כתבתי דכי אמור רבנן הה"מ ודעמיה דלא אמרינן אין הלכה כתלמיד במקום הרב אלא כשנחלקו פנים בפנים היינו לומר דכשנחלקו כשני חולקים דעלמא סמי מכאן כלל אין הלכה כתלמיד במקום הרב. וזמנין דפסקו הלכה כתלמיד משום דהוי בסוג מ"ש דהלכה כבתראי אבל לא יחוייב דתדיר יפסקו כתלמיד ועפ"ז נוחים כמה מקומות. ואחר שנים רבות זכני ה' ובאו לידי כללי רבינו בצלאל ז"ל כ"י ושם נאמר משם הרמב"ם שכתב בכלליו וז"ל הא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב דוקא כשחולקים זה עם זה כגון שתמצא במחלקותם אמר ליה אבל תלמיד על רבו שלא בפניו פעמים שהלכה כתלמיד עכ"ל עלץ לבי שכיונתי לדברי אבי התעודה. וכפ"ז גם לפי גירסתנו דרבה לקולא שפר קדמיה דהרמב"ם לפסוק כרבה לקולא ועיין בעין זוכר מערכת ה' אות ס':

ואולם הנה מקום אתי דרך חידוד לישב פסקי הרמב"ם ז"ל והוא דחזיתיה להרב הגדול כמה"ר יצחק ברכיהו ז"ל בתשובה כי באה בשו"ת הרב הגאון עיר וקדיש הרמ"ע ז"ל סימן צ' דתקיף חיליה דהרמב"ם ז"ל להפך השם של מי שהלכה כמותו לסברה שדעתו נוטה לה ושם כתב דהכי עביד שמואל ע"ש. ויש להביא גם כן סמך לזה מסוגיין. והוא דהרמב"ם קשיא ליה בסוגיין כקושיין דמעיקרא דאמאי הש"ס לא מוקי מילתיה דרבה במ"ש ואפילו נמצאת כחושה בנמצאת כחושה בבני מעיים אחר שנשחטה שניה דהיינו מאי דבעי רבינא. ומה שתירצנו לעיל דלא רצה לשנויי הכי משום דקדוק הלשון דאמר ואפילו נתכפר בשניה ואפילו נמצאת הראשונה כחושה דהו"ל ואפילו נתכפר בשניה או נמצאת וכו'. לא רצה הרמב"ם בישוב זה דכיון דקאמר סמי מכאן כחושה או דרבי אמי אמרה. טפי הי"ל לסבול דוחק זה ממאי דקא משני. ואם נפשך לומר לימא דכן

יש לגרוס בדבריו נתכפר בשניה או נמצאת והא ניחא טפי ודאי ממאי דמטעה חלוקת אפילו נמצאת כחושה ומוחקה או יסיר שם רבה לגמרי ור' אמי לחוד אמרה אלא ודאי ס"ל להרמב"ם דסבר הש"ס דהעיקר לדינא דבתר מעשיו אזלינן ואפילו לא שמע שטבע תנוק וכפ"ז לרבה נמצאת כחושה בבני מעיים פטור ומשו"ה קאמר סמי כחושה. או ר' אמי אמרה. ולישנא בתרא עיקר ואמטו להכי פסק הרמב"ם דזיל בתר מעשיו דכן נראה לו סברת סתמא דתלמודא. ומזה למד הרמב"ם דהסברא שנראה בעיניו אמיתית הגם דלפי נסחתו אמרה תנא או אמורא שאין הלכה כמותו רב גובריה להפך השמות וסברא שהיא אמת לדעתו הוא מיחסה לתנא או אמורא שהלכה כמותו כשם דהש"ס מטעם דסבר זיל בתר מעשיו סמי כחושה או רבה ולאיכא דאמרי מימרא קמא רבי אמי אמרה ודוק כי קצרתי. וקרוב לשמוע דסברת הרמב"ם דאם נתכפר בשניה פטור דההיא רבי אמי ולא סבר כחילוק התוס' ולא הוצרך לאומרו כיון דפסק דאפילו לא שמע ודוק היטב:

והנה הרמב"ם פ"ב דשגגות כתב היו לפניו שתי בהמות של צבור אחת כחושה ואחת שמנה והיתה חובת היום באחת בין חטאת בין עולה וכו' וכתב הרב לח"מ דהש"ס לא הזכיר עולה דאיירי ברוב וכמ"ש התוס' ע"ש. וקשה דהו"ל לאתויי דבתוספתא דפסחים פ"ה תנינא שחט ב' עולות וא"צ אלא אחת חייב על האחרונה. וגם על התוספות יש להרגיש דלא הזכירו התוספתא. והרב המופלא מר מחותננו זלה"ה בספר חסדי דוד בפירושו לתוספתא הביא דברי התוספות ולא הזכיר דברי הרב לח"מ ע"ש ודוק בדברי הרמב"ם בלשונו לשון הזהב:

ועפ"ז פירשתי בעניותי פסוקי ויגש בספר הקטן ראש דוד שם פ' ויגש דף ל"ז (ושם בע"ג שורה י"ח והנמשך הלשון מוטעה ויש לתקנו בנקל כאשר הרואה) ועתה נפרש פסוקי פ' ויחי בסגנון וסברות אחרות בס"ד וכך סדרן של כתובי"ם כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך ויבך יוסף בדברם אליו וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ויאמר יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב. והן קדם אביע אומר להיות דובב שפתי ישנים מה שפירש מז"ה במהר"ר יצחק ז"ל בן הרב חס"ל ז"ל פ' ויאמר יוסף אל תיראו וכו' והוא במש"ה לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו ונמצא דהבחירה בענין להרע לאחרים אינה ביד המלך. ובזה נבין ויהי בימי אחשורוש המולך וכו' ויש לדקדק מ"ט קראו בשמו אחשורוש בלא תואר מלך. ורז"ל אמרו ויהי בימי אחשורוש כל מקום שנאמר ויהי בימי הוא צער מה צרה היתה שם להשמיד להרוג ולאבד. וצריך להבין מה זו שאלה מה צרה היתה שם ונודע לקטני

ישראל. ועוד ארז"ל המולך שמלך מעצמו וכו' ומאי איכפת לן בזה מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה וארז"ל שכל העולם רנ"ב אפרכיות ומלך על כלם והפסיד חציים בעבור שביטל בנין בה"מ. ואפשר בהקדים מ"ש בספר הון רב דף קפ"ח משם ספר עיר דוד דהגם דכתיב לב מלך ביד ה'. מ"מ אחשורוש לא היה לו דין מלך שלא היה ראוי למלכות ולא היה לו מעלת מלך מן השמים גם המן שהיה שר לא היה ראוי ואשר עלה לגדולה רמה אחשורוש הגדילו וזהו הצער הגדול שהיה לישראל שהם שונאים ובעלי בחירה ע"ש באורך וז"ש ויהי בימי כל הצער הגדול משום שהיה אהשורוש ולא היה מלך בעצם וא"כ אינו בסוג לב מלך ביד ה' ודא עקא. וז"ש מה צרה היתה שם כלומר מה נרמז בפ' זה הכתוב אצל ויהי בימי הרומז לצרה גדולה ואתי כמ"ד שקורין כלה וכמו שהוא המנהג שמזה נראה דגם בתחילה רומז על האר"ש דהיא צרה והשיב להשמיד להרוג דרמז כאן כל הרעה הגדולה באומרו אחשורוש אשר לא היה מלך ואין כאן לב מלך ביד ה'. וכי תימא מלך גדול כזה למה אינו חשוב מלך כמלכים אחרים לז"א המולך שמלך מעצמו ולא היה לו מעלת מלך והיה הבחירה בידו לכן כתיב ויהי בימי לומר שצרה גדולה היא. ובזה תבין שרצה לבטל בה"מ וביטל הבנין ולכן נחלקה מלכותו מהודו ועד כוש קכ"ז מדינה לפי שהיה בעל בחירה ולא היה בסוג לב מלך ביד ה'.

הוא הדבר אשר דיבר מז"ה שזה כונת יוסף הצדיק ע"ה ויאמר יוסף אל תיראו כי אני מלך ולב מלך ביד ה' ואין אני יכול להרע לכם וז"ש התחת אלהים אני ברשותו ומסור לבי בידו ונכון לבבכם יהיה בטוח עכ"ד. ומעתה נבא לדרכנו כי הנה למאי דקי"ל דנתכוון להעלות דגים והעלה תנוק ודגים אזלינן בתר מעשיו ופטור משם נלמד למה שמכרו ליוסף אחיו דמחשבתם רעה אך יצא יצא גרמא שימלוך יוסף ומשל ממשל רב וכל אלו העניינים חשיבי כפירש מצודה ולבסוף מהני הרפתקי היה מלך והכל היו סיבות ועילות להגיע למלכות והם פטורים. וכי תימא שהוא פטור אבל אסור זהו מדרבנן אבל מדאוריתא אין כאן איסור כלל. ועוד בה דענין זה היה לאות ולסימן דכשם שמתוך מאכל ומשתה מכרו את יוסף והיה כמה זמן בצער ולבסוף היה מלך אדיר. כן יהיה שמתוך מאכל ומשתה ימכור אחשורוש את ישראל להמן והיו בצרה גדולה ולבסוף יצמיח ישועה ועלו מרדכי ואסתר למעלת מלכות שיצא מוניטון שלהם בעולם והיה הכנה לבנין בה"מ בג' מצוות של מלד? ולאבד עמלק ולבנות הבית ואמרו ז"ל שמרדכי ואסתר בצד מה היו מלכים ומכה רבה היתה בעמלק ואחר כך נבנה בה"מ והאבות סימן לבנים וכמשז"ל דענין יוסף היה סימן לישראל דישראל נקראו על שמו כמש"ה נהג כצאן יוסף וכתיב בני יעקב ויוסף. והי"ל נפש אדה"ר. ומרדכי ניצוץ יעקב אע"ה שופריה דאדה"ר והמן עשו' והוא

נח"ש ינח"ש ובו נתלבש הפלוני כמש"ל. ולזה ענין יוסף היה לאות שאף שתהיה צרה לישראל עצומה. ריוח והצלה יעמוד ומזה ימשך תפארת יקר וגדולה למרדכי ולאסתר. ובזה יתבאר המאמר דאתאן עליה דאמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם בנה של רחל מתוך מאכל ומשתה חייכם אף אתם תמכרו כך שנאמר והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה. ויש לדורשו לנחמה וברוגז רחם יזכור שעניני' אות וסימן ישועה והצלה לישראל שהשבטים מחשבתם לרעה אבל מעשיהם היו טובים מאד שהיו הכנות ועילות למלוך יוסף ותחי רוח יעקב והם וכל בני ביתם שרים ישורו מהתענג ומרוך וקי"ל דפירש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותנוק פטור. וכ"ש דהכא לפי האמת לא העלו דגים אלא תינוק כי צרות יוסף היו כלם סיבות למלוכה וז"ש אתם מכרתם בנה של רחל הוא יסו"ד המעלה נפש אדה"ר מתוך מאכל ומשתה וגם בזה היה זכר למאכל יצחק אע"ה שעל ידו נתברך יעקב אע"ה גלגול אדה"ר ועשו הנחש נשאר בקללותיו. חייכם אף אתם תמכרו כך בימי המן מתוך מאכל ומשתה ומתוך צרה ריוח דע"י משתה אסתר יהרג הנחש ותרום קרן ישראל. כי האבות סימן לבנים:

וזה רמז הפסוקים הנז' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם דהגם דהיה פשע לכי תדוק היה חטא בעלמא דהוי כפירש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותנוק שהוא פטור דזיל בתר מעשיו והכא כל אשר עשו היה סיבה למלכותך ולא היה אלא מחשבה כי רעה גמלוך שאמך מסרה הסימנים ללאה ועי"ז באו הם. ועתה שראית בעיניך דכל הרפתקי דעדו היו סיבות להגיע למלכות שא נא לפשע עבדי אלהי אביך דמדין תורה בפירש מצודה להעלות דגים והעלה תנוק ודגים ליכא איסורא אלא מדרבנן פטור אבל אסור ועתה דלא גזור רבנן אין כאן איסור. ויבך יוסף בדברם אליו שידע דכמה מהצרות היו הוא סיבה דבשלשתן לקה. וילכו גם אחיו ויאמרו הננו לך לעבדים כלומר אם בחזקת היד תבא עלינו דהמלך יש לו רשות להנקם אף על דבר שעשו לו שלא יצא לפועל הננו לך המלך לעבדים על פי מדתנו שמכרנוך לעבד. ויאמר אליהם יוסף אל תיראו שאני אבא מדיני וסדרי מלכות לבלע ולהשחית גם על דבר קטון. כי אני ירא שמים ותאחז במשפט התורה ידי וז"ש כי התחת אלהים אני ועפ"י התורה אתם פטורים מכלום ואתם חשבתם עלי רעה כדין פירש מצודה להעלות דגים. ודידן עדיפא כי מחשבתכם לרעה היא גופא האלהים חשבה לטובה והיו גלגולים ואמצעיים למען עשה כיום הזה לדור אחרון בימי מרדכי שיהיה כיום הזה להחיות עם רב כל זרע ישראל בימי מרדכי והאבות סימן לבנים. ואפשר לומר בפשיטות כי התחת אלהים אני ומדתו יתברך דמחשבה רעה אינו מצרפה למעשה ואתם יש לכם דין ישראל ולא כמו שהייתי סבור שהי"ל דין ב"נ

והדרי בי דלקיתי בשלשתן. וז"ש על העץ אשר הכין לו ובגוים כבר נתחייב על המחשבה כאלו עשה מעשה ולכן תנא לו הכין. דזה שחשב בגוי כמעשה:

ועט הזמיר הגיע ודבר דבר בחלוקת **מצוה** והיה מעשה הצדקה כי כן בירושלמי ובמדרשים קורין לצדקה מצוה כמ"ש הוה פליג מצוה וכמ"ש מהר"ם די לונזאנו במעריך. והנה אמרו פ"ק דבתרא אמר רב אסי שקולה צדקה ככל המצוות שנאמר והעמדנו עלינו מצוות מצוה אין כתיב כאן אלא מצוות. ויתבאר זה במשז"ל כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עע"ז כתיב הכא פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב יצאו אנשים בני בליעל ואמרו פ"ב דהוריות וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה איזו היא מצוה שהיא שקולה ככל המצוות הוי אומר זו ע"ז. והשתא מסורת בידינו דמרובה מדה טובה ממדת פורענות ואם המעלים עיניו מן הצדקה כעע"ז שהוא עובר על כל המצוות. ממילא שהמקיים צדקה כאלו מקיים כל המצוות. ובזה יתבאר משז"ל בשבת דף קל"ט אין ירושלם נפדית אלא בצדקה שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. ולכאורה קשה דמה ראיה מייתי מדכתיב ציון במשפט תפדה שאין ירושלים נפדית אלא בצדקה והכתוב קורא בגרון להפך ציון במשפט תפדה. אמנם כדי שנהיה זוכים ליגאל צריך שנקיים כל המצוות להשלים נר"ן ובשכר זה מצמיח קרן ישועה אבל הן בעון חוללנו ואין בידינו לקיים כי אם קצת מצוות אמנם רצה הקב"ה לזכות את ישראל כי המקיים מצות הצדקה חשוב כאלו קיים כל המצוות ותפרה ישע ישועת ישראל וז"ש ציון במשפט תפדה הוא המשפט דצריך לקיים כל המצוות שנהיה שלמים אבל ושביה בצדקה אם יקיימו הצדקה מעלה עליהם כאלו קיימו כל המצוות וראוים לגאולה ושפיר יליף דאין ירושלם נפדית אלא בצדקה ומייתי שפיר מקרא שמרו משפט:

ועפ"ז אפשר לפרש פ' עניה סוערה לא נוחמה הנה אנכי מרביץ וכו' וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך בצדקה תכונני רחקי מעושק כי לא תיראי וממחתה כי לא תקרב אליך. ונקדים מ"ש בירושלמי פ"ח דפאה על פ' כי ה' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד א"ר אבא אם נתת מכיסך צדקה הקב"ה משמרך מן הפיסין ומז הזמיות ומן הגולגליות ומן הארנוניות. וכתב הרב של"ה יש בני אדם כשאירע להם הפסד בממונם או יש להם הוצאות אחרות כגון מסים וארנוניות וכיוצא מקמצין עצמם בנתינת הצדקה והרי הוא כמכבה אש בתבן שלפי רגע נכבה האש אבל אח"כ מתלהב יותר גם דומה למי שהוא צמא ומרוה צמאו במים מלוחים שלפי רגע מרוה צמאו אבל אח"כ יצמא יותר ויותר אלא יפשפש במעשיו או אולי מנע איזה צדקה ויתן ויחזור ויתן עכ"ד. והנה כתב מהר"י מטראני ז"ל דבמשכן ושני בית המקדש היה לישראל דין ארוסין כי בית המקדש היה

כחצר דידה ולעת"ל יהיו נשואין ויהיה חצר דידיה ואז נלמוד תורה מפיו שלא על ידי סרסור ותתקיים בידנו התורה זהו ת"ד בקצור נמרץ. וז"ש עניה סוערה עניה בחרבן בית ראשון וסוערה בגלות החיל הזה המר והארוך לא נוחמה כי מאחר דבהיות בית המקדש ראשון וב' היו אירוסין ונחרבו והיה גלות מי מפיס בבית ג' שלא יהיה גלות עוד וכי תימא דהיה כמו חצר דידה וגם עתה מי יאמר דנחשב כחצר דידיה ויהיו נשואין ועל כן נוחם יסתר לא נוחמה. על כן בא דבר ה' הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך וכו' ויודע לכל כי הוא חצר דידיה ואז וכל בניך למודי ה' ילמדו תורה מפיו בלי סרסור ולא יהיה שכחה ולא מחלקת ויהיה אחדות גמור ולא שנאת חנם כמו שהיה וז"ש ורב שלום בניך. וכי תימא למתי ההוד הזה ואני עניה מן המצוות ובמה אקדם לה' שאזכה להיות לי דין נשואין. לז"א בצדקה תכונני ע"י מצות הצדקה חשוב כאלו קיימת כל המצוות. ושמא תאמרו איך אתן צדקה ויש לי כל כך מסים והפסדות. וז"א רחקי מעושק ע"י מצות הצדקה ה' שומרך מן הפיסין ומסים וארנוניות כי לא תיראי מהם ומהמונם. וממחתה שום שבר כי לא תקרב אליך וכמ"ש דאין דבר רע בא מהצדקה דכתיב והיה מעשה הצדקה שלום:

א"נ אפשר רחקי מעושק כי לא תיראי וממחתה כי לא תקרב אליך ונקדים מ"ש גורי האר"י זצ"ל דכי היכי דאמרינן אין עבירה מכבה תורה ה"נ אין עבירה מכבה צדקה בסוד וצדקתו עומדת לעד עכ"ד. ואפשר לתת טעם במ"ש רבינו מהר"א מגרמיזא ז"ל דלכך והתגלח ג' גדולה אמצע התורה בפסוקים דרש דרש ד' אמצע התורה בתיבות לומר ג"ד גומל דלים לומר גדולה צדקה וגמילות חסדים ככל התורה לפניה ולאחריה ונכתב בפ' נגעים שהצדקה מצלת מהנגעים עכ"ד והבאתי דבריו בכמה מקומות. גם אמרו בתנא דבי אליהו אין אמת אלא צדקה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף וכיון דצדקה שקולה ככל התורה ונקראת אמת כמו שהתורה נקראת אמת להכי אין עבירה מכבה צדקה וז"ש רחקי מעושק דבאומרו בצדקה תכונני שמא תאמר דהסט"א תשלוט בצדקה כשאר מצוות לז"א רחקי מעושק דאין עבירה מכבה צדקה וממחתה דאין הנגעים שולטים בעושה צדקה כמ"ש מהר"א מגרמיזא דצדקה מצלת מנגעים. וזה טעם דהצדקה מקרבת הגאולה שהיא ככל התורה ונקראת אמת:

ומתוך זה נבא להבין מאמרם ז"ל הכסף נתון לך רוח הקדש אומרת הכסף בגימט' העץ. ונקדים מ"ש הרב יערות דבש ח"ב במ"ש רז"ל דאמר המן למרדכי אתא מלא קומצא דידכו ודחי עשרה אלפים כסף דידי דיש להבין מאי ענין קומץ שהוא קרבן לעשרת אלפים כסף שנתן לאחשורוש אטו הנותן מתנה למלך ירצה לה'. וכן אמרו גלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד המן לשקול עשרת אלפים כסף לכן הקדים השקלים. ומה ענין

זה לזה. זה לשקלים. וזה למלך טפש. ותו דאחשורוש אמר הכסף נתון לך. אבל הענין דאמר לו הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך ועל שניהם הוא אומר לעשות בעם ובכסף כטוב בעיניו ותכלית הטוב לחלקם לעניים וכבר א"ה ידעו מנבוכדנצר כי הצדקה מועילה מאד כמ"ש דניאל וחטאך בצדקה פרוק וזה היה טוב בעיני כל השרים לחלקם לעניים וכן עשה וחשב שהוא יותר מכל הקרבנות כדכתיב עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח ולכך תמה איך מלא קמצא קרבן ידחה עשרת אלפים ככר כסף שהוא יותר מכל הקרבנות. והשיב מרדכי הצדקה שלי כי מה שקנה עבד קנה רבו וא"כ כל הבטחתו שיצליח היה בעבור כי פזר נתן לאביונים. לכן בעת הזכרת הנס צריך מתנות לאביונים עכ"ד. וזה חידוש גדול ואין נראה כן מהכתובים ומרז"ל. ואם כנים הדברים שימצא סמך ברז"ל אפשר להרחיב הדברים כי הנה לדעת כמה תנאים פ"ק דבתרא על פ' חסד לאומים חטאת כל חסד שעושים א"ה חטאת הוא להם שכל מגמתם הוא לצורך עצמם ע"ש. ולכך בא הרמז ג"ד בוהתגלח דרש דרש גמול דלים לומר ששקולה ככל התורה וגם הצדקה נקראת אמת לומר הצדקה היא לישראל שיש להם תורת אמת. וכן אמרו בש"ר פט"ו הצדקה היא לכם שלום ולך תהיה צדקה. וה"ט לדעת כמה תנאי דחסד א"ה לחטאת להם. ולנבוכדנצר אהני לעכב הפורענות דוקא. ולכן כשא"ל אחשורוש הכסף נתון לך שר"ל שיתן הכסף לצדקה הוא לחטאת להם. ולכן כשא"ל הכסף נתון לך שיתנם לצדקה רוה"ק אומרת הכסף בגימט' העץ דלא מהני אפילו להאריך ונתן הכסף וקם לו על העץ ובזה יש טעם מחודש למתנות לאביונים כמ"ש הרב הנז':

עתה אקום בחלוקת **תורה** שהיא המאכל לצורך המלחמה החזקה כי חיובא רמיא לעסוק בתורה וכבר אמרנו כמה זמני שזה טעם זכירת עמלק שבא על ביטול תורה כמשז"ל וילחם עם ישראל ברפידים שרפו ידיהם מן התורה וכן בימי המן לא עסקו בתורה וכמ"ש פ"ק דמגילה על פ' בעצלתים ימך המקרה ולכן כשניצולו קבלו התורה ברצון וכמ"ש הדור קבלוה בימי אחשורוש. ולכן נצטוינו לזכור מעמלק כי בזה נשים על לב לעסוק בתורה כי היא בית חיינו לינצל מיצר הרע כמשז"ל דאמר הקב"ה לישראל בני בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין. וכתבתי במ"א לדייק תיבת לו ותיבת תבלין דהול"ל בראתי יצה"ר בראתי תורה להכניעו אלא רמז דהתכלית לעשות היצה"ר טוב כמו שעשה אברהם אע"ה וכל התכלית הוא זה לזכות לעשות היצה"ר טוב. ונעשה זה ע"י עסק התורה וז"ש בראתי לו ליצה"ר פירוש לתקונו ולכך אמר תבלין כמו שתבשיל שאינו טוב מכשירו האדם ומתקנו ע"י תבלין ונעשה טוב כן התורה הוא תבלין להכשיר היצר הרע ולעשותו טוב. ומכאן נראה מעלת עסק התורה דכשיהיה לשמה ובדבקות

מלבד שזוכה לכמה מעלות דהגם דהוא עוסק לשמה שלא ע"מ לקבל פרס מ"מ הקב"ה משפיע לו שפע רב. עוד בה שאין היצה"ר שולט בו ועושהו טוב. וכתב הרב מופת הדור מהרח"א ז"ל בעץ החיים פ' ויקהל דגם העשיר המחזיק לת"ח וזוכה שבעבורו לומד אהני עסק התורה לעשיר דניצול מיצה"ר ע"ש:

ועפ"ז אפשר לרמוז בפ' שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול כי הנה אוהב התורה אינו הת"ח דעוסק בתורה מקרי הת"ח אך העשיר שמחזיק בידו נקרא אוהב התורה. והנה אמרו בסוף סוכה דהיצר הרע ז' שמות יש לו ואחד מהם הוא מכשול. ואפשר דרך דרש שהיצה"ר לוקח שלום ומערב בו כ"פ שגימט' ק' שהוא מאותיות שקר קינא דמסאבותא ומבלבל השלום ונעשה מכשול. ולזה אמרו בזהר הקדוש ח"א דף ר"ה בההוא עובדא דפגעו באדם אחד שהיה מזויין ונתנו לו שלום ולא החזיר שלום ואח"כ א"ל שפעם אחת אמר שלום לאדם אחד ונתחזק בכח השלום והיה רוצה להורגו ולכן לא החזיר להם שלום. ואפשר דאותו הרשע לקח השלום שנתן לו ועירב בו סט"א כף גימט' ק' ובלבל השלום ונעשה מכשול. וז"ש שלום רב לאוהבי תורתך שהם מחזיקי התורה שילמדו ת"ח ואין למו למחזיקים מכשול שהוא היצה"ר ונחזור לענייננו שזו טעם זכירת עמלק לזכור כשאין עוסקים בתורה תכף שולט עמלק שהוא היצה"ר וע"י עסק התורה ניצול. וע"י התורה יבא המשיח וימחה עמלק וכמשז"ל ע"פ גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם דבזכות המשניות יהיה קבוץ גליות. ורמזו רבי שיש תקכ"ד פרקים במשניות תכ"ד גימט' משיח בן דוד דבזכות למוד המשניות יבא המשיח והק' היתרים הוא ק' ברכות לשכינה שהיא עמנו בגלות והיא כנגד תורה שבע"פ. וזה טעם התרגום על פ' קומי רני לראש אשמורות עסוקי במשנה בליליא כי המשנה תורה שבע"פ והיא נגד המ' מדת לילה. וכל זה נכלל בזכירת עמלק כי ע"י התורה תהיה הגאולה וימחה זכר עמלק:

ונבא לתת טעם למה שאנו קורין היום.?פ' עמלק וכתבו התוספות וכמה פוסקים דקריאת פ' זכור מדאוריתא. ואפשר שהטעם שאמרו במדרש הביאו רבינו הרוקח סימן רל"ד אמרו ישראל לפני הקב"ה אתה אמרת לנו הוו זכורים מעמלק מה אנו לשעה אחת אתה שאתה חי וקיים לעד ולעולמי עולמים לך לזכור אמר להם הקב"ה בני בזמן שאתם קוראים פ' עמלק מעלה אני עליכם כאלו מחיתם שמו עכ"ל ולזה אנו קוראים הפרשה בצבור לומר שאנו עושים את שלנו לקיים מצותו והוא ברחמיו ימחה זכרו בפועל ממש. ואפשר שזהו ששלח מרדכי לומר לאסתר ע"י התך דכתיב ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואמרו רז"ל בן בנו של קרהו עמלק אשר קרך בדרך כלומר דהקב"ה הבטיחנו דכשאנו קורין פ' עמלק מעלה עלינו כאלו מחינו שמו ולכן אין לנו לירא מהמן דודאי

יש לו נחת רוח לה' בקריאתנו ענין עמלק והטעם שאנו מבררים מהקליפות עד"ש המקובלים במ"ש בינוקא חזינא דעמון ומואב מתגרו בכו. וגם ע"י אומרנו שלעתיד ימחה זכר עמלק הקליפה נכנעת מאד והוא ברחמיו יצילנו מהמן. והפשוט בזה הוא שכיוין מרדכי להזכיר לאסתר המלכה שהוא זרע עמלק וכשם שנפל ביד יהושע מבני בניה של רחל דכך המסורת אין עשו נופל אלא ביד אינו בניה של רחל. כן המן יפול בידם כי הם מבנימין בנה של רחל ולא תירא ולא תפחד:

ואל זה אביט להבין בזה פ' ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו את כל אשר קרהו ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפול לפניו וכו'. ונקדים מ"ש בירושלמי בריש כתובות ופרק הנזיקין שמסורת בידם שיהודה הרג עשו וה"ט שביהודה היה הגמון וכו' והיו שם הרוגי מלחמה. ופירש הרב יפה מראה בכתובות והרב שדה יהושע בכתובות ובגיטין שמסורת בידם ואינו אמת וכן נראה מדברי הרב קרבן העדה. וכבר כתבתי במ"א דנעלם מהם מ"ש התוס' דהקשו על זה דהרי אמרו פ"ק דסוטה דחושים בן דן מחייה לעשו ותירצו שלא מת באותה הכאה עד שהרגו יהודה. גם נעלם מהם מ"ש בספרי ידיו רב לו בשעה שהרג עשו. ומ"ש באגדתא דבראשית ידך בעורף אויביך להרוג עשו:

ומצאתי בתנחומא ריש פ' וישלח שאמרו גם יהודה שטנו של עשו שנאמר ואריה כבקר יאכל תבן אריה שהוא יהודה כבקר שהוא יוסף יאכל תבן כלומר זה יוסף שידין עשו שהוא תבן שנאמר ובית עשו לקש ומנין שאף כלם ידינוהו שנאמר מה אמך לביאה מכאן שכלם ידינוהו. ולכאורה זה סותר למ"ש בבתרא דף קכ"ג ארשב"נ א"ר יונתן מסורת ביד יעקב שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל ותו קשה כי בתנחומא פ' ויחי הובאה מימרת רשב"ן הזו שאין עשו נופל וכו'. ולמ"ש בתנחומא כל השבטים שוים. ואפשר לישב ונקדים מה שפירש הרב מהר"ר יהונתן ביערת דבש ח"ב דף פ"ב על הא דאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל מקשים דהכתיב נמי והיה בית יעקב אש וי"ל דבני רחל מסוגלים להתחיל להתגרות בעשו כמו להבה ששולטת ושורפת הקש וזה יתרון בניה של רחל על השאר אבל אם כבר התחיל לנפול אז גם שאר שבטים שולטים בו. ובזה פירש מ"ש אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפול וכו' שהיו מחזיקים במרדכי שהוא מיהודה והכי קרו ליה מרדכי היהודי ועל זה בטח המן שאינו מבניה של רחל וז"ש אם מזרע היהודים מרדכי שהוא מיהודה אשר החלות לנפול לפניו לא תוכל לו כי אז שולט האש עכ"ד ולפ"ז אפשר לישב דכך היה מסורת ביד יעקב אע"ה דאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל ולזה כאשר ילדה רחל את יוסף היה רוצה לילך

דנולד שטנו של עשו. אך אח"כ התפלל יעקב אע"ה ידך בעורף אויביך שיהרוג עשו ויהיה ליהודה סגולת יוסף. וכל זה היינו להתחיל להתגרות בו כמ"ש בית יוסף להבה וכן דרשו בתנחומא ואריה כבקר יאכל תבן ובזה נתישב מה שהקשו בגמרא שם בבתרא מדכתיב ויכם דוד דיהודה יש לו סגולת יוסף אבל אם התחיל ליפול כל השבטים שוים דכתיב והיה בית יעקב אש ובזה אמרו בתנחומא שכלם ידינוהו שנאמר מה אמך לביאה וכו'. ובזה א"ש מ"ש בויקרא רבה פ' כ"א ריב"ל פתר קרא כעמלקים שנאמר ועמלקים פשטו אל נגב וכו' מכאן ואילך אמר דוד אם תחנה עלי מחנה של עמלקים בזאת אני בוטח בסקווטריס שהכתיב משה לזקנים וזאת ליהודה עכ"ל וכפי מ"ש לפנים שהתפלל יעקב אע"ה על יהודה שיהיה לו סגולת יוסף וכן משה רבינו ע"ה אמר וזאת ליהודה ידיו רב לו וכו' לכך אמר דוד בזאת אני בוטח שיהיה ליהודה סגולת יוסף. וכבר כתבנו לפנים דשיטת גמרין בבתרא אינה כן דשם פריך ממלחמת דוד ומשני דהיו ממנשה שם. ולקמן בדרוש י"ד ישבתי בעניותי הכל דתפלת יעקב אע"ה על יהודה עצמו ולא על זרעו ומשו"ה פריך ומשני הש"ס דידן בבתרא ע"ש באורך:

אכן מהא דריב"ל במאמר ויקרא רבה אין נראה כן ומוכח דסבר דוד דמה שנצח אינו מכח בני מנשה שהיו אתו עמו אלא מברכת משה רבינו ע"ה וזאת ליהודה ומשו"ה אמר מכאן ואילך וכו' ולפי שיטת ריב"ל אפשר לומר דמ"ש דוד הע"ה מכאן ואילך אמר דוד אם תחנה עלי וכו' היינו דבתחילה היה סובר דברכת יעקב אע"ה ידך בעורף אויביך וכן מ"ש משה ידיו רב לו היה על יהודה עצמו שהרג עשו. ואח"כ מעשה חזא שנפלו בידו והכריע דיעקב אע"ה התפלל שיהיה ליהודה סגולת יוסף לו ולזרעו עד עולם וקיימה משה רבינו ע"ה ידיו רב לו שהרג עשו ועזר מצריו תהיה לעתיד לזרעו ומשו"ה אמר מכאן ואילך אם תחנה עלי מחנה של עמלקים בזאת אני בוטח כמ"ש משה רבינו ע"ה וזאת ליהודה וכו' ועזר מצריו תהיה לעתיד ודוק:

ועתה נבאר כפי קצורנו הפ' הנז' ויספר המן וכו' את כל אשר קרהו הכונה שהוא בן בנו של קרהו נין עמלק ע"ד שדרשו רז"ל בפ' ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו כלומר שהי"ל פחד שיארע לו כמו שאירע לעמלק. א"נ כונתו שאין נמחה עמלק עד שיבא משיח והם לא ידעו המסורת שאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל ומרדכי מבנימין רק מה שידעו הוא שיהודה הרג עשו כמ"ש בירושלמי שמסורת בידם שיהודה הרג עשו ולז"א אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפול כשהרג יהודה לעשו לא תוכל לו וכו':

וכבר כתבתי בעניותי כזאת וכזאת בקונט' נחל אשכול בפירוש אסתר ועתה זכרתי דהמן ידע דמרדכי משבט בנימין כמ"ש בשטר שכתב המן שהוא עבד מרדכי והוזכר

במדרש הביאו הרב עיר וקדיש במנות הלוי דף קנ"ה וכן אמרו במדרש שהיה אומר המן שישתחוה לו כמו שהשתחוו יעקב והשבטים לעשו והשיב מרדכי שהוא מבנימין דלא השתחוה. וזה גם כן נעלם מהרב מהר"י ביערות דבש דף פ"ב שכתב שהמן סבר שאינו מבניה של רחל וליתא. רק יש לומר שלא ידע המסורת שעשו נופל ביד בניה של רחל אלא ידעו דיהודה הרג עשו ודוק. אך קשה לזה ממ"ש פ"ק דמגילה ועמ"ש על זה לקמן דרוש י"ד בס"ד:

עוד אפשר בטעם קריאה בצבור פ' זכור במה שראיתי שכתבו המפרשים משם הרב העקידה שאין להתרעם על האדם אם לא יזכור דשכחה מצויה ולכך בכל זכירה הכתוב קשר מעשה כמו זכור את יום השבת לשומרו בכל המלאכות וכו' ויחוד ה' ויצ"מ ע"י התפילין. ואף אנו נאמר שזה טעם קריאת הפרשה של עמלק שזהו מעשה ועיקר הזכירה כמו שאמרנו לעסוק בתורה ונרחיב הביאור במ"ש בילקוט סוף בשלח אליפז התמני אמר לעמלק בנו בשעה שאמר לו אבא מי יורש העה"ז והעה"ב הי"ל שיאמר בני ישראל יורשים העה"ז והעה"ב אלא א"ל צא וחפור להם בארות והתקן להם הדרכים מה אם יהיה חלקך עם הפחותים שבהם ותבא לעה"ב הוא לא עשה כן אלא להחריב את העולם כלו שנאמר ויבא עמלק וילחם בישראל א"ל הקב"ה רשע אני יצרתיך אחר ע' לשונות ועכשיו תהא ראש לפורענות לכל יורדי גהנם שנאמר ראשית גוים עמלק עכ"ל. ולא נאריך בדקדוקים רק נקדים אשר כתבנו בכמה מקומות דמקשים דיעקב ועשו חלקו העולמות והעה"ז של עשו ואיך יש עושר בישראל וכיוצא ותירצו דהמציל מזוטו של ים ומשלוליתו של נהר הרי אלו שלו והיה נחרב העולם אם לא קבלנו התורה וא"כ זכינו בכל. ואפשר דאליפז סבר דחלוקת יעקב ועשו קיימת דהעה"ז של עשו. ומשו"ה לא אמר לו שיירשו ישראל העה"ז והעולם הבא. ולזה בא עמלק להזדווג להם ויען עלה בלבו שיזכו בעה"ז על קבלת התורה. לזה בא בשעה שרפו ידיהם מן התורה וטרם שיקבלוה בהר סיני וז"ש שרצה להחריב העולם שאם לא יקבלו ישראל התורה נחרב העולם. וא"ל הקב"ה שאיך הוא רצה לזכות בעה"ז שהרי הוא נוצר אחר ע' אומות. והע' אומות יש להם העה"ז כמוהו לפי שיטתו ולזה צריך לעסוק בתורה וכמש"ה זנח ישראל טוב אויב ירדפו וכמשז"ל:

וכבר כתבנו שבכלל זכירת עמלק הוא לזכור מהיצר הרע שהוא עמלק הנלחם בנו תדיר וצריך להתבונן במה שעשה לו היצה"ר גם מתמול גם משלשום ולישמר ממנו ובא וראה שעיקר העבירות רמוזים בתיבת עמלק. **עצבות מאכלות לשון קנאה**. וכבר נודע מה שכתב רבינו מהרח"ו ו"ל בשערי קדושה דמד' יסודות החומר הם נמשכים כל המדות

הרעות והאסורות ומשם יומשכו כל העבירות. ראש ולענה יסוד האש ממנו נמשכו הגאוה והכעס וההקפדה והקנאה ודומיהם. יסוד המים ממנו נמשכו העריות ומאכלות אסורות וענפיהם. יסוד הרוח ממנו נמשכו לה"ר וחנופה וכל דברים האסורים. יסוד העפר ממנו נמשכו העצבות והעצלות לקיים המצוות ומאלה נפרדו כל העבירות זהת"ד בקצור נמרץ וזה אסמכתא. זכור אשר עשה לך עמלק הוא היצה"ר אשר טמאך בראשי עבירות הרמוזים בשמו כמ"ש:

עצבות היא מד"ה בחב"ל וממנה ימשכו ביטול תורה ועבודה ומה שמקיים הוא אנוס כפוף ובוכה והוא עון פלילי דכתיב תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה:

מאכלות ונלוה איסור עריות הן הנה שתים רעות מיסוד המים הרעים וכן לכל תאוות גופניות והנה אמרו בש"ר פ' ט"ו האשה נמשלת לגפן וכו' אמר הקב"ה אל תאמר הואיל ואסור לי להשתמש באשה הריני תופסה ואין לי עון או שאני מגפפה ואין לי עון או אני נושקה ואין לי עון אמר הקב"ה כשם שאם נדר נזיר לשתות יין אסור לאכול ענבים לחים ויבשים ומשרת ענבים וכל היוצא מן הגפן אף אשה שאינה שלך אסור ליגע בה כל עיקר שכן שלמה אומר לא ינקה כל הנוגע בה וכל הנוגע באשה שאינה שלו מביא מיתה על עצמו. ושנינו באבות כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובטל מדברי תורה וסופו יורש גהנם. והפירוש גורם רעה לעצמו שהסט"א שהיא רעה ממשיכה עליו ובטל מדברי תורה נראה לחוש וסופו יורש גהנם דכל אחד יש לו שני חלקים אחד בג"ע ואחד בגהנם וכו' ולהכי קאמר יורש דנפלה לו ירושה שנוטל חלק מחבירו בגהנם. ואמרו ביומא אר"ל מאי דכתיב טוב מראה עינים באשה מהלך נפש מגופו של אותו מעשה. וכתב הרב הגדול מהר"ם ן' חביב ז"ל דמאי אתא לאשמועינן ותירץ דבא ללמד שיזהר האדם מהראיה שלא יעלה על לבו שהראיה אינה כלום להכי מקרא הוא דורש שהוא איסור גמור ע"ש ונעלם ממנו שכן כתב הסמ"ג וגם כן כתבו תוס' ישנים אלא שתוס' ישנים לא נדפסו בזמנו. ובזה פירש הרב יערות דבש ח"ב דף ן' מ"ש ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה ורצו להוכיח דאסתר ברוה"ק נאמרה דמנא ידעי ודחי דילמא כל אחד נדמה לאומתו ופירש"י שמעו שבפיהם אמרו כך והוא צידד צדדים וקצת מדבריו דהול"ל ותהי נושאת חן בעיני הכל. אלא מוכח דבא הכתוב לאפוקי ישראל שהם אסורים להסתכל בנשים כמ"ש איוב ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה ובפרט אסתר אשת איש אשת מרדכי ומוכרח דקאמר בעיני כל רואיה דהיינו הגוים ומזה למד דברוה"ק נאמרה ודחי דכל אחד נדמית לו מאומתו וכל רואיה לאפוקי ישראל:

וע"פ דברי ר"ל אפשר לרמוז פ' ולא תתורו אחרי לבבכם וכו' אשר אתם זונים אחריהם ולפי פשוטו אפשר במ"ש עינא ולבא תרי סרסורי דעבירה וז"ש ולא תתורו וכ"ת מה איסור יש בהרהור הלב ומראית העין לז"א אשר אתם זונים אחריהם דהם סרסורי העבירה. ועפ"י דברי ר"ל הנז' אפשר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ולא תאמרו מה עשינו לז"א אשר אתם זונים כי טוב מראה עינים מגופו של אותו מעשה:

וביותר צריך לחזור בתשובה ולהזהר כי הגאולה מתעכבת בעבור ניצוצי הקדושה ואשר לא שם לבו וחוטא בעריות מלבד ענשו החמור על העבירה הפעם ילוה שהוא מעכב גאולת ישראל ובנין בה"מ וכ"י גלות השכינה אין קץ לענשו אם העולם חציו זכאי והיתה הגאולה קרובה והוא הכריע לעכב הגאולה וזה טעם מחצית השקל שכתבו המפרשים לרמוז דתמיד יראה כאלו חציו זכאי וחציו חייב וזהו מחצית השקל ואם זכה הכריע וכו'. וביותר עתה שאנו רואים שינוי סדרי העולם יש להתעורר כי הכל בשביל ישראל שהגאולה היא תלויה בתשובה וכל זה לעוררנו כי הגאולה קרובה מאד דכתיב בצפניה ג' הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם מבלי עובר וכו' אמרתי אד תיראי אותי תקחי מוסר וכו' וכמשז"ל בילקוט ע"פ זה אין פורענות בא אלא בשביל ישראל ע"ש. וצריך למהר לשוב כי אז"ל דבמצרים מתו רשעי ישראל בחשך ז' ימים. ולעתיד בגאולה ב"ב יהיה חשך ט"ו ימים. וזה רמז הפ' לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו. פי' לא ידעו ספר. ולא יבינו מעצמם וממה ששומעים ומרבים אשמה. בחשכה יתהלכו. בחשך ט"ו ימים. יתהלכו ימותו לשון ונערותיה הולכות שפירשו ז"ל מתות. ואשר יש לו לב ינחם העם ושבו בתשובה:

מאכלות אצ"ל מאכלות אסורות גבינה של גוים וסתם יינם או בשולי גוים כי הן עונות חמורות וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. ועבר אדאורייתא לא תסור מן הדבר אשר יורוך והכל נאמר למשה בסיני אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. אלא אפילו במשתאות וסעודות של רשות בחול הוא אסור אף שהמאכלים כשרים. ואין ספק כי כאשר קראו לסעודות הרשות רעיהם מי בראש הסט"א מסב עמהם ומשם יפרד כמה אסורים. ואמרו בתנא דבי אליהו ז"ל לא נתקבצו בני אדם למיתה ואין כל בריה יורדת לידי צער אלא מתוך אכילה ושתיה ושמחה בהבלי העה"ז:

לשון מיסוד הרוח ד' כתות שאינם מקבלות שכינה שקר חנופה ליצנות לשון הרע. ולה"ר כנגד כלם חמור כע"ז ג"ע וש"ד ובפרט שכתבו המקובלים דגלות זה המר והארוך הוא לכפר על לה"ר. והן בעון הכל בלה"ר והש"ס פריך הכל ס"ד ומשני באבק לה"ר ואנן מה נענה. ואיך יתכן שתבא הגאולה ועדיין העון שבסיבתו בא הגלות מרקד ביניינו. ונבא

לפרש פ' אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי נאלמתי דומיה החשתי מטוב וכאבי נעכר חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני. פירש הרב מהר"ש גפן אשמרה דרכי מחטוא בלשוני שלא להרבות בשבח האדם כהרי"ף אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי בפני שנאיו כהרמב"ם עכ"ד נאלמתי דומיה דאפילו לספר בטובת חבירו אבק לה"ר וז"ש החשתי מטוב. וכאבי נעכר על לה"ר עצמו. חם לבי בקרבי פי' מו"ה מהרא"י ז"ל חם לבי אש תוקד דאפילו בהגיגי תבער אש איכא נורא בי פלניא נקרא דברתי בלשוני אבק לה"ר:

קנאה ענף מהגאוה שהיא מיסוד האש שאם לא היה מחשיב עצמו לא היה מתקנא מזולתו. והקנאה והשנאה והקפדה והכעס ובקשת השררה הכל סעיפי ופרקי הגאוה ומרעה אל רעה יצא. וכבר אמרו הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. והגאוה והכעס כעובד ע"ז ומי זוטר מאי דכתיב תועבת ה' כל גבה לב:

באופן שהאדם ישים אל לבו כל אלו העבירות שנעשו הרגל והן חמורות מאד שאחת מהנה תספיק כי ח"ו האדם יאבד עולמו. וזה עיקר זכירת עמלק אשר היצה"ר פרש רשת לרגליו ומביאו לבאר שחת ועי"ז עדיין לא אתמח"י גברא זכר עמלק והוא עצמו היצר הרע והאיש הירא ישים לבו לעצות ונאצות היצה"ר ולברוח מהם ויעסוק בתורה ובמצוות וכשם שבימי מרדכי ואסתר נגאלו בתשובה ותורה דהדור קבלוה בימי אחשורוש ונתבטלה הגזרה ממות לחיים. הוא ברחמיו יעזרנו על דבר כבוד שמו לשוב בתשובה שלימה ויגאלנו למען שמו וכאור בקר יזרח שמש כמ"ש רז"ל שהגאולה תהיה בהדרגה מזריח זרח מעט מעט. וזה כונת מאמרינו ראו אור גדול הצמיחה להם הישועה כלומר דהכתוב אומר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול. והוה ס"ד דתכף ומיד מהחשך ראו אור גדול והוא שלא כסדר דאם מהחשך יראה אור גדול תכהנה עיניו לז"א הכתוב נקט התכלית ולא איירי בזה. והאמת שצמחה להם הגאולה מעט מעט כארץ תוציא צמחה בסדר והדרגה מעט מעט וכן היה דבתחילה הי"ל גדולה למרדכי ואח"כ נתלה המן ואח"כ בחדש סיון נתבטלה הגזרה לגמרי ונהפוך הוא. והגואל זה מרדכי שהוא מבני בניה של רחל וניצוץ יעקב אע"ה. מה כתיב ביה ליהודים היתה אורה כלומר דאחר דכתיב ומרדכי יצא כתיב ליהודים היתה אורה להורות דמרדכי היה הגואל:

וזה רמזו שפתי בנושא"ם מקדם שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד שכתב רבינו אפרים ז"ל שמן זית זך ר"ת בגימטריא עולה מרדכי היהודי. בן יאיר בן שהאיר עיני ישראל בתפלתו. בן יאיר ס"ת נר. שמעי קיש גימט' כתי"ת עכ"ד. ולפי רמז זה יש

לרמוז ויקחו אליך למשה רבינו ע"ה שיקחוהו להתפלל בעדם עם מרדכי כמשז"ל וככל אשר דברנו:

וכלפי קוטב דרושנו בחלקיו אבירות תורה צדקה יש לרמוז שמן שהיא רומז למשנה שהיא תורה שבע"פ. כתית שיהיה אביר לכתת ליצה"ר ולשומו עפר. למאור רמז לצדקה שמאיר עיני העניים ההולכים בחשך. ובזה להעלות נ"ר נפש רוח תמיד ע"ד שאמרו בזהר הקדוש זכה יתיר וכו' זכה יתיר וכו':

והרב הגדול מהרימ"ט ז"ל רמז כלפי המחזיק ביד לומדי התורה שעושה מצוה בממונו להספיק להם ואז"ל שהתורה נמשלה לאור והמצוה לנר דנר היא לפי שעה והתורה נמשלה לאור שמגין לעולם והעשיר שמספיק לת"ח עושה מצוה שהיא נר אבל זה הנר אינו לפי שעה אלא מאיר לעולם שמעמיד התורה שנקראת אור. וזה רמז כתית שהם הת"ח שהם מוכים ומעונים כמ"ש אקצירי ואמריעי למאור להאירם בצדקותיו זו סגולה להעלות נר שהיא המצוה תמיד ולא כשאר מצוה שהיא לפי שעה אבל זו נר תמיד שהוא מעמיד התורה שנמשלה לאור כאשר שמענו כן ראינו להשר המשכיל איש חסד מחזיק ביד לומדי תורה איש ח"י זלה"ה אשרי בניו אחריו צור ישראל ישמרם וינטלם וינשאם כל ימי עולם בשלמ"א הני תלת בני חיי ומזוני ברב עושר וכבוד כי"ר. ונגד כל ישראל רמזתי כתית הגלות הגדול המר הזה למאור שנזכה ללמוד תורה מפיו ולא יהיה שכחה ותתקיים בנו להעלות נר תמיד ובא לציון גואל בב"א כי"ר:

זאת זכרון איזה גרגירים דשייכי לענינים דלעיל בס"ד.

א. מאמרם ז"ל פ"ק דע"ז אשרי איש ולא אשרי אשה אמר רב עמרם אמר רב אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש וריב"ל אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש. וצריך להבין במאי פליגי ואפשר דפליגי בפלוגתא דהרמב"ם והרב מהרש"א במ"ש במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. והרב מהרש"א בחידושי אגדות כתב דלא יתכן דאשר הרבה אשמה ומלי כריסיה זנ"י ואח"ך שב בתשובה דיהיה מעלתו יותר מצדיקים גמורים אשר כל ימיהם יחדיו ידובקו בתורה ובמצוות. ברם הכא מיירי בצדיקים גמורים שחטאו במחשבה לכך וקודם שעשו מעשיהם חזרו בתשובה על שחטאו במחשבה ועל אלו אמרו דעדיפי מצדיקים גמורים אבל אם חטאו במעשה ועשו תשובה אינם בסוג זה. אבל הרמב"ם כתב דבמקום בעלי תשובה אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד מפני שזה טעם טעם החטא ופירש ומוכח דסבר הרמב"ם דחטא במעשה ואפ"ה מקומו מושכ"ר לו למעלה מהצדיקים גמורים. ואפשר דבהא פליגי רב סבר כסברת הרמב"ם דבעל תשובה שחטא ופירש הוא גדול מהצדיקים דטעם טעם החטא

ופירש ולהכי דריש אשרי איש מי שעושה תשובה כשהוא איש דלהיותו בעל תשובה לבד הוא גדול מהצדיקים. וכתיב אשרי שעשה תשובה בבחרותו. וריב"ל סבר כמהרש"א דבעלי תשובה שחטאו במעשה לא נאמר בהם אשרי ואינם גדולים מהצדיקים ולהכי דריש אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש כלומר דחטא במחשבה ונתגבר שלא לעשות מעשה ועשה תשובה על המחשבה דזה נאמר בו אשרי שמעלתו יותר מצדיקים גמורים:

ב. משנת פ"ק דאבות כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובטל מדברי תורה וסופו יורש גהינם שהבאתי לעיל. אפשר לרמוז דקי"ל דינא דגרמי חייב וקי"ל גרמא בנזיקין פטור וכתבו התוס' ושאר פוסקים ד' חילוקים לחלק בין דינא דגרמי למ"ש גרמא בנזיקין פטור. האחד הוא אם הוא רגיל ושכיח. השני היכא דהאדם בעצמו עושה ההזק. השלישי דיעשה ההזק בגוף הממון. הרביעי שיהיה ההזק מיד. בהני גווני הוא דינא דגרמי וחייב. והכא אחד המרבה שיחה עם האשה אמר יאמר כי האף אמנם זה גורם רעה הוא גרמא וקי"ל גרמא בנזיקין פטור. לכן רמז התנא דהכא הוי דינא דגרמי והוא חייב ויש בזה הד' אופנים אשר לפיהן יתחייב ונפק מגרמא בנזיקין. וז"ש מכאן אמרו חכמים כי שיח וכי שיג להם לדעת אופני חילוקי דינא דגרמי מגרמא בנזיקין. כל זמן רמז החילוק הראשון דהוא רגיל ושכיח וזמנו מוכי"ח ירי"ע אף יצריח. שאדם רמז החילוק השני דהאדם בעצמו עושה ההזק וז"ש שאדם מרבה שיחה עם האשה הוא עצמו. גורם רעה לעצמו רמז החילוק השלישי דעושה ההזק בגוף הממון והכא גורם רעה לעצמו גוף הממון. ובטל מדברי תורה רמז החילוק הרביעי שההזק נעשה מיד דתכף הוא בטל מד"ת וגם הוא בריא הזקא שחייב כמ"ש הפוסקים. וא"כ זהו דינא דגרמי ומשפטו חרוץ סופו יורש גהנם. ואפשר בזה רמז מש"ה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם הכונה ולא תתורו וכו' וכי תימא הרהור בעלמא הוא ואם אמרו גרמא בנזיקין פטור כ"ש גרמא בהרהור לזה אמר אשר אתם זונים אחריהם הא הוי בריא הזקא וחייב לכן ולא תתורו:

ג. טעם לחילוק הפרזים והמוקפים דרך דרש. אפשר במ"ש במדרש שוחר טוב מזמור ק"ו זכרני ה' ברצון עמך אמר דוד רבון העולמים כשתעשה ישועה על ידי מרדכי זכרני א"ל הקב"ה חייך לך אני מדכר קדמאי איש יהודי שהיה משבט יהודה ואחר כך ושמו מרדכי עכ"ל וכתבנו בעניותנו שכונת דוד הע"ה שידע ברוח הקדש שבזכות נדבתו לבית המקדש עשרת אלפים ככר ניצולו ישראל בגזרת המן שקנה ישראל בסך עשרת אלפים ככר וכמ"ש רבינו מהר"א מגרמיזא בשערי בינה כ"י דבזכות נדבת דוד הע"ה נתבטלה גזרת המן והבאתי דבריו על כסא דוד. ויומתק יותר לפי מ"ש הרב יערות דבש דעשרת

אלפים ככר כסף נתנם המן בציווי אחשורוש לצדקה. ולזה אצטריכו עשרת אלפים ככר נדבת דהע"ה לבטלם. ומשו"ה דהע"ה היה שואל שיזכר שמו בישועתנו מהמן והבטיחו הקב"ה שיזכר בתחילה ואח"כ מרדכי. ולפ"ז אפשר דמרדכי ובית דינו המה ראו לעשות זכר לדהע"ה ולכן הפרזים קורין ביום י"ד גימט' דוד שבשבילו ניצולנו כמדובר. ועוד אפשר כפי הקדמה שכתבנו בעניותנו בדברים אחדים ששאול היה כח בידו לתקן פגם הירך ואדרבא קלקל מאד אכן דוד בשירותיו תקן הירך כמ"ש נעימות בימינך נצ"ח. ומשו"ה שאל דוד שיהא נזכר בישועתנו מהמן בתחילה ע"ש באורך. וזה רמז פרזים גימט' שאול דע"י שאול נשארו כעיר פרוצה אין חומה. וקורין בי"ד גימט' דוד שהוא תקן. והמוקפים על שם מרדכי כי כן מרדכי גימט' רע"ד וב' כוללים כנגד מרדכי היהודי הם רע"ו גימט' מוקפי"ן. קורין בט"ו. והענין דהגאה הוא פוגם בשם י"ה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל. וכתבנו בעניותנו דמרובה מדה טובה דמי שהוא עניו שם י"ה יהיה בעזרו וז"ש בתרגום המיוחס ליונתן ע"פ ויקרא משה להושע בן נון יהושע וכד חמא משה ענותנותיה דיהושע וכו' דכיון דהיה עניו שם י"ה בעזרו ולכך קראו יהושע דשם י"ה בראשו לומר יה יושיעך מעצת מרגלים. ולפי המפרשים דמקודם כבר קראו יהושע אלא שהכתוב כתבו כאן שאמר לו יה יושיעך וכו' אפשר דמשו"ה בחר משה רבינו ע"ה ליהושע לילחם בעמלק כי בא זדון עמלק בגאוה רבה. ולכן שם י"ה עוזר לכל ישראל הנלחמים בעמלק כמש"ה כי יד על כס יה מלחמה וכמ"ש הרב צמח דוד סוף בשלח לפי דרכו דשם יה להצליח לכל לוחם בעמלק. ולדרכנו ניחא דעמלק נתגאה מאד. ולכן שם י"ה יכחידנו. ומטעם זה נבחר יהושע לילחם בו דיהושע עניו ושם י"ה עוזרו. ואמרו במדרש איש יהודי שקול מרדכי כמשה רבינו בדורו דכתיב והאיש משה עניו מאד. וכתבו המפרשים דמרדכי היה עניו ומשו"ה על ידו דשם יה שומרו ושם י"ה עוזר לילחם בעמלק נאבד המן וזרע עמלקים נהרגו. ומטעם זה תקנו מוקפים בי"ה נגד מרדכי העניו דשם יה שומרו ושם יה עוזר לאבד עמלק. ומוקפים תלו בימות יהושע כי היה עניו ושם יה בעזרו ואבד לעמלק. ושושן צהלה על הנס ושמחה על שקבלו התורה שעל ידה זוכים ישראל בב' עולמות עה"ז ועה"ב וכתיב בי"ה ה' צור עולמים ולכן קורין בשושן בט"ו גימט' י"ה. וירושלם כסא ה' קורין בט"ו כי יד על כס י"ה. וישראל שם י"ה מעיד עליהם וכתיב ירושלים הבנויה ששם עלו שבטים שבטי י"ה ולכך קורין בט"ו:

וזה רמז מאמרינו אור גדול שצמחה להם גאולה וגואל זה מרדכי שהיה עניו ומאיר בו שם יה לבטל עמלק כי יד על כס יה מלחמה בעמלק מה כתיב ביה ליהודים היתה אורה

ושמחה דהדור קבלוה וצריך להיות ענוים כמ"ש ויחן שם ישראל באחדות אחד ולא יתכן אלא בענוה:

ואל זה אביט בפרק הנושא. ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שיהיו ענוים ושם יה שומרם ועי"ז יאבד עמלק. וכן שמן זית זך ר"ת מרדכי היהודי בגימט' כמ"ש רבינו מהר"א מגרמיזא. וגם רבינו אפרים כתב כן כמו שהבאתי לעיל בדף זה ע"ש. כתית שהיה עניו ולכן למאור שניצולו מהמן והיה סיבה לבנות בית המקדש להעלות נר תמיד. ובזה נר רשעים ידעך נ"ר גימטריא עמלקי. וזהו אמלאה החרבה כי רמי גימטריא עמלקי. וזהו הרמז יכרסמנה חזיר מיער וכתב רבינו אלעזר מגרמיזא ע' תלויה ונשאר רמי גימטריא עמלקי ולדרכנו יומתק בהקדמה שכתב רבינו אלעזר הנזכר והביאו הרב מנות הלוי ז"ל כי כל שררת המן ע' יום ונתלה. ואפשר לרמוז במ"ש שמואל הנביא כן תשכל מנשים אמך וכתבו המפרשים משם הרב מהר"ם אלשיך ז"ל דשמואל הנביא ע"ה נתנבא על מפלת המן ואפשר לרמוז דתיבת כן גימט' ע' כי לסוף ע' יום יתלו את המן בכח תורת אמת הרמוז בר"ת תשכל מנשים אמך שהוא אמת שהיא התורה. וזה רמי גימט' עמלקי ירמוז להמן. וכתיב ע' תלויה דשלט ע' יום ונתלה. וכאשר נ"ר רשעים ידעך תבנה ירושלם ובא לציון גואל להעלות נר תמיד בב"א:

פרק יא

דרוש י"א. לשבת הגדול

יום ש"ק י"ב ניסן ראשו"ן הוא מצות תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד יאכלוה.

בילקוט יצילני מאויבי עז זה פרעה ומשנאי כי אמצו ממני אלו המצריים.

מלך אדיר שלח שלוחו החביב לארץ מרחקים ופנקס בידו כמה ציווים אשר יעשה בלכתו בדרך הזה. והנה דבר ברור כי השליח הזה אשר המלך חפץ ביקרו ונשלח לו באהבתו ובחמלתו צריך לשמור שלש עיקרים גדולים. אחד מהם זריזות להזדרז בשליחותו ומידי עוברו בכל עיר ועיר לא יסור שמה להתעדן בתענוגים ולראות טרטיאות וקרקסיאות ומראות טובות אשר בעיר ההיא כי זהו פתיות וסכלות להניח מצות המלך ובהוצאת המלך לפזר ממון ולאבד הזמן והיה העכו"ב לתקלה. וזאת שנית כי תמיד יהיו מצות המלך לטוטפות בין עיניו דלא להשנאה וכל דעתו יהיה לשמור ולעשות מצוות המלך אשר שם לו בדרך. ועוד בה שלישיה כי יהיה מוכן לילחם עם איזה לסטים הבא לקראתו בדרך ויהיה לו כלי זיין ולרודפו ולשמור דרכו אשר הוא הולך. והני תלתא כל אשר יש לו מוח בקדקדו מסכים הולך כי הם עיקרים גדולים ושליחות המלך נקנה

בשלשה דרכים הללו ואם יעבור יתחייב ראשו למלך. ואם ישמור הענינים הללו אז יצליח ועשה מצותו ובבואו אל המלך יעשרנו המלך עושר גדול וינשאהו על כל השרים ושקט ושאנן ואין מחריד:

וזה כל האדם מישראל כי נשמתו חוצבה ממקום עליון ומלכנו אלהינו יתברך ויתעלה שמו יצרו ויפח בו נשמת חיים וישלחהו אלהים לארץ מרחקים הוא העה"ז הרחק מאד ושמים בינו לבינו ויצוהו ה' יתברך תרי"ג מצוות לעשות בדרך הזה ולדבקה בו ובתורתו. והנה היצה"ר וכל גונדא דחימה האויבים הם נלחמים בו בכל תקף לא יתנוהו השב רוחו לדחותו מדרך ה' ולהפילו לבאר שחת. וכל ימי חייו הכל הוא דרך אשר הוא הולך בשליחות המלך כמש"ה כי הולך האדם אל בית עולמו:

ובכן האדם צריך לשמור שלשה האלה אשר אמרנו תחילה וראש להזדרז שלא יאבד עולמו מפני השוטים ואל ילך בדרכי החטאים בנפשותם כי כל חפצם וישעם להתענג בתאוות גופניות יהי שלחנם לפניהם ושתיה היתה נקראת בש"ר להם וקרא זה אל זה הבא שמנה לכתחילה ושחוט אינו אלא צלי גם מעוף השמים ונוסף גם הוא על צאנן"ו המתקדשי"ם והמתארי"ם אל הגנות נטעי שעשועים יר"ק יר"ק בפניה כגנה זרועיה והנה"ר יעלה בריכות מים ותחת כל עץ רענן ישובו יושבי בצלו וכיוצא לבשו בטומאה בגד בוגדים לבושי מכלול והטבעו"ת תהיין אזמרגדין שבזז וסבהלום וכיוצא מסעיפי פרקי הנבלים. ואם ככה יעשה אחת דתו ונקרא שמו פושע ומורד במלכות שמים. לא כן האיש הירא כתיב בו קוה אל ה' ושמור דרכו לשמור את דרך עץ החיים וישים אל לבו את הדרך אשר הולך כי הוא שליחא דרחמנא וישכיל להטיב את דרכו אשר לא הלך בעצת רשעים וכו' כי אם כל מעייניו לשו"ר על פי שליחות"ו עיניו תחזינה משרים לישר דרכו לעשות שליחות ומצות המלך אולי בחריצותו יטיב דרכו וזה רמז הכתוב משלי י"א. צדקת תמים תישר דרכו וברשעתו יפול רשע. ונקדים מ"ש בזהר הקדוש דהסט"א כל מי שהולך בעצת יצרו הרע ומתדבק בסט"א להיות תחת רשותו. אדרבא היא תהיה בעוכריו לאבדו ולהכניעו ולהביאו לבאר שחת. וז"ש צדקת תמים תישר דרכו דמאן דמשלם בעובדיה להזדרז בשליחות המלך תישר דרכו הם ימי חייו כי הם דרכו אשר הוא הולך בצאתו מרחם עד שיפטר ועל ידי שלימותו מישר דרכו ארח לצדיק משרים. וברשעתו מי שדבק ביצר הרע שבו ונאחז בסט"א לא תימא שמאחר שהוא תחת ממשלת הסט"א היא תמלטנו. לא היא אלא אדרבא ברשעתו יפול רשע היא תנקם ממנו על שנדבק בה. א"נ קרוב לזה במשז"ל דהקטיגור שנברא בעבירה שעשה הוא עצמו יפרע ממנו כמש"ה ותמוגגנו ביד עוננו וז"ש וברשעתו יפול רשע שרשעתו עצמו אשר

פעל ועשה ינקם ממנו. וז"ש במשלי סימן י"ט אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. וכבר אמרו רז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות ופירש הרב עיר וקדיש מהר"ם פאפירש ז"ל דכשהוא חוטא רוח רשע מסט"א נכנס בו ומחטיאו וז"ש אולת אדם תסלף דרכו מקלקל הדרך אשר הוא חולך בשליחות המלך ממ"ה. ועל ה' מטיח דברים כמשז"ל ע"פ ותתפלל על ה' יזעף לבו שאינו מרחם עליו במדת רחמים והוא פתי כי מפי העליון לא תצא הרעות ועונותיו ילכדונו:

וזאת שנית לשמור מצות המלך שיהיו כל מעייניו לקיים מצותיו וחקיו ואמרו רז"ל אמר הקב"ה כבדו למצוותי שהרי המצוות שלוחיו ושלוחו של אדם כמותו. ואפשר לכוין בזה מש"ה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו ואמרו רז"ל זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות לולב נאה וכו' ונ"ט אלהי אבי וארוממנהו שהמצוות הן שלוחיו ושלוחו של אדם כמותו א"כ במה שאני מתנאה במצוות חשוב כאלו אלהי אבי וארוממנהו שהמכבד למצוותיו כאלו כבדו לו יתברך:

ועוד בה שלישיה הכנה עם כלי זיין ללחום כנגד אויב המעכבו מן הדרך הוא היצה"ר וכלי זיין הוא התורה כמ"ש בבמדבר רבה ריש פ' י"ב צנה וסוחרה אמיתו אמר רשב"י אמיתה של תורה זיין הוא לבעליה ואפשר זה רמז פ' ההפטרה זכרו תורת משה עבדי אשר ציויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים. והנה מ"ש רשב"י אמיתה של תורה זיין הוא לבעליה לזכות לאמיתה של תורה מוכרח שיהיה לו ענוה כי בזה מכוין לאמיתה של תורה כמ"ש מפני מה זכו ב"ה שיקבעו הלכה כמותם מפני שהיו נוחים ועלובים וכו' וזה רמז זי"ן של זכרו גדולה ר"ל זיין הוא תורת משה ואימתי זי"ן התורה כאשר תהיה בענוה כי בזה תזכו לאמיתה וז"ש אשר ציויתי אותו בחורב הר סיני נמוך ולמדו היטב מזה כי בזה אתם מכוונים לאמיתה ואז התורה היא זיין נגד האויב והיצה"ר:

והן היום אביע אומר במוטב תלתא **זכ"ה** מוסיפין לו ר"ת **זריזות כסף הכנה** ומוצא אני כי הני תלתא רמוזים בפ' סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם. ודרך הלצייי חוץ מדרכנו אמרתי במ"ש בקדושין נחמיה העמסוני היה דורש כל אתים שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש וכו' עד שבא רבי עקיבא ולימד את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח והנה בירושלמי פ"ט דברכות אמרו נחמיא העמסוני שמש את רבי עקיבא עשרים ושתים שנה ולמדו אתין וגמין רבויין אכין ורקין מיעוטים אמר לו מה ההן דכתיב את ה' אלהיך תירא א"ל אותו ואת תורתו וכן הוא גם כן בירושלמי פרק כשם. ועין רואה כמה שינויים יש ובהצעת המעשה יכולנו לומר דנחמיא העמסוני אחר שלמד מרבי עקיבא דאת הוא ריבוי היה דורש עם תלמידיו כל אתים שבתורה

וכשבא לאת ה' אלהיך תירא פירש וא"ל תלמידיו כל אתים וכו' והשיב להם ושוב שאל מרבי עקיבא מה ידרוש באת ה' אלהיך תירא והירושלמי קיצר בסיפור המעשה ונקט תחילה וסוף. והרא"ש פ"ק דקדושין הביא הנסחא עד שבא רבי עקיבא ולמדו וא"ש יותר לפי הירושלמי. אמנם בעיקרו של דבר דבגמרין קאמר שרבי עקיבא לימד את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח. הנה בירושלמי קאמר אותו ואת תורתו ולפום ריהטא היה נראה שהם דברים חלוקים:

ברם כי דייקת פורתא דא ודא חדא היא וכן משמע מדברי הרבנים בספר יפה מראה וקרבן העדה ופני משה ע"ש אבל אנו בעניותנו נרחיב הדברים בס"ד. והנה התוס' בקמא דף מ"א ע"ב אהא דאמרינן לרבות ת"ח כתבו וז"ל וא"ת מפני שיבה תקום למה לי תפוק ליה מהכא וי"ל דהכא ברבו מובהק כדתנן מורא רבך כמורא שמים או ברב מופלג דהוי כעין רבו וכ"כ הרשב"א בחידושיו שם וכן מוכח מדברי התוס' דבכורות דף ו' וממ"ש רש"י בפסחים דף כ"ב ומרשב"ם בע"פ דף ק"ה. והפשוט בזה הוא דכיון דפירש עד שבא רבי עקיבא א"כ תפסת מועט תפסת וכדתנן מורא רבך כמורא שמים. ויש להבין מהיכא פשיטא להו דאירי ברב מופלג. גם נבין בדקדוק מ"ש במכות דף כ"ב אמר רבא כמה טפשאי אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא דאלו בס"ת כתיב ארבעים יכנו ואתו רבנן ובצרי חדא. והקשו הראשונים ממ"ש בקדושין דף ל"ג דאיבעיא להו מהו לעמוד מפני ס"ת ואמרו ק"ו מפני לומדיה עומדין מפניה לא כ"ש. ותירץ מהרימ"ט בחידושיו דההיא דמכות מיירי בגברא רבא דהוא מורה הוראות דעדיף מס"ת שיודע לפרש התורה וכדקאמר ואתו רבנן ובצרי חדא. ובקדושין מיירי בלומדיה דלאו גברא רבא אלא שלומד והוא בעל שמועות וזהו זקן שקנת חכמה ועל זה נאמר והדרת פני זקן ומשו"ה אמרינן תורה עצמה לא כ"ש שאין אנו חולקין לו כבוד אלא מפני תורתו עכ"ד. ובע"ז דף י"ט אמר רבא בתחילה נקראת התורה על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה ופירש"י בקדושין דף ל"ב ע"ב בתחילה נקראת תורת ה' ולבסוף משלמדה וגרסה היא נקראת על שמו עכ"ד. ואפשר דרבא אזיל לטעמיה דאמר במכות דגברא רבא שיודע לפרש התורה גדול כבודו מס"ת וכשהגיע למדרגה זו נקראת תורתו כיון שיכול לפרש התורה ולהעמידה על בורייה ולכן נקראת תורתו דמחדש בטובו ומוקי קראי דסתימי. אבל אם למד התורה וגרסה לחוד תורת ה' נקראת דאין בידו לפרש תעלומות התורה:

אתאן לירושלמי דקאמר דר"ע אמר את ה' אלהיך תירא אותו ואת תורתו וכיון דרב מופלג התורה נקראת על שמו והוא גדול מס"ת א"כ הוא נכלל באת ה' אלהיך תירא דמרבה

תורתו דהתורה נקראת על שמו ונמצא דמ"ש בבבלי לרבות ת"ח ומ"ש בירושלמי לרבות התורה דא ודא חדא היא. ומעתה שפיר כתבו רש"י ורשב"ם ותוס' והרשב"א דמיירי ברב מופלג דהוי כרבו ומסכים הולך עם הירושלמי דמרבה התורה. ומכל זה קשה על מהר"י קולון שרש ק"ע דנראה מדבריו דרב מופלג לא חשיב כרבו ובמקום אחר ישבתי דבריו בס"ד:

ולפי האמור ק"ק עמ"ש הר"ן פ"ק דקדושין אהך רומיא דסוגיי דהתם קאמר מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש ובמכות אמר רבא כמה טפשאי דקיימי וכו' כמש"ל וכתב הר"ן ובתוספות אמרו דהתם ה"ק כמה טפשאי הני אינשי וכו' דהא למיקם מקמי ס"ת לא ידעינן אלא מק"ו דגברא רבא עכ"ל וכן תירץ רבינו ישעיה שם והובא עם חידושי הריטב"א בשם תוס' רי"ד ע"ש וקשה מהירושלמי דאת ה' אלהיך תירא מרבה לתורה ומורא זו קימה כמ"ש בקדושין דף ל"ג וכתיב בקימה ויראת מאלהיך ושייך לירא מפני ה' כמ"ש התוס' שם ואיך כתבו התוס' ורבינו ישעיה דלא ידעינן למיקם מקמי ס"ת אלא מק"ו דת"ח וכבר לימדונו רבותנו דדחקינן לאשויי הבבלי וירושלמי וה"נ אית לן למימר דמ"ש בגמרין לרבות ת"ח היינו הך כדאמרן ומה גם דהכא הבבלי וירושלמי תרוייהו משמיה דרבי עקיבא אתמרו:

ומאי דאמור פ"ק דקדושין מפני לומדיה עומדין היינו דרוצה ללמוד מק"ו דהא מפני שיבה תקום הוא בכל ת"ח ויליף מק"ו דאפילו לת"ח פשוט חייב לקום וכ"ש לס"ת. וזהו לימוד במכ"ש ובקצרה. ואי מאת ה' אלהיך תירא הוה בעי להאריך ולומר את לתורה והיינו לגברא רבא ומורא זו קימה ומשו"ה יליף בקצרה ומכ"ש. ויש לישב. אמנם לפי דרך מהרימ"ט אתנח לן דהתם במכות הכי קאמר אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא. והוא טפשות דמפני שיבה תקום הוא אף לת"ח פשוט. וטפשות כפול וז"ש כמה טפשאי לרמוז תוספת טפשות דהם ס"ל את ה' אלהיך תירא לרבות התורה ומשו"ה קמים לס"ת וגברא רבא הוא יותר מס"ת דנקראת תורתו דמחדש בה ומפרש אשר לא נודע מס"ת והוא בכלל את ה' אלהיך תירא:

והילך לשון התוס' דבכורות דף ו' שרמזתי לעיל פירש וא"ת לוקמא במורא אב ואם ולעבור עליו בשני עשה י"ל דמשמע ליה דומיא דמורא של מקום וזה לא אפשר ורבי עקיבא מרבה ת"ח דתנן מורא רבך כמורא שמים עכ"ל. ודברי התוס' הללו נעלמו מהט"ז י"ד סימן רמ"ב שהטור כתב ואין לך ככבוד רבו ומוראו ואמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים וכתב הפרישה דהגם דבאביו כתב דכבודו ומוראו ככבוד ומורא ה' י"ל דכל המוקש אינו שוה לגמרי אל אשר ניקש לו משא"כ מורא רבך כמורא שמים דדרשו מאת

ה' אלהיך תירא דהם שוים לגמרי. והט"ז השיג עליו דכל המוקש ודאי מוקש לגמרי ופירש דברי הטור לדרכו. ונעלם ממנו דברי התוס' שהם כפרישה. ותו אשתמיטיתיה דברי הירושלמי פרק פותחין דתנן ר"א אומר פותחין בכבוד אביו ואמו וחכמים אוסרין ואמרו בירושלמי רבנן אמרי חזקה שאיך אדם מעמיד בכבוד או"א רא"א פעמים מעמיד ופעמים אינו מעמיד הכל מודים בכבוד רבו שאינו מעמיד דתנינן מורא רבך כמורא שמים והביאוהו הרמב"ן והרא"ש והרב המאירי והר"ן וזה כהרב פרישה:

ואפשר שזה רמז פ' איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת הכונה איש בער שאינו רוצה ללמוד וכסיל לא יבין את זאת כלומר את ה' אלהיך תירא דמרבה התורה כמ"ש בירושלמי דצריך לירא מהתורה וזה עלבון לתורה כמ"ש אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בה נקרא נזוף ואיה אפוא יראת התורה וז"ש לא יבין את זאת ר"ל אינו מבין את זאת שהיא התורה דאת ה' אלהיך תירא מרבה זאת התורה:

וזה רמז קראין סוף דבר הכל נשמע כללן של דברים הוא את האלהים ירא שצריך לירא מה' ותורתו כמ"ש בירושלמי ואת מצותיו ללמוד ולקיים המצוות כי זה כל האדם שעי"ז מתקן נפש במעשה ורוח בלימוד. ונשמה בכונה וז"ש כי זה כל האדם וכתב מהראנ"ח דכל לא בציר מתלתא וז"ש כי זה כל האדם לתקן הני תלתא נר"ן על ידי המעשה והלימוד והכונה כמדובר. ואפשר כי האדם הוא הנשמה כמ"ש בזוהר הקדוש על בשר אדם לא ייסך דאדם הוא הנשמה ולפ"ז כל האדם אפשר כל נ"ר ודוק:

ולדרכנו שם רמז סוף דבר הכ"ל נשמע שלשה אלה כמשפט כל והם את האלהים ירא ובכלל הוא מדת הזריזות לקיים שליחותו ושלא יטריד דעתו מדרכו אשר הוא לכך נוצר. ואת מצותיו שמור שהוא הכסף כמשז"ל אוהב כסף אוהב מצוות לא ישבע מצוות. כי זה כל האדם היינו ההכנה שילמוד תמיד ויהיה ה' נגדו כמשז"ל במ"ש על מה זה ועל מה זה שמא עברו על זה אלי ואנוהו. מזה ומזה כתובים וזהו ההכנה ללחום עם האויב בשומו נגד עיניו זה אלי וגם ללמוד התורה הרמוזה בזה ועי"ז נתקן כל האדם אף יצה"ר נעשה טוב דכיון דה' לנגדו תמיד ועוסק בתורה תמיד בזה מבטל היצר הרע ועושהו טוב וזהו כל האדם שמתקן הכל זכ"ה מוסיפין לו:

ואביע אומר במעלת **זריזות** ודוד הע"ה אמר במקראיו חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך חבלי רשעים עודוני תורתך לא שכחתי. ואפשר במה ששמעתי משם הרב מהר"י בכר שמואל הכהן ז"ל איש ירושלם ת"ו כונת הפ' צינים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם כי הן האדם בהיותו ענף עץ אבו"ת ונשמת שדי בקרבו אור בו והנה צור"ף היצר הטוב חושב בהתלהבות לתת צדקה או ג"ח או ללמוד וכיוצא. ואתו עמו היצר הרע

מסיתו הס"ת כפול ותמנ"ע היתה קיום המצוה כלה או מקצתה. וז"ש צינים פחים מי שמתקרר במצוה אחר שנתחמם ועלה ברצונו להשכיל להטיב זהו בדרך עקש שמניח הדרך הישר והטוב העולה על לבו בחר"ט אנוש. שומר נפשו דייקא ירחק מהם עכ"ד. וזה אצלי רמז והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי שאמרו בספרי פ' תבא והיה כי תבא אין והיה אלא מיד ע"ש והיה אם שמע מיד תקיים מה ששמעת אשר בידך לקיים הטובה. וכן יש לפרש בכתובים כיוצא בו:

וזה יאמר אדוננו דהע"ה חשתי ולא התמהמהתי כשעלה בלבי לעשות טובה בלימוד או במעשה חשתי תכף בזריזות. ולא התמהמהתי כי ירא אנכי מן הצר הצורר יתגבר בטענות בלות ומטולאות למנעני. וז"ש לשמר מצותיך שאם לא הייתי זריז תכף לעשות אשר חשבתי הן נגרע מקיום המצוות ולכן חשתי לשמור מצוותיך:

א"נ אפשר במה שנשאל הרדב"ז בתשובה סימן י"ג במי שהיה חבוש בבית האסורים ונתנו לו רשות לצאת יום אחד בשנה אין חוששין למצוה קלה או חמורה אלא המצוה ראשונה שתבא לידו ואי אפשר לעשותה בבית האסורים יעשנה דקי"ל אין מעבירין על המצוות והקשה עליו הגאון מהר"ר צבי בתשובה סימן ק"ו מההיא בעיא דמנחות דף מ"ט צבור שאין להם לתמידין ומוספין הי קדים ואוקמה במוספין דהאידנא ותמידין דלמחר ואי כסברת הרדב"ז אף אי תדיר עדיף מוספין קדמי ובספר שארית יעקב ובספר אשד הנחלים השיגוהו ממ"ש במ"ק פ"ק דמצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים כתיב אל תפלס ויעשה מצוה הבאה בין גדולה בין קטנה. והם ז"ל לא ראו תשובת מהר"ץ עצמה. דהרב גופיה נרגש מסוגית מ"ק ומסיק דתמידין ומוספין חדא מצוה היא ומשו"ה איבעיא ליה בגמרא אבל אם מצוות חלוקות אין מעבירין מצוה קלה מפני חמורה אבל מצוה אחת שאפשר לעשותה היום שלא מן המובחר ולמחר מן המובחר טוב להמתין אלא דאמרינן פרק האשה וכן מי שהבטיחוהו לצאת מבית האסורין אין שוחטין עליהם דבית האסורין של גוים איכא משום דיבר שוא. והרב לקט הקמח חילק בין צבור ליחיד דבצבור לא חיישינן למיתה ולא אמרינן אין מעבירין על המצוות ובזה יישב סוגית מנחות דלא תקשי להרדב"ז. ותירוצו לישב להרדב"ז לא נהירא וכמ"ש במ"א. ומ"מ נוהגים לרמוז כל הסברות בכתוב. וזה רמז קראין חשתי כי יחיד אני ואני מהיר לקיים המצוה שלפני. ולא התמהמהתי לקיימה למחר כדי לעשות מצוה יותר חמורה אלא חשתי לקיים המצוה היום כי זאת התורה אין מעבירין על המצוות. והיינו דוקא לשמור מצוותיך מצוות חלוקות אז הוא דחשתי לקיים המצוה ראשונה אבל אם אינן מצוות חלוקות כגון קרבנות או תפלות אז אני ממתין לעשות החמורה. ולז"א לשמור מצוותיד? רבות וחלוקות אז

חשתי. וה"ד כשהוא ביד ישראל אבל אם הוא ביד גוים וז"ש חבלי רשעים גוים עודוני לשלול ולבוז אז תורתך אין מעבירין על המצוות לא שכחתי דלגבי גוים איכא אשר פיהם דיבר שוא ואז חשתי אף למצוה קלה ואף שאינן מצוות חלוקות:

וזה אפשר רמז הפ' בפ' בא ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדורותכם לחקת עולם. ואמרו במכילתא אמר רבי יאשיה אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה אלא אם באה לידך עשה אותה מיד. ואפשר דרמז ענין זה דאם בא מצוה לידך לא תחשוב להניחה למחר לקיים מצוה חמורה אלא עשה אותה מיד דאין מעבירין על המצוות. וזה דוקא במצוות שהם חלוקות אז אנכי מצוך שלא תחמיץ המצוה ותעשנה מיד אף שהיא קלה. אבל אם מצוה אחת כגון תמידין ומוספין או תפלות שכלם מצוה אחת אז יש להחמיץ ולהמתין לחמורה:

א"נ אפשר לפי פשוטו ונבין מה טעם למ"ש ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה. אמנם ידוע מ"ש המפרשים ז"ל דח"ו אם היו ישראל שוהים רגע יותר היו נכנסין בני ש"ט ולזה נגאלו שנתגלו אורות גדולים למעלה ונכנעו הקליפות. וכן בכל שנה בליל פסח מתגלים המאורות הגדולים כידוע. וז"ש ושמרתם את המצות שלא יחמיצו אפילו כל שהו. וכי תימא מה נשתנה איסור זה של חמץ מכל אסורין שהוא במשהו. לזה נ"ט כי בעצם היום הזה שהיה חסר משהו ליכנס לנ' ש"ט ובעצם היום הוצאתי את צבאותכם מארץ מצרים הסט"א ולא היה הפרש ביניכם לנ' ש"ט כי אם משהו ולכן חמץ אסור במשהו וניצולו ע"י גלוי אורות העליונים. ושמרתם את היום הזה לדורותכם לחקת עולם כי בכל שנה מתגלים אורים גדולים כמדובר:

ולפי האמור אפשר לפרש ולרמוז פ' וארא וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים דיש להבין דקודם זה כבר אמר אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים ואמאי נכתב פעם אחרת ועוד מהו וידעתם. אמנם יש לחקור כי הנה כבר אמרנו דישראל היו נטמעים במ"ט ש"ט וגם אמרו רז"ל שהיו עע"ז. וכל קבל דנא נודע דישראל בחומר ובלבנים ושעבודם היו מוציאים לאור ניצוצי אדה"ר ונתקנים. ואיך יתכן למי שעע"ז ומוטמע בקלי' לתקן ניצוצי אדה"ר. ונראה דודאי רחמי שמים גברו מאד ויען כי אדה"ר פגם היסוד ונפלו ניצוצי הקדושה והם נשמרו מזנות מנדה ומגויה ומקטול זרעא כמ"ש בזהר הקדוש פ' שמות הנה תקנו בחינת פגם היסוד ובירורו ניצוצי הקדושה. ומה שפגמו בע"ז היה מתוך האונס והטירוף והגם שהיה פגם היה בבחינות אחרות וברוב רחמי שמים ציום מילה וק"פ ומסרו עצמם על ק"ה כמ"ש המפרשים והבאתי

דבריהם במ"א ובזה נתקן שאר פגמים. וראיתי בספר כ"י קדמון שכתב כי שם היו ניצוצי ד' דורות ר"ת אמסה אנוש מבול סדום הפלגה והוא ר"ת המוציא אתכם מתחת סבלות עכ"ד ואפשר שז"ש וידעתם ידיעה של חכמה כי אני ה'. אני ה' גימט' פ"ז אחד יותר על מדה"ד והוא רחמים שאני מרחם עליכם שאפילו שאתם עע"ז ומוטמעים מאחר שלא פגמתם ביסוד זכיתם לברר מני' אמס"ה ד' דורות שהיו מוטמעים במצרים:

ועפ"ז יתבאר בעניותי מ"ש במדרש במדבר רבה פ"ג מוציא אסירים בכושרות על שהרחיקו עצמן מזנות הוציאן ממצרים. ואפשר דכיון שהגלות היה בעבור ניצוצי הקדושה אשר במצרים אם פגמו באות ברית קדש לא היו יכולים לברר ולא היו נגאלים ומי גרם זה נשים צדקניות וזהו מוציא אסירים. ניצוצי הקדושה שהיו מוטמעים במצרים בכשרות נשים צדקניות שהיו כשרות ולא די שהיו צנועות ומתרחקות מזנות אלא שהשתדלו לפרות ולרבות והוציאו לאור כל הניצוצות ועי"ז עת הזמיר הגיע לגאלם כי כל הגלות היה לברר ניצוצות הקדושה:

וזו הבטחתו יתברך לאברהם אע"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ופירש רבינו האר"י זצ"ל ברכוש גדול הם הניצוצות של קרי של אדה"ר שהיו במצרים וזה סיבת הגלות כמ"ש לו כי גר יהיה זרעך דייקא ולז"א ואחרי כן יצאו ברכוש גדול להודיעו שיהיו נשמרים מזנות ולא יפגמו ביסוד ועי"ז יוציאו ניצוצות הקדושה והוא הרכוש גדול כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל. ואפשר דאפיקיה קרא ברכוש גדול דדא ודא חדא היא והוא במ"ש המפרשים בטעם ביזת מצרים דהיו בשעבוד קשה אז יאמרו בגוים אם בגופן שלטו בנשותיהן לא כ"ש לכן זכו לביזת מצרים להורות שלא חטאו בזנות כמש"ה הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עינים עכ"ד ונראה הטעם כי הזנות גורם לעניות כמש"ה כי בעד אשה זונה עד ככר לחם ואמרו זנותא בביתא כי קריא לשומשומי. ואם ח"ו ישראל חטאו בזנות לא אפשר שיהיה להם עושר גדול ולא זכו לביזת הים ומדזכו לעושר ש"מ שלא היה בהם זנות. וזה כונת הכתוב ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל דע"י שהוציאם בכסף וזהב הוא ראיה שלא חטאו בזנות ואין בשבטיו כושל. ומעתה מ"ש ה' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לפי פשטו שהוא כסף וזהב ולפי סודו שבררו ניצוצי הקדושה חדא היא כי עי"ז שלא היה זנות זכו לעושר וזו סיבה שבררו ניצוצי הקדושה מאחר שלא פגמו ביסוד:

ואל זה אביט כי עפ"ז נבין סדרן של כתובים בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו הים ראה וינוס הירדן יסוב לאחור ההרים רקדו כאילים וכו' כי הנה אמרו במדרשים ובזהר הקדוש דהשומר אות ברית קדש זוכה למלכות ואמרו במדרש תדשא דשמעון לא היה בו שופט בעבור זנות זמרי. ולפי

הקדמתנו יבא על נכון דכיון דהזנות מביא העניות זה גורם הכנעה ושפלות לזה לא יאה לשררה מי שיש בו זנות. ומדה טובה מרובה דהנשמר מזנות זוכה למלכות דיש בו עושר ומשל ממשל רב. גם אמרו רז"ל דישראל זכו לקבל התורה מפני היוחסין כמ"ש בילקוט ריש במדבר. ולדרכנו הטעם דכיון דהתורה כתיב בה בי מלכים ימלוכו לא היה אפשר שישראל יזכו בתורה אם היה זנות בהם דכל מי שיש בו זנות הוא נבזה וחדל אישים:

וזה פירש מהר"ש פרימו ז"ל כונת מאמרם ז"ל שהיו אומרים לתמר שהיא הרה לזנונים והיא אומרת ממני מלכים ונביאים יוצאים. ותשובה נצחת השיבה דאם היא זנתה לא אפשר שיוצאים ממנה נביאים ומלכים דהזנות גורם עניות ושפלות עכ"ד. ויומתק בזה הרמז שאמרתי בפ' צדקה ממני ואמרו רז"ל שיצאת ב"ק ואמרה ממני יצאו הדברים וממנה מלכים יוצאים וכו' ר"ת ממני ממנה מלכים נביאים יוצאים. והוא מבואר דכיון שהוא אמר צדקה שהיא הרה לו היה ס"ד דס"ס היה זנות כי כלתו היא לז"א הבת קול ממני והיה מצות יבום ואין כאן זנות והראיה שממנה יוצאים מלכים ועדות היא שלא היה זנות. וזה אפשר כונת הכתוב נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית לכסא לך. כי היה ערעור על ב"ש ואמרו פ"ק דכתובות מפני מה לא אסרוה ומשני כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו. וז"ש לא ישוב ממנה ואינה אסורה לו ואין כאן זנות ח"ו והראיה מפרי בטנך אשית לכסא לך והוא שלמה הע"ה בן בת שבע ואלו היתה אסורה לא היו יוצאים ממנה מלכים שלמה וזרעו דכשיש זנות יש עניות ושפלות לא עושר וממשלה. ונמצא לפי האמור דמצד אחר היו הנשים צדקניות סיבת הגאולה כי כה אמר ה' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ומי גרם שיקבלו התורה הנשים שהיו כשרות ולא חטאו בזנות שהתורה לא תכון אלא למיוחסין. ואפשר להרחיב הדבר קצת בסגנון אחר כי הנה שם פ"ק דכתובות איכא תרי שינויי התם אונס הוה. ואבע"א כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות וכו'. ולפי תירוץ ראשון אנוסה מותרת גם לבועל כמ"ש המש"ל וכפי תירוץ שני מותרת לגמרי. אך כפי תירוץ ראשון הוא זנות אלא דמותרת וא"א לצאת מלכים. וכפי תירוץ שני אין כאן לתא דזנות וז"ש נשבע ה' לדוד מפני שדומה קטרג מאד כמ"ש בריש הקדמת הזהר לכך נשבע ולא שלא היה הדין עם דהע"ה רק אמת הדין עמו לא ישוב ממנה מכ"ש שהיא מותרת לו. ולא תימא כתירוץ ראשון שהיא אנוסה וא"כ יש זנות ואין מלכים יוצאים כמו שמעון לז"א מפרי בטנך אשית שהעיקר כתירוץ שני דהיה גט וכמו שהשיב הקב"ה לדומה כמבואר שם בזהר:

וזהו כונת הפ' בצאת ישראל ממצרים בית יעקב רמז לנשים צדקניות כמשז"ל בית יעקב אלו הנשים שהן הן סב"ת עשויה ליצ"מ מעם לועז הם המצריים זרמת סוסים ועכ"ז בית יעקב שלא היה זנות. ולשעבר הית"ה יהודה לקדשו שלא היה זנות ביהודה ותמר ח"ו היתה יהודה לקדשו דכל מקום שאתה מוצא קדושה אתה מוצא גדר ערוה. והראיה ישראל ממשלותיו ואלו היה זנות ח"ו לא היה זוכה למלכות. וזה סיבה הים ראה וינוס שראה ארונו של יוסף ששמר אות ברית קדש כמשז"ל ועי"ז זכו לתורה ההרים רקדו כאלים במעמד ה"ס וזכו לתורה בשביל היוחסין ובעבור התורה היתה יצ"מ כמדובר:

נחזור לקראין וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם וכו' כי נשמות ישראל הן הם הניצוצות שנבררו ע"י השעבוד בחמר ולבנים וכמבואר אצלנו פ' וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ כי כל מה שהיו משעבדים דין גרמא לרבות לפי העלות ני' הקדושה והוא בעצם וכאשר יענו כן ירבה דהעינוי היה סיבה שירבו וז"ש וידעתם שתדעו בחכמה כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם ממש מתחת סבלות שאתם ניצוצי הקדושה אשר היו מוטמעים ועל ידי העינוי יצאתם לאור וזהו המוציא אתכם דייקא מתחת סבלות מצרים:

א"נ במה שכתבנו בעניותנו דמה שהיו יולדות ששה בכרס אחד שלא כדרך טבע זה אות שלא היה זנות דאיברא דהבא על ערוה מוליד ממנה דעולם כמנהגו נוהג אבל לרבות בדרך נס מוכרח שלא היה זנות דלא עביד קב"ה ניסא לשקרי. וז"ש וכאשר יענו אותו ששלטו בגופן והשתא יאמרו אם בגופן שלטו בנשותיהם לא כ"ש. כן ירבה שלא כדרך טבע דזה מורה שלא היה זנות. וכן יפרוץ לשון מלכות ע"ד פורץ לעשות לו דרך וכשיש זנות יש עוני ושפלות ולא עושר ומלכות:

ועוד יש לפרש בפ' וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם וכו' בהקדים מ"ש פרק כיצד מברכין דפליגי רבי נחמיה ורבנן רבי נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע דכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ורבנן דאפיק משמע וה"ק כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מילתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית לכון יתכון ממצרים ובמוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע. וצריך להבין לרבנן אמאי נקט לישנא דמשתמע לשעבר וצ"ל כי מפיקנא וכו'. ולדעת ר"ל עירובין דף י"ט כתבנו דהמוציא פשטיה דמפיק אלא דזמנין יש במקרא דאפיק כאשר ראה יראה עין אדם בפתח עינים שם בעירובין ע"ש באורך. ואם כן יש לדעת אמאי נקט הכא לישנא דהמוציא דיש לו שני משמעיות להבא ולשעבר. ונקדים מאמר רז"ל בילקוט תהלים מזמור ק"ז הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר למה אשר גאלם מיד צר זש"ה למעני למעני אעשה למה למעני שני פעמים אמר הקב"ה כשהייתם במצרים גאלתי אתכם בשביל שמי שלא יתחלל בגוים

הה"ד וידעתם כי אני ה' אף מאדום איני עושה אלא למען שמי שנאמר ויושיעם למען שמו וכו' אמר דוד הואיל ובשביל שמו עשה נקלס לפניו הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו יאמרו גאולי ה' אלו ישראל וכן ישעיה אומר ופדויי ה' ישובון ולא פדויי אליהו ולא פדויי מלך המשיח אלא ופדויי ה'. וצריך להבין שאלת למה אשר גאלם מיד צר ואי ק"ל שהוא יתר מה השיב בפסוק למעני למעני. ומאי קאמר בסוף יאמרו גאולי ה' אלו ישראל. ואפשר במה שאומר בזהר הקדוש שמגאולת מצרים ימשך לגאולה העתידה דכשהקב"ה עושה נס האדם יראה לעינים דהוא נס מהצרה שעומדים בה אבל לפי האמת מזה הנס וההצלה נמשך לעתיד ופירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל דזה כונת הכתוב נורא תהלות עושה פלא כי הוא כ"י נורא תהלות רבות. אבל לא ידענו אלא שעושה פלא אותו הדבר הנגלה. והנה קשיא ליה דאשר גאלם מיד צר נראה כפול דבאומרו גאולי ה' נודע שנגאלו מהאויב. ולזה השיב למעני למעני אעשה ולמה שני פעמים אלא רצה לתלות הכתוב גאולה העתידה בגאולת מצרים דבמצרים אמר הקב"ה שגאלנו למען שמו והא אהני לגאולה העתידה ולכך אמר למעני למעני סמיך לגאולה דמגאולת מצרים נמשך לגאולה העתידה שיעשה למען שמו. ובא דוד הע"ה לקלס ואמר הודו לה' כי טוב והוא עושה למענו ומזה נמשך כי לעולם חסדו. יאמרו גאולי ה' אלו ישראל כלומר ישראל שבדור המשיח שהם יאמרו לעתיד כי אשר גאלם מיד צר במצרים משם נמשך לגאולה העתידה ומארצות קבצם וכו'. וכבר ידוע דדבר הנעשה על ידו כ"י הוא בשלימות והוא כבוד גדול כמו שהאריך הרב פרשת דרכים ע"ש וזהו יאמרו ישתבחו שהם גאולי ה' עצמו כ"י כמש"ה ופדויי ה' על ידו כ"י:

והוא הנרצה בקראין וידעתם כי אני ה' כלומר שעושה למען שמו כמ"ש בילקוט במאמר הנז' ולהכי נקט המוציא אתכם דהמוציא יש לו שתי משמעיות דאפיק וגם דמפיק להורות דמיצ"מ נמשך לגאולה העתידה כמדובר וזהו המוציא דמפיק דממצרים ועד הנה אהניא יצ"מ. ובכונה מכוונת אמר קרא המוציא דמשמע דאפיק ומשמע דמפיק כמו שנאמר:

ובזה אפשר מסרה הביאה רבינו בעה"ט בפרפראותיו כצבאים על ההרים למהר. למהר לשלחם מן הארץ. למהר שלל חש בז. ונקדים מה שאמרו המפרשים ומצאתי שרש הדבר במדרש רז"ל דאם במצרים היה על ידו כ"י הגאולה היה השלל קדש כמו שעשה יהושע ביריחו והקב"ה רצה לזכות את ישראל בשלל לכד? היה על ידי משה ואהרן. וז"ש כצבאים על ההרים למהר ומדבר בדורו של משיח דכתיב מי אלה כעב תעופינה וכו' ונמשך מגאולת מצרים דכתיב למהר לשלחם וכי תימא כיון דגאולה העתידה נמשכה

מגאולת מצרים והעתידה הוא על ידו יתברך א"כ גם גאולת מצרים היה צריך שהקב"ה יגאלם על ידו לז"א למהר שלל פירוש שיזכו בשלל ואם היה על ידו יתברך היה צריך שתהיה הביזה קדש ולזה היתה גאולה ע"י משה ואהרן כדי שיזכו בביזת מצרים שהיא מוכרחת משום דיצאו קודם הזמן וטעמא משום ריבוי עם כידוע וטעם ריבוי עם לא מהני אא"כ לא היה זנות והמופת שלא היה זנות דהם היו מבזין ואומרים אם בגופן שלטו ק"ו בנשיהם ולזה צריך ביזת מצרים ע"ד הנה נתתי אלף כסף לאחיך כמדובר וזה רמז חש בז היה צריך למהר שלל מטעם חש שהגאולה היה מהרה והטעם משום ריבוי ויש בו ביזוי א"ה אם בגופן שלטו וע"י הביזה הוא עדות שלא יש זנות דהזנות מביא עניות וכיון שהיו כשרות מהני הריבוי להחיש גאולתן לכן היה ביד משה ואהרן כאמור:

א"נ אפשר ונקדים מה שנסתפק הרב משנה למלך פ"ג דעבדים דין י"ד בדין הענקה דאם לא רצה להעניק אי כייפינן ליה כשאר מצוות דמכין אותו עד שתצא נפשו או"ד שאני הענקה שהיא מ"ע שמתן שכרה בצדה ואמרינן בחולין דף ק' כל מ"ע שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה. ולכאורה נראה דדין זה תלוי בפלוגתא דרבוואתא דאמרו בבתרא דף ח' רבא אכפייה לר"ן בר אמי ושקל מיניה ת' זוז לצדקה והקשו התוספות דצדקה מ"ע שמתן שכרה בצדה ואר"ת דהאי כפיה בדברים. ועוד דהכא קבלו עליהם שיכופו אותם ולר"י נראה דבצדקה כופין משום דאית ביה לאו. ונראה דאליבא דר"ת ה"ה בהענקה דלא כייפינן ולר"י בהענקה כייפינן ליה משום דאית ביה לאו לא תשלחנו ריקם. ותירוץ ר"י הסכימו בו רוב הפוסקים וכמ"ש מרן בב"י י"ד סימן רמ"ח וכתב שם שדעת הרמב"ן הוא כר"י ותמהני שהרי כתב הרשב"א בתשובה סימן תשמ"ה דהשבת העבוט אין כופין עליה משום דהוי מ"ע שמש"ב וכן כתב במכונות סימן פ"ח ואי ס"ל כתירוצא בתרא דר"י היכי כתב דהשבת העבוט אין כופין הא איכא לאו דלא תשכב בעבוטו. ואפשר לומר דשאני השבת העבוט שהוא לאו הנתק לעשה ומשו"ה לא כייפינן ליה משום הלאוים אבל בצדקה דאינו נתק לעשה כייפינן ליה אפילו אליבא דר"י. ומ"מ תמהני על הרשב"א ור"ת מהא דאמרינן פרק שלוח הקן דף קמ"א ההוא דגזינהו לגפא ושלחה ואח"כ תפסה נגדיה רב יהודה והא שלוח הקן היא מ"ע שמש"ב ואיך נגדיה רב יהודה ובשלמא לר"י ניחא דאיכא התם לאו דלא תקח האם אבל להרשב"א דס"ל דכל שהוא ניתק לעשה אין כופין בשביל הלאו תקשי דהא שלוח הקן הוא לאו הנתק לעשה וכן לר"ת קשה עכ"ל הרב מש"ל בקצור:

ויש להעיר על הרב ז"ל חדא דמאי קשיא ליה על מרן שכתב דהרמב"ן ס"ל כר"י הרי בפירושא אתמר שם בב"י י"ד סימן רמ"ח דכתב כן מכח מאי דכתב הרמב"ן בחידושי

בתרא דהא דאכפייה רבא לר"נ בר אמי לאו משום קיצותא וכו' וא"כ מאי מקשה ממ"ש הרשב"א בתשובה אטו גברא אגברא קרמית וידוע דכמה זמני הרשב"א פליג על הרמב"ן. ונראה דסבר הרב דחידושי בתרא הם מכונות להרמב"ן והם תורת הרשב"א כמו שו"ת הרשב"א אשר מכונות להרמב"ן והם להרשב"א וזה אינו דידוע דחידושי בתרא הם להרמב"ן כנודע ממהריב"ל ושאר גדולים ויש חידושי הרשב"א בתרא כ"י ושם מביא דברי הרמב"ן בחידושיו והם דברי הרמב"ן שבחידושי בתרא שבידינו וזה ברור:

ותו קשה במ"ש לתרץ דשאני השבת העבוט שהוא לאו הנתק לעשה והקשה מסוף חולין על ר"ת והרשב"א חדא דנעלם מהרב ז"ל דכבר הגמי"י פי"ב דאשות הביא דברי ר"ת ודחאם ושוב הביא תירוץ ר"י דכתיב לאו והוכיח כן מההיא דסוף חולין ותו שהרי בתשובות המכונות שם סימן פ"ח כתב הרשב"א על השבת העבוט וז"ל זו היא מ"ע שמש"ב אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה ופירש בירושלמי אין נענשין עליה אם העלימו עיניהם ולא רצו לדון בה ולפיכך אם לא רצו ב"ד לכוף אין כופין אבל ודאי אם רצו לכוף כופין כדאמרינן פרק הכותב וכו' אבל מ"ע כגון עשה סוכה וכו' מכין אותו עד שתצא נפשו עכ"ל. ומאחר שהרב ז"ל על תשובה זו קאי מאי קשיא ליה מההיא דסוף חולין דנגדיה רב יהודה הרי כבר כתב הרשב"א דאם רצו לכוף כופין עד שתצא נפשו. ותו ק"ק דהרב מש"ל עצמו פ"ז מהלכות מתנות עניים כתב וז"ל מרן בב"י והר"ן הסכים לתירוצא בתרא וכן דעת הרמב"ן שכתב דהא דאכפייה רבא לר"נ בר אמי לאו מחמת קיצותא דמתא הוה אלא שהיה עשיר ולא עביד כדבעי ליה ותימה דהרמב"ן כתב בתשובה דהשבת העבוט היא משש"ב לפיכך אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה והתם נמי איכא לאו דכתיב לא תשכב בעבוטו ואיך כתב דס"ל כתירוצא בתרא. והיה אפשר לומר דלא תשכב בעבוטו הו"ל לאו הנתק לעשה ומשו"ה כתב דהוי מצוה שמש"ב אבל מ"מ ק"ל דממ"ש בתשובה הנזכר בסוף דבריו דאם ירצו ב"ד לכוף יכולים לכוף משמע דס"ל תירוץ בתרא של התוס' ונראה דהתוס' כי מקשו וקמתרצו לאו אחיובא הוא אלא ארשות עכ"ל. הרי דהרב עצמו כתב בשם תשובה זו דהרמב"ן שהיא בתשובות המכונות דאם ירצו לכוף כופין וא"כ מאי מקשה מההיא דנגדיה רב יהודה בפ"ג דעבדים ומסיק בצ"ע ומ"ש הרב ז"ל פ"ז דמ"ע שהבאתי משמע דס"ל תירוץ בתרא של התוס'. אפשר שכונתו על תירוץ בתרא של התוס' פ"ק דבתרא שכתבו בסוף תירוץ ריצב"א דאם ירצו לכוף כופין. אך מרן בב"י קאי על דברי התוס' פרק נערה דתירוץ בתרא של התוס' שם הוא תירוץ ר"י דכתיב לאו. אמנם הדבר קשה דיאמר הרב ז"ל דסבר כתירוץ בתרא ולא הזכיר דברי התוס' דפ"ק דבתרא והביא דברי מרן שכתב דהרמב"ן הסכים כתירוצא בתרא והיינו תירוץ ר"י. על

כן נראה יותר דצ"ל משמע דלא ס"ל כתירוץ בתרא של התוס' ועל דברי מרן קאי שכתב דהר"ן הסכים לתירוצא בתרא וכן הסכים הרמב"ן דהיינו תירוץ ר"י:

ומ"ש הרב ז"ל ונראה דהתוס' כי מקשו ומתרצו לאו אחיובא אלא ארשות כונתו מבוארת דכונת התוס' היינו דמקשו דמי התיר לרבא לכפות לר"נ בר אמי והלא אין לו רשות לכוף דהוי מ"ע שמש"ב ותירצו בשם ר"י דאית בה לאו ומשו"ה יש לו רשות לכפות. אבל מודה ר"י דאין חייבין לכוף כיון דהוי מ"ע שמש"ב אלא דאהני הלאו שאם ירצו כופין וא"כ שפיר כתב מרן דהרמב"ן מסכים לתירוצא בתרא דגם הרשב"א סבר דאם ירצו לכוף כופין והגם דחלוקים הם ר"י והרמב"ן דר"י אתי עלה מטעם דכתיב לאו בצדקה וא"כ מ"ע שמש"ב דלא כתיב לאו אין רשאין לכפות וכפי דברי הרמב"ן בתשובה השבת העבוט שהיא בתשובות המכונות כל מ"ע שמש"ב אם ירצו לכוף כופין מ"מ לדין צדקה שוין וזה נראה יותר בכונת הרב מש"ל ממה שכתבתי אני בעניי בכונת הא דקאמר הרב מש"ל דמקשו ומתרצו ארשות בספרי הקטן ברכי יוסף י"ד סימן רמ"ח ע"ש:

אמנם אי כונת הרב ז"ל כמו שכתבנו דגם ר"י ארשות מיירי וכמו שנראה מדבריו ק"ק דבפסקי התוס' בבתרא כתבו כופין על הצדקה סתמא משמע דלר"י דמשני דאית בה לאו כופין וחיובא הוא לכוף וכן נראה ממ"ש מרן ז"ל בב"י דכן הוא דעת הרמב"ם וסמ"ג וסמ"ק כתירוצא בתרא דהתוס' וכדעת הרמב"ן והרי הרמב"ם ודעמיה פסקו דכופין על הצדקה סתם ומוכח דאינו רשות. וכן מתבאר מתשובת ריצב"א גופיה שהביא המרדכי פ"ק דבתרא וז"ל על הצדקה וכו' וכתב רבינו יוסף דאין מעשין עליה שמתן שכרה בצדה יפה כתב וכו' ולא כפירוש ר"י דפירש רבא אכפייה ממש ולא כפיית דברים משום דכתיב לא תאמץ ולא תקפוץ כי נראה בעיני דהא דב"ד של מטה אין מוזהרין וכו' היינו לענין דאין לכפותו עד שיעשה דמכין אותו עד שתצא נפשו והיינו אין מעשין שכתב בשם רבינו יוסף טוב עלם אבל מ"מ מוזהרין עליה ואין מוזהרין דקאמר היינו שאין נענשין אם לא יכפוהו וכו' ע"ש ומוכח דלר"י הו"ל כמ"ע שאין מש"ב דחייבין לכוף עד שתצא נפשו וא"כ ר"י לאו ארשות קאמר הפך מ"ש הרב מש"ל:

ועל מרן ק"ק דכתב דהרמב"ם סבר כתירוץ ר"י דשאני צדקה דאית בה לאו ומשו"ה פסק דכופין על הצדקה פ"ז דמתנות עניים וכן כתב הרב קרית ספר שם. והרי הרמב"ם סוף פ"ח דגניבה כתב חייבין ב"ד להעמיד שוטרים וכו' וכל מי שנמצא עמו משקל חסר או מדה חסירה וכו' יש להם רשות להכותו כפי כחו ולקנסו כפי ראות ב"ד וכו' ע"ש ומוכח דלאו מילתא פסיקתא היא דכופין אלא אם רוצים כופין. וכן מוכח לשון יש להם רשות ע"ד שכתב הרב מגדל עז פ"ג דתפלה וכ"כ הרב ס' חרדים דף ג"ן ע"ב במ"ש הר"מ

הלכות תרומות ויש לו להפריש כל שהוא ע"ש. וכ"כ בהגמי"י שם פ"ח דגנבה על זה וז"ל בירושלמי גרסינן יהיה לך מלמדין שמעמידין גרדימין על המדות והתניא כל מ"ע שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה ומתרץ אין נענשין עליה אבל מוזהרין עליה עכ"ל ואי סבר הרמב"ם כתירוץ ר"י הול"ל כמו שכתב גבי צדקה מילתא פסיקתא דכופין: **ואפשר** דהרמב"ם סבר כמ"ש הריטב"א בחידושיו פרק נערה ובחידושיו לקדושין על דף ע"ז דאע"ג דכל מ"ע שמש"ב אין ב"ד וכו' שאני צדקה דכתיב ועשית ואמרו פ"ק דר"ה אזהרה לב"ד שיעשוך. וסבר הרמב"ם דבשאר מ"ע שמש"ב קי"ל כירושלמי דאין נענשין עליה וכשיטת ריצב"א כמ"ש בתשובה שהביאה המרדכי פ"ק דבתרא וכמש"ל וכ"כ ריצב"א בתשובה אחרת הובאה בתשובה דשייכי לספר קנין סימן ז"ך ומשו"ה פסק פ"ח דגניבה יש להם רשות להכות כלומר אם רוצים. ואע"ג דהריטב"א פ"ד דקדושין דחה הירושלמי הרמב"ם סובר דקי"ל כותיה דלדידיה אין הוכחה מגמרין דסבר להפך. אך ק"ק דהר"מ פי"ג דשחיטה גבי קצץ אגפיה כתב מילתא פסיקתא דמכין אותו מכת מרדות. ויש לישב:

ולפי האמור יש מקום לומר דזה דעת מור"ם בהגהה שבח"מ סי' צ"ז הביא תשובת הרשב"א גבי עבוט הנז' דאם רצו ב"ד כופין אלמא סבר דלאו מילתא פסיקתא הוא דכופין ובי"ד סי' רמ"ח פסק מרן דכופין על הצדקה והוא ז"ל לא הגיה על זה ומוכח דדעתו גם כן כמרן דכופין תדיר. ואפשר דהגם דכאשר חיבר הרב ז"ל ספר דרכי משה לא מייתי בסימן רמ"ח אלא תירוץ ר"י ומ"ש מרן דכן הוא דעת הרמב"ן והרמב"ם וכו' וגם הביא דברי ריצב"א ע"ש וכפ"ז קשה ממ"נ אי דעתו כר"י דכשיש לאו ליתיה בכלל מ"ע שמש"ב וכופין א"כ זה סותר דברי הרשב"א בתשובת העבוט ואי סבר כריצב"א וכתשובת הרשב"א הו"ל להגיה בסימן רמ"ח דב"ד רשאין שלא לכוף. אפשר דכאשר יגי"ה אורו הגהותיו ראה דלק"מ קושית התוס' דהאיכא ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך ולזה כופין בצדקה ועמ"ש בספרי הקטן ברכי יוסף שם בי"ד סימן רמ"ח בזה:

וזו הלכה העלה הרב מש"ל דבהענקה כייפינן ליה והאריך דלא מיקריא מצות עשה שמש"ב ונחתינן לנכסיה לדעת הרמב"ם והר"ן דבצדקה נחתינן לנכסיה וגם לדעת הרשב"א דבצדקה לא נחתינן לנכסיה יש צד לומר דמודה בהענקה זהת"ד עש"ב. והנה אמרו בספרי וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים הענקתי לך ושניתי לך אף אתה הענק ושנה לו מה במצרים נתתי לך ברחב יד אף אתה תתן לו ברוחב יד וכה"א אם תשכבון בין שפתים כנפי יונה נחפה בכסף זו ביזת מצרים ואברותיה בירקרק חרוץ זו ביזת הים. וזה רמז המסרה כצבאים בהרים למהר כי בחפזון יצאת ממצרים. וכי תימא כי ברח

העם ובורח אין לו הענקה לז"א למהר לשלחם כי היה חפזון דמצרים. ולכן למהר שלל מדין הענקה והדין הוא שכופין על הענקה ונחתינן לנכסיה וזהו חש בז שכופין שימהר להעניק ואם לא רצה בז נחתינן לנכסי. וז"ש הספרי הענקתי ושניתי לך כלומר דהדין הוא דכופין על ההענקה ולכן אני הענקתי כלומר כפיתי מצרים שיעניקו לך דהדין הוא דכופין על ההענקה:

ומעתה עטים ממללות בחלוקת **כסף** כי הנה אמרו רז"ל אוהב כסף לא ישבע כסף אוהב מצוות לא ישבע מצוות. והכי נמי כפי קטב דרושנו התנאי השני של שליח המלך צריך להיות זריז במצות המלך לפי דרכו. ודון מינה דאנן שלוחי דרחמנא בדרך הזה צריך ליזהר במצוותיו יתברך ומהמצוות יעשה חלוקה דרבנן רמ"ח מ"ע כנגד אבריו וכנגד גידיו שס"ה ל"ת. ואפשר לומר הטעם שכינה למצוות בשם כסף לכמה טעמים. האחד להורות כי המצוות הם העושר האמיתי ולא הכסף המדומה. והב' מלשון נכספה גם כלתה נפשי שיתאוה וישתוקק לקיימם. והג' שצריך לקנות המצוות בכסף מלא כדאשכחן ר"ג שקנה אתרוג באלף זוז. והד' כי זה מדבר שאוהב לקיים מ"ע והם בחסדים אשר להם רומז הכסף:

והנה חקרו הראשונים דמאחר דתרי"ג מצוות הם שיעור קומה ומהם נעשה מלבוש רוחני לנפש והוא חלוקא דרבנן אם כן אפוא מה יעשה ישראל שאפילו החסיד שבחסידים לא יעלה בידו לקיים תרי"ג מצוות והן נגרע מהמלבוש רוחני שלו ועבידי דמשנ"ו רבנן בדיבורייה"ו דבקריאת התורה המצוות שאינו יכול לקיים מעלה עליו הקב"ה כאלו קיימם במעשה. ובזה בילדותי פירשתי מאמרם ז"ל א"ל הקב"ה למשה חכם אתה ואתה מבקש ליכנס לארץ כלומר שמשה רבינו ע"ה מה שהיה רוצה ליכנס לארץ היה לקיים מצוות א"י וא"ל הקב"ה חכם אתה ובידך לקרות במצוות א"י והרי הוא כאלו קיימתם. והב' דכיון דיש מצוות ששקולות ככל תרי"ג מצוות כמו שבת וציצית וצדקה אם יעשה כל המצוות שיכול לקיים ובמצוה אחת שהיא שלימה ושקולה כתרי"ג מצות שיקיים אותה כתקנה מעלה עליו כמו שקיים כל תרי"ג מצוות. ועוד בה שלישיה דכשמקבל איש ישראל עליו כל תרי"ג מצוות ומקיים מה שיכול ה' מעלה עליו כאלו קיים הכל. ועפ"ז אפשר לרמוז בפ' פרשת ואתחנן כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלהינו אתכם ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו הארץ אשר נשבע לאבותנו ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה"א לטוב לנו כל הימים

לחיותנו כהיום הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר ציונו. ולא נאריך בדקדוקים והצעות. אמנם אפשר כי בן חכם שואל שתי שאלות כולליות אחת היא כחקירת הראשונים כי המצוות רבות מאד הן וענפיהן ודקדוקיהן ומה יצדק אנוש לקיימן והוא אומרו מה העדות על דרך מה רב טובך כלומר רבו כמו רבו העדות וההקים והמשפטים ואין בידינו לקיימן. וזאת שנית אעיקרא דדינא פירכא אשר ציוה ה"א אתכם דייקא ולא היה ציוויו דרך כלל לכל הברואים כי הוא היוצר הוא הבורא ומדוע לא ציוה כי אם לנו. ונפקא מינה דאם ציוויו כולל לכל היינו חייבים חיוב גמור דדינא דמלכותא דינא דבעינן שישוה גזרותיו. לא כן עתה דלא השוה גזירותיו לא שייך דינא דמלכותא דינא ויאמר אביו עבדים היינו לפרעה במצרים כלומר היינו עבדים לשר שנקרא מצרים כמשז"ל על פסוק והנה מצרים נוסע אחריהם שהוא שר של מצרים וזה רמז עבדים היינו לפרעה במצרים בצירוף מצרים השר. ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה כלומר קודם הזמן ולכן היה צריך ביד חזקה. והגם שהיה קודם הזמן ולא היה צריך לקיים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי עכ"ז העדיף מטובו ויתן ה' אותות ומופתים וכר ואותנו הוציא משם וקי"ל אם לשום עבד ישתעבד למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותנו כלומר דהגם דנשבע לאבות מ"מ לא מסיימא שיתנה לנו דאפשר לקיים הדבר לדור אחרון בנים יולדו וא"כ היא מתנה וז"ש לתת לנו לשון מתנה אעפ"י שנשבע לאבותנו וכיון שכן אנו חייבים מכח מתנת הארץ כמ"ש ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו. ובעבור שתים הנה שהוציאנו ממצרים קודם הזמן ומתנת הארץ ויצונו ה"א לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה"א כי רמ"ח מצוות הם רמ"ח סגולות לידבק בשכינה ושס"ה ל"ת הם להתרחק משס"ה כחות הטומאה כמ"ש מז"ה בחס"ל וא"כ המצוות הם לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה והרי תירץ שאלה ראשונה מדוע ציונו ה' לנו ולא לעשו וישמעאל משום יציאת מצרים קודם הזמן בנסים ונפלאות ומתנת הארץ. ועתה יצל"ח דברו לשאלה השניה וצדקה תהיה לנו שהתורה נקראת צדקה כמשז"ל הכונה יש לנו התורה ובלימוד יכול לקיים המצוות ואמר תהיה כמ"ש נותן התורה דתמיד נותן לנו התורה דמשפיע לנו שפע רב שנוציא לאור כל חלקי התורה השייכים לנר"ן. והשמיענו דבלימוד התורה הוי כאלו קיימנו. וזאת שנית כי נשמור נמתין לעשות דאנו מקבלים המצוות לקיימן כשיבואו לידינו ובזה ברב רחמיו מעלה עלינו כאלו קיימנום. ועוד בה שלישיה לעשות את כל המצוה הזאת כלומר שיש מצוה ששקולה כנגד כל המצוות כגון שמירת שבת כהלכתו. או להחזיק במעוז הצדקה. או ליזהר בציצית שכל אחד שקולה ככל המצוות וזה רמז

לעשות את כל המצוה מצוה כוללת וזה יועיל כשנשמור לעשות המצוה לפני ה"א לפניו דייקא והוא בוחן לבות ידע מה שבחשכה ורואה כי בלב שלם נקיים המצוות הכולליות כאשר ציונו דוקא לקיים דבריו לא לשום צד אחר. ובזה חשוב כאלו קיימנו המצוות:

ועתה נבא להבין תשובת המגיד אף אתה אמור לו כהלכות הפסח וכו' דרך אסמכתא. והוא במ"ש הרב משנ"ל פ"י דק"פ והוא מפסקי תוספות דזבחים וז"ל אם אי אפשר לקיים העשה בענין אחר לא בעינן בעידנא דמעקר לאו מקיים העשה עכ"ל. ושמעתי מקשים דהתנן בר"ה סוף דף ל"ב שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום ואין מפקחין עליו את הגל לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה וכו' והרי התם לא אפשר לקיים העשה בענין אחר. גם פ"ק דביצה סוף דף ז' אמרו על הא דתנן ומודים שאם שחט יחפור בדקר ויכסה אמר רבי זריקא אמר רב יהודה והוא שיש לו דקר נעוץ מבע"י והא קעביד כתישה אמר רב חייא בר אשי אמר רב בעפר תחוח וכו' ע"ש ומאי פריך והא קעביד כתישה הרי בכי האי גונא דלא אפשר לקיים העשה בענין אחר שרי ולא בעינן בעידנא עכ"ד. ומה שהקשו מסוגית ר"ה לק"מ דהרי שם בש"ס אמרו מ"ט שופר עשה וי"ט עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה וא"כ אינה משלנו. איברא דהרב חוות יאיר סימן קי"ב הקשה בסוגיא הנזכר דתפוק ליה דלאו בעדנא דמעקר לאו מקיים העשה ונדחק לתרץ ע"ש. ואשתמיט מיניה דברי הר"ן בסוגיא דהקשה קושיא זו ותירץ דקושטא דמילתא קאמר אבל בלאו האי טעמא ל"ק ע"ש. אמור מעתה אין להקשות מסוגית ר"ה למ"ש פסקי תוס' דזבחים דאדרבא מכאן סיעתא לדברי התוס' דהש"ס אצטריך למימר מטעם לא אתי עשה ודחי ל"ת ועשה אבל מטעם דבעינן בעדנא לא מצי לומר כיון דלא מצי לקיים העשה בענין אחר:

אמנם מעיקרא קושיא ליתא והני סוגיי ודכוותייהו אינם ענין לדברי פסקי התוס' דזבחים הנז' דעשה דשופר ועשה דכסוי מתקיימים שפיר בזמנים אחרים ובמציאות אחרים אלא דהשתא במציאות זה הוא דלא אפשר לקיים העשה וכי האי גוונא בעינן בעידנא. אבל מ"ש פסקי התוס' הוא דלא אפשר מעולם לקיים העשה אלא באופן זה אז לא בעינן בעדנא והדברים פשוטים:

ודרך אסמכתא אפשר להסמיך זה דזו שאלת החכם מה העדות והחקים והמשפטים דהוא נבוך מבוכה גדולה אתם אומרים אתי עשה ודחי ל"ת אך בעינן בעידנא דמעקר לאו מקיים העשה. ויש חילוק אם אפשר לקיים העשה דוקא אמרינן דבעינן בעידנא אבל אם אי אפשר לקיים העשה לא בעינן בעידנא. וגבי שופר וכיסוי אמרינן איפכא דאף דאי אפשר לקיים העשה בעינן בעידנא והיינו כמו שהקשו על פסקי תוס'. ויאמר אביו

בגערה א"ף אתה אמור לו בחרון אף מעיקרא לא נכנס בכלל קושיא דבעינן כהלכות הפסח דאי אפשר להתקיים העשה מעולם אבל באינך יכול להתקיים העשה במציאות וזמן אחר. ועל דרך תן לחכם ויחכם עוד רמז לו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כונתו להעירו דיש רמז בזה דיציאת מצרים איכא עשה ולא תעשה עשה לעבוד ה' ולאו הבא מכלל עשה דועבדום שלא לשבות מעבוד מצרים ואיכא מאן דסבר דאמרינן אתי עשה ודחי לאו הבא מכלל עשה כמ"ש ביעיר אזן וא"כ אתי עשה לעבוד ה' ודחי לא ישבותו מעבוד מצרים. ולאו בעדנא דמעקר לאו מקיים העשה דצריך לשבות מהעבודה זמן מה ואח"כ לילך לעבוד ה' אך מאחר דאי אפשר לקיים העשה בשום אופן לא בעינן בעדנא. וזה רמז אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן דדרך דרש היינו שלא יתבטל טעם הק"ף. ואנו מצפים שנגאל ונעשה ק"ף ויבא עשה דעבודת ה' וידחה הגלות:

ואפשר בזה לרמוז דרך אסמכתא במש"ה ויאמר פרעה מלך מצרים למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לכו לסבלותכם ויאמר פרעה הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אותם מסבלותם כי הנה איכא מ"ד דלא אתי עשה ודחי לאו הבא מכלל עשה וזו היה סברת פרעה שאמר למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו שאני אומר דלא דחי עשה דנלכה נזבחה לה' אלהינו ללאו הבא מכלל עשה דועבדום כי הוא פלוגתא דרבוואתא כמו שרמזתי ביעיר אזן. ויאמר פרעה אמירה שנית הן רבים וכו' אתא לאפוקי דיש סברא דלהיותם רבים לא בעינא בעידן דמעקר לאו קא מקיים עשה כמ"ש הרב שבלי הלקט ולאפוקי סברא זו בא פרעה לומר דאפילו אם תאמרו כסברת מ"ד דאתי עשה ודחי לאו הבא מכלל עשה מ"מ תדעו דבעינן בעידנא ולא שמיע לי דאהני היותם רבים לזה וכן אני אומר דהיותם רבים הדבר חמור שאתם מבטלים רבים וליכא בעידנא וז"ש הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אותם מסבלותם קודם שיקיימו העשה לזבוח לה'. ומעתה פש גבן חלוקת:

הכנה ששליח המלך יהא מוכן וזייני' עליה להציל עצמו מהאויב והיא לעסוק בתורה להנצל מיצה"ר ואפשר לתת טעם לזה במ"ש במכות דף ח' מ"ד עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם. עומדות היו רגלינו במלחמה במה שהיו עוסקים בתורה בשעריך ירושלם שערים המצוינים והטעם כי כל חיות א"ה הוא מניצוצי הקדושה שטורפים מישראל כי שר האומה בשמים טורף ניצוצות הקדושה בכח מה שחוטאים ישראל. ומזה נמשך להתגבר האומה אשר תחת השר ההוא לרעו"ת ביעקב להרע להם ולהלחם נגדם. ולזה דוד המלך ע"ה היה עוסק בתורה לשמה ועי"ז מברר ניצוצי הקדושה מהשר

ההוא ולעת תמוט רגלם מהסט"א בכח זה עומדות היו רגלנו במלחמה על עומדם יעמודו וגבר ישראל:

ולפ"ז נאמר דכן הוא בפרטות לכל אחד מישראל להנצל מהצר הצורר יצרו הרע והוא כי כבר לימדנו הרב מהרח"ו ז"ל כי כאשר תבא הנשמה בעה"ז ה' לקח ממחצב הדינין כנגד הנשמה ההיא והוא יצה"ר ולוקח ממחצב המלאכים בחינה כנגד הנשמה ההיא והוא יצר הטוב. וע"י עסק התורה מברר ניצוצי הקדושה מיצה"ר אשר בו שהוא מכוון כנגד נשמתו למעלה ומשו"ה אמרו רז"ל אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ דנשמתו חזי להתעסק בחלק הלימוד המברר מיצה"ר אשר בקרבו וצדיק מצרה נחלץ כי בזה מכניע היצר הרע ולבו נוטה ללמוד בחלק ההוא המועיל לבטל היצה"ר שהוא כנגדו:

וזה טעם מ"ש רז"ל על פ' גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם דבזכות המשניות נגאל בעזה"י דע"י עסק התורה מבררים ישראל ניצוצי הקדושה והוה ס"ד דהלימוד בח"ל דבצד מה יש איזה חלק לשרים אשר ישראל שרויים בקרב עמים. לא יועיל הלימוד לז"א גם כי יתנו בגוים שילמדו בח"ל שהם תחת ממשלת השרים יועיל לברר כשיהיה בתשובה וז"ש עתה שהיא התשובה כמשז"ל ע"פ ועתה ישראל אין ועתה אלא תשובה אקבצם לקבץ נדחי ישראל הם ניצוצות הקדושה אשר תחת השרים:

וזאת לפנים ממצרים גאלנו בזכות התורה כמש"ה כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. ואמרו רז"ל מה שאמרת מה זכות יש להם לינאל דע כי בהוציאך וכו' לסוף ן' יום יקבלו התורה וזהו תעבדון בנון יתירה. והנה פירשו רבני אשכנז כי ת"ל שני הגלות הם כמספר ה' אלהים ותקף הגלות היה פ"ו שנה כמנין אלהים ואכתי פשו ד' אלהים שהם גימט' שמ"ד שהוא כמספר משה עם הכולל ונעשו רחמים ד' הויות בזכות משה רבינו ע"ה ולעומתן ד' כוסות וד' זיתי מצה וז"ש וזה לך האות כי אנכי שלחתיך שיש לך אות יתר בשמך יתר על שמך לבטל שמ"ד שנים הנשארים ולכך אמרו רז"ל שאמר לו הקב"ה אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם זהת"ד. והרב תורת חיים כתב דד' גליות להשלים השמ"ד הנותרים:

ונראה לזווגם דאם לא חטאו בעגל הד' אלהים שנעשו ד' הויות ביצ"מ היו רחמים מתגברים תדיר והיה חירות משעבוד מלכיות. אבל כשחטאו בעגל נתעוררו הד' אלהים ונתחייבו להשתעבד בד' מלכיות להשלים שמ"ד שנים הנותרים מגזרת בין הבתרים ת"ל שנה. ובזה אפשר לפרש שאר הפסוקים בפ' שמות דאחר פ' וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. כתיב ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני

ישראל אהיה שלחני אליכם ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר לבני ישראל ה' אלהי אבותכם וכו'. ואפשר דכשאמר לו ה' למשה וזה לך האות כי אנכי שלחתיך וכו' דהכונה בעבור א' אשר בשמך משה דא' יתר על מספר שמ"ד בזכותך ובזכות התורה שיקבלו לסוף ן' יום יגאלו והיינו משום דד' אלהים יתהפכו לרחמים ד' הויות. נסתפק משה רבינו אם ד' אלהים נתמתקו לגמרי וישארו ד' הויות תדיר. או אם זה הוא לשעה בצאת ישראל ממצרים. ואח"כ עוד יוסיפו להתעורר ד' אלהים בפרוע פרעות שמ"ד הנותרים כי הוא יסתלק לאור באור החיים הנצחיים. וז"ש ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל. ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם. אם אומר שם הויה דלא יהיה עוד דין כלל. או אומר שם אלהים דאין זה אלא לשעה להוציאם ממצרים ושם אלהים בציביונו עומד ועליהם מוטל שנות מספר שמ"ד. ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ואמרו רז"ל אהיה עמם בצרה זו ואהיה עמם בצרות אחרות דיתעוררו ד' אלהים ויהיו בד' גליות והשיבו משה דיה לצרה בשעתה ואמר לו גם אני כונתי להודיע לך לבד אבל כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם להושיע אתכם מצרה זו. ויאמר עוד אלהים כלומר דשמות אלהים לא נהפכו לגמרי אלא עוד אלהים יתעוררו עוד שם אלהים בד' גליות. ומיהו כה תאמר לבני ישראל ה' אלהי אבותיכם מדת רחמים:

ובזה נבא להבין מ"ש בחולין דף מ"ו ההוא פולמוסא דאתא לפומבדיתא ערקו רבה ורב יוסף פגע בהו רבי זירא א"ל ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה. והנה הרב כתנות אור פירש במ"ש המגיד דבעינן כזית במקום מרה לאגנא עליה ממקטרגים דליהוי האי כזית חוצץ באפיהו וכד לא אשתייר כזית כיון דליכא מאן דחייץ באפי סט"א מסאבא האי סטרא שלטא עליה וז"ש ערוקאי מהאי פולמוסא שהוא סט"א כדי שלא יגיע אליכם וסוד ה' דכזית שאמרו במקום מרה שלא ישלוט סטרא אחרא וצריך כזית לחוץ ולהפסיק מפני המקטרגים כך אתם צריכים שלא ישלוט סט"א וצריכי למערק כדי שלא יראו לכם ויריעו אתכם זהו תורף דברי הרב ז"ל:

ואני בעניי נראה לי ההדיוט בהקדמות האמורות דבאלו הגליות אשר הם לפרוע השמ"ד הנותרים רבנן דפקיע שמיהו לא עליהם תהיה גזרת שמ"ד כי סתם ת"ח מופלג יש בו ניצוץ משה רבינו ע"ה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל ומשה אחד יתר על השמ"ד ואהניא ליה שלא יהיו בכלל שמ"ד והיינו דקאמר רבי פ"ק דבתרא אין פורענות בא אלא בעבור עמי הארץ. ההוא דמי כלילא דשדייוהו אטבריא אתו לקמיה דרבי א"ל ליתבו רבנן בהדן א"ל לא א"ל ערוקינן א"ל ערוקו ערוק פלגא דלייוהו פלגא ערוק כלהו וכו' פקע כלילא. ולפי האמור א"ש דרבנן אשר ניצוץ משה רבינו נוצץ בהם מגין עליהם משמד דאות היתר בשם

משה אהני. ורבי זירא השיג על רבה ורב יוסף גדולי הדור אשר ניצוץ משה רבינו ע"ה אור נוצץ בקרבם לא הי"ל לברוח והיינו דרמז להם לקרוא אותם ערוקאי כלומר דמיתם לערוקאי בזמן רבי דעמי הארץ ערוקו. הלא כזית שאמרו במקום מרה דכזית בשר בהמה חייץ ומפסיק בין המרה סט"א שלא תתפשט והיה לכם לדון ק"ו כי המאור הגדול ניצוץ משה רבינו ע"ה המאיר בכם אהני שלא תהיו בכלל שמ"ד ולא הייתם צריכים למערק כמו עמי הארץ בזמן רבי. ובהכי ל"ק קושית התוס' והר"ן דרבי זירא גופיה אמאי לא ערק ולפי דרכנו ניחא דהוא השיגם שלא היה להם לברוח וכבר אני עני כתבתי כן בשמחת הרגל אמנם הכא הוא קצת בסגנון אחר ודייקינן אומרו ערוקאי להזכירם כי עמי הארץ הם הבורחים בימי רבי אמנם גדולי הדור אהני זכות משה רבינו ע"ה כמו שנאמר:

וזכות משה רבינו ע"ה אהני להצילנו מיד פרעה כי פרעה גימטריא שנ"ה עליו הכתוב לעכב כי הוא סבר שהוא עשרה יותר ממספר משה והיה מתגאה בזה כי הוא היה קין הרע שלו ומשה רבינו ע"ה היה הבל והיה רוצה להורגו בכח יוד שיש בו שהוא האות שנתן לו הקב"ה כמש"ה וישם ה' לקין אות ונהפך לו יו"ד מכות ומשה עשה בו משפטים וגבה כל הרכוש על מה שגנב ממנו כמ"ש הרב שפתי כהן עה"ת והרב מהר"ש בן אלקבץ בספר ברית הלוי כ"י ע"ש ומה שכתבו דהאות של קין היתה יו"ד. רבינו האר"י ז"ל כתב דהיה אות ו' כמו שכתבנו בעניותנו במקומות אחרים וז"ש יצילני מאויבי עז זה פרעה שהיה עז כי היה הרע של קין וכבר בגלגול קין נטל את שלו והיה נע ונד ואח"כ נתכפר נע וישב בארץ נוד וכל ימיו היה בצער ויסורין. ועתה חזר לקלקולו והיה רוצה להרוג משה ולכלות את ישראל וזהו עזות מצח אחר שסבל אכסוהו צער"י ומת מיתה משונה העיז פניו להחריב העולם וז"ש יצילני מאויבי עז זה פרעה. ומשנאי כי אמצו ממני אלו המצריים אשר החיים יוסף ובחכמתו וצדקתו הצילם מהרעב. והיה שכרו לבקש לקעקע ביצתן של ישראל וזהו ומשנאי כי אמצו ממני שנתחזקו ממני מסיבתי שיוסף החיה אותם וישוב עמלם בראשם ויצל אלהים לזרע ישראל מהמצריים:

ואשר נשאת"י והנו"שא בא מצות תאכל דהמצה מיכלא דאסוותא ואימתי כשיחזור בתשובה וינקה הגוף שיהיה טהור אז הוא מיכלא דאסוותא וז"ש במקום קדוש שידמה כאלו קדוש שרוי בתוך מעיו. ונזכה שיבנה בה"מ בחצר אהל מועד יאכלוה בעזרת ישראל ובא לציון גואל בב"א:

פרק יב

דרוש י"ב. לשבת כלה

סיון ראשו"ן בס"ד

שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם ר"מ אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולע"א שכל העולם כלו כדאי הוא לו וכו':

רב הכסף ועפרות זהב כי יפול הנופל בתוך עפר מן האדמה על ערבי"ם בתוכה הם מגישים העפר הזה אל צורף זהב וכסף. ויש שלשה מינים בצורפים. יש יודע לצרף ולברר הכסף מן הסיגים אך בטורח גדול לאט לאט. ויש אשר קדמה לו ידיעה יעשה לו סגולה לברר ולצרף בנקל ובזמן מועט. ויש צורף אחריו גדול מכלם שיודע להפריד ולצרף ולהוציא לאור כסף צרוף ויעשנו כלי נחמד מאד:

כן הדבר הזה בעובדי ה' נחלקים לג' חלקים כי הנה ניצוצות הקדושה וניצוצי התורה נפלו בין הקליפות וכל התורה גם ברכות ותפלה ומצוות לברר ולהעלות הניצוצות הקדושה ולהוציאם מסיגי הקליפות להחזירם למקום קדושה. והבירור הוא במחשבה ודיבור ומעשה דהיינו כונות טובות בלימוד ומעשה המצוות. ודיבור בתורה. ומעשה המצוות. והנה ירא חטא ולא עם הארץ הוא מברר לפי שעורו מברר מעט מעט מניצוצי הקדושה בקיימו המצוות ובלימוד כפי ידיעתו והוא כמו הצורף הראשון:

ואשר על ידו השני כי שיח וכי שיג לו וסגולת לימודו וקיומו המצוות בכונותיו ויחודיו ופרישותו מעניני העה"ז וכשפיו הרבים. הוא מברר הרבה מאד בסגולת המחשבה הטהורה וכונותיו האמיתיות ורוב לימודו לשמה והוא כמר הצורף השני:

ויש צורף שלישי הם הת"ח המופלאים בחכמת האמת כי הם מבררים בנקל ובזכות תורתם וקדושתם יכולים הם לברר הרבה ולהוציא כלי למעשהו מעין דוגמא למ"ש רבינו האר"י זצ"ל בשער המצוות פרשת עקב כי הת"ח באכילתם מבררים הניצוצות מבעל חי לאדם ות"ח שיודעים סוד יכולים לתקן מצומח לאדם. והת"ח המופלאים בחכמת האמת בשרשה מעלים מדומם לאדם ע"ש באורך וכיוצא בזה יהיה בשאר הבירורים ע"י תורה ומצוות כל אחד מברר כפי ידיעתו וכח נשמתו:

ועם האמור פירש רבינו האר"י זצ"ל פסוק כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם כי הנה הפלוסופים חקרו דהנפש היא רוחנית ובודאי אינה נזונית ממזון הגשמי ועינינו רואות כי יאכל האדם חי ואם לא יאכל ימות ואיך הנשמה נזונית מהגשמיות. אך הענין כי הנשמה נזונית מהברכה וגם יש רוחניות במאכל כי בבריאת העולם ה' השפיע רוחניות בכל דבר ומזה הרוחניות של הברכה וגם רוחניות שיש במאכל נזונית הנשמה ואם לא יאכל ימות וכבר ידוע כי הנשמה היא אדם כמ"ש בזהר הקדוש ע"פ על בשר אדם לא ייסך דהגוף הוא בשר אדם והנשמה היא אדם וז"ש

בשר אדם פי' בשר הנשמה. וז"ש ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך כי המן היה רוחניות נמשך מן השמים ולא היה בו פסולת כי אם הכל רוחניות וזה טעם שהמן היה נבלע באברים כמ"ש המפרשים כי המאכל יש בו פסולת וניצוצי הקדושה ורוחניות ועל ידי האכילה מתבררים ניצוצי הקדושה והפסולת יוצא לחוץ. אך במן לא היה פסולת כי אם הכל רוחניות. ולזכות למעלה הזו היו מוכים ומעונים ישראל בעבודת פרך ולבסוף מסרו עצמם על ק"ה בקשירת הק"ף אלוהיהם של מצרים והם נמולים ובהיותם כואבים מסרו עצמם על ק"ה ובזה נזדכך כל גופם. וז"ש ויענך וירעיבך ועי"ז נזדכך החומר ויאכילך את המן רוחניות גמור אשר לא ידעת אתה ולא ידעון אבותיך אפילו אברהם יצחק ויעקב ע"ה לא זכו לזה. למען הודיעך ידיעה כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם שהיא הנשמה היא אינה נזונית מהלחם הגשמי ואיך תתקיים כי על כל מוצא פי ה' שהוא הרוחניות שהשפיע ה' בבריאת העולם וגם הברכה יחיה האדם שהיא הנשמה וחיה מן הרוחניות. ובמדבר גוף ונפש נזונין מהרוחניות באכילת המן זהת"ד בתוספת ביאור:

ואפשר שזה כונת הפסוק משלי י"ג צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר. הכונה צדיק אוכל לברר ניצוצי הקדושה ומברך ברכה כתקנה ואוכל בכונה שלימה וזהו לשובע נפשו שניזונית מהרוחניות ומהברכה ובטן רשעים שאוכלים בלי ברכה או בברכה חסרה בלישנא קטיעא וכונתם לצבות בטן. תחסר כי נפשם חסרה ממזון רוחני הן מהמאכל הן מהברכה ויבא לו נפש רשע אשר במאכל ומזיקו כמ"ש האר"י ז"ל. ואפשר זהו טעם משרז"ל שהיה בזמן דוד הע"ה זמן שהיו מתים ק' נפשות בכל יום עמד ותקן מאה ברכות כי עינו ראה בשל אחרים דמחוסר רוחניות מתים וע"כ תקן דוד מאה ברכות שיהיה להם רוחניות ומזון לנפש וחיו שהברכות עוד יוסיפו לעורר רוחניות המאכלים:

ועפ"ז יתבאר פ' משלי ז"ך מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו. חוץ מדרכנו אפשר במעשה שלמה הע"ה שלשה שהטמינו נכסיהם בע"ש וליל שבת אחד גנב הכל ובאו לדון. ואמר להם שלמה הע"ה אני נבוך בשאלה מארץ מרחקים בבתולה שנשבעה לבחור. ואביה השיאה לאחר. ואמרה לחתן שיש לה שבועה ולקחו כסף וזהב והלכו לבחור ומחל ובחזרתם לסטים זקן לקח הכלה והכסף ואמרה לו דע שהלכתי לבחור שנשבעתי לו ומחל ואתה זקן והניחה לה ולכסף. ישאלוני אביע אומר למי משלש אלה יש לשבח יותר ואני רואה שאתם יודעי דעת אמרו אתם מה דעתכם בזה. ויען האחד ויאמר אני משבח הבחורה שחששה לשבועה והב' שבח לבחור שבתוקף אהבתו מחל. והג' אמר אני משבח ללסטים שהחזיר הכסף. אמר שהע"ה לג' זיל שלם כי פיך ענה

בך שאתה חומד כסף וזהב ועל כן שבחת ללסטים ונמצא כדבריו שהוא הגנב. וז"ש מצרף לכסף וכור לזהב להוציא הסיגים וניכרים הזהב והכסף. כן איש לפי מהללו אשר הוא משבח לאחרים ניכרים מעשיו אם רעים ואם טובים כאותו ששיבח ללסטים ונתפס כגנב:

א"נ פירש הרב הקדוש מהר"א אזכרי זלה"ה בספר חרדים דף ע' כי התפלה היא מבחן לדעת אם הוא מלא סיגים וחטאות כי אם תפלתו בכונה ויודע לפני מי עומד ולמי מתפלל ותפלתו בלב טהור אז ודאי גופו טהור ונפשו דבקה בו יתברך. ואם תפלתו בפיו ובשפתיו ולבו רחק מורה כי לא טהור ונפשו לא מטוהרה ולפי שיעור מהות נפשו כן ירבה ערך תפלתו אם כיוין בכלה או מקצתה וכיוצא וז"ש מצרף לכסף וכור לזהב להודיע כמותם ואיכותם. ואיש נודע ערכו ומהותו לפי מהללו לאל יתברך בתפלתו אשר כפי כונתו בתפלתו נודע אם לבו ונפשו טהור אם לא כדבר האמור:

ולדרכנו כבר אמרנו שכאשר יש מדרגות ובחינות בצורפים כן יש באישי ישראל שהגדול לפי גודלו מרבה בירורים הרבה באכילתו ובתורתו וז"ש מצרף לכסף וכור לזהב לברר ויש בזה מדרגות במבררים צרפי"ם עומדים לפי חכמתם וידיעתם. וכן איש לפי מהללו מעלתו וגדולתו כן יוכל לברר ולהשביח שאם מכוין באכילתו לפי חכמתו וכן בלימודו ומצותיו יוכל לברר מאד ולהעלות ניצוצי הקדושה עליונים למעלה:

ואפשר זה טעם הכתוב שאמר ה' למשה כשאמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה כי הנה משה רבינו ידע שהגלות היה לברר ניצוצי אדה"ר ורפ"ח ניצוצין ולא עלה בידם לברר כל רפ"ח ניצוצין והיה רוצה שישארו בגלות עד גמר בירור הרפ"ח ניצוצין ואז תהיה גאולת עולם. והשיבו ה' כי אהיה עמך וכו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה כלומר על ידי התורה והמצוות יבררו הנשאר מרפ"ח הניצוצין:

והימים האלה נזכרים ונעשים אשר זכינו קרבת אלהים במעמד ה"ס ופסקה הזוהמא וזכינו לקבל התורה ולכן מסוגלים לטהר רעיון ולהתעורר לידבק בו יתברך ובתורתו זאת היתה לי שאשית אני זוטרן מילי דצעי"ר בשבח וחיוב תלמוד תורה יומא הוא דקגרים יקרא דאוריתא ויהללוה בשערים הלא זה דברי בעזר משדי ובס"ד:

תניתוה בפרקא דיומא גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה בעה"ז ובעה"ב שנאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא וכבר נודע דעל ידי הלימוד ויגיעה בתורה מוציא לאור ניצוצי התורה אשר נטמעו השייכים לחלקו שקבל מסיני וז"ש שנותנת חיים

לעושיה ממש שהם מוציאים ניצוצי התורה ונתקנים וזהו לעושיה כמו ויעש את העולה שהם מתקנים אותה שנאמר כי חיים למוצאיהם שמוציאים ניצוצי התורה שנטמעו בין הקליפות ונתקנים על ידו. ורז"ל אמרו אל תקרי למוצאיהם אלא. למוציאם בפה ואפשר כי הבירור נעשה ע"י קול ודיבור ע"י השכינה וז"ש הקול קול יעקב. וזה יאמר אל תקרי למוצאיהם (ע"ד שאנו מפרשים אל תקרי כמ"ש בכמה מקומות בס"ד) כלומר אי אפשר לקרות למוצאיהם שיוציא ניצוצי הקדושה מהקליפות אלא שתקרא למוציאם בפ"ה שרומז לשכינה ואז יכול לקרות למוצאיהם. א"נ במ"ש מז"ה זלה"ה בספר חסד לאברהם דאותיות התורה אינן הסכמיות אלא רוחניות כי כל אות רומזת בצורתה לרוחניות ידוע ולכל אות יש אור מספירות משתלשל עד האות ומהבל פיו תהיין צורות קדושות מתקשרות בשרשם וכשיזכור תיבה יניע כח האותיות המצרפות בה ומסיבת התנועות והכאתם עוד יתהוה רוחניות ומציאות חדש והוא בהרכבת המרקחות עיין בדברים אחדים דף נ"ב עש"ב וזה רמז הקול קול יעקב דמהקול יתהוה קול אחר והיינו דקאמר למוציאם בפה שיתהוה. רוחניות חדש ויהיה הבירור כמשפט:

וזה פירשנו במ"ש אריב"ל בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף ומקשים דלכאורה. נראה שהתורה עולבא וגודא רבא שדיא שכל שאינו עוסק בה נקרא נזוף ומה עלבון יש לה לתורה שלא יעסקו בה ובפרט דנראה דאפילו אם רבים עוסקים ואחד אינו עוסק נקרא נזוף ומה איכפת לתורה אם אחד אינו עוסק והלא לא אלמן ישראל והאיכא כמה וכמה רבנן שעוסקים בתורה. ועל פי דרכנו א"ש כי כל אדם מישראל קבל חלקו מסיני וצריך שיטרח ויעסוק בתורה להוציא לאור חלקו וזה לא אפשר על ידי אחר שהוא חלקו וז"ש אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שעל ידי שאינם עוסקים נשארים ניצוצי תורה השייכים להם בין הקליפות וראה אם יש עלבון גדול לתורה יותר מזה להשאר במקום טנופת הסט"א שכל מי שאינו עוסק בתורה אפילו אחד מעיר נקרא נזוף מדה כנגד מדה שהוא ע"י שאינו עוסק בתורה מניח ניצוצי התורה בין הקליפות ולכן נקרא נזוף מדה כנגד מדה שהוא גרם שניצוצי תורתו ישארו בדד מופרשים מהקדושה גם הוא יהיה נזוף והבדילו ה' לרעה:

א"נ אפשר לומר ונבין מ"ש בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ונקדים מ"ש פרק רבי עקיבא ויתיצבו בתחתית ההר אמר רבי אבדימי בר חמא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבא לאורייתא אמר רבא אעפ"כ הדור קבלוה בימי

אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר. ויש לדקדק אומרו מלמד שכפה עליהם וכו' מאי מלמד דקאמר דהמפרשים רגילים לפרש בכל מקום שאומר מלמד דאתא לאשמועינן איזה דין. ותו מ"ש מודעא רבא מה הלשון אומרת מודעא רבא דהול"ל מכאן מודעא לאורייתא ותו מ"ש רבא אעפ"כ דהול"ל אמר רבא הדור קבלוה וכו'. ואפשר דמודעת זאת דהמפרשים יצאו לטעון דמודעא זו אינה מודעא דכתב מרן בב"י ח"מ סימן ר"ה דהיכא דאיכא מיתה או גזרת מלך לא חשיב אונס והכא הוה אונס מיתה וגזרת מלך ועוד דכתב הרמב"ם טעם דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני משום דישראל ודאי רוצה לקיים התורה אך היצר הרע מסיתו וכשכופין אותו מתבטל היצה"ר וחזר לצור"ו לקיים התורה וכשיאמר רוצה אני הוא בלב שלם וגם יש למפרשים טענות אחרות וז"ש מלמד שכפה וכו' כלומר אנו למדים דין דבכה"ג לא מקרי אונס ואין כאן מודעא. והנה בפסחים דף ק"ו קרו לקדוש שחרית שבת קדושא רבה וכתב הה"מ פכ"ט דשבת דין יו"ד וז"ל ושם קראוהו קדושא רבא והוא לכינוי כמו שקורין לסמיא סגי נהור עכ"ל. ואפשר דעל דרך זה קראוה כאן מודעא רבא כלומר שאין כאן מודעא. דהגם דהמון ישראל היו אומרים שהן אנוסים אין ממשות בדבריהם ואינה מודעא. ועל דברי רבי אבדימי בר חמא שאמר מלמד שכפה וכו' דהכונה כמר שאמרנו ללמד דין דבהאי גוונא אין לטעון טענת אונס. אמר רב אחא בר יעקב מכאן שאמר רבי אבדימי בר חמא מלמ"ד שכפה וכו' תדע שהוא מודעא רבא שאינה כלום כמ"ש הה"מ על קדושא רבא. והשתא אתי שפיר מאי דאמר רבא אעפ"כ הדור קבלוה כלומר הגם דמזה מוכח דאין מודעא אעפ"כ עכ"ז להפיס דעת המון העם המצפצפים והמהגים דיש מודעא הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו מה שקבלו כבר דקיימו מה שהיו חייבים מה שקבלו כבר שהקבלה היתה כדין ולרווחא דמילתא מפני ההמון הדור קבלוה. ואפס קצה פירוש זה כתב הרב מקראי קדש דף ל"ז ע"ב משם הרב מהר"י קמחי ע"ש:

ולפ"ז דלקושטא דמילתא אין כאן מודעא ובכל זמן עול תורה עלינו בין במדבר בין בגלות בין בא"י בין בח"ל נבא לרמוז בדברי ריב"ל דאמר בכל יום ויום ב"ק וכו' והוא דמבואר בתנחומא דטענת מודעא היה על תורה שבע"פ הרומזת לשכינה ומדברי ספר הקנה בעובדא דתנורו של עכנאי מוכח דבת קול הוא מצד השכינה וז"ל בכל יום ויום כלומר בכל זמן ובכל מקום שישראל יושבים בת קול שהוא מצד השכינה יוצאת מהר חורב ממקום שחושבים שיש להם מודעא על תורה שבע"פ שהיא כנגד השכינה מכרזת ואומרת אוי להם לבריות כלומר שהם נבראים ובוראם גוזר עליהם והם אומרים שיש להם מודעא וכדי בזיון שטוענים נגד הבורא ואוי להם מעלבונה של תורה שאינם רוצים

בה כאלו הוא דבר שאינו טוב ואומרים שהם אנוסים שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף וכו':

נמשך לזה נבין מסרה אחת הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה. אל תאמר וכו' בצדקתי הביאני ה' לרשת. הביאני ה' לארץ ישראל. הביאני המלך חדריו. ונקדים מאמר פסיקתא הובא בילקוט ירמיה סימן ש' פתתני ה' ואפת אמר רבש"ע פתתני עד שנתת לי את התורה ונתת על צואריי עול מצוה ובהם נענשתי אלו לא קבלתי את התורה הייתי כאחד האומות לא שכר ולא עונש שדלתני בסיני אמרת אנכי ה"א הייתי סובר שהיא רפה חזקתני ותוכל כי אני ה"א אל קנא וכו' ע"ש באורך. ויש לדקדק היכן מצינו שפיתם והול"ל אנסתני והלא הרבה מופתיו בפרעה ומצרים ובקריעת ים סוף. ועוד להבין שנתת לי התורה ועוד הוסיף ונתת על צואריי עול מצוה. ועוד איך אמר שהיה כאחד האומות לא שכר ולא עונש והלא על ז' מצוות נצטוו גם בני נח. ואפשר לומר כי הנה מאמר זה הוא פסיקתא. ובפסיקתא אמרו שהר סיני נעשה כמו חופה. וכן הוא בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל על פסוק ויתיצבו. ומן יד תלש מאריה דעלמא ית טורא וזקפיה באוירא והוי זייג הי כאספקלריא ואתעתדו תחותי טוורא. ונראה שבתחילה כפה ההר וכשאמרו שמקבלים נעשה ההר חופה ונכנסו לתוכה וקי"ל חיבת חופה קונה ואזדא לה המודעא. והנה א"ה לא רצו לקבל התורה. אבל ישראל שאמרו נעשה ונשמע ואח"כ לא רצו תורה שבע"פ כפה עליהם ההר. וז"ש פתיתני אחר שהייתי אנוס עשית המצאה ופתוי כי נעשה חופה ואפת שנתת לי עול תורה ועול מצוות אלו לא קבלתי כלומר שאמרתי נעשה ונשמע לא באתי לזה והייתי כאחד האומות שלא הודו לקבל כלל. ואפשר לרמוז ונקדים מ"ש בכתובות דף מ"ד ע"א אמר ר"נ שני שטרות היוצאים בזה אחר זה ביטל שני את הראשון אמר רב פפא ומודה ר"נ דאי אוסיף ביה דקלא לתוספת כתביה פשיטא ראשון במכר וב' במתנה ליפות כחו הוא דכתב ליה משום דינא דבר מצרא וכ"ש ראשון במתנה ושני במכר דאמרינן משום דינא דב"ח הוא דכתב כן אלא אי שניהם במכר אי ב' במתנה ביטל שני את הראשון מ"ט רפרם אמר אימור אודויי אודה ליה רב אחא אמר אימור אחולי אחיל לשעבודיה מאי ביניהו איכא ביניהו אורועי סהדי ולשלומי פירי ולטסקא:

ופירש רש"י ז"ל שני שטרות של שדה אחת של מכר או מתנה וכו' וכתבו הריטב"א בחידושיו והרב הנמקי בחידושיו שנדפסו מחדש שדעת רש"י ז"ל כדעת הרי"ף ז"ל דדוקא מכר או מתנה אמנם אי הם שטרי הלואה גבי תרוייהו ואעפ"י ששניהם מסך אחד והביא ראיה מדאמרינן פרק גט פשוט דנקיט תרי שטרי חמשין חמשין לשוויי חד בר מאה אין שומעין לו אלמא דגבי לתרוייהו עכ"ד. ולפום ריהטא קשה על הריטב"א

והרב נמקי יוסף דרש"י עצמו פרק הכותב דף פ"ט על מימרא זו כתב וז"ל בזה אחר זה זמנו של זה קודם לזה ושניהם על הלואה אחת או על מכר אחד עכ"ל הרי דרש"י ז"ל כתב בכתב מפרש דאיירי רב נחמן גם בשטרי הלואה נגד דברי הרי"ף. ונראה דהריטב"א והרב הנמקי דייקי דברי רש"י דפרק הכותב דקאמר ושניהם על הלואה אחת או על מכר אחד דמאחר דרש"י ז"ל הוא היה תחילה לקוצרי"ם ועל כל טיפת דיו יושב עליהם ז' נקיים הול"ל על הלואה או על מכר ומדכתב על הלואה אחת או על מכר אחד כונתו דנודע לנו מהמלוה והלוה והעדים דהם הלואה אחת ובכי האי גוונא מודה הרי"ף דביטל שני את הראשון אבל כשלא נודע לנו מודה רש"י להרי"ף ז"ל דאם הם שני שטרי מלוה גבי תרוייהו:

ואולם עדיין יש להרגיש דהרמב"ן בחידושיו שם פרק הכותב עלה ונסתפ"ק אי רש"י פליג על הרי"ף ונראה מדבריו דנטה דעתו דהרי"ף ורש"י חולקים עיין בדבריו באורך ואיך הריטב"א אשר תמיד הולך בעקבות הרמב"ן פסיקא ליה דרש"י סובר כהרי"ף. והרב הנמקי נודע שהוא ז"ל טובא מגרר גריר אחר הריטב"א. ועל הרמב"ן ק"ק דכיון דרש"י פרק נערה פירש שני שטרות של מכר או של מתנה הי"ל להכריע דרש"י ס"ל כהרי"ף ומ"ש רש"י פרק הכותב היינו שנודע בבירור דליכא אלא הלואה אחת ואמאי נטה לומר דרש"י חולק על הרי"ף. ואפשר דהרמב"ן סובר דאין ראיה כלל מדברי רש"י פרק נערה דנודע דרש"י ז"ל מנהגו להקדים פירוש שיבא עליו דברי הש"ס ולפעמים מפרש כפי הס"ד כדי שעל פי זה יבא כהוגן מאי דשקיל וטרי הש"ס וא"כ מאחר דפרק נערה אמרו ראשון במכר וב' במתנה וכו' וכ"ש ראשון במתנה וב' במכר לזה קדים וכתב רש"י שני שטרות של מכר או מתנה דבהכי אתי שפיר מאי דקאמר הש"ס ראשון במתנה וכו' אבל פרק הכותב דלא אמרו הא דפרק נערה פשיטא אחד במכר וכו' לכך פירש מכר והלואה ומסתמא פליג אהרי"ף דאי לא לא ה"ל להזכיר הלואה כלל זה דעת הרמב"ן ז"ל:

וראיתי להרב בית דוד ח"מ סימן ל' דף ל"ו ע"ב שכתב דאין לומר קי"ל כרש"י והר"ן שכתבו פרק הכותב דמיירי בהלואה וסברי דמיירי גם בהלואה נגד דעת הרי"ף וביטל שני את הראשון דכונתם כשנודע דהוא הלואה אחת זהו תורף דבריו (בדברים אחדים דף ק"ן וקנ"א כתבתי בזה והבאתי דברי הריטב"א והרמב"ן והרב בית דוד וכאן אני כותב קצת בסגנון אחר בס"ד) ולכאורה יש להרגיש על הרב ז"ל דהו"ל להביא סייעתא לדבריו ממ"ש רש"י והר"ן פרק נערה דשם כתבו שני שטרות במכר או מתנה והוא כדברי הרי"ף. ועוד יש לדקדק דקפסיק ותני הכי בדברי רש"י ונעלמו מהרב ז"ל דברי הרמב"ן בחידושיו דצדד בדברי רש"י ונראה דמסיק דרש"י פליג על הרי"ף וכפי דברי הרמב"ן גם הר"ן ס"ל

כרש"י ומה גם שהוא ראה דברי הרמב"ן בכוונת רש"י וכתב כדברי רש"י וא"כ יכול למימר קים לי כרש"י והר"ן לדעת הריב"ש והרמב"ן כמו שתראה בשיטה מקובצת:

אמנם נראה דלענין דינא העיקר כדברי הרב בית דוד ז"ל כי דרך הר"ן להעתיק פירש"י ואח"כ מגלה דעתו להפך וכ"כ הרב פר"ח בא"ח ריש סי' תע"א דבמשנה העתיק פי' רשב"ם כמנהגו ואח"כ בגמ' גילה דעתו. וה"ה כאן דהעתיק פירש"י כמנהגו וסמך דבפרק נערה כתב הרי"ף דלא נאמר זה בשטרי חוב והוא ז"ל לא כתב שם כלום ואלו היה סובר הפך הרי"ף היה כותב בראיות נגדו. ודידן עדיפא דבפרק נערה כתב פירש"י במכר ומתנה והיינו כהרי"ף והא דכתב פרק הכותב אינו מבורר להפך דיכול להתפרש כשנודע שהם הלואה אחת, והגם דהרמב"ן נקיט בדעת רש"י איפכא הוא סמך על דברי הרי"ף. ומזה מוכח דמ"ש פרק נערה דהרמב"ן מפרש דלא אמרינן אי מזמן א' גבית וכו' אלא בשטרי חוב אינו כפשטו וא"כ אין לומר קים לי דליכא השתא אלא רש"י לדעת הרמב"ן:

והרמב"ם פ"ה דזכיה כתב שני שטרות היוצאים על שדה אחת בשם קונה אחד ואין זמנם שוה אם א' שטר מכר וא' שטר מתנה אם היה הראשון מתנה ואחריו שטר מכר לא ביטל אחרון את הראשון שיש לומר להוסיף אחריות חזר וכתב בשם מכר וכן אם הראשון מכר וב' מתנה קנה השדה מזמן ראשון שלא כתב לו שטר מתנה אלא ליפות כחו ומשום דין בן המצר היו ב' שטרות במכר או ב' במתנה אם הוסיף בב' כלום הרי הראשון קיים שלא כתב השני אלא מפני התוספת ואם לא הוסיף בטל שני את השטר הראשון ואין לו אחריות אלא מזמן השני לפיכך כל הפירות שאכל הלוקח מזמן ראשון עד זמן שני מחזיר אותם ואם היה על אותה שדה חק למלך הנותן או המוכר נותן אותו החוק עד הזמן השני. וכתב הה"מ עמ"ש אם האחד מכר והב' מתנה וכו' וז"ל ויש מי שפירש ליפות כחו שאם יערער בן המצר יטמין שטר המכר ויאמר במתנה נתנה לי אבל אם נודע שכתב שטר אחד של מכר יש בו דבר"מ ויש מי שכתב דאעפ"י שנודע שכתב לו שטר אחר של מכר כיון שכתב לו שטר מתנה אין בה משום דבר"מ וכתב הרשב"א ושמא נאמר לפי דבריו דשטר מתנה באחריות שאני לפי ששטר זה בעצמו נדון כמכר ואין כאן מתנה כלל אבל כתב לו שטר מתנה מוחלט לכך כתב לו שאם יערער בן המצר שלא יהיה המכר מכר ויזכה בו מכח מתנה זו וצ"ע עכ"ל. ותמה הרב מש"ל דמה ביד המוכר לעשות אחר המכר שלא יהיה מכר כדי שיזכה מכח מתנה הרי החזיק הלוקח בתחילה לשם מכר בדרכי ההקנאות והיה צריך שיחזור ויכתוב שטר מכר למוכר כדי שיוכל המוכר להקנות מעתה מה שירצו ואפילו שרצו שניהם מעתה אין מעשיהם כלום דבדברים לא מסתלק הלוקח וכו' ע"ש. ולא זכר דכבר מהרימ"ט בח"מ סימן ס"ז תמה על

זה דמשעה שנכתב שטר מכר זכה המצרן דלוקח שליחותיה דמצרן קעביד ותריץ יתיב דכונת הרשב"א לישב דעת הגאון רב נטרונאי שמר ניהו כתב דאפילו נודע שטר מכר כיון שכתב שטר מתנה אין כאן דינא דב"מ והוא ז"ל היש מי שכתב שהביא הרב המגיד וכמו שמפורש בהר"ן פרק נערה. ומפרש הרשב"א דעת רב נטרונאי דמעיקרא כך התנו שאם לא יערער שום בן המצר עליה יזכה בה בתורת מכר ואם ירצה שום מצרן לסלקו הרי היא לו לעתיד בתורת מתנה ואין כאן מכר ולא יטול דמים ואין כאן הערמה:

ועוד כתב הה"מ על חלוקת ב' מכר וכו' דפסק הרמב"ם כרפרם משום דקרקע בחזקת בעליה עומדת וכתב הלח"מ וז"ל לפיכך כל הפירות שאכל וכו' אין הלשון מכוון דאיך נמשך ממ"ש ביטל ב' את הראשון כן הא אפשר דטעמא דאחליה לשעבודיה וליתנהו להני דיני שכתב רבינו וכו' גם יש לדקדק איך לא הזכיר רבינו הא דאורועי סהדי כיון דהלכתא כרפרם ולדידיה אורעי סהדי זהת"ד והרב מרכבת המשנה חדש כתב וז"ל לפיכך וכו' עיין לח"מ ולא ידענא מאי ק"ל דשפיר קאמר לפיכך וכו' כיון דהשטר הראשון בטל וכו' גם מה שהקשה למה השמיט רבינו אורועי סהדי פשוט לפמ"ש הה"מ דמשו"ה פסק רבינו כרפרם מפני שקרקע בחזקת בעלים עומדת ומשום חזקה זו ודאי דאין ראוי לאורועי סהדי עכ"ל:

ואני בעניי אומר שדקדוק הרב לח"מ נכון וכבר הוא עצמו ביאר דבריו דלשון ביטל ב' את הראשון יש בו ב' פירושים או אודויי אודי ליה כרפרם או אחיל שעבודיה כרב אחא וא"כ אין הדינים האלה מתחייבים ממ"ש ביטל ב' את הראשון ואי הוה יהיב טעמא דאודויי אודי ליה א"ש לפיכך. גם מה שתירץ לקושית הרב לח"מ דאמאי השמיט הרמב"ם אורועי סהדי וכתב דהוא פשוט דמשום אוקי ארעא בחזקת מארה אין לאורועינהו יש להשיב דהש"ס קאמר דלרפרם איכא אורועי סהדי. ולפי דבריו הרמב"ם פסק סברא שלישית כרפרם בחדא וכרב אחא בחדא דאכילת פירי וטסקא תרין דאינון חד דמאכילת פירות נמשך טסקא. וזהו דבר קשה לעשות דעת שלישי והה"מ הו"ל לפרש. ותו דהש"ס מנ"ל דלרפרם איכא אורועי סהדי נימא דמשום חזקת הקרקע אין לאורועי סהדי. והרב פרישה ודרישה בח"מ סימן ר"ם כתב קרוב לזה דהרמב"ם ספוקי מספקא ליה אי הלכה כרב אחא או כרפרם לכך פסק בפירי וטסקא כרפרם דארעא בחזקת מריה קמא ובאוריעי סהדי פסק כרב אחא דעדים בחזקת כשרות קיימי וגם זח דוחק ומה גם דהה"מ כתב דפסק כרפרם והול"ל דמשום דמספקא ליה הלכתא כמאן להכי עשה הרמב"ם פשרה זו. והרב בית חדש כתב דלא הוה גריס הרמב"ם בש"ס באיכא בינייהו לאורועי סהדי וכן הה"מ כי מייתי הש"ס לא כתב חלוקת אורועי סהדי ע"ש. וגם זה אינו נראה לחדש

גירסא ומה גם דהרי"ף ז"ל הביאה והרמב"ם תמיד הוא הולך בעקבות הרי"ף והרי"ף הכי גריס. ומה שנסתייע מהה"מ זו היא שקשה דהה"מ ידע דרש"י והתוס' והרי"ף והרמב"ן והבאים אחריהם גרסי הכי ואלו הרמב"ם יש לו גירסא אחרת הי"ל לפרש ולא סגי בהא דהשמיט אורועי סהדי:

ואפשר לישב דלשון הש"ס הוא רפרם אמר אימור אודויי אודי ליה רב אחא אמר אימור אחולי אחליה לשעבודיה וקשיא ליה להרמב"ם דרפרם גופיה קאמר אימור אודויי אודי ליה ואיך מספיקא דאימור אנו פוסלים העדים והגם דהרב ההשלמה הובא במקובצת כתב דהאי אימור קושטא ונפק דק ואשכה דכוותיה הר"מ לא ניחא ליה בהכי. לזה סבר הרמב"ם דמאי דקאמר הש"ס מאי בינייהו איכא בינייהו כונת הש"ס לומר מה בין אודויי אודי ובין אחלי לשעבודיה היכא דהוא ודאי וקאמר דאיכא בינייהו אורועי סהדי כלומר כשידענו דאודויי אודי ליה או ידענו דאחולי אחיל לשעבודיה. אבל השתא דהוא ספק וכמ"ש אימור ליכא אורועי סהדי דאין להוציאן מחזקתן מפני ספק ונמצא דלא יש נפקותא כי אם פירי וטסקא דקרקע בחזקת מאריה קמא ולפי האמור גם רפרם מודה דליכא אורועי סהדי וכן פסק הרמב"ם כרפרם וכמ"ש הה"מ:

ולמאי דדייק הרב לח"מ על לשון לפיכך דקאמר הרמב"ם אפשר לומר דלשון הרמב"ם ביטל השני את שטר הראשון ואין לו אחריות אלא מזמן השני. ולשון זה מורה דטעם ביטל שני את הראשון לאו משום דאחליה לשעבודיה דא"כ הול"ל ביטל שני את שטר הראשון שאין לו אחריות דהא טעם ביטל משום דאחליה לשעבודיה ובאומרו שאין היינו למדים דזה בעצם טעם ביטל ב' וכו' אבל השתא דכתב ואין נראה דאין זה פירוש וטעם ביטל שני וכו' וא"כ הטעם משום אודויי וא"ש לפיכך. אמנם יש להשיב דהא דאודויי אודי ליה אינו פשוט כדי שירמזנו הרמב"ם באות אחת וכיון שאינו מובן מאי לפיכך דקאמר. ואפשר לומר דרך חידוד דהר"מ חש שנבין בדבריו כמ"ש הרב דרישה דהר"מ מספקא ליה אי הלכה כרפרם או כרב אחא ומשו"ה פסק כרפרם בחדא וכרב אחא בחדא. לכן כתב לפיכך מצד הדין דביטל שני את הראשון בפשיטות כל הפירות שאכל וכו' והפירוש בסוגיא כדאמרן. ומוכח דהרמב"ם סמך על היודע שרש הש"ס דאודויי אינו פשוט (ועמ"ש באגרות הר"מ ומ"ש הרא"ש בתשובה) וא"כ א"ש מ"ש בס"ד ודוק הטב:

וראיתי בספר אור יקרות להרב מהר"ם יצחקי זלה""ה דף י"א שהקשה עמ"ש הרא"ש דאחליה לשעבודיה במתנה היינו אם הנותן אכל הפירות בין זמן ראשון לזמן שני מחל לו וז"ל וצ"ע דהא בגמרא אמרינן דנ"מ בין הני תרי טעמי לאורועי סהדי ולפירי ופירש"י

הפירות שאכל הלוקח מזמן ראשון לרפרם משלם נמצא למ"ד אחליה לשעבודיה הפירות הן של הלוקח או של מקבל מתנה וא"כ איך כתבו דלטעם אחולי הוא של נותן עכ"ל. ולק"מ דהגם דהפירות לרב אחא הם ללוקח מ"מ אם אחליה לשעבודיה אם כבר אכל הנותן הפירות מחל לו וכן דייק הרא"ש לומר אם הנותן אכל וכצ"ל בהגהה שיש בתוס' מת"י א"נ אם אכל הפירות הנותן בין זמן וכו' וזה פשוט. ואהרי כן ראיתי בשיטה מקובצת בשם תלמידי רבינו יונה ז"ל שכתב כן בפירוש ע"ש ובדברים אחדים דף קנ"א: **ונבא** להבין מאמר ש"ר ריש פ' כ"ח עלית למרום בנוהג שבעולם הנכנס למדינה נוטל דבר שאין עין המדינה עליו ומשה רבינו ע"ה עלה למרום ונטל התורה שהיו הכל נושאים עיניהם עליה הוי עלית למרום שבית שבי יכול מפני ששבה אותה נטלה בחנם ת"ל לקחת בלקיחה נתנה לו יכול יהא חייב ליתן לו דמים ת"ל מתנות באדם. והנה הוה ס"ד ח"ו לדמות נתינת התורה כמוכר שדהו מפני רעתה שאמרו רז"ל שהחזירה על כל א"ה ולא רצו לקבלה. וגם אמרו רז"ל ברבה פ' נצבים לא לרעתכם נתתי לכם את התורה שהרי מה"ש נתאוו לה. ודעת הרמב"ם דמוכר שדהו מפני רעתה קני בשטר לחוד. והאחרונים נבוכים הם באר"ש משום יתובי דעתא דהרמב"ם לפי סוגית הש"ס. ובתשובות הגאונים סי' קנ"ט והרמ"ה בחידושי בתרא פרק ח"ה סברי כהרמב"ם ובזה שמעתי משם הרב מהר"א נבון ז"ל שהיה מפרש פ' ירמיה סימן ל"ב הנה הסוללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הכשדים וכו' ואתה אמרת אלי אדני אלהים קנה לך השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים וכו' כי הנה ירמיה קנה בכסף ושטר ועדים ונצטוה לשמור ספר המקנה וכו' וזוהי תמיהתו דאין לך מוכר שדהו מפני רעתה גדול מזה ודינא הוא דמוכר שדהו מפני רעתה קני בשטר לחוד וז"ש הנה הסוללות וכו' והוא מוכר שדהו מפני רעתה דקני בשטר לחוד ואתה אמרת כסף ושטר בעדים. והשיב לו ה' עוד יקנו שדות וכו' דהוא סימן לעתיד זהת"ד. ויתישב יותר לפי מה שמפורש בחידושי קדושין לחד מקמאי דמוכר שדהו מפני רעתה קני בכסף לבדו ומהריב"ל נסתפק בזה וזהו תמיהת ירמיה דמוכר שדהו מפני רעתה קני בכסף לחוד או בשטר לחוד ואמאי הוצרכו שתיהם. וא"כ התורה לפי ס"ד דהוי ח"ו כמוכר שדהו מפני רעתה דקני בכסף לחוד או בשטר לחוד. ולדעת המפרשים הלוחות הם שטר וכתוב בתורה דבר אל בני ישראל תדיר. גם יש ס"ד דיש למלאכים דינא דבר מצרא כמ"ש כל המפרשים. גם יש כדמות אחריות כ"י דבני אברהם ויצחק הגדולים עשו וישמעאל יערערו כי ה' לא הודיעם כי אם לא תרצח לא תנאף ואח"כ שידעו התורה שקבלו ישראל יצאו לטעון דלהם יאתה ואם התורה במתנה אין בה אחריות ויטלוה. גם התורה נמשלה לשדות וכרמים כמשז"ל וא"כ קנינה

שוה לקרקע בכסף ושטר. גם אז"ל פ' לא בשמים היא שלא נשתייר ממנה כלום גם צדקה וענותנותה לקח משה רבינו ע"ה. ובהקדמות אלו נבא לרמוז במאמר הנז' עלית למרום שנטל התורה שהכל נושאים עיניהם בה וא"כ הוא דבר חשוב יקר הערך ואין זה כמוכר שדהו מפני רעתה. יכול מפני ששבה אותה לקח אותה בחנם כלומר במתנה שלא יהיה בה דינא דב"מ מהמלאכים ת"ל לקחת. והשתא דהויא מכירה יהא חייב דמים ויש בה דדב"מ כמו שטען מהרימ"ט דלוקח שליחותיה דמצרן קעביד ואפילו אם כתב מתנה אח"כ יש בו דדב"מ וכמ"ש הרב מש"ל כיון דהלוקח קנה מתורת מכר ובדברים אינו מסתלק. לז"א מתנות כמו שתירץ מהרימ"ט דכן התנו שאם יערערו תהיה מתנה גמורה בלי דמים. וזהו באדם כלומר דגם בדיני אדם אין בו דדב"מ. אך בלא"ה כלפי שמיא אין צריך דהכל מחשש הערמה כמ"ש הריטב"א ולא שייך כלפי מעלה אך רצה להעמיד הענין גם בדיני אדם. וכ"ת אם הוא בדיני אדם הוי מתנה גמורה ויש אחריות מעשו וישמעאל לז"א ואף סוררים לשכון יה אלהים כמשז"ל דנתקנאו א"ה ואמרו מה ראו אלו להתקרב וא"ל הביאו לי ספר יוחסין כישראל דכתיב החנוכי הפלואי שם י"ה מעידם. וז"ש ואף סוררים שסרו מהתורה בתחילה והיא הסרה עצמית כמ"ש הרב באר שבע דלשון הסרה אינו נופל אלא על הסרת דבר מכל הדבר כמ"ש בשער יוסף דף ז"ך ולהכי קרינהו סוררים שסרו מכל התורה מכלל ופרט אפילו מז' מצות בני נח אין להם פה לחזור ולטעון והטעם לשכון יה אלהים דשם י"ה בקרב ישראל שהם מיוחסים. ואמר מתנות לשון רבים כמ"ש התוס' ודעמיהו במ"ש ולמה כתב לו מתנה ליפות כחו דכל הנותן בעין יפה הוא נותן משום בור ודות כמ"ש בירושלמי וה"נ לא נשאר בשמים אף צדקה וענותנותה וז"ש מתנות:

וזה רמז משנת חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. הכונה חביבין ישראל שניתן כלי חמדה שניתן דייקא במתנה כדי שלא יהיה דדב"מ וגם שתהיה בעין יפה אפילו צדקה וענותנותה. חיבה יתירה נודעת להם שהגם שהיה שטר מכר מפני האחריות תנאי היו הדברים שלא יטול דמים ותהיה מתנה וזהו חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם בתנאי שיהיה מתנה שנאמר כי לקח טוב וח"ו אינו כמוכר שדהו מפני רעתה. וגם נתתי במתנה בתנאי שיהיה מתנה גמורה וכל ישעי שיהיה לכם ולא למלאכים כי הוא מתנה וליכא דדב"מ ולא לעשו ולישמעאל כי הוא לקח ויש אחריות. לכן תורתי אל תעזובו ניצוצי הקדושה בין הקליפות למדו היטב להוציא לאור כל חלקי התורה אשר בקלי':

וזאת לפנים פירשנו בעניותנו במ"ש המפרשים דמלאכי השרת היו רוצים חלק הסוד ולא הפשט דלא שייך בהו וא"כ יש פסידא דמוכר דישראל שייכי בפשט ובסוד וז"ש חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה היינו הפשט דהסוד הוא חמדה וכן אמרו מה"ש חמדה גנוזה אצלך ואתה מבקש ליתנה לב"ו כי היו רוצים הסוד שהיא חמדה. ומזה נראה חיבת ישראל שנתן לנו התורה במתנה דאין לומר דהוצרך ליתנה במתנה מפני מה"ש שהם מצרנים דהלא גם אם אינה מתנה אין להם דדב"מ שאינם זוכים בפשט וז"ש חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה שהוא הפשט כאמור ובזה אין למלאכים טענה. ומזה תבין שחיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שהוא הסוד ותסגי בהא לדחות מה"ש ואמאי הוצרך ליתנה במתנה אלא שהוא חיבה יתירה אף שאין צורך מתנה שנאמר כי לקח טוב. טוב הוא הסוד והפשט הוא לקח טוב והגם שאתם זוכים בשניהם ולא שייך תו דדב"מ שמה"ש לא שייכי בפשט עכ"ז נתתי מתנה וא"כ תורתי אל תעזובו:

ועם זה נרמוז במסרה דאתאן עלה הביאני אל בית היין זה סיני כמשז"ל ברבה ואמר אל בית היין כמו לקח טוב דיין הוא הסוד ובית היין הוא הפשט. הביאני המלך חדריו הוא הסוד גנזי המלך וא"כ אין טענה למלאכים. אך אכתי המון העם אומרים שהיה מודעא וכתב הרשב"א דבמתנת הארץ ליתא למודעא וכמ"ש ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו. וזהו אם א"י הוא מתנה אבל אם היא ירושה לא מהני לבטל המודעא וז"ש אל תאמר בצדקתי הביאני ה' לרשת שהוא ירושה דאין האמת כן אלא הביאני ה' לארץ ישראל שהוא מתנה וא"כ ליכא מודעא:

א"נ בדין שתי שטרות דעסיקנא ביה כי הנה במאי דאמרינן ואי אוסיף ביה דקלא לתוספת כתביה איכא פלוגתא בין הפוסקים דלרש"י והרי"ף אם כתב תוספת בב' אין שני השטרות קיימין אלא אי בעי בשטרא קמא יגבה השדה מזמן ראשון בלא דקל. ואם רצה בשני יגבה הדקל ומזמן שני. והרא"ש וסיעתו סברי דשני השטרות קיימין ויגבה השדה מזמן ראשון והדקל מזמן שני ונראה דכן הדין אם יש תנאי בראשון ותנאי בשני שתי שטרות קיימין. ואנא זעירא לפנים הארש כתבתי בכמה דוכתי משם אחד קדוש דבמתנת הארץ היו שני שטרות כי במעמד בין הבתרים ניתנה הארץ ע"מ שיהיו בגלות ת' שנה. אמנם בעת המילה חזר ונתן את הארץ לאאע"ה ולא הזכיר הגלות רק אמר והייתי להם לאלהים וישראל במצרים היו גוי מקרב גוי דסברו לסבול ת' שנה גלות לזכות במתנת הארץ בשטר מעמד בין הבתרים והקב"ה הודיע למשה רבינו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה שיאמרו ישראל שהם רוצים בשטר

המילה שלא יש גלות רק קבלת אלהותו יתברך ונתרצו ישראל ויצאו ממצרים זהת"ד ואני השפל הוספתי כי בצאת ישראל ממצרים הקב"ה תפס השיטה כהרי"ף ורש"י דאין שתי השטרות קיימים אלא אי בעי גבי בראשון ואי בעי גבי בשני ולכן בחרו בשטר המילה ויצאו לחירות ביד רמה. וכאשר יעשו עגל בחורב הן בעון חוללנ"ו ותפס הקב"ה השיטה כדעת הרא"ש ודעמיה דשני השטרות קיימים גלות וקבלת אלהותו ובזה פירשתי בעניותי כמה כתובים ומאמרי רז"ל כמ"ש בשה"ר וראש דוד ודברים אחדים בס"ד. ובעזה"י כשתבא הגאולה לא יהיה עוד גלות אלא בשטר המילה ונחזור לארץ ישראל ע"מ לקבל אלהותו יתברך. ובזה נבא להבין מאמר פסיקתא דלעיל פתתני ה' ואפת דאומרים ישראל להקב"ה רבש"ע פתתני עד שנתת לי התורה וע"פ האמור ניחא דישראל עע"ז והיו סוברים לקיים שטר בין הבתרים דמתנת הארץ על תנאי הגלות. וה' שלח להם ע"י משה עבדו דיקבלו השטר הב' של המילה דלא הוזכר גלות רק קבלת אלהותו יתברך ובזה יצאו ממצרים. וקבלו עליהם. ולכך אמרו פתתני ה' ואפת שנתרצה בשטר המילה שכתוב תנאי האלהות וז"ש עד שנתת לי התורה והתנאי הוא והייתי להם לאלהים ובקבלת אלהותו כבר מתקיים התנאי והוספת לתת על צוארי עול מצוות שהרבית עשין ולאוין ועונשין. ואלו לא קבלתי התורה הייתי כאחד האומות לא שכר ולא עונש ויובן זה עם מאמרם ז"ל שאמר הקב"ה לבני עשו שיקבלו תורה ואמרו מה כתיב בה לא תרצח ולישמעאל אמר לא תנאף ולא רצו ומקשים הלא הני מז' מצוות. ותירצתי בעניותי שהיו סוברים דמה שקבל נח ז' מצוות הם אינן חייבין דקבלתו אינו מחייב לדורות הבאים והם לא רצו בז' מצוות. ואפשר שכך ס"ד דישראל דהגם שאבותנו ע"ה קבלו ז' מצוות וכל התורה אין להם כח לכוף לדורות הבאים ומשו"ה אמרו שהיו כאחד האומות לא שכר ולא עונש כפי דעתם. שתדלני בסיני אמרת אנכי ה"א סבור הייתי שהיא רפה דכיון שאמר בלשון רחמים אנכי ה' היה עולה על הדעת שאין עונש כ"כ. חזקתני ותוכל כי ה"א אל קנא שאפילו במדת רחמים אל קנא וכן עד"ז בשאר דברות כמו שמפרש והולך ע"ש: **ובו** תרמוז המסרה האמורה הביאני אל בית היין זה סיני ששדלני בעצתו לקבל שטר המילה ואפשר לומר קצת בסגנון אחר. הביאני בעל כרחי עד"ש יקריב אותו בעל כרחו אל בית היין הר סיני שכפה ההר ואח"ז נעשה חופה וז"ש ודגלו עלי אהבה והיינו שיעצני לקבל אלהותו לקיים שטר המילה ונתן לי עול תורה וזהו ודגלו גימט' מ"ט פנים כמ"ש במדרש רבה עלי אהבה. הביאני המלך חדריו נתן לי עול מצוות בעונש כעובר מצות המלך ועל ידי זה הביאני ה' לארץ ישראל בשטר המילה אל תאמר בצדקתי הביאני ה' לרשת שהיא ירושה אלא בכח שטר המילה וקבלת אלהותו יתברך ויתעלה:

ומן האמור נלכה נא דרך להבין פ' יתרו אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ובמכילתא ושמרתם את בריתי ר"א אומר זו ברית שבת ר' עקיבא זו ברית מילה וע"ז. ואפשר לומר במשל שהביא מהרח"ו מרז"ל והבאתיו בשמחת הרגל דף ע"ג ואפס קצהו בפני דוד דף צ"ג ע"ג ונחל קדומים ריש פ' יתרו ותורף הדברים כי חכמי הגוים עלה בדעת קצת מהם כי כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים היה בשביל שפרעה אמר מי ה' וכו' ושטיות אחרות שאינו כתוב בפנקסו ולא שלח לו דורון וכיוצא ועל כן חרה בו אף ה' אבל אם היה מדבר כהוגן ובנימוס לא אכפת ליה לה' אם ישראל יהיו בגלות קשה. והמבחן לזה שאם בצאתם ממצרים יונחו לעצמם בלכתם ילכו ככל הולכי דרך אז כל אשר עשה הוא יתברך לכבודו על דברי פרעה שדיבר נגדו יתברך ואם אחר צאתם יושגחו ובצל כנפיו יסתירם מוכח דהכל בעבור ישראל. וז"ש אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים מכות גדולות ולא תאמרו שהיה לעשות נקמה בפרעה. רק הכונה בעבור אהבתי אתכם דוקא. והראיה ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי בכל מיני חיבה ומזה יתפרסם שכל מה שעשיתי הוא לאהבתכם ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי כמו שאמרתי לכם שתבחרו בשטר המילה שנתתי א"י לאברהם בתנאי והייתי לך לאלהים והייתם לי סגולה מכל העמים ולא יהיה עוד גלות וכדין שתי שטרות דאי אוסיף לתוספת כתביה ואי בעי בהאי גבי וה"נ שתי שטרות על שדה אחת על ארץ ישראל. שטר בין הבתרים על תנאי גלות ושטר מילה על קבלת אלהות ואתם בחרתם בשטר המילה אז תנקו מהגלות וכדעת רש"י והרי"ף וזהו והייתם לי סגולה מכל העמים. וכי תימא הא יש סברא דשתי שטרות קיימים ותהיו חייבים גלות וקבלת אלהות כמ"ש הרא"ש וסיעתו לז"א כי לי כל הארץ ומצי למימר קים לי כרש"י והרי"ף דאפילו מוחזק דעלמא יכול לומר קים לי:

איכו השתא אביע אומר בפלוגתא דר"א ור' עקיבא במכילתא וחוץ מדרכנו אפשר לומר דר"א סבר דהכתוב מדבר על קיום המצוות ואמרו רז"ל בילקוט פרשת בשלח דהשומר שבת מתרחק מן העבירה כמש"ה ושומר ידו מעשות כל רע וז"ש ועתה אם שמוע תשמעו בקולי לקיים מצותי ושמרתם את בריתי זו שבת דעי"ז מתרחקים מן העבירה ויכולים לקיים המצוות. ור' עקיבא סבר דעל תלמוד תורה קאמר וכתבו גורי האר"י ז"ל דהלל ע"ה היה מקבל ממדת צדיק ורומז רחמים ולפיכך לא היה כועס והלכה כמותו כמ"ש בנחל אשכול דף ט"ו ע"ב וע"ש באפיק נחלים ולכן רבי עקיבא מפרש ועתה אם שמוע תשמעו בקולי לעסוק בתורה ולזה ושמרתם את בריתי דהיינו מילה וע"ז דע"י כי שומרי

ברית מקבלים ממדת היסוד ואינם מתכעסים שהוא כעע"ז וחכמתו מסתלקת. רק הלכה כמותו ומצליח בלימודו וסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא:

ולפי דרכנו אפשר דפליגי במחלקת קדום מרז"ל כי יש מרז"ל שאמרו דגלות מצרים בעבור מכירת יוסף ואמרו בז"ח כי בבואם למרה קטרגה מדה"ד להחזירם למצרים ויהיו שם עוד שבע על חטאתם והקב"ה נתן להם את השבת לכפר דשביעאה ההוא צדיקא בה אחיד ואפשר שזה דעת רבי אליעזר דהיינו דקאמר אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים. וגם אחר קטרוג מדה"ד ואשא אתכם על כנפי נשרים כנשר רחמני על בניו ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי זו שבת לכפר עליכם דשביעאה ההוא צדיקא בה אחיד. ורבי עקיבא סבר כי גלות מצרים לקיים גזרת בין הבתרים והקב"ה אמר להם שיבחרו בשטר המילה שכתוב קבלת אלהותו וז"ש אתם ראיתם וכו' ועתה שקבלתם שטר המילה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי זו מילה וע"ז דזהו שטר המילה מתנת הארץ ע"ת קבלת אלהותו יתברך והייתם לי סגולה מכל העמים שלא יש גלות ואדרבא אתם סגולה ופירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל כי כאשר יש למלך נכסים רבים מקרקעי ומטלטלי ויש לו חלק שעושה סגולה מכולם שלא יגע בו זולתו באבנים טובות ומרגליות ודומיהם כן הוא יתברך אומר מכל העמים שיש לי איני עושה סגולה מכלם כי אם מכם. ולבל יאמר איש איך יאמר הוא יתברך כי מתוד העמים בירר אותנו לסגולה כמלך הבורר מתוך נכסיו חלק טוב לסגולה. והלא כל עם ועם יש לו שר ומושל ואין לו יתברך כי אם עם ישראל לז"א לא כן הוא כי לי כל הארץ כי הלא כל העמים והשרים לה' המה הוא בראם הוא מקיימם והוא נותן להם כח לעשות חיל והוא משפיל אף מרומם אלא שאין כבודו יתברך שיאכילם אלא על ידי שליש ושר עלימו זהת"ד ע"ש באורך:

וזה אפשר פשט הכתוב ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו כי הנה הגוים כל ענינם הוא על ידי השר המושל עליהם שכרם ועונשם. וז"ש עתה שנתגיירת ישלם ה' פעלך כ"י הוא עצמו ותהי משכורתך מעם ה' אלהי ישראל מעם ה' דייקא שלא על ידי שר ומושל כאשר היה לך עד עתה ככל הגוים ונ"ט אשר באת לחסות תחת כנפיו ואת ברשות הגבוה:

א"נ ונקדים מ"ש הרב מהר"י אלמושנינו זלה"ה בתשובותיו עדות ביהוסף ח"ב סימן ל"ב דף ס"ח ע"ג וז"ל האר"י ז"ל פירש בפ' זובח לאלהים יחרם ר"ל אף אם יזבחו לשם אלהים וכונתו לשם אלהינו שבשמים לא טוב הדבר שיאמר קרבן זה לאלהים ואם עשה יחרם בלתי לה' לבדו בשם הוי"ה פירוש יען הוא לבדו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ואין אחיזה לשום בריה בשם זה אבל בשם אלהים יש שותפות ויגרום חרם לעצמו

ושמא תקשה דגבי יתרו כתיב ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים לאלהים לז"א וגר לא תונה פירוש יתרו גר היה ועדיין לא היה יודע בטיב דיני הקרבנות כמו כשהייתם גרים בארץ מצרים שלא הייתם יודעים עכ"ל. וכתב עליו הרב שער אפרים בתשובה סימן ס"ה דף ל"ג ע"ד דכונת האר"י ז"ל דהוקשה לו למה פתח בשם אלהים ומסיים בשם הויה ולא בשם אלהים שבקדושה שהוא להבדיל כמה אלף הבדלות ההיפך מאלהים אחרים לכן פירש הקדוש האר"י ז"ל דכונת הכתוב זובח לאלהים יחרם היינו לאלהים אחרים כמשמעות המקרא וכמבואר בגמרא דסנהדרין רק מה שסיים בלתי לה' לבדו ולא סיים בלתי לשם אלהים שבקדושה הואיל והוא משותף בשם ע"א בשם אלהים אחרים יש קטרוג למעלה אבל ודאי פ' זובח לאלהים יחרם קאי על אלהים אחרים עכ"ל. ומ"ש הרב עדות ביהוסף משם האר"י זצ"ל הן אמת חפשתי בתוכו' בשער הפסוקים ולקוטי תורה קטון וגדול ושבלת של לקט ולא מצאתי וכן הרב שער אפרים לא ידע איה מקום דברי רבינו האר"י ז"ל הנז'. והנה נעלם מהרבנים ז"ל דברי זהר חדש דף ה' דפוס ויניציא וז"ל א"ר אבהו כמה חשש הקב"ה על כבוד שמו יתברך תדע לך בזמן שבית המקדש קיים כל המקריב קרבן וזובחו לשם זה הנקרא אלהים חייב מיתה שנאמר זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו מלמד שצריך להזכיר שמו המיוחד בלבד ועל כן ציוה בקרבנות כדי שלא יטעה אדם ואמר אדם כי יקריב מכם קרבן לה' וכו' הכל לה' ולא נאמר לאלהים מ"ט א"ר אבהו שם זה הוא משותף המלאכים נקראו אלהים וכו' ההוא גברא דאקדיש בריה ואמר האי ברא דאתיליד יהא מקודש לאלהים שמע רבי חייא ושמתיה א"ל ומה על דאקדישית בריה לקב"ה להוי ההוא גברא בשמתא א"ל לא על כך עבדית אלא על דאקדישתיה לשם הנקרא אלהים והתורה אמרה זובח לאלהים יחרם אמר והיאך הוה לי למימר א"ל האי ברא דאיתיליד לי להוי מקודש לה' ומנ"ל מחנה דכתיב ונתתיו לה' וכו' ע"ש באורך. והוא מדרש הנעלם ונעלם מהרבנים הנז' ופשט הדברים דמפרשי הני אמוראי זובח לאלהים שהוא כולל קדש וחול ויש להרגיש על הרב מנחת שי דמייתי בכל מקום דעות רז"ל בכה"ג כמ"ש סוף פרשת ויצא ולא העיר על זה. ולענין דינא נראה פשוט כדברי הרב שער אפרים דשם קדש מוסכם מרז"ל ודאי אין לדורשו לשם חול ח"ו: **וראיתי** להרב הקדוש מהרח"ו זצ"ל בדרשותיו כ"י פ' יתרו שכתב על פסוק ויקח יתרו וכו' יראה כי בתחילה היה מקריב ומקבל לאלוה את שם אלהים ככל חסידי א"ה אך עתה הקריב הקרבן לשם הוי"ה כי עתה קבל אלהותו והי"ל שם הויה לאלהים כמ"ש יעקב אע"ה והיה ה' לי לאלהים ואין פירושו שהקריב לשם אלהים אלא לשם הוי"ה שקבל לאלהים כגרים. ועל דרך אמת ישראל הם בת"ת עמוסים מני בטן בנים לה' שם

הוי"ה שבת"ת אך גר הוא תחת כנפי השכינה הנקראת צדק ונקראת אלהים ולכן הקריב לאלהים כ"י היא השכינה כי שם מקומו ולא יותר וגם אכילת לחם לפני אלהים השכינה וגם שהיא שורה על השלחן עכ"ל. ולא זכיתי להבין דבריו דנהי דבחינת הגר ושרשו הוא במלכות ועל זה נקרא גר צד"ק אבל צריך שיעשה המצוות לשם ה' ומקרא מלא דיבר הכתוב וכי יגור וכו' ועשה פסח לה'. ובפ' נסכים כתיב וכי יגור וכו' ועשה אשה ריח ניחח לה' כאשר תעשו כן יעשה. והוא קבל עליו כל המצוות ולפי זהר חדש זובח לאלהים יחרם הוא אפילו לשם אלהים דקדושה:

וזה אפשר שרמז בעז לרות ישלם ה' פעלך וכו' כלומר אל יעלה על לב דהמעשים טובים והמצוות תעשי לבחינתך דגר צדק הוא ותעשי לבחינתך. לז"א ישלם ה' פעלך דפעלך והשכר הוא משם ה' וז"ש מעם ה' אלהי ישראל דייקא. ורק בחינתך ומצבך תחת כנפיו תחת כנפי השכינה אך המצוות כלם לה' כדאמרן וכמש"ה יראי ה' ברכו את ה' ואמרו רז"ל יראי ה' אלו הגרים. ואפשר להסמיך זה במאמר רבי חסא דקשיא ליה אמאי אצטריך לומר ישלם ה' פשיטא ומאי למימרא לז"א אשר באת לחסות ובחינת גר בשכינה ולהכי מעלה גר"ה דהמצוות והשכר לה' וז"ש ישלם ה':

ועפ"ז אפשר לפרש מאמרם ז"ל אל תלכי ללקוט בשדה אחר על שם לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וגם לא תעבורי מזה על שם זה אלי ואנוהו וכה תדבקין עם נערותי אלו הצדיקים שקרויים נערים וכו'. ויש לדקדק דאחר שנתגיירה כהוגן מה הלשון אומרת אל תלכי ללקוט בשדה אחר ע"ש לא יהיה לך אלהים אחרים וגם אומרו אל תעבורי מזה אלי מה כונתו וגם להבין אומרו לדבק עם הצדיקים. ואפשר בהקדים מ"ש רבינו האר"י ז"ל שכונת נפילת אפים לשלוח נפשו אל הקליפות לברר ניצוצי הקדושה אשר שם. אך אם לא יהיה מתוקן הוא סכנה וכמו שאירע ליוחנן כ"ג שעכבו נשמתו ונתנו לו נפש רשע ונעשה צדוקי ובזה שמעתי כונת מאמרם ז"ל מוטב הי"ל לשלמה לגרור ביבין מלעשות מה שעשה וכמ"ש בנחל אשכול דף י"ד ע"ד ע"ש. גם כתב הרמ"ע ז"ל סוף ח"א ממאמר חקור דין בכונת הפסוק אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה אשרי אדם עז לו בך מסילות בלבבם הכונה אשרי יושבי דהם עצמם ביתך היכל ה' המה ומעין דוגמא דכתיב למען יזמרך כבוד ולא ידום הם ג"כ עוד יהללוך סלה. אשרי אדם עז לו בך הגם שאינו זוכה להיות מרכבה מ"מ מסילות עזו בלבבם של יושבי ביתך עש"ב. והנה רות בהיותה תמול בואה הגם כי גדלה נפשה שנעמי השפיעה בה שפע קדוש וגם לקחה כל הקדושה של ערפה כמ"ש גורי האר"י זצ"ל. מ"מ חש בעז דעדיין אינה ראויה לשלוח נפשה אל הקליפות לברר דזה צריך כח גדול וז"ש אל תלכי ללקוט ניצוצי הקדושה בשדה

אחר אלהים אחרים דהוא ענין מסוכן כאן בתחילה. ודייק אומרו אל תלכי דהליכה רומז למתישב בענין לשית עצות בנפשו וכמ"ש הרשב"א הלוי ז"ל בתחילת ביאורו וכונתו אל תקחי עצה ללקוט דייקא ללקט ניצוצי הקדושה בשדה אחר במקום הקליפות שהוא סכנה. ולא תסברי דמאחר שאת גרה ובחינתך בשכינה א"כ כל המצות תכווני שם לז"א אל תעבורי מזה אלי ואנוהו שהכל תעשי לשם המיוחד כמו שאמרנו. ואם עדיין לא תדעי לך היפה בנשים סדר עבודה וכונה כלל"א נמרצת כה תדבקין עם נערותי תכוני שכל מעשיך הטובים הם על דעת הצדיקים כמ"ש אשרי אדם עז לו בך כי מסילותיו בלבבם של יושבי ביתך כמ"ש הרמ"ע:

ונבא להבין דרך דרש מאמר בועז לרות ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' אלהי ישראל וכו' דאחר שאמר ישלם ה' פעלך סגי ומסגי והא תו למה לי ותהי משכורתך שלימה ועוד שלימה יתר נמי אטו משמיא מיהב יהבי ח"ו במדה חסרה דאצטריך לומר שלימה. ואפשר לומר דרך דרש ונקדים לבאר פסוק ההפטרה והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר ואמרו פ"ב דיומא כתיב והיה מספר וכתיב אשר לא ימד ולא יספר ל"ק כאן כשאינם עושים רצונו של מקום כאן כשעושים רצונו של מקום. וחוץ מדרכנו אביע אומר מה שרמז בס' אספקלריא המאירה פ' בא והוא להבין מאמר הכתוב בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבלת עמים למספר בני ישראל כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו והוא כי גבלת עמים גימט' תקצ"ה. וכשנבא חשבון בני ישראל יעלו גימט' תר"ג. ואם ישראל מקיימין מ"ע של תפילין כתקנה אז מקיימין ח' עשה. והנה ידוע כי גם את זה לעומת זה עשה אלהים הסט"א נגד הקדושה וכשמספר הסט"א שוה למספר הקדושה אז יש כח לסט"א לקבל שפע מהקדושה ומושלים א"ה בישראל כי הם מקבלים השפע וכשישראל מקיימין מצות תפילין כתקנה מקיימין ח' עשה כמשז"ל והתפילין הם אותות והם ח' אותיות ולכן כתיב בתפילין וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא פירוש נקרא אדני והם ח' אותיות הוי"ה אדנ"י בכח ח' עשה שהם ח' אותות כמספר הוי"ה אדני ונמצא ח' יתרים בגימט' בני ישראל מגימט' גבלת עמים ובכח התפילין שהם ח' עשה ח' אותיות וראו כל ע"ה כי שם ה' נקרא עליך ככתיבתו וקריאתו ויראו ממך כי גבלת עמים חסר ח' מבני ישראל וגבר ישראל. ואם ח"ו ישראל אינם מקיימים תפילין ואינם מיחדים שם הויה אדני שהם ח' אותיות וח' עשה אז מתגברים סט"א ח' אותיות גבלת עמים והם שוה כמספר בני ישראל וסט"א היא מקבלת שפע מהקדושה וישראל למטה וז"ש יצב גבלת עמים למספר בני ישראל וז"ש בהנחל עליון גוים שיהיו עליונים בהפרידו בני אדם שהם ישראל שביטלו תפילין ח' עשה ואינם מיחדים הויה

אדני אז יצב גבלת עמים שיהיו עם ח' אותיות גבלת עמים למספר בני ישראל שיהיו שוים ולוקחים שפע ח"ו. משא"כ כשמיחדים הויה אדני ח' אותיות ותפילין ח' עשה מתגברים בני ישראל ועם ח' אותיות גימט' תורה וז"ש שהמקיים מצות תפילין כאלו קיים כל התורה. אז גבלת עמים בלי האותיות גימטריא תקצ"ה וז"ש אל תשקצו את נפשותכם בכל השרץ השרץ על הארץ השרץ גימט' תקצ"ה כמספר גבלת עמים וז"ש והיו לך לאות ולא לאחרים סט"א לאות שלא יחשבו אותות גבלת עמים. וז"ש מזמור ע"ד שאגו צורריך בקרב מועדיך שמו אותותם אותות ר"ל שבאו הצוררים בבה"מ והחריבוהו ושלטו על ישראל שמו אותותם של גבלת עמים אותות גימט' בני ישראל ונתחזקו וז"ש אותותנו לא ראינו בעבור שלא קיימנו האותות ח' עשה ושם הויה אדני ח' אותיות נתגברו אותיות גבלת עמים ושלטו. וז"ש והיה מספר בני ישראל כשאינם עושים רצונו של מקום אז יהיה מספר בני ישראל לבד ולא עם האותיות שהם גימט' תורה. אך כשעושים רצונו של מקום אשר לא ימד כי אז בני ישראל עם האותיות גימט' תורה גם ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה ואז לא ימד כמו התורה ארוכה מארץ מדה זהו תורף אמרי קדוש עש"ב:

ואפשר לומר דנודע דישראל יש לנו שלשה אותות דהם אות ברית קדש ושבת קדש שהיא אות ותפילין שהם אות ובזכותם והאדמה לא 4תש"ם3 ר"ת 4תפילין שבת מילה 3ובעוה"ר בביטולם נחרב בה"מ וכתיב גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי שתם כתוב בשין ר"ת שבת תפילין מילה כי בביטולם שתם תפלתי ועוד לנו ה' אותות שהם י"ט פסח שבועות ר"ה כפור סוכות שהם ה' שהם אותות ועם הג' הנז' הם ח' אותות וכשאנו מקיימים ח' אותות אנו מיחדים שם הויה אדני ח' אותיות ונחשבות אותיות בני ישראל גימט' תורה. ואפשר זה רמז הכתוב הנז' שאגו צורריך בקרב מועדיך שביטלו ישראל מועדות שהם ה' שמו ר"ת שבת מילה ותפילין אותותם של ישראל שהם ח' ובביטולם אותות נתגברו אותות גבלת עמים לחשוב אותיות גבלת עמים ושוים למספר בני ישראל ויונקים ואפשר גבולות עמים רמז לקליפת נגה המבדלת בין קדש לחול ואם לא זכו חציה קדש נעשה חול והסט"א לוקחת מהקדושה ח"ו וז"ש אותותם של ישראל שביטלו ח' אותות עי"ז אותות הגוים נתגברו ושלטו:

ויתכן זהו רמז ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם הכונה שהכהנים יכוונו לשום שמו הויה אדני על בני ישראל. כי בני ישראל עם ח' אותיות של הויה אדני גימט' תורה. ואני אברכם כי ראויים הללו לברכה:

וכד הוינא טליא שמעתי מפי הרב החסיד קדוש יאמר לו כמהר"ר גדליא חייון ז"ל הוא היה אומר בשם רבו הרב מופת הדור במהר"ה אלפאנדארי ז"ל בהא דמשני והיה מספר כשאינם עושים רצונו של מקום אשר לא ימד כשעושים רצונו של מקום דיש לחקור דאמרו פ"ב דקדושין האומר לאשה הרי את מקודשת ע"מ שאני צדיק גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו והשתא יש לחקור אם ישראל לא היו עושים רש"ם ויש להם מספר וכמו רגע הרהרו תשובה ונעשו צדיקים גמורים איך ברגע אחד יבואו למדרגת שאין להם מספר. ועוד אמרו רז"ל שאו את ראש כל עדת בני ישראל אמר משה לפני הקב"ה כיצד אמנם וא"ל הקב"ה לגולגלותם והוא תמוה. אמנם כשאין עושים רצונו של מקום כל אחד נמנה לאיש אחר אך כשעושים רצונו של מקום כל אחד חשוב ככמה אנשים וכמ"ש שלשים ושש איש זה יאיר בן מנשה ששקול כרובא של סנהדרין וכן אמרו שקול משה כנגד כל ישראל וכיוצא א"כ כשהרהרו תשובה ועושים רצונו של מקום כל אדם מישראל חשוב ככמה וכמה אנשים ואין להם מספר וז"ש כיצד אמנם דבאיכות כל אחד חשוב הרבה וא"ל לגולגלותם בכמות אחד לאחד למצוא חשבון ואם לאו אבד חשבו"ן עכ"ד ואח"כ ראיתיו במפרש אחד. והנה כתב הרב המבי"ט דתפלת צבור אלהים חשב"ה שאינו דומה מועטים העושים המצוה למרובים העושים כי היא מתעלת הרבה יותר מכפי ערך לכל אחד בהיותה נעשית בחברת בני אדם כי גם בדברים הגשמיים עושה אדם יותר בהשתתפו עם אחרים במלאכה וכמ"ש פרק אלו נאמרים בענין האשכול שטענו ח' בני אדם דגמירי כל טונא דמדלי איניש אכתפיה תלתא דטועניה כשמטעינו אחר וכ"ש בדברים האלהיים שמתעלה יותר ענין המצוה בהתאחד בה כמה בני אדם מכפי הערך לכל אחד עכ"ד. ולפ"ז נראה שצדיק אחד חשוב ככמה בני אדם כשעושה מצוה אחת לפי הנראה בא בשכרו כמו אדם אחד שעשה מצוה. אך אדון הכל שאינו מקפח שכר שום בריה נותן לו כמו הרבה שעשו מצוה זו לפי ערכו ששקול ככמה בני אדם והמצוה תתעלה יותר. וגם זה הקב"ה מרבה בשכרו. ואפשר שז"ש אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. אמר ודע כי הוא ידיעה מחודשת מתן שכרן מתנה ושכר כי שכר מצוה או לימוד כאדם אחד אבל עוד מתנה כאלו הרבה אנשים קיימו או למדו כי כן צדיק זה בא חשבון כמה בני אדם:

ואפשר דז"ש ספ"ק דסוטה דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ע"ה ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה וכו' אלא כך אמר משה רבינו ע"ה הרבה מצוות נצטוו ישראל שאינם מתקיימות אלא בארץ אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו על ידי א"ל הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאלו עשיתם שנאמר לכן אחלק לו ברבים

ואת עצומים יחלק שלל לכן אחלק לו ברבים שאני מחלק לו שכר שלם וכו' ע"ש. ויש להבין מאי קאמר אחלק לו ברבים ומאי ניהו שכר שלם. ועוד אעיקרא מ"ש לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר. ואיך משה רבינו ע"ה היה עושה ח"ו לקבל שכר. אמנם אפשר דכשהמצוה נעשית ברבים תתעלה המצוה יותר ויותר ויש נחת רוח לה' בזה ועל כן היה מתאוה משה רבינו ע"ה ליכנס לארץ דכשמקיים המצוה הו"ל כאלו ששים רבוא קיימו המצוה בבת אחת שתתעלה המצוה מאד ויש נ"ר לה' בזה. ובלעדו לא איתי אנש אשר יעשה כמעשהו ממנו ולכן היה רוצה ליכנס לא"י לקיים המצוות כי לו נאה לקיים המצוות מה שאין ביד אחר. והגם שהוא לא היתה כונתו כי אם לעשות נ"ר ליוצרו הקב"ה אמר לו לשון זה להורות דבכה"ג שרי לעשות לקבל פרס בעבור התוספת זה שתתעלה המצוה לא בעיקר המצוה אבל זה התוספת שהוא מתנה דעתיה עילויה. לכן אחלק לו ברבים שאני מחשיב כאלו נתקיימה המצוה ברבים שאתה שקול ככל ישראל ונמצא שרבים קיימו המצוה והיא תתעלה יותר וז"ש שאני מחלק לו שכר שלם כלומר שמלבד שכר מצוה כאדם אחד שעשה המצוה עוד יש תוספת ברבים שקיימו המצוה שהיא מתעלת יותר וזהו שכר שלם:

אמור מעתה רות שהיו בה כמה קדושות אעיקרא קדושה ראשונה פרידה טובה שהיתה במואב. ועוד נעמי השפיע בה מקדושתה וגם לקחה כל ניצוצי הקדושה אשר היו בערפה וכל חלק הרע אשר היה בה נפרד פרש"ת עגלה ערופ"ה והחליפה רע בטוב א"כ השולמית הזו בקיימה מצוה תתעלה יותר המצוה ברוב הקדושה שבה ככמה נשים דעלמא וז"ש ישלם ה' פעלך שכר המצוה ותהי משכורתך להוסיף לך תוספת טובה על שנתעלית המצוה יותר ויותר בהיותך שקולה ככמה נשים וז"ש שלימה מעם ה' אלהי ישראל שזהו מתנה נוסף על שכר מצוה ע"ד מ"ש לכן אחלק לו ברבים שכר שלם:

נמשך להקדמת הרב אספקלריא המאירה דלעיל נבא לרמוז בפ' אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ונקדים פ' שמות ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ולא נאריך בדקדוקים. ואפשר במ"ש הרב ש"ך ז"ל דפרעה קין ומשה הבל ופרעה עם ג' כוללים מתיבות פרעה מלך מצרים גימט' נחש וז"ש מי אנכי כי אלך אל פרעה אנכי הבל כי אלך אל פרעה קין נחש ועוד דבני ישראל אין להם זכות והיה מספר בני ישראל כמספר גבלת עמים עם האותיות ויונקים מהקדושה ויש להם שליטה ועל הראשונה השיב כי אהיה עמך אל תירא ואל תחת. ועל הב' אמר וזה לך האות ופירש הרב ש"ך

ז"ל אות יתר על אלהים גימט' אני ה' וידוע כי אני הוא אדני ושם הויה הם ח' אותיות על בני ישראל והם בגימט' תורה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ותקבלו תורה ונשאר גבלת עמים חסר ח' מבני ישראל ואז אין להם שליטה. וזה רמז פ' וארא אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים כלומר לבני ישראל אני ה' שהם הויה אדני ח' אותיות עם בני ישראל ואז גימט' תורה וא"כ בני ישראל נוסף על גבלת עמים ואין להם שליטה ובכן והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. וזה רמז אנכי ה' אלהיך אנכי הוא אדני כידוע ה' שהם ה' אותיות אשר הוצאתיך מארץ מצרים כמש"ל שהשפיע ח' אותיות משם הויה אדני על בני ישראל ויהיה גימט' תורה ונתוסף ח' על גבלת עמים ובזה ירד גבלת עמים והוצאתיך מבית עבדים הם גבלת עמים שנתמעטו. ואפשר ירמוז לקליפת נוגה אשר היא בסוף הקדושה ותחילת סט"א והיא חציה בקדש וחציה בחול וזהו גבלת עמים בעצם וכשישראל זוכים חצי חול נעשה קדש כמ"ש רבינו האר"י ז"ל:

והנה אמרו רז"ל והביאו רש"י בשיר השירים שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה שרומז על הלוחות שהיו שתיהן שוות והיו ה' דברות בלוח אחד וה' דברות בלוח שני מכוונות ויש יחס לה' דברות שבלוח הראשון לה' דברות שבלוח שני ושם מבואר דהני בהני שייכי כמו שפירש"י ז"ל שם והוא מרז"ל ואפשר לומר דטעם אנכי כנגד לא תרצח כמשז"ל דמדבר לה"ר כופר בעיקר והמדבר לשון הרע הורג ג' וזה רמז אנכי ה' אלהיך ולא תדבר לה"ר ובזה לא תרצח שלה"ר הורג ג'. א"נ בפשיטות במ"ש בריש מדרש משלי כל מי שעע"ז כאלו שופך דם שנאמר וימהרו לשפוך דם וזהו אנכי כשתקבל אלהותי לא תרצח ואם ח"ו לא יקבל הוא רוצח לכך תקבל אנכי. לא יהיה לך כנגד לא תנאף כמ"ש בזהר הקדוש אלהי מסכה לא תעשה לך על המסתכל בנשי שפיראן ואי אוליד בר בההוא הרהורא קרי ביה אלהי מסכה לא תעשה לך וזהו לא יהיה לך לא תנאף כדברי הזהר פ' קדושים ריש דף פ"ד ע"ש. לא תשא לא תגנוב על פי מ"ש רבינו אפרים ז"ל לא תשא את שם ה"א לשוא שלא יעשה המצוות שלא לשמן אלא להתיהר ולהתכבד ואינו לקיים המצוות וזהו לא תגנוב כמעשה באורח שהיה רוצה להפקיד נכסיו והלך לבית הכנסת ומצא איש לבוש ציצית ותפילין ולומד אצל ההיכל והפקיד נכסיו ואח"כ כחש לו ולבסוף כפר בעיקר שהיה עושה המצוות ברמאות וזהו לא תשא שלא תעשה המצוות לרמות ובזה לא תגנוב שיבא לגנוב ממון שהוא כגונב נפשות כמשז"ל ע"פ וקבע את קובעיהם נפש. זכור את יום השבת כנגד לא תענה כמשז"ל שאמרו ישראל בגלות כיון שגלינו בדין הוא שלא נשמור את השבת. ופירשנו בעניותנו במ"ש גוי ששבת חייב מיתה ופירשו

המפרשים דשומר שבת הוא משתמש בשרביטו של מלך כי כ"י הוא נח בשבת ולא נתן השבת אלא לישראל שהם בנים. וס"ד דכיון שהם בגלות הם כעבד שמכרו רבו כמו שהיו אומרים ליחזקאל וא"כ אין להם לשמור את השבת שהם עבדים. ואינו אמת שתמיד ישראל הם בנים והגלות כאשר ייסר איש את בנו וז"ש זכור את יום השבת ובזה לא תענה ברעך כ"י ע"ד רעך ורע אביך אל תעזוב. עד שקר לומר עבד שמכרו רבו וכו' דהרי אתם בנים וגדולה מזו דכתיב רעך ורע אביך כ"י לפי רוב ענותנותו יתברך. כבד את אביך נגד לא תחמוד כמ"ש הרב עיר וקדיש בספר החרדים דף ך' ארור מקלה אביו ואמו דהיינו מזלזל ומבזה אביו ויש בזיון אפילו בלב כדכתיב ותבז לו בלבה ע"ש. וז"ש כבד את אביך אפילו בלב כנגד לא תחמוד שהוא בלב. ומזה נלמד בכמה רבבות ק"ו לדיבור אנכי ה"א שצריך לכבדו בלב שלם לב טהור נקי מכל עפרורית. וכבר נודע שעיקר העבודה היא במחשבה דיבור ומעשה שיהיו פיו ולבו שוין ובדיבור בתורה באותיות הקדושות מעורר שרשן ונולד רוחנית חדש לפי מצב המדות והעולמות כמש"ל משם מז"ה חס"ל:

וזה אפשר שנו חכמים בלשון המשנה הידועה שכבר סדורה ורגילה בפיהם עכ"ז שנו חכמים דבדיבור מרויחים רוחניות חדש. וז"ש במשלי בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר אמריה דייקא שכבר אמרת וכמ"ש בתנחומא ריש בחוקותי והטעם שמוליד רוחניות חדש. ברוך שבחר בהם ובמשנתם בהם ובמשנתם שהם מולידים רוחניות חדש בכל קריאתם. א"נ במ"ש חייב אדם לומר כלשון רבו. ואפשר לתת טעם במ"ש רבינו האר"י ז"ל שאם תקפה עליו משנתו ואינו מבין יצייר צורת רבו לפניו ויועיל לו ולכן כשהוא אומר לשון רבו זוכר ממנו תנא וצייר צורת רבו וטוב לו להבין בעצם ההלכה. וז"ש שנו חכמים בלשון המשנה הידועה שהיא לשון רבו וה"ט לזכור מרבו. ברוך שבחר בהם. ובמשנתם שרוצה שהתלמידים יאמרו כלשונם. רמ"א כל העוסק בתורה לשמה כלומר להוציאה לאור לקבץ ניצוצי התורה אשר בתוך הקליפות וזהו לשמה מלבד משז"ל ורבינו האר"י זצ"ל. כל העולם כלו כדאי הוא לו. פירשתי בעניותי בקונטריס חסדי אבות בהקדמת חלקו העולמות וזכינו בתורה ע"ש. ובזה אפשר לרמוז מאמר מדרש ריש משלי גורלך תפיל בתוכנו זו התורה שהיתה גורלו של הקב"ה ונתנה לישראל כיס אחד יהיה לכלנו בשעה שאמרו נעשה ונשמע הכונה התורה גורלו של הקב"ה חמדה גנוזה ונתנה לישראל במתנה כדי שלא יהיה בה דבר"מ למלאכים. והעולם היה אבד ונתקיים בשעה שאמרו נעשה ונשמע וזכו גם בעה"ז ונתבטלה זכיית עשו וז"ש כיס אחד יהיה לכלנו ויש לצדד עוד ודוק כי קצרתי. וברב רחמיו יגאלנו למען שמו ונזכה ללמוד תורה מפי עליון תורת **חיים**:

פרק יג

דרוש י"ג לשבת תשובה

ש"ק האזינו ג' תשרי שנת אש"ר בנ"ה בס"ד ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור

משנה שלימה (תענית פ"ב מ"א) אחינו לא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ובקבלה הוא אומר וקרעו לבבכם ואל בגדיכם:

שלשה הגבורים סוחרים שרים מסיעין מסועות עלי דרך יורדי הים באניות מלאות כל טוב וכל אחד נדרש לעצמו אשר לו מלא כפו עלה בקבץ סחורות מתחלפות כפי שכלו ודמיונו בלכתם ילכו אל ארץ רחוקה מאד מארץ מולדתם ועברו בים צרה ויהי הסער לסגור לבם יעלו שמים ירדו תהומות. ובהגיעם אל מחוז חפצם עד שהם בנמל כן קרבו ויאתיון אחד מהשרים שבעיר ומשרתיו מהני בריוני שאול ישאלו מה מעשיהם ומה סחורותם ובידם גזרת המלך ושם נאמר כי הסוחר שיביא כל סחורתו מעיר אשר היא במלחמה עם המלך יקחו כל הסחורה ויחלקו ביניהם השר ומשרתיו והסוחר חייב מיתה. ואשר לא נמצא בסחורתו מהעיר ההיא אשר יש לה שנאה בינה ובין המלך יתקבל ברצון ואת הארץ יסחר ככל אוות נפשו. והסוחר אשר נמצא בידו חצי סחורתו מהעיר השנואה וחציה מעיר אחרת. החצי מעיר השנואה היו תהיה לאיש שר ומשרתיו. והחצי שמותר לבא לעיר יופקד בחצר המלך עד אשר הסוחר יקבל ענשו ככל אשר ישיתו בעלי המשפט מטעם המלך ואח"כ יתנו לו חצי סחורתו וישב בעיר בטח להסתחר. זוהי גזרה שוה כתובה בעט ברזל. והב' סוחרים תרי מגו תלתא האמורים אחד נמצא בידו כל סחורתו מהעיר השנואה. והשני חציה. וכשמעם רעדה אחזתם ובכו לקשה יום. ונוסף עוד אשתפוך חמימי כי זו עיר מולדתם ובקטנותם יצאו את העיר. ואיך לא זכרו ממנהג העיר ויצא הקצף לעשות משפט כתוב להני בי תרי ועוצר רח"ם אין חונן ואין מרחם. והסוחר הג' כל סחורתו מעיירות אשר שלום להם עם המלך ושמחו לקראתו לעשות יקר יותר וגם המלך מצא חן בעיניו ויט אליו חסד. וכל העם ממוצא וממערב שבח יתנו על שני גזר"י אישי"ם כי המלך יפה דן יפה חייב וטעמו ונימוקו עמו וכל דבריו בהשכל:

הנה כי כן כל העובר על אישי ישראל למיניהם כי הנה נשמות ישראל חשובות וחצובות מכסא כבוד ולפני בא שעת פקידה לבא אל העולם מראין לו ג"ע וגהנם ומזהירין אותו על שמירת התורה וגם בבטן מלמדין לו התורה ומשביעין אותו לשמור ולנצור התורה והמצוה. ובאים לעה"ז וחיים זמן זמנם והיה עקב בצאתם מעה"ז הלך הלכו האישים לבית עולמם. והנה משלחת מלאכי שאל ישאלו לכל אחד מה סחורתך ומה זה בידך.

אם כה יאמר שהוא בקי בתורה ובדקדוקי מצוות וצדקה בסתר אז מלאכי שלום יצאו לקראתו ויכריזו צדקותיו לפנים יכנס בינן של קדושים כי מצות המלך היא לכבדו ועל נהרו"ת יכוננה לנפשו. ואם ידבר דבר שהוא בקי בשחוק ובכל הלכות סעודה ודיני שלחן ערוך וטרטיאות וקרקסיאות וכיוצא. נצי"ם משלו בו מלאכי חבלה לנקום נקמתו ככל אשר יסדרו ב"ד של מעלה. ואם כה יענה שעסק בתורה ומצוות ולא השיב ידו גם מהבלי העה"ז אז יגזרו עליו עונשים על חטאותיו. ושכר מצוותיו שמור עד שיתקן ויזכה לנחלת שדי. והני תרי מגו תלתא רב הקצ"ף כי כבר ידעו משפטיו יתברך ולפני בא לעה"ז ראו ג"ע וגהנם מלבד מעמד ה"ס והשבועה שנשבע בבטן:

לכן האדם הן בעודנו חי יכונן דרכיו ויתקן מעשיו וכדתנן פ"ב דאבות הסתכל בג' דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים. ואפשר לפרש ונקדים מ"ש בש"ס בריש קדושין מ"ט דתני תנא זמנין דרכים כגון האשה נקנית בג' דרכים. בז' דרכים בודקין את הזב וזמנין דתני דברים ומסיק כל היכא דאיכא פלוגתא תני דרכים וכל היכא דליכא פלוגתא תני דברים ועיין מה שפירש"י ז"ל. אמנם ראב"ן בספרו דף כ"ה ע"ד פירש כל היכא דאיכא פלוגתא שחולק כל אחד לעצמו כי הכא דג' דרכים שהאשה נקנית כל אחד לעצמו שזה נקנה בלא זה תני דרכים דג' דרכי קניה הם. כל היכא דליכא פלוגתא שכלן דרך אחד תני דברים כמו על ג' דברים העולם עומד דעל שלשתן עומד ולא על זה בלא זה עכ"ל. עוד נקדים מה שפירש הרמ"ע ז"ל בפ' זה אלי ואנוהו שמי שזוכה לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד נעשה מרכבה לשכינה וז"ש זה אלי אם יאמר אדם זה אלי שתמיד נראה כעומד נגדו וזהו זה אלי כ"י כאלו מורה באצבע אז ואנוהו אני נעשה נוה שלו שינוח כבודו עלי ואהיה לו מרכבה. וז"ש הסתכל בשלשה דברים דהא בלא הא לא סגיא כמשפט לשון דברים דליכא פלוגתא. דע שאם תזכה תהיה מרכבה מה למעלה ממך. מה ע"ד מה רב טובך שהוא ריבוי כלומר מה רב שתזכה שהוא למעלה ממך שתהיה מרכבה לו. וזה כשתסתכל בג' דברים שהם עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים וכאשר תשים אל לבך שאתה לפניו יחרד לבך יהגה אימה ואי אתה בא לידי עבירה כשתקבע בדעתך שאתה עומד לפניו וביותר אם זכית להיות לו מרכבה וכמ"ש וה' עמו אפשר שכינה עמו והוא בא לידי חטא. ובהסתכלות זה תדיר מבטל כל העבירות כי הנה כתב הרב כלי יקר כי כל טענות היצה"ר הוא שהנאות העה"ז נראות לעין כמ"ש וגם תאוה הוא לעינים ומזה נמשכו רוב העונות ואמרו בסוטה דף ג' גמירי אין יצה"ר שולט אלא במה שרואה עיניו. ובהסתכלות ג' דברים אלו מתבטל הסתכלות של יצה"ר וזהו הסתכל ואי אתה בא לידי עבירה שהוא

הסתכלות בהבלי והנאות העה"ז כי הסתכלות זה מבטל האחר. ואמר ואי אתה דהול"ל ולא תבא אך אתה למעט כמ"ש הריטב"א וריו"ו הביאם ב"י ח"מ סימן ר"ז והכא ממעט שאם יסתכל בחכמות חיצוניות לא יועיל לאפוקי הפלוסוף כי צריך תורה ויראה לבטל היצה"ר וז"ש ואי אתה למעט לעסוק בחכמות חיצוניות:

וכבר אמרנו וענינו זאת לפנים אשר רמז הרב מהר"ר יוסף מפוזנאן ז"ל בפ' אך אם יום או יומים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא כי הנה עיקר התשובה וצער מתחולל הוא כי עונותנו גרמו חרבן בה"מ וגלות השכינה וביטול הקרבנות וביטול תורה ותפלה אבל כל הרהורי תשובה בימים נוראים ועיקר הכונה בעבור שנחיה אנו ובנינו ויהיה לנו פרנסה וכיוצא מעניני הגוף וכדאי בזיון וכמו שרמזו הראשונים הישאג אריה ביער כי אריה ר"ת אלול ר"ה יה"כ הושענא רבא וזו מן התוכחות הישאג אריה אם שאג ישאג בימים נוראים הללו בעבור בה"מ דכתיב והר הבית לבמות יער. אין זאת כי אם על החיים והפרנסה. וזה רמז אך אם יום רומז ליה"כ או יומים ר"ה יעמוד להתפלל כראוי אפ"ה לא יוקם על מעמדו האיש ההוא על תפלתו כי כספו הוא כלומר כונתו הוא דוקא על כספו וחיי ומזוני ולא על ה' זהת"ד:

והנה מפשט דברי התנא שאמר וכל מעשיך בספר נכתבים משמע דדוקא המעשים וכמו שכתבנו בעניותנו על משנה זו בקונטריס פתח עינים ע"ש האמנם ראיתי בזהר הקדוש פ' נשא דף קכ"ו שאמרו כתבין כל מאי דעבד בהאי עלמא וכל מאי דאפיק מפומא ויהיב דינא על כלא. והגם דהתם מירי בשעת פטירתו מ"מ למדנו שהדברים נכתבים כמעשים. ונראה הטעם כמ"ש מז"ה ז"ל בחס"ל דבדיבור מצוה נעשה מלאך ובדיבור טומאה נברא מלאך רע ושל בטלה נברא מלאך של בטלה. הא למדת שעושה מעשה בדיבורו. גם כתב הרב מהרח"ו ז"ל משם הרב שמעון טירנו ז"ל כונת הפ' לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה דהפירוש לא יחל דברו כי כל דיבור אם טוב אם רע עושה פעולה למעלה ובורא סניגורין או קטיגורין וז"ש ככל היוצא מפיו יעשה אם טוב אם רע עכ"ד א"כ לפי פירושו הכתוב קרי ליה מעשה. ולפ"ז פירוש משנתנו הכי הויא עין רואה המעשים ואזן שומעת הדברים וכל מעשיך בין דבורים שנעשה מעשה למעלה בין מעשיו ממש בספר נכתבים:

ולפי האמור אפשר דהיינו דתנן פ"ד דאבות ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך ואפשר דעל הרוב מדבר דברים בטלים ונבראים מלאכי בטלה מכל דבריו ועתיד ליתן את הדין וז"ש יש לך בטלים הרבה כנגדך הם המלאכים שנבראו ומקטרגים עליך:

ואמרו בש"ר ריש פ' י"ג על פסוק כובד אבן ונטל החול שאינו יגע ח"ו בהרים וגבעות ונטל החול דכתיב לא ייעף ולא יגע אמר הקב"ה במה אני יגע במי שהוא מכעיס לפני בדברים בטלים כד"א הוגעתם את ה' בדבריכם:

ועל זה ידוו כל הדווים אם בדברים בטלים ח"ו כ"י כתיב הוגעתם את ה' בדבריכם ק"ו לדברים האסורים לה"ר וכיוצא מדברים האסורים. אוי לנו מה נענה ומה נאמר על דברים האסורים ודיבור חול בשבת ומושב לצים. וזהו דבר שאינם חושבים שהוא אסור. וק"ו על חטאות הצבור והיחיד אין די בא"ר:

איכו השתא אתו יומי אריכ"י להעלות ארוכה ולשוב בתשובה וכמשז"ל אמר רב שמואל בר איניא משמיה דרב גז"ד של צבור אע"פ שנחתם מתקרע שנאמר כה' אלהינו בכל קראינו אליו והכתיב דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב התם ביחיד הכא בצבור ויחיד אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו עשרת ימים שמר"ה ועד יה"כ. ויש לדקדק דמוקי לה ביחיד להאי קרא דרשו ה' בהמצאו וכתיב לשון רבים. ואפשר לישב ולהרחיב ולמתק הענין נקדים מ"ש בז"ח דף ל"ה ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש מלה"ד לכת לסטים שודדי הרים שמע המלך השליך עליהם גייסות ותפסום והניחום במגדל גבוה היו בהם פקחים אמרי עבדנא עובדין בישין ולא יכילנא לאשתזבא מה עשו חפרו חפירה אחת במגדל ויצאו בהרים. טפש אחד היה ביניהם ראה החפירה ולא רצה לנוס ולהמלט. למחר בא המלך אל המגדל לראות הלסטים ראה החפירה שעשו ונמלטו. א"ל שוטה חביריך ברחו בזו החפירה ונמלטו מדיני מה אני יכול לעשות אבל אתה שראית החפירה ולא רצית להמלט יהרגוהו מיתה משונה. כך הלסטים אלו הרשעים ההולכים במחשכים רשעים פקחים אומרים אנו חטאנו למלך נפתח דרך תשובה נברח ונמלט. הטפשים רואים דרך תשובה פתוח שפתחו חבריהם ונמלטו והם אינם רוצים לימלט א"ל אחיכם וכו' אבל אתם עיני רשעים תכלינה שראו הדרך פתוח ומנוס אבד מנהם שלא רצו לנוס ותקותם מפח נפש לעה"ב זהו תורף דבריו. ובמשל נראה שהטעם שהמלך שפך חמתו על הנשאר ולא ברח ולא מצא לו זכות שקיים גזרתו ולא מרה לברוח היינו שהמלך הכיר דחשב בדעתו כי אין לו משפט מות ולכן לא ברח וריעיו לא הי"ל לברוח ועל כן הענישו בנקור עיניו כי שגה ברואה והמיתו כמשפט. והנמשל יש בו יתרון כי רחמי המלך רבים כי במשל ברחו להר מעצמם והכא אומר להם המלך שיברחו ובורחים אליו ומקבלם ואלו הם רחמים גדולים:

וזה פשט הכתוב טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך ואמרו רז"ל דרכה של תשובה הכונה טוב לפנים משורת הדין וישר ה'. על כן יורה חטאים שהוא אומר להם לברוח

בדרך תשובה. ואמר וישר ע"ד שאמרו רז"ל אלמלא ג' מקראות וכו' ואשר הרעותי שברא היצר הרע:

הוא אשר דיבר הנביא בדבר ה' דרשו ה' בהמצאו לשון רבים דאין ספק דאם בשאר ימים הצבור נענים יהיה יותר טורח בתפלות ותעניות אך בעשרת ימי תשובה יותר בנקל בהיותו קרוב. ולא תסבור דדוקא רבים אלא יעזוב רשע דרכו אפילו יחיד ואהך קרא סמיך בש"ס. והכונה שאם מאלו הרבים שאני אומר דרשו. כן עשו ונשאר יחיד עכ"ז המלך אומר שיברח יעזוב רשע דרכו. ואיש און מחשבותיו שלא רצה לברוח ונשאר כי חשב שאינו חייב מיתה וישוב אל ה' מדת רחמים שאינו כמשל שבורח להר אלא כאן בורח אל המלך וזהו וישוב אל ה'. וגם לגבי מדה"ד ואל אלהינו מדה"ד כי ירבה לסלוח הסליחה על העונות ואמר ירבה על חטא חדש שחביריו עשו תשובה והוא לא עשה עכ"ז אינו כמשל שהנשאר ענש יענש רק הכא המלך אומר שיברח גם הוא ומוחל גם על אשר איחר תשובה כי ירבה לסלוח ירבה דייקא:

א"נ במה שחקרנו בדרושים אחרים דמוכח מהזהר ומהאר"י ז"ל דהתשובה צריכה כשחטא לשוב בשנה עצמה דאין כפרה משנה לחבירתה ע"ד המעשר דצריך לעשר בשנה עצמה. ואלו האר"י ז"ל כתב דבעשרת ימי תשובה מתכפר כל מה שחטא ביום ההוא כל ימי חייו וכו' וניחא לן בעניותין כמ"ש הרמ"ק ז"ל דבעשרת ימי תשובה מתגלה אור י"ס דבינה ובכח זה מתכפרים כל העונות ואפשר לומר דמ"ש דבצבור כתיב בכל קראינו אליו היינו לבטל הגזרה. אמנם שיתכפרו עונות הצבור של שנים אחרות זה לא אפשר אלא בעשרת ימי תשובה. וז"ש דרשו ה' בהמצאו בעשרת ימי תשובה יעזוב רשע דרכו גם היחיד מתקבל וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו שהוא רומז לבינה כמ"ש בזהר כי ירבה לסלוח כל עונות משנים אחרות וזהו ירבה לסלוח ריבוי סליחות וממילא מובן מ"ש דרשו לשון רבים דלבחינה זו שיתכפר עונות שאר שנים צבור ויחיד כי הדדי נינהו כאשר דברנו:

ומאחר עלות תוקף מעלת התשובה החי יתן אל לבו לאזור חיל בימים אלו לשוב בתשובה כדת מה לעשות:

ואחשבה לדעת **מג"ן** אם יראה להגין לאדם להקים עולה של תשובה. ומוצא אני **מצות גדר נדיבות** ר"ת מגן דהני תלתא אשר כח בהם להיות מגן עזרו של בעל תשובה באשר נבאר בס"ד. ובקיום מצוות נפתח ברישא ובזה אשים דברי היום בחלוקת מצוות. ובחלוקת גדר וחלוקת נדיבות מן הבא בידי בעזר משדי בס"ד:

אתיא מצוות מצוות במספר במפקד תרי"ג כמספר ה' אלהי ישראל והם שיעור קומה כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידין. והנה זאת חקרנוה כן היא דאיך אפשר לקיים תרי"ג מצוות כי הרבה מצוות תלויות במקרה וקרבנות וכיוצא. וניחא לרבנן כי האדם יקבל עליו כל המצוות וכשתבא כל מצוה לידו יקיימנה ואשר לא תגיע ידו מצדו לא יבצר וחסד ה' כי מעלה עליו כאלו קיים כל המצוות. א"נ במה שילמד דיני המצוות והתורה שלומד במצוה נחשב לו כאלו קיימה במעשה ע"ד שאמרו כל העוסק בתורת עולה וכו':
ואפשר שזה רמז הכתוב אם בחקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם ואמרו בת"כ אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלין בתורה. ואפשר שזה רמז אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה בדיני המצוות ואת מצוותי תשמרו מלשון ואביו שמר שתמתינו לקיים כשיגיעו לידכם. בהני תרי לימוד וקבלה מעלה אני כאלו ועשיתם אותם:
ובזה יש לרמוז בפ' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. וחוץ מדרכנו אפשר במה שנודע כי שני עיקרי הדת הם שמירת דיבור וענוה והם יסודי התורה ורמוזים בעין דשמע ודלת דאחד ע"ד ענוה דיבור. ורמוזים שובה ישראל ע"ד ה"א ענוה דיבור. ומתפללים בכל יום אחר עמידה אלהי נצור לשוני מרע. ונפשי כעפר לכל תהיה. הרי דיבור ענוה. כי הנה הדיבור כבר הלא מראש דברנו. וכתב מהר"ם אלשיך ז"ל כי הנה היום בעוה"ר שאין לנו קרבנות ולא בגדי כהונה ולא כהן כמעט כל כלי כפרתנו נדדו הלכו לא נשאר כי אם הלשון לעבוד בו לה' בתפלה ולימוד והם הקרבנות ויתר הכפרות ונמצא הלשון כלי שרת לשרת לשמו יתברך בברכות ותפלות ות"ת ואם הלשון משוקץ ומתועב בלה"ר ונבלות פה ושקר וחנופה וכיוצא הנה הוא חתיכה דאיסורה מגואל ומטונף ואיך נשרת בו לשם ה' ודאי ענש יענש המקריב כלי איסור פסולו בגופו לשרת לה'. ועוד רעה חולה כי לשונו ע"ד סופ"ר מהיר ולקלות הדיבור כמה חטאות יחטא ובלולים יעלו כמה איסורים בזמן קצר. ועוד יתר על כן כי אינו מרגיש בחטאותיו ומגדיל עונות ופשעים והוא צדיק בעיניו. ולכן שמירת הלשון מדברים האסורים ובכלל דברי חול בשבת הוא יסוד הדת. כי ע"י שהלשון טהור הברכות והתפלות ולימוד יעלו לרצון לה':
וזאת שנית הענוה כי הנה הגאוה כעע"ז וכופר בעיקר ואין עפרו ננער ובהיותו עניו באמת מתכפרים עונותיו ומבטל גזרות רעות ונעשה מרכבה לשכינה ואינו בא לידי חטא ויכול לכוף את יצרו וכהנה רבות. ונמצא הדיבור והענוה שני עמודי התוך אשר כל בית ישראל נכון עליהם. ולכן בסוף תפלותינו בשלשה אבעיו"ת נבקשה מאלהינו. נצור לשוני מרע. ונפשי כעפר לכל תהיה. והיה שם בך לע"ד. ויען כי על ידי הענוה נענה בתפלתו כמ"ש

דרבי עקיבא נענה שהיה מעביר על מדותיו לכן אחר תפלותנו אנו אומרים ונפשי כעפר וכו' ובזה תקבל תפלותנו:

וז"ש כי קרוב אליך הדבר מאד. רמז לענוה כמו שרמזנו בעניותנו במשנת ר' לויטס אומר מאד מאד הוי שפל רוח דמצינו ג' גדולי עולם מוכתרים בכמה כתרים אברהם אע"ה מוכתר בכתר כהונה וכתר תורה וכתר מלכות אמר ואנכי עפר ואפר משה ואהרן מוכתרים בג' ואמרו ונחנו מה. דהע"ה מלך אדיר והוא בסנהדרין ואמר ואנכי תולעת וכמ"ש בסוף פרק כסוי הדם אמר הקב"ה חושקני וכו' ע"ש ועל הכל שהיו מלכים וכתיב שום תשים עליך מלך ואפ"ה ענוים ור"ת מאד משה אברהם דוד וז"ש מאד תן דעתך בג' עמודי עולם ר"ת מאד. ולכן מאד הוי שפל רוח וכמ"ש בפתח עינים. ואחר זמן רב ראיתי בספר ארץ החיים מזמור קי"ט שכתב כן בשם מז"ה הסמ"ע ז"ל וזכיתי לכוין לדעתו. וזה רמז כי קרוב אליך הדבר מאד שתסתכל מא"ד ר"ת משה אברהם דוד ותקנה מדת הענוה. בפיך שתשמור ברית הלשון. ובלבבך שהענוה תהיה מבית ומחוץ. ומתוך זה לעשותו ודאי תזכה לעשות התורה:

ולפי דרכנו אפשר כי קרוב אליך הדבר מאד ואל תאמר מי יוכל לקיים כל המצוות שהם שעור קומה מי יעלה לנו השמימה וכו' לז"א כי קרוב אליך הדבר מאד לקיים כל התורה בפיך שתלמוד דיני התורה. ובלבבך לעשותו ותגמור בלבך לעשותו וכשיזדמן מצוה תעשנה בזה יועיל כאלו קיימת כל המצוות:

א"נ אפשר לומר בחקירה שחקרו המפרשים דפליגי ר' יוחנן וריש לקיש אי אתי דיבור ומבטל דיבור אבל לכ"ע לא אתי דיבור ומבטל מעשה וא"כ איך הבעל תשובה מתקבל מאחר שעשה מעשים רעים. ועתה במה שמתודה ועוזב מתקבל בתשובה והלא לא אתי דיבור ומבטל מעשה. ומה גם דבמעשיו הרעים הסט"א טרף מעשה מצוותיו וכמה ניצוצות הקדושה נפלו בין הקליפות. ואיך על ידי דיבור בודוי וחרטה סגי לבטל מעשיו הרעים ולהוציא מיד הלקוחות. והתשובה לזה מבוארת. ונגדיל החקירה דאמרו פ"ג דקדושין האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק גמור והוא רשע מקודשת שמא הרהר תשובה וכתבו הפוסקים שהיא ספק מקודשת מפני שלא נודע אם עשה תשובה באמת. אבל אם היה נודע לנו שהרהר תשובה מספיק בהרהור לבד. ושני תשובות בדבר אחת כשמהרהר תשובה וגומר בלבו לקיים המצוות והקב"ה יודע שכה יעשה מעשים טובים כל העומד לעשות כעשוי דמי. ואפשר שזכ"ה מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם. ונודע מ"ש עבירה מכבה מצוה וז"ש מכסה פשעיו ואינו עושה תשובה לא יצליח במצוות שעושה כי הולכות בחלקו של טורף. אך ומודה ועוזב

הגם שהוא דיבור או הרהור ירוחם שהקב"ה רואה המע"ט שעתיד לעשות ואתי מעשה טוב ומבטל מעשה רע אעפ"י שעדיין לא עשה מיד ירוחם כאלו כבר עשה מעשים טובים: **א"נ** כי בשובו בתשובה בדיבור ובהרהור עושה מעשיו דעד האידנא טחו מראות עיניו והיה סומא שאינו רואה הדרך הטוב ונתקל בדרך שהוא הולך כסומא וכמ"ש הרב כלי יקר שהפלוני מסמא עיני אדם ולכך נקרא שמו וכו' ע"ש פ' וישלח. ועתה נפקחו עיניו ורואה הדרך הישר ונשמר מכל מכשול וכיוצא בשאר אבריו וזה מעשה גדול דאשתני גופא שינוי גדול. והרמב"ן ז"ל בפירושו פירש מש"ה כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא וכו' דקאי על מצות התשובה דכתיב לעיל ושבת עד ה' אלהיך ע"ש וז"ש כי קרוב אליך הדבר מאד וכו' כלומר כי המצוה זאת מצות התשובה לא נפלאת היא ממך שתאמר איך אוכל לשוב ואנכי מריתי פי מלך מ"ה הקב"ה ופליאה נשגבה. ולא רחוקה כי ידעת כי ניצוצי הקדושה וחלקי נפשך נדדו הלכו לסט"א ומי יוכל לעלות השמים ללקוט ניצוצי הקדושה ולא מעבר לים אם עשית מעשים רעים במדינת הים אין צריך ללכת שם לקיים באותו פרק באותו מקום. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך בוידוי. ובלבבך בהרהור תשובה. וכ"ת איך מחשבה או דיבור מפקי מידי מעשה. לז"א לעשותו כיון שאתה גומר לקיים המצוות הקב"ה מעלה עליך כאלו עשיתם ואתי מעשה טוב ומפיק מידי מעשה העבירה ונקט בפיד בוידוי פה ולא זו אף זו ובלבבך אף שהוא בלב לבד חשובה תשובה. א"נ לעשותו קאי ללב דבתחילה היה לב רע וטמא ועתה לב טהור לב טוב וזהו מעשה גמור וה"ה לשאר אברים וחדא מיניהו נקט וא"כ הוא מעשה בפועל ומוציא מידי מעשה הרע:

נמשך לזה עתה אקום עלי בא"ר פ' ישעיה סי' כ"ח ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה. וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו ברואה פקו פליליה. ולא נאריך בדקדוקים. רק נקדים מ"ש בהחובל דף פ"ז דרבי יהודה היה פוטר מכל מצוות שבתורה לסומא וכתב הרא"ם בתוספותיו לסמ"ג הלכות שופר דגם לרבי יהודה סומא חייב בכל לא תעשה מדאוריתא ובעשין חייב מדרבנן וכ"כ הרב קרבן נתנאל פ"ק דקדושין על מ"ש הרא"ש לחלק בין סומא לאשה דהסומא חייב מדרבנן שלא יראה כמי שאינו נוהג בתורת ישראל אי פטרת ליה מכל המצוות אבל אשה מחייבא במ"ע שלא הז"ג ובמצוות לא תעשה והרב ק"ן מחק מה שסיים הרא"ש ובמצוות לא תעשה דסומא חייב בלאוין עכ"ד. ומזה יש ראיה למה שנסתפק הרב כנה"ג י"ד סימן שמ"א אם אונן חייב בנט"י לאכילה וכן נסתפק הרב

מהר"י אלפאנדארי במוצל מאש ח"ב סימן כ"ב והרי סומא לר"י דקאמר שפטור מכל מצוות האמורות בתורה ועכ"ז בלאוין חייב. וה"ה אונן אע"ג דפטור מק"ש ומכל מצוות האמורות בתורה ה"ד בעשין אבל בלאוין חייב ונט"י הוא גזרה מדרבנן כמ"ש הרמב"ם פ"ט דאבות הטומאה ובודאי חייב וכן כתבתי אני הדל בספרי הקטן ברכי יוסף שם ושם הבאתי דהכי פשיטא להרב מהר"ר צבי ז"ל בריש תשובותיו דאונן חייב בעונשין ואזהרות עיין בדבריו:

הן אמת דרבינו ישעיה הראשון בספר המכריע סימן ע"ח משמע מדבריו דרבי יהודה סבר דסומא פטור מכל לאוין שבתורה כאשר יראה הרואה. ואפילו לפי דעתו לא אמרה הרב ז"ל אלא התם דוקא דר' יהודה יליף מקרא אלה המצוות והחקים והמשפטים כל שישנו במשפטים ישנו במצוות וחקים. אבל הכא דגברא בר חיובא ורבנן הוא דפטרוהו כדי שיהא עסוק בקבורת מתו והוא פטור לזמן קצר דוקא וא"כ עתה שהוא אוכל ודאי שהוא חייב בנט"י. וכבר כתב מהרש"ל בתשובה סימן ע' וז"ל לא בכל מילי אמרינן אונן פטור מכל המצוות דאי לאו הכי במת לו מת והיה טבחו טבוח איך יעשו לו חופה ויבעול כדי שיחולו עליו ז' ימי המשתה מאחר שהוא פטור מכל המצוות אלא ודאי חייב במצוות פרטיות אלא שהקלו חכמים עליו ופטרוהו מק"ש ותפלה ומכל מצוות מאחר שהוא עסוק במצוה זו של מת וכו' ואיתא וכו' הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו או למול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יטמא וכו' הרי דאף לכל מתים אינו נדחה וכו' ע"ש. וראיותיו חזקות ועיין בשו"ת נודע ביהודה א"ח סימן ז"ך. ומזה נשמע דכיון שהוא אוכל ודאי צריך ליטול ידיו שבזה אינו מבטל שום דבר מקבורת המת. ויש להרגיש על הרב כנה"ג שאחר שהביא תשובת מהרש"ל נסתפק אם יטול ידיו:

איברא דדברי רבינו ישעיה הנז' קשים לשמוע וכבר תמה עליו אחד קדוש בהגהה והוא בדפוס שם בספר המכריע דאיך יתכן דסומא יהיה פטור מכל לאוין שבתורה ולא יענש על ע"ז ג"ע ש"ד וחילול שבת ושאר כל העבירות מפני היותו סומא והוא ישראל ובן דעת אין הדעת סובלתו ועוד האריך ע"ש. ותו קשה על דברי רבינו ישעיה דהרי שם פרק החובל דף פ"ו תניא דרבי יהודה פוטר לסומא מגלות וממלקות וממיתות ב"ד וגלות יליף מדכתיב בלא ראות וממלקות מג"ש וממיתות ב"ד מג"ש אתיא רוצח רוצח מחייבי גליות וממלקיות אתיא רשע רשע מחייבי מיתות ב"ד. וחרי כיון דרבי יהודה פטר מכל מצוות האמורות בתורה הא תו למה לי ג"ש למיתות ב"ד וג"ש למלקיות. והרי אינו מחוייב בלאוין ולא ענש אא"כ הזהיר. ואמאי אצטריכו הני ג"ש:

ויראה לישב דגם לרבינו ישעיה דסבר דהוא פטור מלאוין לדעת רבי יהודה היינו דוקא ממצוות ישראל אבל חייב בז' מצוות בני נח ויש בכללן ע"ז ג"ע ש"ד והו"א דיתחייב גליות ומלקיות ומיתות ב"ד על ז' מצוות דנהי דפטריה רחמנא משאר מצוות ישראל מיהו בז' מצוות ב"נ יענש כדיני ישראל דלאו גוי הוא ליענש כב"נ ולהכי אצטריך ג"ש לפוטרו ממלקות וג"ש לפוטרו ממיתות ב"ד ובהכי נחה שקטה תגבורת התמיה על רבינו ישעיה.
ואני בעניי כתבתי בקונטריס עין זוכר מערכת סמ"ך אות מ' שמדברי תוספות תלמיד רבינו פרץ ז"ל פרק החובל משמע דסברי כרבינו ישעיה שכתבו דהאשה ישראלית אע"ג דמפטרא במ"ע גם מדרבנן מ"מ איכא הכרא טובא בינה ובין הגויה כמו דם נדה ושאר מצוות טובא עכ"ל וממ"ש דם נדה נטיתי לומר דסברי כרבינו ישעיה דפטר סומא אף מלאוין ע"ש. והשתא הדרי בי דמ"ש כמו דם נדה היינו שצריכה ליטהר בטבילה והיינו מעשה והכי דייק ממ"ש ושאר מצוות טובא כלומר שאין הזמן גרמא דהגם דממ"ע שהזמן גרמא פטירא איכא מצוות טובא שאין הזמן גרמא:
והסמ"ג עשין מ"ב כתב דר"ת סבר דנשים יכולות לקיים מ"ע שהזמן גרמא ולברך והביא ראיה מדאמר רב יוסף שם פרק החובל ופ"ק דקדושין דף ל"א מ"ד הלכה כרבי יהודה דסומא פטור מן המצוות עבידנא יומא טבא לרבנן מפני שהיה סגי נהור ומסתמא אם היה פטור מברכת פירות וברכת המצוות מזה לא היה עושה י"ט עכ"ל וכתב עליו הרא"ם בתוספותיו דהאי פטור ר"ל אסור והכריח הדבר וסיים דא"כ שרי לברוכי הוא חייב לברוכי ותמה היכי מייתי ראיה מסומא לנשים דסומא חייב מדרבנן ונשים לא והאריך בזה ע"ש. ומ"ש דחייבות לברך אין בדבריו הכרח וכבר אני עני כתבתי בברכי יוסף סימן תקפ"ט דמדברי הראשונים נראה להפך כמו שרמזתי שם וכן משמע נמי מתוספות קידושין כ"י ומפסקי הרשב"ץ לר"ה ע"ש. עוד יש להרגיש על הרא"ם במה שתמה על ראיה זו דסומא חייב מדרבנן וכו' והלא זו של כת הקודמין היא התוספות בר"ה דף ל"ג והרא"ש פ"ק דקדושין והר"ן שם מלבד שכ"כ הריטב"א בחידושי קדושין (שבימי הרא"ם לא נדפסו). עוד יש להעיר שהרא"ם כתב יש לתמוה היכי מייתי ראיה מסומא לנשים ורואה אני בדברי התוס' דר"ה והרא"ש פ"ק דקידושין שכתבו דאינה כל כך ראיה. והפרש גדול יש בין לשון יש לתמוה ללשון אינה כ"כ ראיה. והתוס' בחולין דף ק"י והרא"ש שם כתבו הראיה ולא כתבו הדחיה. ונראה דהתוס' והרא"ש טעמם ונימוקם עמם. דאמר לך ר"ת אם איתא דלרבי יהודה חייב סומא מדרבנן הי"ל לש"ס לפרש זה וכי סמך הש"ס דמעצמנו נאמר שחייב מדרבנן. וההיא דפורס על שמע דאמר רבי יהודה כל שלא ראה מאורות לא יפרוס לדבריהם דרבנן קאמר וכמ"ש הריטב"א בחידושי מגילה על דף כ"ד.

ומרב יוסף ורב ששת דמפקי לאחרים באגדה אפשר דגם מי שהוא רשות יכול להוציא כמ"ש התוס' בר"ה דף ל"ג. א"נ כמ"ש הרשב"א בחידושי קמא דסומא אינו חייב מדרבנן ורב יוסף וראה מאורות פורס על שמע כיון שהוא דרבנן יכול לעשות ממדת חסידות ע"ש ואמטו להכי רבוואתא קמאי כתבו דאינה כל כך ראיה דיש לדחות הכי וסומא לר"י פטור לגמרי. והשתא קשה על הרא"ם דנקיט לה בלשון ויש לתמוה:

והנה הרא"ש בהביאו ראיה זו כתב בלשון זה במה היה שמח רב יוסף והלא היה מפסיד כמה ברכות ברכת ציצית ותפילין וכל ברכת מ"ע שהזמן גרמא עכ"ל והקשה עטרת ראשי מורי הרב ז"ל בספר הבהיר נחפה בכסף בביאורו להרא"ם הלכות שופר דבסומא אין חילוק בין מ"ע שהז"ג לאין הז"ג ודוקא גבי נשים יש חילוק ומשו"ה מחקו ע"ש ואני בעניי אחרי התאבקי בעפרות זהב לו נראה לי דאין למחוק הספרים. אמנם ידוע דיש במצוות חלק רב שאין מברכין עליהם כמ"ש הרשב"א סימן י"ח. וחלק גדול התלויות במקרה ולכן למדנו הרא"ש דרך קצרה דבמ"ע שהז"ג טעונות כלן ברכה ומפסידין הברכות ולישנא קייטא הוא:

וראיתי להריטב"א בחידושי מגילה שכתב וז"ל וי"א שאף בשאר מצוות הוא פוטר לסומא מעיקרו ואפילו מדרבנן כיון שלא היה ראוי לעולם לבא לכלל חיוב ובפקח ונסתמא הוא דחייב מדרבנן לפי שכבר בא לכלל מצוות כשהוא פקח ואפילו נסתמא כשהוא קטן ראוי היה לבא לכלל מצוות והא דקתני הכא לא יפרוס על שמע לאו דוקא אלא ה"ה דמפטר בשאר מצוות ואפילו מדרבנן וזו שיטת התוס' עכ"ל וקשה דהתוס' שם במגילה כתבו בהדיא דסומא חייב מדרבנן ואפילו נסתמא משנולד ומוכח דהלידה והסימוי בבת אחת ולא ראה מאורות מימיו וכן יהיב טעמא שלא יהא כנכרי ולא יהא נוהג דת יהודי כלל וטעם זה הוא גם שלא ראה מאורות מימיו. גם התוס' בר"ה כתבו דהחמירו רבנן בסומא משום דהוי מינא דבר חיובא ועוד שלא יהא נראה כנכרי וכו' ע"ש וזה מוכח דדעת התוס' דגם בסומא שלא ראה מאורות חייב מדרבנן כמבואר הפך מ"ש הריטב"א בשם התוס'. ותו שהריטב"א עצמו פ"ק דקדושין כתב בהדיא דסומא דלא ראה מאורות חייב בשאר מצוות מדרבנן ודוקא אינו פורס על שמע דאינו נהנה ודוקא קאמר רבי יהודה וזה כתב על שם ר"י בעל התוס'. ואם נפשך לדחות דכל הלשון אינו מר"י אודי לי מיהא דכתבו הריטב"א ז"ל לשיטתו של ר"י וכ"כ הרשב"א בחידושי קמא בשם התוס' דלא ראה מאורות חייב מדרבנן. גם שם בחידושי מגילה נדחק לפרש הבבלי כמו הירושלמי דמיירי ביושב בבית אפל ע"ש ומלבד שהוא דוחק עצום. הוא עצמו פ"ק דקדושין דחה באמת הבנין פירוש הירושלמי וכתב דליתא דגמ' דידן לא סבר הכי ע"ש:

וצופה הייתי להרדב"ז ח"א סימן נ"ט שכתב וז"ל תנן פרק החובל המבייש את הסומא והמבייש את הישן חייב וישן שבייש פטור ומדפליג בישן ולא פליג בסומא משמע שבין שבייש הוא בין שביישוהו אחרים חייבים והרי הוא כשאר בני אדם ובגמרא מתני' דלא כרבי יהודה דתניא רבי יהודה אומר סומא אין לו בשת וכו' וכך היה פוטרו ר' יהודה מכל מצוות שבתורה ומשמע דמאן דפליג בבשת פליג נמי בכל מצוות האמורות בתורה וכו' וא"כ תנא דמתני' פליג על רבי יהודה והלכה כסתם מתניתין דסומא חייב בכל המצוות וכו' וא"ת דר"מ פליג ור"מ ור' יהודה הלכה כרבי יהודה הא ל"ק דה"ל סתם במשנה ומחלקת בבריתא והלכה כסתם. ותו כיון שסתם כרבי מאיר הלכה כמותו וכו' וכן נראה מדברי הרי"ף שהביא המשנה ולא כתב מחלקת של רבי יהודה משמע דהלכה כסתם מתני' דסומא חייב בבשת וכו' וכן כתב הרמב"ם פ"ח דתפלה הסומא פורס על שמע וכו' עכ"ל. ומ"ש דכיון שסתם כר"מ הלכה כמותו דינא קמשתעי דהכי אמרו פרק זה בורר דף ז"ד דאע"ג דרבי יוסי ור' מאיר הלכה כרבי יוסי שאני התם דסתם תנא כרבי מאיר ע"ש. אמנם קשה על הרדב"ז איך לא העיר דהרמב"ם פ"א דחובל לא כתב אלא דישן שבייש פטור ולא כתב דין הסומא ואם כדבריו דאין הלכה כר' יהודה משום דסתם לן תנא כוותיה א"כ איך לא כתב דסומא שבייש חייב והרי סתמא דלא כרבי יהודה והו"ל לפסוק דסומא חייב בבשת. ומה גם דהוא פסק דסומא פורס על שמע:

וראיתי להרב כנה"ג ח"מ סימן ת"ך הגה"ט אות ל"ב על מבוכה זו ישב דהרמב"ם והטור השמיטו דין סומא שבייש ומבייש הסומא דחייבים ותירץ דס"ל דאע"ג דמתני' דלא כרבי יהודה מ"מ הלכה כרבי יהודה מדשקלו וטרו אליביה דרבי יהודה וס"ל דלר' יהודה ה"ה מבייש הסומא פטור וישן שאני והטור משום כבוד אביו שתק וסתם כהרמב"ם זהו תורף דבריו והאריך עוד. ודבריו דחוקים דהא לא מיקרי שקלא וטריא דלא קאמר בש"ס אלא מהיכא יליף לה ר' יהודה ואין זה כדאי לפסוק נגד סתם משנה:

ואפשר לומר במ"ש הרשב"א בחידושי ר"ה על דף ל"ג בפלוגתא דרבי יהודה ור' יוסי ור"ש אם נשים סומכות רשות ותנן התם אין מעכבין את התנוקות מלתקוע ואמרו בש"ס הא נשים מעכבין ומוקי לה כרבי יהודה דאין סומכות ורבי יוסי ור"ש פליגי וכתב הרשב"א שם וז"ל דעת כל הפוסקים כרבי יוסי ור"ש וקשה לי דהו"ל סתם במשנה ומחלקת בבריתא והלכה כסתם משנה ונ"ל דמתני' דהכא לא למסתם כרבי יהודה אתא דא"כ נימא תנוקות דוקא אבל נשים לא אלא דבפלוגתא לא מיירי ותנוקות מילתא פסיקתא נקט מידי דכ"ע מודו בה. ומיהו אינו מחוור דמהכא דייקינן בר"פ המוצא תפילין דר"מ לית ליה נשים סומכות רשות מדקתני אין מעכבין את התנוקות מלתקוע

הא נשים מעכבין וסתמא ר"מ אלמא מתני' דוקא קתני תנוקות ולא נשים וה"נ מוקמינן בפלוגתא דאלמא מתני' דוקא קתני עכ"ל ורבינו ישעיה בספר המכריע סימן ע"ח כתב דסתם משנה לאו כר' יהודה אלא נקט תינוקות משום דבעי למתני ומתעסקין עמהם וקשה עליו מסוגית עירובין שהביא הרשב"א. וכבר אני עני כתבתי בזה בספרי הקטן מחב"ר סימן תקי"א:

ועלה בדעתי לומר דסתם משנה הא אתמר דהיא רבי מאיר. ועוד זאת יתירה דרבי ובית דינו סתמו משנה זו וכתבוה בסתם ללמד דהלכה היא. ועתה הם שני חלקים כאשר נבאר בס"ד. והחלק הראשון דזו דעת ר"מ בזה דייקינן מדוקיא דמתני' דכיון דחביריו של ר"מ דיברו בזה יש לנו לומר דר"מ דדעתו כדמשמע מדיוקא דמסתמא בזה גילה דעתו במה שדברו חביריו והיינו דדייק בר"ה ועירובין אין מעכבין את התנוקות הא נשים מעכבין כי הדעת נותן דר"מ כל רז לא אנס ליה וגילה צדקתו בדין נשים שדברו חביריו. אמנם כשאנו באים לדון דרבי ובית דינו סתמו הכי אין לנו אלא מה שסתמו בפירוש ולא על מה שיוצא מהדיוק משום דיש לדחות דבפלוגתא לא מיירו רבי וב"ד הסותמים המשנה ולא נחתי לסתום אלא המפורש במשנה משום דשפיר מצינן למימר או דנקטה משום סיפא או בפלוגתא לא מיירי וזהו על רבי ובית דינו הסותמים. ומאחר עלות כן שפיר קאמר הש"ס במסכת ר"ה הא נשים מעכבין. והכא בסוגיין מתני' דלא כר' יהודה דפטר סומא והנה אמת נכון דמאחר דאלו דברי ר"מ ודאי שכיוין לדיוקא לדין שדברו בו זאת לפנים. ועכ"ז אנן בדידן כי אתאן לפסק הלכה ובאנו לפסוק מחמת סתם המשנה אז לא מיקרי סתם אלא המפורש בהדיא. ובזה נחה שקטה קושית הרשב"א מסוגית עירובין גם בדין סומא שבייש דלא חש הרמב"ם לסתמא דמתני' כמדובר:

אך כד דייקת שפיר לא מיתבא דעתא דאי הרמב"ם פסק כרבי יהודה הול"ל דסומא שבייש פטור וכן הטור ומ"ש הרב כנה"ג דמשום כבוד אביו הוא הרא"ש שתק לא מסתבר לכן נראה דהרמב"ם והטור פסקו כרבנן ולא הוצרכו לפרש דסומא הרי הוא ככל אדם וחייב במצוות וכמו שפסקו דסומא פורס על שמע. וסתמו כפירושו דגם לענין בשת הרי הוא ככל אדם והמבייש סומא חייב וסומא שבייש חייב. ואי הוה פטור הוו מפרשי ליה. והתנא נקט מבייש את הסומא וישן שבייש פטור לאפוקי ר' יהודה אבל הרמב"ם סמך דכבר השמיענו דסומא פורס על שמע דחייב במצוות וכן הטור. ואי הוה פטור היו כותבים דסומא פטור וכמ"ש הרמב"ם גבי גלות דס"ל דבהא ליכא סתם משנה והדרינן לכללין דר' יהודה ור"מ הלכה כר' יהודה. אך בשאר מילי דפטר רבי יהודה קי"ל כרבנן

דסומא חייב במצוות וממילא חייב במלקיות ומיתות ב"ד ובהכי נתישבו דברי הר"מ והטור וגם דברי הרדב"ז דאתאן עליהו:

ומ"ש עוד הרדב"ז דרבינו ירוחם דפסק כרבי יהודה יחידאה הוא כמ"ש התוס' לתרוצי סוגיי אתו ולא לפסוק כרבי יהודה ק"ק דכתוב בפסקי תוס' במגילה דסומא חייב מדרבנן משא"כ נשים במ"ע שהזז"ג דפטורות גם מדרבנן וכ"כ בפסקי תוס' קמא ע"ש וכן מוכח מספר האגודה דקי"ל כרבי יהודה כמו שיראה הרואה בקמא ומגילה ע"ש ועמ"ש במחב"ר סימן ג"ן בס"ד ועיין ביש"ש פרק החובל מ"ש על המרדכי ע"ש:

עלה בידינו דיש פוסקים כרבי יהודה דפטור מכל מצוות האמורות בתורה ורבינו ישעיה סבר אפילו בלאוין והרשב"א בחידושי קמא סבר דפטור אפילו מדרבנן ע"ש והנה אמרו בפסיקתא רבתי דף י"א והובא בילקוט צפניה והיה בעת ההיא אחפש את ירושלם בנרות א"ר אחא אל תהי קורא אחפש בס' אלא בש' אמר הקב"ה מוציא אני אותה לחירות כשם שהכתבתי בתורה וכי יכה איש את עין עבדו וכו' אני הכיתי את שני עיניהם של בני שנאמר נסך ה' עליהם רוח תרדמה ויעצם את עיניהם אינו בדין שיצאו לחפשי הוי אומר אחפש את ירושלם עכ"ל. וכפי זה יש לחקור דהרי הם סומים ולדעת הפוסקים כרבי יהודה סומא פטור מכל המצוות ולדעת הרשב"א אפילו מדרבנן פטור ולדעת רבינו ישעיה פטור אף מלאוין. וא"כ נדעה נרדפה מה כח ב"ד של מעלה לדון על ביטול מ"ע ועל לעבור על ל"ת הרי הם סומים ופטורים מן המצוות:

אמנם אינה טענה חדא דרוב הפוסקים פסקו דסומא חייב במצוות מדאורייתא ועוד לכל הדברות גם לרבי יהודה בז' מצוות בני נח וע"ז וג"ע וש"ד בכלל וגזל ואינך. ותו דגם לרבי יהודה הו"ל תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. ותו דמדינא לא דמי לסומא דבנ"ד הם סומים ללכת בדרכי התורה. אבל עינים להם להשתמש באור עיניהם לכל דבר ולעת"ל זהו מדת רחמיו שמוציאנו לחירות בזה דלפי האמת לא חשיב זה כסומא דיוצא בשן ועין ואינו מן הדין. ויש לרמוז בתחילת הפסוקים סוף צפניה והושעתי את הצולעה והנדחה אקבץ ושמתים לתהלה ולשם בכל הארץ בשתם בעת ההיא אביא אתכם וכו' והוא ע"פ הקדמות דלעיל ואשר הבאתי בסמוך ואכתוב בקצור. והושעתי את הצולעה שהיא בגלות כמ"ש בזהר על והוא צולע על ירכו שהם בני הגלות והם שכורים כדכתיב שמעי נא זאת עניה ושכורת ולא מיין ופירש הגאון מהר"ר נפתלי כ"ץ ז"ל בשם הרב זקנו ז"ל דכיון דשכור אל יתפלל ניצולו מהכל דהגלות ועניות מעבירין ע"ד קונו וחייב להתפלל ופטור. והנדחה מסיבת יצה"ר והוא מסית ומדיח והם כאנוסים. ושמתים לתהלה ולשם שהיו פטורים בכל הארץ שהיה בשתם שהיה להם בושה עתה ידעו שיש להם מקום

פטור. בשובי את שבותכם לעיניכם שיצאתם לחירות וסומא פטור וזהו אמר ה' מדת רחמים. דמן הדין אונס יצה"ר לא שמיה אונס דיש תקון התורה ועכ"ז אמר ה' ברחמיו אשר הרעותי. וכן פיטור שכור. הרי אנו מתפללים. וגם סומא יש כמה חילוקים. ויש לרמוז יצאת ליש"ע ישע ר"ת יצר שכור עורון. יצאת ממדת הדין למדת רחמים לפי שהם עמך ונחלתך בני בחונך ובזכות המשיח לישע את משיחך דוק והארך. ואפשר זה רמז הפ' בשובי את שבותכם לעיניכם כלומר אני שב אתכם בעבור עיניכם שסמיתי כמ"ש נסך ה' עליהם רוח תרדמה ויעצם את עיניהם אמנם אין זה מן הדין רק אמר ה' מדת רחמים ועיין מ"ש אני בעניי בספר הקטן ראש דוד פ' שמות דף מ"ג בסגנון אחר בס"ד ע"ש באורך:

מעתה עט הזמיר הגיע על הבא"ר נבואת ישעיה סימן כ"ח הניתנין למעלה ונקדים מ"ש פ"ק דמגילה לשאר עמו שמשים עצמו כשירים ולגבורה שמתגבר על יצרו משיבי מלחמה שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה. עוד נקדים אשר שמעה אזני מעט"ר אמ"ן שפירש הרב הגדול מהר"י רוזאניס ז"ל כונת הפ' והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רועים לא ידעו הבין דאז"ל חסד עשה שישהא אכילת הכלב בתוכו ג' ימים ואמרו שלפי שקשים מזונותיו כ"י הפליא חסדו. וכתיב והיה ה' עם השופט דכאשר השופט ישים מעייניו לשפוט צדק ה' יאיר עיניו לירד לעומק הדין וז"ש והכלבים עזי נפש צועקים תמיד על עסקי לגימא. לא ידעו שבעה שהקב"ה עשה שיהיו שבעים ג' ימים. כל קבל דנא המה רועים שופטי ישראל לא ידעו הבין מ"ש והיה ה' עם השופט. וכתבו התוס' פ"ג דסוטה עמ"ש הגיע לפרשת דרכים ניצול מכלם זה ת"ח דסלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא שאינו חוטא דסתם ת"ח גדול מהרהר בד"ת תדיר. וז"ש ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי רמז שתשרה השכינה ולצפירת תפארה בחינת אור מקיף המסבב לצדיק לשאר עמו לענוים. ולרוח משפט ליושב על המשפט כדכתיב והיה ה' עם השופט דישפיע עליו רוח חכמה לכוין אל האמת וז"ש ולרוח משפט ליושב על המשפט ורוח נכון יחדש בקרבו. ולגבורה וכדי להתגבר על יצרו כי מי שהוא עניו מכניע היצר הרע ועוד משיבי מלחמה שחוזר על לימודו ומשיב מה שנשא במלחמתה של תורה השב ישיב ומהרהר תדיר אז ולגבורה מתגבר על יצרו:

ואמרו פ"ק דבתרא אמר רבא בקש איוב לפטור את כל העולם כלו מן הדין אמר רבש"ע בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות בראת ג"ע בראת גהנם בראת צדיקים בראת רשעים מי מעכב על ידך ופירש"י דהם אנוסים ביד יצה"ר מאי אהדרו ליה חברוהי האף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל ברא הקב"ה יצה"ר ברא לו

תורה תבלין. ואמרו בשילהי נדרים על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי על שלא ברכו בתורה תחילה ופירש הר"ן בשם רבינו יונה שהיו עוסקי תורה ואינם מחשיבים אותה שתהא ראויה לברך עליה ע"ש. ובזה אדרבא עוד יוסיפו צרה בלימודם ויתרבה היצה"ר ועי"ז באו לכל העבירות כמו שהארכנו בעניותנו במ"א. ובזה נבא אל הביאור אחר שאמר לגבורה משיבי מלחמה השערה שמהרהרים תמיד בלימודם ובזה ניצולים מיצה"ר כמ"ש. אמר גם אלה ביין שגו שהיא התורה שנקראת יין כדכתיב ושתו ביין מסכתי הם שגו שלא למדו. ועי"כ ובשכר היצה"ר המשכר ביין חמר כלו מר תעו ששלט בהם יצה"ר על עזבם התורה והיו סוברים שהם אנוסים מהיצר הרע ופטורים מן הדין כמו שחשב איוב ולא צדקו דהי"ל ללמוד תורה וניצולים. כהן ונביא שגו בשכר היו לומדים תורה עכ"ז שגו בשכר בשכרות היצה"ר וכ"ת הלא התורה מצלת מיצה"ר לז"א נבלעו מן היין כלומר נשחתו מהתורה תעו מן השכר והיינו שע"י שעוסקים בתורה ולא היו מברכין עליה שאינם מחשיבין אותה אדרבא הלימוד הזה היה בעוכריהם להגדיל היצה"ר והם סוברים שהם אנוסים ביד היצה"ר שכבר למדו ולא הועיל וז"ש תעו מן השכר ולא רצו להבין כי אדרבא הם פשעו בלימודם. והתורה שמצלת היא תורה לשמה ותהא חשובה אצל לומדיה ואז מצלת מיצה"ר א"נ תעו מן השכר שהם שכורים מן הצרות ושכור פטור כמ"ש בעירובין דף ס"ד ותעו כי הוא פטור מתפלה דוקא. ועוד שגו ברואה שהקב"ה העצים עיניהם וסומא פטור מכל המצוות פקו פליליה כשלו במשפט. כלומר דר"י יליף מדכתיב אלה המצוות והחקים והמשפטים מי שאינו במשפטים אינו במצוות וחקים והם כשלו במשפט דההקש הזה הוא דוקא למשפטי התורה לא על ז' מצוות בני נח וזהו על פי שיטתם אך יש כמה תשובות דאין לפוטרם מדין סומא כמדובר. א"נ פקו פליליה דטעמא דר"י דמקיש מצוות וחקים למשפטים והם שופטים:

ובזה נבין פ' ריש צפניה והיה בעת ההיא אחפש את ירושלם בנרות ופקדתי על האנשים הקופאים על שמריהם האומרים בלבבם לא יטיב ה' ולא ירע. הכונה כמ"ש בפסיקתא אחפש אשחרר במה שסמיתי עיניהם ויוצאים תחת עין שהעבד יוצא לחירות. אמנם זהו מרחמיו יתברך כי אין סמיון זה כמו דין סימא עין עבדו שיוצא לחירות. ואדרבא זהו להודיע רחמיו שעושה לפנים משורת הדין ואין לטעון דסומא פטור מכל המצוות מדאורייתא ומדרבנן כמ"ש הרשב"א דאין זה כמו הסומא מאחר שהוא נהנה ומשתמש בעיניו כמו הבריאים ועוד טענות רבות כמש"ל. ולכן בהגלות נגלות רחמיו שאמר אחפש את ירושלם אמר ופקדתי על כל האנשים שסמכו על זה דכתיב ויעצם את עיניהם. הקופאים על שמריהם אשר פשעו קודם והו"ל תחילתו בפשיעה וסופו באונס. האומרים

בלבבם לא ייטיב ה' ולא ירע כי הם סומים ופטורים מכל המצוות וטעו מדרך השכל ופקדתי עליהם:

אתאן לחלוקת **גדר**. שהבעל תשובה בפרט צריך לעשות סייג וגדר לבל יכשל באיסור עצמו וכאשר רז"ל תקנו שניות לעריות ואמר רבא ביבמות דף ך' דקרי להו איסור קדושה קדש עצמך במותר לך. וכתב הרמב"ן בפירוש התורה פ' קדושים על מה שאמרו בספרא קדושים תהיו פרושים תהיו שהפרישות היא המוזכרת בכל מקום שבעליה נקראים פרושים והענין כי התורה הזהירה בעריות ומאכלות האסורים והתירה לקחת לו אשה ואכילת בשר ויין וא"כ ימצא מקום בעל תאוה להיות שטוף בזמת נשיו הרבות ולהיות בזוללי בשר וסובאי יין וידבר כרצונו ויהיה נבל ברשות התורה לפיכך בא הכתוב אחר שפרט מאסורים שאסר אותם לגמרי וציוה בדבר כללי קדושים תהיו פרושים תהיו מן המותרות והאריך בזה ע"ש ואם לכל אדם מישראל אזהרה שמענו קדושים תהיו. הדברים ק"ו לבעל תשובה אשר לפנים הרבה אשמה ראוי לו לקדש עצמו במותר לו ולעשות גדר וסייג לבל יחזור ויכשל באיסורים:

ובזה נבא לרמוז זה בפ' פ' תצא. כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך על ד' כנפות כסותך אשר תכסה בה. וזאת לפנים כתבנו בעניותנו דרך רמז בכתובים הללו בספרי הקטן ראש דוד על הסד"ר בס"ד ועתה אומר בסגנון אחר בקצתן בעזרתו יתברך. ונקדים מ"ש בריש אבות דרבי נתן עשה סייג לדבריך כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו אדם הראשון עשה סייג לדבריו תורה עשתה סייג לדבריה וכו' איזהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו הרי הוא אומר ויצו ה' על האדם מעץ הדעת טוב ורע אל תאכל ממנו לא רצה אדה"ר לומר לחוה כדרך שא"ל הקב"ה אלא כך אמר לה ועשה סייג לדבריו יותר ממה שאמר לו הקב"ה ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו שרצה לשמור עצמו ואת חוה מן העץ אפילו מנגיעה. וקשה דשם בסמוך אמרו באבות דר' נתן כשנגע הנחש בעץ וכו' מי גרם לנגיעה זו סייג שעשה אדה"ר שסג לדבריו. מכאן אמרו אם סג אדם לדבריו אין יכול לעמוד בדבריו מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששומע עכ"ל. והדבר פשוט דודאי יפה עשה אדם הראשון שעשה סייג אמנם היל"ל זה ציווי ה' ואני עושה סייג על הנגיעה ובזה לא היתה חוה טועה. ומצד זה יצא תקלה וזהו שסיים אל יוסיף אדם על דברים ששומע כלומר לומר

התוספת בשם האומר. והרב תורת חיים בשיטתו לסנהדרין והרב כלי יקר בפירושו כתבו זה מדנפשייהו ולא זכרו הרבנים הנז' דתניא כוותיהו באבות דר' נתן:

ואחר זמן רב בא לידי ספר בנין יהושע פירוש על אדר"ן ומס' קטנות וראיתי שכתב כמ"ש בשם המפרש והוא פירש דיצא תקלה מפני שאדה"ר עשה סייג גדול יתר מאד והסייג צריך שיהיה קטן ומייתי מהמדרש שאמרו בענין זה שאדה"ר עשה הסייג גדול וצריך שלא יעשה הגדר על העיקר ובזה פירש דברי אבות דרבי נתן ע"ש באורך ולי הדל אינו מחוור חדא דלשון אדר"ן בסוף שלא יוסיף אדם על דברים ששומע לא מוכח הכי. ותו אם אדה"ר לא עשה כהוגן דהסייג הוא יתר מן העיקר איך ברישא מייתי שאדה"ר עשה סייג לדבריו וכללו בהדי הקב"ה והתורה ומשה רבינו ע"ה והלא אדה"ר לא טוב עשה סייג שהיה יתר גדול על מה שציוה ה'. ובשלמא כפי תירוץ הראשון דהקפידא היא על שלא אמר דהנגיעה היא סייג ותוספת. נמצא שהסייג הוא כהלכתו אלא שלא אמר דזה תוספת ושפיר מייתי מאדה"ר שעשה סייג. אלא אי אמרת דהסייג היה גדול וכן לא יעשה אמאי הזכירו עם הקב"ה והתורה וכו'. הלכך נ"ל דהעיקר כמו שכתב המפרש וכמו שכתבנו בעניותנו ונראה דגם לאבות דר"ן אין לעשות סייג גדול הרבה דלא מצו למיקם. אך סבר דסייג הנגיעה איננו גדול. ואפשר דרך צחות לרמוז פ' כלו סג יחדיו נאלחו מי שעושה הרבה סייג רובו ככלו יחדיו נאלחו העיקר והסייג נאלחו אבל צריך לעשות סייג כי אין עושה טוב אין גם אחד חלק אחד סייג:

אמור מעתה אפשר לרמוז בפ' הנז' על בעל תשובה דקודם נשתבש ויהיב שבשי"ה להריס"ה גופו ונפשו ורבה העזובה וחילל אבריו לעשות בהם הרע. ועתה הוא שב בתשובה עושה חדשות לגרש הסט"א השוכנת בקרבו ונהרסו האברים וישוב ויבנה חרבות. וז"ש כי תבנה בית חדש בתי הנפש והלחשים. אנכי מצוך ועשית מעקה לגגך שתעשה גדר אבל לא יהיה גדול הגדר מהעיקר רק יהיה כמו מעקה לגג דמסתמא הוא הקטן המעקה מהגג וכך הדבר יהיה בסייגים אשר תעשה כי מעטו וגם יהיה ניכר העיקר והסייג כמו מעקה וגג ולא כאדה"ר שהסייג אמרו בשם ה'. וכי תימא הרי איכא בל תוסיף ויש לנו דין שלוחים לקיים המצוות ואם שינה השליחות בטל. הן לא צדקת אענך דכתב הראב"ד דבל תוסיף ליכא בלאוין שהאדם עושה סייג שלא יגע באיסור וכתבו הפוסקים דאם השינוי לתועלת המשלח השליחות קיים וז"ש ולא תשים דמים בביתך כלומר הסייג הזה כדי שלא יכשל במצוות ומפורש שזהו הסייג וז"ש כי יפול הנופל ממנו ר"ל שאם לא תעשה סייג תפגע באיסור משא"כ בסייג אם יפול הנופל ממנו יהיה מן הסייג ולא תפגע בגוף האיסור. לא תזרע כרמך כלאים דצריך להיות נקי וצדיק ולא

יעשה מצוות ותלמוד תורה וידבר לשון הרע. יתן צדקה ויחלל שבת ילך לבית הכנסת וידבר שם בתוך פסוקי זמרה וכיוצא כי זה כלאים. ור"ת **כלאים**. **כבוד לשון הרע אכילה יוהרא מחלקת**.

כבוד משנה שלימה שנינו הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם ובקשת הכבוד בא מהגאוה וגסות הרוח אשר בקרבו ולכך מקפיד על הכבוד וכל מי שאינו מכבדו כראוי יורד עמו עד לחייו ועונשי הגאוה רבו ותסגי שהוא כופר בעיקר ואינו קם בתחיית המתים איך יבקש כבוד המלא חטאות ועונות וכשהוא יוצא מפתח ביתו כרוזא קרי בחיל דא הוא עבדא דמריד במאריה וכו' והוא הולך כמו ש"ר נחש"ב. ואם יקיים המצוות כדי שיכבדוהו וכל מאוייו על כבודו. אותן המצוות שעשה שולטת בם הסט"א ובורחת הקדושה ממנו:

לשון הרע כבר אמרנו ועינינו כמה פעמים דלשון הרע חמיר כע"ז ג"ע ש"ד ויש לו פירות ולה"ר הוא אף דמדבר אמת כמ"ש הרמב"ם ז"ל והמקובלים כתבו דהגלות המר והארוך הזה כנגד הלה"ר לתקן מה שדברו אבותנו לה"ר ונמצא מעכב הגאולה וכדאי בזיון וקצף ואמרו עד היכן לה"ר כגון דאמר איכא נורא כי פלניא דשכיחי בשרא וכווריו ובזה פירש מורינו הרב מהרא"י ז"ל חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני:

אכילה ראש לחולי אשר יעשה מרזחים ומשתאות וכל עסקו בתאות העה"ז מוציא ימיו ושניו וכל מעייניו. ואמרו במדרש עד שאתה מבקש שיכנסו ד"ת בגופך בקש שלא יכנסו מעדנים בתוך מעיך ופירשנו בעניותנו ונוסיף נפך בס"ד כי הנה כתב האר"י ז"ל וגוריו כי בחול כל מה שאדם אוכל יתר מצרכו הכל הולך לסט"א ונותן כח לסט"א ואז יתגבר היצר הרע להחטיאו בכל תקף ואפילו בשבת מה שאוכל ומתענג צריך שיכוין שיהיה לכבוד השבת וז"ש ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם כלומר קדש אפילו לכם להנאתכם באכילה ואכילה יהיה לכבוד שבת דוקא. וכתבו המפרשים דטעם גלות מצרים היה להכניע הגופות בעבודת פרך כדי שיזדככו ויהיו ראוים לקבל התורה. ועתה גלות זה הארוך הוא כי הקב"ה ילמדנו תורה ולזכך החומר הוא זה הגלות המר והארוך שעתידין אנו לזכות למעלה עליונה ללמוד תורה מפיו. ואפשר שזכ"ה טוב לי כי עוניתי למען אלמד חקיך טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף הכונה טוב לי כי עוניתי בגלות מצרים ובגלות זה למען אלמד חקיך וכי תימא גלות מצרים קי"ז שנה שני השעבוד. וגלות זה ארוך מאד לז"א טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף ואינו דומה שאנו בטוחים ללמוד תורה מפיו יתברך ויש יתרון גדול ללמוד מפיו מאשר למדנו מהסרסור. והיינו דאמרינן בנדרים דף מ"ט רבא אמר מאן חולין רבנן רבא לטעמיה דאמר כמאן מצלינן האידנא

אקצירי ואמריעי קצירי ממש מריעי רבנן ופירש המפרש חולין רבנן שעוסקין בתורה ואינם נהנים מן העולם ובאים לידי חולי וה"ט שהתורה אינה מתקיימת בגוף שהולך אחר אכילה ותענוגות בני אדם וכ"כ הרמב"ם פ"ג מהלכות ת"ת אין ד"ת מתקיימים בלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה. והשתא א"ש מ"ש במדרש עד שיבקש אדם שיכנסו ד"ת וכו' דבהיותו מתעדן הא גופא קשי"א ואינו כלי מחזיק התורה ועל כן צריך לבקש רחמים שלא יכנסו מעדנים ובעיא צלות"א כי הגוף אזיל לחומר"א מתוך חומ"ר שבו רודף אחר המעדנים והתורה בורחת שאינו כלי העשוי לנחת. ומזה הקיש"ה וראה לכל תאוות גופניות כי הכל הבל ושלוחי היצה"ר לבטל התורה ועבודת ה':

יוהרא מי שלומד ומקיים מצוות להתיהר ואינו לומד ועושה מצוות לשם שמים אלא להראות לבני אדם שהוא לומד ועוסק במצוה. זר מעשהו כי מלבד שאין לו שכר אלא ענש יענש כמשז"ל דאשה אחת היתה אומרת שהיא בתענית ונענשה בגהינם על זה:

מחלקת בית שיש מחלקת הוא משכן הסט"א כמ"ש בגיטין דף נ"ב ע"א דשמע ר"מ ווי דאפקיה ר"מ להההוא מביתיה וכבר רז"ל הפליאו לדבר בענין המחלקת וקרח יוכיח. וכלפי זה הרחיבו רז"ל על השלום ואמרו לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום ואפשר דהתורה נקראת ברכה כמ"ש אם ברך תברכני בתורה וידוע כשבאו להר סיני ויחן שם כאיש אחד ואז זכו לתורה. וז"ש לא מצא כלי מחזיק התורה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עז לעמו יתן עז שהיא התורה כאשר ה' יברך את עמו בשלום אז זכו לתורה וכמו שפירשו הראשונים כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו כאשר יתפרדו כל פועלי און שהם במחלקת כי חבור עצבים אפרים הנח לו:

הנה כי אם יש בו אחד מאלה לשון הרע גאוה הולך אחר תאוות יוהרא מחלקת וכיוצא בהם והן בעודנו מחזיק בטומאתו מקיים מצוות הוא כלאים וזה רמז לא תזרע כרמך כלאים התורה והמצוות שנמשלו לכרם וענבים לא תזרעם כלאים פן תקדש תוקד אש המלאה סט"א מלאה מעושק הזרע ותבואת הכרם התורה שלא לשמה והמצוות יהיו בחלקו של טורף. ואמר:

לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו אמרו שהשור מעלה גרה וסובר החמור שהוא אוכל ויש לו צער וכתב הרב החינוך דאין למנות שני אנשים במינוי והם רחוקים בטבעם והנהגתם שאף בב"ח הקפידה תורה משום צער ב"ח לא תחרוש שיש להם דאגה גדולה לשכון עם מי שאינו מינם. ומזה ישא ק"ו שלא לצער הנשמה כי בכל עידוני העה"ז וכיוצא יש צער לנשמה ואם נצטוינו בצער ב"ח ק"ו שלא לצער הנפש חלק אלוה ממעל והוא מוסר גדול אם בעל נפש אתה. ואמר:

לא תלבש שעטנז וכו' ודין כלאים הוא אפילו עשרה מצעות זה על זה אסור ובגד שאבד בו כלאים אפילו חוט אחד הרי זה אסור ומזה נקח מוסר השכל לבגד הנעשה מתורה ומצוות שאם נתערב כל שהוא מיוהרא ופניה וכיוצא הרי זה אסור משום כלאים. ולכן: **גדילים** תעשה לך שתשתדל להתגדל בתורה ובמצוות ותמיד יהיו בין עיניך הציציות דציצית גימט' תרי"ג להשתדל שתהיה מסובב במצוות על ד' כנפות כסותך אשר תכסה בה לעוה"ב והוא לבוש הרוחני של התורה ולבוש הרוחני של המצוות. ואמר על ארבע לקשר הגוף עם נר"ן לעשות החומר צורה. ואפשר דזהו רמז ונרגן מפרידאלוף מי שבעונותיו הנפש והרוח עושה אותם גוף ומפרידן מהנשמה וזהו ונרג"ן ר"ת נפש רוח גוף נשמה שמכניס הגוף בין נפש רוח לנשמה מפריד אלוף כי העיקר לקשר נר"ן והגוף עמהם דהנשמה אינה חוטאת ומסתלקת ומפריד נ"ר מהנשמה ומכניס הגוף בתוכם הוא מפריד אלוף ולכן גדילים תעשה לך על ארבע והם רומזים לכנפי כסות הרוחני:

הבא נבא לחלוקת **נדיבות** כי הנדיבות הוא מסטרא דקדושה והכיליות הוא סט"א והוא בחינת דין קשה. ושמעתי מהרב עיר וקדיש כמהר"ר גדליא חיון זצ"ל שזה היה מתפלל דהע"ה ורוח נדיבה תסמכני שהוא מהקדושה. ומצוה גוררת מצוה דמי שהוא נדיב משתדל שיתנדבו אחרים כמש"ה בישעיה סימן ל"ב ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום. ואפשר כמ"ש במדרש דאבא יודן רמאה היה ממתין שיעשו כל הקהל נדבה ואח"כ היה עושה כנגד כל הקהל וז"ש ונדיב נדיבות יעץ שנותן עצה שהקהל יעשו נדיבות. ואח"כ והוא על נדיבות יקום שעושה כנגד כל הנדיבות וקרו ליה אבא יודן רמאה שהיה מרמה במצוות:

א"נ דאמר ר"א גדול המעשה יותר מן העושה והטור כתב שהמעשה שכרו כעושה וכתבו המפרשים דסובר הטור דהמעשה והוא ג"כ מן הנותנים אז גדול המעשה מן העושה אבל אם הוא אינו עושה רק מעשה אחרים שכרו כעושה וז"ש ונדיב שהוא עושה משלו וגם מעשה אחרים וזהו נדיבות יעץ. אז שכרו והוא על נדיבות יקום הוא לעילא מכל הנדיבות כי שכרו יותר גדול מן העושים כיון שהוא עושה ומעשה כמדובר:

א"נ אפשר לרמוז במ"ש בשוח"ט שהקב"ה זורע המצוות וכתב הרב מהר"י דוד ז"ל דמז הדין אין הקב"ה חייב ליתן הפירות דהמשתמש בפקדון והרויח אינו חייב ליתן למפקיד הריוח כמ"ש מור"ם סימן רצ"ב וחוב שעכבו והרויח אינו חייב כמ"ש בש"ע סימן פ"א אלא שהקב"ה מחסדו נותן גם הפירות עכ"ד. וכ"ש דהכא אינו חוב ואינו פקדון דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא. ועוד כי הכל צדקה וחסד מאתו יתברך כמ"ש הרמב"ן ז"ל על

פ' וצדקה תהיה לנו ע"ש וזה רמז והוא על נדיבות בדבר הנוסף על הנדיבות שהם פירות יקום יהיה לו קימה שאוכל פירות בעה"ז:

ובזה נבא לבאר מאמר ילקוט ע"פ קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כתוב בה"א ולמה קורין תבואתו בוי"ו שאין אנו אוכלין אלא מן התבואה אבל הקרן קיימת לעה"ב ולא נברא העולם אלא בזכות ישראל שנאמר ראשית תבואתה וכתיב בראשית ברא אלהים עכ"ל וצריך ביאור. ואפשר כי הנה כתיב לעיל זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה קדש ישראל וכו' ופירש מורינו הרב מהר"י הכהן ז"ל במאי דקי"ל דהאיש אינו יכול לכוף את אשתו להוליכה בדרך מסוכן ולא במקום שאין מצויין מזונות וזהו שבח ישראל דהקב"ה מחזיק להם טובה מענותנותו ומעלה עליהם כאלו עשו חסד והיינו דקאמר זכרתי לך חסד נעוריך והוא לכתך אחרי במדבר מקום מסוכן מנחשים ועקרבים ועוד בארץ לא זרועה שאינם מצוים מזונות עכ"ד. והשתא הכתוב מיירי שאנו ישראל בסוג אשה וע"ז אמר קדש ישראל לה' שנתקדשו במצוות וקבלו קדושין מה' יתברך כמשז"ל ויש להם פירות שזורעם הקב"ה והם ראשית תבואתה בה"א של הכלה הכלולה ישראל כי כלת"ו היא כ"י. וע"ז אמר למה קורין תבואתו בוי"ו לומר שהפירות של הקב"ה שע"פ הדין הפירות שלו כמו שכתבנו דבין חוב בין פקדון הריוח שלו. וכמו שישראל עשו חסד אשר ממדת טובו מעלה עליהם שעשו חסד כן הקב"ה עושה חסד לתת לאיש פירות המצוות שאינו חייב כאמור. ואתא קרא לומר דדוקא הפירות אוכלים והקרן קיימת לעה"ב וא"כ לא דמי אפילו לחוב ולא לפקדון דבעה"ז אין להם שום דבר וזהו חסד גמור ולכן קרי תבואתו בוי"ו והיא של הקב"ה ונותנם לישראל ונמצא שאין ישראל אוכלים שום דבר ממעשיהם כי שכר מצוות בהאי עלמא ליכא. ואמר ולא נברא העולם אלא בשביל ישראל וכו' כי בזה יובן הכתוב קדש ישראל לה' ומפני שהם ראשית ונברא העולם בשבילם וגם הלכו אחריו במדבר לזה תבואתו שהם פירות המצוות נותן להם מפני שהם תבואתו ומן הדין לא זכו בהם ודרך מתנה נתונים נתונים המה:

ובזה יובן הכתוב זרעו לצדקה וקצרו לפי חסד דאתם זורעים הצדקה אבל קצרו ותאכלו הפירות מתורת חסד שהקב"ה נותן לכם מתנה שאינו מן הדין. ואפשר שזכ"ה מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם. הכונה מה רב טובך לפנים משורת הדין אשר צפנת ליריאיך על פירות המצוות וכתב רבינו האר"י ז"ל דגרסינן אוכל מפירותיהם בעה"ז דמקצת הפירות אוכל והשאר לעה"ב. וז"ש מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך לעה"ב חלק מהפירות ומה שאוכלים בעה"ז הפירות הוא טוב לפנים משורת

הדין אבל מה ר"ב טובך שצפנת גם לעה"ב אף שכבר פעלת בעה"ז ממדת טובך. וזהו נגד בני אדם שלפי הדין אינו חייב אם הרויח בפקדון או בחוב אבל זהו מה רב טובך:

ואפשר לרמוז בזה פ' צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה"א נותן לך הכונה שהצדקה היא סמא דחיי דהפירות אוכל בעה"ז והקרן לעה"ב וגם מקצת הפירות וז"ש צדק צדק תרדוף. למען תחיה אוכל פירות בעה"ז. וירשת את הארץ הקרן לעה"ב אשר ה"א נותן לך מקצת הפירות לעה"ב וזהו מתנה דאינו חייב מן הדין:

א"נ אפשר שכתב רבינו אפרים וירשת אותיות ותשרי שיתן צדקה כדי שיחתם לחיים עכ"ד ז"ל. ואפשר כפי דרכו שע"י הצדקה מהפך מדה"ד למדת רחמים כמשז"ל ואותה אנחנו מבקשים בימים האלו וכן יעשה באלול ותשרי וזה רמז וירשת ותשרי לרמוז לאלול. וידוע דהתשובה נקראת צדק וז"ש צדק תשובה צדק צדקה תרדוף באלול ותשרי למען תחיה כי הצדקה מהפכת מדת הדין למדת רחמים. וירשת הקרן קיימת לעה"ב:

א"נ במ"ש פ"ק דבתרא רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד א"ר יצחק שממציא לו מעות לעשות צדקה. ור"נ בר יצחק אמר ממציא לו בני אדם המהוגנים לעשות עמהם צדקה כדי לקבל עליהם שכר לאפוקי מדדרש רבא דדרש רבא מאי דכתיב ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע אפילו בשעה שכובשין את יצרם ומבקשים לעשות צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו שכר עליהם. ואני עני פירשתי בספר הקטן ראש דוד על הסדר דפליגי רבי יצחק ורנב"י בפלוגתא דר"מ ור' יהודה דרבי יהודה סבר דישראל אינם נקראים בנים אלא כשעושים רצונו של מקום והצדקה מטעם שהם בנים כדאמר רבי עקיבא לטורנוסרופוס שם פ"ק דבתרא וא"כ כשאינם בנים דאינם עושים רצונו של מקום אין יכולים לעשות עמהם צדקה והכי סבר ר"נ בר יצחק ולכך דריש דממציא לו בני אדם המהוגנים לעשות צדקה דאז הם בנים והצדקה מצוה ונוטלים עליה שכר. ורבי יצחק סבר כר"מ דבכל גונא איקרו בנים ושרי לעשות עמהם צדקה לכן דרש שממציא לו מעות לעשות צדקה יחיה למי שיהיה צדקה היא זהו תח"ד הלא מראש בסד"ר דברתי.

איכו השתא אמינא מילתא דאיכא למידק דאמאי לא פריך ור' יצחק מאי דריש בהאי קרא דירמיה ותו למ"ש הרשב"א בתשובה והבאתיה שם בראש דוד דאף ע"ג דקי"ל ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה הכא דדייק קראי כר"מ הלכה כר"מ. והשתא לפי פירושנו האמור נמצא דרבא סובר כרבי יהודה ודריש להאי קרא דירמיה הכי. וא"כ אית לן תרתי דבעלמא ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. ותו דרבא דהוא בתרא סבר כרבי יהודה והלכה כבתראי. ואין לומר דהך פלוגתא דר"מ ור' יהודה היא באגדה ובכי הא לא נאמרו

כללי התלמוד חדא דנ"מ טובא לדינא לעשות צדקה. ואם נפשך לומר מ"מ הרי הרשב"א אתי עלה מצד הכלל והוקשה לו דר"מ ור"י הלכה כר"י ומשני דקראי דייקי כר"מ ועל זה מצאה החקירה מקום לנוח דאית לן נמי הלכה כבתראי כדאמרן:

ויראה דדרשת רבא יש מקום להעמידה כר"מ והוא דלר"מ הכל נקראים בנים ויכול לעשות צדקה לכל אחד אשר בשם ישראל יכונה. אמנם אם אינו עושה צדקה כי אם לשאינם הגונים דוקא ואינו עושה צדקה עם ההגונים ויראי שמים האי ודאי אינה נחשבת צדקה. ואפשר דהכי דריש רבא דאמר ירמיה רבש"ע אפילו בשעה שכובשין יצרם ומבקשים לעשות צדקה כלומר שאינם כובשי יצר לעשות תשובה אלא לפרט זה לעשות צדקה ולהוציא ממון והם במרדם על עונותיהם הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים שלא יעשו צדקה עם ההגונים אלא דוקא עם שאינם מהוגנים שהם רשעים כמותם ואוהבים אותם ולהם עושים צדקה ובכי האי גונא אינם מקבלים שכר. ונמצא שהם כופים יצרם והיצר קשור עמהם וז"ש ויהיו מוכשלים שיהיו עם יצה"ר הנקרא מכשול גם בצדקה שרומז לפניך כמ"ש התוס' שלא יעשו צדקה אלא לבני אדם שאינם מהוגנים ובכי הא מודה ר"מ שצדקה כזו כלא חשיבא. אבל אם עושה צדקה עם כל אדם בין הגון בין שאינו הגון הנה שכרו אתו דהכל נקראים בנים וזהו סברת רבי יצחק דאמר ממציא לו מעות לעשות צדקה. ומשו"ה לא פריך הש"ס ורבי יצחק מאי דריש בקרא דירמיה דנקל הדבר לומר דגם הוא דרש כרבא. אך בחלקו"ת ישית למו להני אינשי דירמיה. ורבא אתי נמי כר"מ וכדאמרן. וז"ש צדק בעבור הצדקה שעשית תמצא צדקה כרבי יצחק וזהו כפל צדק צדק כמ"ש רודף צדקה ימצא צדקה ולכן נקט תרדוף לרמוז מאי דכתיב בכתובי רודף צדקה ימצא צדקה כמ"ש ליכא מידי דכתיב בנביאי וכתובי דלא רמיז באוריתא. וטעמא דהצדקה מטעם בנים ובנים נקראו בכל אופן ושני ראיות בדבר אחת מ"ש גאון עזנו הרב פרשת דרכים דממתים שהחיה יחזקאל דלא היה בהם לחלוחית מצוה משם ידעינן דנקראו בנים בכל אופן דתחיית המתים הוא מטעם בנים. וזאת שנית דמתנת א"י היא מדין בנים כמ"ש הרב הגדול מהר"ש אלגאזי ז"ל ובא"י היה בכלל שבט דן דהיה פסל מיכה. וז"ש צדק צדק תמצא צדקה כאמור כי כלם בנים בכל אופן. והראיה למען תחיה תחיית המתים שהוא מדין בנים ורמז מתים דיחזקאל דמשם מוכח דבכל אופן נקראו בנים. ועוד וירשת את הארץ וגם מא"י מוכח שהם בנים בכל אופן:

א"נ אפשר דרך דרש דמאי דלא פריך הגמ' ור' יצחק מאי דריש בקרא דירמיה היינו שהדבר פשוט דר' יצחק לא יאמר כרבא שלא יקבלו שכר עליהם אלא הוא שלמות הצדקה שמהפכת מדת הדין למדת רחמים לא יהיה להם דנהי דמקבלים שכר על צדקת

שאינם הגונים אבל לא אלימא להפוכי מדה"ד למדת רחמים וזה היה רצונו של ירמיה הע"ה שתשלוט מדה"ד עליהם כמ"ש בעת אפך עשה בהם אבל לעולם דשכר יש. וז"ש צדק צדק תעשה צדקה מעולה שבצדקות והיינו לעניים הגונים יראי ה' כי אז מלבד שכר מצוה מהפך מדת הדין למדת רחמים ומתבטלות גזרות רעות וז"ש למען תחיה:

א"נ אפשר ונקדים מ"ש חכמי המוסר כי מצות ודוי הוא מ"ע מן התורה ותכף המקטרגים בדלים הימנו כמ"ש בזהר הקדוש אך צריך שיבין מה שמוציא מפיו ולא יאמר ודוי ולבו בל עמו וזה פירשו הראשונים על חטא שח"ל בודוי פה כלומר פה לבד מבלי לב כי הלך חשכים ולבו בל עמו בשוק"י האיש ירצה ברחובות ובשוקים על פני כל המרתף סחורו"ת כאור"ב ובמקום מצוה עבירה היא בידו. וישים אל לבו במקום שמר"ה מצות המלך ויכנע מאד ופיו ולבו יאמרו דברי וידוי בחר"ט אנוש ובמי שעבר מצות המלך שהוא במיתה ובוכה ומתחנן אולי ירחם עליו. ויתר על כן מאד מאד יחרד לבו והלך בצערות מדהרות דהרות בבכי יבא ובתחנונים. וידוע דהתשובה נקראת צדק כמשז"ל. ועד"ה הנה נכון כי תשובה היא תשוב ה' ואם זכה לתשובה עליונה הוא ה' עילאה ששם בחינת לאה וז"ש צד"ק צד"ק תרדוף וא"ש ההי"ב:

ולפי הפשט צדק צדק היינו תשובה בפה בודוי ותשובה בלב תרדוף כמ"ש ושוב יום אחד לפני מיתתך למען תחיה וירשת את הארץ לעולם הבא:

נמשך לזה נבין מאמרינו אחינו לא נאמר באנשי נינוה וכו' דיש לדקדק מה כונת אומרו אחינו ולהבין מ"ש ובקבלה הוא אומר וכבר אני עני כתבתי בזה בקונטריס דברים אחדים דף קס"ד ע"ש. ועתה בעניותי אומר גרגיר קטן. והוא דכתב הרמ"ע ז"ל דהגוים אין להם תשובה וענין נינוה היינו למען האריך להם לבד וכן בדין דב"נ ז' מצוות יש להם ואי אמרת דיש להם תשובה ח' מצוות הם. אך סבר התנא דהגם דאנשי נינוה גוים מ"מ לא נכתב וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה אלא לקחת מוסר השכל לישראל כי העיקר הוא המעשה לשוב מחטאנו. וז"ש אחינו כלומר ידעתי כי אחינו אתם ישראל קדושים ולנו יש תשובה ולא לנינוה כי הם ככל הגוים. מ"מ אני אומר לא נאמר באנשי נינוה וכו' אלא שגדולי ישראל יקחו מוסר ויוכיחו לעם שעיקר התשובה הוא באמת בלב ונפש. אבל לא שאני לומד משם דבישראל צריך מעשה ח"ו כי הרהור תשובה סגי כמ"ש האומר הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק גמור מקודשת לא נצרכא אלא לומר שהתשובה תהיה בלב ובקבלה אומר קרעו לבבכם ואל בגדיכם הרי דהכל תלוי בלב שתהיה התשובה בלי פניה. ומ"מ נכתב באנשי נינוה ללמד יצא למי שהתשובה שלו כי צריך שתהיה באמת:

הדרי בי פרק הנושא ויניקהו דבש מסלע כתב במאורות נתן כי דבש הם הדינים ממותקים ובתשובה ממתק הדינים וזה מרחמיו יתברך שאמר יעשה תשובה ויתכפר. וזהו מסלע ה' סלעי ומצודתי. ושמן ר"ת שמירה מצוות נדיבות שהם יסוד דרושינו מחלמיש צור כי משם יוצא מים והוא חסד כמ"ש במ"ן כי במוטב תלתא יטה אליו חסד. ויניקהו דבש תורה להגביר המ' איש חי המשכיל שר וגדול תנצב"ה מסלע מחמת הסלע פזר גדול מעותיו שנתן ונותנים לחכמי ישראל ויש לו חלק עמהם בג"ע והוא יתפלל על כל זרעו זרעא מעליא בני עליה יחיו דגן. ורומז לעת"ל נזכה לשמוע תורה מפיו יתברך דבש תורה מסלע הקב"ה כמ"ש ה' עז לעמו יתן. ויבנה בה"מ הנקראת סלע כמו שדרשו ויקם על סלע רגלי זה בית המקדש שיבנה במהרה בימינו ויתגדל ויתקדש **שמי"ה רב"א** (לפ"ק תקנ"ח) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן. בילא"ו:

פרק יד

דרוש י"ד לשבת זכור בס"ד

יש"ק פ' תצוה ח' אדר תקנ"ח בס"ד לכל מתנות קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה'.

פ"ק דמגילה והיה לה' לשם זו מקרא מגילה לאות עולם לא יכרת אלו ימי הפורים: **שר** וגדול דאצטריכא ליה שעתא בפרק הבונה לבנות ולנטוע גני שעשועים בחזק"ת הבתים והיכלות ובירניות כיד המלך ושכר כמה פועלים וכרוזא קרי בחיל כי בההוא יומא דשלימת עבידתא עיניו תחזינה כל אחד מהפועלים מה פעל ואם נתכשר במלאכתו כדת מה לעשות או אם פשע ונתעצל כי כל דבר לא יכחד ממנו באשר הוא ש"ם נאמן ביתו והיד כותבת כיצד סדר והנהגת כל אחד בפעולתו. והיה אם זריז קדים וכל ישעו לעבוד עבודה תמה יגדיל שכרו והעל"ה עולו"ת לעשות יקר וכבוד לרוב. וכלפי ליא אם לא עשה כראוי ולא פעל כנימוס יכהו כדי רשעתו. ופעולת אמת וצדק ניכרת בג' דברים במיעוט שינה במיעוט שיחה במיעוט אכילה כאשר נבאר בס"ד. וכאשר נשלם הבנין וגם הנטיעות ואביזרייהו נמצאו ג' כתות בפועלים. כת ראשונה היו פועלים משכימים וגם ער"ב רב ולא נתנו שינה לעיניהם ולא היו אוכלים כי אם לקיום הגוף גם לא ידברו איש את רעהו כי שבתם וקימתם וכל מעייניהם לעשות נחת רוח להשר הגדול שפעולתם אמת וצדק. וכת שניה זה דרכם כארח כל ארעא דרך אמצעי לא משכימים ולא מאחרים לא ישנים הרבה ולא מעט. לא אוכלים ביותר ולא בחוסר. לא מאריכים הדברים אלא כהלכת גוברין. וכת שלישית אלו הן העצלנים מאחרים לבא ומקדימין לצאת כי עשו

עיקר מהשינה והאכילה וכל השאר טפל גם לא ידעו מהו מיעוט שיחה אך לרבות דבר ידברו דברים של מה בכך וכיוצא. והשר קיים את דברו וכת ראשונה הרבה שכרן ויתן אותם ראשים שרי מאות שרי עשרות. ולכת שניה פרע משלם. ולשלישית ייסר בשוטים ובעקרבים וישימם כעפר לדוש. וכל השומע נותן את השבח כי צדיק הוא וצדיק דינו יפה זיכה ויפה חייב ואת הכל עשה יפה:

וכל כי הני מילי איתנהו בעבודת ה' כי אנו יש לנו דין פועל וכמשז"ל יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב יצאו צדיקים לקבל שכרן מי שהשלים עבודתו עדי ערב. והנה הצדיקים עושים מאהבה ועובדים את ה' לעסוק בתורה ובמצוות במיעוט שינה במיעוט שיחה במיעוט תענוג וכדתנן בפ' קנין תורה דהני תלתא הם מכלל מ"ח דברים שהתורה נקנית בהם ועין רואה ואזן שומעת כי בעלי אומניות קמים בעוד לילה החייט במחטו והנגר בעצו ישאל וכל היום וקצת מהלילה טורחים להשתכר וכיוצא בזה הסוחרים גדולים טורחים טרחא גדולה ולפעמים מאבדין זמן אכילה ונגזלה שנתם להרויח ממון וצריך לישא האדם כמה ק"ו אם בעלי אומנות כדי להרויח ממון ממעטים שינה אכילה ודברים בטלים וכן הסוחרים הגדולים טרודים יום ולילה בסחורות יורדי הים באניות והגם כי כביר מצאה ידם יחד עשירים שאננו עוסקים בכל כחם ואינם מקפידים על ג' אלה. ודאי כך ראוי לעשות להרויח בעבודת ה' ויתרון הכשר לנפש כי האדם צריך לשית עצות בנפשו להתבונן מענינים הגופניים לעבודת ה' ועניניים הרוחניים:

נמשך לזה נבין פ' הושע סימן ו' לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו ויבא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ. ונקדים מ"ש הרב עיר וקדיש הרשב"א הלוי ז"ל בספר שרש ישי דדריש הליכה לשון עצה כמשז"ל וילך איש שהלך בעצת בתו. עוד נקדים מ"ש רבני אשכנז דכ"י מקיים המצוות והשבת אבידה מקיים שמצוות ותורת החוטא וניצוצי נפשו נשבו בסט"א ובשובו מחזירם למקום קדושה ואין לך השבת אבידה גדולה מזו. ואולם מצאה החקירה מקום לנוח דקי"ל זקן ואינו לפי כבודו פטור מהשבת אבידה. ותירצו דכתב הרמב"ם דאם היתה פרה והכישה במקל חייב להחזירה אף זקן ואינו לפי כבודו והכא היסורים שהקב"ה מיסרנו מדה כנגד מדה הו"ל כהכישה במקל. עוד אמרו פ"ק דע"ז דאוהבו נפרע ממנו מעט מעט ואיכא מרבוואתא דס"ל דפורע מעט מעט צריך המלוה לקבל דפרעון הוי:

ואפשר דז"ש לכו ונשובה לכו עוצו עצה משל ומליצה להתיעץ מעניני הגוף כגון שהאדם ממעט שינה ואכילה ודבור להרויח ממון ומזה תדונו ק"ו לשוב בתשובה להרויח הנפש

וז"ש לכו ונשובה להתיעץ ולהתבונן לשוב אל ה' וכי תימא איך נשוב שהקב"ה כ"י יוציא לאור ניצוצי תורתנו ומצותנו ונפשנו אשר במקום הטנופת סט"א ואפילו זקן ואינו לפי כבודו פטור. לז"א כי הוא טרף וירפאנו כיון שייסרנו הו"ל הכישה במקל וצריך שירפאנו וישיב אבדתנו. יך מכה אותנו מעט ויחבשנו באהבתו ובחמלתו כנפרע מאוהב. יחיינו מיומים כמ"ש בירושלמי פ"ט דברכות כתוב במגילה אם יום תעזבני ימים אעזבך ובשובנו יחיינו מיומים שנעזבנו ביום הג' יום התשובה יקימנו מאשפות ירים ונהיה לפניו ע"ד חיה יחיה שאמר יחזקאל הנביא. ונדעה מענינים גופניים וכשנתבונן נרדפה לדעת את ה' ונשא ק"ו אם פועל להרויח לא אכפת ליה בשינה ואכילה ודיבור ק"ו נרדפה לדעת את ה' והתשובה צריכה מעט מעט וז"ש כשחר נכון מוצאו כמו השחר עלה מעט מעט כמ"ש רבינו יונה ז"ל שהתשובה תהיה בסד"ר המדרגה. ויבא כגשם לנו שכתבו חכמי הטבע שלחות הארץ עולה מעלה מעלה וחלקי מים זכים העולים בהגיעם למעלה יתקבצו כי חום השמש מגרשם להתקבץ יחד וירדו לארץ כמ"ש בריש ספר יערת דבש ח"א וז"ש ויבא כגשם לנו שצריך התעוררות מלמטה כמו שלחות הארץ עולה וכו' כמלקוש יורה ארץ בגוף הארץ כן יושפע הקדושה בקרבנו:

באופן שצריך להתבונן מאשר בעלי אומניות ממעטים שינה אכילה דיבור להרויח ממון וכן נעשה לעבודת ה'. וכשתסתכל יפה בין תבין ואתה תחזה כי ג' אלה דיבור שינה אכילה הן הן הדברים להרויח ג"ע או לירש גהינם כי אם יקבע עצמו הוא ואחוזת מריעיו לדבר דברים בטלים הן הן אידי"ו דבדברים בטלים לבד הרי זה מושב לצים ובודאי מאלה נפרדו איסורים חמורים לשון הרע השקול כע"ז ג"ע ש"ד ודברי שקר וליצנות וחנופה אינהו ואביזרייהו וקבע את קובעיהם נפשות כי אינם רואים פני שכינה כמשז"ל ובזה פירשתי פ' איש לשון בל יכון בארץ דארץ כינוי לשכינה וז"ש איש לשון כי שיח וכי סי"ג לו אינו רואה פני שכינה וזהו בל יכון בארץ. וכלפי לייא אם מדבר דברי תורה תמיד ודברים שבקדושה לזכות לחייבא קנה לו חיי העה"ב. וזה פשט הכתוב יש בוטה כמדקרות חרב שמדבר לה"ר וכיוצא. ולשון חכמים שמדבר ד"ת ויראה מרפא ואמר ולשון חכמים כלומר אפילו גירסא בעלמא א"נ מה שמרחיבים הענינים במשלים להמתיק הדברים אפילו זה הוא מרפא וכמו שפי' וכל דבריהם כגחלי אש:

וכן לענין שינה אם הוזים שוכבים אוהבי לנום בזמן ק"ש ותפלה ובעת שיש להם פנאי לעסוק בתורה וסרוחים על ערשותם חלקם בגהנם וכמש"ה אל תאהב שינה פן תורש פירוש שתפסיך חלקך בג"ע פקח עיניך שבע לחם לחמה של תורה. כל קבל דנא אם

מנדד שינה מעיניו לקום לראש אשמורות לעסוק בתורה ולהשכים לבית הכנסת להיות מעשרה ראשונים וכיוצא קונה עולמו וה' עמו:

והוא הדבר לענין אכילה דאם ימלא קדי"ם בטנו ברוב מאכל ומשתאות יעשה בנפשו שקר וכמה רעות ועבירות נמשכות מרוב אכילה ביטול תורה ותפלה וגאוה וגזל ועושק וכיוצא ומאבד עולמו. ואם ממעט באכילה ומסתפק בהכרחי ועוסק בתורה נשב"ע ונוטל חלקו בג"ע וכמש"ה צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר. הכונה צדיק אותו המעט שאוכל כונתו לברר ניצוצי הקדושה ויכנסו בגופו ומכוין להיות בריא לעבוד ה' וזהו לשובע נפשו דייקא. ובטן רשעים תחסר הנפש כי הוא משכן לסט"א וכמשז"ל עד שאתה מבקש שיכנסו ד"ת לגופך תבקש שלא יכנסו מעדנים לגופך ופירשנו בעניותנו כי ההולך אחר בטנו כל היתר הולך לסט"א כמ"ש הרב האר"י ז"ל וא"כ נעשה גופו אוצר הסט"א וקטן מהכיל ד"ת כי לא יכונו יחדיו:

וזה רמז הכתוב אשם הוא אשם אשם לה' אש"ם ר"ת אכילה שינה מילים אם הולך אחריהן בודאי אשם אשם לה' אפי' מדת הרחמים המתיחסת לשם ה' נהפכת למדת הדין. וזה רמז הפסוק כי עונותי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני מש"א ר"ת מילים שינה אכילה כי מן ההתר יסיתנו לאיסור ויגברו העונות למעלה ראש וזהו כבד יכבדו בהתר ובאיסור:

ובו תרמוז מ"ש פ"ק דכתובות דשא דרך שם דרגא דרך גג פוריא שפרין ורבין עליה הרמז דשא ר"ת דיבור שינה אכילה דרך שם זהו הפתח לקנות ג"ע או גהינם והיתה מסילה ודרך לקנות אשר יבחר. דרגא מי שמתגאה ועולה במעלות דומה כעולה מן הסולם לגג כי בהכרח א"א לו לישאר בגג ומוכרח לירד כן הגאה אחרי דרגא יבא תביר וירד וכמשז"ל כל הרודף אחר השררה שררה בורחת ממנו ופירשו שגם אשר אתו מאבד וז"ש בורחת ממנ"ו. ורמז פוריא שפרין ורבין עליה ללמד לאדם דע"ת שיהיה כונתו דוקא לקיים מצות פרו ורבו וכמ"ש בא"ח סימן ר"ם. ויען הני תלתא הם יסוד מוסד לאדם לאבד עה"ב או לזכות לעולם הבא כאשר ישכיל אנוש מאשר כתבנו בקצ"ר אמיץ ומשם בער"ה באר רחבו"ת. ואי לזאת שבת זו הנקרא בשמו **שבת זכור** ואמרנו וענינו דבכלל הוא לזכור מעשה עמלק הוא היצר הרע אשר במרמותיו ותועבותיו וכשפיו הרבה להשחית ואתיא זכירה לישמר ממנו. אי לזאת אמרתי אדברה וירוח לי בשלשה אלה לטוב או למוטב הנה ארשי תדשא האר"ש **דש"א. דיבור שינה אכילה** ובמוט"ב תלתא כחדא אביע אומר יומא כי האידנא האי דשנ"א ובחסד עליון משען ומשענה ידי תביאנה שנים שלשה

גרגירים אלקטה נא בסיעתא דשמיא אלהא רחמנא וחננא ויהי לי לישועה מגן וצינה ה' יגמור בעדי ה' חסדך לעולם מעשה ידיך אל תרף כי"ר:

תחילת דיבר הארש תענה כי יש רמז לשלשה אלה במצות הזכירות שכתב רבינו האר"י זצ"ל דקודם ק"ש באומרנו וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול באהבה להודות לך וכו' יכוין באומרו וקרבתנו מלכנו לזכור מעמד הר סיני שהוא מ"ע כמש"ה זכור יום אשר עמדת בחורב ובאומרו לשמך הגדול יכוין לקיים מ"ע זכור אשר עשה לך עמלק דאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק וזה רמז לשמך הגדול והכונה כי חרדה ילבש כי עונותינו הטו אלה שעדיין לא נמחה עמלק וכ"י אין השם שלם וכו'. ובאומרו להודות לך יכוין לקיים מ"ע זכור אשר עשה ה' אלהיך למרים על שדברה לה"ר שהפה לא נברא כי אם להודות לו יתברך ולעסוק בתורה וז"ש להודות לך עכ"ד רבינו האר"י זצ"ל. ובכלל הזכירות האלה יש רמז ג' אלה דיבור שינה אכילה. כי במעמד הר סיני רמוז למעט בשינה לשרתו ולברך בשמו כשם שבמעמד הר סיני אמרו רז"ל שמשה רבינו הוציאם בעל כרחן בבקר ועל זה כפה עליהם ההר כגיגית כמ"ש הרב ספר כתובה והבאתיו אני עני בקונטריס דברים אחדים דף קנ"ד ע"ב ובזה פירש הרב הנז' בבקר בבקר יעיר לי אזן לשמוע כלימודים מה שעמדתי בבקר בבקר מע"ה במעמד הר סיני שע"ז כפה ההר על תורה שבע"פ מזה יעיר לי אזן לשמוע כלימודים ע"ש באורך. ולפי דרכנו למדנו למעט בשינה ולקום בבקר בבקר לעבודת ה' וזה בכלל זכירת מעמד הר סיני באומרו וקרבתנו מלכנו. ומיעוט אכילה שלא להתאוות מאכלות אסורות ומותרות הוא בכלל זכירת עמלק שכולל מה שעשה הנחש היצה"ר שהוא רמז עמלק ותחילת קלקולו באכילת עץ הדעת ואתיא מכללא למעט באכילה. ומיעוט הדיבור הוא מבואר מזכירת מרים שלקתה על לה"ר כי הפה לא נברא אלא להודות ולהלל לשמו יתברך ורמוז באומרו להודות לך וכו' כמדובר. ונמצא קודם ק"ש שהוא יחוד ה' וקבלת מצותיו אנו זוכרים הזכירות הללו שיש בהם רמז מיעוט שינה מיעוט אכילה מיעוט שיחה שצריך ליזהר בהם שהם יסוד לקיום התורה והמצוות:

ועתה נבא לחלוקת **דיבור** ולזכירת **עמלק** שהוא חובת היום וזה שמו אשר יקראו **שבת זכור** והלא מראש אביע אומר שראיתי לאחד מגדולי דורנו ז"ל שכתב בספרו דתקן רבינו האר"י זצ"ל לכוין באמירת וקרבתנו וכו' אלו הזכירות משום דאמרו פ"ק דמגילה זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב א"כ מה ת"ל זכור בפה ואני הדל לא נראו לי דבריו כמ"ש בקונט' יוסף אומץ סי' כ"ג בס"ד:

וראיתי להרב הגדול מהר"ר היים אבואלעפיא ז"ל בספר עץ החיים פ' בשלח דף ע"ד ע"ב שהקשה במ"ש יכול בלב דהתנן מזכירין יצ"מ שנאמר למען תזכור את יום צאתך והוי בפה ואיך ס"ד זכור בלב ותו דהוצרך לא תשכח ללא תעשה כמ"ש הר"מ ואימא דב' לעשה ול"ת וב' בפה. ותירץ דא"ה הול"ל לא תשכח מלזוכרו ומדאמר סתם לא תשכח ש"מ דלא תשכח בלב וממילא שמעינן דיש עשה ול"ת. ולקושיא א' תירץ דמאחר דעונש עמלק בעשה ול"ת הוי על מזימות שחשב שחמור ממעשה פרעה הו"א דדי לזכרו בלב כנגד מזימות שעשה בלבו ודי בחמורה לזכרו בלב לבד ת"ל לא תשכח משא"כ בפרעה לא עשה מזימות ברשע וכשאמרה תורה למען תזכור ככל הזכירות דהוו בפה ולא בלב עכ"ל:

והרב ז"ל תירץ לפי סגנון דנקט הקושיא דאימא ב' בפה ועל זה תירץ דהול"ל לא תשכח מלזוכרו אבל יש להקשות הקושיא באופן זה דמדאמר זכור יכול בלב משמע דהסברא מבחוץ היא דזכור בלב וא"כ אף דכתיב לא תשכח דהוא בלב נימא דגם זכור בלב והוי עשה ול"ת. ומ"ש דעמלק בלב על מזימות דהיה קורא מהענן וכו' והורגו משא"כ פרעה קשה דפרעה נמי חשב ויעץ ומזימותיו למעטן וכמ"ש הבה נתחכמה לו ואז"ל למושיען של ישראל. ואז"ל ג' היו באותה עצה. ואמרו בקדרה שבשלו כלומר שיעצו עצות ומחשבות ומזימות כמו תבשיל. וכהנה רבות:

וראיתי להרשב"א ז"ל הביאו הכותב בעין יעקב פ"ק דברכות שכתב אהא דמזכירין יצ"מ שנאמר למען תזכור את יום צאתך דהכתוב פ' ראה כך הוא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך וצווי למען תזכור איננו סבה למניעת חמץ ואכילת מצה שאלו כן היה המקרא הפוך דהול"ל שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני למען תזכור את יום צאתך מא"מ כי בחפזון יצאת מא"מ אבל בהקדימו כי בחפזון יצאת מא"מ ואח"כ אמר למען תזכור את יום צאתך מא"מ. ראיה מוכרחת שטעם למען תזכור אינו קשור עם ז' ימים תאכל מצות רק קשור הכתוב כן לא תאכל עליו חמץ ז' ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מא"מ. ולמען זאת ר"ל כדי שלא יעברו דברים אלו מזכרונך תזכור בפה בכל יום צאתך מארץ מצרים ולמען זה כמו למען ינוח שורך וחמורך שאין הכונה שם שתהא מצות השבת כדי שינוחו בו השור והחמור רק לזכור חידוש העולם נאמר ביתרו כי ששת ימים עשה ה' את השמים וכו' ע"כ ציוך לעשות את יום השבת רק פירושו למען תשבות ביום הז' ולא תבא לעשות מלאכה ינוח שורך וחמורך ויש למען הרבה כיוצא בזה ומכאן יצא לרז"ל מצות הקריאה ביצ"מ בפה מלמען תזכור

מה שלא דרשו כן בלמען תזכרו ועשיתם את כל מצותי עכ"ל לענינו עש"ב. ובהגלות נגלות אמרי קדוש נחה שקטה האר"ש דתמיהא קמיתא של הרב מהרח"א דהתנז מזכירין יצ"מ לק"מ דהתם כתיב למען תזכור ר"ל שלא יעברו הדברים מזכרון למען זאת תזכור וא"כ הוא בפה גם הקושיא השנית לק"מ דה"ק זכור יכול בלב כמו למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי דא"צ בפה ת"ל לא תשכח וא"כ אף דהוא עשה ול"ת נראה דזכור תקון ללא תשכח ע"ד למען תזכור את יום צאתך שהוא תקון שלא יעברו דברים אלו מזכרונך כמ"ש הרשב"א וא"כ זכור בפה ועמ"ש בדברים אחדים דף ק"י בס"ד ע"ש:

וחזה הוית בספר חדש שנזדמן לי בתורת שאלה והוא ספר מאורי אור ח"א על הש"ס להרב מהר"ר אהרן וייר**מש** דיין מק"ק מץ ובדף ל"ה ע"ג כתב על הא דזכור יכול בלב שמר אביו ז"ל העמיק תמיהא בשבת דכתיב רק זכור איך נדרוש זכרהו על היין בפה דלמא בלב סגי ותירץ דגילוי מילתא זכור ושמור בדבור אחד נאמרו ושמור בפה כדפירש"י פ' ראה שמור זו משנה ועיקר שינון בפה עכ"ד. ועוד כתב בדף ע"ז ע"ג על הקושיא הזו ואין לומר כעין ג"ש מהתם דא"כ נילף גם זכירת מרים וליכא מ"ד דאיכא חיוב בפה ואפשר אמירה מדרבנן וקדוש מדאורייתא בלב סגיא עכ"ד. ותימה עליו ועל אביו ז"ל דנעלם מהם בריתא דת"כ ריש פ' בחוקותי וז"ל זכור את יום השבת לקדשו יכול בלבך כשהוא אומר זכור הרי שמירת לב אמורה הא מה אני מקיים שמור שתהא שונה בפיך וכה"א זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה"א במדבר יכול בלבך כשהוא אומר אל תשכח הרי שכחת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך וכה"א זכור את אשר עשה ה"א למרים יכול בלבך כשהוא אומר השמר בנגע הצרעת וכו' הרי שכחת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך. וכה"א זכור את אשר עשה לך עמלק יכול בלבך כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת לב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך עכ"ל הרי קרי בחיל דמדאורייתא זכור את יום השבת בפה ולב הפך מאי דמסיק בדף ע"ז דהוי מדרבנן. ועוד דסבר דשמור הוא בפה והת"כ קאמר דשמור הוא בלב וכן משמעות שמור וזה כונת רש"י שמור זו משנה זו היא נטיר"ה שלא ישכח דהגם ששונה המשנה מצווה שלא ישכח. ועוד דכתב דבמרים ליכא למ"ד דאיכא חיוב בפה דהרי בריתא מפורשת דאיכא חיוב בפה ולב. ועוד אשתמיטיתיה דהרמב"ן בספר המצוות מנה מ"ע לזכור בפה ולהשיב אל לבנו מה שעשה יתעלה למרים וכו' ע"ש במצוות שכתב ששכח הרמב"ם מצוה ז'. ולענין זכור את יום השבת מלבד דבת"כ מבואר דבפה מדאורייתא כ"כ רבינו ישעיה והרשב"א והחינוך והרב ב"ח והרב מג"א והרב פר"ח כמתבאר ממ"ש בבר"י ושיורי ברכה ומחב"ר בסימן רע"א ורע"ב ואין להאריך.

וכבר כתבתי בדברים אחדים דמהבריתא דת"כ קשה על הרב מהרח"א הנז' דהוא נ"ט לעמלק בלב נגד מחשבות לבו ועצותיו והרי מרים. ועוד שהוא כתב דכל הזכירות בפה לבד והרי בת"כ ד' זכירות בפה ולב. ומ"ש דלב הוא חמור נראה דבפה יותר ועושה רושם כמו שיתבאר ממ"ש לקמן וכ"כ הרב כבוד חכמים בקבלת המצוות שצריך בפה וכמ"ש במ"א:

ומתוך זה נבא להבין מ"ש בספרי זכור אשר עשה לך עמלק זכור בפה ואל תשכח בלב וכה"א שמעו עמים ירגזון. והוא תמוה. גם נבין שני מאמרים בתנחומא פ' תצא והובאו שם בילקוט דדריש יזכר עון אבותיו וחטאת אמו אל תמח בעשו ור"ל מה שחטא עשו עם אבותיו ועם אמו ואחר זה אמרו וז"ל אני ואתם נקום עליו שנאמר קומו ונקומה עליה למלחמה אמרו ישראל רבש"ע אין אנו יכולים בו א"ל הקב"ה תהיו אתם מזכירים שמו למטה ואני מוחה אותו למעלה שנאמר יהיו נגד ה' תמיד כל מה שעשה לנגדי ויכרת מארץ זכרם הוי זכור אשר עשה לך עמלק עכ"ל. וצריך להבין כי הכתוב אומר תמחה את זכר עמלק דהיינו בפועל כמו שציוה לשאול הע"ה ואיך קאמר תהיו מזכירים אתם שמו מלמטה. ועוד אמרו שם ר' תנחומא בר חנילאי פתח זכרונכם משלי אפר לגבי חמר גביכם אמר הקב"ה לישראל אותן שני זכירות שכתבתי לכם בתורה הוו זהירין בהם תמחה את זכר עמלק זכור אשר עשה לך עמלק משלי אפר משולי אפר אם זכיתם אתם בניו של אברהם שהמשיל עצמו לאפר שנאמר ואנכי עפר ואפר ואם לאו לגבי חמר גביכם התקינו עצמכם לשעבוד מלכיות שנאמר על גבי חרשו חורשים עכ"ל התנחומא לפי הס"א. ויש לדקדק מה ר"ל אותן שני זכירות ועוד דנקטינהו איפכא והול"ל זכור אשר עשה וכו' תמחה וכו' כמ"ש בתורה ועוד להבין שארית המאמר בכללותו:

ואפשר שיובן הכל בהקדים מ"ש רבינו הרקח סימן רל"ד (והבאתיו לעיל דרוש יו"ד ואכתוב כאן קצת ממש"ל להוסיף נפך בס"ד) וז"ל אמרו במדרש אמרו ישראל לפני הקב"ה אתה אמרת לנו הוו זכורים מעמלק מה אנו לשעה אחת אתה שאתה חי וקיים לעד ולעולמי עולמים לך לזכור א"ל הקב"ה בני בזמן שאתם קוראים פ' עמלק מעלה אני עליכם כאלו מחיתם שמו עכ"ל. ואפשר לתת טעם לדבר חדא דאמרו רז"ל פ"ק דקדושין דבישראל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה משא"כ בגוים וכתבו המפרשים דישראל הם קדושים ונשמתם קדושה לכן כשחשבו מחשבה טובה הוא בכל לבם ובודאי יקיימוה ומצדם לא יבצר אם לא שיש להם אונס ולזה מחשבה טובה לישראל הקב"ה מצרפה למעשה. וא"כ כשקוראים פ' עמלק ומקבלים וחושבים לקיים הקב"ה מצרפה למעשה כאלו מחו שמו. וזהו שאמר א"ל הקב"ה בני כלומר יען אתם בני ונשמתכם חלק

אלוה ממעל לכד בזמן שאתם קוראים פ' עמלק מעלה אני עליכם כאלו מחיתם שמו דכך היא המדה בישראל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה:

ועוד אפשר במ"ש רבינו האר"י זצ"ל בכונת עלינו לשבח כי באומרו שהם משתחוים להבל וריק וכו' בזה נכנעים הקליפות. וגם בקריאת פ' עמלק להזכיר גנותו ושעתיד לימחה שמו בזה נכנע כח הסט"א של עמלק ומעלה עלינו הקב"ה כאלו מחינו שמו להיות שכבר בקריאתנו יש לו הכנעה. ועוד אפשר לומר קרוב לזה במ"ש המקובלים שע"י קריאתנו פ' עמלק וכיוצא אנו מבררים בכח התורה ניצוצות הקדושה אשר בקליפה ההיא וסמוכות שלהם שהיו עוסקים בפ' עמון ומואב וא"ל הינוקא חזינא דעמון ומואב מתגרו בכו. וא"כ אנו מבררים ניצוצות אשר בקליפה של עמלק בקריאתנו הפרשה וידוע דניצוצי הקדושה הם חיות הקלי' וכשמתבררים ניצוצי הקדושה פסיק לחיותם ובצד מה הוי מחיית עמלק ולזה הקב"ה מעלה עלינו כאלו מחינו את שמו ומ"ש בתחילת המאמר מה אנו לשעה אחת אפשר דיום הקב"ה אלף שנים כמשז"ל ולפ"ז השעה יהיו פ' שנים ופרוטרוט וז"ש אנו לשעה אחת דימי שנותנו ע' או פ':

ומעתה נחזור למאמר ספרי כי הנה ידוע דכל אומה יש לה שר למעלה וכשהשר יש לו השפלה והכנעה למעלה בשמים גם האומה למטה חרדה תלבש ונכנעת ואפשר שזש"ה שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת אז נבהלו אלופי אדום וכו' כי כאשר היה קריעת ים סוף ואיבוד המצריים וישראל עברו בתוך הים כדי ליסע לארץ ישראל שמעו עמים הם שרים של מעלה ירגזון על הנקמה שנעשית במצרים וכן תהיה נקמה לכל הגוים אשר ישראל יבואו אליהם ולזה השרים צרים ורגזו וחלו. ומשם נמשך לאומות שתחתם חיל אחז יושבי פלשת וכו' יאחזמו רעד. ובזה נבא אל הביאור של מאמר הספרי זכור אשר עשה לך עמלק זכור בפה ואל תשכח בלב והטעם שצריך לזכור בפה הוא שבזה יוכנע הסט"א של עמלק שיתבררו ניצוצי הקדושה ויכנעו בהזכיר גנותם ומחשבה מצרפה למעשה ולזה צריך לזכור בפה. וכן הוא אומר שמעו עמים ירגזון דהם שרי מעלה רשות הרבים עלמא דפרודא ומשם נמשך לאומות חיל אחז יושבי פלשת וכו' יאחזמו רעד. ומזה הטעם ציוה ה' לומר זכירת עמלק בפה כי בזה יתבררו ניצוצי הקדושה ויוכנע סט"א של עמלק וימשך לאומת עמלק והקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה ויבא יומו למחות זכרו ב"ב:

איכו השתא רחש לבי ולשוני ע"ט לדבר במאמר התנחומא הנז' שאמר הקב"ה אני ואתם נקום למלחמה עליו ואמרו ישראל רבש"ע אין אנו יכולים בו וא"ל הקב"ה אתם תהיו מזכירים אותו מלמטה ואני מוחה מלמעלה. ועפ"י האמור מובן דמלבד הפשט להכרית

זכרו של עמלק בעת היכולת כמו שציוה לשאול הע"ה עוד בה לזכור בפה מעשה עמלק והוא יתברך מוחה למעלה דמחשבה טובה מצרפה למעשה ונכנעת הסט"א של עמלק וגם מתבררים ניצוצי הקדושה כמדובר. ואפשר שזש"ה קומו ונקומה עליה למלחמה הנה קטון נתתיך בגוים בזוי אתה מאד דאחר שא"ל הקב"ה קומו ונקומה השיבו ישראל אין אנו יכולים והשיב הקב"ה אתם תהיו מזכירים אותו למטה דנכנעת הסט"א לספר בגנותו והוא יתברך ימחהו למעלה ולכן אמרו הנה קטון וכו' לומר גנותו ולהכניעו:

ואל קוטב זה בלכתם ילכו דברי ר' תנחומא בן חנילאי דדריש קרא זכרוניכם משלי אפר ונקדים מ"ש בב"ר על פ' ואנכי עפר ואפר שאם הרגו אמרפל היה עפר ואם שרפו נמרוד היה אפר והנה נתבאר בדברי הרב פרשת דרכים דיש סברא דמעת שנדבה רוחו לאברהם אע"ה לעבוד את ה' יצא מכלל ב"נ והי"ל דין ישראל ולדעת זה שפיר עבד דמסר עצמו על ק"ה בימי נמרוד והשליכו לאור כשדים. וז"ש במאמרנו אמר הקב"ה אותן שני זכירות שכתבתי לכם בתורה תמחה את זכר עמלק זכור אשר עשה לך עמלק הכונה כמ"ש בעניותנו דהגם דהם עשה ולא תעשה זכור לא תשכח עם כל זה אנו רואים דזכור הוא תקון ללא תשכח ע"ד למען תזכור את יום צאתך שכתב הרשב"א כמש"ל. וז"ש אותן שני זכירות שכתבתי לכם בתורה דהם גופי תורה עשה ולא תעשה תמחה את זכר עמלק לא תשכח והתקון זכור וא"כ זכור בפה ולהכי נקט תמחה את זכר עמלק קודם זכור דזכור הוא תקון ללא תשכח דהיינו בפה א"נ נקט תמחה בפועל וזכור בפה. אם זכיתם אתם בניו של אברהם אע"ה דמחשבה טובה בישראל מצרפה למעשה ותהיו כאברהם אע"ה שמסר עצמו על ק"ה שהי"ל דין ישראל ואל זה רמז שנקרא אפר דאם שרפו נמרוד היה אפר. גם אתם מקבלים למסור עצמכם על ק"ה למחות זכר עמלק ותהיו כאברהם אע"ה שמסר עצמו על ק"ה והי"ל דין ישראל ומחשבה שלכם מצרפה למעשה וזהו זכרונכם הב' זכירות זכור תמחה לא תשכח משלי אפר תהיו משולים לאברהם אע"ה. ואם לאו לגבי חמר התקינו עצמכם לשעבוד מלכיות דכשאתם זוכרים מכניעים הסט"א של עמלק שהיא ראש הסט"א כמש"ה ראשית גוים עמלק וע"י הזכירה מעלה עליכם הקב"ה כאלו מחיתם דמחשבה טובה מצרפה למעשה. ובלא"ה מעותדים לשעבוד מלכיות דחסרי ההכנעה והבירור ויוסיפו צרה לשעבד אתכם. משא"כ אם תהיו זהירים מעלה עליכם כאלו מחיתם שמו:

ואפשר דזה רמז מרדכי להתך דכתיב ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואמרו רז"ל בן בנו של קרהו נין עמלק אשר קרך בדרך. ויגד דברי חכמה את כל אשר קרהו דאמר ה' זכרוהו ואמחהו אתא לנחומיה לאסתר דהקב"ה הבטיח דבקריאת זכור אשר עשה לך

עמלק מעלה כאלו מחינו שמו והיינו דבזה מכניעים הסט"א ומבררים ועוד דמחשבה טובה מצרפה למעשה וא"כ נעסוק פ' זכור וימחה זכרו. ורמז באומרו את כל אשר קרהו מ"ש בתנחומא יזכר עון אבותיו אל ה' וחטאת אמו מה שהעוה עשו עם אבותיו אברהם ויצחק אברהם אע"ה שחסר לו ה' שנים ויצחק דכהו עיניו וחתך מטרין של אמו וזהו את כל אשר קרהו כל עונות שיש לקרהו. ואפשר רמז גנות עמלק דתחילת גנותו הוא אשר קרך ואז"ל משל לקדרה וכו' וקפץ בן בליעל והוקירה בפני אחרים ולכן נקט קרהו. וגם אפשר שרמז דבעון שהוקיר לישראל כן עון עמלק קרהו להמן שיצטנן מגדולתו וזהו אשר קרהו בעצם. א"נ רמז לה דהוא נין עמלק והיה סיבה שאול הע"ה זקנה שלא מחה זכרו ועליה מוטל לתקן. והפשוט הוא שהוא מעמלק ומסורת הגדה שאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל וא"כ היא מסוגלת לזה שהיא משבט בנימין ועל כן אל ירך לבבה:

ובזה פירש הרב המביט ז"ל פ' ויאמרו לו חכמיו וזרש אשתו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהילו להביא את המן אל המשתה אשר עשתה אסתר. ויש לדקדק אטו ספק היה להם אם מרדכי מזרע היהודים והלא מרדכי לא יכרע ולא ישתחוה והוא מן הגולה אשר הגלה נבוכדנצר ומה חכמה דברו שהכתוב קראם חכמיו אלא פירוש הכתוב אם מזרע היהודים מרדכי מאותן היהודים אשר החילות לנפול לפניו דהיינו יהושע ושאול ובני מנשה בימי דוד וישעי עם בני שמעון אם מרדכי בא מאותו זרע דהיינו מבניה של רחל לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו וכבר היה רוצה המן לחקור אם מרדכי היה מבניה של רחל להסיר העץ אשר הכין למרדכי אבל עודם מדברים עמו וסריסי המלך הבהילוהו עכ"ד הביאה הרב מהר"י בר דוד בדרושים דף ל"ג ע"א משם מהרימ"ט משם אביו הרב המבי"ט ז"ל:

ונעלם מהרבנים ז"ל דהמן ידע דמרדכי משבט בנימין כמו שכתב הוא עצמו בשטר שמכר עצמו עבד למרדכי ככתוב בתוספתא הביאה הרב מנות הלוי דף קנ"ה. ועוד אמרו במדרש שאמר המן למרדכי שישתחוה לו כמו שהשתחוו יעקב והשבטים לעשו והשיב לו מרדכי שהוא משבט בנימין דלא השתחוה לו:

שוב נזכרתי מ"ש פ"ק דמגילה וז"ל ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו את כל אשר קרהו ויאמרו לו חכמיו מ"ש התם דקרי להו אוהביו ומ"ש הכא דקרי להו חכמיו א"ר יוחנן מלמד שכל האומר דבר חכמה אפילו באומות העולם נקרא חכם אם מזרע היהודים מרדכי א"ל אם משאר שבטים יכלת ליה ואם משבט יהודה ובנימין מנשה ואפרים קא אתי לא יכלת ליה יהודה ידך בעורף אויביך שבט אפרים ובנימין ומנשה דכתיב

לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו כי נפול תפול לפניו דרש רבי יהודה בר אלעאי שתי נפילות הללו למה מלמד שא"ל אומה זו משולה לעפר ומשולה לככבים כשהן יורדין יורדין עד עפר וכשהן עולים עולים עד לרקיע עוד הם מדברים עמו וסריסי המלך וגו' מלמד שהביאוהו בבהלה עכ"ל. והרי הש"ס דקאמר אם משאר השבטים יכלת ליה ואם משבט יהודה ובנימין ומנשה ואפרים קאתי לא יכלת ליה אלמא שהיו מסופקים וקשה דכבר ידע שהוא מבנימין כמשז"ל ומאי מספקא להו. ואני בעניי זה לי למעלה מעשרים שנה והותר שכתבתי בראש דוד פ' תצוה במאמר זה קרוב לדברי הרב המבי"ט הנזכר במקצת פירושו בפסוק ועתה אני רואה דקשיא בש"ס דמאי מספקא להו כדאמרן:

ואפשר לומר דמרדכי אמו מיהודה ואביו מבנימין ונסתפקו אם צריך שיהיה אביו ואמו משבט אחד שיהיה לו סגולה זו ע"ד שכתב מהרח"א ז"ל בספר מקראי קדש דף י"ט ע"ב והכי קאמר אם משאר שבטים יכלת ליה כלומר דבזה שאביו מבנימין ואמו מיהודה חשיב כאלו אתי משאר שבטים ואם משבט יהודה ובנימין כלומר דבזה חשיב דאתי מיהודה ולהכי משפחת אם אהניא או מבנימין אהני דאביו מבנימין או ממנשה ואפרים דיש לו קורבה נמי עם מנשה או אפרים ואהני להא לא יכלת ליה:

והנה במאמר הלז יש להבין מאי דקאמר מלמד דכל האומר דבר חכמה וכן מ"ש אח"כ מלמד שא"ל אומה זו משולה לעפר וכו' וכן מ"ש אח"כ מלמד שהביאוהו בבהלה. וקבלתי שבכל מקום שאומר הש"ס בהגדה מלמד הוא שמשם יוצא איזה דין או איזה לימוד במקום אחר. ועתה ראיתי להרב עיר וקדיש הרשב"א הלוי ז"ל בספרו המשובח מנות הלוי דף קס"ט ע"א דתיבת מלמד היא תשובת פשיטא או למה לי ע"ש. ולנו בעניותנו במאי דקמן אפשר לומר דהנה אמר רבי יוחנן מלמד שכל האומר דבר חכמה והכונה אף שאין הדבר ההוא מדעתו אלא קבלו מרבו או אחר נקרא חכם וכבר נודע מה שפירש הרמ"ז ז"ל בפ' ואמרו רק עם חכם ונבון כמ"ש על הנחל פ' מקץ וא"כ נפקא מינא לענין דינא דהאומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני נקרא חכם והוא יודע דבר חכמה שקבל מזולתו נקרא חכם ומקודשת ואע"ג דבפ"ב דקדושין אמרינן ע"מ שאני חכם כל ששואלים דבר חכמה בכל מקום ואומרה ע"ש דף מ"ט היינו באומר על מנת שאני חכם אבל האומר ע"מ שאני נקרא חכם והוא אומר חכמה מקודשת וז"ש ללמד שכל האומר דבר חכמה אפילו בא"ה נקרא חכם דנ"מ לדינא. ועוד נ"מ שאם ראה אחד מא"ה ואמר הריני נזיר שזה נקרא חכם. וזה אומר דבר חכמה נקרא חכם והוא נזיר:

ומ"ש מלמד שא"ל אומה זו משולה לעפר וכו' נ"מ לענין דינא דמכאן למדנו דלשון כפול דרשינן ליה שהוא בשלימות מהרה דהכא כתיב נפול תפול ור"ל שישראל החלו עולין עד הככבים והויא נפילת החליטית מהרה כאשר היה שלמחר תלו את המן. ומזה נלמוד ללשון שטר שהוא כפול וקי"ל דדרשינן לשון הדיוט והדבר ההוא מהרה בשלימות ויוצא דין מזה:

ומ"ש מלמד שהביאוהו בבהלה יש ללמוד דלא יפתח אדם פיו לשטן ולא מיבעיא חכם וצדיק אלא אפילו הדיוט. דהרי זרש וחכמיו אמרו כי נפול תפול ונתקיים תכף דאפילו בהליכתו למשתה היה בבהלה ובעת ההיא יתו"ם. ומעת אשר יצא מפיהם נתקיים כי הביאוהו בבהלה. וכן אמרו בזהר הקדוש דאפילו מילי דהדיוט יתקיימו לרעה וצריך ליזהר שלא יפתח פיו וכו':

וראיתי להרב המופלא מהר"י בכר דוד ז"ל בספרו דברי אמת בדרושים שם בדף ל"ג הנזכר שהקשה על הא דאמרו בבתרא דף קכ"ג דאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל. והרי אמרו פ"ק דסוטה דחושים בן דן הרגו והתוס' פרק הניזקין כתבו דאמרו בירושלמי שם שמסורת בידם שיהודה הרג עשו והקשו מההיא דהבבלי פ"ק דסוטה דחושים בן דן הרגו ותירצו דלא מת באותה מיתה עד שהרגו יהודה וכל זה הפך דרשת רשב"ן דאין זרע עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל ותירץ הרב ז"ל דאגדות חלוקות הם והקשה עוד מ"ש במאמר פ"ק דמגילה הנז' אם מזרע יהודים אי אתי מיהודה או מבנימין מנשה ואפרים לא יכלת ליה וצ"ע היכי כליל להו כן הקשה בדף ל"ג ע"א ועוד שם בע"ד חזר והקשה זה ע"ש:

ואני בעניי כתבתי בזה בספר הקטן ראש דוד פ' וישב ופ' תצוה ובנחל קדומים פ' הברכה ובנחל אשכול באסתר ובהשמטות ערבי נחל ולעיל דרוש יוד בס"ד. ועתה אכתוב שתי אותיות כי מ"ש הרב הנז' דהם אגדות חלוקות מלבד שהוא דוחק עוד בה דהא דרשב"נ מסורת היא. ותו דהש"ס בבתרא שקיל וטרי בה והכא קאמר אי מיהודה בנימין מנשה ואפרים והכא כייל להו וכמו שהקשה הרב הנז'. ותו דשנינו בספרי ידיו רב לו בשעה שהרג עשו ובאגדתא דבראשית דרשו ידך בערף אויביך שיהרוג עשו. ובמדרש תנחומא ריש וישלח אמרו דיהודה שטנו של עשו כיוסף וז"ש ואריה כבקר יאכל תבן עש"ב. ובתנחומא פ' ויחי ופ' תצא הובאה מימרת רשב"נ דמסורת אגדה ע"ש:

ולישב כל זה אפשר לומר דהמסורת אמיתית דראה יעקב אע"ה דזרעו של עשו נופל ביד בניה של רחל והיינו דרצה ללילך מבית לבן כשנולד יוסף ומיהו אח"כ התפלל שיהודה יהרוג עשו וז"ש ידך בעורף אויביך כמ"ש באגדתא דבראשית והיינו דדריש בספרי ידיו

רב לו בשעה שהרג עשו וחושים בן דן מחייה ולא מת ויהודה הרגו כמ"ש התוס' ותפלת יעקב על יהודה עצמו שיהרוג לעשו גופיה אבל זרעו של יהודה לא יש לו סגולה כזרעו של יוסף וזהו שהקשו בבתרא דף קכ"ב על רשב"נ מקרא דויכם דוד מהנשף עד הערב דהגם דדוד הע"ה אתי מיהודה זרעו של יהודה לא יש לו סגולה זו. ומ"ש פ"ק דמגילה דאמרו חכמיו אם מזרע היהודים אי אתי מיהודה. הם ראו שיהודה הרג עשו וסברו דזרע יהודה כזרעו של יוסף. ואין האמת כן. ומ"ש בתנחומא דאף שאר שבטים ידינוהו וכו' אפשר דהיינו בהיות אחד מזרע יוסף שם יכולים שאר שבטים להלחם אף דהאי דאתי מיוסף אינו נלחם אהני דיהיה שם זרע יוסף רק שבת"ו יתן ורפא ירפא. ובזה הכל מתוקן לפק"ד ומה שהקשתי בראש דוד פ' וישב וברכי יוסף א"ח סימן קל"א דכיון דבשוחר טוב מזמור י"ח אמרו דיהודה הרג עשו בקבורת יצחק נימא דהספרי וירושלמי כש"ט דיהודה הרג עשו בקבורת יצחק ותלמודין ס"ל דנהרג בקבורת יעקב ע"י חושים וחזקתי הקושיא בשה"ג ח"ב דף פ"ח. עתה ראיתי דלק"מ דכיון דגמרין פ"ק דמגילה קאמר אי מיהודה אתי דכתיב ידך בעורף אויביך וכו' לכן הוכרחו התוס' להשוות הבבלי והירושלמי והרי הוא כמבואר:

ובזה נבא להבין מש"ה ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק וכו' ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק וכו' ויש לדקדק דהול"ל ויעש יהושע כן. ואפשר כי הנה אמרו רז"ל דמינה משה את יהושע להיותו מבניה של רחל דעשו נופל בידם וכן הוא בתנחומא פ' תצא. ולפי מה שאמרנו דאע"ג זהו מסורת התפלל יעקב אע"ה על יהודה שיהרוג עשו ה"נ אם משה רבינו ע"ה מינה אחר והתפלל עליו להרוג לעמלק ודאי שמים לו זכ"ו בעבור משה רבינו ע"ה והיינו דקאמר ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק כלומר לא על המסורת דעשו נופל ביד בניה של רחל אני סומך אלא אני סומך על מאמר משה רבינו דהוא סגי ומסגי להלהם בעמלק מעין דוגמא יעקב אע"ה שהתפלל על יהודה כאמור וז"ש כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק:

עוד אפשר לומר בפסוק זה ונקדים טעם אחר למה שמשה רבינו ע"ה מינה את יהושע להלחם בעמלק והוא במ"ש בתרגום המיוחס ליונתן פ' שלח על פ' ויקרא משה להושע בן נון יהושע. וכד חמא משה ענותנותיה קרא משה להושע בן נון יהושע. ודשו ביה רבים מאי שיאטה דענוה הכא. וכבר כתבנו בכמה מקומות שכתבו ז"ל משם הרב החסיד מהר"ר אברהם הלוי ברוכים ז"ל דמי שהוא עניו אין הפ' שולט בו ועל כן קבע דהע"ה ה' לא גבה לבי במזמור קל"א גם כתב רבינו האר"י זצ"ל דהגאה פוגם בשם יה. ונראה דמרובה מדה טובה דמי שהוא עניו שם י"ה בעזרו ובספר ארץ החיים מזמור קי"ח כתב

דשם י"ה מציל מן גאוה גימט' י"ה ע"ש. ורשב"ם ודעמיה פירשו דמשה קרא להושע יהושע בעת בואו אצלו והכתוב פרשת שלח דכתיב ויקרא משה להושע יהושע זכר עשה למה שהיה זאת לפנים ע"ש. אדהכי והכי אתי שפיר מ"ש בתרגום וכד חמא משה ענותנותיה וכו' דכיון דהעניו שם י"ה שומרו קראו רבו יהושע דשם יה בראש שמו. ומטעם זה אפשר דא"ל משה רבינו ע"ה להלחם בעמלק כי השר שלו ס"מ והוא היה עוזר לעמלק כמ"ש בזהר הקדוש ומי שהוא עניו אין לו בו שליטה כמדובר:

וזה טעם כרכים המוקפים חומה מימות יהושע שקורין בט"ו דכיון דעשו זכרון לא"י עשו זכר ליהושע שהוא היה הנלחם תחילה בעמלק והוא כבש א"י ויען שם יה עזר ומגן ליהושע העניו שינצח לעמלק להכי תקון כרכים המוקפים חומה מימות יהושע שיקראו בט"ו:

והנה כתבו התוס' סוף פרק כיצד צולין דהגם דאמרינן התם אין מסרבין לגדול מ"כי בדבר גסות ושררה מסרבין לגדול ע"ש ונראה דאם רבו אמר לו יקבל אפילו דבר גסות ושררה דמורא רבך כמורא שמים. ואתיא בק"ו דמוכח התם בתוס' דכל מה שיאמר בעל הבית עשה הוא אף בדבר גסות ושררה. וא"כ מכ"ש דאם רבו א"ל שיקבל ממנו. והנה יהושע בענותנותו בנפשו ציע"ר להלחם בעמלק דהוא גסות ושררה ומסרבין אפילו לגדול. ברם הדבר יצא מפי המלך משה רבינו ע"ה דהוא רבו ורבן של ישראל ורבן של נביאים ומוכרח לעשות וז"ש ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק יש בו בנותן טעם שקבל יהושע דבר גסות ושררה והוא עניו לז"א כאשר אמר לו משה איש האלהים ומוכרח לקיים מצותו:

והטעם הפשוט שנבחר יהושע שעמלק בא על שרפו ידיהם מן התורה. כל קבל דנא יהושע כתיב ביה נער לא ימיש מתוך האהל ואלים זכותיה להלחם בעמלק וזכות תורה קמסגא קמיה. ויהושע בענותנותו לא סמיך אדידיה רק כסא וסמוכות שלו על משה מאריה דאוריתא והוא עביד שליחותיה וז"ש ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק גלה צדקתו יסמ"ך משה סמיכה בכל כחו אדעתיה דרביה וז"ש כאשר אמר לו משה דאהא סמיך לא זולת:

ויתכן להבין בזה מאמרם ז"ל בפסיקתא הובא בילקוט יתרו וז"ל ר"י פתח יצילני מאויבי עז זה פרעה שנאמר אמר אויב ומשנאי כי אמצו ממני וכו' עמלק ומכלן ויהי ה' למשען לי ויוציאני למרחב שנתן לי את התורה וכו' ע"ש. כי הנה יצ"מ היתה בזכות התורה כמ"ש בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה וכמה טעמים כתבנו בעניותנו בזה ואחד מהם דקושי השעבוד השלים מספר ת' שנה אך צריך הוכחה

דישראל בנים כדי לחשוב קושי השעבוד כמו שהארכנו בכמה דוכתי ומן התורה שנתנה לנו ולא למה"ש מוכח דישראל בנים ולגבי בן ליכא דינא דב"מ. וידוע דהשר של מצרים היה קיים עד קריעת י"ס כמשז"ל והנה מצרים נוסע אחריהם שר של מצרים ופרעה נתחזק לרדוף אחריהם שראה השר שלו קיים וז"ש יצילני מאויבי עז זה פרעה שהיה עז בראות השר שלו קיים שנאמר אמר אויב ארדוף אשיג בים בכח השר שלו. ומשנאי כי אמצו ממני זה עמלק שנתאמץ ונתחזק ממני מסיבתי שרפו ידי מן התורה. ויהי ה' מדת רחמיו שהוא מסתכל בטובה שעתידים לעשות ולכן הצילני מפרעה בזכות התורה שאני עתיד לקבל ונקראו ישראל בנים. וכן בעמלק אף שרפו מן התורה ברוב רחמיו בזכות התורה שעתידים לקבל הצילני מעמלק וז"ש ויוציאני למרחב שנתן לי את התורה:

או יאמר במ"ש הרא"ש בתשובה כלל ט"ו סימן ז' וששאלת על אח הגדול שחירף וביזה לאחיו שהוא ת"ח וקטן הימנו בשנים ונדה הקטן בשנים שהוא ת"ח לאחיו גדול בשנים אם נדויו נדוי משום שדרשו ואת לרבות אחיך הגדול. יפה עשה שנדהו דכיון דאינו נושא פנים בתורה אינו עושה מעשה עמך ומן הדין אינו חייב לכבדו עכ"ל. ולכאורה נראה דהרמב"ם פליג על זה שכתב דאפילו אביו רשע חייב בכבודו. הן אמת שהסמ"ג והטור סימן ר"מ הקשו על הרמב"ם מסוגית הגוזל גבי הניח להם אביהם פרה גזולה חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם ופריך הש"ס והא לאו עושה מעשה עמך הוא פירוש ואין חייבין בכבודו ומשני כשעשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת אלמא כל זמן שלא עשה תשובה אינן חייבין בכבודו עכ"ל הטור:

והרב מהר"ר יהונתן תירץ דלפום מאי דקי"ל דהאומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק גמור מקודשת שמא הרהר תשובה משו"ה מחייב לכבדו אף שהוא רשע שמא הרהר תשובה משא"כ לענין רבית דאם איתא דהרהר תשובה הי"ל להחזיר והיינו דפריך מי מחייבי עכ"ד. ויש להקשות על זה דלפי דברי הרב הנז' אם גנב וגזל ואמר לאשה הרי את מקודשת ע"מ שאני צדיק אינה מקודשת דלא החזיר והש"ס והפוסקים כתבו סתם דמקודשת. ותו דהתם כבר אמר ע"מ שאני צדיק ומשו"ה אמרינן דמקודשת שמא הרהר תשובה דכבר יש התחלתא כי הוא אמר ע"מ שאני צדיק אבל באב רשע דאין פתח כל שהוא שהרהר תשובה מנ"ל שחייב לכבדו שמא הרהר תשובה:

ויש לי ההדיוט לקיים תירוץ הרב הנז' והשתי קושיות הללו יש לתרצם חדא בירך חבירתה דלעולם באומר לאשה הרי את מקודשת אפילו גנב וגזל ועדיין לא החזיר מקודשת. משום דהכא צריך לומר שני דברים אחד שהרהר לשוב בעבירות שבינו למקום והשני שהרהר להחזיר הגזל ולפייס חבירו וגבי קדושין שכבר הוא בפיו ידבר ע"מ שאני

צדיק ומוכח דנתחרט על חטאותיו כיון דאיכא התחלה אני אומר שמא הרהר תשובה גם לעבירות שבינו לבין חבירו. אבל גבי אביו רשע דליכא שום הוכחה לטובה תסגי לן שמא הרהר תשובה לעבירות שבינו למקום ולהכי מחוייב לכבדו. אבל לומר תרתי שגם הרהר תשובה ובעי לאהדורי מאי דגנב וגזל לחבירו דאמרינן בעלמא גזל הנאכל קשה להשיב לא אמרינן ומשו"ה גבי הניח אביהם פרה גזולה אינו מחויב לכבדו ולהכי פריך הש"ס והא לאו עושה מעשה עמך הוא:

וזכר לדבר מדאמרינן פ"ק דמציעא דף ט' ע"ב תנן התם מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לפלוני עני רבי אליעזר אומר זכה לו וחכ"א יתננה לעני שנמצא ראשון אמר עולא אריב"ל מחלקת מעשיר לעני דר' אליעזר סבר מגו דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה השתא נמי חזי ליה ומגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה ורבנן סברי חד מיגו אמרינן תרי מגו לא אמרינן. והרי דלרבנן דקי"ל כותייהו תרי מגו לא אמרינן. ומעין דוגמא יש לומר במאי דקמן דתרי מילי לא אמרינן שמא הרהר תשובה במה שבינו למקום וגם נאמר שמא הרהר תשובה לחזור הגזלות לחבירו ולפייסו לא אמרינן. וכבר גלוי וידוע דרב המרחק ביניהם הן לא הובא אלא משום יגדיל תורה:

איברא דכד הוינא טליא שמעתי מהרב המובהק מורינו הרב מהר"א נחום ז"ל שהיה מקשה על סוגית מציעא הנז' מהא דאמרינן בתמורה דף י"א בעי רבא הקדיש אבר לדמיו מהו דתיחות ליה קדושת הגוף מי אמרינן כיון דנחתא ליה קדושת דמים נחתא ליה נמי קדושת הגוף ומדאקדשיה לחד אבר אקדשיה לכולה או דילמא חד מיגו אמרינן תרי מיגו לא אמרינן וסלקא בתיקו ופסקה הרמב"ם פ"ה דערכין ופ"ד דמעילה לחומרא ומאי אסתפק לרבא אי אמרינן תרי מגו הרי הא פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן בפאה דרבי אליעזר ס"ל דאמרינן תרי מגו ורבנן סברי דלא אמרינן תרי מגו וקי"ל כרבנן דתרי מגו לא אמרינן וה"ה בהקדיש אבר לדמיו דינא הוא דלא אמרינן תרי מגו ע"כ שמעתי ועתה אחר חיפוש ראיתי להרב פר"ח במים חיים פ"ה דערכין שהקשה כן ואצרכה עיון:

ואפשר דדוקא גבי פאה סברי רבנן דתרי מגו לא אמרינן דאעיקרא חסר ההפקר שלא הפקיר נכסיו ותסגי לן לומר אי בעי מפקר נכסיה והוי עני אבל להוסיף לומר היכא דחסר ההפקר מגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה לא אמרינן דתרי מגו לא אמרינן בכי האי גוונא אבל בעיית רבא הוא אי נימא דממילא כך היא המדה דמגו דנחתא קדושת דמים נחתא קדושת הגוף. ומאבר לכולה וכל זה היינו ממילא ובכי הא אפשר דמודו רבנן דאמרינן תרי מגו:

ולפום ריהטא יש להעיר דאמאי אצטריך פ"ק דמציעא לומר ריב"ל דטעמא דרבנן משום דתרי מגו לא אמרינן לימא דכיון דהפקר בעי תלתא כדאמר ריב"ל עצמו בנדרים דף מ"ה דבר תורה אפילו באחד הוי הפקר ומ"ט אמרו בשלשה כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים אלמא מדרבנן צריך להפקר שלשה ואמרינן בקדושין דף ס"ב דהאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר אינה מקודשת ופריך גר בידו הוא ומשני גר נמי לאו בידו דא"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן גר צריך שלשה מ"ט משפט כתיב ביה כדין מי יימר דמזדקקו ליה תלתא והלכך לאו בידו הוא כמו שפירש"י:

ואין לומר דשאני הפקר דמדאורייתא אפילו באחד ומשו"ה סבר דלרבנן דפליגי על רבי אליעזר צ"ל דטעמיהו משום תרי מגו. שהרי גם בדין אמרינן פ"ק דסנהדרין ופסקו הרמב"ם פ"ב דסנהדרין דמותר לאחד דין תורה ומדברי סופרים עד שיהיו שלשה ע"ש וגר בעי ג' משום דמשפט כתיב ביה ומשום דמד"ס בעי ג' קאמר דאינו בידו דמי יימר דמזדקקי ליה תלתא וה"ה נימא גבי הפקר דמד"ס בעי ג' דאין לומר מגו דאי בעי מפקר דאינו בידו דמי יימר דמזדקקי ליה תלתא. הן אמת דרבינו שמשון סבר דיכול להפקיר בינו לבין עצמו. אמנם ראיתי למהרימ"ט בראשונות סימן פ"ה שכתב וז"ל דבעינן שיהיה ההפקר בפני ג' ואפילו מהתורה מ"מ בעינן בפני אחד לפחות אבל בינו לבין עצמו אפילו מן התורה לא הוי הפקר כלל וכן הסכימו רבוואתא אלא שמדברי רבינו שמשון פ"ק דשבת גבי גיגית שפוד קדרה אפקורי מפקר להו משמע מדבריו אפילו בינו לבין עצמו הוי הפקר וכו' וכבר תמה עליו הרא"ש שם בנדרים עכ"ל. ונראה מדבריו דהרא"ש לא סבר כרבינו שמשון והקשה הרב כנה"ג א"ח סימן רמ"ו שכבר נתן טעם לדברי רבינו שמשון שם בנדרים ומשמע דסבר כותיה וכ"כ הטור בח"מ סי' רע"ג וא"א כתב שאם הפקירו בינו לבין עצמו הפקר אבל תימה שא"כ יכול אדם להשכיר בהמתו לנכרי ולהפקירה בשבת ואלו הטור כאן בהלכות שבת כתב דאפילו יפקירנה בינו לבין עצמו אסור ונראה דבח"מ דינא קאמר וכאן מפני מראית העין נגעו בה זהו תורף דברי הרב כנה"ג בקיצור עש"ב. ואשתמיט מהרב מהרימ"ט ומהרב כנה"ג דברי הרא"ש ז"ל בפסקיו פ"ק דשבת סימן ל"ג שכתב וז"ל אפקורי מפקר להו ואע"ג דהפקר דוקא בפני ג' הייינו מדרבנן כדי שיפרסם הדבר אבל מדאורייתא אפילו בינו לבין עצמו הפקר ויש שמקילין להשכיר ולהשאיל בהמתן לגוי ומפקיר אותן ולאו שפיר עבדי דהני דוקא דלא סגי ליה בלאו הכי ועוד שאין ההפקר ידוע ומפורסם ושכירות הבהמה ידוע עכ"ל. והרי מבואר דהרא"ש בפסקיו הכא נקיט כרבינו שמשון הפך מה שנראה מהרב מהרימ"ט דהרא"ש חלוק עליו ועל הרב כנה"ג קשה דאתי עלה מכח דברי הטור בח"מ ולא היה צריך לזה

בהיות הדבר מפורש בפסקיו פ"ק דשבת. ותו שתמה על הטור בהלכות שבת והם דברי הרא"ש ותירץ משום מראית העין והרא"ש נתן עוד טעם אחר דדוקא היכא דלא סגי בלאו הכי כמבואר והיה טעמו דמדרבנן צריך ג' מלבד מ"ש שאין ההפקר ידוע כמבואר. ותו שמרן הביא דברי הרא"ש פ"ק דשבת ע"ש בב"י. ועל מרן בב"י סימן רמ"ו ק"ק דמוכח מדבריו דהרא"ש לא סבר בפסקי נדרים כרבינו שמשון. והיינו ממ"ש הרא"ש שם וטוב שיפקירם בפני אשתו או אחד מבני ביתו קודם שיישב דברי רבינו שמשון. אבל אין זה הכרח ולמה שהבין מרן הרא"ש בפסקיו פ"ק דשבת סותר מ"ש בפסקיו דנדרים. ועוד קשה על הטור בקיצור פסקי הרא"ש שכתב אם השאיל בהמתו לגוי יפקירנו בינו לבין עצמו ולצאת מידי חשש יפקירנו בפני אשתו וק"ק דהכא הוא מקצר דברי הרא"ש ואם סובר דהרא"ש נקיט כרבינו שמשון לא ה"ל לכתוב ולצאת מידי חשש דזה כתבו אביו הרא"ש קודם ישוב דברי רבינו שמשון. ועוד דה"ל לכתוב דאסור כמ"ש אביו פ"ק דשבת והוא עצמו בסימן רמ"ו וגם הרא"ש אביו בפירושו ובפסקיו בדברי רבינו שמשון לא כתב אלא שהשאיל בהמתו לנכרי ולא החזירה קודם השבת דהיינו שהשאילה ע"מ שיחזירנה קודם השבת ולא החזירה דה"ל אנוס אז כתבו דיפקיר בינו לבין עצמו אבל להשאיל בהמתו לשבת לא והיינו כמ"ש הרא"ש בפסקיו פ"ק דשבת והכי הול"ל בקצור פסקי הרא"ש. ונראה שהוא ט"ס וחסר תיבות ולא החזירה קודם השבת. ועל הרב כנה"ג קשה דלא זכר מ"ש הרא"ש בנדרים בפירוש ובפסקיו ומ"ש מרן בב"י בח"מ סימן רע"ג דנ"מ אם לא החזירה קודם השבת ע"ש ודוק כי קצרתי וע' בתוספת שבת סימן רמ"ו מה שהקשה בש"ע דידיה אדידיה. ועיין בשו"ת הריב"ש סימן כ"ה והרדב"ז בחדשות סימן י"ג ואין כאן מקום להאריך:

עלה בידינו דכמה רבוואתא סברי דמדאורייתא בעי בפני אחד כמ"ש מהרימ"ט ועמ"ש מרן ח"מ סימן רע"ג ואפילו מי שמתיר בינו לבין עצמו היינו היכא דלא סגי בלא"ה דהא רבנן תקנו בפני ג'. וא"כ חוזרנו לחקירתנו דריב"ל דסבר הכי בנדרים נימא דה"ט דרבנן דפליגי אר' אליעזר דלא ס"ל דאי בעי מפקר נכסי דאינו בידו דמי יימר דמזדקיק ליה תלתא כדאמרו גבי גר וכל אשר דברנו:

והנה מורינו הרב בתי כהונה ח"ב בריש חלק בית אבות רמי ומקשי סוגיי אהדדי סוגית קדושין גבי גר הנז' עם סוגית שבת דף מ"ו ת"ש נשאלין לנדרים לצורך השבת בשבת ואמאי לימא מי יימר דמזדקיק ליה חכם התם אי לא מזדקיק ליה חכם סגי ליה בג' הדיוטות והרי התם גבי גר אמרינן דאינו בידו דמי יימר דמזדקקי ליה ג' הדיוטות. ותירץ הרב ז"ל והאריך לחלק ביניהם ותורף דבריו הוא דהתם בשבת מוקצה מדרבנן ואיהו

לא אקצייה מדעתו דסבר טרחנא ומייתנא שלשה הדיוטות ועבידנא כל טצדקי ואזלינן בתר דעתו ואיהו לא אקצייה ושרי אבל גבי קידושין בעינן שיהיה בידו ודאי ומי יימר דמזדקקי ליה ג' הדיוטות זהת"ד:

ואין זה מעלה ארוכה לחקירתנו כמבואר והכי אשכחן בברכות דף מ"ז אהא דתנן אכל דמאי הא לא חזי ליה כיון דאי בעי מפקר לנכסי והוי עני וחזי ליה דתנן מאכילין את העניים דמאי. והכי אמרינן בשבת דף קכ"ז מפנין תרומה טמאה ודמאי דמאי הא לא חזי ליה כיון דאי בעי מפקר ליה נכסי והוי עני וחזי ליה השתא נמי חזי ליה דתנן מאכילין את העניים דמאי. ומסוגיא זו הקשה הרב שער המלך הלכות לולב דף צ"ו להרב פר"ח סימן תל"ד שכתב דאסור להפקיר בשבת כההיא דתנן אין מקדישין ואין מחרימין וכו' דהרי סוגיא זו מפורשת דמצי להפקיר בשבת וכמו שהוכיח בפשיטות מסוגיא זו הרב עבודת הגרשוני סימן כ"ה ע"ש. ועתה ראיתי להרב המאירי ז"ל בפסקי שבת שכתב וז"ל ממ"ש בסוגיא זו וכו' למדנו שמפקירין בשבת ואע"פ שאמרו אין מקדישין אינו דומה שההקדש כעין מכר הוא וכמו שאמרו מה לי מכרו להדיוט מה לי מכרו לשמים אבל הפקר אין כאן שינוי רשות ואפילו זכה בו אחר מאיליו הוא זוכה עכ"ל. ונעלמה סוגיא זו מהרב מגילת ספר דף קכ"ז ומספר אור יקרות דף ס"ג ועיין בשה"ם:

והכי נמי אמרינן בעירובין דף ל"א מערבין בדמאי וכו' כיון דאי בעי מפקר נכסי וכו' וה"נ אמרינן בפסחים דף ל"ה יוצאין בדמאי וכו' כיון דאי בעי מפקיר וכו' ובסוכה דף ל"ה אתרוג של דמאי וכו' כיון דאי בעי מפקיר נכסי וכו' ובכולי הני סוגיי יש מקום לחקירתנו דמי יימר דמזדקקי ליה תלתא כדאמרי גבי גר. ושינויא דמשני מורינו הרב ז"ל לא סליק להני סוגיי:

ואפשר לישב הכל גם סוגית שבת דנשאלין לנדרים לצורך השבת וכו' דכל מידי שהוא בדידיה אמרינן שפיר דטרח ומייתי ג' הדיוטות וחשיב כאלו הוא בידו. אמנם באומר לאשה הרי את מקודשת ע"מ שאתגייר היא לא סמכא זאת אומרת מי יימר דמזדקקי ליה תלתא ועל כן אין דעתה סומכת ולא הוו קדושין דבעינן שתהא דעת המתקדשת סומכת בלי פקפוק:

אתאן לתשובת הרב מהר"ר יהונתן לקושית הסמ"ג והטור וכתבנו דלענין קדושין אפילו גנב וגזל מקודשת שמא הרהר להשיב והוא צדיק משא"כ לענין כבוד או"א. ולענין קדושין כ"כ רבינו ירוחם די"מ אפילו גנב וגזל כיון שהרהר להשיב הרי הוא צדיק וכן נראה מסתמות הש"ס והרמב"ם ושאר פוסקים וכ"כ הרב מ"ץ ח"א סימן מ"ד דף קמ"ח ע"ג. ויש להעיר על זה דתנן עבירות שבין אדם לחבירו אין יה"כ מכפר עד שירצה

את חבירו וכ"כ הרמב"ם פ"ב דתשובה אינו נמחל עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו. ואיך אמרינן שהוא צדיק כשהרהר להשיב הגזלה. וי"ל דאיקרי צדיק כיון שנתחרט והרהר להשיב הגזילה אבל גמר כפרה ליכא עד שיחזיר ודומה למ"ש עבר על כריתות ומיתות בית דין תשובה ויה"כ תולין ויסורין וכו' ומבואר בירושלמי תשובה ויה"כ מכפרין מחצה והיסורין מכפרין מחצה וכ"כ הרב פר"ח בנימוקיו במים חיים הלכות תשובה. וה"נ מעת שגמר להחזיר והרהר תשובה צדיק מיקרי ומקודשת אך גמר כפרה לא הוי עד שיחזיר:

ולמאי דאתאן עלה דלסברת הרמב"ם דחייב לכבד אביו רשע לכאורה לדידיה יחלוק על דין תשובת הרא"ש דאח גדול שביזה לאחיו קטן ת"ח ונדהו הקטן יפה עשה דאינו עושה מעשה עמך ואינו חייב בכבודו ולפי דברי הרמב"ם אפשר דחייב בכבודו כמו באביו רשע. וכיוצא בזה ראיתי שהקשה מור"ם בדרכי משה על הרא"ש דהרי אביו אינו רשאי לנדותו. אמנם יש לומר דלא דמי כבוד אב ואם לכבוד אח גדול ומה דמות יערך כבוד או"א שהשוהו הקב"ה לכבודו וחמור בכמה מילי. לכבוד האח ואפילו הרמב"ם יודה דאח גדול אם הוא רשע אין לכבדו ואין איסור לנדותו:

ועוד יש לומר לפי תירוץ הרב יהונתן הנז' דמה שחייב לכבדו הוא שמא הרהר תשובה א"כ הכא דאח הגדול ביזה לקטן ת"ח ותכף נדהו נדויו נדוי דמידי הוא טעמא שמא הרהר תשובה הרי הכא ברגע שחטא וביזה לת"ח נדהו ולא היה שהות לתלות שהרהר תשובה דבפחיזותיה קאי וגם הרמב"ם יודה בכה"ג:

ובכן אבא למאמר הנז' ונקדים מ"ש הרב ש"ך דפרעה היה הרע שבקין וזאת לפנים הרג את הבל ולקח כל אשר לו והיה מתגאה על משה רבינו ורוצה להורגו שיש לו יוד יתירה על מספר משה וא"ל הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וכו' והיוד ילקה עשר מכות ואתה וישראל תקבלו עשרת הדברות. גם אז"ל שעמלק בא לתבוע הבכורה מעשו והיה בעון שרפו ידיהם מן התורה. וז"ש יצילני מאויבי עז זה פרעה שהיה מתגאה שהיה קין והוא הגדול והוא עז כי כבר לקה בגלגול הקודם ועומד במרדו ומשנאי הם עמלק ועשו שהיו רוצין הבכורה ויוציאני למרחב שנתן לי התורה וא"כ הם חייבים בכבודי שאני ת"ח והם רשעים ואיני חייב בכבודם שאינם עושים מעשה עמך ויכול להחרימם ולזה נצטוינו תמחה את זכר עמלק וכמ"ש הרא"ש בתשובתו הרמת"ה:

וענין פתח הדל"ת של **דש"א** שהוא **דיבור** מפורש יפה דבר והפכו דהמדבר דיבור אסור גורם רעה לעצמו כי על אשר אמרו היש ה' בקרבנו אם אין בא עמלק כמו שאמרו רז"ל. וכלפי ליא מניעת **דבור** בתורה אמרו רז"ל כי עמלק בא ברפידים על שרפו ידיהם מן

התורה וכמ"ש הקול קול יעקב והידים ידי עשו כשאין הקול קול יעקב הידים ידי עשו. ואפשר לומר במה שפירשתי בעניותי מ"ש פ"ב דמכות עומדות היו רגלנו במלחמה בשעריך שערים המצויינים בתורה כי ע"י תורה לשמה מבררים ניצוצי הקדושה וניטל חיות הסט"א ובזה כשלו ונפלו במלחמה כי ניטל חיותם ואני מוסיף עתה דדהע"ה שהיה לו רוח הקדש וה' עמו היה מכוין בלימוד תורה לברר מהסט"א ומהשר אשר על האומה שלוחמת עם ישראל בו בפרק ונוטל חיותם וז"ש עומדות היו רגלנו כלומר לאפוקי האויבים תמוט רגלם בשעריך ירושלים וכו' וז"ש הקול קול יעקב בתורה ואז מברר ניצוצי הקדושה אז אין הידים ידי עשו להלחם בחרב בידיו כי ניטל חיותם. א"נ במ"ש המקובלים דאדה"ר חטא בכל אבריו זולתי בקנה שלא דיבר בענין אכילת עץ הדעת ולכך קנה של אדה"ר לא נפגם ובכח לימוד תורה באבר שלא נפגם מועיל מאד מאד. ואז אין הידים ידי עשו לגנוב ניצוצי הקדושה וישראל עושה חיל. ומכאן נראה גודל פגם הדיבור שהוא פוגם בקנה שלא נפגם ואז הידים ידי עשו היד שנשתלחה לגנוב ניצוצי הקדושה:

ואפשר דמאחר כי בא עמלק על פגם הדבור וביטול תורה לכן הוזהרנו לזכור בפה מעשה עמלק וחדא מגו חדא לזכור דעמלק בא בשביל פגם הדיבור וביטול תורה ונשמור פינו ולשוננו מדיבור אסור ולא ימוש ספר התורה מפינו:

ומעתה אדברה וירווח לי בחלוקת **שינה** והראשונים פירשו פ' עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך שמוציאין הלילה בדברים בטלים ושחוק. ואח"כ ישנים ועי"ז גורמים כמה רעות. א' ביטול תורה. ב' דיבור אסור. ג' מבטלים ק"ש בזמנה. ג' תפלה ביחיד. ד' מבטלים קדיש. ה' מבטלים עניית ברכו. הו' מבטלים קדושה. ז' מתפללים בלבוש שאינו דרך כבוד. שש הנה שנא ה' וז' תועבת נפשו. ואפילו אם היו חטאים קלים בעשותם תדיר נעשים כעבות העגלה. ועל הכל שסוברים שכל זה אינו חטא. וליזהר באלה הוא חסידות. ולא ידעו ולא יבינו כי הם עונות חמורים ולא נאריך. וז"ש עד מתי עצל. תשכב בתחילת הלילה. וא"ת מאי איכפת לך לז"א מתי תקום משנתך כשתאחר לקום ותבא לידי כל החטאים הנז' ויותר מהמה. ועוד אפשר לרמוז במ"ש חהרשעים בחייהם קרויים מתים וכתב הרמד"ל ז"ל בדרך חיים דף קל"א דיש אנשים חיים מתים והם הנרפים והעצלים ובעלי יגון וכו' ע"ש וז"ש עד מתי עצל תשכב מלשון וישכב עם אבותיו דנחשב מת הן בעודנו חי כי לא במותו מתי תתעורר משנתך דרגא דמותא וחיה תחיה:

ועוד פירשו דלפעמים יתעורר האדם ונופל עליו העצלות והוא ער פשט לו את הרגל מהפך עצמו לצדדין וכיוצא מפרקי סעיפי העצלות וז"ש עד מתי עצל תשכב שכבר נתעוררת ואתה שוכב לא ישן. מתי תקום משנתך תכף לשינה כשנתעוררת תקום תכף: **ולו** חכמו ישכילו כי השינה דרגא דמותא והישן ביותר מאבד החיים ודבק במות ודהע"ה נזהר שלא לישן ס' נשמי וניצול מסטרא דמותא ונקרא חי. ואפשר לתת טעם למה שדוד המלך ע"ה נזהר בזה ולא מצינו בקדישי עליונין שנזהרו כדהע"ה. ואפשר כי דהע"ה היה גלגול אדה"ר. והיה טורח לתקן מה שחטא אדה"ר שהי"ל לחיות ובחטאו נגזר עליו מיתה ולכן נזהר שיהיה הוא חי וקיים:

ואחשבה לדעת לפרש נמשך לזה מ"ש פ"ק דברכות לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני לוי ורבי יצחק חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות ואני חצות לילה אקום להודות לך. ואידך כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם ואני ידי מלוכלכות בדם שפיר ושליא כדי לטהר אשה לבעלה ולא עוד אלא שכל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת רבי ואומר לו מפיבושת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי יפה טהרתי יפה טמאתי ולא בושתי אמר רבי יהושע בריה דרב אידי מאי קראה ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש תנא לא מפיבשת שמו אלא איש בשת שמו ולמה נקרא שמו מפיבשת שהיה מבייש פני דוד בהלכה לפיכך זכה ויצא ממנו כלאב וכו' ע"ש. ויש לדקדק במאי פליגי לוי ורבי יצחק. ותו דפירש"י שפעמים היה טועה והוא אומר לו טעית וק' דא"כ הי"ל לימלך קודם שידון ולא לדון ואח"כ לימלך דמאי דהוה הוה. ותו איך היה מורה הלכה בפני רבו. ועוד איך קוראו בשמו מפיבשת רבי. וכבר כתב בזה גאון עזנו הרב פרשת דרכים ז"ל. ואעיקרא להבין מ"ש שמרה נפשי כי חסיד אני על מה היה מתפלל והוצרך לומר כי חסיד אני:

ומצאתי בנימוקי עטרת ראשי אבא מארי זלה"ה שכתב משם גדול מורינו הרב שארנו במהר"ר אברהם יצחקי זלה"ה שהקשה דאיך כתב רש"י דמפיבשת היה אומר לדוד הע"ה טעית והא אמרינן וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. ותירץ דלענין דינא הלכה כמותו אבל הראיות שמביא לדין והדמיונות היה אומר לו שהוא טועה שאין הנדון דומה לראיה עכ"ד. וראיתי בס' שביתת י"ט שבא לידי מחדש כי בדף נ"ד הקשה ותירץ כמורינו הרב ז"ל רק דמ"ש בקושיא שהוא הפך פסוק וה' עמו. זה אינו דזהו דרשא ואינו מוכרח בכתוב לומר הפך פסוק. גם מ"ש שהוא נגד הכתוב ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש אינו דולא אבוש היינו מאי דקאמר ולא בושתי והרי הוא כמבואר:

ועפ"ז נתישב מה שדקדקנו דהי"ל לימלך מקודם שכבר ידע דהע"ה שהלכה כמותו והיה דן כהלכה וכל הויכוח היה בדמיונותיו וראיותיו. אך האמת שהוא דוחק לומר דלא נאמר זה אלא לפלפול' ולא לעיקר הדין. אמנם על פי דרך הרב ז"ל יתישבו גם שאר דקדוקים והוא במ"ש במ"א במ"ש הראב"ד בהשגתו להקדמת הרמב"ם דשמואל קבל מלוי ויש להקשות א"כ איך קאמר ליעיילוהו ללוי והרב מרכבת המשנה הקשה דאיך הורה לפני רבו. וניחא לי הצעיר דשמואל גדול בתורה ואחר שהיה יושב על כסא ההוראה בירר שמועותיו וקבל איזה הלכות ג"כ מלוי ומשו"ה כתב הראב"ד דשמואל קבל מלוי אבל אינו בסוג תלמיד שאסור להורות לפני רבו כיון דכבר גדול ויושב על כסא ההוראה והארכתי קצת בזה בס"ד. וה"נ דהע"ה היה מלך שמינהו ה' לשפוט את ישראל והוא קבל משמואל ואי בתר הכי שקיל וטרי עם מפיבשת ובדמיונות היה אומר לו שאין דמיונו עולה יפה אין לו דין רבו ומצי להורות לפניו ולקרותו בשמו ומה גם שהיה מלך:

ועתה נבא לפירוש המאמר דחד דריש ליה הכי שמרה נפשי שהיא מאדה"ר כי חסיד אני ואני קם בחצות לילה ואיני טועם טעמא דמותא לתקן בצד מה לאדה"ר שהיה לו לחיות תדיר ומת ולכך אני משתדל להיות חי. ואידך דריש חסיד לשון חסד הוא שהוא חרפה כמ"ש בספר חסידים והרמד"ל וזהו שידי מלוכלכות וכו' ועל ידי שאדה"ר היה מלך ומפני זה זכיתי אני למלכות ועם זה מספיק לכוין את ההלכה כי מי שהוא עניו זוכה לזה כב"ה דהלכה כמותם בעבור הענוה כמ"ש פ"ק דעירובין וגם המלכות סגולה לזה כמ"ש מהרש"א בח"א. ועם כל זה אני נמלך במפיבשת ולא אבוש וע"כ שמרה נפשי מלהכשל בדין כי חסיד אף שאני עניו ומתבזה אני מלך הושע עבדך הבוטח אליך ברחמיך אני בוטח דוקא ואיני בוטח בענוה ולא במלכות ולפיכך זכה ויצא ממנו כלאב בן אביגיל שהיה מבייש פני מפיבשת:

נמשך לזה אפשר לפרש פסוקי מז' ט' למנצח על מות לבן מזמור לדוד אודה ה' בכל לבי אספרה כל נפלאותיך אשמחה ואעלצה בך אזמרה שמך עליון בשוב אויבי אחור יכשלו ויאבדו מפניך כי עשית משפטי ודיני ישבת לכסא שופט צדק גערת גוים אבדת רשע שמם מחית לעולם ועד. והנה רבותנו זכרונם לברכה דרשו גערת גוים זה עמלק. ויש להבין מה שייכות יש עם הקודם ועל פי דרכנו יתבאר בס"ד. וגם נבין פירוש על מות לבן והנמשך. אמנם חוץ מדרכנו אפ' במ"ש בשוחר טוב על זה וז"ל על מות לבן על מיתת הבן רבנן אמרי כל זמן שהיה אותו הבן חי היה דומה לדוד שלבו של הקב"ה עליו כיון שמת ידע שאין לבו עליו עכ"ל. ובס' חזיונות כ"י למהרח"ו ז"ל כתב שהגיד לו רבו האר"י ז"ל בחלום דנשמת נחמיה התרשתא היתה נשמת הבן הא' של בת שבע ולפי

שלא זכה לשם גם נחמיה לא זכה שיקרא ספרו על שמו עכ"ד. ואפשר שז"ש למנצח על מות לבן דהיינו הבן הא' של ב"ש כמשז"ל מזמור לדוד ע"ד חייב אדם לברך על הרעה בשמחה וזהו מזמור לדוד. אודה ה' בכל לבי אספרה כל נפלאותיך דהיינו שראה ברוח הקדש שיבא בגלגול נחמיא שר וגדול בישראל. והבן לא זכה לשם דרומז למ'. והוא חטא בזה כמ"ש בזהר הקדוש. ואזמרה שמ"ך עליון שפגמתי בשם ועל כן לא זכה לשם לכן אזמרה שמ"ך עליון לתקן אשר עוותי ועיין לעיל בסוף דרוש ד' מ"ש בס"ד ור"ת על מות לבן עלם אותיות מעל:

ועל פי דרכנו יאמר נא ונקדים מ"ש הרב כלי יקר בשמואל ב' סימן ג' במאמר פ"ק דברכות האמור דיצא ממנו כלאב שהיה מבייש פני מפיבשת בהלכה שהיה מווכח כלאב על אותן הדברים עצמן שנפלה מחלקת בינו לבין מפיבושת שהיה מפיבשת מקפחו בהלכות ועכשו כלאב חזר לעורר על אותן ההלכות עצמן וקפח למפיבשת והורה שהדין עם דוד אביו לזה שמח דוד בראות בנו יוצא מחלציו מכריע כדבריו עכ"ל ועוד האריך ע"ש:

ובהגלות נגלות אמרי קדוש אשכחנא פתרי לקושית מורינו הרב מהרא"י ז"ל הנז' דמפיבשת אומר לו טעית והא אמרו שהלכה כמותו בכל מקום. ולפי האמור ל"ק דהכי קושטא דמילתא דהלכה כמותו וידע בנפשיה דה' עמו. ומרוב ענותנותו היה נמלך במפיבשת. ומפיבשת חולק עליו ואומר לו טעית ומראה פנים לסברתו. והגם שדהע"ה לא היה בו כח לחלוק עליו מכח פלפול מפיבשת מ"מ לא שב מידיעתו ולבבו יבין כי האמת אתו. ומפיבשת לא הוה קים ליה דהלכה כמותו בכל מקום מימר אמר לא בשמים היא. ומכאן תגדל ענותנותו של דהע"ה דאע"ג דידע איניש בנפשיה שהאמת אתו לא זז מחבבו למפיבשת אולי מתוך הויכוח ועוצם פלפול מפיבשת יבין שטעה. ואחר הויכוח ידע שהאמת אתו כי ה' עמו והענוה אזורו והמלכות מעטרו ובמותב תלתא כחדא ידע שהדין עמו. ולפי גודל ענותנותו ורצונו לירד לעומק הדין לכך זכה ויצא ממנו כלאב שהכריע בכל אותן ההלכות כדבריו. עוד נקדים שאמרו רז"ל והביאו הרב כלי יקר שם שהיו מרננים שהבן הילוד הוא מנבל לכך צר קלסתר פניו דומה לאביו והוא כלאב כלו אב ע"ש. גם נקדים מ"ש הרב האר"י זצ"ל בלקוטי תורה הנדפס בלקוטי תהלים דף י"ח ע"ב וז"ל דע שעל ידי שאמר לבן לאליעזר בא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ זכה שעל ידי זה יצא מכלל ארור ונכנס בברוך וזכה זה בשביל לבן וז"ס משארז"ל למנצח על מות לבן שהוא לבן וזכה לבן שיסדו לו מזמור באותו זכות שעשה עם אליעזר עכ"ל הא למדת שכתב משם רז"ל כי על מות לבן הוא לבן. ועוד נקדים מ"ש רבינו האר"י זצ"ל על פ' מות ישרים כי לבן נתגלגל בבלעם ובנבל וברזילי והאריך בענין זה באורך בשער הפסוקים

להאר"י ז"ל (שסידר מהר"ש ויטאל זלה"ה) ושם על פ' וירא את הקני ובתחילת הפרשה כתב דעמלק ובלק ובלעם מעורבים מן הרע של קין ומן הרע של הבל ע"ש באורך:

ועוד נקדים מ"ש בעניותנו בפתח עינים במאמר רז"ל פרק חלק דף צ"ו ואף מבני בניו של אותו רשע נ"נ בקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מ"ה לפני הקב"ה רבש"ע מי שהחריב את ביתך ושרף את היכלך תכניס תחת כנפי השכינה היינו דכתיב רפאנו את בבל ולא נרפאתה. והוינן בה א"כ איך כתיב רפאנו וניחא לן דודאי כל הניצוצי הקדושה שבו נבררו אך היה רוצה קב"ה שיבואו להדיא מבני בניו ויוכר הדבר כמו מבני סנחריב וסיסרא וכיוצא ומ"ה טענו ולכן נתבררו הניצוצות ובאו בדרך נעלם שאינו ניכר שהוא מאותו הרשע ע"ש באורך:

והנה דהע"ה היה רוצה להרוג נבל ותבע לאביגיל והקב"ה הצילו וניגף נבל ונשא אביגיל וילדה כלאב וז"ש למנצח על מות לבן שהוא נבל גלגול לבן וכתיב לבן שגלגול שני נקרא בן כמ"ש האר"י זצ"ל ומשו"ה אמר לבן והוא לבן ור"ל על מיתת נבל על מטתו שלא הרגו מזמור לדוד נותן הודאה על זה וכשם שאמר לאביגיל אשר כליתני מבא בדמים דם נבל ודם נדה. אודה ה' בכל לבי שהצילני מן העונות האלה. אספרה כל נפלאותיך כל הם שלשה כמ"ש מהראנ"ח ז"ל והם שלא בא על אביגיל ושנולד כלאב שהיה מבייש פני מפיבושת והכריע כדבריו וגם קלסתר שלו דומה לאביו כי יסכר פי דוברי שקר שהיה בן נבל. אשמחה ואעלצה שכיונתי להלכה ולא חזרתי מפני מפיבושת דהדין עמדי כמו שהכריע כלאב. אזמרה שמך עליון דהוא עמי ובזה אני מכוין לאמת. והנה כשאמרתי להרוג נבל ולבא על אביגיל נתעוררו המקטרגים לקטרג וכיון שנמנעתי ישובו אויבי אחור יכשלו ויאבדו מפניך המקטרגים. כי עשית משפטי להרוג נבל ודיני שיצא כלאב והכריע כדיני. ואימתי נהרג נבל בעשרה ימים שבין ר"ה ליה"כ וז"ש ישבת לכסא שופט צדק שאתה דן את העולם והוא מת במוצאי יה"כ כמ"ש האר"י ז"ל בסוד מות ישרים. ונבל גלגול בלעם והיה הרע של הבל וקין וזה היה עמלק. גערת גוים עמלק אבדת רשע בלעם ודרך רז"ל ידוע ואמרת שלא יבואו גרים מעמלק כמ"ש במכילתא וכי תימא ומה נעשה לניצוצי הקדושה לז"א שמם מחית לעולם ועד שאינן כדאים שיאמרו מבני בניו של בלעם מבני בניו של עמלק למדו תורה ברבים ע"ד שאמרו מסנחריב וסיסרא אלא באים בהעלם שאינם ניכרים שהם מהם כמש"ל וזה סמיכות גערת גוים עמלק דהני בהני שייכי:

ויש"ר קינ"י מתוך עמלק ושלוח הק"ן נוהג בחלוקת **אכילה** בנאות דש"א ירביצני כי כל מאכל היתר בימי החול הולך לסט"א ונעשה גופו כסא ומושב לסט"א ומרעה אל רעה

יצא לכמה חלאים חולי הגוף וחולי הנפש ועבירה גוררת עבירה וכמ"ש אין יצה"ר מצוי אלא מתוך אכילה ושתיה כמשז"ל וכמ"ש בכמה דוכתי והולך אחר הגוף עושה הצורה חומר וזכר לדבר לגוף אותיות פגול כי ההולך אחר הגוף פגול הוא לא ירצה כי לו במותו אז יבקע כשח"ר כריסו ואומרים לו טול מה שבחרת:

וטעם שעושים משתה ושמחה היינו לזכור שהיו חייבים שונאי ישראל כליה על שנהנו מסעודת אחשורוש וע"י משתה נהרגה ושתי שזו התחלת גאולה שמלכה אסתר וע"י משתה נהרג המן שנתלבש בו פ' ונהרג מתוך משתה לפי שגרם מיתה לעולם באכילת עץ הדעת. וא"כ איך יתכן כי בסעודה שעושים זכר לכל הדברים האלה יפרקו עול ויצאו מהשורה ובמקום אשר שם תהא רעדה מאכילת עץ הדעת ואשר נהנו מסעודת אחשורוש אשר לא כדת והקב"ה ברחמיו הצילנו ממות לחיים. בו בפרק יעברו חלושי"ם אפילו במצוה קלה ודאי לא תהא כזאת בישראל. ופקח עיניך וראה כי ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים ר"ת איש לרעהו ומתנות לאביונים אלול לרמוז להתעורר ליראה את ה'. כי כשם דבתשרי הם ימי דין וצריך להקדים בחדש אלול לשוב בתשובה והיו נכונים שיצא דינם לאורה. כן עתה שאמרו בר"מ כי מחיית זכר עמלק יהיה בע"פ א"כ צריך בפורים להתעורר בתשובה אולי נזכה דבע"פ ימחה זכר עמלק ויבא משיח:

וזה טעם להרבות צדקה בפורים כי בזכות הצדקה תבא הגאולה כמשז"ל וכתב הרמב"ם פ"ב דמגילה מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ומשלוח מנות לריעיו שאין שמחה גדולה ומפוארת אלא לשמוח לב עניים ויתומים אלמנות וגרים שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים עכ"ל. ועד"ה הוא מיחד השם הקדוש בסוד והי"ה מעשה הצדקה שלום כמו שפירש רבינו האר"י זצ"ל ומקרבת הגאולה כמשז"ל ויש רמז כי צדקה לעני גימט' משיח עם הכולל:

ועדיין צריכין אנו למודעי מה טעם אמרו בפורים דכל הפושט ידו אפילו גוי לפי הפשט דעד"ה כבר כתב רבינו האר"י זצ"ל. ומלבד טעם מפני דרכי שלום אפשר במ"ש הרב יערות דבש ח"ב דף פ"ח במאמרם ז"ל פ"ק דמגילה דאמר המן למרדכי אתא מלא קמצא דידכו ודחי עשרת אלפים ככרי כסף דההוא גברא א"ל רשע עבדא דקנה נכסים עבד דמאן נכסים דמאן. ויש להבין מה ענין קומץ שהוא קרבן לה' לעשרת אלפים ככר שנתן לאחשורוש. וכן אמרו גלוי וידוע שעתיד המן לשקול וכו' לפיכך הקדים השקלים מה זו הקדימה זה לקרבנות וזה למלך טפש. ותו דאחשורוש א"ל הכסף נתון לך אבל הענין כי

אמר לו הכסף נתון לך והעם. לעשות בו כטוב בעיניך על שניהם ותכלית הטוב לחלקם לעניים וכבר אומות העולם ידעו מנ"נ כי הצדקה מועילה וכן עשה וחלקם לעניים וחשב שהוא יותר מהקרבנות דכתיב עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח ולכך תמה דאיך מלא קמצא קרבן ידחה עשרת אלפים ככר לעניים שהוא יותר מכל הקרבנות והשיב מרדכי הצדקה שלי כי מה שקנה עבד וכו' וא"כ כל ההבטחה של המן היה שיצליח באשר פזר נתן לאביונים לכן בעת הזכרת הנס צריך מתנות לאביונים עכ"ד. ובזה אפשר לתת טעם לתת לגוי הפושט ידו להורות זכר לצדקה שעשה המן. אך יש לחקור דלמה הוצרך מרדכי לומר עבדא דמאן וכו' הי"ל להוכיחו כי נ"נ עשה צדק לכפר פשעיו והוא עשה צדקה לפשוע לאבד אומה שלימה וטח מראות עיניו. ואפשר דזה דומה לקרבנות בלק שעשה לקלל ישראל. ועכ"ז פרע לו הקב"ה במ"ב ילדים דאלישע שהובקעו כי תאותו לקלל ועכ"ז זכה ויצאת ממנו רות כמ"ש בסוטה דף מ"ו. ולאפוקי זה דאין לו שום זכות כההיא דרות. ולא תצא תקלה כאותן מ"ב ילדים להכי מרדכי עקר את הכל וא"ל עבדא דמאן וכו' והצדקה היא שלו כמ"ש בספרי דאם נפל לו סלע ומצאו עני יש לו זכות והמן עבדא בישא לית ליה מדעם:

ובזה אפשר לפרש פ' ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ביהודים לאבדם הכונה ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו כי המן עבדו ובעבור שלא השתחוה לו רצה לאבד כל ישראל ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול על גנזי המלך ושוב נתנם לצדקה ומה שקנה עבד קנה רבו כי אין לו דמי"ם. ועוד היכן מצא צדקה לעשות פשע גדול לאבד אומה שלימה. ומזה תשכיל אסתר כי יגע להבל וריק ותחזק לבה לבא אל המלך וז"ש ביהודים לאבדם כלומר ראו עתה צדקותיו כענן בקר. והיו לו לתקלה וז"ש רז"ל הכסף נתון לך רוח הקדש אומרת הכסף בגימטריא העץ. ולפי דרכנו לשיטת הרב הנז' דעשתה צדקה להרוג היהודים לצדקה והנה צעקה יתלוהו על העץ. וזה בכלל דברי מרדכי להתך ואת פרשת הכסף ופירש רש"י ז"ל פרשת הכסף פירוש הכסף. הכונה דעל רוע מפעלו לתת צדקה לאבד אומה שלימה והוא סבר שהיא כקרבנות. אין לך קרבן גדול מזה שיתלוהו על העץ דשפיכות דמים של רשעים נחשב כקרבן כמשז"ל:

נחזור למאמרינו והיה לה' לשם זו מקרא מגילה אפשר דאמרו רז"ל דהיא סוף נסים שנתנו ליכתב ופירש הרב מהר"י ביערת דבש דהכל היו טועים במזלות ואצטגנינות ובטלמסאות לכך הוצרך ה' לעשות נסים שלא כדרך טבע להודיעם כי הכל הבל. אך בימי מרדכי ואסתר קבלו התורה ברצון והכירו באחדותו ואין בלתו לכן לא הוצרכו עוד נסים

שלא כדרך טבע והאריך למעניתו הלא בספרתו. וז"ש והיה לה' לשם זו מקרא מגילה ויהי מאז הכירו באחדותו והיא סוף נסים שנתנו ליכתב וידע כל ישראל כי ה' אחד ושמו אחד ומלכותו בכל משלה. ולאות עולם לא יכרת וכו' כי ההארות אשר היו בשמים בימי פורים הם תדיר בכל שנה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל באורך בסוד הפורים. והרב עיר וקדיש הרמ"ז ז"ל בהגהתו בספר הכונות כתב שלכן חזרו בשנה השניה לשלוח ספרים לקיים מצות הפורים והיתה הכונה להודיע שאותה הארה תתקיים תמיד בכל שנה ושנה ולכן באותה שנה כתבה אסתר ובתיבת ותכתוב באה תי"ו גדולה לרמוז לגדולה אשר ביסוד שלה עכ"ל. וז"ש ולאות עולם לא יכרת אלו ימי הפורים כי תדיר בכל שנה מאירים אותם ההארות כדבר האמור:

ואפשר לרמוז ותכתוב בתי"ו גדולה ונקדים מ"ש הרב יערות דבש ח"ב דף ן' דאמרו בש"ס אסתר ברוח הקדש נאמרה שמואל אמר קיימו למעלה מה שקבלו למטה ואמר רבא לכלהו אית להו פרכא לבר מדשמואל דלית ליה פרכא והקשו התוס' דרבא גופיה אמר קיימו מה שקבלו כבר ותירצו תרתי ש"מ. וצריך לדעת איך דורש שתיהם והוא מוכרח. ותו אמאי הוצרכו לקיים למעלה הלא יש כח ביד רז"ל לעשות כגון עירובין ונט"י וכיוצא וכל דבריהם בלאו דלא תסור אבל הענין שהם רצו שהמגילה לא תהא חשובה דרבנן אלא דברי קבלה כדברי תורה ואיך אפשר זה דאין רשאין להוסיף מצוה. אבל הי"ל מודעא וכשקבלו התורה אז דהדור קבלוה היה ע"ת דמגילה תהיה מצוה חדשה ולא תהיה בכלל מצות דרבנן דהתנו דלא קבלו בל תוסיף לענין מגילה לבד שתהיה מצוה נוספת וקבלו כל התורה ובל תוסיף בכלל מן היום והלאה וקיימו למעלה ואמאי הוצרך משום דקיימו מה שקבלו כבר בתנאי שתהא מגילה נוספת והוא ג"כ קיימו מה שקבלו כבר בתנאי שמגילה תהיה מצוה נוספת ומזה נמשך שבעת קבלתה עשו מצוה חדשה וקיימו למעלה מה שקבלו למטה ותרתי ש"מ זהת"ד בקצור עש"ב:

ואני בעניי לא שוה לי לומר שעשו תנאי לעבור על בל תוסיף בפרט זה שתהיה מגילה נוספת ומי ימלל לעשות תנאי בקבלת התורה שהיתה חובה עליהם. ועוד לצד עילאה לא שייך תנאים. והדבר זר מכמה אנפי. ותו ודאי דהני דפרקי עול בטענת מודעא הדיוטות נינהו. אבל נביאים ורבנן וצדיקים לא יחטיאו השערה וריח מודעא לא עדת בהו והם שומרי תורה כנתינתה וחייבים בבל תוסיף וא"כ גדולי הדור ומרדכי שתקנו מקרא מגילה איך עברו על ב"ת. והמון העם המצפצפים והמהגים טענת מיעוטא בטילי גבייהו וא"כ מאי קאמר שעשו תנאי. והנה הטוענים מודעא המון ישראל. ומתקני המגילה הם ראשי אלפי ישראל שלא יש להם מודעא:

ואפשר לומר שמרדכי ואסתר רצו דמקרא מגילה תהיה כמו התורה וטעמם שרצו בזה להיות כי בנס זה כל המון ישראל הדור קבלוה לתורה ושלא יפצו פה בטענת מודעא וזה טעמם שרצו שמצוה זו תהא נחשבת כמצוות התורה להורות כי בלב שלם קבלו ההמון התורה ולזכר עולם יהיה ונצנצה רוה"ק וקיימו למעלה מה שקבלו למטה ועל זה יקשה מה ראו מרדכי ואסתר לזה. לזה מוכרח לומר קיימו מה שקבלו כבר וביטלו טענת המודעא ולהורות זה רצו שתהא כמו התורה וקיימו למעלה ונמצא שהשני דרשות מוכרחות וקשורות זו בזו:

ובירושלמי פ"ק דמגילה אמרו המגילה הזאת נאמרה למשה מסיני אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה וכתב הרב יפ"מ דהכונה ולא יקשה דה"ל למכתבה משה רבינו ולא השתא בתר נבואות שנאמרו אחריה דאין מוקדם ומאוחר בתורה וכתב הרב קרבן העדה דדבריו תמוהים ובפרט מ"ש ולא יקשה דה"ל למכתבה וכו' דבר שאין לו שחר דמ"ש מכל שאר נביאים וכתובים דהכל נאמר למשה מסיני עכ"ד ולק"מ דמקרא מגילה יש לה יתרון שנחשבת כמצוה של תורה וז"ש המגילה הזאת נאמרה למשה מסיני ומאי איריא המגילה ומאי רבותא אפילו מה שעתיד תלמיד ותיק לחדש נאמר למשה מסיני. אבל הכונה דהמגילה נאמרה למשה מסיני שתהא כמו מצוות התורה אלא שאין מוקדם ובזה א"ש דברי הרב יפ"מ וכן אמרו בזהר הקדוש וקבל היהודים הוא משה רבינו ע"ה ע"ש. וזה רמז ותכתוב אסתר המלכה תיו ותכתוב גדולה שהיא כתיבה גדולה כתורה עצמה דלעיל כתיב וקבל היהודים שרומז למשה רבינו ע"ה:

וזה אפשר רמז ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד הכונה ואתה תצוה דוקא אתה כמ"ש אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. אך דע למצות מגילה שקבלת ויקחו אליך שתתפלל כמ"ש במדרש והנה עמד מרדכי היהודי שרמוז בר"ת שמן זית זך כמ"ש רבינו הרקח שהוא גימטריא מרדכי היהודי. ולמה מגילה נאמדה לך כמצוות התורה דע שהוא זכר שהיו בצרת המן כתית והאיר ה' אפלתם למאור ואז קבלו ההמון להעלות נר תמיד לקבל מחדש התורה ובטלה מודעא. א"נ יש לסמוך בכתוב ולומר ואתה תצוה את בני ישראל כאלו הוא מצוה של תורה באותו פרק אשר ויקחו אליך שתתפלל בעדם עם מרדכי היהודי הרמוז בר"ת שמן זית זך כמ"ש רבינו הרקח אז מקרא מגילה כאלו אתה צווית. ולמה נשתנית מצוה זו שהוא זכר שהיו בצרה והאיר אפלתם והדור קבלו התורה כמו שרמזנו:

הד"ר הוא לפרק הנוש"א לכל מתנות קדשיהם והיה רמז דבצדקה מיחד השם הקדוש הוי"ה ב"ה בסוד והי"ה מעשה הצדקה כמ"ש האר"י זצ"ל. והיה על מצחו כמ"ש האר"י

זצ"ל דמצות הצדקה מאירה במצח יותר משאר מצוות בסוד וצדקתו עומדת לעד ואמר לשון יחיד ע"ד מה שפירשו הראשונים ועבדתם וכו' ובירך וכו' לכל אחד כפי כונתו:
עוד רמזתי דבזכות הצדקה יבא משיח צדקנו כמשז"ל שהצדקה מקרבת הגאולה וכתב הרב הקדוש מהר"ש מאסטרפולי ז"ל כי במצח המשיח כתוב כד"ת שם קדוש בגימטריא משיח בן דוד. והוא משבט יהודה. והנה כד"ת יהודה בגימט' תמיד וזהו והיה על מצחו תמיד. לרצון להם לפני ה' שתמשך הגאולה מן' ש"ב והרמז לפני ה' וכן הגאול"ה גימטריא ן' ויבנה בה"מ לרצון להם ע"י הקרבנות לפני ה' בבה"מ בב"א כי"ר:

פרק טו

דרוש ט"ו. לשבת הגדול
פ"ק דר"ה רבי יהושע אומר בניסן נולדו אבות בפסח נולד יצחק בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל:
אחד מהשרים אשר בא בארצו בן טובים והשר אדוני הארץ עינה אותו ויקחהו לעבד לו והכביד עליו עבודתו בבית ובשדה יום ולילה לא ישבות באכזריות ועבודת פרך אשר לא היתה כזאת לשום עבד וכמוהו לא נשמע שר אכזר שיענה איש אחד על לא חמס ולא די שלקחו לעבד אלא כי בחרונו יבהלהו ומידי יום יום מוסיף לענותו בכמה עינויים ועבודה קשה:
ויהי היום מלך גדול גבור ונורא אשר אבי העבד הזה היה משרתו שר וחשוב. כשמוע כל עניני השר וקלקול מעשיו המכוערים אשר הפליא להרע לעבד הזה. שלח אליו שר אחד נאמן ביתו לומר שלח תשלח העבד הזה לעצמו באין אומר ואין דברים. וזה השר השורר על ארצו הכובש העבד הזה טח מראות עיניו ודימה המלך הגדול אותו כמוהו והרחיב פה לבזות ולהתריס נגד המלך הגדול כאלו שקול ישקל לו. וחרה אף המלך הגדול ושלח משלחת מלאכי רעים חיל של ברבריין אכזרים וימיתו כל אנשי השר וכל עם ארצו וישימום כעפר לדוש והעבד הזה יצא בדימוס לעיני השמש ביד רמה:
והנה חכמי יועצי הדור המתפלספים נחלקו לג' כתות כת ראשונה זאת אומרת כי כל זה עשה לשר המלך הגדול יען לא הכיר בגדולתו וחשב בדעתו כי גם הוא כמוהו וביזהו וזלזלו אי לזאת הקצף יעלה עד להשמידו ולהראות כי מאפס ותהו נחשב נגד רוממותו אך אם היה מכיר ערכו ושליטת המלך הגדול ונכנע לפניו ויהיו דבריו בתחנונים וקבל שלא לענות העבד יתר מדאי כי אם יהיה אצלו כעבד פשוט נתרצה המלך הגדול אלא שגאותו וסכלותו גרם. וכת שניה העמיקה כי המלד? הוסיף חרון אף על זלזולו אך עיקר

הדבר בעבור היות העבד ההוא בן משרתו אשר שרת אותו בכל לב ולכן הצילו מהיות עבד. וכת שלישית אמרה כי איברא שהוא בן משרתו החביב אבל פתגם אשר נעשה יען העבד מצא חן בעיניו כי הוא מצד עצמו ראוי לזה:

וגדולי הפלוסופים המכריעין בכל דבר הם אמרו שאם המלך הגדול כשהוציא העבד הזה סילק השגחתו ממנו ושלחו לנפשו לגור באשר ימצא מורה ובא כי כל מה שעשה ויוצא את כלי זעמו ושפך חמתו על השר ועמו היה בעבור כבודו אשר ביזהו כאחד הרקים ויפה דיברו הכת הראשונה ברם אם אחר שיצא העבד הכניסו לחצר מלכותו ועשה את עולת"ו ופרשו עליו אור הדרו הא ודאי כי בכל אופן שעשה השר לא יניח העבד אצלו והכר יכירנו להצילו מעבדות לחירות ויט אליו חסדו ואמיתו:

ועדיין יש ספק אם כל מעשה המלך הוא הוא בשביל היותו בן משרתו רעה המלך או אם הוא כי מצא חן בעיניו גם מצד עצמו בעצם אדם. ואף גם זאת שר"ו חכימיא הספק הזה דאם כששלח אצל השר להוציא ממסגר אסיר שלח כזאת לומר אליו עד מתי מאנת לענות את בן אהובי ושלחתו לנפשו. אז דברי אמת ניכרין שהכל בשביל משרתו החביב. אבל אם בראש אמי"ר הלא כה דברו אליך השר אנכי מצוך למהר לשלח את האיש שכבשתו לעבד אשר לא כדת ראה קראתי בשמו אלי יבא. אז נראה דגם הוא מצד עצמו מצא חן בעיני המלך נוסף על אהבת אביו. וכל השומע הכרעת הפלוסופים יבין את זאת כי טעמם ונימוקם עמם וידיעתם מכרעת בחכמה ודעת:

והא מילתא יוצאה בהינומא בענייננו ממש עבדים היינו לפרעה וימררו את חיינו וה' ברחמיו שלח משה בחירו ופרעה ברשעו אמר מי ה' וכו' וכיוצא כמשז"ל וינגע ה' לפרעה ולעמו ויוציאנו ביד רמה והאיכא תלתא ספיקי הנאמרים יאמרו בגוים כי הכל על זדון פרעה אשר התריס נגד ה' ואין זה אמת כי בצאת ישראל ממצרים ה' הולך לפניהם יומם והאכילם את המן וכל הנוראות של קי"ס וכהנה רבות א"כ אינו משום כי פרעה ח"ו זלזל בכבודו יתברך. אך עדיין יש ספק שמא כל זה בעבור האבות אהובי עליון הגם שישראל אינם חשובים וספונים. וגם זה אינו כי תחילת דיבר ה' בני בכורי ישראל. שלח עמי ויעבדני וכיוצא א"כ למדנו כי מלבד אהבת האבות הם עצמם מצאו חן בעיניו יתברך. ושרש משל זה מרז"ל והאר"ש רחבת:

ובזה נבין פ' ישעיה סימן ס"ג בכל צרתם לו (לא) צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם. חוץ דרכנו פירשתי בעניותי בחקירת רבני אשכנז דכ"י הקב"ה כהן ולפי המשל איך נשא ישראל במעמד ה"ס והלא שבויה אסורה לכהן ותירצו דקי"ל דכהן שפדה את השבויה הרי זה ישאנה חזקה לא שדי איניש

זוזי בכדי עכ"ד והוינן בה דדין זה בשבויה דעלמא אך אם זו השבויה היא קרובתו או בת אהובו אשר כנפשו בכגון זו נראה דאין לומר חזקה לא שדי איניש זוזיה בכדי כי הוא עשה מאהבה אשר אהבה מצד קורבה או אהבת אביה. אך קי"ל דשבויה אמה מעיד עליה והשכינה כ"י עמנו וז"ש בכל צרתם לו צר דכ"י שכינה בגלות ועי"ז לא צר כשהם מותרים לכהן כ"י דאמה מעידה עליה. וכי תימא אמאי אתי עלה מכח אמה ת"ל בפשיטות כיון ומלאך פניו הושיעם לא שדי איניש זוזי בכדי ומותרת לכהן. לז"א ליתא להא דאע"ג דאמרינן הכי בשבויה דעלמא מ"מ הכא הוי כקרובתו ובת אהובו דליכא חזקה ואסורה ולזה צריך טעם לו צר דאמה מעידה עליה ואז וינטלם וינשא"ם לשון נשואין כל ימי עולם דאמה היא מעידה עליה ומותרת לכהן כדבר האמור:

ולפי דרכנו אפשר דמלבד הכרעת הפלוסופים עוד יש להכריע דהגם דפרעה היה נכנע לפניו יתברך בעי ומתחנן שיהיו ישראל אצלו לעבדים לא עלתה לו דכ"י השכינה עמהם וצריך כ"י להושיע השכינה והנה הרב עיר וקדיש הרשב"א הלוי ז"ל בספר ברית הלוי כ"י כתב דמדברי הזהר במקום אחד נראה דאין גלות השכינה אלא בגלות הזה האחרון וזה נגד היסוד שאמרו רז"ל גלו למצרים שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם וכו' ומסיק דהשכינה היתה עם ישראל בכל הגליות אך בחינת שכינה בגלות אינה כי אם בגלות הזה זהת"ד בקצור וא"כ יש לנו ג' הוכחות דכל מה שעשה לפרעה ולמצרים אינו על שהתריס פרעה נגדו יתברך ואמר דברי שטות אלא בכל אופן הגם שהיה פרעה נכנע ותחנונים ידבר היה מוציא את ישראל לחירות. א' דהשכינה עמהם כל זמן שהם בגלות וצריך להוציאם לחירות. שנית שקראם בשמם בני בכורי ישראל מאהבתם. שלישית דאחר יציאתם הפלא לעשות נסים ונפלאות מן ובאר ועננ כבוד וכהנה רבות. וז"ש בכל צרתם לאפוקי מה שנראה דלא יש שכינה בגלות כי אם עתה לז"א בכל צרתם בכל מקום שגלו כ"י לו צר. ומזה תבין דמוכרח ומלאך פניו הושיעם אף כי ידבר פרעה תחנונים. ועוד באהבתו ובחמלתו הוא גאלם שאמר בני בכורי ישראל וחיבה יתירה נודעת. ועוד ראיה מכרחת כי אחרי צאתם לא זז מחבבם וינטלם וינשאם כל ימי עולם בכל כבוד ויקר תפארת. ועוד זאת יתירה שלקחנו ה' לו לעם ונתן לנו את תורתו:

ואפשר דרך אסמכתא טעם מחודש לד' כוסות כי הנה זכינו לד' מעלות יצ"מ עצמה וב' שברוב רחמיו הראה חיבתו עמנו וקראנו בשם בני בכורי ישראל וג' שאחר צאתנו ממצרים הרבה נפלאותיו עמנו וד' שלקחנו לעם ונתן לנו את תורתו:

ועוד אפשר לומר שהם כנגד ד' דברים שהיה בישראל שאין כל העם כדאי להם א' שלא שינו שמם ב' שלא שינו לשונם ג' שהיו גדורים בעריות ד' שלא היה בהם דלטורין.

וכשנדקדק נמצא דהני ד' שנזהרו הם תקון לשכינה כי נודע שהשכינה נקראת שם בסוד ויעש דוד שם והם לא שינו שמם ונקראו בשם קדשם. ב' שלא שינו לשונם לשון גימטריא שכינה גם שפה גימט' שכינה והם שנזהרו בלשונם נדבקו בשכינה. ג' עריות נודע דהפגם ח"ו בשכינה והם נזהרו. ד' לשון הרע נודע שהוא אחד מד' כתות שאינם מקבלים פני שכינה. ולהיות שהם נזהרו בד' אלה זכו לגאולה ולעומתם ברוך יאמרו בד' כוסות כי כוס כינוי לשכינה:

ומתוך הדברים באר"ש באנו לתיקון השכינה והיתה ארש"ת **שפ"ה** אחת כאן בד"ת ר"ת **שבת פרישות הודאה** ובפרטיהם אדברה וירוח לי בס"ד. ראשון הוא תחילה למקראי קדש **שבת** בעזר משדי ובזה תלויה הגאולה דאמרו רז"ל דאין ישראל נגאלים עד שישמרו את השבת ואמרו רז"ל אלמלא שמרו בני ישראל שני שבתות מיד היו נגאלים. ובספר דעת קדושים שנדפס מחדש להגאון מהר"ר רפאל כ"ץ אב"ד דק"ק או"ה למושב לו נר"ו פירש דף י"א במ"ש ביומא דף ל"ו דבי רבי שילא אמרי כיון שבא לאדם דבר עבירה לידו פעם ראשונה ושניה ולא חטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור והשתא כל המחלל שבת כאלו עובר על כל התורה כלה ונמצא דבשבת באו כל העבירות לידו ונשמר בשתי שבתות שנשמר פעם ראשונה ושניה ושוב אינו חוטא וכשכל ישראל ישמרו ב' שבתות שוב אינם חוטאים ויפרה ישע ותבא הגאולה עכ"ד ועפ"ז אפשר לפרש מאמרם בילקוט פ' בשלח שומר שבת מתרחק מהעבירה שנאמר ושומר ידו מעשות כל רע ע"כ ונקדים מ"ש הר"ן ז"ל בנדרים דף מ"ו מהירושלמי גבי אם היה רגיל להדיר הנאה דבתרי זמני רגיל מקרי ע"ש והכא כתיב שומר שבת דהוא רגיל והוא ששמר שני שבתות ואז הוי באו עבירות לידו שני פעמים ולא חטא דשוב אינו חוטא וז"ש שומר שבת מתרחק מן העבירה והיינו בשתי שבתות וז"ש ושומר ידו מעשות כל רע:

ובזה נבין פ' ישעיה סימן ל' כי כה אמר אדני אלהים קדוש ישראל בשובה ונחת תושעון בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם וכו' ואמרו ויקרא רבה פ"ג אין ישראל נגאלין אלא בזכות השבת שנאמר בשובה ונחת תושעון. ואפשר להסכים מאמר זה עמ"ש אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות ודריש בשובה ונחת על שתי שבתות ע"ד שכתבו התוס' ריש פרק איזהו נשך דארחא דקרא לכתוב לשון משונה שהוא נאה יותר ע"ש וה"נ על שתי שבתות נקט בשובה ונחת דבשתי שבתות תושעון. והיינו כמ"ש הרב הנזכר דנזהרים מהעבירות שני פעמים וזהו שנ"ט בהשקט ובבטחה שבאו עבירות ונשמרתם תהיה גבורתכם לבלתי תחטאו שום חטא:

ומתוך זה נבא להבין מאי דכתיב בדברות אחרונות וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה"א משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן ציוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת ולא נאריך בדקדוקים. ונקדים מאי דנשאל מרן ז"ל בתשובות א"ה דיני כתובה סימן ב' על מנקת מזנה והביא שם מי שהורה שמוטב שתנשא ונתיר אסור קל ולא יבואו לידי איסור חמור כמו שהתירו פ"ק דשבת אם הדביק פת בתנור לרדותו שלא יבא לידי איסור סקילה וה"נ נתיר כדי שלא יבואו לידי איסור נדה וקדשה וכתב מרן דלא דמי דהתם ממילא בא איסור סקילה משא"כ בנ"ד דלא יבא לידי איסור חמור אלא בקום עשה. ועוד דהתם איסור סקילה חמורה ולכך התירו שלא יבא לידי איסור סקילה משא"כ בנ"ד זהת"ד:

ואני בעניי זה לי ארבעים שנה שהרגשתי על דברי מרן ז"ל דהאמרינן פרק השולח דף ל"ח אמר רב חנינא בר רב קטינאה א"ר יצחק מעשה באשה אחת שהיתה חציה שפחה וחציה בת חורין וכפו את רבה ועשאה בת חורין ומבואר שם דמנהג הפקר נהגו בה ודחינן איסור לעולם בהם תעבודו. ומוכח מהפוסקים וכן ממרן בש"ע סימן רס"ז דין ע"ט דאפילו בסתם שפחה וכדברי רבינא שם גם אמרו פרק שלשה שאכלו דף מ"ז ושם בגיטין דר"א נכנס בבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו ופריך דאיכא איסור לעולם בהם תעבודו לדבר מצוה שאני מצוה הבאה בעבירה היא מצוה דרבים שאני ע"ש פרק שלשה שאכלו ופסקו ג"כ בש"ע שם. והא דשפחה הוא נגד שני חילוקי מרן דאינו בא ממילא כרדיית הפת ואינו בא לידי איסור סקילה ומאי קאמר מרן ז"ל וגם מהר"י מינץ התיר בנדון זה של מרן והביא ראיה מדין שפחה הנז':

ובטרם אבא לישב קצת דברי מרן אביע אומר דמסוגית ברכות למדנו דאמרו בפירוש דדחינן איסורא דלעולם בהם תעבודו משום מצוה דרבים ומההיא דשפחה למדנו דדחינן איסורא כדי שלא יחטאו רבים ומוכח דהגם דכל האיסור נדחה דחינן משום מצוה דרבים. ומכאן נראה סייעתא למ"ש הרב שבלי הלקט אהא דאמרינן בר"ה דף ל"ב שופר של ר"ה לא עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה וכו' ואמרו בגמרא מ"ט שופר עשה וי"ט עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה. והוו בה קמאי דתיפוק ליה דאפילו עשה דדוחה ל"ת בעינן דבעידנא דמעקר לאו קא מקיים עשה והכא ליכא בעדנא ואמאי אצטריך לומר די"ט עשה ולא תעשה. והרב שבלי הלקט תירץ דלגבי רבים לא בעינן בעידנא ומשו"ה אצטריך לטעמא די"ט עשה ולא תעשה. ומסתייעא מילתיה מסוגיין דמשום מצוה דרבים דחינן איסור עצמו כ"ש דלא בעינן בעידנא דמעקר לאו:

ועלה על לב דיש להביא דמות סייעתא למה שנשאל הרב בית דוד י"ד סימן נ"ו דרבינו יהודה חסיד ז"ל כתב בצואותיו לא יתוץ תנור וכירים אם מותר לנותצם לעשות כל הבית

קדש שילמדו בו רבים והשיב דאין לחוש מכמה טעמי חדא שכתוב בצואה להשתמש במקום ההוא ומשמע לצורך עצמו אבל בנ"ד שמקדיש כל הבית לת"ת לית לן בה ועוד דוקא שהוא לצורך יחיד אבל לצורך רבים אין סכנה וכ"כ רי"ח בצוואות לא יעשה מרחץ בתוך ביתו אלא אם עשאו לרחוץ רבים בו וכו' ועוד דכתבו הגמ"י והמרדכי בפסח שחל להיות בא' בשבת והתקופה בלילה שלפניו ולא חשו ולשו במים ואמר רי"ח שומר מצוה לא ידע דבר רע ועוד כתב דליל שמורים הוא לה' וכ"ש במצות ת"ת דרבים זהת"ד עש"ב ולכאורה טעם זה דלצורך רבים ובפרט בנ"ד דהוא מצוה דרבים יש לסייעו מסוגיין דאפילו עשה דחינן משום מצוה דרבים:

אבל במעט קט יש לדחות ראיות הרב ז"ל ובטרם נבא העי"ר על הגמי"י והמרדכי ממ"ש בש"ס בפסחים דף ק"ט ע"ב דפריך הש"ס על ד' כוסות והיכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה והתניא לא יאכל אדם תרי וכו' אמר ר"נ אמר קרא ליל שמורים הוא לה' לילה המשומר ובא מן המזיקין רבא אמר כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה רבינא אמר ד' כסי תקינו רבנן דרך חירות כל חד מצוה באפי נפשה היא. ונהירנא שהקשה הרב חוות יאיר דמאי פריך הא בסמוך אמר עולא עשרה כוסות אין בהם משום זוגות דעשרה כוסות תקנו חכמים בבית האבל ואי ס"ד עשרה יש בהם משום זוגות היכי מתקני רבנן מילתא דאתיא לידי סכנה. וא"כ ה"נ נימא דד' כוסות אין בהם משום זוגות מדתקנו להו רבנן. ולק"מ דמוכח מהש"ס דידעי ודאי דד' איכא זוגות וא"כ לא מצי לומר כעולא ולהכי אצטריכו הני שינויי. אמנם לדברי הגמי"י והמרדכי דהתירו מי התקופה משום שומר מצוה לא ידע דבר רע מאי פריך בגמרא על ד' כוסות ותו יש לדקדק למאן דנקט טעם ליל שמורים דהא חזינן רבא ורבינא דהוו בתראי לא הונח להם בטעם זה ומהדרי אטעמי אחריני:

ונראה פשוט דלק"מ דהגמי"י והמרדכי מיירו בנפלה התקופה והיה מוכרח לשאוב המים כדי ללוש במים שלנו ואתרמי התקופה אח"כ ואי אפשר במים אחרים שלנו אלא באלו אז שפיר כתבו דשומר מצוה לא ידע דבר רע בכה"ג דהוא מילתא דאתי באונס ובעל כרחו של אדם אבל הש"ס אעיקרא דדינא פרכא איך מתקני רבנן מילתא דאתיא לידי סכנה וכאן בתחילה אין לומר שומר מצוה לא ידע דבר רע דבתחילה אין ליכנס בזה וכן יש לומר דה"ט דרבא ורבינא דלא ניחא להו בשינויא דרב נחמן דליל שמורים דסברי דאין לתקן בתחילה דבר שיש בו סכנה ולומר ליל שמורים. ורבא לטעמיה דאמר בפסחים דף ס"ד גבי נועלין דלתות העזרה דרבא אמר נועלין תנן ולא סמכינן אניסא וכ"ש הכא דאיכא סכנה דאין לסמוך ולתקן בדבר של סכנה על סמך ליל שמורים. ואפילו

לאביי דאמר ננעלו תנן דסמכינן אניסא הכא מודה דאיכא סכנה ודאי ואין לסמוך. ומעין דוגמא יש לתרץ למאי דמקשים על אביי דאמר דסמכינן אניסא דא"כ אמאי אין מניחין לכ"ג לאכול חלב בערב יה"כ ובירושלמי פ"ק דיומא פריך עלה ולא מנסים שהיו במקדש אמר רבי אבין ע"ש לא תנסו א"ר יוסי ברבי בון כאן במקדש ראשון כאן בשני והשתא לאביי דקאי במקדש שני כדמוכח ממ"ש שם דהא דתנן שאין העזרה ננעלת ע"כ אדם כעקביא דאביי מתרץ לטעמיה ננעלת מאליה ורבא נועלין אותה אלמא מיירי בבית שני. וא"כ לאביי דננעלו תנן אמאי אין מניחין לאכול חלב. וי"ל דמאחר דטבע הדבר שמאכל חלב וביצים מרגילין בכה"ג לא סמכינן ואיכא לא תנסו. ומכ"ש בד' כוסות דהוו זוגות פריך בפשיטות דהיכי מתקני וכו':

ועוד יש לחלק דלא אמרה מעיקרא אביי אלא התם דאיכא שוערים והדבר ניכר אם ישארו ל' כדי שיהא נשחט הפסח בג' כתות. אבל בענין אחר לא סמכינן אניסא ובהכי ניחא מאי דהקשה הרב מהר"ב ברזילי ז"ל דלאביי אמאי הוה במקדש אמה כליא עורב ושלחנות של שיש והרב מהרח"א ז"ל תירץ דשאני הכא דהזבח נפסל סבר אביי דלא תבא תקלה משא"כ התם. ואני בעניי הקשתי עליו דהרמב"ם פסק דאם שחטו כלן בבת אחת כשר. אמנם עפ"י האמור לק"מ דדוקא הכא דאיכא שוערים וניכר הדבר סמכינן משא"כ התם. ומכ"ש בדבר דאיכא סכנה דלא סמכינן ומשו"ה פריך על ארבעה כוסות דאיך מתקני וכו' בדבר דאיכא סכנה:

ולפ"ז הלכו ראיות הרב בית דוד מהגמי"י והמרדכי דלא אמרו שומר מצוה וכן ליל שמורים אלא כשהדבר באונס ולא סגי בלא"ה אבל לא מהני הני טעמי ליכנס בסכנה כמו שנראה ברור מסוגיין וא"כ בנ"ד אין לנתוץ לכתחילה תנור וכיריים לעשותו בית תלמוד וליכנס בתחילה לסכנה. וגם מאי דאתאן עלה למ"ש הרב דהוא לצורך רבים והביא ראיה מהמרחץ שאסר רי"ח לבנותו אלא לרבים. אין ראיתו ראיה דהתם מה שאסור ביחיד זה עצמו אם עושהו לרבים שרי אבל בנ"ד נותץ ואח"כ בונה ואח"כ יהנו רבים. ומה שהוכחנו מסוגיין דדחינן עשה דלעולם בהם תעבודו משום מצוה דרבים אינה ראיה דהא אמרינן חמירא סכנתא מאיסורא ולגבי סכנה אין להתיר משום מצוה דרבים:

אבל מאי דסייעינן לדברי הרב שבלי הלקט מסוגיין לכאורה הוי סייעתא דאפילו עשה דחינן כ"ש דמשום מצוה דרבים לא בעינן בעדנא. ולפ"ז יש לעמוד דלפי מ"ש התוס' פ"ק דביצה דף ח' דרבא בשבת דף כ"ד לא סבר די"ט עשה ולא תעשה אלא קסבר די"ט לא תעשה לחוד הוא ועמ"ש התוס' בשבת דמ"ש בביצה לתירוץ שם כתבו דהוא דוחק וכבר כתבנו דמסוגית פרק שלשה שאכלו מוכח דמשום מצוה דרבים דחינן עשה וכ"ש דלא

בעינן בעדנא וא"כ מה יענה רבא למשנת ר"ה דשופר של ר"ה לא עולין באילן וכו' ליתי עשה דשופר ולידחי ל"ת די"ט. והרב חוות יאיר בגופא דשמעתא דר"ה הקשה דאמאי אצטריך לטעמא די"ט עשה ול"ת ת"ל דבעינן בעידנא ונדחק בזה. ואשתמיטיתיה דברי הר"ן בסוגיא דהקשה קושיתו ותירץ דהש"ס קושטא דמילתא קאמר. וגם הש"ל תירץ לגבי רבים לא בעינן בעדנא כמדובר. ובשלמא הש"ל אינו מצוי אבל הר"ן בסוגיא קשה: **ועל** הר"ן יש לדקדק דאמאי דחיק אנפשיה לומר קושטא דמילתא. ומה גם לדברי התוס' דביצה הוא פלוגתא דרבא ס"ל די"ט ל"ת לבד. לימא כמ"ש הש"ל כי ברבים ליכא בעידנא:

ונראה לישב להר"ן ולדעת התוס' דרבא ס"ל די"ט ל"ת לחוד ולתשובת מרן דאתאן עלה והוא דכתב הר"ן פרק השולח עלה דהמשחרר עבדו עובר בעשה דאינו עשה גמור דא"כ היכי דחינן ליה משום מצוה דעשרה בבית הכנסת. והנה מרן בכ"מ סוף ה' עבדים הביא דברי הר"ן הללו על דברי הרמב"ם שם. וק"ק דהרמב"ם ז"ל סבר דהוא עשה גמור כמ"ש בפתיחת ההלכות ומנאו למצוה לעבוד בעבד כנעני לעולם וכ"כ בספר המצוות. ואפשר דמאי דמייתי מרן בכ"מ הוא דוקא למ"ש הר"ן בשם יש מתרצים. אבל לענין מ"ש הר"ן דאינו עשה גמור לא הוצרך לפרש דהרמב"ם חלוק עליו דמבואר בפתיחת ההלכות. ולפי דברי הר"ן נמצא דאין ראיה מסוגין דמשום מצוה דרבים לא בעינן בעידנא דלא דחי אלא עשה שאינו עשה גמור וא"כ נימא דאף דבמצוה דרבים בעינן בעידנא ובכן הטעם פשוט דשופר של ר"ה לא עולין וכו' משום דליכא בעדנא. ל"ק להר"ן דאיהו לא סבר כהרב ש"ל ולדידיה יחיד ורבים כי הדדי נינהו ובעי בעידנא. וזה דעת רבא לפי התוס' דביצה דסבר די"ט הוא ל"ת לחוד וטעם לא עולין דבעינן בעידנא:

ובכן ולך תעלה ישוב לתשובת מרן הנזכר דהרואה יראה דמלבד השני חילוקים שחילק מרדיית הפת עוד חילק דאיסור רדיית הפת הוא איסור קל אבל איסור מנקת איסור דרבנן חמור וסכנת הולד. ועל זה סמך מרן לדינא לאסור במנקת מזנה דאין ראיה משפחה שהתירו עשה דלעולם בהם תעבודו שהיתה מזנה דלעולם בהם תעבודו י"ל דאינו עשה גמור כמ"ש הר"ן וכ"כ הריטב"א בשם רבו דהוא אסמכתא ע"ש וא"כ אין להתיר מנקת מזנה דהוא איסור חמור וסכנה ואע"ג דהרשב"א וסיעתיה סברי דהוא עשה גמור ונדחה בשביל מצוה דרבים מ"מ אין להתיר מנקת דהוא איסור חמור וסכנה כיון דהוי פלוגתא והרואה יראה דמרן שם הוכיח למורה ההוא והקצ"ף יענה דכותב בלי הבנה ואיך מלאו לבו לדון ולהורות. ומשו"ה להורות לו שלא עיין כל צרכו דחה ראית רדיית הפת בג'

חילוקים ואע"ג דבב' חילוקים יש להשיב כל עצמו דמרן להורות לו דבמקום שעמד לא ישב. אבל לדינא הוא סומך על חילוק השני ולא חש להאריך:

ונמצא דיש לדחות ראית מהר"י מינץ. וקשה על הרב שבות יעקב ח"א סימן צ"ה דפסק דדוחין איסור מנקת משום מצוה לקיים דברי המת וסמד? על ראית הרב מהר"י מינץ והאריך ע"ש. ותימה דיש לדחות ראית מהר"י מינץ ז"ל ומה דמות יערוך מצוה לקיים דברי המת או מצוה לשמוע דברי חכמים ולקיים גזרותיהם דהם בלאו דלא תסור. וכבר אני בעניי כתבתי בענין זה ואביזריה בבר"י א"ח סימן א' וסימן נ"ה ומחב"ר סימן רנ"ד ופ"ע ריש שבת וכסא דוד דרוש ז':

ומדברי הר"ן הנז' שכתב בההיא דלא עולין באילן דקושטא דמילתא קאמר הש"ס די"ט הוי עשה ול"ת ולא אתי עשה ודוחה ל"ת ועשה נראה להביא ראיה למה שנסתפק הרב מש"ל בריש הלכות שופר בהא דאין עשה דוחה ל"ת ועשה אם עבר ודחה הלא תעשה אם לוקה או לא מי אמרינן כיון דקי"ל דאתי עשה ודחי ל"ת נמצא שאין כאן לאו כלל אלא עשה לחודיה ומשום דעבר אעשה לחוד לא לקי או דילמא כיון דנצטרף העשה עם זה הלאו אלים כחו דהאי ל"ת ואף אם בטלו כדי לקיים עשה אחר לוקה. והשתא אי אמרת דכי איכא עשה ול"ת ועשה דלא דחי העשה ל"ת ועשה וזה עבר הלאו וקיים העשה דאינו לוקה משום העשה. א"כ מאי קאמר הר"ן דקושטא דמילתא קאמר הש"ס ולא היה צריך דליכא בעידנא. הא נפיק מינה חורבא דאי אמר הש"ס דאינו בעידנא אם תקע שופר ודחה ל"ת לוקה דכיון דאינו בעידנא לא אתי עשה ודחי ל"ת ולקי על הלאו. אבל השתא דאמר מטעם די"ט עשה ול"ת אם תקע שופר ועבר ל"ת ועשה לא לקי על ל"ת כיון דהלאו נדחה מפני עשה ולא נשאר אלא עשה ואין לוקין על עשה ומאי קאמר הר"ן דקושטא נקט. אלא מוכח דסבר הר"ן דגם בענין עשה דלא דחי ל"ת ועשה אם עבר הלאו לוקה כיון דנצטרף עשה עמו ומשו"ה קאמר דקושטא דמילתא נקט הש"ס. והרב מש"ל הוכיח מתוס' חולין דף קמ"א דריב"א סבר דאינו לוקה משום דהלאו כמאן דליתיה עש"ב וצריך להתישב בדבר:

עלה בידינו דהרמב"ם והרשב"א וסיעתם סברי דלעולם בהם תעבודו הוא עשה גמור ואפ"ה נדחה בעבור מצוה דרבים ולכן ר"א שחרר עבדו שיהיו עשרה בבהכ"נ לזכות רבים לענות קדיש וקדושה ותפלה בצבור. והריטב"א בשם רבו והר"ן סברי דהוא עשה קיל עשה דלעולם בהם תעבודו והוא אסמכתא ומשו"ה נדחה בעבור מצוה דרבים ובזה פליגי מרן והר"י מינץ ז"ל במנקת מזנה אם יש להתירה לינשא כמש"ל. ובזה נבא להבין מאמרם ז"ל בזהר הקדוש ז"ח בסתרי תורה פ' וישב דכשבאו ישראל למרה קטרגה

מדה"ד שישבו במצרים רד"ו שנה עשרים שנה לכל אחד מהשבטים ועשרה שנים נתכפרו להם בעבור שמתו השבטים שם ועתה קטרגה מדה"ד כי כתוב בתורה שבע על חטאתכם וצריכים לחזור למצרים להשתעבד שבע פעמים וז"ש ויצעק אל ה' צעקה מדה"ד ויורהו ה' עץ החיים דא אוריתא ונתן להם השבת במרה לכפר דההוא צדיקא בשביעאה אחיד זהו תורף דבריו ונישב קצת ע"פ הדין בס"ד. ובריש כל אתוון יש להבין אחר שיצאו ממצרים וקי"ס ונמחלו כל עונותיהם בשירה כמשז"ל ואחר כל השבח הזה קטרגה מדה"ד והי"ל לקטרג קודם צאתם ומה נתחדש למדה"ד בקי"ס. וה' ברחמיו רחם ויורהו עץ התורה ויצא עם שבת והגם דפירש דההוא צדיקא בשביעאה אחיד אפשר לתת טעם על פי הפשט כפי עניותנו. ונקדים מאמרם ז"ל למה וישנאו אותו כדי שיקרע הים בפניהם. ופירש הרב פרשת דרכים דישראל עע"ז במצרים בשוגג ואם דינן כבני נח חייבים מיתה ואם דינן כישראל פטורים ובקי"ס קטרג שר מצרים דעע"ז. והנה יוסף סבר דדינם כב"נ והשבטים סברי דדינם כישראל וקשיא ליה אמאי וישנאו אותו אטו מ"ד מילתא דאוריתא שנאה תעורר ותירץ כדי שיקרע וכו' דאם כיוסף היו חייבים כדין ב"נ ולא היה נקרע. אך לדידהו דדין ישראל יש להם ניצולו דעע"ז בשוגג ישראל פטור ומשו"ה שנאוהו כדי שיקרע זהת"ד בקיצור נמרץ. ולפקד"ד לא נתישב דאטו שבטים נאמר דידעו שעע"ז ושיקרע הים. ותו אז"ל הים ראה וינוס ראה ארונו של יוסף דכתיב וינוס ויצא החוצה וזה כמעט סותר דברי הרב. ואני בעניי בכסא דוד דף קי"א פירשתי להעמיד דרך הרב ז"ל במ"ש דר"מ מכרזי עליה ברקיעא הזהרו בו ובתורתו ופירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל דהיינו דקאמרו רז"ל לא היה דוד ראוי לאותו מעשה דהי"ל להכריז הזהרו בדוד ובתורתו וכו'. ואז"ל שהשבטים לא הי"ל חטא אלא מכירת יוסף וז"ש למה וישנאו אותו ולא נשמרו שלא יבואו לידי חטא ויכריזו עליהם משמים לז"א כדי שיקרע וכו' כדי שהם יפרסמו שדינם כישראל וגלוי וידוע לה' כדי שיקרע וכו'. וכתבנו דגם יוסף הצדיק הן כל יקר ראתה עינו דבשלשתן לקה וחזר מסברתו וידע דאחיו כיונו להלכה וז"ש הים ראה וינוס דגם יוסף חזר והודה דדינם כישראל זהת"ד עש"ב:

איכו השתא דרך דרש אפשר דישראל נגאלו ממצרים ואם הגלות היה על גזרת בין הבתרים אף שעדיין לא נשלמה גזרת ועבדום ת' שנה אמרינן דנדחה ועבדום מפני מצוה דרבים שנצטוו בפסח ומילה דטלה ע"ז של מצרים. ואם הגלות היה על מכירת יוסף כבר נשלם החשבון ותסגי בהא דהכתוב אומר כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל וכו'. ומדה"ד לא קטרגה דעד עתה אפשר דדינם כב"נ ועשה דועבדום קיל דיש כמה טענות ריבוי וקושי השעבוד והוי כלעולם בהם תעבודו דקיל. ואם הגלות על יוסף מאחר

שדינם כב"נ די בזה. אך עתה בקי"ס דלא ניצולו כי אם שיש להם דין ישראל ועע"ז בשוגג פטור וה' עשה שישנאוהו מסיבת שיש להם דין ישראל כדי שמזה ימשך שיקרע הים כאמור. לכן עתה קטרגה מדת הדין שהוברר דיש להם דין ישראל א"כ חייבים במכירת יוסף כדין ישראל הגונב נפש מאחיו כמש"ה גונב נפש מאחיו מבני ישראל ומיהו בהיות שהיו צדיקים וראוים להכריז עליהם והיה סיבה מאת ה' שיקרע הים תיסגי בעבדות לכן במרה ויצעק אל ה' מדה"ד צעקה אל ה' מדת רחמים שגלות מצרים בעבור מכירת יוסף וכתוב בתורה שבע על חטאתכם ולא דחינן ליה בדברים כיון דיש להם דין ישראל והוא עשה גמור ומשום מצוה דרבים מצוה אחת לא דחינן ליה כדעת מרן במנקת מזנה דאיסור מנקת איסור חמור ולא דחינן משום איסור קדשה ונדה ואתי כדעת הר"ן והריטב"א בשם רבו לזה הוצרך ויורהו ה' עץ עץ החיים היא התורה כלומר בזה לדחות עשה דשבע על חטאתכם משום דרבים יקיימו כל התורה לכ"ע מדחי. והגם שעתידין לקבל התורה לא מהני דזהו מדת רחמים. לראות הטובה שעתידין לעשות אד מדת הדין אינה מצלת בעבור העתיד לכן נתן להם תכף השבת שהוא כאלו קיים כל התורה. ובזה לכ"ע נדחה העשה משום דרבים יקיימו התורה כולה:

אמור מעתה בזה יובן פסוק וזכרת כי עבד היית וגו' והנה ארז"ל שמור את יום השבת לקדשו כאשר ציוך ה"א במרה והביאו רש"י ז"ל בפירושו. וז"ש וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה"א משם ביד חזקה ובזרוע נטויה ודחה עשה דועבדום משום מצוה דרבים. אך קטרגה מדת הדין במרה דיש לכם דין ישראל וכתוב בתורה שבע על חטאתכם ואינו נדחה על כן ציוך ה"א לעשות את יום השבת שהוא כמקיים כל התורה ומשום מצוה דרבים כי האי נדחה העשה. ולכן יהיה בין עיניך כי לא ניצולת כי אם בעבור השבת שהוא כמקיים כל התורה והתבונן והכונן לשמור את יום השבת:

א"נ אפשר במה שכתבנו בכמה דוכתי דהא דאמור רבנן דקושי השעבוד השלים ת' שנה של גזרת בין הבתרים ה"ד אם ישראל יש להם דין בנים אבל אם יש להם דין עבדים נכ"ה לא ינכ"ה משני שעבודם. ואמרו ז"ל דמהשבת מוכח דיש לנו דין בנים דאי לאו אין משתמשים בשרביטו של מלך ולכן גוי ששבת חייב מיתה וזה רמז וזכרת כי עבד היית ויוציאך ביד חזקה קודם הזמן על כן ציוך ה"א לעשות את יום השבת להורות דיש לך דין בן וקושי השעבוד משלים:

או ירמוז במ"ש בזהר הקדוש דהזכיר בתורה ן' פעמים יצ"מ להורות דנתגלה מקום החירות ן' שערי בינה וע"כ יצאו. וכתב הגאון החסיד מהר"ר אלעזר ז"ל בספר מעשה רקח שלו במסכת שבת דשבת הגדול רומז לבינה ויומא דשבתא רומז לבינה ובמסכת

פסחים כתב דגאולת מצרים ממ"ט שערי בינה דבהם הי"ל השגה משה רבינו ע"ה ע"ש באורך ובזה שמעתי מעט"ר אבא מארי זלה"ה שהיה מפרש מאמרם ז"ל שלח נא ביד תשלח ביד ר' עקיבא והבאתיו בשמחת הרגל ע"ש.

וזה רמז קראין וזכרת כי עבד היית ויוציאך ה"א ביד חזקה ובזרוע נטויה והיינו מצד הבינה על כן ציוך לעשות את יום השבת כי יום השבת רומז לבינה כמדובר:

ויתכן כי זה טעם מ"ש שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול וכמו שהתורה הקדושה רמזה זכירת יצ"מ ן' פעמים לרמוז לן' שערי בינה וכבר ידוע דבכל שנה אור התקדש חג יאירו ההארות שהאירו ביצ"מ ולרמז זה שבת שלפני הפסח קורין אותו **שבת הגדול** לרמוז לבינה כי משם היתה יצ"מ וכימי צאתנו ממצרים יראנו נפלאות בב"א ויש לרמוז כי הגדול גימטריא מ"ט עם הכולל דגאולת מצרים ממ"ט ש"ב כמ"ש הרב מהר"א זלה"ה כאמור:

ועוד רמז במ"ש בזהר הקדוש ע"פ גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלהינו הר קדשו אימתי אקרי גדול ואימתי אקרי מהולל כשהוא בעיר אלהינו שהם ביחוד עליון ובזה פירשו צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל. והשכינה כ"י היתה בגלות ואור פסח היה יחוד עליון ואז כ"י איקרי גדול וא"כ השכינה שהיא שבת. נכון לקרותה שבת הגדול שבת מהגדול דביחוד נקרא גדול ולכן לשמוח בשמחת השכינה שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול כי בפסח מאירים אורות גדולים ויהיה יחוד ואז הוא שבת הגדול:

ואבא היום לחלוקת **פרישות** שעיקר התשובה היא עזיבת החטא ולעשות גדר כל אחד לפי הפרצה אשר פרץ יצרו מתוך חומרו ושלח את בעירו עתה יעשה נ"ר ליוצרו ויפרוש מהרגלו ויקדש עצמו במותר לו וזו מ"ע לדעת הרמב"ן קדושים תהיו דאחר שציוה על המאכלות ועל העריות אפשר לאדם להיות נבל ברשות התורה במשתאות התר ונשים רבות בכתובה וקדושין ולזה ציונו הוא יתברך. קדושים תהיו כלומר אף בהתר כמ"ש קדש עצמך במותר לך וזהו פרישות מהמותרות אפילו שלא יש בהם איסור כי אם לאכול מאכל התר וכיוצא ועל זה ציוה הקב"ה קדושים תהיו. והדברים ק"ו שצריך לעזוב את החטא ולישמר במה שנכשל ובפרט בחג הקדוש הזה אשר הפליא חסדיו עמנו. ומ"ט ימי העומר שבעה שבועות כנגד ז' ימי ליבון שמטהרת עצמה כן שבעה שבועות לטהרנו ולפרוש מכל טומאה כאשר כתבו קדמונינו ז"ל:

ואפשר עוד לתת טעם כי בהיות ישראל במצרים ירדו לשערים מ"ט ש"ט כן לעומתם מ"ט ימי העומר לפרוש ממ"ט ש"ט כל יום לפרוש משער אחד עד כי במ"ט יום בני

ישראל יוצאים ביד רמה והיו נכונים לקבל התורה. וא"כ הימים האלה נזכרים ונעשים ומסוגלים לפרוש מאשר חטא על הנפש ופגם בחלקי נפשו ועתה ישוב וניחם ויפרוש מעט מעט מהקליפה עד היותו טהור נקי כפים ובר לבב ויכון זה מאד לפי מ"ש מז"ה בחס"ל דבכל שנה ל' יום קודם פסח ה' ברחמיו מוציא נשמות ישראל מהקליפות מעט מעט עד שבליל פסח נמצאו כל נשמות ישראל חוץ מהקלי' כמ"ש במ"א וא"ש שתכף ימי העומר לפרוש במ"ט ימים ממ"ט ש"ט ועיקר הכל לעשות גדר וסייג לכל אשר ימצא שם בדק וכמ"ש ז"ל משכו וקחו לכם צאן משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן של מצוה כי האיש אשר ימלא את ידו לה' לשוב בתשובה טרם כל צריך לפרוש מעבירות שבידו דאי לא"ה אם יעשה מצוות עוד טומאתו בו עליו נאמר ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי וכו' וכמש"ה מי האיש החפץ חיים וכו' נצור לשונך מרע וכו' סור מרע ועשה טוב ור"ת **לרשע**. **לשון**. **רום**. **שבת**. **עריות**:

לשון הוא עיקר התורה כמש"ה מות וחיים ביד לשון. ובעוה"ר כמה חוטא בלשון ואינו מרגיש. והכל בא שעושים ועד וקובעים עצמן למושב לצים והריוח הוא גדול שבשעה אחת ידברו לשון הרע. שקר. גנות חבריהם. ליצנות. חנופה. וכל אחד מהם אינו מקבל פני שכינה. הביטו וראו שכל תכלית ביאת העה"ז הוא לזכות בתורה ובמצוות לאור באור החיים וליהנות מזיו השכינה והם עושים קביעות להתרחק ושלא לקבל פני שכינה אוי לאותה בושה וכלימה:

ובזה נבין פ' אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי נאלמתי דומיה החשתי מטוב וכאבי נעכר חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני. והוא מהראשונים נ"ן בתוספת נפך בס"ד כי מ"ש אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי הוא ממהר"ר שמשון גומיץ פאטו זלה"ה ופ' חם לבי וכו' הוא ממורינו הרב שארנו מהר"א יצחקי ז"ל ואני בעניותי פירשתי השאר וחיברתי קשר הפסוקים. ונקדים מ"ש בערכין דף ט"ו לעולם אל יספר אדם טובתו של חבירו שמתוך טובתו יבא לגנותו וכתב הרמב"ם בהלכות דעות דהיינו בפני שנאיו והקשו עליו הרב מגן אברהם והרב פר"ח זכרם לברכה ממ"ש פרק גט פשוט דף קס"ד דאמר ר"ש ברבי דספר תהלים כתב טוב יהודה חייטא כתביה וא"ל רבי כלך מלה"ר וקאמר דהיינו משום דלא יספר טובתו וכו' ונעלם מהרבנים ז"ל דהרמב"ם בפירוש המשנה פ"ד דאבות כתב בהדיא דמעשה הזה היה בפני שנאיו ע"ש. ומיהו פשט הסוגיא נראה דאין לספר כלל בטובתו של חבירו אפילו שלא בפני שנאיו. והנה כתבו המקובלים ז"ל דמי שפוגם בברית הלשון ודאי יבא לפגום בברית המעור וז"ש אמרתי אשמרה דרכי דרך גבר מחטוא בלשוני כי בשמירת

הלשון נשמר המעור. א"נ שתחילת השמירה הוא לשמור הלשון כמש"ה מי האיש החפץ חיים וכו' נצור וכו' וזהו תחילה ואח"כ סור מרע וכו' וז"ש אמרתי אשמרה דרכי תחילת הכל מחטוא בלשוני. ומלבד שאיני חוטא לדבר לשון הרע וכיוצא. אשמרה לפי מחסום שלא לספר בטובת חברי בפני שנאיו כמ"ש הרמב"ם אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי. אמנם משום ספק דנראה דבשום אופן לא יספר לזה נאלמתי דומיה שלא ליכשל באבק לשון הרע החשיתי מטוב שלא לדבר בטובת חבירי כלל. וכאבי נעכר שצריך ליזהר מאד ועיני רעה בשל אחרים שאינן נזהרים. חם לבי כי בהגיגי תבער אש לומר איכא נורא בי פלניא בזה הוא חטא כאלו דברתי בלשוני לה"ר כמ"ש בש"ס:

רום כמש"ה לבלתי רום לבבו. כי הגאוה הוא כופר בעיקר ומזה יבא לכעס שהוא כעע"ז ואמרו כל הכועס בידוע שעונותיו מרובים וכו' והוא מבואר ע"פ האר"י זצ"ל והזהר הקדוש שנפשו הולכת ובא לו נפש מסט"א. וכל קבל דנא העניו מכפרין עונותיו וכאלו הקריב כל הקרבנות ואין תפלתו נמאסת וכמה מעלות טובות רבות כמ"ש במ"א:

ובזה נבא להבין פ' מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה משרים בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבר פי לפעולות אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ תמוך אשורי במעגלותך בל נמוטו פעמי אני קראתיך כי תענני אל הט אזנך לי שמע אמרתי הפלא חסדיך מושיע חוסים ממתקוממים בימינך שמרני כאישון בת עין בצל כנפיך תסתירני. ונקדים מ"ש בזהר הקדוש בסבא קדישא ע"פ לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך דהוא בדיחא דמלכא ואמר חטאתי לקיים דבריך שאמרת שאיני יכול לעמוד בנסיון בדבר ערוה וכן אמרו בש"ס פרק חלק. ואנו בעניותנו נרחיב הדברים כי הרמב"ם חקר אם ידיעתו מכרעת איך דן לאדם ויש שכר ועונש והסכים דודאי ידע והבחירה ביד האדם ואין ידיעתו כידיעתנו וכתב הרב מהר"ם אלשיך ז"ל דודאי כלפי מחשבתו יתברך רצה שהבחירה תגביר. אך דיבורו יתברך גזרה וכמ"ש צדיק ורשע לא קאמר. וכפ"ז דקדקתי בעניותי משנת הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון ופירש הרמב"ם ז"ל הכל צפוי שהוא יודע תעלומות ועתידות. ועכ"ז הרשות נתונה והבחירה ביד האדם. ולזה בטוב העולם נדון ויש שכר ועונש עכ"ד ולפי דברי מהר"ם אלשיך ז"ל מה טוב ומה נעים מ"ש הכל צפוי דהוא הסתכלות במחשבה:

ומזה למד הרב כבוד חכמים שבכל יום יקבל המצוות בדיבור שהרי יש הפרש בין מחשבה לדיבור לענין שכר ועונש כמ"ש מהר"ם אלשיך ז"ל. עוד נקדים מ"ש פרק כסוי הדם א"ר יצחק מה אומנותו של אדם בעה"ז יעשה עצמו אלם יכול אף לד"ת ת"ל צדק תדברון יכול יגיס דעתו ת"ל משרים תשפטו בני אדם ופירש"י שעושה עצמו כמישור

שאינו מקפיד. וז"ש מלפניך משפטי יצא על ענין ב"ש לכפר לי שאוריה לא נגע בה והיא בת זוגי וזהו מלפניך יודע תעלומות עיניך תחזינה משרים מה שאני עניו והענוה מכפרת בחנת לבי שלא הי"ל יצה"ר כמשז"ל על פ' ולבי חלל בקרבי והיינו דקאמר בחנת לבי דייקא. ועכ"ז בחנת נסיתני ופירש' שתנסני על ערוה וזהו פקדת לילה ואמרת דלא מצינא למיקם וזה גרם צרפתני בל תמצא דכיון דיצא מפיך בדיבור הוי גזרה כמ"ש מהר"ם אלשיך ז"ל זמותי בל יעבר פי כמ"ש בזהר הקדוש זממא נפל בפומי בל יעבר פי שאוכל לעמוד בנסיון. ועתה רמז שהוא יתברך אמר לא מצית למיקם ודיבורו גזרה וזהו למען תצדק בדברך דייקא שהדיבור הוא גזרה תזכה בשפטך להיות שכר ועונש דצדיק ורשע לא קאמר והבחירה בידו כשלא יש דיבור. וגם קבלת המצוות צריך שיהיה בדיבור החמור ממחשבה וא"כ הוכרחתי לחטוא והוא בעצם מה שדרשו בזהר והש"ס למען תצדק בדברך דייקא אשר דברת. וזה רמז פה לפעלות אדם בדבר שפתיך כמו שפירשו הראשונים ז"ל דהכל נגזר מאתו יתברך חכם או טפש וכיוצא שאר מדות וידיעות הכל בדבר שפתיך שגזרת חכם עשיר אך צדיק ורשע לא קאמר והבחירה בידי אני שמרתי ארחות פריץ וזה מוכיח דהדבור הוא גזרה ואמרת דלא מצינא למיקם. תמוך אשורי וכו' הענין במשז"ל דדוד הע"ה היה אומר למחר אני הולך לטרטיאות ולהתענג בבנינים נאים ולמחר היה הולך לבית המדרש. והוינן בה בעניותין שאמרו ז"ל ברית כרותה לשפתים וייושבנו דהיינו כשפיו ולבו שוין או לפחות כשלא היה לבו חלוק. אבל דוד המע"ה בלבו היה חושב להפך ואין כאן ברית כרותה לפיו כיון שלבו חלוק. ועתה כי הוא אמר שהדיבור חמור דצדיק ורשע לא קאמר. מסדר צלותא תמוך אשורי שאמרתי למחר אני הולך וכו' במעגלותיך שאלך לב"כ וב"מ כי לא אמרתי אלא בעבור היצה"ר ולבי להפך ואתה תעזרני בל נמוטו פעמי. ועוד חוזר למ"ש עיניך תחזינה משרים שאני עניו כמ"ש על משרים תשפטו בני אדם. וז"ש אני קראתיך כי תעננני אל כי העניו תפלתו נשמעת כמ"ש על רבי עקיבא שהיה מעביר על מדותיו ומשו"ה נענה ועכ"ז אני שואל מרחמיך וזהו כי תעננני אל כמש"ה חסד אל כל היום. הטה אזנך לי שמע אמרתי ולא בסוג תנו לו ואל אראה פניו. הפלא חסדיך מושיע חוסים אפשר במ"ש לעיל משם הרב מהר"ם אלשיך ז"ל במשז"ל לא היה דוד ראוי לאותו מעשה דכיון דטרח עד שהרג היצה"ר היה ראוי להכריז הזהרו בדוד ובתורתו כמ"ש בסוף קידושין על ר"מ אלא שאם חטא יחיד וכו' ועתה שכבר חטאתי ושבתי הפלא חסדיך להכריז ממתקוממים שתושיעני מסט"א הקמים עלי בימינך בכח התורה שנתנה בימין שאני עוסק בה שמרני כאישון בת עין שלא יתעללו בי הסט"א להחטיאני בצל כנפיך תסתירני מהמקטרגים:

שבת מלבד שצריך ליזהר מאד מחילול שבת כי המחלל שבת כאלו עבר על כל התורה כלה ובנפשו דיבר אם יזלזל בהוצאה שום דבר מן העיר לשדה וכיוצא. ומה נדבר על דבור חול בשבת דהוא מפורש בדברי קבלה ממצוא חפצך ודבר דבר ובזהר החמירו הרבה. ומה נצטדק על אמירה לגוי לעשות מלאכה ממש להדליק או לכבות וכיוצא שהוא איסור גמור וכבר כמה פעמים אמרנו וענינו בענינים אלו ולא עוד אלא כי מה שאוכל ולובש צריך שיכוין ויקבע בדעתו שהוא לכבוד שבת דוקא לא זולת וזה פירשו המפרשים ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם ורז"ל אמרו לך להנאתך ולטובתך וז"ש ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם כלומר דבר שהוא להנאתכם כאכילה ולבוש וכיוצא צריך שיהיה קדש שתכוונו דוקא לכבוד שבת ולא להנאתכם כלל. וז"ש שומרי שבת וקוראי ענג שהם שומרי שבת במה שקוראי ענג לענג השבת הם שומרי שבת שיהיה לכבוד שבת דוקא לא להנאת הגוף ומה יתאונן אדם חי שבזה תלוי גאולת השכינה וגאולת ישראל ובנין בית המקדש וכמש"ל משם רז"ל דאין ישראל נגאלים עד שישמרו את השבת. ומה יענה האדם ליום פקודה המחלל שבת בדיבור שקובע עצמו יום ולילה למושב לציים ודברים האסורים אפילו בחול. ולא די עצם העון שהוא כעובר על כל התורה אלא שבזה מעכב גאולת השכינה וגאולת ישראל ובעוה"ר גדל חילול ה' וחילול התורה ה' יזכנו לחזור בתשובה ולשמור שבתות ה' כמצותן:

עריות בזה הוא עיקר התגברות היצה"ר והסתכלות בעריות הוא עון פלילי וכמ"ש ביומא אר"ל טוב מראה עינים מהלך נפש טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של דבר והקשה הרב מהר"ם ן' חביב ז"ל מאי אתא לאשמועינן ותירץ ללמד שלא נאמר מה יש בראיה לז"א לישמר מראיה וזש"ה טוב מראה עינים ע"ש וכיוין הרב לדברי תוספות ישנים ודברי הסמ"ג והוא דין פשוט בהרמב"ם וש"ע. ורבינו יונה ז"ל כתב דהמסתכל בנשים הוא מומר לדבר אחד. ואמרו רז"ל בש"ר פ' ט"ו למה נמשלה האשה לגפן אמר הקב"ה אל תאמר והואיל ואסור לי להשתמש באשה הריני תופסה ואין לי עון או שאני מגפפה ואין לי עון אמר הקב"ה כשם שאם נדר נזיר לשתות יין אסור לאכול ענבים לחים ויבשים ומשרת ענבים וכל היוצא מגפן היין אף אשה שאינה שלך אסור ליגע בה כל עיקר שכן שלמה אומר לא ינקה כל הנוגע בה וכו' וכל הנוגע באשה שאינה שלו מביא מיתה על עצמו וכו' ע"ש ואני בעניי כתבתי במ"א שמאמר זה לא הביאו הרמב"ן בספר המצוות ופשטו מורה כדעת הרמב"ם ולא ראיתי למחברים שהביאו מאמר זה ועתה ראיתי שהרב מהר"ם די לונזאנו ז"ל בסוף דרך חיים הביאו ע"ש. וראוי למי שיש לו לב לפרוש עצמו

מהבלי העולם ולהשתדל לקיים כל הגדרים וסייגים שעשו רז"ל שכלם נאמרו למשה רבינו ע"ה מסיני:

נמשך לזה זו שאלת חכם מה העדות והחקים והמשפטים אשר ציוה ה"א אתכם אף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ואפשר דבן חכם ידע תרי"ג מצוות בשרשן ופירושן ומידי יום יום שומע זה מדרבנן זה גזרת חכמים וכיוצא לזה שאל מה העדות והחקים והמשפטים אשר ציוה ה"א אתכם חכמי הדור ספרו נא לי העדות והחקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלהינו אתכם כי אתם בעלי תורת הקב"ה ויש לכם כח לתקן ולגזור. אף אתה אמור לו כי אין חכמים מוסיפים חק חדש וכיוצא על הכתוב בתורה רק כל מעיינם לשמור העשה ול"ת וזהירות וזריזות מצוותיו יתברך אשר ידעת. וז"ש כהלכות הפסח אין מפטירין וכו' כי כל מילי דרבנן הם ענפי שמירת מצוות כהלכות הפסח שהם עושים גדר שלא יבא לידי שבירת עצם ודיני צלי וכיוצא. וגם אין מפטירין וכו' לכבד המצוה שישאר הטעם וכן הם כל דברי סופרים לגזור לשמור המצוות או לכבד והדור מצוה וכיוצא. ולא שעושים מצוות חדשות לגמרי:

א"נ אפשר במ"ש הרמב"ן ז"ל דיעקב אע"ה נשא שתי אחיות להיותו בח"ל וזו שאלת חכם מה העדות וכו' אשר ציוה ה"א אתכם יושבי ח"ל וזה מדבר כלפי בני הגלות כי המצוות משפט אלהי הארץ והרי יעקב אע"ה בח"ל נשא שתי אחיות. אף אתה אמור לו כהלכות הפסח כלומר אנו שקבלנו התורה כל דבר שהוא חובה כהלכות הפסח חייבים לעשות בח"ל ופסח עצמו עשו בארץ מצרים ובמדבר אלא שעתה נאסרו הבמות וצריך בה"מ אבל בלא"ה היינו עושים בח"ל וכן כל חובת הגוף. ודע אין מפטירין אחר הפסח וכו' והטעם שאף שיחרב הבית ויתבטל הק"פ ישאר הטעם כי עוד נחזור לקיימו ולכן אנו חייבים במצוות בח"ל. ונבא לחלוקת הודאה בס"ד:

הודאה מי שנעשה לו נס צריך להודות ולשבח לאל המושעות וכתבו גורי האר"י זצ"ל כי באמירת וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול להודות לך. להודות לך פירושו שהפה לא נברא כי אם להודות ולשבח לשמו יתברך ויזכור זכירת מרים. ומה גם ביצ"מ דאמרו בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא עצמו יצא ממצרים. ובזה פירשו המפרשים פ' חסדי ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו. הכונה חסדי ה' אזכיר כעל כל אשר גמלנו כאלו החסדים האלו עשה עמנו וגמלנו לנו עצמינו. הגם ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם לדור ההוא כרחמיו ולא לנו ממש כי אם לפנים בישראל זה כמה וכמה דורות עכ"ז צריך להראות כאלו גמל אותנו ממש כמ"ש חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים:

ולפי פשוטו אפשר דבגאולה העתידה נודה לה' על ישועתנו ונזכיר חסדי ה' ביציאת מצרים וזהו שינוי הלשון חסדי ה' אזכיר שהפליא לעשות ביצ"מ וזהו זכירה. וגם תהלות ה' על הגאולה בזמנה. והדר מפרש כעל כל אשר גמלנו ה' לנו בזמן גאולה שצריכים להודות. וגם נזכיר יצ"מ ורב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו:

ומתוך זה נבין משנת אראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יצי"מ בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות וחכ"א ימי חייך העה"ז כל ימי חייך להביא לימות המשיח. והרמב"ם פסק פ"א דק"ש כבן זומא וצריך להבין אמאי שבק חכמים ופסק כבן זומא. וכבר אני בעניי בקונטריס שמחת הרגל עמדתי על זה. ועתה אומר דרך דרש. ונקדים מ"ש הרב יערת דבש ח"ב דף ק"ב במ"ש בו ביום בא יהודה גר עמוני א"ל מה אני לבא בקהל א"ל ר"ג אסור אתה א"ל רבי יהושע מותר אתה א"ל ר"ג הכתיב לא יבא עמוני וכו' א"ל רבי יהושע וכי עמונים ומואבים במקומם הם עומדים כבר עלה סנחריב ובלבל כל העולם א"ל ר"ג הכתוב אומר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון וכבר חזרו א"ל רבי יהושע הכתוב אומר ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו והתירוהו לבא בקהל. ויש להבין למה בא דוקא בו ביום ולא קודם וגם דברי רבי יהושע דמתיר משום דכתיב ושבתי שבות עמי והלא אין להוכיח אם לא שבו כישראל או לא והוי ספק וספיקא דאוריתא לחומרא ואיך התיר רבי יהושע. אמנם הרמב"ם פסק במנין המצוות דאל תצר את מואב אינו נוהג לדורות אלא בימי משה והראיה דכתיב במשיח וירשו שער הנגב שהוא עמון ומואב וזה ודאי דמצוות לא יהיו בטלות לימות המשיח אמנם הרמב"ן השיג עליו וס"ל שנוהג לדורות רק שכבר בא סנחריב ובלבל את כל האומות והותר ארצם למשיח ולפ"ז רבי יהושע ס"ל כהרמב"ן שבלבל סנחריב את כל האומות ועדיין לא שבו ומותר גר עמוני לבא בקהל. וכל זה לרבי יהושע דמצוות אין בטלות לימות המשיח אך למ"ד בטלות אין קושיתם מהמשיח קושיא ואין הכרע אם שבו. וראב"ע דריש כל ימי חייך הלילות דס"ל דמצוות אינן בטלות לעת"ל וא"כ לא צריך קרא לרבות לימות המשיח דהוי כמו כל המצוות ומשו"ה דרש כל לרבות הלילות. וא"כ קודם לזה היו דורשים כחכמים להביא לימות המשיח וא"כ מצוות בטלות לעת"ל דאל"כ אמאי אצטריך להביא לימות המשיח וא"כ דמצוות בטלות לעת"ל אין מקום להקשות קושית הרמב"ם ממשיח ואין הכרע אם שבו עמון ומואב אם לא והוי ספיקא דאוריתא ולחומרא ולהכי לא בא יהודה גר עמוני אך בו ביום שנצח בן זומא שדרש כל ימי חייך לרבות הלילות והיינו דמצוות אינן בטלות לעת"ל וא"כ קשה איך ירש משיח ארץ עמון ומואב

ועכצ"ל כמ"ש הרמב"ן לפי שבלבלן סנחריב ועדיין לא שבו לזה בא לבקש התר והתירו רבי יהושע שפיר עכ"ל הרב יערת דבש:

ולפי דבריו א"ש דפסק הרמב"ם כבן זומא ונקבעה הלכה לפנים בישראל דמזכירין יצ"מ בלילות דקי"ל דאין מצוות בטלות לימות המשיח ולא אצטריך כל להביא לימות המשיח ומוכרח כל ימי חייך לרבות הלילות:

אמנם לא אכחד דמ"ש הרב מהר"י הנז' דהרמב"ם הביא ראיה דכתיב וירשו שער הנגב דמצוות לא יהיו בטלות והם עמון ומואב. דבריו קשים חדא דהרמב"ם לא הביא ראיה זו רק בתוך דבריו בשרש ג' דמצוות אל תצר וכו' אינם נוהגים לדורות כאשר יראה הרואה. גם מ"ש וירשו שער הנגב דהוא עמון ומואב הוא אגב שטפיה דהרמב"ן בסוף חיבורו במצוות כתב שראוי שימנו ג' לאוין עמון ומואב ושעיר מצוות לדורות אלא שבא סנחריב ובלבל והותרו עמון ומואב על דרך שאמרו עמון ומואב טהרו בסיחון וכתיב וירשו הנגב את הר שעיר ע"ש והכתוב הוא וירשו הנגב את הר עשו וא"כ מ"ש וירשו שער הנגב שהוא עמון ומואב לא יכון אלא הוא וירשו הנגב את הר עשו והוא שעיר ואינו עמון ומואב:

ולישב דעת הרמב"ם נראה דסמך עמ"ש בקמא דף ל"ח דא"ל הקב"ה למשה לא כשעלתה על דעתך עלה על דעתי שתי פרידות יש להוציא מהם רות ונעמה. וא"כ כשיצאו רות ונעמה בטל אל תצר את מואב ואל תצורם. ומ"ש במדרש דדוד הע"ה דן בסנהדרין משום שהם פרצו גדר היינו להשיב לפי דעתם אבל האמת שכבר יצאו השתי פרידות. וכן ראיתי שכתב מהרימ"ט בח"מ סימן ק' קרוב לזה. ושוב ראיתי שכ"כ בשיטה מקובצת משם רבינו ישעיה ותלמיד רבינו פרץ ע"ש. והיינו טעמיה דהרמב"ם שכתב שאינן נוהגות לדורות:

ומעתה מה שהקשה בספר אמרי נועם בס' שופטים דאיך אלישע ציוה להלחם עם מואב והכתיב אל תצר את מואב וכו' ע"ש. וכפי האמור לק"מ דאל תצר אינו מצוה לדורות רק עד שיצאו שתי פרידות וכבר יצאו בימי דוד הע"ה וכמ"ש רבינו ישעיה דגם נעמה באה בימי דוד הע"ה כדמוכח בש"ס. ומלבד זה אני בעניי כתבתי עליו בספר הקטן ראש דוד פרשת בלק. ובאתי לכלל קצת ישוב בספר הקטן דברים אחדים דף קס"ג ע"ש:

ולדעת הרמב"ן ז"ל צ"ל דאע"ג דאמרינן בקמא דמשום שתי פרידות אמר אל תצר מ"מ הוי ציווי לדורות מדחזינן דוד הע"ה שהוצרך לילך לסנהדרין והוצרך ללמוד דהם פרצו גדר תחילה כמ"ש במדרש וגם אמרו דנענש קצת כמ"ש במדרש והביאו חרמב"ן שם: ולדעתו דרך דרש אפשר לדקדק מ"ש ראב"ע הרי אני כבן ע' שנה ולא זכיתי וכו' הכונה

דבא ללמד ראב"ע דזאת התורה כל אחד קבל חלקו מסיני ואותו החידוש מיוחד לו לבדו ואי אפשר לחכם אחר לאומרו. וגילה זה באומרו הרי אני כבן ע' שנה כלומר. הרי אני כבן שבעים שנה שנתמנה לנשיא דהגדולה מכפרת כמשז"ל ואהדרו ליה תמניסר דרי חיורי ונעשה לו נס והוא כבן ע' שנה וא"א שהעונות מעכבין לכוין אל האמת כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל שהרי נתכפרו עונותי. וגם רמז באומרו הרי אני כבן ע' שנה למ"ש רבינו האר"י זצ"ל דהיה גלגול שמואל הנביא ע"ה שהי"ל נ"ב שנה ותמניסר שהיה לו הם ע' ושמואל הנביא ע"ה הורה הוראות בן ב' שנים כשהביאוהו לעלי כמשז"ל ואמרו לא משכחת לה צורבא מרבנן דמורה אלא דאתי משבט לוי וישכר ואני כהן ולוי שהיה שמואל הע"ה. וגם רמז שדעתו כדעת דהע"ה שהיה בן ע' שנה וסבר דציווי אל תצר לדורות שהוצרך ללמוד מסנהדרין מטעם דהם פרצו וכו' וא"כ המשיח שיירש עמון ומואב הוא מטעם דבא סנחריב וכו' וא"כ אין המצוות בטלות לימות המשיח ולא מצית למדרש כרבנן דכל להביא לימות המשיח דלא אצטריך דהמצוות אינן בטלות לימות המשיח. ועם כל זה שאני לוי וכהן ונתכפרו עונותי. וגם קבלתי עלי עול תורה דכתב הרב יערת דבש דף ק"א ע"ב דאמרו באבות דרבי נתן דעונת נשיא הוא מחדש לחדש בפני ביטול בה"מ ובזה פירש שם מ"ש איזיל אמלך בדביתאי וכמו זר נחשב. אך קי"ל דחמר ונעשה גמל צריך ליטול רשות מאשתו דממעט עונתה. והשתא דהוא נשיא ונתמעט עונתה פעם אחת בחדש צריך לימלך בה עכ"ד. וא"כ קבלתי עלי שעבודא דאוריתא ועם כל זה לא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות הגם שהייתי נקי מעון וכהן ולוי וקבלתי עול בית המדרש והייתי בסברת דוד הע"ה דציווי אל תצר לדורות והיה נקל לדרוש כבן זומא לא זכיתי עד שדרשה בן זומא כל לרבות הלילות דלימות המשיח אין אנו צריכים דמצוות אינן בטלות. משום שזה חלק בן זומא וא"א לומר החידוש בלעדו. וזה דקדק עד שדרשה בן זומא דהול"ל עד שאמר בן זומא אלא דכבר נשמתו אמרה קודם שבא לעולם כמ"ש שהיה הקב"ה אומר אליעזר בני אומר פרה בת שנתה וכתב הרב מהר"ם אלשיך ז"ל דהיינו להשפיע אור בנשמתו שיאמר חידוש זה בבואו לעה"ז וכן בן זומא עתה דרשה ברבים מה שכבר אמר בשמים קודם בואו מפני שהוא חלקו.

ואפשר לומר דרך דרש דגם רבנן לא פליגי על סברת בן זומא וגם הם מודים דהמצוות אינם בטלות לימות המשיח רק דסברי דימי חייך העה"ז בכללו ימים ולילות דהכל נכלל בימי חייך. וריבויא דכל אתא לימות המשיח דסד"א דהגם דהמצוות אינם בטלות מ"מ זכירת יצ"מ תפוק ותעול זכירת גאולת עולם בימות המשיח קמ"ל דגם זכירת יצ"מ היא מכלל המצוות שאינן בטלות ואין נגרע שום מצוה ואדרבא מהכא שמעינן דהמצוות אינן

בטלות. ובהכי ניחא טובא דהמגיד הביא כל המשנה גם סברת חכמים דגם הם מודים דמזכירין יצ"מ בלילות והוא בכלל ימי חייך העה"ז כמדובר:

ולפ"ז אפשר לומר דרך דרש ודרך אסמכתא פ' הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר ומארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים. והוא כי התורה נקראת חסד כדכתיב ותורת חסד על לשונה ואמרו פ"ד דסוכה תורה לשמה זוהי תורה של חסד. ובספר ארץ החיים מזמור ס"ג פירש אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי וחסדו היא התורה ע"ש. וז"ש הודו לה' כי טוב שנתן התורה לעולם אף לעת"ל אין המצוות בטלות וז"ש כי לעולם חסדו היא התורה לעולם אף לעת"ל. והראיה יאמרו גאולי ה' הגאולה העתידה שאין על ידי בשר ודם אלא על ידו יתברך וזהו גאולי ה' שאינה אחריה שעבוד. ואפ"ה יאמרו וישבחו אשר גאלם מיד צר פרעה דמזכירין יצ"מ לעת"ל אף כי בעת ההיא מארצות קבצם ממזרח וכו' והיה טעם לבטל זכירת יציאת מצרים עכ"ז המצוות אינן בטלות וזו בכלל לכן אנחנו מודים כי לעולם חסדו היא התורה נצחית לעולם.

א"נ אראב"ע הרי אני וכו' עם הקדמת שהלילות נחשבו כמ"ש בשמחת הרגל. ובזה ליל שמורים. א"נ במה שפירש הרב מהר"י דוד פסקת רשע במעשה שאדם אחד נפל ואטלע וכו'. ובזה ליל שמורים ככתוב שם:

פרק טז

דרוש ט"ז. לשבת כלה

ד' סיון תקנ"ח בס"ד ולחם התמיד עליו יהיה ופרשו עליהם בגד תולעת שני

במדרש פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי יונתי שנזדווגת לי במרה במצוות תמתי בסיני שנתממו לי ואמרו נעשה ונשמע (זה נסחת ילקוט כ"י):

לדעת בארץ אמריק"א שהאויר שם משונה משאר חלקי הישוב אסיא אפריקא אירופא למשל יש שם אילן דמרגג תאוה לעינים וטוב למאכל ויש בו תועלת לפי מזג ואויר ותכונת הארץ ההיא אבל סם המות נתון בתוכו כי לפי מתיקות הפרי ימשך לאכול הרבה והוא מסוכן אחוז בחבלי פרקי בדקי מיתה ורבים שט"ו ונסתכנו. ונמצא חכם גדול מאד יחיד בחכמות ובפרט בחכמת הטבע ובכל הארץ יצא קו תהלתו וכלם עונים אחריו כי יחיד בדורו הוא ויחכם מכל האדם וברוב חכמתו ורוח מבינתו ורוחב דעתו מצא חיים סמא דחיי מורכב בהרכבה קולטת מכל עש"ב יהיה מותר עשביה"ם כסף וזהב אשר כל אדם האוכל ממרקחת זו אשר ראה והתקין מורא לא יעלה מאכילת פרי

האילן המועיל ורגיל בארצו כי זה וזה אכילת פירות עם המרקחת גורם השקט ובטח ועלתה בידו הבריא"ה ובריא אולם חיה יחיה. והרבה עשו כן והועילו על הארץ ועל הפירות מדהרות דהרות כי מעשה רוקח אהני אצולי ואגוני וצדקו יחדיו וענין זה נודע בשערים. ונתפרסם מאד. ומאחר עלות שבח יקר וגדולת המרקחת הזה המוכן ומצוי לרוב בארץ מעשה ידי אמן ומזומן ויקראו שמו מן. מעתה כל איש מאנשי הארץ ההיא אשר לא יטול מלוגמת המרקחת ויאכל מהאילן אשר הוא רגיל באקלים ההוא יעשה בנפשו שקר ומשחית נפשו הוא יעשנה ודמו בראשו והוא שוטה רשע וגס רוח. והוא שנוי ומשוקץ ומתועב מכל אשר רוח בו התחלת חכמה כי למראה עיניו ישפוט כי האיש הזה חרפת אדם ובזוי עם שיכול להציל נפשו וגופו ברפואה אמיתית גלויה ומפורסמת שרירא וקיימת מוכנת ומזומנת ותהי לו שוכנ"ת:

וכיוצא בדבר הזה הוא איש ישראל איש הן בארץ אמריק"א העוה"ז המוריק פנים ואויר העולם משונה מכל חלקי העולמות עליונים למעלה מאד מאד. והנה בעה"ז מצוי היצר הרע אשר יש בו תועלת לאכול ולשתות כדי חייו וכיוצא משאר עניני העולם הנצרכים. ועצות היצר ומרמותיו ותחבולותיו רבו כמו רבו ומראה כי שיח וכי שיג לו להמציא לו תענוגות ומסכת שמחות מעדנים לנפשו והן הנה חבלי שאול ומוקשי מות ורבים אשר המית בכשפיו הרבים. ואולם אלהינו מרחם מקור חכמה לא כלו רחמיו רח"ם רחמתי"ם לראש גבר נתן לנו תורתו תורת אמת תורת חיים אשר אמיץ כחה לבטל היצר הרע ולינצל ממנו והעוסק בתורה חי בעולם הזה בהשקט ובטח ויגז שלוי"ם בשלוה ומסמני מלמעלה מנה והקרן קיימת לו לעה"ב נשב"ע ונוטל ונהנה מזיו השכינה במעלות אחז בינ"ן של קדושים בני עליה בני העולם הבא בעולם שכלו טוב ועולם שכלו ארוך:

הנה כי כן כל איש מישראל אשר יניח ידו מהתורה והמצוות וגבר עמלק כי יצרו מתעהו מדרך חיים לדרכי מות נכונו ללצים שפטים ומהלומות לגיו כסלים בעה"ז והניחו יתרם בשאול אשר הוא הולך נזיקין וחבלות בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל. כי יוצר הכל ברחמיו הרבים הוא אמר בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין והתורה מצויה ומזומנת לכל אשר ימלא את ידו ויסך אלוה בעדו כן יתן לידידו כח וגבורה לינצל מיצה"ר וכמ"ש פ"ק דקדושין דף ל' ת"ר ושמתם סם תם נמשלה התורה בסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו וא"ל בני כל זמן שרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואי אתה מתייירא ואם אתה מעבירה הרי הוא מעלה נומי כך הקב"ה אמר להם לישראל בני בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין ואם אתם עוסקים בתורה אי אתם נמסרים בידו שנאמר הלא אם תטיב

שאת ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו שנאמר לפתח חטאת רובץ עכ"ל. ויש לדקדק אמאי אצטריך משל. ותו להבין לשון סם ותבלין. ונקדים מ"ש בסוטה דף כ"א ע"א אמר רב יוסף מצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא תורה בין בעדנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא מתקיף לה רבא אלא מעתה דואג ואחיתופל מי לא עסקי בתורה אמאי לא הגינה עלייהו אלא אמר רבא תורה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא מצוה בין בעדנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגוני מגנא אצולי לא מצלא:

והנה הרב המופלא ח"ק מהר"ח ן' עטר זלה"ה בספרו אור החיים ריש פ' בחוקותי כתב דל"ק לרב יוסף מדואג ואחיתופל דמאי דקאמר רב יוסף דתורה מצלא מיצה"ר אף בעידנא דלא עסיק בה היינו בעוסק בתורה לשמה ודואג ואחיתופל הוו עסקי בתורה שלא לשמה ומשו"ה נלכדו בשחיתותם עכ"ד. ואחר זמן רב בא לידי ספר עיון יעקב וראיתי שכתב גם כן לתרץ לרב יוסף דשאני דואג ואחיתופל דטינא היתה בלבם כמ"ש פרק אין דורשין ע"ש ואמרו פרק חלק תורתן מן השפה ולחוץ ולא בלב:

והתוספות הקשו לדעת רב מ"ש בבריתא דרבי מנחם בר יוסי מה נר אינו מגין אלא לפי שעה אף מצוה אינה מאירה אלא לפי שעה ותורה כאור שהיא מגינה לעולם והשתא מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה למאי אי לפורענות מגינה לעולם. ואי ליצה"ר אינה מגינה לעולם כלל. ותורה מגינה לעולם למאי אי לפורענות מצוה נמי ואי ליצה"ר גם תורה אינה אלא לפי שעה בעידנא דעסיק בה. ועוד הקשו התוס' במ"ש לקמן הגיע לפרשת דרכים ניצול מכלם זה ת"ח דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא דהלא לא ניצול מיצר הרע בעידנא דלא עסיק בה והם ז"ל תירצו דסתם ת"ח מהרהר בתורה תדיר. אמנם לדעת רב יוסף הני תרי קושיי דהתוס' לא קשו כלל כמבואר:

ומצאתי בילקוט כ"י והוא מסודר על דרך פסיקתא רבתא וכתוב שם וז"ל ועוד שנו רז"ל דבין בעדנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא כלומר מגנא מן היסורין ומצלא מן החטא אבל המצוה בעידנא דעסיק בה מגנא ומצלא ודואג ואחיתופל דהוה להו תורה הרבה ביותר האי דלא אגנה עלייהו משום דטינא היתה בלבם בעלי עבירות היו ולא עסקי בתורה לשמה הה"ד כי נר מצוה ותורה אור כשם שהנר אין מגינה אלא לפי שעה כך המצוה וכו' ותורה אור מה האור מאיר ובא לעולם כלו כך התורה מגינה בעה"ז ובעוה"ב עכ"ל. עיניך הרואות דמדרש זה עלה בידינו כרב יוסף וכמ"ש הרב עיון יעקב והרב אור החיים ז"ל ולפ"ז דריש מה נר לפי שעה וכו' והרי הוא כמבוא"ר לפי

דברי התוספות דדרשת נר מצוה נמשלה המצוה לנר שהוא לפי שעה מתוקמא שפיר כרב יוסף ואריך:

ומעתה נבא לביאור המאמר ושמתם סם תם ופירש"י שלם שאינו חסר שום הצלה וצריך לדעת מאי למימרא שהוא סם שלם. אמנם לדעת רב יוסף גם עושה מצוה בעידנא דעסיק בה אצולי מצלא מיצה"ר. ברם בעידנא דלא עסיק בה לא מצלא. משא"כ תורה דבין בעדנא דעסיק בה בין בעדנא דלא עסיק בה אצולי מצלא מיצה"ר וז"ש סם תם שלם שאינו חסר שום הצלה לאפוקי דלא תימא כרבא דבעידנא דעסיק בה דוקא הוא דמצלא לז"א סם שלם דכיון דעוסק בתורה הוא סם שלם דמציל אף בעידנא דלא עסיק בה ואינו כעושה מצוה דאינו סם שלם דבעידנא דלא עסיק לא מצלא. ולהכי נקט המשל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה. כי כתבו גורי האר"י זצ"ל דבעת שנברא אדם הראשון היו חלקי האדם ובעלי חיים מתוקנים ומבוררים ולא נשאר כי אם לברר הצומח והדומם ולזה נצטוה על עץ הדעת ובזה היה נתקן הכל ובחטא אדה"ר נתקלקל הכל ומזה בא היצה"ר הקשה בכל. וז"ש לאדם שהכה את בנו מכה גדולה כלומר ברא דחטי אבוהי לקייה ועי"ז היה היצה"ר אימתני ותקיף. והניח לו רטייה על מכתו היא התורה אשר נתן לו בחסדיו הרבים. ודימה העסק בתורה לרטיה דהגם שהרטיה על המכה מ"מ כמה פעמים בעודו עוסק בצרכיו אינו מרגיש ולא עלה על לב מהרטיה ואעפ"כ מועלת הרטיה ומצלת מהמכה גם התורה כיון שאדם עוסק בה וקבל עליו עול תורה אף כשהוא מוכרח לעשות צרכיו ואינו עוסק בתורה אצולי מצלא מיצה"ר וכדעת רב יוסף. וז"ש בני כל זמן שהרטיה עליך דהיינו שקבלת עליך עול תורה ודקדק לומר בני כמ"ש בזהר הקדוש מאן דעסיק באוריתא אקרי בן להקב"ה. ואז אכול מה שהנאתך וכו' דהתורה כמו קרבנות כמשז"ל אינו צריך לא עולה ולא חטאת וכו' ואין צריך סגופים ותעניות דעוסק בתורה לשמה כפרה כתיב בה כקדשים. ורחוץ בין בחמין בין בצונן רומז שלא יחוש למקרי ופגעי העולם כי הוא נשמר דאגוני מגנא מן הפורענות וז"ש ואי אתה מתיירא שלא ייירא מן המכה שהוא היצה"ר דאצולי מצלא. ואגוני מגנא מן הפורענות. ואם אתה מעבירה שפורק ממנו עול תורה וזהו ת"ח הפורש מן התורה. הרי היא מעלה נומי דהוי מעוות שאין יכול להתקן. ואמר כך אמר הקב"ה לישראל בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין דייקא דהוי כמו מניח סם בחיטין שלא ירקבו וכיוצא וכך המקבל עול תורה ועוסק בה אף בעידנא דלא עסיק זאת התורה אשר ס"ם לו בדרך לאגוני ולאצולי ואם אתם עוסקים בתורה אי אתם נמסרים בידו וכו' והוא על דרך שכתב הרב פר"ח בי"ד סימן פ"ג על חקירת רופא על דג שנמצא בים ספרד הנקרא שטינקא"ס מרינו"ס דיש לו

קשקשים והוא סם המות ואיך התורה התירתו וכמ"ש הרב מעד"מ והשיב הרב פר"ח דהתורה התירתו לרוב התועלת שבו והסם המות הרקחים מוציאים אותו וצדיקים ילכו בם וכו' ועיין במחב"ר שם. וכן הוא ביצר הרע שבראו הקב"ה לרוב התועלת היוצא ממנו להתנהג בעה"ז לצורך חיותו ולהגדיל שכר הצדיקים וכבר מקור חכמה השי"ת ראה והתקין להוציא הסם המות וז"ש אמר הקב"ה בני בראתי יצר הרע הכונה בני זה לתועלתם בראתי יצר הרע ולסם המות שבו בראתי תורה תבלין וצדיקים ילכו בם וכו':

ועל פי האמור אפשר להבין פסוקי מזמור ל"ז פי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשוריו צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו. ואפשר לפרש במ"ש פ"ק דברכות מהו דתימא דינא שלמא בעלמא קמ"ל דדינא נמי היינו תורה וז"ש פי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט כאשר ידבר משפט היינו כמו פי צדיק יהגה חכמה דדינא נמי היינו תורה. א"נ במ"ש אליעזר בני אומר עגלה בת שנתה וכו'. ופירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל דקודם שיבא הצדיק אומר הקב"ה הלכות משמו להשפיע לו קדושה שכשיבא לעה"ז יוכל לומר ההלכות ההם. וזה רמז פי צדיק יהגה חכמה דהקב"ה אומר משמו קודם וזהו יהגה לעתיד וכשיבא לשונו תדבר משפט. ומיירי בגברא רבא דהגיע לפרשת דרכים דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא דניצול מכלם כמ"ש שם פרק היה נוטל וידוע שעיקר תורה לשמה והנה צור"ף הענוה שאז מכוין אל האמת כמ"ש פ"ק דעירובין שהלכה כב"ה מפני הענוה וידוע מ"ש פ"ק דע"ז דהתורה בסופו נקראת על שמו של הת"ח כדכתיב ובתורתו יהגה ופירשו המפרשים דכשהוא גברא רבא נקראת התורה על שמו. וז"ש פי צדיק יהגה חכמה ולשונו תדבר משפט דהוא גברא רבא ודן דין אמת. ועכ"ז הוא אומר תורת אלהיו בלבו כי אינו גברא רבא שהתורה נקראת על שמו ולפי רוב הענוה סובר שהיא תורת אלהיו ואינו מחשיב עצמו כגברא רבא. אז גם בעידנא דלא עסיק בה שהיא בלבו דקבל עול תורה. דע כי גם בעידנא דלא עסיק בה לא תמעד אשוריו ואצולי מצלא מיצה"ר כדעת רב יוסף. צופה רשע לצדיק בעידנא דלא עסיק בה היצה"ר הרשע צופה שאינו עוסק ומבקש להמיתו. ה' לא יעזבנו בידו דסגולת התורה היא דאצולי מצלא אף בעידנא דלא עסיק בה. ולא ירשיענו בהשפטו דהתורה מכפרת כקרבנות:

והרב החסיד מהר"ח כהן זלה"ה בספר ארץ החיים פירש צופה רשע לצדיק דהיצר הרע מכניס בלבו גאוה או מכעיסו. אך ה' לא יעזבנו בידו מה שזוכר ה' שמורה הענוה כי בכל כ"ב אותיות לא יש אות שאינו בגימט' יותר מאותיות הוי"ה שמורה על ענוה ובענוה

מבטל היצה"ר ממנו ולא ירשיענו בהשפטו ע"ד כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על פשעיו עכ"ד:

ועל פי זה אפשר לפרש פ' שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט הכונה שויתי ה' אנכי הרואה דשמו יתברך האותיות הם מספר קטן מכל האותיות שבא"ב שזה מורה ענותנותו יתברך כאמור ועי"ז אני מתחזק בענוה ואהניא לי התורה והענוה להצילני מיצה"ר וזהו כי מימיני שרומז לתורה בל אמוט הכונה דהתורה אגוני מגנא ואצולי מצלא בין בעדנא דעסיק בין לא כדעת רב יוסף:

ובעדנא דעסיקנא הם ימי רצון אשר זכינו קרבת אלהים במעמד הר סיני ובטובו הגדול חיינו בתורת חיים תורתו תורת אמת א"כ אדברה נא במעמד הר סיני ובמעלות התורה איזה דבר בס"ד:

כבר נודע שהוא מ"ע לזכור מעמד הר סיני וכבר אמרנו וענינו כמה טעמים בזה. והן עתה חוזר ומגיד כי טעם זכירה זו הוא דבמעמד הר סיני כתיב בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל אתם ראיתם וכו' ואמרו רז"ל ויחן שם ישראל באחדות אחד באיש אחד ובלב אחד. ויען כי האחדות הוא עיקר הכל ואמרו רז"ל והוא באחד כשישראל הם באחדות השכינה שורש לזה נצטוינו לזכור מעמד הר סיני שנהיה באחדות אחד כשם שהיינו במעמד הר סיני שהיינו כאיש אחד. ומה גם כי הוא פתח תקוה לגאולה העתידה דנחרב הבית בשביל שנאת חנם ואיך יתכן שיבנה הבית ועודם בשנאת חנם ועל ידי זכירת מעמד הר סיני נהיה באחדות כאיש אחד:

ואפשר לפרש ולרמוז בכתוב במ"ש פ"ק דקדושין האומר לאשה חצייך מקודשת לי אינה מקודשת דאתתא לבי תרי לא חזיא והכא במעמד הר סיני ישראל נמשלו לכלה והוא כחתן כ"י כידוע מכמה מדרשי רז"ל ואמרו רז"ל לך אל העם וקדשתם לשון קדושין כמ"ש בתנחומא פ' קדושים ובשאר מדרשים ואמרו דהב' לוחות היו קדושין ומשה רבינו היה שליח קבלה לקבל הקדושין. וא"כ צריך שיהיו כל ישראל באחדות א' שיהיו כלם נחשבים כאחד שיועילו הקדושין שאם לאו יהיו קדושין לחצאין. ושליח קבלת הקדושין צריך שיהיה דוקא משה רבינו ע"ה שהוא כלול מכל נשמות ישראל והוא באחד ובקבלתו הקדושין נמצא שכל ישראל קבלו הקדושין. ואפשר שטעם זה אהני נמי למה שניתנה תורה בחדש סיון שמזלו הוא מזל תאומים לרמוז לישראל שכל איש יחשוב שכל ישראל הם תאומים שיצאו מבטן אחד והם חשובים כאחד כי בזה יוכלו לקבל הקדושין שכל

ישראל נחשבים כאחד והם קדושין שלמים. וזה לא יכון אלא בענוה שכל אחד בעיניו איננו גדול מחבירו והיו לאחדים:

וזה רמז הכתוב בחדש השלישי שהוא מזל תאומים המורה אחדות כמו תאומים שיצאו מבטן אחד בשעה אחד וגם הוא מורה הענוה שאין לאיש להתגדל על חבירו אלא הרי הוא כמוהו והיו תואמים ויחדיו יהיו תמים. גם רמז החדש השלישי הוא סיון והוא גימטריא קכ"ו גימטריא ענו כמ"ש רבינו אפרים ז"ל והוא מספר אדני ברבוע שהעניו מרכבה לשכינה ומה טוב כי ענו גימט' אדני בריבוע לרמז זה. וכל זה רמז הכתוב באומרו בחדש השלישי שהוא תאומים והוא סיון. לצאת בני ישראל מארץ מצרים שהיתה מלאה גלולים ביום הזה שכבר עברו שבעה שבועות כנגד שבעה נקיים ששומרת הכלה. באו מדבר סיני ואמרו בעירובין דף נ"ד אם משים אדם עצמו כמדבר שהכל דשין בו תורה נתנה לו במתנה וזש"ה וממדבר מתנה ע"ש. וזה רמז באו מדבר סיני. כי מדבר סיני גימטריא שלום שלמי"ם הם והיו לאחדים ועוד רמז מדבר שנעשו ענוים כמדבר שהכל דשין. גם סיני גימט' ענוה עם הכולל. ויסעו מרפידים שהיו נפרדים וזה רמז רפידים פרידים כמשז"ל ועתה נסעו ממה שהיו במחלקת נפרדים. ויבואו מדבר סיני שראו שהקב"ה הניח כל הר וגבעה ונגלה על הר סיני שהוא נמוך ושפל להורות שהוא יתברך כ"י חפץ בענוה וגם במדבר שהכל דשין בו. ויחנו במדבר ויחן שם ישראל כאיש אחד ובזה יכונו הקדושין דישראל הם כגוף אחד והיא כלה נאה וחסודה וצביאת כלתא דא וההוות ליה לאנתו. וזה טעם ומשה עלה אל האלהים כי שליח הקדושין צריך שיהיה כלול מכל נשמות הכל"ה אתה עושה בישראל. ויקרא אליו שהיה עניו. ה' ששם הויה ברוך הוא מורה הענוה כמש"ל שלא יש בכל האותיות מספר קטן כמו אותיות השם ברוך כי אלף גימט' קי"א בית גימט' תי"ב גימל גימט' פ"ג וכן על זה הדרך. וגם מן ההר שהוא הר נמוך ושפל כי רצוני בענוה. לאמר כה תאמר לבית יעקב אין בית אלא אשה שהיא כלה כלולה וצריך ענוה כי בזה הכל יהיו כאחד כגוף אחד כי אין אשה מתקדשת לחצאין ואתה שליח קדושין כלול מכלם. ותגד לבני ישראל דברים הקשים כגידין אם יהיו נפרדין ח"ו:

וטרם אעלה על אר"ש בשארית הכתובים אביע אומר נמשך להאמור מאמרם ז"ל בשוחר טוב מזמור ס"ט אמר שלמה מה יפית ומה נעמת אהבה על הים ורואים להקב"ה היו יפים ונעימים ראו אותו בסיני נעשו ישרים כשנתן להם התורה שנאמר יצפון לישרים תושיה ואומר הטיבה ה' לטובים ולישרים ראוהו נכנס לאהל מועד נעשו צדיקים שנאמר רננו צדיקים בה'. וכן הוא במזמור קמ"ט בשינוי. וראוי להבין התיחסות התוארים האלו

בין הפרקים הללו. ואפשר כי הנה על הים ראו כבוד ה' כמשז"ל ראתה שפחה על הים וכו' ומזיו השכינה קלטו ויאור להם ונעשו יפים ונעימים ועד"ז ארז"ל בילקוט כ"י חכמת אדם תאיר פניו בשעה שעמדו ישראל בסיני ניתן עליהם מזיו של מעלה הה"ד ויצא לך שם בגוים ביופיך וכשראוהו בסיני שבחר בהר נמוך וכ"י ירד על הר סיני נעשו ישרים פירוש ענוים כמו שאמרו בסוף פרק כיסוי הדם יכול יגיס דעתו ת"ל משרים ופירש"י ז"ל כמישור ארץ חלקה שנוחה לידרס והיינו שהוצרכו בהר סיני להיות ענוים ומזה נמשך האחדות כגוף אחד שאין אשה מתקדשת לחצאין כדבר האמור וזש"ה יצפון לישרים שהם ענוים תושיה שבהיותם ענוים והיו כאחד זכו לתורה ונתקדשו. והנה פירשו המפרשים ז"ל כי לגודל רחמי ה' מלבד שהשכינה שורה באהל מועד היתה שורה על הצדיקים כאשר היתה באמנה זאת לפנים וזש"ה ועשו לי מקדש להשרות שכינתי ואעפ"כ ושכנתי בתוכם ממש עכ"ד וזש"ה ראוהו נכנס לאהל מועד נעשו צדיקים כדי שגם עליהם תשרה שכינה שנאמר רננו צדיקים בה' השורה עליהם ירונו וישמחו שמלבד השראת שכינה באהל מועד שורה על הצדיקים אלו הן הגולי"ן גילה אחר גילה גילת ורנן: **ומעתה** נחזור להבין איזה רמז בקראין בס"ד ונקדים מ"ש הרמב"ם פי"א דמכירה דאין אדם מתחייב בדבר שאינו קצוב כגון שאמר הריני חייב לזון אותך או לכסות חמש שנים אע"פ שקנו מידו לא נשתעבד שזו כמו מתנה היא ואין כאן דבר ידוע ומצוי שנתנו במתנה וכן הורו רבותי ומפני מה הפוסק עם אשתו שיהא זן את בתה חייב לזונה מפני שפסק בשעת נשואין והדבר דומה לדברים הנקנין באמירה עכ"ל הרמב"ם ז"ל. ועניין זה לעמוד עליו ברב עוביו ורוב היקפו במ"ש ראשונים ואחרונים באמת הוא דבר שאינו קצוב וכעת אין המקום אתי אמנם לפוטרו בלא כלום אי אפשר אמרתי אדברה שנים ג' גרגירים לפי העת והזמן אגב רהטאי בס"ד:

הנה הראב"ד השיג עליו ממ"ש בכתובות דף ק"א ע"ב אתמר האומר לחבירו חייב אני לך מנה רבי יוחנן אמר חייב ור"ל אמר פטור ואוקמה בדלא אמר אתם עדי ואמר חייב אני לך מנה בשטר רבי יוחנן אמר חייב אלימא מילתא דשטרא ר"ל אמר פטור לא אלימא מילתא דשטרא תנן הנושא את האשה ופסקה עמו לזון את בתה חמש שנים חייב לזונה ה' שנים מאי לאו כי האי גוונא לא בשטרי פסיקתא וכדרב גידל דאמר רב גידל אמר רב כמה אתה נותן לבנך כך וכך וכמה אתה נותן לבתך כו"ך עמדו וקדשו קנו הן הן הדברים הנקנים באמירה והרי דלרבי יוחנן לא אצטריך לאוקומה בשטרי פסיקתא וקנה והרי דבר שאינו קצוב קנה וכתב הרב המגיד דהוה מצי למימר התרצן ולטעמיך וכמה דוכתי איכא כי האי גוונא דמצי למימר ולטעמיך ולא אמר:

והרב עדות ביעקב סימן ס"ו דף קס"ה ע"ד כתב דמהך סוגיא יש להוכיח כדברי הרמב"ם דהא כי פריך מדתנן הנושא וכו' קאמר מאי לאו כי האי גוונא ופירש"י מאי לאו כי ה"ג דמוסר לו שטר בעדים וכתוב שקבל כו"ך ואין שם קנין ולא חתימה דאי הוה שטר חתום בידה מאי למימרא. ואם איתא דאדם מתחייב בדבר שאינו קצוב אימא דאיירי בשטר חתום בקנין וקמ"ל דאדם מתחייב בדבר שאינו קצוב אלא ודאי דס"ל דאין אדם מתחייב בדבר שאינו קצוב וחייב לזונה משום דאיירי בשטרי פסיקתא ואה"נ דהוה מצי למימר ולטעמיך זהו תורף דבריו עש"ב:

ולי ההדיוט אינה ראיה כלל דתסגי לן למימר כמ"ש הרב המגיד ז"ל דלדעת הרמב"ם הוה מצי למימר ולטעמיך הגם דחייב אני לך מנה בשטר חייב הכא היכי מחייב הא הוי דבר שאין לו קצבה. ולא אמר ולטעמיך. אבל להביא ראיה אפכא ממאי דאמר מאי לאו כי האי גוונא דאי לא מאי למימרא דהכונה דלא מצי למימר דהא אשמועינן דהוי דשא"ק דהדין הוא להפך. לא מן השם הוא זה דא"כ מאי פריך לר"ל ותימה על עצמך. ואם כונתו דאמאי הש"ס לא אוקמה בכי האי גוונא ואה"נ דהמקשן לא נכנס בזה גם בסגנון זה אינה ראיה דלדעת החולקים על הרמב"ם ס"ל דאין זה חידוש דאדם מתחייב בשטר וקנין בדשא"ק דמהיכא תיתי דלא יתחייב ומשו"ה אוקמ' בשטרי פסיקתא. וממאי דלא אמר ולטעמיך שמעינן דאדם מתחייב בדשא"ק:

עוד הקשה הרמב"ן על הרמב"ם ממ"ש בגטין דף ן' ע"ב על מאי דתנן אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות מנכסים משועבדין וקאמר טעמא רבי חנינא מפני שאין קצובין אלמא מבני חרי גבי אע"ג שאינם קצובים. וכתב הרב עדות ביעקב דף קס"ז ע"ד דהרמב"ן ובעה"ת הקשו כן על הרמב"ם לפי שלא ראו פירוש המשנה להרמב"ם דשם גילה דעתו הרמב"ם ופירש לאכילת פירות כיצד ראובן גזל קרקע משמעון והיתה מלאה פירות ואכל ראובן הפירות והפסיד הקרקע וכו' כשיבא שמעון לגבות הפירות מראובן ומה שהפסיד גובה מה שהפסיד אף ממשעבדי וגובה הפירות מנכסים בני חורין ע"כ ולא רצה הרב בפירוש המפרשים דגזל שדה ומכרה לאחר וזרעה ועשתה פירות ובא נגזל וגבאה עם פירותיה מהלוקח דאע"ג שקבל אחריות אינון ועמלהון ופירי דידהון הרי הפירות דשא"ק ואינו מתחייב זהת"ד. ואני הדל לא זכיתי להבין דבריו דהרי הרמב"ם כתב פ"ט מהלכות גזילה דין ח' הגוזל שדה ומכרה ואכל הלוקח פירותיה מחשבין עליו כל הפירות שאכל ומשלם לבעל השדה וחוזר וגובה אותן מן הגזלן מנכסים בני חורין וכתב הה"מ דהיינו דתנן אין מוציאין לאכילת פירות וכו' והיינו ודאי שקבל האחריות המוכר שהוא גזלן אינון ועמלהון ופירי דילהון והרי שגובה אפילו שנתחייב דבר שאינו

קצוב ושפיר קא מותיב הרמב"ן. ומאי אהני לפסקי הרמב"ם בחיבורו במה שפירש בפירוש המשנה ועמ"ש הרמב"ם פכ"א דמלוה:

והרב פני משה בח"ב סימן ל' כתב משם הרב מהר"ש חיון סימן ל' דע"כ לא סבר הרמב"ם הכי אלא היכא דמתחייב בדבר שאין לו קצבה בלא כסף ובלא מחיר אך אם נתן לו דבר מה כדי שיתחייב בחיוב זה אף שהוא בדבר שאינו קצוב חל החיוב אף לסברת הרמב"ם דאגב זוזי גמר ומשעבד נפשיה וכתב הרב פני משה על דברי מהר"ש חיון הללו ויש אתי לסייע ולהכריח דעתו זאת דאלת"ה קשיא להרמב"ם מסוגיית הנזיקין דר' חנינא קאמר טעמא שאין מוציאין לאכילת פירות מפני שאין קצובים ודוקא ממשעבדי אבל גבי מבני חרי ולסברת הרמב"ם אי אינם קצובים אף מב"ח לא ליגבי דחיוב אין כאן ובפרט דהרמב"ם פוסק כטעם רבי חנינא פכ"א דמלוה אלא צ"ל לדעת הרמב"ם דכשהמתחייב מתחייב בשביל שום הנאה אז מתחייב אף בדשא"ק ומוכר שדהו הא קמתהני שמקבל המעות זהת"ד:

וזה קרוב לשלשים שנה שתמהתי על הרב פ"מ דנראה דחדשות הוא מגיד בסוגיא זו דהנזיקין כאלו הוא היולדה והמחזיקה. וזו של כת הקודמין היא וממנה קשיתיה להרמב"ן על הר"מ כמבואר בבעל התרומות. ותו דמהר"ש חיון שם בסימן ל' רמזה דכתב דבזה תירץ לקושית הרמב"ם מהא דפרק הנזיקין דאין מוציאין לאכילת פירות. ותו בתשובה שם סימן יו"ד ובביאורו בסימן ס' כתבה באורך ומה חידש הרב פ"מ ז"ל ואחר זמן ראיתי שכבר קדמנו הרב משנה למלך פי"א מהלכות מכירה שהשיג כן על הרב פ"מ. ועוד יש לי ההדיוט לדקדק על הרב פ"מ דמייתי ממ"ש הרמב"ם פכ"א דמלוה ושם לא כתב הרמב"ם אלא דלא יגבה השבח והפירות שאכל הגזלן ולא מזון האשה והבנות מנכסים משועבדים שאלו דברים שאין להם קצבה ע"ש. ומהא ל"ק דזה מורה דהרמב"ם מפרשה דגזל שדה מלאה פירות כמו שפירש בפירוש המשנה ואין זה ענין למתחייב בדשא"ק וכמ"ש הרב עדות ביעקב. והו"ל לאתויי מפ"ט דגזילה דשם כתב דהגוזל שדה ומכרה דמשלם הפירות שאכל לבעל השדה וחוזר וגובה מהגזלן מב"ח וזהו משום שבתחילה כשמכרה הגזלן נתחייב ללוקח גם בפירות ואינם קצובים כמ"ש רבי חנינא והוא פסק כר' חנינא פכ"א דמלוה. דמהשני דינים מוכח דבין שגזל שדה עם הפירות בין שגזל שדה ומכרה ואח"כ עשתה פירות ללוקח וטרפם ממנו הנגזל שגובה מב"ח דגזלן ובפירוש המשנה חדא מינייהו נקט. ועתה נתחזקה קושית הרמב"ן ונתאמץ תירוץ הרב בני שמואל דהשתא דיש לפרש דהגזלן גזל שדה ופירותיה ובזה אמרו דגובה מב"ח אמאי הרמב"ם קאמר דה"ה בגזל שדה ומכרה והלוקח אכל הפירות שהוציא

השדה וגובה מהגזלן מב"ח והרי אין אדם מתחייב בדשא"ק. ונתחזקה הקושיא על הרב עדות ביעקב דהוי הפך דבריו שהוא הקשה על הרב ב"ש שם דף קס"ז בסופו דמפירוש המשנה הנזכר יש להוכיח דלא כהרב בני שמואל דכתב דבקבל הנאה מתחייב בדשא"ק דאם איתא אמאי הר"מ בפי' עזב פירוש המפרשים ואוקמא בגזל שדה מלאה פירות ע"ש. ולפי האמור מדבריו בחיבורו משמע דלא שאני ליה ובפי' חדא מינייהו נקט. ואדרבא הוא ראיה חותכת לדברי הרב מהרש"ח דגם דיש פירוש באין מוציאין לאכילת פירות מרווח כפירוש המשנה סבר דה"ה בגזל ומכר ונתחייב בפירות דגובה מנכסים בני חורין: **והרב** מהרש"ח בביאורו בסימן ס' כתב דבזה מתישב נמי מה שהקשה הרמב"ן ממ"ש מה שתעלה מצודתי מכור לך דלא קנה משום דאינו ברשותו הא מה שעלתה קנה אפילו דהוא דשא"ק דהתם נמי איירי במכירה וכיון דיש צד הנאה גמר ומקנה ואעפ"י שהרמב"ם פכ"ב מהלכות מכירה כתב מה שתעלה מצודתי נתון לך ל"ק דעיקרא במכירה מיירי כמ"ש מה שאירש מאבא מכור לך אלא דרצה ללמדנו נמי דין זה בנתינה ולאו דוקא דאי בנתון אף במה שעלה לא קנה דהוי דשא"ק עכ"ל. וקצת יש להרגיש על הרב מש"ל פי"א דמכירה שהביא תירוץ הרב גדולי תרומה לזה דהתם כיון שגם הלוקח לא ידע ואפשר שיהא פחות ממה שקונה ושיער בשיווי הדמים ונמצא מפסיד ועכ"ז סבר וקביל גם המוכר אף דאפשר דיהיה הרבה גמר ומקנה והקשה לו ממ"ש הרמב"ם נתון לך ע"ש. והרב דראה דברי מהרש"ח בביאורו סימן ס' כמו שהזכירם בסמוך מאי מקשה על הרב גד"ת כבר מהרש"ח שתירץ על דרך הרב גד"ת ראה ויתר מ"ש הר"מ נתון ואי לא הונחו דבריו גם על הרב מהרש"ח הי"ל להקשות. ואפשר דכונת הרב דהרב גד"ת הי"ל להרגיש מדברי הר"מ פכ"ב ולתרץ. ואעיקרא דברי מהרש"ח הם דחוקים ולא חש הרב מש"ל להם בהיות שהרב גד"ת לא נזכר מדברי הרמב"ם:

אמנם הרב מהרש"ח סבר דכיון דהאי לישנא דמה שתעלה מצודתי נתון לך הוא חידוש מהר"מ דלא אפשר דכך היה גירסתו בש"ס פ"ק דמציעא דף י"ו יכולנו לומר דהרמב"ם רצה ללמד דדין זה הוא גם במתנה ולא נקטיה לדיוקא ואי הוה לשון הבריתא כך היה יותר מקום לדקדק בלשון הבריתא מדיוקא חדא דלשון הבריתא דייק טפי מלשון פוסק בצד מה. ותו דהרמב"ם יש מקום לומר דבא ללמד דזה הדין הוא במתנה ולא חש לדיוק דסמך על מה שביאר פי"א דאין אדם מתחייב בדשא"ק. אבל אי הוה לשון בריתא יש מקום לדקדק מאחר דאינו מפורש דין דשא"ק לא במשנה ולא בבריתא. והנה יש להעיר על הרב כנה"ג סימן רי"א אות ד' שכתב וז"ל יראה דאף במתנה אין אדם מקנה דבר שאינו ברשותו משפט צדק ח"ב סימן י' עכ"ל דאמאי הוצרך ללמוד זה מהרב מ"צ והם

דברי הר"מ והעתיקו מרן בש"ע שם מה שתעלה מצודתי נתון לך וספר מ"צ איננו פה עמנו. ואפשר דהרב מ"צ גופיה הוכיח מהר"מ והרב כנה"ג לא חש להאריך:

והדבר מוכרח שהם דברי הר"מ שהרי לשון הבריתא מה שאירש מאבא מכור לך מה שתעלה מצודתי מכור לך לא אמר כלום מה שאירש מאבא היום מכור לך מה שתעלה מצודתי היום מכור לך דבריו קיימין. ואוקמא ר"י סיפא אירש משום כבוד אביו תעלה משום כדי חייו ונראה מהברייתא דרישא וסיפא החלוקות שוות אלא דבסיפא קאמר היום והיינו כדתרגמה ר' יוחנן. ותו דהכי גריס הרי"ף ולא נמצאת גירסא זו שכתב הרמב"ם. ולכן נראה שהרמב"ם חידש זה וכתב מצודתי היום נתון לך. זה נראה יושר הדבר. הגם דיש לדחות:

עוד ראיתי להרב מהרש"ח בביאורו שהוקשה לו מערב דכתב הרמב"ם דאינו ערב בדשא"ק ואף ע"ג דערב הוי אסמכתא ובההיא הנאה דהימניה גמר ומשעבד נפשיה ותירץ דסובר הר"מ דלא מהני האי הנאה לדחות אסמכתא ודשא"ק. וק"ק על הרב בית דוד ח"מ סימן י"ג דף ח"י ע"ב שהוקשה לו על חילוק הרב מהרש"ח דלא אמרה הר"מ אלא כשמתחייב בכדי מערב כמו שהקשה הריטב"א ז"ל ותירץ דכיון דלית הנאה ממש לא גמר ומקנה ומאי דסמך על אמונתו לא חשיב ליה הנאה במעות עכ"ד. ולא זכר דכבר הרב מהרש"ח עצמו עמד על זה ותירץ וטפי מעלי תירוץ מהרש"ח מתירוצו כמבואר:

וידיד נפשי חתני החכם השלם עצום ורב כמה"ר אברהם פארדו נר"ו הי"ו ההוא אמר דלכאורה קשה לדעת הרמב"ם מ"ש פרק הפועלים מעשה בר' יוחנן בן מתיא שבנו פסק מזונות לפועלים וא"ל אם אתה עושה כסעודת שלמה אין אתה יוצא י"ח שהם בני אברהם יצחק ויעקב. והוי דבר שאינו קצוב ואין כאן חיוב. ותירץ דמבואר בש"ס דסעודת אברהם אע"ה קצוב תלתא תורי לתלתא גברי כמ"ש בש"ס עכ"ד. ולפי דברי הרב מהרש"ח ל"ק דבההיא הנאה דהאמין לפועלים שיהיו פועלי אמת וצדק והפועלים האמינו בו גמר בעה"ב ומשעבד נפשיה אף בדבר שא"ק. א"נ אפשר דהא מיהא עיקר החיוב יש דמנהג המדינה ליתן מזונות מתחייב בדשא"ק. א"נ יש מקום לומר דכיון דהוא ת"ח מתחייב ע"ד שכת' מהרימ"ט בדבשב"ל וה"נ בדשא"ק וצ"ל:

עוד הקשה ידידי נר"ו מעובדא דירושלמי פרק החולץ דקבל רבי לזון לי"ב יבמות ובניהם חדש העיבור ובאו הם ול"ו ילדים ויהיב לון עכ"ד. ונראה די"ל דדמי למתחייב בשעת נשואין. א"נ התם נדר ובנדר מתחייב וכמ"ש הרמב"ם פכ"ב דמתחייב בנדר בדשב"ל וכיוצא. א"נ כתשובת מהרימ"ט הנז'. והנה כתב הרב כנה"ג סימן ס' אות מ"ד דבמתחייב

ע"י שליח בדשא"ק גם לדעת הרמב"ם מתחייב ועמ"ש בספר חשק שלמה אות מ"א ואכמ"ל.

ובזה נבא אל הביאור כה תאמר לבית יעקב כלשון הזה וכסדר הזה כמ"ש במכילתא. דהנה הכא הקב"ה הוא מחייב לישראל בדשא"ק שיהיו ישראל שומעין בקולו לכל אשר יבטא ולשמור בריתו ולהיות גוי קדוש ואין שיעור לקדושה וכל זה דשא"ק. וגם הקב"ה כ"י מתחייב בדשא"ק שיהיו סגולה מכל העמים ומבואר שיהיו ניכרים שיש להם טובות יותר מכל עם. והנה החיוב הוא על ידי שליח משה רבינו ע"ה ומועיל גם להרמב"ם כמ"ש הרב כנה"ג. גם לפי מ"ש הרב מהר"ש חיון דלדעת הרמב"ם נמי בקבל הנאה מתחייב בדשא"ק א"כ ישראל קבלו הנאה שהוציאם ממצרים וקרע להם הים וג' מתנות טובות מן ובאר ועננ כבוד ומתחייבים בדשא"ק. וגם כ"י קבל הנאה שהכינו עצמם לקבל התורה והאמינו בו ובמשה וכיוצא. והנה לפי שיש לפקפק בדברי הרב כנה"ג כמ"ש בספר חשק שלמה לכך אמר ה' כה תאמר כלשון הזה לאפוקי דלא יסבור משה כהרב כנה"ג דע"י שליח מתחייב בדשא"ק ויאמר לישראל אתם ראיתם אשר עשה ה' במצרים ויבא אתכם אליו ועתה שמעו בקולו ושמרתם בריתו ועד"ז הכל לזה אמר כלשון הזה וכסדר הזה שהם דברי ה' כאלו לא יש שליח. אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים אש"ר גימט' דצ"ך עד"ש באח"ב ואביא אתכם אלי וא"כ קבלתם טובה גדולה ובהא מודו הרמב"ם ורבותיו דאדם מתחייב בדשא"ק וא"כ יכולים אתם להתחייב בדשא"ק. וכי תימא העיקר כדעת הריטב"א ורבו ריש פרק הנושא דהרמב"ם ורבותיו לא שנא להו בין קבל הנאה ללא קבל ודלא כהרב מהרש"ח. לזה אני אומר ועתה אם שמע וכו' כלומר ועתה שהוא שעת נשואין אליבא דכ"ע מתחייב בדשא"ק וכמ"ש הרמב"ם בהדיא אם שמע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי. ולא תימא דאלו הטעמים אני אומר למה שאני אומר והייתם לי סגולה מכל שהוא דשא"ק. לא בי היא כי לי כל הארץ ולגבי דידי ליכא דשא"ק כי אנכי היודע ועד. אבל אלו ההקדמות הם בשבילכם וז"ש ואת"ם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כל זה ואתם בעבורכם כי קבלת דברי שתשמעו והיותכם גוי קדוש הוא דשא"ק ובעבור זה הוא שהוצרכתי לטעמים שאתם חייבים בדשא"ק:

א"נ אפשר לרמוז במ"ש אתם ראיתם וכו' במשז"ל דהחזיר התורה לעשו וישמעאל ולא רצו ופירשו בזהר הקדוש פ' בלק דח"ו שס"ד ליתן התורה להם כי חלק ה' עמו רק כדי שלא יתקנאו א"ה וחילו פניו שיתנה לישראל ושר עשו נתן מתנה שיוכלו לדון ד"מ דהחרב ניתן לעשו. וישמעאל נתן מתנה שיוכל ב"נ למחדי באתתיה עש"ב. ובזה אפשר לפרש פ' עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכון יה אלהים

הכונה עלית למרום שבית שבי שלקחת התורה. ולא עוד אלא לקחת מתנות באדם שכל המלאכים נתנו מתנות למשה רבינו ע"ה. ואף סוררים עשו וישמעאל שסרו מהתורה נתנו מתנות ורמז לשכון יה אלהים שם רמז המתנות שנתנו ישמעאל למחדי באתתיה וזהו לשכן יה דאיש ואשה שזכו יה ביניהם וע"י דחדי ב"נ עם אתתיה שם יה ביניהם וז"ש לשכן י"ה. אלהים דין שיהא רשות לב"ד לדון ד' מיתות. וא"כ סוררים שנתנו כתף סוררת לקבל התורה. נתנו מתנות ישמעאל למחדי וזה רמז לשכן יה ועשו דין וזה רמז אלהים שהוא בחינת דין:

וכדי לישב דעת ישראל פתח ואמר אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים כלומר מה שחזור חזור עם התורה לעשו וישמעאל לא יעלה על לב דהיה לאמת רק למראה עינים דוקא שהרי אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים עשר מכות ואשא אתכם על כנפי נשרים ותחת אשר הייתם נטמעים בעמקי הקליפות ביררתי נשמתכם ואביא אתכם אלי ונכנסתם בשערי קדושה. ואיך יתכן ליתן התורה לעשו וישמעאל אבל היה לטובתכם. ועתה שכבר סרה קנאתם אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם בריתי שהוא שבת לחד מ"ד במכילתא ורמז להם דשבת נצטוו במרה וכל דנטיר שבת אקרי בן להקב"ה ואיך יתכן דרצה ממש לתתה לא"ה אלא הכל לטובת ישראל ומכל זה תשכילו כי כל אשר אמרתי להם לקבל התורה לא היה בעצם רק למראית העין. והייתם לי סגולה מכל העמים אוצר חביב רמז שכל נשמות ישראל הם באוצר בפני עצמו כמ"ש בכמה דוכתי משם מז"ה ז"ל:

כל קבל דנא אמרו ישראל כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע ופירש הרב תורת חיים כי ישראל ידעו שהקב"ה החזיר התורה לעשו וישמעאל ולא רצו לכן אמרו נעשה נגד עשו שלא רצה ונשמע נגד ישמעאל שלא רצה ומשו"ה הקדימו נעשה לפי שהקב"ה פתח לעשו תחילה עכ"ד כפי הרשום בזכרוני ונרחיב דבריו קצת כי הנה אלה רשעים שמם נאה ומעשיהם כעורים כי עשו שמו מלשון עשיה וזר מעשהו לא רצה לעשות מאמר הקב"ה. וכיוצא בו ישמעאל לשם שבו שמע אל היה צריך להיות שומע אמרי אל והיה אוטם אזנו. ולכן ישראל אמרו אנן בדידן נשלים חסרונן נעשה כנגד מה שהי"ל לעשות עשו. ונשמע נגד מה שהי"ל לשמוע לישמעאל:

ובזה נבין מסרה ונשמע פתגם המלך נעשה ונשמע ונשמע קולו בבואו אל הקדש (עיין פתח עינים פ"ק דע"ז בסגנון אחר) ונקדים דכתבו המפרשים דלשרי עשו וישמעאל אמר להם לקבל התורה בדרך גזרה והרמנא דמלכא ולכן לא רצו ולישראל נתן התורה בחיבה יתירה נודעת. וז"ש ונשמע פתגם המלך לשרי עשו וישמעאל שיקבלו התורה בהרמנא וגזרת מלך וזה רמז פתגם המלך מאמר המלך המצוה לעבדיו ולא רצו. אמנם ישראל

אמרו נעשה ונשמע נגד עשו וישמעאל. ולישראל היה באהבה וחיבה וז"ש ונשמע קולו בבואו אל הקדש קדש ישראל עליון יתן קולו כאב את בן ירצה:

א"נ ונבין מדרש הובא בספר גור אריה פ' תרומה א"ר ברכיה לא היתה תורה צריכה להתחיל אלא מהחדש הזה לכם מפני מה פתח בבראשית בשביל שהקדימו ישראל נעשה לנשמע והוא תמוה. ואפשר במ"ש רש"י א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם ומה טעם פתח בבראשית שלא יאמרו לסטים אתם וכו'. ועתה אפשר לומר דאם ישראל לא היו רוצים התורה כשקבלוה יש להם טענה שלא היו רוצים לקבל התורה והקב"ה נתן להם א"י כדי שיקבלוה. אבל כשאמרו נעשה ונשמע והורו בזה רוב חשקם בתורה א"כ יאמרו א"ה שלסטים הם שנטלו ארץ כנען. ולזה פתח בבראשית להורות דהארץ שלו והוא נתנה לטוב בעיניו. והגם דלפי זה מודים א"ה שהארץ של הקב"ה ואינו לגמרי כדדריש רבי יצחק. דרך דרש אפשר לומר דמדהוצרכה התורה להתחיל בראשית ולא החדש הזה מהא שמעינן שהוא להורות דהוא נתן ארץ כנען לישראל ולא יטענו לסטים אתם והיינו דאמר במאמר הנז' מפני מה פתח בבראשית משום שהקדימו עשיה לשמיעה:

ועוד אפשר לומר דרך דרש כי הנה כתבו המפרשים דמלאכי השרת היו רוצים התורה בטענת דינא דבר מצרא. ולדחות טענה זו יש שני תירוצים אחד שמלאכי השרת לא שייך גביהו אלא חלק הסוד וישראל שייכי בסוד ובפשט וא"כ אי לקחי לה מה"ש איכא פסידא דמוכר וזכו ישראל. ועוד יש תירוץ אחר דהתורה נתנה במתנה ולא שייך במתנה דינא דב"מ. ודרך דרש אפשר דידעו ישראל דה' נותן התורה במתנה. ובזה נכנסו בספק שמא אינו רוצה לתת להם כי אם חלק הפשט דאי ס"ד דרוצה לתת סוד ופשט אמאי אצטריך לתת התורה במתנה. הא אפילו דיהיה דרך מקח ליכא דדב"מ כיון דישראל זוכים בסוד ופשט. ומפני ספק זה נתחכמו לומר נעשה ונשמע כמו המלאכים דכתיב גבורי כח עושה דברו לשמוע בקול דברו לרמוז שהם רוצים חלק הסוד כמו שרוצים מלאכי השרת אלא דישראל בשתים עלתה להם סוד ופשט. ולזה פתח בבראשית דשם גנוזים מעשה בראשית ומעשה מרכבה כמו שרמזו בזהר הקדוש ורבינו האר"י ז"ל ונתרצה הקב"ה לתת לישראל הפשט והסוד. וגם במתנה דבעין יפה הוא נותן ולקחו אפילו ענותנותה וצדקתה כמשז"ל. וז"ש ר' ברכיה לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחדש הזה שהם המצוות כפשטן. אך פתח בבראשית שהם רזין עילאין משום שהקדימו עשיה לשמיעה שהורו שרוצים להיות כמה"ש נמי ליקח חלקי הסוד גם כן:

ובזה יתבאר מאי דתנן פ"ג דאבות חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו והכפל אינו מובן. אמנם עפ"י האמור א"ש חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה שנתן להם התורה במתנה ובזה נתבטלה טענת המלאכים דאין דין בר מצרא במתנה. ולפי שאמרו נעשה ונשמע שדימו היות כמלאכי השרת ורצו חלק הסוד חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שהוא חלק הסוד וזהו שאמר חיבה יתירה וגם שבו נברא העולם:

א"נ אפשר דכיון דהפליאו לעשות במה שאמרו נעשה ונשמע אז גילה הקב"ה דהתורה לא היתה אלא לישראל ומה שהחזירה לאומות העולם אינו אלא לטובתם שלא יקנאו בהם ופתח בבראשית שהעולם נברא בשביל ישראל שהם ראשית תבואתו כמשז"ל ופרסם כבודם וגדולתם של ישראל וזהו שאמר לפי שהקדימו עשיה לשמיעה דהיה חשוב לפני ה' וכמו שאמרו בתנחומא פרשת אמור א"ר לוי כל פעולות טובות ונעימות ונחמדות שעתיד הקב"ה לעשות עם ישראל אינן אלא בשכר פעייה אחת שפעו ישראל בסיני ואמרו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע. לכך פתח בראשית להורות שהם עיקר העולם:

ומעתה נבא לרמוז במסרה כפי הדרכים שאמרנו במאמר וכפי הדרך הראשון הכי פירושה נעשה ונשמע ולפי שאמרו נעשה ונשמע שהוא מופת חותך שקבלו התורה בחיבה יתירה אם כן אין לטעון דבשביל שיקבלו התורה נתן להם ארץ ישראל ונשמע פתגם המלך פתח בבראשית להראות שהוא יתברך נתן הארץ לישראל על דרך שכתבנו לעיל וז"ש ונשמע קולו בבואו אל הקודש ארץ ישראל המקודשת. וכפי הדרך השני כן הוא הרמז. נעשה ונשמע וגילו שרוצים גם חלק הסוד כמלאכי השרת ונשמע פתגם המלך בראשית וזכו גם בסוד ונשמע קולו בבואו אל הקדש מתרפס ברז"י כס"ף:

א"נ אפשר ונקדים מה שאמרו פרק ר' עקיבא ויתיצבו בתחתית ההר מכאן מודעא רבא לאורייתא והקשו התוספות דהרי אמרו נעשה ונשמע ועיין שם מה שתירצו. והרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו ז"ל תירץ שלא רצו לקבל עתה היינו עסק התורה דמה שאמרו בתחילה נעשה ונשמע היינו קיום המצוות ועתה מיאנו לעסוק בתורה וזוהי המודעא שהיה להם בעסק התורה ובהכי מתורץ קושית הרשב"א ז"ל דמאחר שהיה להם מודעא איך נענשו. ולפי האמור לא קשיא דנענשו על קיום המצוות שעברו על עשין ולאוין וכריתות ומיתות ב"ד דבזה לא היה מודעא עכ"ד הרב הנז' ז"ל. ואמרו בתנחומא פרשת קדושים וז"ל ויתן להם ארצות גוים כל מה שנטל הקב"ה מהגוים נתן לישראל ארצות

כסף וזהב שדות וכרמים לא נתן להם את כל אלו אלא כדי שיעסקו בתורה שנאמר בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו הללויה והם לא עשו כן אלא ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם טמאו אותה עכ"ל ובזה יובן המסרה נעשה ונשמע ואמרו בילקוט כתב יד שאמרו נעשה על קיום העשין ונשמע הלאוין ולא נעבור עליהם עכ"ד. וזהו כונת המסרה נעשה ונשמע על קיום הלאוין והעשין אד על עסק התורה היה להם מודעא. ונשמע פתגם המלך שכפה עליהם ההר וא"ל אם תעסקו בתורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתם וכי תימא הרי יש להם מודעא. לזה אמר ונשמע קולו בתורה הקול קול יעקב בבואו אל הקדש ארץ ישראל שנתן להם כדי שיעסקו בתורה כמ"ש בתנחומא ובטלה המודעא:

אמנם יש לדקדק במאמר תנחומא האמור דפתח בעסק התורה וסיים והם לא עשו כן אלא ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם וזהו שעברו על המצוות. ויראה בהקדים מה שאמרו בנדרים דף פ"א על מה אבדה הארץ דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שבא הקדוש ברוך הוא ופירשו בעצמו ויאמר ה' על עזבם את תורתי ואמר רב יהודה אמר רב על שלא ברכו בתורה תחילה והדבר תמוה דברכות התורה לרוב הפוסקים הם מדרבנן. ואפילו לדעת הפוסקים דסברו דברכות התורה הם מדאורייתא הלא ברכות אינם מעכבות. ותו אעיקרא דדינא פירכא מה זו שאלה על מה אבדה הארץ והלא היו מפורסמים עונותיהם ע"ז ג"ע ש"ד. ומה השיב הקב"ה על עזבם את תורתי שלא ברכו בתורה תחילה והיל"ל תוקף העבירות אשר עשו:

והרמב"ם בתשובה הביאה בשיטה מקובצת מציעא על דף פ"ו במ"ש מפני מה אין מצויין ת"ח לצאת מבניהם ת"ח רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחילה דאמר רב יהודה אמר רב מי האיש החכם ויבן את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתי היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב שאין מברכין בתורה תחילה. וכתב הרמב"ם וז"ל שהדבר האסור הוא היות איש ת"ח נמצא שם ועולה לפניו כהן עם הארץ או מי שהוא גרוע ממנו בחכמה וקורא תחילה ולהיות שהם מיעטו כבוד התורה ואין קורין תחילה אלא קורא אחר פחות מהן לקו רובם שאין תורה יוצאה מבניהם לפי שמה שאמרנו כהן קורא ראשון וכו' אין זה אלא בשוין וממה שיסייע הפירוש הזה הוא היות בעל המאמר הוא רב ובפירוש אמרו רב קרי בכהני לפני שמואל עכ"ל. ומ"ש דרב קרי בכהני לפני שמואל אינו מדוקדק דהא אמרינן במגילה דף כ"ב דרב היה מקדים לשמואל כמ"ש פרק מרובה וכי עביד ליה כבוד בפניו שלא בפניו לא עביד ופירש"י דרב בבבל ושמואל בנהרדעא. וא"כ לא יצדק אומרו לפני שמואל דשלא בפניו הוה. ומ"מ פירושו קשה לומר

דמשו"ה אבדה הארץ דנהי דזה טעם למה שאין בניהם ת"ח לפי שמיעטו כבוד התורה. אבל שיהיה סיבה לחרבן בה"מ ולאבד הארץ אינו מתישב:

והר"ן בפירושו כתב מצאתי במגילת סתרים של רבינו יונה דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא דעל עזבם תורתי כפשטיה משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין בתורה היו תמיד ולפיכך חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפירשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי לב שלא היו מברכין בתורה תחילה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהיה ראוי לברך עליה שלא היו עוסקין בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל ונאים וראוין למי שאמרם עכ"ל הר"ן ז"ל:

ואפשר לדקדק כפ"ז תיבת תחילה שהוא יתר ודי שיאמר שלא ברכו בתורה אמנם מאחר שרוע לבם לא גילו אותו שהיו עוסקים בתורה תדיר ולבם הלך חשכים בבזוי התורה לכן כשהיו עולים בס"ת בצבור מברכין אך בתחילת היום כשקמים ועוסקים בתורה לא היו מברכים שלא היתה חשובה בעיניהם וז"ש תחילה כלומר כשקמים והיו עוסקים בתורה לאפוקי שמברכין בעלייתם לקרות בס"ת בצבור וגונבים דעת הבריות. והנה הרב פר"ה בא"ח סימן מ"ז הוכיח מהא דלא ברכו בתורה תחילה דברכת התורה הויא דאוריתא ע"ש. ויתישב דרך זה שכתבנו בעניותנו לדעת הרב ב"ש שכתב דברכת התורה בקריאת ס"ת היא דאוריתא. והגם דהרב פר"ח שם סימן קל"ט דחה דברי הרב ב"ש. מ"מ מתשובת הרמב"ם הנז' שפירש הא דאין מברכין בתורה דהיינו בקריאת ס"ת שקורין פחות מהן ראשון בס"ת ונסתייע מרב דקרי בכהני משמע דגם ברכת התורה על קריאת ס"ת היא מדאורייתא ולדעת זה יש לפרש כמו שכתבנו. ועדיין קשה להבין שאלת על מה אבדה הארץ דהרי היה ע"ז ג"ע ש"ד:

ואפשר לומר על פי דברי רבינו יונה ז"ל ובפרט אם נצרף דברי מהר"י מולכר הנז' דהמודעא היה על עסק התורה. והוא דהשאלה היתה על מה אבדה הארץ דהגם דהיה להם עבירות גדולות זו היא שקשה איך באו לזה מאחר דישראל חוטר מגזע האתנים אבות העולם ונשמתם טהורה מאוצר נשמות טהורים ומה גם שעוסקים תמיד בתורה והתורה מבטלת יצה"ר איך באו לידי עבירות חמורות כאלו ונוקשו ונלכדו. ונשמת שדי בקרבם ועסק התורה לא אהנו להצילם וזו שאלת חכמה ונשאלה לחכמים ולנביאים ולא פירשוה. עד שבא הקב"ה ופירשה על עזבם את תורתי ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה והיינו שלא ברכו בתורה תחילה. דכשקורא בתורה לשמה אגוני מגנא ואצולי מצלא

מיצה"ר וכמ"ש הקב"ה בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. אבל אלו היו מחזיקים במודעא שהיו אנוסים על עסק התורה והיו מבזים התורה ולא ברכו בתורה תחילה שאינה חשובה להם ואין חייבים לעסוק בה. והשתא במקום שהתורה תצילם מיצה"ר היה להם להפך כי לא עסקו בתורה לשמה שהיו חייבים רק כקורא דרך סיפור ושלמות והיו מבזים התורה בלבם וע"כ לא ברכו עליה דאינם חייבים ויש להם מודעא. ובכל לימודם שלט בו הסט"א ואדרבה היה סיוע ליצה"ר ונפלו ברברבתם עבירות חמורות. וזה לא ידעו החכמים והנביאים עד שפירש הקב"ה בעצמו על עזבם את תורתי ולא שמעו בקולי בקיום המצוות מאחר שלא הלכו בה לשמה ועי"כ באו לעבירות חמורות ואבדה הארץ:

והיינו מ"ש בתנחומא שהקב"ה נתן להם ארצות גוים כדי שיעסקו בתורה והם לא עשו כן ללמוד תורה לשמה אלא דרך ביזוי וע"י כן ויטמאו אותה לארץ בדרכם ובעלילותם שנלכדו בעבירות חמורות כדבר האמור:

ועל פי זה נבין בריתא אריב"ל בכל יום ויום ב"ק יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף שנאמר נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות א"ת חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה וכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה שנאמר וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות. והדקדוקים רבו. ואפשר לפרש על פי האמור דמה שכפה ההר היה על עסק התורה והן בעון קצת החזיקו בזה והגם שהיו עוסקים בתורה בלבם היו מבזים אותה ולא ברכו בתורה תחילה שאין להם חיוב ולא נחשבה בעיניהם. דר"ת וכמה גדולים סוברים דמ"ע שהז"ג דנשים פטורות אם רצו מקיימין אותן ומברכות עליהן. א"כ הגם שסברי דלא יש להם חיוב כיון שעוסקים בה הי"ל לברך ע"ד מ"ש ר"ת. אלא דלא היתה חשובה בעיניהם לז"א אריב"ל בכל יום ב"ק יוצאת מהר חורב שכפה עליהם בזמן מתן תורה על עסק התורה ואין בהם תבונה דגם עתה בידו יתברך להמיתם ואין מידו מציל. אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שאינם מחשיבים אותה שכל שאינו עוסק בתורה בעבור התורה כלומר לשמה. אעפ"י שהוא עושה בסתר בלבו. נקרא נזוף בפרסום לכל צבא השמים:

ברם העוסק בתורה הוא בן חורין ויתבאר עם מ"ש רבני אשכנז דחמשה אלהים גימט' ת"ל היו צריכים לישב במצרים וכל קושי השעבוד היה פ"ו שנים ונשארו שמ"ד ובזכות משה רבינו ע"ה כי שמו הקדוש אחד יתר על שמד ניצולו. ואלו השמד נפרעין בשעבוד

מלכיות ולזה נקרא שמד. וגברא רבה דיש בו ניצוץ משה רבינו ע"ה אין שמד שולט בו כי זכות משה רבינו ע"ה המאיר בו יש אות יתר על שמד ומבטלו זהת"ד. וז"ש שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה וזכה או יזכה לניצוץ משה רבינו ע"ה ואלים לאפקועי שמ"ד. וכל מי שעוסק בתורה הרי זה לאפוקי בעל מצוות מתעלה כי המצוות הם בנפש כמ"ש האר"י זצ"ל והוא בז"ח והעוסק בתורה הוא ברוח ולהכי קאמר הרי זה מתעלה מנפש לרוח משא"כ המצוות דהעוסק בהן לבד מתקן הנפש. וז"ש ומנחליאל במות תרתי נפש רוח:

נמשך לזה נבין מ"ש בחולין דף מ"ו ההוא פולמוסא דאתא לפומבדיתא ערקו רבה ורב יוסף פגע בהו רבי זירא א"ל ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה. ופירש בספר גור אריה חדש פ' וישלח ותורף דבריו דאיכא פלוגתא נשתייר מהכבד כזית במקום מרה או במקום חיותא ולמ"ד במקום חיותא היינו דכי ליכא כזית טריפה שאינה יכולה לחיות. ולמ"ד במקום מרה דניקבה המרה טרפה והגם שעתה לא ניקבה סופה לינקב. והפולמוסא עתה בא בשביל ממון ורבנן פטירי אך יש לחוש דאם לא ימצא ממון יהיה סכנת נפשות ואז רבנן חייבים. וז"ש להם דלא יפה עשו לברוח דכזית שאמרו במקום מרה דאף ע"ג דעתה לא ניקבה סופה לינקב ומשו"ה טריפה והי"ל לחוש דהגם דפולמוסא עתה בשביל ממון סופו סכנת נפשות ואז הם חייבים גם הת"ח וא"כ הי"ל להיות שם שמא יהיה ספק נפשות כשם דבעינן כזית במקום מרה משום דחיישינן דשמא תנקב זהו תורף דבריו ז"ל (ומ"ש שם בשם הר"ן ומעד"מ אגב ריהטא לא ראיתי שכתבו הכי). ואפשר לומר להפך דהשבח השביח לרבה ורב יוסף דברחו כיון דאינו ברור שיבא לידי ספק נפשות ועל הרוב הכל הוא לממון וזהו שקראם ערוקאי דאם לא עשו כהוגן לברוח לא היה קוראם ערוקאי לגנאי. אלא דרצה לומר דמזכירים אותם לשבח דברחו. וזהו שאמר להם כזית שאמרו במקום מרה כלומר דודאי במקום מרה אם לא נשתייר כזית סוף המרה לינקב ולהכי מטריפינין. אך בדבר שאינו ודאי ואדרבא על הרוב אינו בא לידי כך לא וגם הא דפולמוסא על הרוב אינו בא לידי ספק נפשות ויישר כחם שברחו ולהכי קראם ערוקאי לשבח דכדין עשו:

והרב כתנות אור פירש במ"ש המגיד למרן הקדוש דבעינן כזית במקום מרה לאגנא עליה ממקטרגים דליהוי האי כזית חוצץ באפיהו וכד לא אשתייר כזית כיון דליכא מאן דחייץ באפי סט"א מסאבא האי סטרא שלטא עליה וז"ש ערוקאי מהאי פולמוסא שהוא סט"א כדי שלא ישלוט עליכם וסוד ה' דכזית שאמרו במקום מרה שלא ישלוט סט"א

וצריך לחוץ כזית ולהפסיק מפני המקטרגים כך אתם צריכים שלא ישלוט סט"א וצריכי למערק שלא יראו אתכם ויריעו לכם זהת"ד:

ואני בעניי אפשר לומר ע"פ הקדמתנו דרבנן קדישי אשר אור נגה אליהם ניצוץ משה רבינו ע"ה לא עליהם יהיה השמ"ד. כי מש"ה הוא אחד יותר ממספר שמ"ד ומגן עליהם. ואפשר דה"ט דרבי פ"ק דבתרא דאמר אין פורענות בא אלא בשביל עמי הארץ. וכבר כתבנו בעניותנו במקום אחר דהטעם דבזמן תנאים ואמוראים כל תלמידי חכמים היו קדושים ומארי דעובדין בעלי הנפש. היינו דאז כל התלמוד היה על פה ואשר נדבה רוחו ללמוד היה צריך ימים ולילות לחזור בקול רם על תלמודו שלא ישכח. וקדושת התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא וכמה מלאכים נבראים מן הלימוד והם עזרם ומגינם. ועוד אשכחן דהאמוראים היה להם אפר פרה והיו נטהרים והלימוד טהור וקדוש. זאת היתה להם כי כלם קדושים. ונוסף עוד בימי רבי דאלים זכותיה אכלהו רבנן כי היה צנור להמשיך ממנו שפע קדושה וטהרה לכלהו רבנן. ואם כן אינו רחוק דכלהו רבנן בימי רבי הי"ל איזה ניצוץ משה רבינו ע"ה הגדול לפי גודלו והקטן לפי קטנו. ומשו"ה קאמר רבי אין פורענות בא אלא בשביל עמי הארץ. וכלהו רבנן לא עליהם יהיה שמ"ד כי הכל יש להם ניצוץ משה רבינו ע"ה לפי קדושת לימודם או לכל הפחות מרחף עליו והוא מוכן לכך. והיינו דאמר ר' זירא לרבה ורב יוסף ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה דכזית לבד אהני לחוץ ולהפסיק הסט"א. וק"ו שאתם חומה נשגבה וניצוץ משה רבינו ע"ה אשר ודאי בקרבכם אהני להגין מסט"א ולא הייתם צריכים לברוח כי אליכם לא יאונה צרת שמד. אלא דרבה ורב יוסף מרוב ענותנותם לא רצו להורות דניצוץ משה רבינו ע"ה בקרבם ולא מסתפו מן שמדא. וזהו שבחם לברוח והיינו דקאמר ערוקאי לשבח דזה הוא לרוב ענותנותם דלא החזיקו עצמם שיש בם ניצוץ משה רבינו ע"ה. דהרי כזית בעלמא מגין במקום מרה. וכ"ש אשלי רברבי כותייהו (ועיין לעיל דרוש י"א בסופו שכתבנו בסגנון אחר בס"ד):

חוזרנו לחיוב זכירת מעמד הר סיני שיש טעם אחר לזכור שבמעמד הר סיני כפה עלינו ההר וא"ל אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. ובידו יתברך לעשות כן בכל עת וצריך לירא ממנו יתברך ולעשות רצונו. ועוד כתבו המפרשים שנקרא חג השבועות רמז לשתי שבועות כי אנו בני ישראל נשבענו שלא להחליפו ח"ו ולפי רוב ענותנותו גם הוא נשבע שלא יחליפנו באומה אחרת. ונבא לבאר מ"ש בש"ס פרק האשה דא"ל הקב"ה להושע ישראל חטאו א"ל רבש"ע כל העולם שלך העבירם באומה אחרת אמר הקב"ה מה אעשה לזקן זה אני אומר לו לך קח אשה וכו' כיון שידע שחטא

התחיל מבקש רחמים על עצמו וכו' עמד ובקש רחמים ובטל הגזרות והתחיל וברכן שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים וכו' והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. וצריך להבין מאי קסבר הושע דאמר העבירם באומה אחרת. ותו אמאי הקב"ה לא א"ל תכף כי לא טוב עשה לומר העבירם באומה אחרת ועשה כל הסבוב הזה. ותו לדקדק אומרו מה אעשה לזקן זה. ואפשר בהקדים מ"ש מרן בב"י בי"ד סימן רל"ו וז"ל כתב ריי"ו בשם המפרשים ב' שנשבעו לעשות דבר אחד ועובר אחד מהם על השבועה השני פטור וא"צ התר על השבועה וכ"כ הגהות מרדכי דשבועות סימן תשפ"ג והביא ראיה מפ"ק דסוטה ואח"כ הביא תשובת ר"ש משאנץ שהיה מקובל כן בענין שדוכי איש ואשה שקבלו עליהם חרם תקנת הקהלות לינשא לאחר זמן דמי שעכב והעביר המועד אסור לינשא לאחר והלה מותר וא"צ התר חכם וגם המעכב עצמו מותר בלא התרה לאחר שנשא שכנגדו עד שבא זקן אחד וא"ל כי שניהם אסורים וכו' עכ"ל. והרב ט"ז כתב שהראיה מפ"ק דסוטה משבועת יוסף שא"ל משה רבינו אם אתה מגלה עצמך מוטב ואם לאו אנו מנוקים משבועתך והאריך ע"ש ובאמת שדבריו תמוהים דהתם משום אונס הוי והראיה היא ממ"ש הוחלה שבועתו של אבימלך דכתיב אם תשקור לי ולניני ולנכדי שהם הפלשתים פרצו גדר תחילה וכן כתבתי אני הדל בפתח עינים פ"ק דסוטה משם הרב כהונת עולם ע"ש. ועתה ראיתי שריי"ו בניי"ד ח"ז לא הביא ראיה מפ"ק דסוטה אלא ממדרש שא"ל סנהדרין לדוד שהם פרצו גדר תחילה. והמרדכי בהגהות שבועות הוא הביא ראיה זו ומפורש שהוא ממ"ש הוחלה שבועתו ונעלם מהרב כהונת עולם שריי"ו לא הביא ראיה מפ"ק דסוטה אלא דוקא בהגהות המרדכי הובאה ראיה זו ומהרימ"ט נמי ח"מ סימן ק' סבר שריי"ו הביא מסוטה וגם לא זכר הרב כהונת עולם ז"ל שכבר קדמו בנקודות הכסף להשיג על הט"ז ביתר שאת וכן בספר חידושי הגרשוני השיגו ובב"י יש חסרון כמ"ש בנק"ה וצ"ל בב"י כמו שהבאתי הלשון. ומה שהביא ראיה רבינו ירוחם מהמדרש כן הביא באגודה בקמא וסיים ויש לדחות. ואיברא דיש לדחות שסנהדרין ודוד הע"ה לא אמרו כן אלא כלפי המואבים שטענו דכתיב אל תצר את מואב. אבל קושטא דמילתא מפני שכבר יצאו השתי פרידות טובות וכמ"ש בש"ס וכ"כ רבינו ישעיה וכמש"ל בדרוש ט"ו וכתבתי שם דכן דעת הרמב"ם ע"ש. והנה מרן בב"י דכתב דדברי ריי"ו בשם המפרשים וקבלת ר"ש משאנץ נכונים בטעמם ודברי הזקן אפשר לפי מנהג מקומו ע"ש. אמנם מהר"ם מפאדוב"ה סימן ס"ו כתב דדברי הזקן עיקר דאף דהאחד עיכב והעביר הזמן וממאן לקיים אשר נתקשר בו מ"מ האחר באיסורו עומד דאולי ישוב ויחזור בתשובה לקיים אשר נתקשר בו ע"ש גם מהרימ"ט בח"מ סימן ק' כתב דהזקן יש

בו טעם זקנים וכתב מהרשד"ם הביאו הרב כנה"ג דהרב הגדול מהר"י טאייטאצק ז"ל הורה הלכה למעשה כזקן. ובכנה"ג והרב כהונת עולם מביאין כמה אחרונים מערכה לקראת מערכה. ועוד כתב מהר"ם מפאדובה בתשובה הנז' דג' דנשבעו על דבר אחד והאחד עבר והב' נשארו דבאיסורם עומדים השנים. ועתה הקב"ה נשבע שלא ימיר לישראל בשום אומה וישראל נשבעו שלא ימירו ח"ו לה'. ועברו ישראל באנו למחלוקת הפוסקים. והושע היה סובר כדברי המפרשים שהביא רבינו ירוחם וכקבלת ר"ש משאנץ וכ"נ מתשובות הרא"ש שהביא מרן סימן רכ"ח בשנים שנשבעו לילך לא"י ע"ש ומטעם זה שסובר שכך הוא הדין וכמו שפסק מרן בש"ע לכך אמר העבירם באומה אחרת דכיון דישראל עברו על השבועה הקב"ה מותר משבועתו וא"צ התרה. ובהיות שיש פנים הנראין לדין זה מגדולי הפוסקים. אמר הקב"ה מה אעשה לזקן זה דרך צחות והלציי רמז לסברת הזקן שאמר לר"ש משאנץ דעדיין האחר אסור שמא ישוב וזהו לזקן זה מכלל דאיכא אחר שמגדולי האחרונים סוברים כמו הזקן. ולכך הקב"ה סיבב הדבר עד שא"ל בני בני בחוני בני אברהם יצחק ויעקב אחד מה' קנינים שקניתי בעולמי ישראל תורה שמים וארץ ובית המקדש ואתה אמרת העבירם באומה אחרת כיון שידע שחטא וכו' הכונה שהעיקר בעלמא כדעת הזקן דב' אסורים שמא יחזור האחר בתשובה וא"כ כ"י הקב"ה עדיין בשבועתו כיון דאפשר לישראל לחזור בתשובה. ותו דמצינו בעגל שניצולו בעבור אברהם יצחק ויעקב וז"ש בני בני בחוני בני אי"ו. ועוד דשאני הכא דישראל עיקר העולם וכל מעשה בראשית תלוים אם ישראל יחזרו למוטב בתשובה שלימה יש להם קיום ואם לאו חוזר העולם לתהו ובהו. ומצינו דכשיש ב' סברות מקילים בהפסד מרובה וכ"ש הכא שנאבד העולם ועוד שדין זה שייך בין אדם לחבירו לא כן כלפי שמיא שהוא יודע דישראל עתידין לחטוא ונשבע דכ"י שבועתו קיימת. ועוד דהאיכא ודאי צדיקים והו"ל כג' וד' שנשבעו דהאחרים באיסורם עומדים הגם שהאחד עבר. והושע היה סבור דאזלינן בתר רובא ורוב ישראל עברו. ולפי האמת לא חשיב רובא דכל אחד מהצדיקים שעומדים בצדקם הוא חשוב ככמה וכמה אלפי ישראל. ומכל זה לא סגי שלא כיוין להלכה אלא דגם לפי דעתו שהוא כהרא"ש ורבינו ירוחם ור"ש משאנץ דסברי דהאחר מותר יודו בנדון זה. וז"ש כיון שידע דחטא כלומר לא די שלא כיוין להלכה אלא דאף כפי האמת יש לחלק ולא שת לבו לזה התחיל וכו' ובטל הגזרות וברכן. וז"ש הקב"ה קרא שמו לא עמי כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם כלומר לפי דעתך שב' נשבעו והאחד עבר גם השני מותר תכף לדידך אתם לא עמי שעברתם על השבועה ואנכי לא אהיה לכם דגם אני מותר. ואח"כ הושע הרגיש ואמר והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא

ימד ולא יספר ואמרו ביומא כאן בזמן שעושים רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושים רצונו של מקום. ופירשו ז"ל דבזמן שעושים רש"ם כל אחד חשוב ככמה אנשים ורמז בזה שטעה שאין כאן רוב דהצדיקים נחשבים הרבה וכיון דהצדיקים עדיין בשבועתם גם הקב"ה צריך שיקיים כמ"ש מהר"ם מפאדובה בג' שנשבעו. ועוד רמז דעת הזקן שהאחר אינו מותר דאפשר לעובר שישוב בתשובה וז"ש והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי דבעל תשובה באותו פרק באותה אשה והיה שמחה במקום אשר יאמר להם לא עמי יאמר להם בני אל חי ותשובה מועלת דבתחילה נקראו עמי וכשחטאו לא עמי. ובתשובה יאמר להם בני אל חי מדרגה יותר מעמי. ורמז ג"כ שא"א להעבירם דהם בנים ואפילו יהיו כמו שיהיו הם בנים ולא יצויר שאינם בניו. וא"כ מכל הטעמים האלו כ"י הוא עומד בשבועתו כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו לא יחליפנו ולא ימיר אותו ומצא כדי גאולתו ושב לאחוזתו בשלם סוכו ומעונתו איש אשר כברכתו ברוך המחזיר לציון שכינתו בב"א וממהר האלהים לעשותו:

ואפשר לרמוז זה בפסוקי יחזקאל סימן ך' והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם. ויש לדקדק כפל היו לא תהיה. ועוד להבין מה היתה סברת ישראל ומה שמץ דבר יעלה על לב לפרוק עול ח"ו. ועוד נהיה כגוים כמשפחות הארצות יתר וכפול. ועוד אם לא אינו מתישב הול"ל חי אני נאם אדני אלהים כי ביד חזקה וכו'. ואפשר ע"פ האמור כי הנה לדעת היש מפרשים שהביא רבינו ירוחם וקבלת ר"ש משאנץ דפסק מרן ז"ל כוותיהו איש ואשה שנתקשרו לינשא לזמן והאחד העביר המועד הב' מותר לינשא ואחר שנשא מותר גם המעכב וזה היה דעתם של ישראל לפרוק עול ובזה כ"י יהיה מותר הקב"ה להעבירם באומה אחרת ואז הם מותרים כמו הגוים. וידוע מה שמקשים עמ"ש רז"ל דלעשו אמר מה כתיב בה לא תרצח ולישמעאל א"ל לא תנאף ומיאנו לקבל התורה והלא הם מז' מצות בני נח. ותירצנו בעניותנו שהם סברו דאבותיהם הראשונים קבלו כגון נח וכיוצא והם חייבים ותולדותיהם פטורים דלא היה כח באבות לשעבד לבניהם וסברו שמותרים בז' מצוות. והבל יפצה פיהם דזו גזרת ה' עליהם ועל זרעם ואפילו ברית שכורתים המלכים חל עליהם ועל זרעם כמ"ש הכנה"ג י"ד סימן רכ"ח הגהת ב"י אות רנ"ה וכ"ש אלהי עולם ה'. וז"ש והעולה על רוחכם שאתם סוברים שהוא רוח חכמה שתעברו אתם וא"כ אהיה מותר אני ואח"כ אתם מותרים היו לא תהיה שניהם לא יכונו שאין אני מותר ואיני ממיר אתכם באומה אחרת ואתם תעמדו באיסור וזה כפל היו לא תהיה לרמוז דב' דברים

אין להם קיום. אשר אתם אומרים אחר שאני ממיר אתכם אתם מותרים נהיה כגוים שלא קבלו התורה ופקע איסור שבועה. וכי תימא גם הגוים קבלו ז' מצוות בני נח. לז"א כמשפחות הארצות שהאבות קבלו ומשפחותיהם דורות העתידים מותרים שאין כח באבות לשעבד משפחות ודורות הבאים. חי אני נאם אדני אלהים. אם לא הגם שאני אמיר ואתם לדעתכם מותרים. לא. אין התר לז' מצוות מפני שזה דיבור מלך העולם שחל על דורות הבאים וזהו נאם ה'. ואעיקרא העיקר כדעת הזקן שאמר לרבינו שמשון שאפילו העביר אחד המועד הב' אינו מותר דיכול לשוב. גם אתם בחימה שפוכה אמלוך עליכם ואתם תשובו ואני עומד בשבועתי כדעת הזקן:

ודע דמוכח מרעיא מהימנא ח"ג דף קכ"א דלא כפה ההר במתן תורה אלא על עמי הארץ וכ"כ בפירוש בספר אספקלריא המאירה והובא בהגה בזהר למטה בדפוס ליוורנו ע"ש ובזה מימינו אש דת למו דורשי רשומות אמרו דת למו אותיות תלמוד שהוא עיקר התורה. אף חובב עמים עמי הארץ. כל קדושיו ת"ח ששונים תלמוד בידך. והם עמי הארץ תוכו לרגלך שכפה עליהם ההר כדי ישא מדברותיך:

נחזור למאמרינו. ונקדים מה שחקרו רבני אשכנז דענין ישראל עם הקב"ה נמשל ככלה לחתן וקי"ל דכהן לא ישא שבויה וניחא להו דקיימא לן כהן שפדה השבויה הרי זה ישאנה חזקה לא שדי איניש זוזי בכדי. והוינן בה דזהו בשבויה דעלמא אמנם כאשר יהיה האופן שזאת השבויה היא אהובתו וקרובתו אין ראיה דפדאה במעותיו על דבר צר"ה קרוב"ה וא"כ ישראל חוטר מגזע האתנים הקרובים אליו והדרא חקירה למקומה. אמנם אעיקרא לק"מ שאמרו רז"ל במדרש ובזהר הקדוש כי במרה בדקן כסוטות ויורהו ה' עץ וישלך אל המים ומבואר בזהר שבדק לאנשים נמי. ואפשר שהטעם דכתב הרמב"ם דאם בא ביאה אסורה מימיו אין המים בודקין את אשתו. ולכן בדק האנשים להורות כי לא חטאו האנשים. וא"כ המים בודקין את נשיהם. ומאחר שנבדקו ונמצאו האנשים ונשים יחדיו כשרים והיו תואמים ישרים ותמימים א"כ בריש גלי הותרה הכלה כלולה לכהונת עולם. וז"ש אחותי וארז"ל אחותי שנתאחו לי במצרים כלומר שמשם נתיחדו להתחבר כ"י בה' כל"ה בעיניו להוציאה והוא כחתן. והשתא דהוא כ"י כהן והיא שבויה וכדי שלא נאמר כתירוץ רבני אשכנז ז"ל דטעמא דקי"ל כהן שפדה את השבויה ישאנה. לז"א רעיתי כמו אהוב וריע וא"כ אין ראיה ממה שפדאה כדבר האמור. אמנם הטעם הוא יונתי שנזדווגה במרה כלומר ששם נבדקו כסוטות ונתפרסם טהרת הכלה הכלולה. ומתוך כך תמתי שנתממה בסיני שפסקה זוהמתם כמשז"ל ועי"ז זכו לומר נעשה ונשמע כמלאכי השרת וזכות תורה אגוני מגנא ואצולי מצלא ובא לציון גואל בב"א אכי"ר:

אמרתי אעלה ב' ג' גרגירים. דשייכי לעיל בדברים אמורים בעזר משדי עושה אורים:
א. רבינו האר"י ז"ל כתב דקודם ק"ש באומרו וקרבתנו מלכנו יזכור זכירת מעמד הר סיני. לשמך הגדול יזכור זכירת עמלק להודות לך יזכור זכירת מרים שהפה נברא להודות לה' ולא לדבר לה"ר. זהת"ד. ונראה דבמעמד שלשתן שייכי ויהי הקשר אמיץ. ונקדים מ"ש בשוחר טוב סוף מזמור ט"ל. מרפא לשון עץ חיים זו התורה מכאן אתה למד שלא נתן הקב"ה תורה לישראל אלא כדי שלא יהיו עסוקין בלה"ר ולא בדברי הבטלה וכן דוד הוא אומר מי רוצה לקנות העה"ב אמרו ומי יכול לקנותו א"ל בזול שנאמר מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע עכ"ל. ואפשר דה"ט דמ"ד בערכין דמי שדיבר לשון הרע יעסוק בתורה והוא תקונו דכיון דלא נתנה תורה אלא שלא יהיו עסוקין בלה"ר סוף דינא כתחילת דינא שמועלת התורה לתקן אשר חטא בלה"ר. ובזה אפשר להוסיף גרגיר אחד בפ' אשית בישע יפיח לו אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ כי הנה הרב מהר"י מולכו ז"ל פירש אחר שאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות אמר אשית בישע כלומר מצאתי תקנה למדבר לשון הרע להושיע נפשו יפיח לו אמרות ה' אמרות טהורות שילמוד תורה ובזה מתקן הלה"ר עכ"ד. ואפשר לומר דהכתוב מביא ראיה שהתורה תקון למדבר לה"ר שהרי עיקר מה שנתגלית התורה היה שלא יעסקו בלה"ר וז"ש כסף צרוף בעליל לארץ לשון גילוי כמ"ש פ"ק דר"ה הכונה שהתורה שהיא כסף צרוף נתגלית בארץ בעבור לה"ר. ומינה דהיא תקנה למי שדיבר לה"ר. והשתא א"ש דהני זכירות אשר אדם לו זכר באמור וקרבתנו מלכנו וכו' שייכי אהדדי זכירת מעמד הר סיני והנה צור"ף זכירת עמלק שבא על ביטול תורה כמשז"ל על פ' ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים על שרפו ידיהם מדברי תורה. כי התורה ניתנה שלא לדבר לה"ר ואתיא זכירה מעשה מרים שלא נברא הפה כי אם להודות לך ולשבחך ונמצא ג' זכירות ענין אחד ורוח אחד להם:
ב. בדרך הראשונים בפ' והיה מספר בני ישראל שהבאתי לעיל עדיין יש להבין. דהש"ס מוקי והיה מספר באינן עושין רצונו של מקום ומה הלשון והיה מספר דלשון והיה הוא שמחה ולשמחה מה זו עושה כשאינן עושים רצונו של מקום. וכבר כתבתי בעניותי בנחל שורק על ההפטרות בס"ד. ועתה אני אומר בסגנון אחר. כי הדעת נותנת דאשר חטא לה' אין תשובה מועלת ק"ו ממי שחטא למלך ב"ו דאחת דתו להמית ואם יעשה תשובה בכל אופן אצולי לא מצלא מהמיתה. אמנם אלהינו מרחם ומקבל התשובה וזדונות נעשות לו כזכיות וז"ש והיה מספר יש לנו שמחה שלימה דאפילו אינם עושין רצונו של מקום דאז קרי בהו מספר בני ישראל עכ"ז יש תשובה והקב"ה מקבלם ואז אשר לא ימד ולא

יספר דנחשב כל אחד ככמה אנשים. והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם שעוו ופשעו באותם המקומות. יאמר להם בני אל חי בעבור אותם המקומות דזדונות נעשו להם כזכיות. וזהו שמחה אחרת מלבד עיקר התשובה שמועלת ולהכי נקט שנית והיה במקום וכו' לשון שמחה נוסף על והיה מספר ונתן טעם שמועלת התשובה דיש להם דין בנים ואב שמחל על כבודו כבודו מחול וז"ש בני אל חי שהם בנים:

ג. בענין ב' שנשבעו. אפשר לפרש מדרש חזית וז"ל אמר יחזקאל לפני הקב"ה רבש"ע חנניה מישאל ועזריה מבקשים ליתן נפשם על קדושת שמך מתקיים את עליהם או לא א"ל איני מתקיים עליהם הה"ד בן אדם דבר אל זקני ישראל הלדרוש אותי אתם באים מאחר שגרמתם לי להחריב ביתי ולשרוף היכלי ולהגלות בני לבין או"ה ואח"כ אתם באים לדורשני חי אני אם אדרש לכם באותה שעה בכה יחזקאל ואמר ווי לשנאי ישראל אבדה שארית יהודה וכו' מן דנפקין חמ"ו מן גביה דיחזקאל נגלה הקב"ה ואמר ליחזקאל מה את סבור שאיני מתקיים עליהם מתקיים אני עליהם וכו'. ואפשר דהבין יחזקאל כמ"ש מהרימ"ט ח"מ סימן ק' הנז"ל דדברי הזקן שאמר לרבינו שמשון ששניהם אסורים יש בהם טעם זקנים דאיך נאמר דמפני שזה העביר המועד שיותר כנגדו לינשא האי אית ליה תקנתא והאי לית ליה תקנתא לכך שניהם אסורים מלינשא אלא כופין את העובר לקיים ויכנוס אא"כ נשא אחד שכבר נתפרדה החבילה שכנגדו מותר וכו' וההיא דסוטה עלה הפורץ לפניהם הותרו גם המה עכ"ל בקצור. וסבר יהזקאל דזהו שאמר הקב"ה מאחר שגרמתם לי להחריב ביתי וכו' והוי כההיא דפלשתים שפרצו גדר. וא"כ גם הקב"ה מותר להעבירם ח"ו באומה אחרת ומשו"ה בכה יחזקאל ווי לשנאי ישראל וכו'. ואח"כ הקב"ה אמר מה אתה סבור שאני מותר ומשו"ה איני מתקיים וכו' לא כי אני מתקיים וכו' דודאי הצדיקים הם באמונתם והו"ל כנדון מהר"ם מפאדובה ז"ל דג' שנשבעו ועבר אחד השנים הם באיסורם וכמ"ש לעיל. וגם מטעמים אחרים שכתבנו לעיל בס"ד:

ובזה אפשר לרמוז פסוקי מלאכי כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם למימי אבותכם סרתם מחוקי ולא שמרתם שובו אלי ואשובה אליכם וכו'. הכונה אני ה' לא שניתי להעביר אתכם באומה אחרת ועדיין אני מקיים שבועתי שאם ח"ו הייתי מעביר היו שנאי ישראל כלים אבל מטעם דלא שניתי אתם לא כליתם וכי תימא ומה חידוש הוא זה דכ"י מקיים שבועתו. ודאי לו יאתה לקיים. לז"א למימי אבותכם סרתם מהקי דלשון הסרה אינו נופל רק על הסרת הדבר מכל הדבר כמ"ש הרב באר שבע בתוספותיו להוריות על דף ד' ע"ש וא"כ לדעת הרא"ש ור' ירוחם וסיעתם כיון שאתם סרתם מחקי

אני מותר להעביר אתכם באומה אחרת וגם לדעת הזקן שאמר לרבינו שמשון משאנץ דשניהם אסורים יש מקום לומר דבהא מודה דדמי לפלשתים שפרצו גדר וזהו החידוש דעם כל זה אני קיים בשבועתי. ואתם שובו אלי ואשובה אליכם וע"י התשובה זדונות נעשות כזכיות והו"ל כאלו לא חטאתם ודוק ואפשר לרמוז ר"ת אני ה' לא הוא איל ירמוז משז"ל דאלמלא זכות עקידת יצחק לא היה העולם יכול לעמוד מפני הדין וזה רמז איל שנשמת יצחק דכורא נכנסה באיל ונשחט כמשז"ל וכמו שכתבתי בעניותי במקומו בס"ד. וס"ת כי אני ה' לא גימט' הויה שהוא מדת רחמים כי לא כלו רחמיו:

פרק יז

דרוש טו"ב לשבת תשובה בס"ד

יום ש"ק ה' תשרי תקנ"ט בס"ד

בילקוט כי עמך הסליחה א"ר אחא הסליחה מופקדת אצלך מר"ה וכל כך למה למען תורא בשביל ליתן אימתך על בריותיך ביה"כ:

מלך החכם בחכמתו בכל מקומות ממשלתו ראה והתקין חקים ומשפטים צדיקים נגדה נא לכל עמו ונשלוח ספרים בכל הערים לשמור חקיו ועדותיו והאיש אשר יעבור על אחת מדתי המלך הנה מיתת"ו ודמו בראשו והמלך וכסאו נקי. ושם נמצאו אנשים בני בליעל חברת פועלי און הפרו חקי מלכות ועדת מרעים הרבו להשחי"ט לטבוח ישרי דרך וליקח ממונם וכהנה רבות גם בעריות אלו עוברין בפשע רב. ויודע הדבר למלך וגזר אומר לבקש אנשים רעים הללו ולהניחם במשמר מקום אשר אסירי המלך ומחוייבי מיתה אסורים. ושפטו השופטים לגמור דינם עפ"י משפטי ודתי המלך. וכן עשו ותפסום חיים ובבתי כלאים החבאו בלחם צר ומים לחץ. והני בריוני ביודעם ומכירם כי חטאתם כבדה מאד ואין ספק כי יקרבו מיתתם מיתה מנוולת. לכן נתחכמו ובכל כחם חתרו חתירה בבית מאסרם ויצאו משם לחוץ לעיר ויברחו והיתה נפשם לשלל אך חד מינייהו לא ברח ונשאר שם על משמרו. וכאשר נודע למלך כי כלם ברחו דרך החתירה שעשו ולא נשאר אלא אחד גזר המלך שינקרו את עיניו כי ראה מקום ההצלה והחתירה לפניו ועמד במרדו. ואח"כ ימיתוהו במיתה משונה:

והנה המלך זה ממ"ה הקב"ה אשר הכין בחכמתו משפטים ישרים ותורות אמת ומשה רבינו ע"ה מפי הגבורה כתבם על ספר וזאת התורה אשר ס"ם סמא דחיי ושם נאמר דיניה דההוא גברא כל העוב"ר על הפקודים משפטי ה' צדקו יחדיו מלקות וכרת וד' מיתות ב"ד. והן בעון כי יצר לב האדם רע מנעוריו ויש כמה וכמה אשר הרבו לפשוע בעבירות

שבין אדם לחבירו גם גנבו גם כחשו וכיוצא בהם ובעבירות שבין אדם למקום עריות ומאכלות אסורות וכיוצא בהם. כלם אחוזי חרב מעותדים למיתות משונות ועונשים מרים. ויש מהם שהכירו בחטאתם וענשם ושבו ושחרו אל ושבו בתשובה. ויש אשר הפליאו לעשות תשובה שלימה מאהבה וזדונות נעשות להם כזכיות וגדלה מעלתם. אמנם יש רשעים אשר ראו חבריהם ששבו בתשובה ונשארו בעונם ופשעם ומאנו לשוב העל אלה נוסף על ענשם עוד יוסיפו צרה על אשר ראו החתירה לפניהם היא התשובה שברחו חבריהם וחתרו לשוב וניצולו. ושרש משל זה הוא מהזהר חדש פ' נח דף ל"ה דפוס ויניציא ודורש רבי יוחנן ע"פ משל זה פ' ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש ואמר שם וז"ל הרשעים הפקחים מה הם עושים אומרים אנו חטאנו למלך אנה נמלט מדינו אבל נפתח דרך התשובה ונבקש רחמים ונברח ונמלט הטפשים מה הם עושים רואים דרך התשובה פתוח לפניהם שפתחו האחרים ונמלטו מדין שמים והם אינם רוצים להמלט א"ל הקב"ה שוטים אחיכם ברחו ונמלטו באותו דרך תשובה שפתחו מה אני יכול להם אבל אתם עיניכם שראו החפירה דרך התשובה פתוח לפניכם ולא רציתם להכנס בתוכו ולנוס ולהמלט מאי כתיב בהו ועיני רשעים תכלינה שראו הדרך פתוח ומנוס אבד מנהם שלא רצו לנוס ולהמלט ותקותם מפח נפש לעוה"ב עכ"ל. וצריך להבין בנמשל לא ידענו זה שמנקר עיניהם של המשל באיזה אופן הוא דדריש ועיני רשעים תכלינה על זה. ועוד להבין מהו הכונה שאומרים הפקחים נפתח דרך התשובה ונבקש רחמים ונברח. מה היא פתיחה זו. ועוד מה שייך בריחה ומהיכן בורחים. ותו להבין מ"ש שהטפשים רואים דרך תשובה פתוח לפניהם שפתחו האחרים דנראה דמה שפתחו הפקחים מועיל להם. ולכאורה הפקחים פתחו לעצמם אבל לטפשים הוא סתום וממ"ש והם אינם רוצים להמלט נראה דלא היה חסר להם אלא להמלט אבל כבר הדרך פתוח דאי לא הול"ל והם אינם רוצים לפתוח. ותו דהמשל הוא שהחתירה שחתרו הפקחים נשארה החתירה שהפקחים עשו שהטפשים כבר רואים החתירה ומועלת להם גם כן:

ואפשר לומר בהקדים מ"ש בקדושין דף נ"ט עלה דמתני' האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר ל' יום ובא אחר וקדשה בתוך ל' יום מקודשת לב' ואמרו בגמרא לא בא אחר וקדשה וחזרה בה מהו ר' יוחנן אמר חוזרת אתי דיבור ומבטל דיבור ר"ל אמר אינה חוזרת לא אתי דיבור ומבטל דיבור. איתיביה ר"ל לרבי יוחנן כל הכלים יורדין לטומאתן במחשבה ואין עולין מטומאתן אלא בשינוי מעשה מעשה מוציא מיד מעשה ומיד מחשבה מחשבה אינה מוציאה לא מיד מעשה ולא מיד מחשבה בשלמא מיד מעשה

לא מפקה דלא אתי דבור ומבטל מעשה אלא מיד מחשבה מיהא תפיק שאני מחשבה דטומאה דכי מעשה דמי וכדרב פפא דרב פפא רמי כתיב כי יתן וקרינן כי יותן הא כיצד כי יותן דומיא דכי יתן מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה:

למדנו דלכ"ע לא אתי דיבור ומבטל מעשה ולרבי יוחנן אתי דיבור ומבטל דיבור ומחשבה אינה מוציאה מידי מחשבה דטומאה דמחשבה דטומאה כמעשה דמי. ובזה אפשר לפרש פ' ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. דאמרו רז"ל מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה וזה דבר גדול דקי"ל דמחשבה דטומאה כמעשה והו"ל לצרף מחשבת עבירה כמעשה דהיא מחשבת טומאה ועכ"ז מחסדיו הרבים אין הקב"ה מצרף מחשבת עבירה כמעשה וז"ש ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולא כמחשבתו הגם דמחשבת טומאה כמעשה:

אכן חקרו כת הקודמים איך כשיתחרט האדם ואומר וידוי על עונותיו כיצד מתקבלת תשובתו והלא הוא חטא במעשה שעבר על איסורין דאוריתא ודרבנן בפועל ומעשה ואיך אתי דיבור של וידוי ומוציא ממעשה העבירות אשר עשה והלא לא אתי דיבור ומבטל מעשה. ונראה דמאחר דהחוטא ופושע הנה הוא תפוס ביד הקליפה וגם הקדושה שהיתה בקרבו ברחה ונכנסה קליפה במקומה. ועתה ע"י החרטה והודוי בלב נשבר אך יצא מרשות הקלי' ונכנס ברשות הגבוה והקליפה אשר בקרבו נתגרשה משם וחוזרת הקדושה כל זה הוא מעשה. ואתי מעשה ומפיק מידי מעשה העבירה כי הגם דהשב בתשובה אמר וידוי לחוד הנה באמירת וידוי בחרטה כדחזי ידענו נאמנה פתגם אשר נעשה מעשה רב לצאת מהסט"א ולגרש הקלי' שבקרבו ולהחזיר בו הקדושה אשר היה שם אהל"ו בתחילה וזה מעשה גמור:

ובזה א"ש מש"ה לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך ופירשו גורי האר"י זצ"ל בשנותו האדם את טעמו ריחו לפני אבימלך אבינו שבשמים ויגרשהו לסט"א וילך. וכפי האמור הכי קאמר בשנותו את טעמו שנתחרט תכף הנה זה עומד לפני ה' אבי מלך מלכו של עולם בזה לבד שנתחרט והתודה וכי תימא איך בהרהור ובדיבור מבטל מעשה העבירות לז"א ויגרשהו לסט"א וילך וא"כ עושה מעשה רב לגרש הסט"א ואתי מעשה ומפיק מידי מעשה העבירה:

ועתה נבא למאמר זהר חדש האמור כי המשל דומה לנמשל כי האדם בחטאו הוא בבית הסהר ביד הסט"א אשר מחויבי מיתה אסורים שם. והפקחים אומרים נפתח דרך התשובה להתחרט ולומר ודוי ונבקש רחמים ונברח מיד הסט"א כי בזה נקרא מעשה גמור שבחרטה וידוי ובקשת רחמים בורחים מיד סט"א והוא מעשה ממש כי נפשו

יצאה מרשות הסט"א והסט"א אשר היתה בקרבו נתגרשה ובא חלק קדושה בתוכו. ואמרו בסוף יומא אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב גדולה תשובה שאפילו יחיד שעשה תשובה מוחלים לו ולכל העולם שנאמר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו. ונמצא דבתשובה שעשו הפקחים היתה הכנה למחול לכל ובו בפרק אם הטפשים היו חוזרים היה דרך התשובה פתוח לפניהם ובנקל היו מחזיקים בדרך התשובה שהפקחים בתשובתם הועילו גם להם שאפילו יחיד שעשה תשובה מוחלים לכל העולם לומר שאם בו בפרק רשעים אחרים הם שבי"ם ללכת בדרך תשובה נמחל להם בנקל וז"ש אתם עיניכם שראו החפירה דרך תשובה פתוח לפניכם ולא רציתם ליכנס בתוכו וכו'. ועל זה אמר ועיני רשעים תכלינה כמ"ש במשל שהמלך גוזר לנקר את עיניו ואח"כ להמיתו. ובנמשל יובן היטב במשז"ל שאחר שקוברין אותו בא המלאך ובוקע הקבר ומשבר עיניו וכו' ואח"כ דין חיבוט הקבר ומושלים בו מלאכי חבלה באכזריות גדול וז"ש ועיני רשעים תכלינה על שלא שבו בתשובה כמו הפקחים ומנוס אבד מנהם שמתו ולא עשו תשובה ותקותם מפח נפש לעוה"ב:

עוד אפשר לרמוז במאמר הנז' מה שחקרו הראשונים ז"ל דקי"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה והכא הרשעים בקטנותם הם נראין ונשמת שדי בקרבם ואח"כ הם נדחים בעלילותם ובתועבותם ואיך תועיל להם התשובה דכיון דנראו ונדחו אינם חוזרים ונראים. ועבידי דמשנ"ו רבנן במ"ש בזבחים דף ל"ד דכל שבידו לא קרינן ביה נראה ונדחה שלא נדחה לגמרי כיון דבידו לתקן ובאופן זה חוזר ונראה. עוד נקדים מ"ש הרב מהרימ"ט בתשובה בא"ח סימן ח' במ"ש כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא דהכונה הגם שיצא בת קול שלא תשוב כמ"ש שובו בנים שובבים חוץ מאלישע שידע בכבודי ומרד בי עם כל זה לא תמנע ותשוב כי אל רחום הוא וזהו שאמר כל מה שיאמר לך בעל הבית הוא מלך מ"ה הקב"ה מאריה דעלמא כוליה. עשה. חוץ מצא שאם יאמר לך שובו חוץ מפלוני. לא תחוש. ושוב בתשובה. וכ"כ הרב הקדוש בראשית חכמה. אמנם מורינו הרב הגדול שארנו מהר"א יצחקי זלה"ה היה אומר דגם הבת קול לא מעיט שלא יחזור אלישע בתשובה והכי קאמר שובו חוץ מאלישע שאיני אומר לו לשוב כשאר פושעים שאני אומר שובו. אך לאלישע איני אומר לו שישוב כאחרים. אך אם שב מעצמו מקובל עכ"ד:

ועל פי זה אפשר לפרש פ' כי תצא למלחמה וכו' בסגנון אחר ממ"ש בעניותי בקונטריס פני דוד בס"ד. והלא זה דברי מה כתיב למעלה כי תעשה הישר בעיני ה' כלומר כשהיית טוב וז"ש כי תעשה הישר. ואח"כ היה הפסק וזה רמז ההפסק שבין פרשה לפרשה שהוא

הפסיק ונדחה. עד כי יצאת ב"ק ואמרה שובו בנים שובבים חוץ מפלוני אין להשגיח ותשובתך מקובלת וז"ש כי תצא למלחמה מעצמך שהקב"ה אינו אומר שתשוב והיית נדחה עד שכל אבריך כבשם היצה"ר ונעשו אויבים וז"ש על אויביך הם היצה"ר ואבריך. ובשרו הכתוב דבהתעוררות לבד להלחם תכף אתה על אויביך למעלה מהם על דרך שאמרו רז"ל על פסוק נצבים עליו קודם שאכלו והוא עומד עליהם אחר שאכלו וזהו על אויביך כי תכף במה שנתעוררת להלחם אתה עליהם תחתיך יפלו וזהו על אויביך. ונתנו ליצה"ר ה' אלהיך. וכי תימא דקי"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה לז"א בידך כל שבידו ל"א נראה ונדחה אינו חוזר ונראה וז"ש בידך. ושבית שביו הם אבריך אשר שבאם והיו אויביך עתה ושבית שביו שאתה תמשול באבריך דגדולה תשובה ותזכה לשעבד אבריך שיהיו ברשותך כמו שבוים. אשר קודם היו שבויים ביד היצה"ר וז"ש ושבית שביו:

ובזה נבא לביאור דברי הזהר הדש הנז' שהרשעים הפקחים אומרים אנו חטאנו למלך ואיך נמלט מדינו נפתח דרך התשובה. אפשר דמיירי ברשעים דאינם בכלל שובו בנים שובבים שנדחו לגמרי ולז"א נפתח דרך התשובה שהוא סתום לפי שהרבו לפשוע ונדחו ועכ"ז הוא בידם ומהני אף נראה ונדחה ולכן אומרים נפתח דרך התשובה ונבקש רחמים שיתרצה לקבלנו ונברח מהסט"א שכבשנו ושבה אותנו. והטפשים רואים דרך התשובה פתוח לפניהם שפתחו חבריהם אף שנדחו ולא היו בסוג שובו בנים שובבים והם פתחו הדרך שבידם לשוב אף שנדחו ולא היו בסוג שובו בנים. ועכ"ז שראו מעשה הפקחים הם אינם רוצים להמלט ועל זה ועיני רשעים תכלינה שראו לפקחים דהגם דלא היו בסוג שובו בנים דחקו ונכנסו אף שאין ה' קוראם דבידם לשוב ומתקבלים והטפשים מנוס אבד מנהם מסיבתם מנהם דייקא ולא מצידו יתברך שלא מיעט התשובה אלא שאינו קוראם. ותקותם מפח נפש לעוה"ב כי כל העונש הוא לנפש כמ"ש בזהר הקדוש:

וכמה יתרונות יש על המשל כי במשל המלך רוצה להמיתם אלא שהם בצרת נפשם חתרו בטורח גדול והועילו שיוכלו לברוח דרך ההרים ונמלטו. והנמשל ממ"ה זהו רצונו שישובו וכ"י הוא נותן יד כמש"ה טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. ובמשל מחויבי מיתה בורחים בנקיקי הסלעים והרים הגבוהים מקום שאין יד המלך שולטת. ובנמשל החייבים בורחים אליך יתברך וכ"י ימינו פשוטה לקבל שבים. ואפשר שזה פשט הכתוב אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו הכונה אודיע לפושעים שמלך ב"ו בורחים החייבים שלא מדעתו והולכים למקום אשר לא השיגה יד המלך. וה' ברחמיו יורה חטאים בדרך וז"ש אלמדה פושעים דרכיך כמה גבהו ממלך ב"ו. ועוד שהחייבים בורחים מן המלך והיתה נפשם לשלל וכאן החטאים אליך ישובו כי רחום אתה. ומאחר שכן

חיוב נוסף בימים האלה שכ"י הוא נמצא יותר בימים האלה כמש"ה דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותה קרוב ואז"ל שהוא בעשרת ימי תשובה וסגולת הימים מסייעת וזו **מת"ת** אלהים היא רמז הני תלתא דמרחמי דרכי תשובה **מתן**. **תשובה**. **תפלה** ובהם נהגה היום הזה בעזרתו יתברך וכל אחד מאלה מועיל לכפרת עונות ולבטל גזרות רעות ולקרב הגאולה במהרה בימינו כמו שנבאר בס"ד. וכל אחד מאלו לישראל נאמרה ולא לגוים כמו שידוע והם ג' מתנות טובות שנתן הקב"ה לישראל וסימנא מילתא מת"ת אלהים היא מתן תשובה תפלה נתונים נתונים המה לנו עדת ישראל שרצה הקב"ה לזכות את ישראל. ובזאת אני פות"ח נפתח ברישא:

מתן לחיים ניתן זרע ישראל ולא לגוים ואת מת"ן כהן הבעל הרגו וכמ"ש פ"ק דבתרא כל צדקה וחסד שעושים א"ה חטאת הוא להם. ואמרו שם אמר ר"א גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו דאלו במשה רבינו כתיב כי יגורתי מפני האף והחימה ואלו בעושה צדקה בסתר כתיב מתן בסתר יכפה אף. ובזה פירש הגאון החסיד במעשה רקח סוף פסחים מ"ש בשבת דף ק"ד אתו דרדקי האידנא. ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא אתמר כותיה אלף בינה גמול דלים ה"ו שמו של הקב"ה ומ"ט מהדר אפי דדלת מגימ"ל דליתן ליה בצנעא דלא לכסוף. דאמרו בזהר הקדוש דגאולת מצרים מסטרא דיובלא ור"ל ממ"ט שערי בינה בגימט' יובל"א אבל לעתיד תהיה הגאולה גם משער הן' העליון. והנותן צדקה בסתר זוכה לגילוי שער הן' כמ"ש שהוא יותר ממשה רבינו ע"ה וז"ש אלף בינה השער הראשון מבינה דהוא שער הן' יאיר בצדקה בסתר וז"ש אלף בינה שער העליון מבינה יתגלה ע"י הצדקה בסתר וזהו גמול דלים ומהדר אפי דדלת מן גימ"ל דליתן ליה בצנעא זהת"ד. והיה ק"ל דכפ"ז דהגאולה היתה ממ"ט שערים אמאי הוזכרו ן' פעמים יצ"מ כמ"ש בזהר הקדוש ובתקונים בכמה דוכתי ולא הי"ל להזכיר אלא מ"ט פעמים. והפשוט בזה דנכתב ן' לרמוז לבינה שהגאולה מסטרא דיובלא. אמנם יתישב יותר במה שראיתי להרב עיר וקדיש מהר"י צמח ז"ל בקונט' כ"י הגהות על זהרי חמה ושם הכריח ממאמרי הזהר הקדוש דשער הן' עצמו הוא ן' שערים ומשה רבינו ע"ה השיג שער א' משער הן' זהת"ד. וכפ"ז אפשר דגאולת מצרים היתה ממ"ט שערים והתחלת שער הן' שהשיג משה רבינו ע"ה ולזה הוזכרו ן' פעמים יצ"מ דהיה גם משער הן' ת"ש כימי צאתך מא"מ שהיה התחלת שער הן' אראנו ן' פלאות מצד ן' שערים של שער הן' ודוק:

ולי אני עני אפשר לומר ונבין עוד מ"ש שם זחטיכ"ל ואם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וחן אותך ומטיב לך ונותן לך ירושה וקושר לך כתר לעה"ב. ובתחילה נבין מ"ש זן אותך

וחן אותך ונקדים מ"ש הרשב"א בתשובה והיא במיוחסות להרמב"ן סימן ק"ח שאלת אם המלבושים הם בכלל מזונות או לא ואת"ל דלא במה הם נכללים והשם המורה עליהם בתנאי כתובה. תשובה אמרו משמו של רבינו שמואל ז"ל שהמלבושים וצרכי הנשואין בכלל מזונות והר"ר יצחק בר מרדכי כתב שאין בכלל מזונות אלא מאכל ומשתה אבל המלבושים והנדוניא בכלל פרנסה מיקרו ובכלל פרנסה היו והוא מ"ש מוציאין לפרנסה ואין מוציאין למזונות ואמרו הבנות נזונות ומתפרנסות אמנם כתב הרב ז"ל דמסתברא דהמלבושים בכלל מזונות הם והביא ראיה לדבריו ממה ששנינו ואת תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי כל ימי מיגד אלמנותיך ואלמנה ודאי יש לה מלבושים משל בעלה מתנאי זה שאלולי כן מנא ידעינן דיש לה מלבושים כשלא כתב כן בפירוש אבל כשבאים חכמים לחלק בין דין המאכל לדין הפרנסה קורין לאלו מזונות ולאלו פרנסה אלא מיהו במי שבא לחייב עצמו מדעתו ולא מתנאי ב"ד אין מוציאין לבעל השטר המלבושים מחמת חיוב המזונות עד שיפרש איזון ואפרנס דיד בעל השטר על התחתונה וכיון שלעתים אין כוללים אותם בכלל המזונות ועוד שאינם בכלל המזונות בלשון בני אדם מי שבא להוציא עליו להביא ראיה ויד בעל השטר על התחתונה וזהו שנהגו עכשיו בכתובה ואנא איזון ואפרנס יתיכי עכ"ל. ותשובה זו היא גם כן בתשובות תולדות אדם להרשב"א סימן קי"ו. ויש להעיר על הרב כנה"ג שמרן הביאה בב"י א"ה סימן קי"ד וכתב עליו הרב כנה"ג שם כתב הרשב"א וכו' היא בתשובות להרמב"ן סימן ק"ח עכ"ד. וכונתו דאע"ג דמרן מנהגו דכשמביא מתשובות המיוחסות הוא כותב כתוב בתשובות להרמב"ן וזה ידוע לכל בר בי רב וכבר כתב כן מרן הקדוש ז"ל עצמו בהקדמתו והכא כתב בנסח כתב הרשב"א מ"מ היא בתשובות להרמב"ן זהו כונת הרב כנה"ג. וקצת יש להעיר דהול"ל בנסח זה כתב הרשב"א וכו' בח"ב סימן קי"ו והיא גם כן בתשובות להרמב"ן סימן ק"ח:

ומתשובת הרשב"א הזו יש להעיר עמ"ש הרב שבות יעקב א"ח סימן כ"ד שהוכיח מסוגית חולין דף ע"א דבכלל לבישת בגדים הוא גם הטבעות וכתב וז"ל ובזה נסתר מ"ש בתשובות שער אפרים סימן קכ"ד שאם מחייב עצמו להלביש לחבירו אם מחויב ג"כ להנעילו וכתב לכאורה יש להביא ראיה ממשנה דסנהדרין שאין המנעלים בכלל מלבוש דאיתא פ"ד מיתות המלביש המנעיל עובר בל"ת מדחשיב בפ"ע מנעיל מלביש מכלל דמנעלים אין בכלל מלבוש ויש לדחות. הנה בודאי ראיה זו דחוי מעיקרו חדא דהתם לא בעי למימר רק דחייב על כל חדא וחדא אף במנעיל לבד ולא שלא יהיה נכלל בשם הקריאה מלבוש. ותו דאף אם נימא דכל אחד יש לו שם בפני עצמו וכדכתיב וילבישום וינעלום וכתיב בתורה פ' תבא לא בלו שלמותיכם ונעלך לא בלתה מעל רגלך מ"מ שם

הכולל לכלן הוא בכלל לבישת בגדים כדמוכח במתני' דנגעים וכו' וכן מבואר בשבת דף ק"ך י"ח כלים וחשיב מנעלים וכו' וכן מצאתי להדיא בתשובות תולדות אדם להרשב"א סימן קפ"ג דמנעלים וכפה שעל ראשה הוי בכלל מלבוש וכל זה נעלם מתשובות שער אפרים דודאי המתחייב ללבוש חבירו חייב להנעילו עכ"ל:

ומה שהשיג על הרב שער אפרים אינה השגה דהוא כתב רשימה בעלמא לכאורה ולא גמר התשובה ובנו סידר כל מה שמצא ומאי דמסיק לחייב לעשות לו מנעלים עמו הסליחה דגם דנימא דהוא בכלל מלבוש כיון דלעתים מלבוש הוא על לבישת הגוף לבד וגם לשון בני אדם אין מנעלים בכלל מלבוש והמוציא מחבירו עליו הראיה וכמ"ש הרשב"א בתשובות המיוחסות והיא בתולדות אדם ג"כ דהגם דמלבוש הוא בכלל מזונות כיון דלעתים אין כוללים בכלל מזונות ועוד שאינם נכללים בלשון בני אדם מי שבא להוציא עליו הראיה וה"ה במתחייב להלביש שאין חייב במנעלים. ומ"ש שמצא כן להדיא בתשובת הרשב"א בספר תולדות אדם סימן קפ"ג הרואה יראה בתשובה הנזכר דדוקא קשורי הראש אמר דקרוב הדבר שהם בכלל מלבוש בלשון בני אדם. ומה שהזכיר מנעלים היינו לפרש משנת המשרה אשתו ע"י שליש שהוא חייב במזונותיה ומלבושיה בתנאי ב"ד ובודאי שנכלל מנעלים אך המתחייב בלבוש אימא דאין חייב במנעלים שאין דרך בני אדם בלשונם שמנעלים נכללים במלבוש והמוציא מחבירו עליו הראיה וכמ"ש שם בתולדות אדם סימן קי"ו לענין מלבושים דאינם בכלל מזונות. ואני בעניי כתבתי בקונט' כסא דוד סוף דף ס"ז וחזר ונשנה בחיים שאל סוף סימן ע"ו דראית הרב שבות יעקב מתשובת הרשב"א שבתולדות אדם סימן קפ"ג היא ראיה. ועתה נ"ל הצעיר דיש לדחות כאשר יראה המעיין היטב:

ויש מי שנסתפק במי שמתחייב לזון את חבירו ופירש דדוקא למזונות ולא למלבוש וטוען שיפרע לו שכר דירה והמתחייב טוען שכבר פירש דדוקא מזונות וכי אפיק מלבוש כ"ש דירה. והודנו והדרינו הרב הכולל מהר"י ן' נאיים נר"ו אמר אלי דפסק בתשובתו הרמתה דהדין עם המתחייב והביא ראיה מדברי הרמב"ם פי"ג מהלכות אישות שכתב דהמדור וכלי הבית בכלל כסות ע"ש וכיון דזה פירש דאינו מתחייב בכסות ודאי לא נתחייב בדירה זהו תורף קצור דבריו הי"ו ודבריו א"צ חזוק ק"ו מאיש צעיר רש ונקלה כמוני אבל אומר דהדבר פשוט מתשובת הרשב"א שבמיוחסות הנז' דכתב דהגם דבכלל מזונות הם מלבושים כיון דאינו בלשון בני אדם המוציא מחבירו עליו הראיה ויד בעל השטר על התחתונה וה"ה לשכר דירה. ועוד אפשר דאף בלשון חכמים אין דירה בכלל מזונות מדתנן את תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי הרי דהוצרך לפרש יתבא בביתי ולא

פירש מלבושים. וכי תימא דאצטריך לומר בביתי ולא בביקתי כמ"ש בש"ס דף נ"ד התם מביתי יתירה דריש כמו שפירש רש"י ואי איתא דבכלל מזונות בלשון רז"ל הוא דירה אמאי קאמר ביתי יתירה ת"ל דלא הוה צ"ל כלל. אלא משמע דגם בכלל מזונות דאמרו רז"ל לא עייל דירה. אמנם כי מפרש פרנסה דהוא כסות בכלל הוא מדור כמ"ש הרמב"ם: **והנה** בתשובת הרשב"א הנז' עין רואה דרבינו יצחק בר מרדכי מסיק דודאי מלבושים בכלל מזונות מדתנן ומתזנא וכו' אך כשבאין רז"ל לחלק קורין לאלו מזונות ולאלו פרנסה וכו' ולכאורה נראה דבזה נתישבה קושיתו על רבינו שמואל. אמנם יש להבין דאמאי נקט בסגנון זה ולא אמר בהדיא דיש לישב דברי רבינו שמואל. ודע דשרש דברי רבינו שמואל הם דברי רשב"ם בבתרא דף קל"ט ע"ב במאי דתנן בזמן שהנכסים מרובים הבנים ירשו והבנות יזונו ופירש רשב"ם יזונו מזונות ופרנסת נשואין עד שתבגרן או תנסבן לגוברין והנה שם כתבו התוס' וז"ל מה שהזכיר רשב"ם בהדי מזונות פרנסה אין נראה לריב"ן דמזונות אכילה ושתיה ופרנסה היינו מלבושים וצרכי נשואין ותרי מילי נינהו כדאמר פרק מציאת האשה מוציאין למזונות ואין מוציאין לפרנסה וכן קתני הבנות נזונות ומתפרנסות וכן בכמה דוכתין משמע דתרי מילי נינהו עכ"ל. ולכאורה קשה על התוס' דתפסו לאמת דתרי מילי נינהו ומה יענו למאי דתנן ואת תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי דכולל גם המלבושים וכמו שהוכיח רבינו יצחק בר מרדכי במ"ש הרשב"א בשמו. ואחזה אנכי בתשובה זו שהובאה בתשובת תולדות אדם מהרשב"א סימן קי"ו כמ"ש לעיל ומשם נראה דזו מחלקת ישנה בין רשב"ם ורבינו יצחק בר מרדכי ועל זה קאמר הרשב"א ומסתברא דמלבושים וכו'. ומוכרח שכונתו כן דאם נאמר דמ"ש ומסתברא הם דברי רבינו יצחק בר מרדכי כמו שנראה בתשובות המיוחסות א"כ איך הרשב"א קאמר ברישא שם בנסח שבספר תולדות אדם דזו מחלקת ישנה ומייתי דברי רבינו שמואל ורבינו יצחק בר מרדכי והרי רבינו יצחק בר מרדכי מסיק דבכלל מזונות מלבושים וא"כ לא יש מחלוקת. לכן נראה כמו שכתבתי דרשב"ם ורבינו יצחק בר מרדכי חולקים והרשב"א הכריע דבכלל מזונות מלבושים. ואפשר דריב"ן דכתבו התוס' בבתרא הוא ט"ס וצ"ל ריב"ם והוא רבינו יצחק בר מרדכי דמייתי הרשב"א ובספר האגודה כתבה. בשם ר"י סתם. ונראה דמ"ש בתשובות להרמב"ן אמנם כתב הרב ז"ל דמסתברא הם דברי המעתיק שכותב על הרשב"א וכמו שתראה בכמה תשובות הרשב"א דמקצרים ואומר והשיב הרב וכיוצא כמו שידוע לרגיל בתשובות הרשב"א. ועוד דכתב הרב רבינו בצלאל ז"ל דתשובות המיוחסות הם מוטעות כידוע:

ועדיין צריכין אנו להבין אמאי הרשב"א כתבה בלשון הזה ולא יצא לישע לישב דברי רשב"ם. ונראה דדעת הרשב"א דנהי דמסתברא דבכלל מזונות מלבושים אמנם מ"ש רשב"ם מזונות ופרנסת נשואין בהא לא סבר הרשב"א כותיה דבכלל מזונות צרכי נשואין דזו מנין לנו דמאי דאשכחן היינו דבכלל מזונות הם מלבושים לא צרכי נשואין ורשב"ם לא קאמר מזונות ומלבושים אלא מזונות וצרכי נישואין ובהא לא סבר כותיה. ובהכי ניחא דברי התוספות שחולקים על רשב"ם דתרי מילי נינהו. ולכאורה קשיא עלייהו משנה שלימה ואת תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסאי דכולל גם מלבושים וכמו שהוכיח הרשב"א. אמנם על פי האמור ניחא דעיקר קושיתם עמ"ש רשב"ם צרכי נשואין דהא ודאי אינו נכלל בתיבת מזונות:

שוב זכני ה' ומצאתי בחידושי הרמב"ן לבתרא שכתב על דברי רשב"ם וז"ל מה שפירש רשב"ם ז"ל בהדי מזונות עשור נכסי אינו דההיא פרנסה מיקריא ולא אמרינן בה הבנים ישאלו על הפתחים אלא הבנים ירשו וכשיבואו לינשא לבעל נוטלות עישורן עכ"ל הרי דהרמב"ן ז"ל הקשה על רשב"ם במ"ש עשור נכסי בהדי מזונות ומשום הכי הרשב"א לא יישב דברי רשב"ם כמו שאמרנו:

אכתי פש גבן להבין לשון הרשב"א ז"ל דקאמר אמרו משם רבינו שמואל שהמלבושים וצרכי נשואין בכלל מזונות. ומה הלשון אומרת אמרו משם רבינו שמואל והלא דברי רשב"ם כתובים בפירושו וגדולה ראיה משמיעה. ונראה דכיוין רבינו ז"ל בלשון זה למ"ש הרב הנמקי וז"ל אמר המחבר ובכלל המזונות כסוי ומלבוש וכו' אבל פרנסת הבת שהוא עישור נכסי' אינו בכלל תקנה זו ואינה מענין זה ואינה נקראת אלא בשם פרנסה בשום מקום ומ"ש הר"ש פרנסת הבת בכלל מזונות נמי גבי נכסים מרובין כתב לאשמועינן עיקר הדין אבל לא שיהא בכלל נזונות ולא בתקנת מזונות ואין מחשבין אותם בנכסים מועטים כלל וזה ברור הריטב"א ז"ל עכ"ל. ואפשר דבלשון זה רמז הרשב"א ז"ל וכתב אמרו משם רבינו שמואל כי התוס' והרמב"ן תפסו כן בדעתו. אמנם י"ל שלא כיוין רשב"ם לזה וכמ"ש הרב הנמקי ז"ל אלא דהשתא לא נחית מר לישב דברי רשב"ם. וחידושי הרשב"א לבתרא כ"י אין עמדי:

וראיתי להרב מגלת ספר בלאוין דף ל"ו ע"ג שהביא מ"ש הרב המגיד פי"ט דאישות דין הכסות מבואר בירושלמי ונזכר בהלכות יתבן בביתי ומתזנן בכסותי ופשוט הוא שהכל בכלל מזונות וכתב על זה וז"ל גם פרק מציאת האשה תניא הבנות נזונות ומתפרנסות מנכסי אביהן ומוקי לה בגמרא בפרנסת עצמה דהיינו לבושה וכסויא ומזונות היינו אכילה ושתיה ומכאן תלמוד שאינו פשוט כ"כ כמ"ש ה"ה שהכל בכלל מזונות דהא הכא

הוצרך לומר נזונות ומתפרנסות ואם כדבריו נזונות בלבד הול"ל וכה"ג הקשו התוספות וכו' מה שהזכיר רשב"ם בהדי מזונות פרנסה אין נראה לריב"ן וכו' וכן בכמה דוכתי משמע דתרי מילי נינהו הרי דתרי מילי נינהו ואין לכללם בכלל מזונות ואיך כתב ה"ה דפשוט הוא דהכל בכלל מזונות ואף דרשב"ם מזכיר בהדי מזונות פרנסה היינו משום דאשכחן דהבנות מתפרנסות והוי כתנאי כתובה ובכתובה לא כתיב אלא דמתזנן משמע דבכלל מזונות הוא פרנסה וגם פרק נערה דף ן' ע"ב וכו' דקאמר זן ונסתפקו אי פרנסה הויא אבל לומר דפשוט הוא שהכל בכלל מזונות מנא לן עכ"ל. ויש להעיר בדבריו חדא דכפי מ"ש דרשב"ם מזכיר פרנסה היינו דבכתובה לא כתיב אלא מתזנן וכו' א"כ איך לא הקשה על התוס' דמאי מקשים לרשב"ם הרי רשב"ם קאי בפרנסת הבת ושפיר כתב דבכלל מתזנן הוי פרנסה. ותו דהה"מ קאי על כסות הבנות והביא מהירושלמי ולכן כתב ופשוט הוא שהכל בכלל מזונות וכונתו על מזונות הבת ולא על מזונות דעלמא אלא בבת פשוט דמתזנן לחוד הוא תנאי ב"ד ומוכרח דפרנסה בכלל וזהו כונת הה"מ לבת דעלה קאי והביא מהירושלמי לזה סיים ופשוט כלומר דגם בלא הירושלמי נודע כמדובר. ותו דלא עמד בסוד קושית התוס' דעיקרה על עשור נכסי דכתב רשב"ם ונעלם ממנו תשובת הרשב"א אשר במיוחסות ובתולדות אדם הנז' ודברי הרמב"ן והרב הנמקי הנזכר שהבאתי בסמוך:

וראיתי לרבינו בצלאל בשיטה מקובצת כתובות על דף ס"ח ע"א דף מ"ה ע"ב מהספר דפוס קושטא שהביא דברי הה"מ הללו שהביא הרב מגלת ספר דהביא הירושלמי וכתב ופשוט וכו' וכתב עליו ונראה שנעלם מעיני הה"מ סוגיא זו עכ"ל. ואם כונת הרב דאיך יכתוב פשוט והרי שם דף ס"ח קאמר נזונות באכילה ושתיה ומתפרנסות בכסויא ואיך הה"מ כתב דפשוט שהכל בכלל מזונות הא לק"מ דודאי מלבוש בכלל מזונות דמתזנן לחוד הוי התנאי והכל בכלל אלא דזמנין מחלק להו וכמ"ש בתשובת הרשב"א וככל הדברים אשר ראו עיניך. ואיך יאמר על הה"מ דנעלמה סוגית פרק מציאת האשה והוא הזכירה פי"ט ולעיל פי"ג. ואם כונתו דאמאי הוצרך להביא מהירושלמי ובסוגית פרק מציאת האשה מפורש דמתפרנסות בלבוש. הא נמי ל"ק דמייתי מהירושלמי דהוא בריתא כמו שתראה בירושלמי ריש פרק הנושא פי"ב דכתובות. ועוד דמהירושלמי ידענו דמוכרח דמתזנן קאי על כסות נמי. וא"כ למדנו דכמעט זהו משנה ומאי קשיא ליה על הה"מ וגזר אומר דנעלמה סוגיא זו מהרב המגיד:

ואם כונת הרב הוא על דברי הה"מ שהביא קודם זה דמייתי מהירושלמי דאין עליה וירידה בבת ובסוגיא זו קאמר שמין את הנכסים והיא קושיתו שהקשה בסמוך על

הרמב"ם. ולזה אמר דנעלמה סוגיא זו מהה"מ דלא חלי ולא מרגיש. לזה אומר דמלבד שזה דוחק בדבריו דאחר שהקשה ותירץ לדעת הרמב"ם כתב ודע כשכתב הרמב"ם פוסקין מזונות לבת כתב הה"מ דין הכסות וכו' ועלה קאמר שנעלם מהה"מ. ומוכח דעל זה שהביא עתה קאי. ואפילו אי קאי לעיל אין לומר בפשיטות שנעלמה הסוגיא מהה"מ דאימא דהה"מ גם הוא לתרוצי סוגיא מתרץ לה כמו שתירצה הוא ז"ל והיה פשוט בעיניו דנודע דהה"מ מכלכל דבריו בקצרה:

ומתשובת הרשב"א הנז' יש קצת סייעתא למ"ש הרב צמח צדק בתשובה סימן י"א על מי שנתחייב לחבירו ליתן לו בגדים טובים ממקום פלוני ורוצה לתת לו בגדים בינוניים ממקום ההוא והלה טוען שנתחייב לתת לו בגדים טובים דהיינו מובחרים ואלו הם בינונים. והשיב הרב ז"ל דטובים ר"ל בינוניים והביא ראיה מבתרא דף ס"ט חזינן אי דקלא טבא הוא שיורי שיריה אי דיקלא בישא כל שכן הנך ופירש רשב"ם אי דיקלא טבא כלומר מן הבינוניים שטוענים פירות קצת וכו' הרי דיקלא טבא ר"ל בינוני. ועוד הביא ראיה מר"ה דף ט"ז ג' ספרים נפתחים דכתיב ימחו מספר של רשעים חיים חיים זה ספרן של צדיקים ועם צדיקים אל יכתבו זה ספרן של בינונים הרי צדיקים קרי לבינוניים ה"נ בגדים טובים היינו בינונים לאפוקי גרועים זהת"ד הרב ז"ל:

ולפום ריהטא אפשר להביא ראיה לדברי הרב ממ"ש ביבמות דף ס"א אמר רב נחמן בר יצחק אסור לאדם לעמוד בלא אשה דכתיב לא טוב היות האדם לבדו הרי דכי אמרינן לא טוב הוא רשע דהוא אסור וממילא דלוקח אשה הוא טוב אע"ג דבלקיחת אשה הוא נשמר מהיות רע וה"ה דבגדים טובים הוא לאפוקי רעים. והכי אמרינן בשבת פרק שואל גם ענוש לצדיק לא טוב אין לא טוב אלא רע. הרי דלא טוב הוא רע. וא"כ כי אמרינן טוב הוא לאפוקי רע. וה"ה דטובים אתי לאפוקי רעים ותיסגי דהוו בינוניים. וכיוצא אמרינן פרק החליל דף נ"ב ע"א טהור מכלל דאיכא טמא:

אמנם יש לדחות כל הראיות דמה שהביא הרב ז"ל ממ"ש בבתרא חזינן אי דקלא טבא ופירש רשב"ם כלומר מן הבינוניים. יש לדחות דמשם ראיה להפך דפשט טוב הוא יותר מבינוני ולכן כתב רשב"ם טבא כלומר מן הבינוניים וכבר נודע דכי כתבי רש"י או רשב"ם כלומר כונתם דהגם דהלשון אינו מתישב הכונה כך הוא וזה כונת רשב"ם כאן שכתב כלומר מן הבינוניים כונתו דבעלמא כי אמרינן טוב הוא מדרגה יותר מבינוני אבל הכא ר"ל בינוני ונמצא דפשט טוב הוא מעולה מבינוני. גם מה שהביא מר"ה דצדיקים קרי לבינוניים יש לדחות דלשון הש"ס הוא ימחו מספר של רשעים גמורים חיים זה ספרים של צדיקים גמורים ועם צדיקים ספרן של בינוניים. ויש לדחות דהתם כי איכא רשעים

גמורים וצדיקים גמורים הבינוניים נקראים צדיקים לגבי רשעים גמורים והוא ע"ד מ"ש בחולין דף ק"ה ע"א אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן מים ראשונים מצוה ואחרונים חובה מתיבי מים ראשונים ואחרונים חובה אמצעיים רשות מצוה לגבי רשות חובה קרי לה הרי דנקט חובה לגבי רשות אף דהוא מצוה וה"נ לגבי רשעים גמורים קרי לבינוניים צדיקים:

ויש להביא ראיה לכאורה להפך ממ"ש ביבמות דף ך' ע"א איסור קדושה שניות מד"ס אמאי קרי ליה איסור קדושה אמר אביי כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש א"ל רבא וכל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מקרי רשע נמי לא מקרי אלא אמר רבא קדש עצמך במותר לך הרי דרבא פריך עליה דאביי דאין ראוי לומר קדוש דמשמע דאם אינו מקיים אינו קדוש ואינו רשע והוא להפך דאינו מקיים נקרא רשע והמקיים אינו קדוש דיש מדרגה ביניהם דאינו קדוש ואינו רשע ואח"כ יש מדרגה אחרת עליונה שנקרא קדוש. וה"נ נימא דטוב הוא מדרגה עליונה והגרוע נקרא רע והבינוני אינו נקרא טוב ואינו נקרא רע. ובזה יש לדחות הראיות שהבאתי דלא טוב הוא רע אבל הבינוני אינו נקרא טוב ואינו נקרא רע וקרא כתיב לא טוב משום לישנא מעליא שלא לומר רע. אבל מי שאינו רע לבד אינו נקרא טוב אלא בינוני ומ"ש פרק החליל טהור מכלל דאיכא טמא יש לדחות דודאי בעלמא יש שלשה סוגים ובודאי היצר הרע הוא מדרגה התחתונה והכא מהדר לאוכוחי שנקרא טמא. והכי כתיב יתיצב על דרך לא טוב רע לא ימאס אלמא יש ג' סוגים:

ונראה לכאורה לישב דברי הרב צמח צדק כמ"ש הרשב"א בחידושיו והביאו הריטב"א בחידושיו והוא שהקשה על רבא דמאי פריך דאע"ג דכי לא מקיים נקרא רשע כי מקיים שפיר מיקרי קדוש שהרי אמרו במדרש למה נסמכה פרשת קדושים לפרשת עריות שכל הפורש מן הערוה נקרא קדוש. ותירץ דהוא נקרא קדוש אבל אין ראוי לקרא למצוה איסור קדושה דמשמע דאין בה איסור אלא משום דרך קדושה ומאן דלא מקיים לא נקרא רשע עכ"ד. ולפ"ז נתישבו דברי הרב צמח צדק דהרי נקרא קדוש ואי לא מקיים נקרא רשע לדעת הרשב"א והריטב"א וה"נ בנ"ד טובים ממעט גרועים ותיסגי בינוניים:

ואולם דברי רבותנו הרשב"א והריטב"א הם דחוקים דכיון דאמרי תרוייהו דמקיים דברי חכמים נקרא קדוש ואם הוא עובר עליהם נקרא רשע נימא דקרי ליה איסור קדושה לאשמועינן דמקיים ד"ח נקרא קדוש ולא ס"ד דהעובר אינו נקרא רשע דאמרינן בעלמא עובר על ד"ח חייב מיתה. ולעיקר קושיתם י"ל דהא אמרו רז"ל כל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה וז"ש הפורש מן הערוה נקרא קדוש שהוא עושה גדר ונקרא

קדוש והיינו כמ"ש רבא קדש עצמך במותר לך. וכן כתבתי אני בעניותי בספר הקטן דברים אחדים דף ק"ל ע"ג ע"ש באורך. ועתה ראיתי שכן כתב הרב מהר"י פינטו ז"ל אלא שהוא ז"ל לא זכר דברי רז"ל הפורש מן הערוה ע"ש. ולפ"ז אכתי יש להעיר על הרב צמח צדק ז"ל מסוגיין. ואפשר לחלק בין טוב לקדוש דקדוש נראה יותר מעולה ויש ג' מדרגות ודאי משא"כ טוב דמצי לומר דהוא בינוני:

אמנם על פי תשובת הרשב"א הנז' שכתב דמזונות כולל גם מלבושים אבל מי שבא להתחייב כיון דלעתים אינם נכללים בכלל מזונות יד בעל השטר על התחתונה. יש לישב הטב דה"נ נימא כיון דמצינו דזמנין קרי טובים לבינוניים הגם דיש איזה טעם. זה שבא להתחייב אין לחייבו במובחרים דיד בעל השטר על התחתונה והמוציא מחבירו עליו הראיה וכדברי הרב צמח צדק:

ומעתה אתאן למאמרינו דדריש גמול דלים וקאמר אם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וחן אותך ומטיב לך ודרך אסמכתא נימא ביה מילתא דיש לדקדק דהול"ל אם אתה עושה כן הקב"ה חן אותך ומטיב לך וזן אותך. אמנם באשר בתיבת מזונות הרבה פעמים מצינו שהוא דוקא למזונות דאכילה ושתיה. ומלבושים פרנסה מיקרו. גם לשון טובה אפשר בדרך בינוני כמ"ש הרב צמח צדק לזה בדקדוק אמר אם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וכדי דלא נימא דאין פרנסה בכלל לז"א וחן אותך ודרך חנינה הכל נכלל במ"ש זן אותך דכל הנותן בעין יפה הוא נותן וכ"ש כשבפירוש אמר שיחון אותך. ומינה דגם מטיב לך הוא טובה כפולה ומכופלת ואינו כאומר בגדים טובים דהיינו בינוניים כמ"ש הרב צמח צדק דכיון דאמר וחן אותך מסתמא מ"ש ומטיב לך אינו בדרך בינוני אלא משופרי שופרי:

ובזה נבין נסח ברכת המזון הזננו ולא ממעשנו המפרנסנו ולא מצדקותנו המעדיף טובו עלינו וידעתי דאית דל"ג הכי אמנם לנסחא זו המורגלת בפי רבים אפשר לפרש דאנו יש לנו עם הקב"ה דין אשה ובעלה וקי"ל דמעשה ידיה תחת מזונותיה וז"ש הזננו ולא ממעשנו שאין מעשנו מספיקין למזונותינו אלא ברחמיו המרובים הוא זן אותנו. וכן אמר אח"כ הזן את כל העולם כלו בטובו בין ישראל בין השאר. ואפילו ישראל אין מעשנו מקבילים והוא ברחמיו זן בטובו. וכלפי שאמרו במאמר הנז' ואם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וחן אותך ופירשנו דאתא לרבות פרנסה כי ע"י הצדקה זן ומפרנס כמדובר לז"א המפרנסנו דהיינו מלבוש וכל הצריך מדור וכלים דהכל בכלל פרנסה כמ"ש הרמב"ם וכמש"ל לז"א המפרנסנו ולא מצדקותנו דבעושה צדקה הבטיח הוא יתברך לזונו ולפרנסו לכן אמר המפרנסנו ולא מצדקותנו שאין בידינו צדקה שנזכה לזה.

וגם בעושה צדקה שאמר מטיב לך ור"ל משופרי שופרי כמש"ל המעדיף טובו עלינו טובה כפולה בעבור רחמיו הרבים:

א"נ אפשר לרמוז במאמר הנז' ונקדים מ"ש בשוחר טוב דהקב"ה זורע המצוות גם כתב רבינו אפרים ז"ל בפירוש כ"י בפ' אור זרוע שהקב"ה זורע התורה ומוציאה פירות וז"ש אור שהיא התורה זרוע. וכתב הרב הגדול מהר"י דוד ז"ל והבאתיו בכמה מקומות דמדינא אלו הפירות אין להקב"ה ליתנם לבעלי התורה והמצוה דהמשתמש בפקדון והרויח אינו חייב לתת למפקיד הריוח כמ"ש מור"ם סימן רצ"ב. וחוב שעכבו והרויח אינו חייב כמ"ש בש"ע סימן פ"א אלא שהקב"ה מחסדו נותן גם הפירות עכ"ד. וכ"ש דהכא אינו חוב ולא פקדון דשכר מצוות בהאי עלמא ליכא. ואעיקרא שכר המצוות העיקרי כתב הרמב"ן דהוא צדקה וחסד מאתו יתברך כמ"ש ע"פ וצדקה תהיה לנו. גם כתב רבינו האר"י זצ"ל דכשם שאמרו דאין עבירה מכבה תורה הוא הדין דאין עבירה מכבה צדקה. וז"ש אלף בינה גמול דלים דתלמוד תורה והצדקה שתים כהלכתן חשובות מאד דאין עבירה מכבה אותם ועוד שהקב"ה זורע התורה והצדקה ועושים פירות ונותן מפירותיהן בעה"ז בחסדו הגדול כי מדינא אינו חייב כלום. וז"ש אלף בינה מלשון ואאלפך חכמה. וגם גמול דלים. צריך שיכוין בלימוד וצדקה ליחד קב"ה ושכינתיה וז"ש אלף בינה גמול דלים ה"ו שמו של הקב"ה ר"ל שיעשם לשמן ליקבה"ו. ואם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך בעולם הזה מהפירות ולא תימא שהוא מן הדין דהריוח לבעלי תורה וצדקה. לא כי לאו מדינא אלא הקב"ה חן אותך מתנת חנם. ומטיב לך. בעה"ז מהפירות ברחמיו הגדולים דרך חנינה לפנים משורת הדין. ונותן לך ירושה דהקרן קיימת לעה"ב וגם מהפירות אכתי פשו לעה"ב וכמ"ש אוכל מפירותיהם ובחסדו נותן כאלו היא ירושה מן הדין וקושר לך כתר דכיון דכונתך ליחוד קבה"ו ובאין מוחין דגדלות ושפע מש"ע נהורין דאריך ע"ד כונת אמן מדה כנגד מדה קושר לך כתר דיושפע שפע גדול לנשמתך:

ומתוך הדברים אפשר לישב מ"ש בירושלמי פ"ק דפאה אות כ"ג ובבבלי פ"ק דקדושין הזכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. ומקשים דהכא משמע שבכל המצוות יש קרן ופירות והרי תנן אלו דברים שאדם עושה אותם אוכל מפירותיהם בעה"ז ואלו הן כבוד אב ואם וכו' ומשמע דבר מהני אין להם פירות. ואפשר דהני דקתני אלו דברים שעושה אוכל מפירותיהם היינו דהני מצוות דקחשיב הם גדולות והקב"ה נותן פירות עליהם דכל כך חשובות לפני הקב"ה דמלבד שכר המצוה עצמה עוד הקב"ה יתן פירות בעה"ז על אותה מצוה והיינו דקתני אלו דברים שאדם העושה אותם אוכל מפירותיהם וכו' ותיבות שאדם העושה אותם נראות

יתרות אלא אתא לומר שתכף בעשייתם כ"י הקב"ה קובע לו פירות קודם זריעה. ובר מן דין הקב"ה זורע כל המצוות ברקיע ששמו ערבות והוא עושה פירות כמ"ש בש"ט מזמור קי"ד ואלו הם פירות בענין אחר ולא דמו לאותם פירות של המצוות הפרטיות. ועל בחינה זו אמרו בירושלמי הזכות יש לו קרן ויש לו פירות ומייתי מקרא אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. וסתמא קאמרי על כל מצוות. וכן בש"ט סתם קאמר שהקב"ה זורע בערבות מעשיהם של צדיקים ומוכח דכל מעשיהם קאמר ויש הפרש בין פירות לפירות. ואותם המצוות פרטיות כבוד אב ואם וכו' אפשר שזורעם נמי בערבות ועושים פירות מלבד הפירות שהקב"ה כ"י נותן עליהם. ויש לאותם המצוות הפרטיות שתי מיני פירות. ואפשר דזה רמז במאמר הנז' באומרו ומטיב לך דמיירי בתורה וצדקה בסתר שיש ג"ח שיש שני פירות ולכך אמר ומטיב לך טובה כפולה דיש ב' מיני פירות: **וראיתי** בספר מטה יששכר שבא לידינו מקרוב דף נ"ה ע"ג שתירץ לקושיא הנז' משם הרב יפה מראה שעל כל המצוות אין ה' נותן שכר בעה"ז וגם בעה"ב כי אם כשטרח טרחא באותה מצוה אז ה' משלם הטרחא בעה"ז והמצוה בעה"ב משא"כ אם קיים מצוה ולא טרח בה אין לו כי אם שכר בעה"ב משא"כ באותם דתנן אף כשלא טרח יש לו שכר בעה"ז ובעה"ב (עיין בס' יפה מראה שינוי ומאי דמסיק ומ"מ יש לתרץ הכי) ובזה פירש סמיכות הפרשיות דבסוף פ' נצבים כתיב לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו כי הוא חייך ואורך ימיך וכו' וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל ואמרו בתנחומא חייך בעה"ז ואורך ימיך לעוה"ב. וכתבו המפרשים טעם וילך משה אף כי היו עומדים לפניו מ"מ נסתלק מהם וחזר לילך אצלם להראות כי כל מה שיטרח האדם במצוה אף שהיה אפשר לעשות בלא טורח מ"מ הקב"ה נותן לו שכר יותר כמשז"ל לפום צערא אגרא. וקשה למה בא משה עתה לומר להם זה ומאי שיאטיה הכא. אמנם הוא אמר בסוף נצבים לאהבה את ה"א וכו' כי הוא חייך בעה"ז ואורך ימיך בעה"ב והשתא יקשה כי אין זה כי אם בכבוד אב ואם ודעמה שאוכל פירותיהם וכו' לכן וילך משה להורות שהקב"ה קובע שכר על טורח המצוה ובזה ניחא בכל המצוות שאם טורח יש פירות בעה"ז זהת"ד:

ובזה אפשר צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה"א נותן לך וז"ש צדק צדק שהיא הצדקה תרדוף תעשה בטורח אתיא רדיפה רדיפה כי בזה יש פירות בעה"ז וז"ש למען תחיה בעה"ז מהפירות וירשת את הארץ ג"ע בשכר המצוה עצמה. וכל זה הוא מתנה אשר ה"א נותן לך כי הקב"ה מבקש טצדקי להטיב ולהרבות שכר. ובזה אפשר כונת הפ' רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד והכי קאמר רודף צדקה

שטורח בעשייתה ימצא חיים דרך מציאה שיש פירות בעה"ז וז"ש חיים עד"ש כי הוא חייך בעה"ז והקרן קיימת וז"ש צדקה דכל המצוה עדיין ימצא בעה"ב ונכ"ה לא ינכ"ה במה שאוכל בעה"ז וכבוד דאכתי פשו פירות לעה"ב כמש"ל:

א"נ אפשר ונקדים מה שנשאל הרב משאת משה בא"ח סימן ד' במי שגזל אתרוג מגנת חבירו ונטלו ביום א' של חג ויצא בו ואח"כ אמר לבעל האתרוג שרוצה בפרו"ע פרעו"ת דמי"ו בו והוא מחלו אם למפרע יצא י"ח. והשיב הרב ז"ל דיצא למפרע והביא ראיה ממ"ש במציעא דף כ"ב בכלך אצל יפות או הוסיף דתרומתו תרומה והאריך בזה ומורי הרב זלה"ה בספר גט מקושר דף ק"ג ע"א דחה ראיתו דשאני התם גבי תרומה דהיא מצוה דרמיא עליה להפריש ומשו"ה אהני גלוי דעת דניחא ליה אבל הכא דבעל האתרוג לא יש לו שום חיוב ליתן אתרוג לחבירו שיצא בו י"ח אף דהשתא מחל הדמים אינו זוכה כי אם מכאן ולהבא וכו' ע"ש באורך. ואגב רהטאי נראה דאין ראיה מתרומה דהתם הפרשת תרומה אין בה זמן וכיון דהשתא אמרינן דניחא ליה הויא תרומה דאימא דעתה תרם ומצי לתרום. לא כן באתרוג דהשתא עבר זמנו אימור דלא יצא למפרע. ובאמת שאין לי פנאי כלל להתישב בדבר. וראיתי למורי הרב ז"ל דדחה לראית מהרשד"ם שהביא הרב משאת משה דבהתרא אתא לידיה ולכאורה אינה דחיה דמ"ל שלא גזל הרי עבר על תנאי וכשיצא בו לא היה שלו. ומורי הרב ז"ל שם דף קי"ז ע"ג הביא ראיה מדברי הריטב"א בחידושיו עף דף מ"א ע"ב שכתב אהא דנתן לו ע"מ להחזיר אם החזירו יצא דה"ט דהאומר ע"מ כאומר מעכשיו וכשהחזירו אגלאי מילתא למפרע שזכה בו בשעת נטילה אבל כי ליכא מעכשיו לא יצא דלא זכה עד לאחר חזרה וכשנטלו קודם לכן לא היה שלו עכ"ד מורי הרב להוכיח נגד הרב משאת משה. ומורי הרב אגב שטפיה כתב הרשב"א ואני אמרתי בחפזי דמדברי הריטב"א יש להוכיח נמי נגד מהרשד"ם. ויש להרגיש על מורי הרב שלא הקשה גם על מהרשד"ם ואין לי פנאי להאריך רק זה אומר דלפי מ"ש בסמוך אפשר דאם גזל כבש והקריבו לעולה ואח"כ פייס בעל הכבש ומחלו לו דיצא י"ח עולה כיון דאין זמן להקריב העולה ואף דנימא דהקריבה עכשיו זמניה הוא ולכן גם אם הקריבה כבר יצא לפי מדת טובו יתברך כיון דלא קביע לה זמן ואפילו אם לא נודה לדין הרב משאת משה ז"ל בדין האתרוג כדמוכח מהריטב"א מ"מ יש מקום לחלק בין עולה לאתרוג כמו שאמרנו. ואני הפעוט בברכי יוסף סימן תרנ"ח הבאתי ראיה ממ"ש א"ח שהראב"ד היה נותן לקהל ע"מ להחזיר וביום ערבה גובה דמים דיש מי שרוחו גסה וכו' וכתבתי שם דיש לדחות ופשוט דהנוטל גמר בדעתו לצאת במתנה ע"מ להחזיר אלא כי מצטער שרוחו גסה ולא שלא רצה לצאת במתנה על מנת להחזיר

רק דנקיט בלביה כמו צער בנפשו דהיה רוצה משלו ולהפיס דעתו היה גובה דמים ביום ערבה ואין ללמוד לנ"ד:

ובזה שכתבנו נבין מ"ש בסוכה דף ל' אמר ר' יוחנן משום רשב"י מ"ד כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה משל למלך ב"ו שהיה עובר על בית המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים א"ל והלא כל המכס שלך הוא א"ל ממני ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמם מן המכס ואף הקב"ה אמר אני ה' שונא גזל בעולה ממני ילמדו בני ויבריחו עצמם מן הגזל. וכבר בסוף קונטריס שמחת הרגל בפתח עינים לסוכה כתבתי בזה בסגנון אחר ע"ש. ואפשר דק"ל מאי למימרא שונא גזל פשיטא ועוד אוהב משפט מאי שיאטיה ומשו"ה מפרש דהנה באתרוג וסוכה דקבוע להם זמן ובעת שקיים היה גזל אף דאח"כ מחל לא יצא י"ח כדעת מורי הרב ז"ל. אבל בעולה יש מקום לומר דיצא דהשתא נמי זמניה הוא ובכי הא אהניא מחילה למפרע וז"ש כי אני ה' אוהב משפט דע"פ הדין יש לומר דעולה עלתה דאינה תלויה בזמן ואני אוהב משפט דיש לחלק בין אתרוג לעולה ומ"מ שונא גזל בעולה מטעם שנאה ולא מן הדין. ולזה הביא המשל דאף דאח"כ יכול לפרוע המכס ואין קבוע זמן למכס מ"מ אפילו לשעה מועטת אינו רוצה לעבור בלי מכס וממני ילמדו בני דבשעת הקרבה יהיה שלהם. וזה אפשר ולקחתם לכם ביום הראשון שיהיה לכם ביום הראשון בשעת נטילה ולא מהני מחילה אח"כ כדעת מורי הרב ז"ל. א"נ אפשר דבעלמא אמרינן תגלי מילתא למפרע אבל הכא קאמר ולקחתם לכם דבשעת לקיחה יהיה לכם ולא מחסר בין לקיחה ללכם שום דבר כדאמרינן פ"ב דגיטין וכתב ונתן ולא וכתב וקצץ ונתן וז"ש אני אוהב משפט בעלמא דזמנין דאמרינן תגלי מילתא למפרע אבל שונא גזל בעולה דכתיב כי יקריב מכם דבשעת הקרבה מכם ולא מחסר שום דבר ומביא משל דאף בשעה מועטת לא רצה שיעבור בלי מכס כמדובר:

וזה אפשר רמז הכתוב דבשעת נתינת הצדקה יהיו המעות שלו. הגם דלענין דינא אפשר דמהני דלא תלי בזמן ואם גנב מעות ועשה צדקה ואח"כ פרע לנגזל דלמפרע הצדקה עלתה לו עכ"ז אני מצוך צדק צדק בשעת הצדקה תהיה צדק שהיא שלך דכתיב כי אני ה' שונא גזל בעולה. ובזריזות זה למען תחיה וירשת את הארץ דכל הזריז לקיים המצוה באופן נאות בשלם שבפנים שכרו אתו:

מעתה עת רצון ודבר דבר בחלוקת **תשובה**. וכבר רבינו האר"י ז"ל גלה סודו דצריך נוטריקון של תשובה תענית שק ואפר בכיה הספד ודבריו חיים וקיימים. ואני ההדיוט אומר דלפי הדור והמקום והזמן שאומרים שאינם יכולים לעשות כדברי האר"י ז"ל לפחות יזהרו בקצת דברים המקיימים התשובה ונצרכים אליה והם ארזי הלבנון הרמים

והם ראשי תיבות של תיבת תשובה **תורה. שבת. וידוי. בושה. הכנעה**. וטרם כל נאמר גרגיר בפ' שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וכו' ואפשר כי הן בעון הגלות היה בעבור שנאת חנם. ואפילו יש בנו תורה ומעשים טובים לא סגי עד שנהיה כאיש אחד שלא יהיה שנאת חנם ואז התשובה בוקעת ועולה ותבא הגאולה וז"ש שובה ישראל בלשון יחיד שלא יהיה בכם שנאת חנם וז"ש שובה ישראל בלשון יחיד ותהיו לאחדים ואז אפילו שהחטא היה חילול ה' דחמור יותר מכריתות ומיתות ב"ד מועיל תשובה וז"ש עד ה' אלהיך אפילו יש בידכם חילול ה' כיון שאתם באחדות תשובה מועלת כי כשלת בעונך דעון רבים נחשב כשוגג כמ"ש בספרי. קחו עמכם דברים בתחילה תראו לתקן ביניכם עבירות שבין אדם לחבירו ואחר שתקנתם ביניכם ושובו אל ה'. אמרו אליו כל עון תשא על עבירות שביניכם למקום. וקח טוב היא התורה כמשז"ל שהתורה חשובה כקרבנות ומכפרת וז"ש ונשלמה פרים שפתנו דבמקום פרים שפתנו בתלמוד תורה שהיא כקרבנות כמש"ה זאת התורה לעולה וכו':

א"נ אפשר בהקדמתנו הראשונה דיש ס"ד דהתשובה בוידוי וחרטה לא תועיל דלא אתי דיבור ומבטל מעשה. והתירוץ לזה הוא דבודוי וחרטה נעשה מעשה גדול מאד דכ"י בוחן לבות וכליות ורואה שהתשובה בלב שלם מוציא לאור ניצוצי נפשו אשר עשק הסט"א וניצוצי תורתו ומצוותיו וזה מעשה גדול. גם יש ס"ד דקי"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה והתירוץ דהוא בידו לעשות תשובה ברגע קטון ובזה חוזר ונראה כמ"ש בש"ס דזבחים דף ל"ד וכמש"ל. וז"ש שובה ישראל ולא תחוש מטעם נראה ונדחה אינו חוזר ונראה דהכא בידכם הוא וז"ש קחו עמכם דברים שהם מצויים לכם והם עמכם ובידכם נתנו ובזה חוזר ונראה. ועוד לא תחושו דלא אתי דיבור של ודוי ומבטל מעשה. דדבור שלכם בתשובה הוא מעשה גדול שעי"ז הקב"ה כ"י מוציא לאור חלק נפשכם אשר בסט"א. ורז"ל אמרו וקח טוב וקח נפש כי טוב באתב"ש הוא נפש וצריך ביאור מה ר"ל וקח נפש. וע"פ האמור אפשר לפרש קחו עמכם דברים ואמרו רז"ל דברי וידוי. הכונה קחו עמכם דברים דברי וידוי ולא תחושו דלא אתי דבור ומבטל מעשה דהכא נמי הוי מעשה וז"ש אמרו אליו יתברך כל עון תשא בין עונות דמחשבה בין דדבור בין דמעשה והגם שאנחנו לא עשינו מעשה אלא דבור. מ"מ ע"י הודוי וקח טוב נפש שנטמעה בסט"א וע"י הודוי היא העולה וא"כ הוי מעשה רב. ועוד ונשלמה פרים שפתנו ע"י ק"ש דאמרו רז"ל דקורא ק"ש הוי כמקריב קרבנות ומבטלת המזיקין ולכן פ' שמע ישראל מתחיל בש' ומסיים בד' דהיינו שד. ונשאר מתיבת שמע מע. ומתיבת אחד אח והוא ר"ת מנחה עולה אשם חטאת ומתבטלים ד' מזיקין משחית עון אף חימה כמ"ש בספר ארץ החיים

מזמור ל"ח ע"ש. וא"כ נמצא דדבורנו הוא מעשה לבטל אלו הד' מזיקין וכאלו הקרבנו מנחה עולה אשם חטאת ונמצא דדבורנו מעשה גדול:

וזה אפשר לרמוז בפ' שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויבכם ואמרו רז"ל אפילו אין בכם אלא שקורין שמע ישראל די. והטעם דע"י ק"ש מתבטלים משחית עון אף חימה דעל ידיהם הוא כח הסט"א ובביטולם המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו. ועוד דבק"ש הוי כמקריב קרבנות וזה הרמז שמע ישראל אתם קרבים בזכות קריאת שמע אתם קרבי"ם לשון קרבנות שאתם מקריבים קרבנות. וגם ע"י ק"ש למלחמה על אויבכם שאתם מבטלים עון משחית אף חימה ואתם נצולים:

ובזה יובן מ"ש בתרגום המיוחס ליונתן ס"פ בלק על פסוק והמה בוכים ואינון בכיין וקריין שמע ע"ש ויש להבין מאי שיאטיה דק"ש. אמנם בעת צרה כי גבר אויב קרו ק"ש לבטל משחית עון אף חימה וריוח והצלה יעמוד ליהודים:

ואל זה אביט משז"ל ריש פ"ק דע"ז א"ר יוחנן משום רשב"י לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא היו ישראל ראוים לאותו מעשה לא היה דוד רל"מ דכתיב ולבי חלל בקרבי ולא היו ישראל רל"מ דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם וכו' ולא עשו אלא לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד שעשה תשובה אף אתה עשה תשובה ואם חטא צבור אומר להם לכו אצל צבור שעשו תשובה אף אתם עשו תשובה וצריכא דאי אשמועינן יחיד משום דלא מפרסם חטאיה אבל צבור דמפרסם חטאיהו אימא לא צריכא ואי אשמועינן צבור משום דנפישי ברחמיה אבל יחיד אימא לא צריכא והיינו דאר"ש בר נחמני אמר רבי יונתן מ"ד נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה. ויש לדקדק חדא דאמאי היה צריך דוד המלך ע"ה שישוב בתשובה כדי שילמוד יחיד ממנו לשוב. והלא תשובה נבראת קודם שנברא העולם ואחד מתרי"ג מצוות היא מצות ודוי ותשובה. ותו דאמאי אצטריך לזה דוד הע"ה דזכה להיות קדוש ויכול היה להתקיים ברשע אחד שיעשה תשובה. וגם להבין מאי דקאמר והיינו דאר"ש בר נחמני:

אמנם נקדים מאי דאתשיל הרב תרומת הדשן סימן שט"ו באחד שהראה לגנב מפורסם ישראל שיש מחתרת בחנות שונאו שיש לו בה הון עתק והלך לו והגנב בא במחתרת וגנב סך מה ויעש בריחי"ם ויודע הדבר לבעל החנות ותבע מהמראה המחתרת לגנב לשלם לו כל ההפסד. והרב פתח בתשוב"ה תחילה אם זה יש לדונו בדינא דגרמי וחייב או הוי גרמא בנזיקין ופטור והביא חילוקי התוס' מכח סוגיות הש"ס אשר בחלקו"ת ישיתו בין דינא דגרמי או גרמא וכתב וז"ל והשתא לפי כל החילוקים דשמעון המראה המחתרת פטור מלשלם ללישנא קמא דר"י דבעינן דלהוי ההזק ברי בדבר ידוע ונ"ד לא

ברי הזקא טפי משסה בו את הכלב או נחש דפטור ולא דמי למראה ממון ישראל לגוים דהתם ודאי אין מרחמין דיצרם תקיף וכו' אבל גנב ישראל נהי דמפורסם בגניבה מ"מ י"ל בכל שעה יהרהר בלבו לעשות תשובה כדאמר פ"ב דקדושין ע"מ שאני צדיק אף דהוא רשע גמור ה"ז מקודשת מטעמא שמא הרהר תשובה ואע"ג דאיכא למימר משום חומרא דאשת איש תלינן מספק שמא הרהר מ"מ הא שמעינן דאיכא צד כל דהו למימר הכי וא"כ לא ברי הזקא ותו לא ברי הזקא משום דמרתת דילמא אתי בעל הממון ויעמוד כנגדו ויתפשנו וכו' ע"ש שהאריך בכל החילוקים:

ואגב רהטאי הוקשה לי דהא דמייתי הרב מההיא דשמא הרהר תשובה לא שמיה מתיא. וגם מה שדחה דההיא משום חומרא דאשת איש לא היה צריך לזה דמי שהוא בחזקת רשע הוא בחזקתו. ושאני התם כי הוא אמר ע"מ שאני צדיק גמור ובזה אתרע חזקתיה וחיישינן דהרהר תשובה אבל מי שהוא בחזקת רשע ואין לנו שום רמז נגד החזקה לא תלינן דהרהר תשובה ובנ"ד דהוא גנב מפורסם והוחזק בהכי כמ"ש בשאלה. מן הסתם הוא בחזקתו. וכן מצאתי שכתב רבינו תם בתשובה הביאה הרב שבלי הלקט בח"ב דאם לא אמר אין לתלות. אמנם בנ"ד מטעמי אחריני שכתב הרב ז"ל לא בריא הזקא ופטור וכהסכמת הרב ז"ל. ובספר מטה יששכר ריש דף מ"ז מביא משם הזהר הקדוש ע"פ ונשא השעיר עליו את כל עונותם שעל ידי ודוי הכהן שהתודה על השעיר עונות ישראל נוטל הקב"ה העונות ונותנם על שר עשו הוא יצה"ר והוא יסבול עונות ישראל וכתב הרב חן טוב פ' אחרי שעפ"י הדין עושה הקב"ה כן כי ישראל מתודים ואומרים כי כל מה שחטאו מכח היצה"ר וכמ"ש שאור שבעיסה מעכב ויצר הרע הוא הגורם ועליו מוטל העונש וכתב הרב ש"ך פרשת ואתחנן כי הבן אדם מחומר קורץ וקרוב שהוא אנוס שהוא מוכרח לשמוע עצות היצה"ר המסיתו תמיד לעשות עבירה וא"כ בריא הזקא והוי דינא דגרמי וחייב. ובזה יובן מ"ש במדרש שיבא שר עשו ביה"כ לפני הקב"ה ואומר רבש"ע יש לך עם בארץ דומים למלאכים מה מה"ש יחפי רגל אף ישראל מה מה"ש אין להם קפיצים אף ישראל עומדים מה מה"ש נקיים וכו' מה מה"ש שלום ביניהם אף ישראל. וצריך להבין מאי דעתו. אמנם כונתו שהוא הגורם לכל העונות והעונש עליו שהוא מסיתו לכן בא בטענה שהם דומים מלאכים ואין להם חומר רק רוחניות ואינם מוכרחים לשמוע ליצה"ר ולא בריא הזקא והו"ל גרמא בנזיקין ופטור זהו תורף דברי הרב מטה יששכר הנז' הלא בספרתו:

והנה הרב צמח דוד דף רכ"ה כתב משם הרב מהר"ר אליהו אשכנזי ז"ל במאמר הנז' שנוטל כל עונות ישראל וכו' דקי"ל בח"מ סימן כ"ט דעדים שאמרו שקר העדנו נאמנים

על עצמם ומשלמים מביתם והשתא שאומר שישראל הם כמלאכים א"כ כל מה שהעיד כל השנה דעולה ומשטין וכו' הוא שקר וישראל נשארים נקיים והב"ה שהי"ל אותו חוב על ישראל אינו מפסיד ומאבד חובו אלא שישלם מביתו דהיינו שישא עליו את כל עונותם עכ"ד. ולפי האמור יומתק יותר דמה שאומר דישראל הם כמה"ש אין כונתו לטובה ואדרבא כונתו לומר דלאו בריא הזקא שיחטאו בפיתויו. והקב"ה יודע מה בלבו שבזה רוצה להציל עצמו ואין כונתו לומר אמת רק תואנה הוא מבקש לחייבם. ובא עליו מצד אחר דהוחזק כפרן ופטורים ישראל ונשא את כל עונותם ממ"נ דאם ישראל אנוסים בפיתוייו ונכשלים א"כ בריא הזקא והוא חייב. ואם אינו בריא הזקא הוחזק כפרן וישלם מביתו. ואפשר לרמוז בזה פ' מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם הכונה מדבר לעשו ושר שלו דידוע דעשו מקור הסט"א. וז"ש מחמס אחיך יעקב דהשר שלך אומר שהם כמה"ש כדי לחייבם דיכולים לינצל מיצה"ר וא"כ לא בריא הזקא ובזה צעק חמס על יעקב דהם יכולים לכוף את יצה"ר. מזה עצמו תכסך בושה דהוחזק כפרן ונשא את כל עונותם:

ולפ"ז נתישב מה שדקדקנו דאמאי אצטריך דוד המלך ע"ה להורות תשובה ליחיד הרי סתם איש רשע שיחזור בתשובה סגי וממנו ילמוד כל יחיד לשוב ואמאי אצטריך לזה דהע"ה. ועל פי האמור ניחא דאם יש רשע או בינוני חטא ושב ורפא לו אין ללמוד לכל יחיד ממנו דאיש רשע או בינוני בריא הזקא שיחטא וא"כ קי"ל דדינא דגרמי חייב וחייב שר עשו וכשהחוטא אומר וידוי הלכו העונות עליו ומשו"ה נתקבל בתשובה אבל איש צדיק וק"ו חסיד שעבר עבירה דאז לא בריא הזקא ואינו חייב שר עשו אז לא תתקבל תשובתו. ומשו"ה הוצרד? דוד הע"ה דהיה חסיד וקדוש וקרי עליה ולבי חלל בקרבי דאז לא בריא הזקא והו"א דפטור שר עשו ואפ"ה נתקבלה תשובתו דגם בגרמא אם הוא שכיח ורגיל חייב כמ"ש מור"ם ויתבאר בסמוך וממנו ילמוד כל יחיד. והיינו דאמר רשב"נ אר"י מ"ד נאם וכו' דק"ל אמאי כתיב הכא בן ישי ואמאי נאם ב' פעמים נאום דוד בן ישי ונאום הגבר ותו מה ר"ל הגבר הוקם על ולהכי דריש נאם דוד בן ישי חוטר מגזע ישי א' מד' שמתו בעטיו של נחש זה מצד אביו ונאם הגבר שנתגבר על יצרו עד דכתיב ולבי חלל בקרבי ועם כל זה הוקם על הקים עולה של תשובה שאפילו לו שהיה קדוש וליכא בריא הזקא והו"א דשר עשו פטור עכ"ז נתקבלה תשובתו והקים עולה של תשובה דגם בגרמא חייב כדאמרן:

והנה הרב מטה יששכר כתב על ענין היצה"ר דאם ישראל הם כמלאכים ואין להם חומר רק רוחניות א"כ לא בריא הזקא והו"ל גרמא בנזיקין ופטור. והוא עצמו כתב לעיל משם

הרב חן טוב דע"י הודוי שמתודים שהכל הוא סיבה היצה"ר בזה נתחייב דהו"ל גרמא בנזיקין ולזה ונשא השעיר את כל עונותם. ולא הרגיש הרב בסתירת הדברים. אכן יש פנים לכל צד דקי"ל בדיני שמים חייב אפילו גרמא בנזיקין ושפיר קאמר הרב חן טוב. אמנם הרב שבות יעקב ח"א סימן קמ"ו הכריע דגרמא בנזיקין מדאוריתא פטור אפילו מדיני שמים אלא שחכמים אמרו דחייב לצאת ידי שמים ואינו דומה לכובש עדותו דחייב מדאורייתא מדיני שמים. ולצד זה נמצא דגרמא בנזיקין דפטור מדאורייתא פטור אף מדיני שמים ומשו"ה מהדרינן דיהיה דינא דגרמי. איברא דבשכיח ורגיל גם גרמא חייב כמש"ל ושפיר קאמר הרב חן טוב:

ויש לי ההדיוט להכריע דהוא בריא הזקא ודינא דגרמי וחייב שר של עשו דהא אמרו שם בסוכה ופ"ק דקדושין ארשב"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו שנאמר ה' לא יעזבנו בידו. נמצא דמצד כח האדם עצמו הוא בריא הזקא שאין האדם יכול להנצל ממנו. ואם ניצול אינו מכחו רק שה' עוזרו. וזה שה' עוזרו לא יעלה ארוכה למה שהוא בריא הזקא דודאי מתוקף היצה"ר וחולשת האדם לא יכול לו וא"כ הוא בריא הזקא. ואפשר דהיינו דמסיים קרא ולא ירשיענו בהשפטו כלומר שזה שהקב"ה מצילו לא ירשיענו לאדם בהשפטו עם היצה"ר לומר דלאו בריא הזקא ואינו חייב. לא היא ודאי בריא הזקא דאנו דנים חוזק היצה"ר וחולשת האדם לבד ובודאי אינו יכול:

ואכתי פש גבן דהיצה"ר הוא עושה לקיים מצותו יתברך ולכך נברא לפתות בני אדם וכמ"ש בזהר הקדוש משל לזונה המפתה בן המלך במצות המלך. ולזה יש כמה טעמים לחייבו מטעם דינא דגרמי ובריא הזקא ראשון הוא כמש"ה כי הגדיל לעשות שמתגרה בישראל ומניח א"ה ומתגרה יותר בת"ח כמ"ש שם בסוכה. וזאת שנית שאומר לאדם לעשות מצוה ומביאו לעשות עבירה וה' לא ציוה וכמו שפירשו המפרשים ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי וכו' כמ"ש בשמחת הרגל בס"ד. שלישית שמניח לאדם לעשות מצוה ורגיל לעשותה כמה שנים ואינו מתגרה במצוה זו כלל והאדם סובר כי בזה לא יסיתנו היצה"ר והוא כאבן. ובלי שום מחשבה מתגבר עליו ומבטל מצותו פתע פתאום:

ועל פי זה יש לרמוז במ"ש פרק החליל דרש רבי עוירא ואי תימא ריב"ל ז' שמות יש לו ליצה"ר הקב"ה קראו רע שנאמר וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. משה קראו ערל שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם דוד קראו טמא שנאמר לב טהור ברא לי אלהים מכלל דאיכא טמא. שלמה קראו שונא שנאמר אם רעב שנאך. ישעיה קראו מכשול שנאמר הרימו מכשול מדרך עמי. יחזקאל קראו אבן שנאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם.

יואל קראו צפוני שנאמר ואת הצפוני ארחיק מעליכם. ויש לדקדק דמה טיבה של דרשה זו ומאי נפקא מינה ואפשר לומר דיוצרו קראו רע וא"כ הוא מוחזק להזיק. וכי תימא דאפשר דהוא רע לעצמו אבל אינו מריע לזולתו לז"א דמשה קראו ערל והרי אמרו דמוסר לחבירו ביד גוי מותר להורגו דודאי ממון של ישראל שנפל ביד גוים אין מרחמין עליו. וכי תימא נהי דהוא ערל ומזיק אבל ישראל המתפתה אינו בריא הזקא דדילמא לא ישמע לו ואינו בריא הזקא לז"א דוד קראו טמא וכיון שהוא טמא מטמא אחרים ובני הזקא וחייב. וכי תימא דזה עושה רצון ה' שהוא ציוהו. על כן שלמה אמר שונא דהפיתויים שלו אינם לקיים מצוות ה' יתברך אבל הוא מצד שהוא שונא והראיה כי הגדיל לעשות כמו שנאמר. ועוד אחרת כי אינו עושה ציווי ה' לפתות בפירוש לעבור עבירה אך עושה טצדקי ליתן מכשול בבלי דעת כגון שנותן בלבו לעשות מצוה ומזמין לו עבירה ושם מכשול ליכשל בו ולרוץ גלגלתו ועל כן ישעיה הע"ה קראו מכשול. ועוד לו לפעמים עושה עצמו כאלו אינו וכמי שאין לו עוד רצון לפתות והוא היה לאבן ומתחתיו יצמח פריו שרף להעבירו על דת ולכן יחזקאל הע"ה קראו אבן. ותחת שלש אלה אגלאי בהתיה וחייב כדינא דגרמי ובריא הזקא יען ה' לא ציוה זר מעשהו. ועוד נקרא צפוני שצפון בלבו של אדם רמז סברת התוס' והביאו מור"ם ח"מ סימן שפ"ו דאפילו גרמא בנזיקין אם הוא דבר שכיח ורגיל חייב והיצה"ר שכיח ורגיל צפון בלבו ואפילו גרמא בנזיקין חייב. ונמצא דשמות אלו ללמד לחייב ליצה"ר ונשא את כל עונותם:

א"נ אפשר לומר במאמר לא היה דוד ראוי לאותו מעשה. וכפי פשוטו אפשר לפרש פ' רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי. דנשמע לשנאי דוד דהיו אומרים לא היה דוד ראוי לאותו מעשה אלא שאם חטא יחיד ועל זה השיבו דמלך דומה לרבים ואי אפשר ללמוד ליחיד. ומיהו כרבים דמי אמרו ואין לו דין רבים ממש ואין לנו לימוד לקבל תשובת יחיד. וז"ש רבים אומרים לנפשי דמלך דמי לרבים וא"כ אין לומר לא היה דוד ראוי וכו' אבל אינו רבים ממש ואין ישועתה לו דייקא. ואתה ה' מגן בעדי דכתיב וה' עמו ואין חטא בא על ידו כבודי ומרים ראשי שיצא המלכות מבת שבע ובסוף חיים שאל ח"ב פירשתי זה בעניותי בהרחבה ע"ש. ועפ"ז ניחא פ' נאם דוד בן ישי ונאם הגבר דייקא שהוא יחיד הוקם על שהקים עולה של תשובה וכל יחיד ממנו יראה וכן יעשה. ולהבין למה הוצרך דוד הע"ה לזה. אפשר ונקדים מ"ש אני בעניי בקונטריס דברים אחדים דף קכ"ד משם הרב הכולל כמהר"ר יצחק פורמיניני"י ז"ל דד' חלוקי כפרה דדריש רבי ישמעאל עבר על מ"ע לא זז משם עד שנמחל. עבר על ל"ת יה"כ מכפר. עבר על כריתות ומיתות ב"ד יסורין ממרקין. עבר

על חילול ה' מיתה מכפרת. אבל דואג ואחיתופל היו סוברים על עשה תשובה מכפרת. על ל"ת תשובה ויה"כ על כריתות יסורין. מיתות ב"ד מיתה. וחילול ה' אין לו כפרה והם טועים כמו שהארכנו שם בס"ד. ועל זה היה ס"ד דיחיד בח"ה אין לו תשובה ולזה אצטריך דוד הע"ה דלפי גדולתו בקדושה ותורה כן ח"ו נתרבה ח"ה. ולמדנו דח"ה יש תשובה וממנו ילמד כל יחיד שחטא בח"ה דיש לו תשובה וז"ש רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים דייקא שחטא בח"ה והוא יחיד אין לו כפרה ואתה ה' מגן בעדי וכו' אפשר במ"ש בקונטריס דברים אחדים שם ע"ד דמי שהוא עניו א"צ לד' חלוקי כפרה ותכף מתכפר ואמרו רז"ל וה' עמו שהיתה שכינה עמו ופירשו ז"ל דדוד הע"ה היה עניו ונעשה מרכבה לשכינה וז"ש ואתה ה' מגן בעדי כלומר הם סוברים דח"ה אינו בכלל ד' חלוקי כפרה ואתה ה' ששכינה עמי ע"י הענוה מגן בעדי דא"צ לגבי העניו ד' חלוקי כפרה:

וזה אפשר לרמוז פ' מזמור נ"ד הנה אלהים עוזר לי אדני בסמכי נפשי ישיב הרע לשוררי באמיתך הצמיתם כי הנה אויבי אמרו אין ישועתה לו באלהים סלה דח"ה אין לו כפרה. ושקר ענו כי אלהים עוזר לי כי הוא אמר כי ראיתי בבניו לי מלך וכל מקום שנאמר לי אין לו הפסק וז"ש אלהים עוזר מסיבת לי. אדני שהיא השכינה בסמכי נפשי שאני עניו מרכבה לה וא"צ ד' חלוקי כפרה. ישיב הרע לשוררי כי הם הרבו ח"ה ולפי דעתם אין להם כפרה וכפי מדתם ישיב הרע ולא יהיה להם כפרה ומ"ש דח"ה אין לו כפרה באמיתך שהיא התורה הצמיתם דמלימוד שיסורין מכפרים משם מוכח דיש כפרה כמ"ש שם:

מעתה אביע אומר דרך קצרה בר"ת **תשובה** כמש"ל. **תורה** כבר בכמה מקומות כתבנו בעניותנו שהתשובה והגאולה תלויה בתורה וכל הצרות שבאו על ישראל בכלל ופרט הוא על ביטול תורה כמ"ש תנא דבי אליהו דהיינו דכתיב בפשע יעקב כל זאת אין זאת אלא תורה. והטעם פשוט ומבואר כי כל הצרות הבאות על כלל ופרט הם מסיבת חטאות הצבור והיחיד דלא חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא חס ושלום ומי גרם שיחטאו הוא ביטול תורה דאם היו עוסקים בתורה היה מתבטל היצה"ר ולא יוכל להם ולא חטאו. א"כ נמצא דהצרות הבאות הם בעון ביטול התורה. וזה מלבד עון ביטול תורה מצד עצמו כי רב הוא דכשם דשכר תלמוד תורה הוא גדול יותר מאד. כן עון ביטול תורה הוא חמור מאד. ומה גם דאמרו במדרש קהלת רבה על פ' והארץ לעולם עומדת דהתורה לא נבראת אלא בשביל ישראל וא"כ גדל עונש ביטול תורה והחי יתן אל לבו שמאבד הזמן ומוציא בשה"י פה"י החיים שמשפיע לו ה' ברחמיו:

ועם האמור נפרש פ' ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה"א כאשר ציונו. ונקדים מ"ש במדרש משלי סוף סימן יו"ד דהתורה נקראת צדקה ומצלת מגהנם שנאמר וצדקה תציל ממות. וז"ש ויצונו ה' ברחמיו לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו כי הנה החקים בעינינו נראים חקים אבל ודאי יש טעמים רבים לכל החקים וכמ"ש הראשונים פ' כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב הכונה דלישראל נראה הדבר חק שלא נתגלה טעמו. אבל ודאי יש לו כמה טעמים שהוא יתברך יודע וז"ש משפט לאלהי יעקב דלגבי דידיה שיודע הטעם הוא משפט. וזה רמז בקראיז ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה וכו' וכל כונתו שלא לגלות הטעם ואצלנו הם חקים כדי שנקיימם ליראה את ה' לקיים מצוותיו בעבור שהוא יתברך ציונו הגם שלא נדע הטעם. ובזה נזכה לטוב לנו וכו' וכי תימא אידך? האדם מחומר קורץ יוכל לקיים את כל החקים. לז"א וצדקה שהיא התורה תהיה לנו כי נשמור דהתורה אצולי מצלא מיצה"ר ובעסקנו בתורה נוכל לקיים ולשמור כל המצוה ואין מחריד:

נמשך להאמור אפשר להבין מ"ש בעירובין דף נ"ד אריב"ל המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שנאמר כי לויית חן חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר הם לראשך חש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר וענקים לגרגרותיך חש בבני מעיים יעסוק בתורה שנאמר רפאות תהי לשרך חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנאמר ושקוי לעצמותיך חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר ולכל בשרו מרפא. והנה פ"ג דאבות תנן רבי חנינא בן חכינאי אומר הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. ולפ"ז מאי דאמר ריב"ל המהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה דמוכח דעצה טובה קמ"ל. לא תיקשי דממשנה הנז' מוכח דמתחייב בנפשו. די"ל דמתני' איירי במפנה לבו לבטלה אבל אם מהרהר בלבו בתורה סגי. וריב"ל קמ"ל דיעסוק בפה ובקול ותועיל ללויה. א"נ מתני' איירי בדרך שיש בו סכנה. וריב"ל איירי בדרך קצרה שבין שתי עיירות דלא יש סכנה. א"נ ריב"ל איירי דאין לו לויה דוקא אבל אינו יחידי דשכיחי רבים הולכים ובאים כל אחד לדרכו אבל אין לו לויה. והנה הרב מהר"י פינטו ז"ל תמה דכיון דקאמר חש בכל גופו וכו' הא תו למה לי הרי בכלל הם הראש והגרון וכו' ונדחק ע"ש. ואפשר דמי שחש בכל גופו כי גדל הכאב בכל אבריו כיון דנתפשט בכל מסתמא אין הכאב חזק כאלו היה באבר אחד ויש סם שמועיל לזה הכאב בינוני דמתפשט בכל גופו באשר הוא ס"ם כולל. אבל אם הכאב חזק באבר אחד בכח גדול אין כח לאותו הסם הכולל לרפאתו. ומשו"ה אכפל לאשמועינן דבתורה יש כח לרפאת אף אם הכאב פרטי חזק

באבר אחד. וגם הוא כולל לרפאת אם נתפשט בכל גופו. משא"כ בסמים דסם המועיל לאבר אחד אינו מועיל לכאב הכולל לכל הגוף. וסם המועיל לכל הגוף אינו מועיל לכאב חזק שבאבר אחד. ויען הכאב פרטי או כללי הוא בא על עון ואם היה עוסק בתורה ניצול מיצה"ר ולא בא לידי חטא. גם עתה יעסוק בתורה ויחי מחוליו. כי התורה כוללת רמ"ח מ"ע כנגד אבריו ושס"ה ל"ת כנגד גידיו וכל אחד כלולה מכלם. והעוסק בתורה כמקריב קרבנות. ומקרבת הגאולה כמשז"ל על פ' גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם. וז"ש זכרו תורת משה עבדי הנה אנכי שולח לכם את אליה וכו':

שבת נודע דהגאולה תלויה בשמירת שבת וכמ"ש בעניותנו כמה פעמים. גם נודע שעיקר התשובה תלויה בשבת וכמו שכתבנו משם הרב החסיד מהר"ר ליב ז"ל בספר הנחמד דעת חכמה כי ע"י העונות הסט"א שורה בפנימיותו וחיצוניותו והגם שהתודה ונתחרט וגמר לשוב מ"מ צריך מצוות חבילות באברים שחטא בהם וע"י כן יהיו מלאכים טובים ויגרשו מלאכי חבלה אשר בחיצוניותו. גם צריך ניצוץ שכינה שתאיר בפנימיותו ותתגרש הסט"א שבתוכו. ושתים זו הם דברים קשים דצריך זמן רב לקיים מצוות חבילות באברים שחטא. ומי יזכה לזה ובפרט לניצוץ שכינה. אמנם ע"י שמירת שבת כמשפט יאיר ניצוץ שכינה בתוספת הנשמה יתירה ובקרבו קדוש ותתגרש משם הסט"א. ושמירת שבת חשובה ככל המצוות ונחשב כאלו קיים מצוות חבילות ותתגרש הסט"א מחיצוניותו זהת"ד. וראה בעיניך דאי אפשר לתשובה בלתי שמירת שבת. ולכן זו היא סיבה הנקרא בשמו **שבת תשובה** ללמד דעת שעיקר התשובה היא שבת ובשמירת שבת תבנה ותכונן התשובה:

ומאד צריך אדם ליזהר בדיבור בשבת וראה בעיניך דכתיב אם תשיב משבת רגלך וכו' ודבר דבר אז תתענג על ה' קרי בחיל דהגם דנזהר בכל הדברים אם קיים ודבר דבר קורא אני עליו אז תתענג ואם חסר ודבר דבר לא עשה כלום ולא בא בכלל אז תתענג. ואפשר כי הנזהר מלדבר דבק במחשבה כמו שכתב הרב ראשית חכמה. ולכן זוכה לבחינה עליונה מזל עליון וכמ"ש בזה"ק בפ' ותתפלל חנה על ה'. וז"ש ודבר דבר שתתעלה בסוד המחשבה אז תתענג על ה' וא"ש ההי"ב. ולכן לתשובה צריך שמירת שבת כהלכתו שזוכה לבחינה עליונה. וזה טעם מ"ש רז"ל כשעלה משה למרום ראה ברקיע שביעי שאומרים כח התשובה ומשוררים מזמור שיר ליום השבת כי התשובה נגמרת עם שמירת שבת:

ועוד אפשר לומר במ"ש פ"ק דקדושין דף ל"ב דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ומבואר שם דכ"י דכתיב וה' הולך לפניהם יומם שאני קב"ה דכ"ע דיליה. ואמרו במדרש

דהקב"ה מוריד גשמים בשבת דכ"ע דיליה והוי כמטלטל בחצירו. ונמצא דהשבת הוא עד דכ"ע דיליה וכ"י מוחל על כבודו דכ"ע דיליה ומשו"ה ברקיע ז' מגדילים בשבח התשובה ואומרים מזמור שיר ליום השבת דמהשבת נודע דכ"ע דיליה ולכן מוריד גשמים בשבת ומוחל על כבודו ולכן מקבל בתשובה. ובזה יובן מאמרם ז"ל וישם ה' לקין אות שבת מסר לו דמהשבת ניכר דיכול למחול על כבודו דכ"ע דיליה:

ודוי כתב הרמב"ם בה' תשובה כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעשות ה"ז דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם ומה היא התשובה שיעזוב החוטא חטאו ויסירנו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשנו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וכן יתנחם על מה שעבר ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא מעולם שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וצריך להתודות בשפתיו ולומר ענינות אלו שגמר בלבו עכ"ד. ומה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו אשר לא נתבונן בחטאתנו להכיר החטא ועומק החטא ולמי חטא לממ"ה הקב"ה ואנו סומכים על הוידויים הכתובים במחזורים ואין מבין על מה מתודה ואין מקיץ לגמור שלא לחטוא ולהעיד עליו יוצר הכל. ויהי כקרוא איש יהודי הוידויים פושט וקורא כאגרת אוי לאותה בושה:

וכבר האריך הרב בינה לעתים ז"ל דרוש מ"ז לבאר שיותר מעיקר החטא הוא כפירת החטא וכתיב הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי דהו"ל שופט אלא ח"ו נשפט דייקא כי בכפירת החטא א"כ היסורין שהביא השם יתברך שלא כדין ח"ו וידונו אותו ח"ו דעביד דינא בלא דינא וזהו נשפט ח"ו עש"ב. והמנהג לומר הוידויים בלי לב כמהר סיפו"ר בצד מה הוא חמור יותר מאומר לא חטאתי דהאומר שלא חטא אינו גונב דעת הבריות ודעת המקום. וזה שאומרים הוידויים בקול רנה וצעקה בלי שום הכנעה והתבוננות ועזיבת החטא זה מורה שסובר שלא חטא אך ירושה בידו לומר הוידויים ולפעמים ירמוז לרעהו באמצע הוידוי וכדי בזיון. וזה פירשו הראשונים במ"ש על חטא שחטאנו לפניך בודוי פה ולכאורה יפלא שהודוי מ"ע ואנו מתודים על הודוי. אמנם הפירוש שהוידוי היה בפה ולבם לא נכון והוא עון פלילי. ולכן באמירת הודוי ישים אל לבו שהוא חייב מיתה שעבר על גזרת מלך ממ"ה הקב"ה והוא במרירות והכנעה מבקש סליחה ממנו כי רחום הוא. ויגמור בלבו שלא ישוב עוד:

בושה עיקר הכל שיבוש מאד שהוא שפל השפלים וחטא לאל עליון ויחרד וילפת ויתמרמר בבושה וכלימה לדפוק על דלתי רחמיו יתברך כי הוא בעל הרחמים וימינו פשוטה לקבל שבים ככל צדקותיו והנה אמרו פ"ק דברכות דף י"ב אמר רבה בר חנינא

סבא משמיה דרב כל העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו שנאמר למען תזכרי ובושת וכו' בכפרי לך ע"כ אשר עשית דילמא צבור שאני אלא מהכא ויאמר שמואל וכו' ואמר רבי יוחנן עמי במחיצתי ורבנן אמרי מהכא וכו' יצאת ב"ק ואמרה בחיר ה'. והנה בילקוט הושע סימן י"ג מהפסיקתא שם נאמר כל מי שיש בידו עבירה ומתבייש לעשות תשובה יחליפנה במעשה טוב ויעשה תשובה ויתקבל משל לאדם שיש לו צרורות זוזים רעים ילך אצל חנוני ויתן לו תוספת ומחליפם בזוזים טובים אף כל מי שיש בידו מעשים רעים יעשה תשובה ומעשים טובים. והרב מהר"ש שלם זלה"ה בספר דברי שלמה פ' שמיני הביא דברי גמרין והפסיקתא. ומוכח מדבריו דפליגי דלפסיקתא לא סגי בבושה אלא צריך לצרף מצוה כנגד העבירה. ולש"ס דילן בבושה סגי עש"ב. ואני בעניי בקונטי' פתח עינים שם בברכות כתבתי דאין כאן מחלקת דגמרין סבר דיחיד צריך שיתבייש לפני אחרים אבל מתבייש לפני ה' לחוד בהא קאמר הילקוט דצריך מעשים טובים עיין שם באורך:

ועתה נראה לי הדל דלגמרין גם ליחיד המתבייש לפני ה' לבד מוחלין לו. וטעמא דידי כי הנה רב אמר כל העושה דבר עבירה וכו' ומייתי מפ' למען תזכרי וכו' והש"ס דחי דילמא צבור שאני ומשני אלא מהכא כלומר דרב אהני קראי דשאול סמיך דאיהו הוה פשיטא לדרוש עמי במחיצתי או דיצאת ב"ק ואמרה בחיר ה'. ולאו דכונת הש"ס דרב לא כיוין יפה ח"ו. אלא דרב אחני סמיך. וא"כ רב ס"ל דעיקר הלימוד מפ' למען תזכרי ובושת ולא חש דצבור שאני דקראי דשאול יוכיחו והוא גלוי מילתא בעלמא דלא אמרינן צבור שאני. וכי מטית לומר דאין חילוק אמרינן דגם ליחיד אין לומר דדוקא מתבייש לפני אחרים. וילפינן מצבור והוא עיקר הלימוד. וזהו חכמת רב למנקט ביחיד העושה דבר עבירה ולא מייתי משאול אלא מייתי מפ' למען תזכרי וסמך דאין לדחות צבור שאני מקראי דשאול והוא גלוי מילתא ללימוד פ' למען תזכרי אפילו ליחיד זה נראה יושר כונת הש"ס למעיין הטב:

ומ"ש בפסיקתא הוא ענין אחר ואינו ענין למימרת רב דגמרין דהפסיקתא מיירי כשאדם מתבייש לעשות תשובה כי ירא ומתבייש מאלהי עולם. ולכן להפיס דעתו ולחזקו לעשות תשובה אמרינן ליה דאם יעשה מעשים טובים. יכול לעשות תשובה ולזה הביא המשל להפיס דעת האדם הזה ולחזקו ולאמצו שיעשה תשובה. ולא איירי בפסיקתא אי נמחלים עונותיו או לא וגם בעל המאמר יסבור ולו ידע דנמחלים עונותיו כרב אלא דלא מיירי בהכי וכדאמרן. וממוצא דבר אתה תשמע כמה גדולה כחה של בושה דמוחלין על כל עונותיו. ואותה אנחנו מבקשים והכל רחמים פשוטים וגדולים מבעל הרחמים יתברך

שמו. ועוד אמרו בנדרים דף ך' תניא הבושה מביאה לידי יראת חטא וכו' וכל המתבייש לא במהרה הוא חוטא וכל שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו על הר סיני ופירש הרב אספקלריא המאירה במ"ש האר"י ז"ל שהיו בדורו עזי פנים ובגלגול שעבר היו בהמות וידוע דגלגול א' הוא אב וז"ש בידוע שלא עמדו רגלי אבותיו גלגוליו על הר סיני שהיו בהמות וכתיב גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא ודפח"ח:

הכנעה הנה במאמר השלם רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה. כבר כתבנו בעניותנו לפנים האר"ש בס"ד. ועתה נאמר איזה גרגיר ונדייק דרבי לויטס הול"ל הוי שפל רוח מאד מאד. ואפשר כי הנה משני צדדין גופניי ורוחניי צריך שיהיה האדם שפל. אי מצד נשמתו אשר חצובה מתחת כסא הכבוד וקרובה אל המלך ממ"ה הקב"ה צריכה להיות שפלה לפני ה' אלהים חצב"ה כי הדבק בה' משולל מפחיתות המדות הרעות. ומכיר שאינו כלום וכאשר תמצא בספר תומר דבורה לרבינו הרמ"ק ז"ל. ואי מצד גופו פחת"ת היא עפר הוא וכו'. והנה כתבו המפרשים דשם אד"ם ביקר כמספר שם מ"ה כ"י ואמרו בזהר הקדוש דהנשמה היא הנקראת אדם כמש"ה על בשר אדם לא ייסך. ואמרו פ"ק דסוטה אדם נוטריקון אפר דם מרה. אי לזאת רבי לויטס לא אמר הוי שפל רוח מאד מאד דאז יהיה פירושו כי ירבה להיות שפל רוח. אבל הוא כיוין נמי לרמוז דמצד נשמתו וגופו צריך שיהיה שפל רוח ולכך הקדים מאד מאד כלומר מצד הנשמה הנקראת אדם אותיות מאד ורומז לשם מ"ה. וגם מאד מאד הגוף שהוא ר"ת מרה אפר דם. מכל הצדדין הוי שפל רוח בין מצד הנשמה בין מצד הגוף שתקות אנוש רמה כלפי הגוף שהוא הנגלה. והוא ע"ד מה שפירשו המפרשים במשנת עקביא מאין באת דכנגד הנשמה הנסתרת רמז דרך נסתר. וכלפי הגוף הנגלה פירוש מטפה סרוחה וכו' ועל דרך זה אתה תבא"ר מאמר השלם רבי לויטס:

א"נ אפשר במה שפירשו המפרשים ז"ל פ' למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור שהכונה שתלך בדרך טובים לפנים משורת הדין ויהיה בעיניך שמה שאתה עושה הוא דין כאלו וארחות צדיקים שהוא דין ממש תשמור עכ"ד. ולזה הקדים רבי לויטס מאד מאד לומר שתהיה שפל מאד מאד בהפלגה. ובעיניך יהיה כאלו אתה שפל רוח לבד. והענוה נצרכת מאד לבעל תשובה דמעה"כ כאלו הקריב כל הקרבנות ונעשה מרכבה לשכינה וכהנה רבות כמ"ש בעניותנו במדבר קדמות ובקונטריס דבש לפי בס"ד ובדרושים אחרים. איכו השתא ניחזי אנן מן המשואר מסימנא טבא מת"ת אלהים:

תפלה היום היא לנו במקום קרבנות כמשז"ל ויש מרז"ל אומרים תשובה עושה מחצה ותפלה עושה הכל ותכלית התפלה רחמנא לבא בעי וזוהי עבודה שבלב וכבר במ"א

כתבנו משל מהר"ם די לונזאנו ז"ל ואמרו רז"ל בקהלת רבה דף צ"ו ודף ק"ג בשביל ג' דברים מבטלים גזרות רעות צדקה תשובה תפלה הה"ד ויכנעו עמי וכו' ויתפללו ויבקשו פני ויכנעו תשובה ויתפללו תפילה ויבקשו פני זו צדקה כד"א אני בצדק אחזה פניך ע"כ. והם שלשה הנאמרים מת"ת אלהים היא. ונראה דמאמר זה שרש מה שאמרו ראשונים להנצל מצרה צום קול ממון שכל אחד הוא מספר האחר ושלשתן גימט' זאת וזהו בזאת אני בוטח. ונקטי צום במקום תשובה קול תפלה ממון צדקה ויסודתם בהררי קדש רז"ל במדרש הנז' ויש לרמוז ואף גם זא"ת בהיותם בארץ אויביהם וכו' אם בגלות יעשו זא"ת צום קול ממון לא מאסתים וכו' ויבוטלו גזרות רעות. ויש סימן ובחנוני נא בזא"ת. וכבר נודע כי זאת היא שכינת עזנו וכמ"ש בזהר הקדוש ובתקונים בכמה דוכתי. והני תלת מילי כל אחד מהם ליחדה עם דודה תשובה תשוב ה'. תפלה כידוע ליחד הדודים. צדקה גם היא מודעת זא"ת ולכן כ"י כאשר נעשה צום קול ממון אגוני מגנא ואצולי מצלא:

נחזור למאמרינו כי עמך הסליחה וכו' פירש הרב זרע בירך ז"ל כי בר"ה דנים ב"ד של מעלה וביום הכפורים דן הקב"ה כ"י ומרחם על ישראל ונמצא דמר"ה גלוי וידוע למחול ולמה ממתין עד יה"כ למען תורא כדי שיחזרו בתשובה זהת"ד. ובזה אפשר לפרש פ' תקעו בחדש שופר וכו' ונקדים מ"ש בתנחומא סוף פ' תצוה על פ' וכסה ענן הקטרת אין וכסה אלא מחילה כד"א כסית כל חטאתם גם כתבו ז"ל דהתשובה היא חק דמי שחטא לממ"ה הקב"ה איך יעלה על הדעת שיועיל תשובה ולכן היא חק. וז"ש תקעו בחדש שופר בכסה לשון מחילה ליום חגנו שהסליחה ליום חגנו הוא ר"ה. וא"ת למה אינו דן בר"ה ותגלה ותראה המחילה לז"א כי חק לישראל שישובו בתשובה ואח"כ משפט לאלהי יעקב ביה"כ. הוא ברחמיו יכתבנו ויחתמנו בסח"ט לעבוד עבודתו ובא לציון גואל הלא זה הו"ד יאמר קדוש **קו"ם משחה"ו כ"י ז"ה הו"א לפ"ק** וזאת הברכה אספלניתא דכלהו כיבי **ארוכ"ה ומרפ"א** לפ"ק ויבנה בהמ"ק בב"א כי"ר:

הא זהו פרט הנושר לאר"ש ונפרט. מילי קטנ"י דשייכי לעיל אוכלא דאפר"ט. בס"ד.

א. ירמיה ג' שובו בנים שובבים ארפא משובותכם הננו אתנו לך כי אתה ה' אלהינו. אפשר לפי מש"ל דיש סברא שלא תועיל התשובה דנראה ונדחה אינו חוזר ונראה. לזה ה' ברחמיו כה יאמר שובו בנים שובבים כלומר לא נדחתם כי תדיר אתם בתואר בנים רק שובבים ויכולים לשוב ואני ארפא משובותכם. אז ישיר ישראל לומר יש טעם דלא נראה ונדחה דכל שבידו אין זה דיחיי ובידינו לשוב הננו אתנו לך ואין אנו כדאים שנהיה בסוג בנים רק כי אתה ה' אלהינו. מלך על כל הארץ ויכול למחול דכ"ע דיליה:

ב. דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב וכו' אפשר במש"ל משם הרב ר"ח ומהרי"ט דגם אם יאמרו שובו בנים שובבים חוץ מפלוני ישוב כמ"ש כל מה שיאמר לך בעה"ב וכו' וכתב מו"ה מהרא"י שהוא אינו קוראם כמש"ל וזה רמז דרשו ה' אף שיאמר חוץ מפלוני דרשוהו בהמצאו שהוא נמצא לשבים. ועוד כי מה שאמר הוא שאינו קוראם ואתם קראוהו מעצמכם בהיותו קרוב דודאי קרוב לכם אל תיראו. וכ"ת מה זו דרישה דהלכה היא נראה ונדחה אינו חוזר ונראה לז"א יעזוב רשע דרכו והוא בידו בלי שום מונע וא"כ לא נדחה וישוב אל ה' כמ"ש הר"מ שיעיד עליו יודע תעלומות. וכי תימא לא אתי דיבור ומבטל מעשה לז"א ואל אלהינו כי ירבח לסלוח להוציא נפשו מסט"א וע"י הודוי נעשה זה והוא מעשה. א"נ כי ירבה לסלוח כמ"ש רבינו הרמ"ק ז"ל בספר תומר דבורה בפירוש ועובר על פשע כ"י כדכתיב אם רחץ ה' צואת בנות ציון. א"נ כמשל מדרש תנחומא שהביא הטור סימן תקפ"א שיצאו גדולי העיר לקראת המלך וויתר להם שליש וכו' כך ער"ה מתענים הגדולים ומוותר שליש בעשרת ימי תשובה הבינוניים מוותר שליש ב' ביה"כ מוותר הכל ע"ש באורך. והקשה מרן בב"י דא"כ ער"ה שמוותר שליש ויה"כ שליש הם שוים. ותירץ דשליש ב' קשה מהראשון ושליש אחרון קשה מהכל. והרב מהר"ר גבריאל אוספיראנסה ז"ל הביאו הרב עץ החיים דף קל"ז ע"ד כתב דמרן נדחק והוא ז"ל תירץ דבין במשל בין בנמשל השליש שמוותר אינו שליש המס והעונות רק שליש עונות של אלו שיצאו לקראתו ולפ"ז עשרת ימים עדיפי דנפישי עונות ובריונים ויוה"כ מוחל עונות כלן ולק"מ עכ"ל. ולקוצר דעתי דברי מרן פשוטים ואמיתיים. ומה שפירש ז"ל הוא דוחק ולשון הטור בשם המדרש יצאו בינוני העיר לקראתו ומוותר להם שליש הב' נראה הפך פירושו. גם לשון מדרש תנחומא עצמו שיש שינוי מלשון דמייתי הטור נראה הפך פירושו. ואפשר זה רמז דרשו ה' בערב ר"ה בהמצאו בעשרת ימי תשובה קראוהו בהיותו קרוב ביה"כ יעזוב וכו' ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ביה"כ דשליש אחרון קשה מאד והוא סולח. ולדעת הרב מהר"ר גבריאל הנז' יומתק יותר כי ירבה לסלוח ביה"כ דמוחל עונות כלן:

והנה פ"ק דר"ה דף י"ח אמרו דרשו ה' בהמצאו אימת בעשרה ימים דמר"ה עד יה"כ ומבואר שם דה"ד ליחיד אבל בצבור כתיב בכל קראינו אליו. וצריך להבין דא"ה אמאי כתיב דרשו ה' בהמצאו לשון רבים דמשמע דמשתעי בצבור והגם דכתיב יעזוב רשע דרכו. מ"מ אמאי ברישא קאמר דרשו לשון רבים. ואפשר במ"ש במקומות אחרים דמדברי רבינו האר"י ז"ל מוכח דעונות שנה שעברה אינם מתכפרים כיון שעברה השנה. ובעשרת ימי תשובה כתב רבינו האר"י ז"ל בעצמו דאם עושה תשובה מתכפר כל מה

שחטא כל ימיו. וניחא לן דעשרת ימי תשובה שאני דמתגלים י"ס דבינה כמ"ש רבינו מהרמ"ק ז"ל ואלימי לכפר על שנים שעברו. והשתא גם לציבור גדל כח עשרת ימי תשובה לכפר עון שעבר משנה אחרת דהגם דבצבור כתיב בכל קראינו אלא ונענים בכל זמן ה"ד לעונות של אותה שנה אבל עונות שנים שעברו גם צבור אינן מתכפרים בשאר ימות השנה אבל בעשרת ימי תשובה תשובה מועלת לכפר עונות שנים שעברו. ולז"א דרשו לשון רבים בהמצאו בעשרת ימי תשובה ולא תימא דוקא לצבור אלא אף ליחיד יעזוב רשע דרכו וכו' ואל אלהינו כי ירבה לסלוח לרבות אף עונות שנים שעברו וזהו כי ירבה. וממילא תבין דלבחינה זו אמרתי דרשו לשון רבים דגם צבור דרשו כי אלו הימים מועילים לעונות שעברו:

א"נ אפשר לרמוז כמ"ש פ"ב דקדושין דאומר הרי את מקודשת ע"מ שאני צדיק גמור מקודשת חיישינן שמא הרהר תשובה בלבו וכתב רבינו ירוחם דאם הוא גזלן לא מהני הרהר תשובה עד שיחזיר וי"מ דגם לגזל מהני הרהור תשובה וכשגמר בלבו להחזיר הרי זה צדיק גמור. וכפי דעת י"מ בתרא אפשר לרמוז יעזוב רשע דרכו משאר עבירות ואיש און מחשבותיו מעבירות גזל וישוב אל ה' בשאר עבירות ואל אלהינו בגזל וגם כי אף שעדיין לא השיב כי ירבה לסלוח אף שמחוסר מעשה כסברת י"מ בתרא:

ג. אלמדה פושעים דרכיך שאף שתאמר שובו חוץ מפלוני אם שב מקבלו בתשובה כי כל מה שיאמר בעה"ב עשה חוץ מצא כמ"ש ז"ל. ועוד וחטאים אליך ישובו בלי קריאה והבת קול הוא שאינו קוראם וכמו שפירש מורינו הרב מהרא"י וככל הדברים דאמור רבנן דברי אלהים **חיים**:

עזרנו אלהי ישענו על דב"ר כבו"ד שמ"ך. עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. יהי חסדך ה' עלינו כאשר יחלנו לך. הראנו ה' חסדך וישעך תתן לנו. ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי. הנה על ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה. הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

ת"ו ש"ל ב"ע